T.C.

İstanbul Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

İslam Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

FERÎDÜDDÎN-İ ATTÂR'IN TEZKİRETÜ'L-EVLİYÂ'SININ TÜRKÇE TERCÜME NÜSHALARI ÜZERİNDE MUKÂYESELİ BİR İNCELEME

Nesibe KABLANDER

Öğrenci No: 2501131330

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Ali ÖZTÜRK

İSTANBUL 2015

T.C. İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER
1982 ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN

Adı ve Soyadı : **Nesibe KABLANDER** Numarası : **2501131330**

Anabilim Dalı : **İslam Tarihi ve Sanatları** Danışman Öğretim Üyesi : **Doç.Dr. Ali ÖZTÜRK**

Tez Savunma Tarihi :**03/07/2015** Tez Savunma Saati : **10:00**

Tez Başlığı : **Ferîdüddîn-i Attar`ın Tezkiretü`l - Evliyâ`sının Türkçe Tercüme Nüshaları Üzerine Mukâyeseli Bir İnceleme.**

TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin **36. Maddesi** uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜ'NE** OYBİRLİĞİ / ~~OYÇOKLUĞUYLA~~ karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- Prof.Dr. Ali YILMAZ		Kabul
2- Doç.Dr. Ali ÖZTÜRK		Kabul
3- Yrd Doç.Dr. Bünyamin AYÇİÇEĞİ		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1-Doç.Dr. Abdüsselam ARI		
2- Yrd.Doç.Dr. Ahmet KARATAŞ		

Ferîdüddîn-i Attâr'ın Tezkiretü'l-Evliyâ'sının Türkçe Tercüme Nüshaları Üzerinde Mukâyeseli Bir İnceleme

Nesibe KABLANDER 2501131330

ÖZ

Ferîdüddîn-i Attâr'ın 1220 yılında kaleme aldığı Tezkiretü'l-Evliyâ adlı Farsça eseri, te'lifinin üzerinden çok geçmeden Türkçeye tercüme edilmiştir. Tezkiretü'l-Evliyâ'nın Batı Türkçesi tercümelerinin muhtelif kütüphânelerde çok sayıda nüshası mevcuttur. Bunların bir kısmı Eski Anadolu Türkçesi ile yapılmış tercüme nüshaları iken diğer bir kısmı Osmanlı Türkçesi sahasına aittir. Tezkiretü'l-Evliyâ tercümeleri üzerine şu âna kadar yapılan çalışmalarda daha çok tek nüsha esas alınarak dil yönünden incelenmiş, fakat nüshaların tavsifi ve tasnifi hakkında müstakil bir araştırma yapılmamıştır. Biz bu çalışmamızda söz konusu sahadaki eksikliği gidermek amacıyla tercümeler ve mütercimler üzerine yoğunlaştık. Yazma eser kütüphânelerindeki kataloglar yardımıyla tesbît ettiğimiz nüshalar arasında mukayeseler yaptık. Araştırmalarımız sonucunda Tezkiretü'l-Evliyâ hakkında günümüze kadar yapılmış olan çalışmaların genelinde tekrar edilegelen bazı hatalı bilgilerin tashihine ve eserin Batı Türkçesi tercümelerinin sayısına dair bir tesbîte ulaşmaya çalıştık.

Anahtar Kelimeler: tezkire, evliyâ, Tezkiretü'l-Evliyâ, Batı Türkçesi tercümeler, Eski Anadolu Türkçesi, mütercimler, nüshalar.

A Comparative Study On The Turkish Translation Copies of Farîduddîn Attâr's Tadhkirat al-Awliyâ

Nesibe KABLANDER 2501131330

ABSTRACT

Tadhkirat al-Awliyâ which was written in the Persian language by Farîduddîn Attâr in 1220, was translated into Turkish soon after its publication. Many copies of Tadhkirat al-Awliyâ with its Western Turkish translation are available in various libraries. These copies partly consist of the ones translated into Old Anatolian Turkish, along with the rest translated into Ottoman Turkish. In the studies so far conducted on the translated versions of Tadhkirat al-Awliyâ, the endeavors mostly focused on linguistic studies based on a single copy, however no separate substantive research was performed regarding the characterization and the classification of the copies. In this study, we have focused on the translations and the interpretations to fulfill the deficiencies in the aforementioned field. We have performed comparisons between the copies we obtained with the assist of the catalogues in the manuscript libraries. Within the scope of our studies, we have endeavored to rectify the recurring incorrect information contained within the studies that have been conducted so far, and to reach a conclusion regarding the number of the Western Turkish translations of Tadhkirat al-Awliyâ.

Key Words: tadhkira, awliyâ, Tadhkirat al-Awliyâ, Western Turkish translations, Old Anatolian Turkish, interpretations, copies.

ÖN SÖZ

Ferîdüddîn-i Attâr'ın tasavvuf târihinde önemli bir yeri bulunan *Tezkiretü'l-Evliyâ* adlı eseri, yazıldığı dönemden itibaren çok okunmuş ve kendisinden sonra bu sahada kaleme alınmış eserler yanında mesnevîlere kadar uzanan bir etki alanı oluşmuştur. Eserin Farsça nüshaları yanında Türkçe nüshalarının çokluğu da ona gösterilen ilgiyi ortaya koymaktadır.

Biz bu çalışmada *Tezkiretü'l-Evliyâ*'nın Batı Türkçesi tercüme nüshalarını inceledik. Sinan Paşa'nın *Tezkiretü'l-Evliyâ* tercümesi üzerine kapsamlı bir çalışma yapılmış olduğundan, onu çalışmamızın dışında tuttuk. Bu konuyu seçmemizin sebebi, yapılan çalışmalarda Batı Türkçesi tercümeleri ile alâkalı olarak gözden kaçan önemli noktaları ve birbirini tekrar eden bazı yanlışları farketmemizdir.

Araştırmamızdan önce konuyla ilgili yapılmış olan tezler tek nüshaya dayanmaktadır. Bu çalışmalarda, esas alınan nüshalarda var olan dil özellikleri tesbît edilmiş veya birtakım edebî hususlara dikkat çekilmiştir. Fakat eserle ilgili genel bilgiler, eserin tercümeleri ve mütercimleri konusu birbirinin tekrarı olarak yazıldığından hatalı bilgiler bir çalışmadan diğerine taşınmıştır.

Biz de çalışmamıza tek nüsha üzerinden başlamıştık; fakat araştırmamız ilerledikçe farkettiğimiz söz konusu boşluklar, bizi tezimizin mâhiyetini değiştirmeye götürdü. Onlarca nüshası bulunan bir eser hakkında müstakil ve ciddi bir araştırma yapılmadıkça doğru ve tutarlı bilgiler vermenin zor olduğu kanaatine ulaştık. Bu yüzden tek nüsha üzerinden bir çalışma ortaya koymaktan vazgeçtik ve çalışmamızın yönünü genel olarak tercüme nüshalarını ve mütercimleri içeren bir istikâmete çevirdik. Tabii bu konuya adım atarken büyük endişeler taşıdığımızı da îtiraf etmeliyiz. Her biri müstakil birer hüviyete sahip olan ve basılı eserler gibi tek tip olmayıp kaleme alan şahsın insânî yönlerini, hatalarını barındıran oldukça hacimli onlarca el yazması nüshayı doğru bir yaklaşımla incelemek gerekiyordu. *Tezkiretü'l-Evliyâ*'nın Türkçe tercüme nüshalarıyla ilgili olarak böyle bir çalışma ilk defa yapıldığı için bu endişemiz dışında da bizi tedirgin eden hususlar oldu. Eserin, Türkiye'nin çeşitli kütüphânelerinde ve yurt dışındaki birtakım kütüphânelerde var olan nüshalarının tamâmına ulaşmamız, yüksek lisans tezi sınırları dâhilinde çok zordu. Fakat mümkün olan en yüksek sayıda nüshaya ulaşmayı ve mâhiyetlerine

vâkıf olmayı hedeflediğimiz için çalışmamıza öncelikle İstanbul'daki kütüphanelerde bulunan nüshaları incelemekle başladık. Gördüğümüz nüsha profili bizi, bu şehrin dışına çıkmamızın faydalı olacağı sonucuna götürdü. Böylece Ankara Milli Kütüphâne ve Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphânesi'ne de giderek buralarda toplanmış olan nüshaları inceledik. İncelediğimiz yetmişin üzerindeki nüshanın, belli bir düzeye kadar konuya açıklık getirmiş olmasını ümit ediyoruz. Araştırmamız bizden sonra konuyla ilgili çalışma yapacak olan araştırmacılara ışık tutar ve bizim ulaşamadığımız nüshalara ulaşılarak tezimizdeki bilgilere katkı sağlayacak çalışmalar yapılırsa amacımızı gerçekleştirmiş olacağız. Zîrâ oldukça renkli bir profile sahip olduğunu gördüğümüz *Tezkiretü'l-Evliyâ* tercümeleri konusunda bu çalışma ancak ilk adım mâhiyetinde düşünülebilir. Konu, daha detaylı incelemeleri beklemektedir.

Tez araştırmam süresince çok yoğun ve yorucu bir çalışma sergilemek mecburiyetinde kaldım. Fakat akademik hayatımın bu ilk ürünü, unutamayacağım güzel tecrübeler yaşamamı da sağladı. Âdetâ ikinci evim gibi olan Süleymâniye Yazma Eser Kütüphânesi'nde geçen uzun çalışma saatlerim benim için bir okul gibi yetiştirici oldu.

Karşılaştığım zorluklarda beni her zaman dinleyen ve bilgilendirip yol gösteren danışman hocam Doç. Dr. Ali Öztürk'e; benimle Süleymâniye Yazma Eser Kütüphânesi'ne gelerek problemli kısımları çözmemde yardımcı olan sevgili hocam Yrd. Doç. Dr. Bünyamin Ayçiçeği'ne; mânevî danışmanım gibi olan ve bunaldığım anlarda güvenini hissettirerek işime odaklanmamı sağlayan değerli hocam Prof. Dr. Ali Yılmaz'a; tezimin her aşamasında emeği bulunan, Süleymâniye Kütüphânesi uzman yardımcılarından değerli kardeşim Göker İnan'a; henüz eserlerin aktarılma ve düzenlenmesi aşamasında olmasına rağmen büyük bir özveriyle kütüphânede bulunan nüshaları incelememe imkân sağlayan Beyazıt Yazma Eser Kütüphânesi müdürü Salih Şahin Bey'e; sağladıkları geniş kaynaklar ve huzurlu çalışma ortamları için İSAM ve BİSAV kütüphâneleri yetkililerine ve çalışanlarına en kalbî şükranlarımı sunarım. 2210-A Yurt İçi Yüksek Lisans Burs Programıyla maddi destek sağlayan TÜBİTAK'a da müteşekkirim.

Nesibe Kablander

Fâtih, 2015

İçindekiler

ÖZ III
ABSRTACT IV
ÖN SÖZ V
KISALTMALAR X
GİRİŞ 1

1. Konunun Gereği ve Önemi 1
2. Araştırmanın Metodu 2
2. 1. Araştırmanın Sınırları 2
2. 2. Araştırmada Kullanılan Metot 3
3. Kaynaklar 4
3. 1. Kütüphâne Katalogları 4
3. 2. Eserin El Yazması Nüshaları 4
3. 3. Tezkiretü'l-Evliyâ'ya Dâir Yapılmış Çalışmalar 4

1. TÜRK İSLÂM EDEBİYÂTINDA BİR TÜR OLARAK TEZKİRETÜ'L-EVLİYÂ TERCÜMELERİ 7
1. 1. Tezkire.....7
1. 2. Ferîdüddin-i Attâr (ö. 618/1221) ve Tezkiretü'l-Evliyâ'sı.....8
1. 2. 1. Hayatı 8
1. 2. 2. Edebi Kişiliği 8
1. 2. 3. Eserleri 9
1. 2. 3. 1. Tezkiretü'l-Evliyâ'nın Muhtevâsına Dâir 11
1. 2. 3. 2. Tezkiretü'l-Evliyâ'nın Kaynakları Meselesi 14
1. 2. 3. 3. Tezkiretü'l-Evliyâ'nın Türk İslâm Edebiyâtındaki Yeri.....22

2. FERÎDÜDDÎN-İ ATTÂR'IN TEZKİRETÜ'L-EVLİYÂ'SININ MEVCUT TERCÜMELERİ VE MÜTERCİMLERİ 31
2. 1. Mevcut Tercümelerle İlgili Genel Bilgiler 31
2. 1. 1. Arapça Tercüme 31
2. 1. 2. Fransızca Tercüme 31
2. 1. 3. Türkçe Tercümeler 32
2. 1. 3. 1 Doğu Türkçesine Yapılan Tercüme 32

2. 1. 3. 2. Batı Türkçesi Tercümeler 32
2. 1. 4. Tezkiretü'l-Evliyâ'nın Zeyli 36
2. 2. Tezkiretü'l-Evliyâ Mütercimleri ve Mütercim Olarak Anılan Kişiler.....37
2. 2. 1. Ahmed-i Dâ'î 38
2. 2. 2. Sinan Paşa 40
2. 2. 3. Ali Rıza Karahisârî 42
2. 2. 4. İbrâhim İbni Bâyezîd 44
2. 2. 5. Mustafa Hemedânî 45
2. 2. 6. Sinâneddîn Yûsuf bin Hızır el-Amasî Vâiz el-Mekkî 46
2 .2. 7. Muslihuddin Mustafa bin Muhammed 48
2. 2. 8. Mahmud b. Ahmed b. İbrahim es-Samakovi 49
2. 2. 9. Ahmed b. İbrahim el-Kâgazânî 50

3. NÜSHALAR VE MUKÂYESELERİ

3. 1. Nüshaların Tavsifleri ve Muhtevâ Husûsiyetleri 52
3. 1. 1. Süleymâniye Kütüphanesi'nde Toplanan Koleksiyonlarda Bulunan Nüshalar 58
3. 1. 2. Millet Kütüphânesi'ndeki Nüsha 180
3. 1. 3. Beyazıt Yazma Eser Kütüphanesi'ndeki Nüshalar 184
3. 1. 4. Atatürk Kitaplığı'ndaki Nüshalar 204
3. 1. 5. İstanbul Üniversitesi Nâdir Eserler Kütüphanesi'ndeki Nüshalar 215
3. 1. 6. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'ndeki Nüshalar 224
3. 1. 7. Ankara Milli Kütüphane'deki Nüshalar 240
3. 1. 8. Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi'nde Bulunan Nüshalar ...279
3. 1. 9. Erzurum İl Halk Kütüphanesindeki Nüsha 293
3. 1. 10. Kastamonu İl Halk Kütüphanesindeki Nüshalar 296
3. 1. 11. Konya Karatay Yusuf Ağa Kütüphanesindeki Nüsha 299
3. 1. 12. Marmara Üniversitesi Nâdir Eserler Kütüphanesi'ndeki Nüshalar..302
3. 1. 13. Macar Bilimler Akademisi Kütüphanesi'ndeki Nüsha 306
3. 1. 14. Yapı Kredi Sermet Çifter Kütüphanesi'ndeki Nüsha 309
3. 1. 15. Kayseri Râşid Efendi Kütüphanesi'ndeki Nüsha 313
3. 1. 16. Şahsî Kütüphânelerdeki Nüshalar 314
3. 1. 17. Tesbît Edilebilen Muhtelif Yerlerdeki Diğer Nüshalar.....317

3. 2. Nüshaların Tasnifleri ve Mukayeseleri 321
3. 2. 1. Nüshaların Tasnifleri 322
3. 2. 1. 1. B Grubu 322
3. 2. 1. 2. T Grubu 326
3. 2. 1. 3. K Grubu 328
3. 2. 1. 4. Bir Nüshadaki Eksikliğin Başka Gruptan Bir Nüshanın Kullanılmasıyla Tamamlandığı Nüsha Örneği 330
3. 2. 1. 5 Nüsha Kollarının Birleştiği Nüsha Örnekleri 330
3. 2. 1. 6. Herhangi Bir Gruba Dâhil Edilemeyenler 331
3. 2. 1. 7. Osmanlı Türkçesiyle Yapılan Tercümeler 331
3. 2. 2. Tablolarla Mukayeseli Metin Örnekleri 333
SONUÇ 364
KAYNAKÇA 370
EKLER 379

KISALTMALAR

A.g.e. : Adı geçen eser

A.g.t. : Adı geçen tez

A.g.m. : Adı geçen makâle

A.e. : Aynı eser

EAT : Eski Anadolu Türkçesi

Bkz. : Bakınız

Karş. : Karşılaştırınız

C. : Cilt

DİA : Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi

H. : Hicrî

İA : İslam Ansiklopedisi

Ktp. : Kütüphâne

M. : Mîlâdî

no. : Numara

s. : Sayfa

E.T. : Erişim Târihi

TY : Türkçe Yazmalar

İÜ : İstanbul Üniversitesi

MÜ	: Marmara Üniversitesi
Üni.	: Üniversite
vr.	: Varak
TSMK	: Topkapı Sarayı Müzesi Ktp.
B	: Macar Bilimler Akademisi Ktp./Şark Bölümü T.F.33
N	: Nûruosmâniye/ 2299
T	:Topkapı Sarayı Müzesi Ktp./K 1004
K	: Konya Bölge Yazma Eserler Ktp./42 Kon 3400
V	:Veliyyüddin Efendi/1643

GİRİŞ

1. Konunun Gereği ve Önemi

Ferîdüddîn-i Attâr'ın (ö. 618/1221) Farsça olarak kaleme aldığı, muhteviyâtı velîlerin hayatlarına ve menâkıbına dâir olan *Tezkiretü'l-Evliyâ* adlı kitabı bu konuda yazılmış eserler arasında mühim bir yere sâhiptir. Türk İslâm edebiyâtında bir türe adını veren eser, bu türün en göze çarpan örneği olmuştur. Câmî'nin *Nefehâtü'l-Üns*'ü, Nevâî'nin *Nesâyimu'l-Mahabbe*'si, Lâmiî Çelebi'nin *Nefehât Tercümesi* gibi eserler de evliyâ tezkiresi mâhiyetinde olsalar da kendisinden sonrakilere örnek teşkil etmesi, akla ilk olarak Attâr'ın eserini getirmektedir. Adlarını andığımız diğer eserler ise daha çok "sûfî tabakâtı" olarak isimlendirilmektedir. Çalışmamızın ana konusu olmadığı için bu duruma dikkati çekmekle yetineceğiz. Fakat söz konusu husûsiyetin zikredilen eserlerle mukâyeseler yapılmak sûretiyle müstakil olarak incelenmesi gerektiğini düşünüyoruz. Böylece *Tezkiretü'l-Evliyâ* ile "sûfî tabakâtı" olarak anılan diğer eserler arasında ne seviyede farkların olduğu ortaya çıkacaktır.

Türk edebiyâtında *Şeh-nâme*'siyle Firdevsî'nin (ö.1020?), *Hamse*'siyle Nizâmî'nin (ö. 1214?), bilhassa *Mesnevî*'siyle Mevlânâ'nın (ö. 1273), *Bostan* ve *Gülistan* adlı eserleriyle Sâdî-i Şîrâzî'nin (ö. 1292) ve *Dîvân*'ıyla Hâfız-ı Şîrâzî'nin (ö.1390?) sağladığı etkiye benzer bir tesiri ve yeri bulunan, tasavvuf algımızı derinden etkileyen Ferîdüddîn-i Attâr ve *Tezkiretü'l-Evliyâ*'sı, edebiyâtımızdaki müessiriyeti ve konumu açısından detaylı incelemeleri beklemektedir.

Türkçede birçok tercüme nüshası bulunan, etkisinin kendi sahası dışında, mesnevîler gibi edebî ürünlere yansıdığı da tesbît edilmiş olan *Tezkiretü'l-Evliyâ*'nın Türkçe tercüme nüshalarının durumu bugüne kadar müstakil olarak incelenmemiştir. Bu eksiklik, günümüze kadar yapılmış olan çeşitli çalışmalardaki bilgi hatalarıyla kendisini göstermektedir. Şu âna kadar bu tarz bir çalışmanın ortaya konulamamasının ana sebebinin bizim de hissettiğimiz tedirginliklerin yaşanması olduğunu düşünüyoruz. Zîrâ dört bir tarafa yayılmış onlarca nüshayı içeren bir araştırma yapmak kolay değildir. Fakat böyle bir araştırma yapılmadıkça çalışmadan çalışmaya taşınan hatâlı bilgilerin aynen devâm etmesi kaçınılmazdır. Söz konusu durumu farketmemiz, Süleymâniye Ktp., Nûruosmâniye Bölümü/2299 numarada

kayıtlı olan nüshayla başladığımız çalışmamızın yönünü değiştirdi. Böylece tek nüsha üzerinde çalışmaktan vazgeçerek araştırmamızı başta İstanbul olmak üzere, ulaşabildiğimiz kütüphânelerdeki Türkçe tercüme nüshalarını ihtivâ eden bir hâle çevirdik. Konuyla ilgili örnek alacağımız bir çalışmanın olmaması sebebiyle çok zorlandığımız anlar oldu. Fakat araştırmamız ilerledikçe mevzûyla ilgili ilim âleminde var olan boşluğu farketmemiz, başladığımız çalışmayı sürdürmemizde muharrik bir güç oldu ve sınırlı bir sürede elimizden gelenin en iyisini yapmaya çalıştık. Son derece hacimli onlarca nüshayı incelerken yaptığımız hatâlar, önemli eksiklerimiz elbette olacaktır. Bunların konunun uzmanları ve *Tezkiretü'l-Evliyâ* üzerinde çalışma yapacak kişilerce tashih edilmesinden memnûniyet duyacağımızı belirtmek isteriz. Mevzuyla alâkalı olarak yapılması elzem olan bu tür çalışmaların ilk adımı olan araştırmamızın, ilim dünyâmıza bir katkı sağlamasını temennî ediyoruz.

2. Araştırmanın Metodu

2.1. Araştırmanın Sınırları

Tezkiretü'l-Evliyâ'nın henüz yazıldığı yüzyılda Türkçeye çevrildiği tahmin edilmektedir. İlk tercüme veya tercümeler "Beylikler Dönemi"nde yapılmıştır. Araştırmamız sırasında tesbît ettiğimiz husus, eserin sonraki dönemlerde de rağbet gördüğüdür. Zîrâ var olan birebir çeviri mâhiyetindeki Eski Anadolu Türkçesi tercümelerin, sonraki dönemlerde bâzılarında kısmen ilâveler ve farklılaşmalar da görülen çok sayıda nüshasının meydana gelmesi yanında; Osmanlı Türkçesi ile de birtakım orijinal husûsiyetleri hâiz tercümeler yapılmıştır. Eser Doğu Türkçesi'ne de tercüme edilmiştir. Fakat ilgili bölümde bu tercümeyle alâkalı ana bilgileri vermemiz hâricinde tezimizin sınırları dışında olduğunu belirtmemiz gerekir. Bizim çalışmamızın ana mihverini *Tezkiretü'l-Evliyâ*'nın Batı Türkçesi tercüme nüshaları oluşturmaktadır. Fakat bu sahada da Sinan Paşa'nın tercümesini araştırmamızın dışında bıraktık. Bunun sebebi, söz konusu tercümenin müstakil bir doktora çalışmasına konu olması ve tercümenin mâhiyetiyle ilgili bir şüphenin bulunmamasıdır. Dolayısıyla konumuz, Sinan Paşa'nın tercümesi dışındaki

ulaşabildiğimiz Batı Türkçesi tercüme nüshalarının tavsifleri ve mukâyeseler yoluyla tenkitleridir. Bu noktada da ağırlığı Eski Anadolu Türkçesi Dönemi tercüme nüshaları teşkil etmektedir. Çünkü Osmanlı Türkçesi ile yapılmış olan birkaç tercümenin birer nüshasını tesbît edebildik. Daha sonra bunların ikinci, üçüncü nüshaları ortaya çıkabilir; fakat anlaşılan odur ki, *Tezkiretü'l-Evliyâ*'nın Türkçe tercüme nüshalarının çoğunluğu EAT Dönemi tercümelere âittir ve eserin çevirileriyle ilgili bilgi eksikliği ve zihin karışıklığı da bunların mütercimleri ve mâhiyetleri üzerinedir.

2.2. Araştırmada Kullanılan Metot

Çalışmamız eserin Türkçe tercüme nüshalarına dayandığı için bunları bizzat görüp detaylı bir şekilde incelememiz ve mukâyeseler yoluyla bir sonuca ulaşmamız gerekiyordu. Fakat başta yurt dışındaki nüshalar olmak üzere bütün nüshalara ulaşmamız çok zordu. Bu sebeple varlığından haberdâr olabildiğimiz yurt dışında bulunan nüshalarla ilgili, basılı kataloglar ve kütüphânelerin kayıtlarından elde ettiğimiz tavsif bilgilerini çalışmamıza almakla iktifâ ettik. Türkiye'deki araştırmamızın ise mümkün olduğunca kapsamlı olmasına çalıştık. Bu noktada ulaşabildiğimiz yazma eser kütüphânelerinde bulunan nüshalara mürâcaat ettik. Araştırmamıza İstanbul'daki kütüphânelerle başladık. Bunlar arasında ilk zikretmemiz gereken, çok sayıda koleksiyonu kendisinde barındıran Süleymâniye Yazma Eser Kütüphânesi'dir. Bu kütüphânenin çeşitli bölümlerinde kayıtlı bulunan, tesbît edebildiğimiz 30 nüshayı etraflıca incelemeye çalıştık. Süleymâniye dışında Beyazıt, Topkapı, Millet, İstanbul Üniversitesi Nâdir Eserler Kütüphânesi, Atatürk Kitaplığı, Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Kütüphânesi, Konya Bölge Yazma Eserler ve Milli Kütüphâne'deki tesbît edebildiğimiz nüshalar da incelememize konu oldu. Ayrıca varlığından haberdâr olduğumuz, şahısların elinde bulunan veya araştırmalara konu olmuş nüshalara da çalışmamızda yer verdik.

Konu için kaçınılmaz olan bu saha araştırmasında, yazmaların dijitalleri üzerinde yaptığımız çalışmaların yanında gerektiğinde nüshaların kendilerini de talep ederek inceledik. Daha sonra bu nüshaları belirli özelliklere göre üç gruba ayırdık. Bâzı nüshalar iki ayrı grubun özelliğini taşıyordu, bunları da ayrı bir başlık altında

topladık. Başka birtakım husûsiyetleri bulunan nüshaları da uygun başlıklar altında tasnif ederek bir düzen oluşturmaya çalıştık. Bu sınıflamayı, fazlasıyla karışık bir manzara arzeden *Tezkiretü'l-Evliyâ* nüshaları konusunda zarûrî bir ilk adım olarak gördüğümüz için yaptık. İlgili bölümlerde de görüleceği gibi, daha sonra yapılacak detaylı çalışmalar bu tasniflerde bâzı değişikler meydana getirebilir.

Çalışmamızı üç ana bölüm hâlinde düzenledik. Birinci bölümde Türk İslâm edebiyâtında bir tür olarak Tezkiretü'l-evliyâ tercümeleri konusuna değindik. İkinci bölümde Ferîdüddîn-i Attâr'ın *Tezkiretü'l-Evliyâ*'sının mevcut tercümeleri ve mütercimleri konusunu inceledik. Üçüncü bölümde ise önce nüshaların tavsifleri ve muhtevâları konusuna yer verdik, daha sonra da bu kısımdaki verilerden yola çıkarak nüshaların tasniflerini ve karşılaştırmalarını yaptık. Bu bölümden sonra ulaştığımız belli tesbîtleri kaydederek çalışmamızı nihâyete erdirdik.

3. Kaynaklar

3.1. Kütüphâne Katalogları

Çalışmamızda basılı ve dijital kütüphâne kataloglarını inceledik. Bilhassa nüshaların tanıtılması konusunda kataloglar yol gösterici oldu; fakat bu esnâda tesbît ettiğimiz belli başlı fişleme hatâlarına da dikkati çektik.

3.2. Eserin El Yazması Nüshaları

Tezkiretü'l-Evliyâ'nın Türkçe tercüme nüshalarından tesbît edebildiğimiz ve bizzat görüp incelediğimiz yetmişin üzerinde yazmaya ulaştık. Aynı tercümeden istinsah edilen nüshaların bile her birinin ayrı birer husûsiyeti olduğunu yakînen müşâhede ettik ve konu üzerinde belli çıkarımlarda bulunduk.

Bizzat incelediğimiz nüshalar dışında varlığından haberdar olarak zikrettiklerimizle birlikte çalışmamızın ihtivâ ettiği nüsha sayısı doksanı aştı.

3.3. Tezkiretü'l-Evliyâ'ya Dâir Yapılmış Çalışmalar

Araştırmamızdan önce eser hakkında yapılmış olan tezler, yazılan kitaplar ve yayımlanan makaleler de yol gösterici kaynaklar oldu. Bunlar arasında basılmış kitap

olarak Süleyman Uludağ'ın hazırladığı *Tezkiretü'l-Evliyâ* tercümesini; B grubu[1] nüshalarının temsilcisi olarak seçtiğimiz, bu grubun en eski târihli örneği olan Macaristan'da mahfuz nüshayı György Hazai'nin yine aynı gruptan birkaç yazmayla karşılaştırarak yayımladığı transkripsiyonlu metin çalışmasını zikretmemiz gerekir. Ayrıca *Tezkiretü'l-Evliyâ*'nın Türkçe tercüme nüshalarına dayanan mezûniyet, yüksek lisans ve doktora tez çalışmaları; konuyla ilgili olarak yazılmış makaleler ve çeşitli yazılar araştırmamızın şekillenmesinde etkili oldu. Gerekli yerlerde göndermeler yaparak ve referanslar göstererek tezimizde bu çalışmalardan istifâde ettik. Tesbît edebildiğimiz tez çalışmalarını aşağıya toplu halde kaydetmek istiyoruz. Konuyla ilgili olarak kaleme alınmış kitap, makâle, bildiri gibi çeşitli çalışmalar ise tezimizin içinde istifâde edilen bölümlerde dipnot olarak veya araştırmamızın "Kaynakça" kısmında görülebilir.

Tezkiretü'l-Evliyâ İle İlgili Yapılmış Tez Çalışmaları:

1. Türkân Aksu, "Tercüme-i Tezkiretü'l-Evliyâ Üzerinde Lisânî Bir Çalışma" (mezûniyet tezi), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1940-41.[2]
2. Necla Pekolcay, "Anadolu Türkçesi ile Tezkire el-Evliyâ Tercümesinin Gramer Hususiyetleri" (mezûniyet tezi), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1945-46.[3]
3. Verdî Kankılıç, "Uygurca Tezkiretü'l-Evliyâ Tercümesi" (Yayımlanmamış doktora tezi), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul, 1972.[4]
4. Orhan Yavuz, "Anadolu Türkçesiyle Yapılan En Eski Tezkiretü'l-Evliyâ Tercümesi ve Dil Özellikleri" (Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 1986.[5]

[1] Gruplar için **bkz**. s. 52

[2] 1941'de tamamlanmış olan bu mezûniyet tezi, bizim tesbît edebildiğimiz kadarıyla *Tezkiretü'l-Evliyâ*'nın Türkçe tercümeleriyle ilgili olarak yapılmış ilk tez çalışmasıdır. İÜ Edebiyat Fakültesi'nde hazırlanan çalışma, İÜ Türkiyât Enstitüsü 120 numarada kayıtlıdır.

[3] Bu tez İÜ Türkiyât Enstitüsü 252 numarada kayıtlıdır.

[4] Bu tez İÜ Türkiyât Enstitüsü 1300 numarada kayıtlıdır.

5. Nazan Kırımhan, "XIV. Yüzyıla Ait Anonim Bir Evliyâ Tezkiresinin 100 Varakının Çevirisi Üzerine Bir Araştırma" (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 1988.
6. Önder Öz, "Değişik Bir Tezkiretü'l-Evliyâ Metni" (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1992.
7. Harun Aydın, "Tezkiretü'l-Evliyâ Tercümesi", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamıs yüksek lisans tezi), Ankara, 2005.
8. Özlem Demirel, "Tezkiretü'l-Evliyâ Tercümesi" (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2005.
9. Mustafa Kuğu, "Tezkiretü'l-Evliyâ" (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2006.
10. Uluhan Özalan, "Bir Tezkiretü'l-Evliyâ Tercümesi", Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu, 2009.
11. Serhat Küçük, "XVI. Yüzyıla Ait Bir Tezkiretü'l-Evliyâ Tercümesi" (Doktora tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2011.[6]

Bunların dışında ilgili yerlerde atıf yaptığımız, Emine Gürsoy Naskali'nin Sinan Paşa'nın *Tezkiretü'l-Evliyâ* tercümesi üzerine hazırladığı yayımlanmış doktora çalışması vardır.[7]

[5] Çalışma yayımlanmıştır: Orhan Yavuz, **Anadolu Türkçesiyle Yapılan En Eski Tezkiretü'l-Evliyâ Tercümesi ve Dil Özellikleri**, Konya, Tablet, 2006.

[6] Çalışma Yayımlanmıştır: Serhat Küçük, **XVI. Yüzyıla Ait Bir Tezkiretü'l-Evliyâ Tercümesi**, İstanbul , Kesit, 2013.

[7] Sinan Paşa, **Tezkiretü'l-Evliyâ**, Haz. Emine Gürsoy Naskali, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1987.

1. TÜRK İSLÂM EDEBİYÂTINDA BİR TÜR OLARAK TEZKİRETÜ'L-EVLİYÂ TERCÜMELERİ

1. 1. Tezkire

Esâsen bir masdar olup sonradan isimleşen ve "hatırlamaya vesile olan şey"[8] anlamına gelen "tezkire" kelimesi çeşitli mânâları ihtivâ etmektedir: Küçük mektup, pusula; bir iş için izin verildiğini bildiren veya bir hususu ispata yarayan resmî belge; askerlik görevinin bittiğini gösteren belge; aynı şehirde resmî dâireler arasındaki yazışma pusulası, makamlar arasında gidip gelen kısa yazı; belli bir konuya âit bilgileri içine alan kitapçık;[9] resmî dâirelerde yazı işleriyle meşgul olan kişiler,[10] bunlardan bâzılarıdır.

Tezkire kelimesinin İslâm coğrafyası ve Osmanlı toplumundaki en geniş kullanım alanı, "belli bir meslekte şöhret sâhibi olmuş kişilerin, özellikle de şâirlerin biyografilerinden bahseden, onların hayatlarından, eserlerinden örnekler sunan kitap" anlamında olmuştur.[11] Temel olarak Arap edebiyatındaki tabakât kitaplarına[12] dayanan bu eserlere, *Tezkiretü'l-evliyâ*, *Tezkiretü'ş-şuarâ*, *Tezkiretü'l-hattâtîn*leri örnek verebiliriz.

[8] Mütercim Âsım Efendi, **Kâmûsu'l-Muhît Tercümesi,** Haz: Mustafa Koç-Eyyüp Tanrıverdi, İstanbul, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2013, C. II, s.1966.

[9] İlhan Ayverdi, **Misalli Büyük Türkçe Sözlük**, (3 cilt)., İstanbul, MAS Matbaacılık, 2005.

[10] Mehmet Zeki Pakalın, **Osmanlı Târih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, C. III, İstanbul, MEB, 1946.

[11] Abdülkadir Karahan, "Tezkire", **İslam Ansiklopedisi (İA)**, C. 12/1, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1993, s. 227.

[12] Tabakât kitapları, İslâm telif geleneğinde belli bir sahada tanınmış olan kişilerin biyografilerini içeren telif türünü ifâde eder. Neseb bilgisine çok önem veren Araplar, bu hassasiyetlerinin de etkisiyle biyografi alanında pek çok eser bırakmışlardır. Sahâbe, tâbiîn, şâirler, sûfîler, gramer âlimleri, muhaddisler, müfessirler, fakihler, kelâmcılar, düşünürler yanında; matematik, tıp, astronomi, botanik gibi çeşitli bilim dallarına mensup kişiler de bu eserlere konu olmuştur. 8 bölümden oluşan bu maddede çeşitli alanlarla ilgili mâlûmat mevcuttur. **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA***)*, "Tabakat", C. XXXIX, s. 288-301.

1. 2. Ferîdüddin-i Attâr (ö. 618/1221) ve Tezkiretü'l-Evliyâ'sı[13]

1. 2. 1. Hayatı

Ferîdüddin-i Attâr'ın doğum târihi kesin olarak bilinemese de Nîşâbur'da, 537-540 (1142-1145) yılları arasında dünyâya geldiği tahmin edilmektedir. Ailesi, çocukluk ve gençlik devreleriyle ilgili kaynaklarda yer alan bilgiler oldukça sınırlıdır. Kaynaklardan ve yazarın kendi eserlerinden öğrendiğimiz kadarıyla babasının attarlık yaptığı ve bu baba mesleğinin yazarımıza da mîras kaldığı anlaşılmaktadır. "Attâr" lakabı kendisine bu mesleğinden dolayı verilmiş ve kendisi de bunu mahlas olarak kullanmıştır.

Gençliğinde bir yandan attarlık yapan, bir yandan da ilim tahsil eden ve çeşitli şeyhlerin hizmetinde bulunan Ferîdüddîn-i Attâr, tasavvufî bilgilerini geliştirmiştir. Yazar, *Tezkiretü'l-Evliyâ*'sının "mukaddime" kısmında evliyâullâha karşı küçüklüğünden beri büyük bir muhabbet beslediğini ifâde eder. Attâr bu muhabbetin insiyâkıyla sûfîler hakkında birçok kitap okumuş ve uzun yıllar boyunca çeşitli vesîlelerle tasavvufla ilgili şiir ve menkabeleri toplamıştır. Kaynaklarda vefâtıyla ilgili en yaygın kabul, muhtemelen 1221 yılında Moğol istilası sırasında Nîşâbur'da şehit edildiği yönündedir.

1. 2. 2. Edebî Kişiliği

Klâsik nazım şekillerinin çoğunu kullanan Attâr, asıl başarısını tasavvufî gazellerinde ve mesnevîde yakalamıştır. Bu konularda seleflerini geride bıraktığı ve kendisini bâzı istisnâlarla yalnızca Mevlânâ'nın geçebildiği tesbîti yapılmıştır.[14] Mesnevîlerinde tasavvufî konuları işlerken temsillere başvurması, çerçeve hikâyeler içine ustalıkla yerleştirdiği küçük hikâyelerle, konuları herkes için anlaşılır kılmayı başarması onun önemli bir husûsiyetidir. Bu anlatım tarzı Mevlânâ tarafından da benimsenmiş ve bâzı yönlerden geliştirilerek kullanılmıştır.

---

[13] Bu bölümün temel kaynakları Helmuth Ritter'in **İslam Ansiklopedisi**'ndeki "Attâr" maddesi, Süleyman Uludağ'ın "Evliyâ Tezkireleri" başlığıyla yayımladığı Ferîdüddin-i Attâr'ın **Tezkiretü'l-Evliyâ** adlı eserine yazdığı "Giriş" kısmı ve M. Nazif Şahinoğlu'nun **DİA**'daki "Attâr, Ferîdüddîn" maddesidir. Detaylı bilgi için **bkz.:** Helmuth Ritter, "Attâr", **İA**, C. II, İstanbul, 1970, s. 7-12; Feridüddîn Attâr, **Evliyâ Tezkireleri**, Çev: Süleyman Uludağ, İstanbul, Kabalcı, 2007, s. 11-40; M. Nazif Şahinoğlu, "Attâr, Ferîdüddîn", **DİA**, C. IV, 1991, s. 95-98

[14] Şahinoğlu, **a.g.m.,** s. 96.

1. 2. 3. Eserleri

Ferîdüddîn-i Attâr'ın eserlerinin sayısı tam olarak bilinmemektedir. Kaynaklarda 190'a kadar çıkan mübâlağalı rakamlara rastlansa da ona âit olduğu genel kabul görmüş yedisi manzum biri mensur olmak üzere sekiz eser vardır. Attâr'ın, hayatının sonlarına doğru Şiî olduğu yönünde bir iddia da mevcuttur; fakat bu iddia yanlış olarak ona isnat edilen eserlerden kaynaklanmaktadır. Kendisine âit olduğu bilinen eserlerde o, Ehl-i Beyt'e hürmet ve sevgide kusûru bulunmayan, itidalli bir Sünnî olarak görülür. [15]

Aşağıda Ferîdüddîn-i Attâr'a âidiyeti genel kabul görmüş olan eserler zikredildikten sonra *Tezkiretü'l-Evliyâ*'ya biraz daha ayrıntılı değinilecektir:

1. *Dîvân*: Yaklaşık 10.000 beyitten oluşan şiirlerinde tasavvufî görüşlerini dile getirmiştir.
2. *Esrâr-nâme*: Tasavvufî bir mesnevîdir. Yirmi altı bölüme ayrılan eserde çerçeve hikâye yoktur, küçük hikâyelerden oluşur. Uludağ'ın *Tezkiretü'l-Evliyâ* tercümesinde, bu eserin Ahmedî adlı bir zat tarafından Türkçeye çevrildiği kaydedilmiştir.[16]
3. *Hüsrev-nâme*: Süleyman Uludağ'ın *Tezkiretü'l-Evliyâ* tercümesinin girişinde, Gül ü Hüsrev veya Gül ü Hürmüz olarak da anılan eserle ilgili olarak "meselenin tamâmen ahlâkî ve tasavvufî bir mâhiyette tasvir edilen" bir mesnevî olduğu kaydedilmişken[17] Nazif Şahinoğlu'nun *DİA*'daki maddesinde "Attâr'ın tasavvufî olmayan tek mesnevîsi" olduğu yazılmıştır.[18] Uludağ'ın

[15] Bu konuyla ilgili daha geniş bilgi için **bkz:** Ritter, **İA, a.g.m**., s. 8; Uludağ, **a.g.e.,** s. 18-19.

[16] http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=arama_sonuc&detayli_arama=1&M_AD=ahmedî E.T.: 07.05.2015; Haluk İpekten vd., **Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü**, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1988; Dergâh Yayınları **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi**, C.1; Bursalı Mehmed Tahir, **Osmanlı Müellifleri**, İstanbul, Matbaa-i Âmire, 1333, I-III. İncelediğimiz bu kaynaklarda *Esrâr-nâme* isimli eseri bulunan Ahmedî adlı bir zât tesbît edemedik. Dolayısıyla söz konusu kaynaktaki bilgiyi aktarmakla iktifâ edeceğiz. **Bkz.**: Uludağ, **a.g.e**., s. 21.

[17] Uludağ, **a.g.e**., s. 21

[18] **Bkz**.: Şahinoğlu, **a.g.m.**, s. 97; Uludağ, **a.g.e.**, s. 21.

çalışmasında, İbn Arabî tarzında bir vahdet-i vücûddan söz edildiği için bu mesnevînin Attâr'a âidiyetinin şüpheli olduğu da kayıtlıdır.[19]

4. *İlâhî-nâme*: Çerçeve bir hikâye ve onun içine yerleştirilmiş tasavvufî mâhiyetteki küçük hikâyelerden oluşan 6500 beyitlik bir mesnevîdir. Bu hikâyeler içinde en dikkat çekeni İblis'le ilgili olandır. Attâr, Allah'tan başkasına secde etmediği için şeytanı bir aşk kahramanı olarak tasvir eder. İlk defa Hallac tarafından ortaya atılan bu görüş, sonrasında geliştirilerek Yezîdîlerin İblis'e hürmet inançlarının de temelini oluşturmuştur.
5. *Mantıku't-Tayr*: Attâr bu mesnevîsinde temsilî olarak vahdet-i vücûd inancını anlatmıştır. Çerçeve hikâye ve araya yerleştirilen küçük hikâyelerden oluşan eser, *Makâmât-ı Tuyûr, Makâlâtü't-Tuyûr* veya *Tuyûr-nâme* olarak da anılır. Eser, başta Gülşehrî tarafından olmak üzere birkaç defa Türkçeye tercüme edilmiştir.
6. *Muhtâr-nâme*: Attâr'ın 5000'i aşkın rubâîsinden seçerek konularına göre elli bölüm hâlinde düzenlediği rubâîler mecmuasıdır.
7. *Musîbet-nâme*: *Cevâb-nâme* adıyla da bilinen eser, 5740 beyitlik bir mesnevîdir. Bu eserin, Attâr'ın tasavvufî görüşlerini ve düşünce dünyâsını en düzenli şekilde aksettiren mesnevîsi olduğu yorumu yapılmıştır.[20]
8. *Tezkiretü'l-Evliyâ*: Kendisine âidiyetinde ittifak hâsıl olmuş eserler içinde bilinen tek mensur eseridir.

Ferîdüddin-i Attâr'ın 1220 yılında yazdığı kitap, adında "tezkire" kelimesi bulunan Farsça ilk biyografik eserdir.[21] Bu kitabın diğer bir hususiyeti, evliyâullâhın biyografilerini ve menkabelerini ihtivâ eden çalışmalara ad olmasıdır.[22] İslâm muhitinde çok meşhur olan *Tezkiretü'l-Evliyâ*, yazarlar tarafından örnek alınarak kendisinden sonra evliyâlarla ilgili te'lif edilen eserlerin muhtevâlarını etkilemiş ve bir türe ad olması yanında "Tezkiretü'l-Evliyâ" denince akla gelen ilk eser olmuştur.

[19] Yazar, bu eser dahil "Attâr'a âit olduğu kesin olan eserler" diyerek zikrettiği hâlde bu mesnevîye şüpheli olduğu ifâdesini eklemiştir. **Bkz**.: Uludağ, **a.g.e**., s. 21

[20] Şahinoğlu, **DİA, a.g.m**., s. 97.

[21] Yusuf Öz, "Tezkire", (Fars Edebiyatı), **DİA**, C. XXXXI, İstanbul, 2012, s. 68-69.

[22] H. İbrahim Şener, Âlim Yıldız, **Türk İslâm Edebiyatı**, İstanbul, Rağbet, 2003, s. 210.

1. 2. 3. 1 Tezkiretü'l-Evliyâ'nın Muhtevâsına Dâir

Tabakât kitapları tarzında sûfîlerin biyografilerine dâir yazılan ilk Farsça eser Attâr'ın eseri değildir; fakat *Tezkiretü'l-Evliyâ* kendisinden önce yazılan bu mâhiyetteki eserlerin bir kopyası olmayıp bâzı ayırt edici özelliklere sahip olduğu için konuya yeni bir boyut kazandırmış ve kendisinden sonrakiler için örnek alınan başlıca eser olmuştur. Süleyman Uludağ, Sülemî'nin (ö. H. 412/ 1021) *Tabakâtu's-Sûfiyye*'si[23] ve Ebû Nuaym'ın (ö. 430/1038) *Hilyetü'l-Evliyâ*'sı ile Attâr'ın eserini karşılaştırarak temel farklara işaret eder. Bu iki eser Attâr'dan önce sûfîlerin hâl tercümeleriyle ilgili yazılan ve Attâr'ın faydalanmış olma ihtimâli bulunan başlıca eserlerdir. Attâr'ın eseriyle bu eserler arasında benzerlikler bulunmakla beraber önemli farklar da vardır. Meselâ, Sülemî'nin eserinde menkabeler az olup daha çok sûfîlerin sözlerine yer verilmiştir. Ebû Nuaym'da menkabe sayısı artsa da ana hatlarıyla Sülemî'nin yolunu takip etmiştir. Attâr'ın eserinde ise bu ikisinde bulunmayan pek çok menkabe ve tasavvufî vecîze yer alır. Esâsen dikkat çekilmesi gereken konu bunların yer alış şeklidir; çünkü bu husus *Tezkiretü'l-Evliyâ*'yı farklı yapan temel noktalardandır. Uludağ, Attâr'ın güçlü panteist eğilimler taşıdığını ve daha sonraki dönemlerde tasavvuf hareketinin panteist cereyanlara kapılması sebebiyle *Tezkiretü'l-Evliyâ*'ya ilginin büsbütün arttığını belirtir. İlk iki yazarın çevrenin tepkisini dikkate alarak üstü kapalı geçtikleri veya hiç söylemedikleri tasavvufî sözleri ve menkabeleri, Attâr açık seçik yazmıştır. Bunda yazarın karakteri yanında, yukarıda da zikrettiğimiz gibi döneminde çevrenin bakış açısında meydana gelen değişmenin ve yumuşamanın da etkisi vardır. Hâl böyle olunca Attâr'ın eseri tasavvufî çevrelerin his ve düşünce dünyâlarına daha fazla hitap etmiş ve esere rağbeti arttırmıştır.[24]

[23] Bu eser Abdullah-ı Herevî tarafından bâzı değişiklik ve ilâvelerle Farsça'ya tercüme edilmiştir. Abdurrahman-ı Câmî'nin Nefehâtü'l-Üns'ünün temeli bu tercüme oluşturur. Ebû Nuaym el-İsfahânî de Hilyetü'l-Evliyâ'sında Sülemî'nin eserinden geniş ölçüde faydalanmıştır. Daha geniş bilgi için **bkz:** Süleyman Uludağ, Sülemî, "Muhammed b. Hüseyin", **DİA**, C. XXXVIII, 2010, s. 53-54.

[24] Uludağ, **a.g.e.**, s. 23-24.

Tezkiretü'l-Evliyâ'nın orijinalinde 72 velînin menâkıbı yer alır. Metne Attâr'dan sonra eklendiği anlaşılan "zeyl" kısmında da 25 velînin menkabeleri vardır. Buna göre eser, zeyliyle birlikte 97 velîyi muhtevîdir.[25]

Metnin aslında yer alan 72 velî şunlardır:

1	İmâm Ca'fer-i Sâdık	37	Yûsuf ibnü'l-Hüseyn
2	Üveys-i Karanî	38	Ebû Hafs-ı Haddâd
3	Hasan-ı Basrî	39	Hamdûn-ı Kassâr
4	Mâlik-i Dînâr	40	Mansûr-ı Ammâr
5	Muhammed-i Vâsı'	41	Ahmed ibnü'l-Âsım el-Entâkî
6	Habîb-i Acemî	42	Abdullâh ibni Hubeyk
7	Ebû Hâzım-ı Mekkî	43	Cüneyd-i Bağdâdî
8	Utbe ibn-i Gulâm	44	Amr ibn-i Osmân-ı Mekkî
9	Râbiatü'l-Adeviyye	45	Ebû Saîd-i Harrâz
10	Fudayl-ı İyâz	46	Ebu'l-Hüseyn-i Nûrî
11	İbrâhîm-i Edhem	47	Ebû Osman-ı Hayrî
12	Bişr-i Hâfî	48	Abdullah ibnu'l-Celâ
13	Zü'n-nûn-ı Mısrî	49	Ebû Muhammed-i Ruveym
14	Bâyezîd-i Bestâmî	50	İbn-i 'Atâ
15	Abdullâh-ı Mübârek	51	İbrahim-i Rakkî
16	Süfyân-ı Sevrî	52	Yûsuf-ı Esbât
17	Şakîk-i Belhî	53	Ebû Ya'kûb İshak en-Nehrecûrî
18	Ebû Hanîfe-i Kûfî	54	Semnûn-ı Muhibb
19	Muhammed ibn-i İdrîs eş-Şâfiî	55	Ebû Muhammed-i Mürte'iş
20	Ahmed ibni Hanbel	56	Ebû AbdullahMuhammed ibni Fazl

[25] Nicholson ve İsti'lâmî neşirleri zeyli de ihtivâ etmektedir. **Bkz.:** Şeyh Ferîdüddîn Attâr, **Tezkiretü'l-Evliyâ**, Thk. R. A. Nicholson, Mukaddime: Mirza Muhammed Kazvînî, Editör:Hüseyin Halîlî, Tahran, 1370; Şeyh Ferîdüddîn-i Attâr-ı Nişâbûrî, **Tezkiretü'l-Evliyâ**, Thk. Muhammed İsti'lâmî, Tahran, 1351.

21	Dâvud-ı Tâ'î	57	Ebu'l-Hüseyn-ı Bûşencî
22	Hâris-i Muhâsibî	58	Muhammed ibn-i Aliyyü't-Tirmizî
23	Süleymân-ı Dârânî	59	Ebu'l-Hayr-ı Akta'
24	Muhammed-i Semmâk	60	Abdullâh-ı Rû'adî/Rûgadî/Türûgbedî
25	Muhammed bin Eslemü't-Tûsî	61	Ebû Bekr-i Varrâk
26	Ahmed-i Harb	62	Abdullâh-ı Menâzil
27	Hâtem-i Asamm	63	Alî bin Sehl-i İsfehânî
28	Sehl ibn-i Abdullâhu't-Tüsterî	64	Hayr-ı Nessâc
29	Ma'rûf-ı Kerhî	65	Ebû Hamza-i Horâsânî
30	Seriyy-i Sakatî	66	Ahmed-i Mesrûk
31	Feth-i Mevsılî	67	Ebû Abdullâh-ı Magribî
32	Ahmed-i Havârî	68	Ebû Aliyy-i Cürcânî
33	Ahmed-i Hazreviyye-i Belhî	69	Ebû Bekr-i Kettânî
34	Ebu Türâb-ı Nahşebî	70	Ebû Abdullâh Muhammed ibn-i Hafîf
35	Yahya ibni Ma'âz-ı Râzî	71	Ebû Muhammed-i Cerîrî
36	Şâh Şücâ'-ı Kirmânî	72	Hüseyn-i Mansûr-ı Hallâc

Metnin "zeyl"inde yer alan 25 evliyâ ise şu isimlerden oluşmaktadır:

1	İbrâhîm-i Havvâs	14	Şeyh Ebû Aliyy-i Sakafî
2	Mimşâd Dîneverî	15	Şeyh Ca'fer bin Muhammed Hulhî
3	Şeyh Ebû Bekr-i Şiblî	16	Şeyh Aliyy-i Rûdbârî
4	Ebû Nasr-ı Serrâc	17	Şeyh Ebû Hasan-ı Husrî
5	Ebû Abbâs-ı Kassâb	18	Şeyh Ebû İshâk-ı Şehriyâr-ı Kâzerûnî
6	Ebû Aliyy-i Dekkâk	19	Ebû Abbâs-ı Seyyârî
7	Şeyh Ebû Hasan-ı Harakânî	20	Ebû Osmân-ı Mağribî
8	Şeyh İbrâhîm-i Şeybânî	21	Ebû Kâsım-ı Nasrâbâdî

9	Ebû Bekr-i Saydâlânî	22	Ebû Abbâs-ı Nihâvendî
10	Şeyh Ebû Hamza-i Bağdâdî	23	Şeyh Ebû Saîd Ebu'l-Hayr
11	Şeyh Ebû Amr bin Nüceyd	24	Şeyh Ebû Fadl-ı Hasan
12	Şeyh Ebû Hasan bin Sâî'	25	İmâm Muhammed-i Bâkır
13	Şeyh Ebû Bekr-i Vâsıtî		

1. 2. 3. 2. Tezkiretü'l-Evliyâ'nın Kaynakları Meselesi

Ferîdüddin-i Attâr, *Tezkiretü'l-Evliyâ*'sının mukaddime kısmında[26] eserinin mâhiyetinden şu şekilde söz eder:

Kur'an'dan ve Hz. Peygamber'in hadislerinden sonra en makbul sözler, bu iki temel İslâm kaynağının şerhi gibi olan evliyâullâhın sözleridir. Fakat bunları anlamak için Arap diline hâkim olmak gerekir ki herkes buna mâlik olmayabilir. Bu sebeple Attâr, çoğu Arap diliyle yazılmış olan velîlerin sözlerini hem onların şefâatine nâil olmak hem de herkesin istifâdesine sunarak hayırlı bir yâdigâr bırakmak amacıyla Farsçayla ifâde etmiştir. Fakat bu tercümede her sözü ve menkabeyi alması bir kitabın hacmini aşacağı için özetleme yapmıştır. Daha fazla örnek isteyenleri ise şu üç kitaba yönlendirir:

1. *Şerhu'l-Kulûb*: Attâr, Süleyman Uludağ'ın tercüme ettiği nüshanın [27] Muhammed b. Ali Tirmizî bölümünün sonunda bu eserin kendisine âit olduğunu belirtir. [28] *Husrev-nâme*'nin giriş kısmında kendi eserlerini zikrederken de bu eserden bahsetmiştir; fakat eser ele geçmemiştir.
2. *Keşfu'l-Esrâr*: *Keşfu'z-Zunûn*'da bu isimle anılan yirmiden fazla eserden söz edilir. Attâr, müellife dâir bir bilgi vermediği için bu eserin yazarıyla ilgili bir bilgiye şimdilik ulaşılamamıştır.
3. *Ma'rifetu'n-Nefs*: Bu eser ve yazarı hakkında da bir bilgi bulunamamıştır.

[26] Uludağ**, a.g.e.,** s. 45-50. Ayrıca çalışmamızın sonunda yer alan "Ekler" kısmında sekiz Türkçe tercüme nüshasına âit mukaddime kısmı bulunmaktadır. Söz konusu ifâdeler bunların bir kısmında da yer almaktadır.

[27] Yazar kullandığı nüshayla ilgili bilgi vermemiştir.

[28] **Bkz**: Uludağ, **a.g.e**., s. 484.

Attâr'ın bu üç eser dışında da kaynakları vardır. Uludağ'ın karşılaştırmalar yaparak Attâr'ın *Tezkiretü'l-Evliyâ*'sıyla benzerliklerini tesbît ettiği bâzı eserler şunlardır:

1. *Tabakâtu's-Sûfiyye*: Sülemî'nin eseri olduğu yukarıda belirtilmişti. Kaynaklarda bizzat bu eserden, yani Arapça aslından faydalandığı yönündeki düşünce yanında, daha çok Herevî'nin yaptığı Farsça tercümesinden istifâde ettiği görüşü de mevcuttur. Her iki durum da mümkün olabilir. Bizim için önemli olan, bu eserle Attâr'ın eseri arasında büyük benzerlikler bulunmasıdır. Attâr daha çok tasavvufî vecîzeleri, menkabelerin ise bir kısmını bu eserden almıştır.
2. *Hilyetü'l-Evliyâ*: *Tezkiretü'l-Evliyâ*'yla Ebû Nuaym'ın bu eseri arasında da bâzı benzerlikler vardır. Attâr söz konusu kaynaktan doğrudan istifâde etmiş olabileceği gibi, Farsça veya Arapça tasavvufî eserler ve menkabe kitapları vasıtasıyla da faydalanmış olabilir.[29]
3. *Er-Risâle*: Kuşeyrî'nin (ö.465/1072) tasavvufa dâir bu eserinin de Attâr'ın önemli kaynakları arasında yer aldığı anlaşılmaktadır. Eserleri karşılaştıran Uludağ, Attâr'ın "*er-Risâle*"nin Arapça aslından ziyâde Farsça tercümesinden istifâde ettiğini kaydetmiştir.[30]
4. *Keşfu'l-Mahcûb*: Hücvîrî'nin (ö.465/1072?) bu Farsça eseri de Attâr'ın mühim kaynaklarındandır. Uludağ, *Tezkire*'sinin bâzı bölümlerinde Attâr'ın Hücvîrî'nin adını zikrederek bu eserden nakil ve iktibas yaptığını kaydetmiştir.

Tezkiretü'l-Evliyâ'da, zikredilen bu kaynaklarda rastlanmayan bâzı bilgiler de vardır. Bu bilgiler Attâr'ın yukarıda kaydettiğimiz kitaplar dışında da faydalandığı kaynaklar olduğunu göstermektedir. Fakat bu eserleri ve ne ölçüde faydalandığını tam olarak tesbît etmek zordur.[31]

---

[29] **A.e**. s. 25.

[30] **A.e.** s. 25.

[31] Uludağ'ın benzerlikler tesbît ettiği başka bâzı eserlerin ismi için **bkz:** Uludağ, **a.e**. s. 25. Bu eserler ve başka bâzı kaynakların Attâr'ın eserine müessiriyeti ile ilgili incelemeler Tezkiretü'l-Evliyâ neşrinde Muhammed İsti'lâmî tarafından da yapılmıştır.

Tezkiretü'l-Evliyâ'nın değerini arttıran digger bir husus da birtakım mâlûmâtın sâdece onda bulunmasıdır. Râbiatu'l-Adeviyye ve Veysel Karanî hakkında verdiği bâzı bilgiler buna örnektir. Bu mâlûmâtların kaynağı veya kaynaklarıyla ilgili elimizde hiçbir ipucu mevcut değildir. O halde kullandığı eserlerin bir kısmı günümüze ulaşmamış olmalıdır. *Tezkiretü'l-Evliyâ*'nın bu kaynaklardaki bilgileri bize taşıması ve bu konuda yerini dolduracak başka bir örneğin bulunmaması onun kıymetini ziyâdeleştiren bir özelliğidir. [32]

Yukarıda zikredilen çeşitli husûsiyetleri sebebiyle çok okunan ve istinsah edilen bu eserin birçok yazması mevcuttur. İlk tenkitli neşri R. Nicholson tarafından hazırlanmış ve Mirzâ Muhammed Kazvînî'nin giriş yazısıyla London-Leyden'de basılmıştır. Uludağ, bu yayının eski nüshalara dayanmaması sebebiyle oldukça eksik ve bozuk tarafları bulunduğunu, Hindistan'da yapılan birkaç baskının da hatâlarla dolu olduğunu, Mirza Muhammed Kazvinî'nin düzeltmeleriyle İran'da birkaç defa yapılan baskılarının da aynı illetle mâlûl olduğunu kaydetmiştir. Bu sebeple Muhammed İsti'lâmî biri İstanbul'da, diğeri Tahran'da bulunan eski târihli iki yazmayı esas alıp mevcut baskılardan da istifâde ederek *Tezkiretü'l-Evliyâ*'yı yeniden yayımlamıştır. Fakat Uludağ bu yayında da hatâlar ve eksiklikler olduğunu belirtmiş ve tesbîtlerini maddeler halinde yazmıştır. [33] Bu durumdan çıkarılacak sonuç, *Tezkiretü'l-Evliyâ*'nın Farsça nüshalarının sıhhati konusunun da tartışılması gerektiğidir.

Eserin tercümeleriyle ilgili bilgiler sonraki bölümde verilmiştir. Bu kısımda evliyâ biyografileriyle ilgili *Tezkiretü'l-Evliyâ* dışında birkaç eser ismi zikredilecek, daha sonra da *Tezkiretü'l-Evliyâ*'nın Türk İslâm edebiyâtındaki yeri konusuna geçilecektir:

Bu kitap dışında sûfîlerin biyografilerini içeren eserlerden bâzıları şunlardır:

1. *Menâkıbu'l-Ârifîn*/Şemsüddin Ahmed Eflâkî (ö.761/1360)

[32] Uludağ, **a.e**. s. 26 ve ayrıca **bkz**.: **a.e**., s. 35-36.

[33] **A.e**. s. 26-28. Uludağ, *Tezkiretü'l-Evliyâ*'nın Farsça nüshalarında da Türkçe tercümelerinde de yazar, mütercim ve müstensihlerden kaynaklanan hatâlar ve eksiklikler bulunduğuna dikkati çekmiş, kendi yayını için bu tür eksiklikleri ve hatâları eserin kaynaklarına ve tasavvufun diğer temel eserlerine mürâcaat ederek tamamladığını belirtmiştir. O hâlde, her ne kadar eksiklerin tamamlanması amacıyla yapılmış olsa da Uludağ'ın çevirisinin, başka kaynaklardan mütercim tarafından yapılan ilâveleri de taşıdığını unutmamak gerekir.

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî ve çevresindekileri ihtivâ eden, Mevlevî tarîkatı hakkında en geniş bilgileri içeren kitap Farsçadır. Eserin birkaç tâne Türkçe tercümesi mevcuttur.[34]

2. *Nefehâtü'l-Üns min Hazarâti'l-Kuds*/Abdurrahmân-ı Câmî (ö.898/1492)

Câmî'nin en önemli eseri olan *Nefehât* Farsça yazılmış olup erkek ve kadın büyük sûfîlerin biyografilerini ve tasavvufî terimlerin anlamlarını içerir. Esâsen bu eser, Sülemî'nin *Tabakâtu's-Sûfiyye* adlı eserinin Herevî tarafından Farsçaya tercüme edilen şeklinden genişletilerek oluşturulmuştur. Tabii her şahıs, yaptığı ilâvelerle esere bir orijinallik katarak ona bir te'lif husûsiyeti kazandırmış ve kendisine mâl etmiştir. *Nefehât* Osmanlı coğrafyasında da büyük ilgi görmüş ve birçok yazma nüshası günümüze kadar gelmiştir. Lâmiî Çelebi'nin bâzı ilâvelerle birlikte Batı Türkçesine çevirdiği eser, Ali Şir Nevâî tarafından da Çağatay Türkçesine tercüme edilmiştir.[35]

3. *Nesâyimü'l-Mahabbe min Şemâyimi'l-Fütüvve/*Ali Şir Nevâî (ö.906/1501)

Nevâî'nin bu eseri, Molla Câmî'nin *Nefehâtü'l-Üns*'ünün bâzı ilavelerle yapılmış tercümesidir. Bu ilâveler, Attâr'ın *Tezkiretü'l-Evliyâ*'sından çeşitli hâl tercümeleri yanında Câmî ve Attâr'da yer almayan, Yesevî'den kendi zamanına kadar gelen çok sayıda Türk şeyhini de muhtevîdir.[36]

4. *Fütûhu'l-Mücâhidîn li-Tervîhi Kulûbi'l-Müşâhidîn* (*Tercüme-i Nefehâtü'l-Üns*) /Lâmiî Çelebi (ö.938/1532)

Câmî'nin *Nefehâtü'l-Üns*'ünün Lâmiî Çelebi tarafından yapılan genişletilmiş tercümesidir. Eseri Anadolu Türkçesine tercüme eden Lâmiî, Anadolu'da yetişen evliyâyı da esere dâhil etmiştir.[37]

5. *Reşehât-ı Aynü'l-Hayât*/Fahreddin Ali Safî (ö. 939/1532)

---

[34] Daha geniş bilgi için **bkz:** Tahsin Yazıcı, "Ahmed Eflâkî", **DİA**, C. II, İstanbul, 1989, s. 62.

[35] Detaylı bilgi için **bkz**. Abdurrahmân Câmî, **Evliyâ Menkıbeleri Nefahatü'l-Üns** Tercüme ve şerh: Lâmiî Çelebi, Haz. Süleyman Uludağ, Mustafa Kara, İstanbul, Pinhan, 2011, s. 35-37; Ömer Okumuş, "Câmî, Abdurrahman" , **DİA**, C. VII, İstanbul, 1993, s. 94.

[36] Ayrıntılı bilgi için **bkz.Nesâyimü'l-Mahabbe min Şemâyimi'l-Fütüvve** Haz. Kemal Eraslan, Ankara, TDK, 1996, s. XLI; Günay Kut, "Ali Şir Nevâî", **DİA**, C. II, 1989, s. 451.

[37] Lâmiî eserine "Fütûhu'l-Mücâhidîn li Tervîhî Kulûbu'l-Müşâhidîn" adını vermiştir; fakat Nefehât Tercümesi olarak meşhur olmuştur. Ayrıntılı bilgi için **bkz**.: Abdurrahmân Câmî, **a.g.e.,**s.43-44; Günay Kut, "Lâmiî Çelebi", **DİA**, C. XVII, 2003, s. 96-97.

Nakşibendî şeyhlerinin biyografilerine dâir Farsça bir eserdir. 1569 yılında Muhyî-i Gülşenî, 1585'te de İbn Muhammed Şerif el-Abbâsî tarafından Türkçeye tercüme edilmiştir. Ayrıca Necip Fâzıl Kısakürek tarafından da özetlenip sadeleştirilerek "Reşahat Can Damlaları" adıyla yayımlanmıştır.[38] Kitap Doğu Türkçesine, Arapçaya ve İngilizceye de tercüme edilmiştir.[39]

6. *Sefînetü'l-Evliyâ*/Dârâ Şükûh (ö.1069/1659)

Şâh Cihân'ın büyük oğlu olan Dârâ Şükûh, Câmî'nin *Nefehâtü'l-Üns*'ünden de faydalanarak 441 velînin hayatlarını ve kerametlerini anlattığı bu eseri kaleme almıştır. Özellikle Hindistan sınırlarındaki velîler hakkında içerdiği mâlûmat bakımından önemli bir eserdir.[40]

7. *Riyâzu'l-Ârifîn*/Rızâ Kulı Han Hidâyet (ö.1288/1871)

354 mutasavvıf şâir ve filozofun biyografisini içeren Farsça bir eserdir. Bu eser şuarâ tezkiresi olarak da düşünülebilir. Fakat kitabın kaynakları arasında *Tezkiretü'l-Evliyâ* ve *Nefehâtü'l-Üns* gibi eserlerin bulunması ve mutasavvıf şâirleri ihtivâ etmesi *Tezkiretü'l-Evliyâ* başlığı altında da değerlendirilmesine imkân sağlar.[41]

8. *Sefîne-i Evliyâ-yı Ebrâr*/Hüseyin Vassâf (ö.1929)

2000'e yakın sûfînin biyografisini ihtivâ eden oldukça hacimli bir eserdir.[42]

9. Ebu'l-Leys Semerkandî'ye atfedilen "*Tezkiretü'l-Evliyâ*"

Bu kitap Farsçadan tercüme edilmiştir. Eser üzerinde çalışmış olan Selahattin Olcay,[43] kitapta mütercim tarafından Ebu'l-Leys Semerkandî'ye âit olduğu kaydedildiği için Semerkandî'ye atfedilmiş olsa da bunun düşük bir ihtimal olduğunu ve eserin esasen Afîfüddîn Abdullâh b. Es'ad b. Alî b. Süleymân el-Yâfiî'nin (ö.

[38] **Bkz.:** Mevlânâ Safiyyüddîn, **Reşahat Can Damlaları**, Haz. Necip Fâzıl Kısakürek, İstanbul, Büyük Doğu, İstanbul, 1995.

[39] Daha fazla bilgi için **bkz:** Necdet Tosun, "Reşehât", **DİA**, C. XXXV, İstanbul, 2008, s. 8-9.

[40] N.R. Farooqi, "Dârâ Şükûh", **DİA**, C. VIII, İstanbul, 1993, s. 483-484.

[41] Ayrıntılı bilgi için **bkz**: A.Naci Tokmak, "Rızâ Kulı Han", **DİA**, C. XXXV, İstanbul, 2008, s. 65.

[42] Bu eser Ali Yılmaz ve Mehmet Akkuş tarafından yayına hazırlanmış ve basılmıştır. **Bkz**.: Osmânzâde Hüseyin Vassâf, **Sefîne-i Evliyâ** Haz. Mehmet Akkuş, Ali Yılmaz, İstanbul, Kitabevi, 2006 (5 cilt).

[43] Olcay bu eseri çalıştığında Türkçe nüsha olarak British Museum'daki bilinen yegâne nüshayı kullanmıştır. Bizim burada verdiğimiz bilgiler Olcay'ın çalışması esas alınarak yazılmıştır. Eserin Türkçe eksik bir nüshası da İstanbul Üniversitesi Nâdir Eserler Ktp./6408 numarada kayıtlıdır.

768/1367) bir eserine dayanıyor olabileceğini belirtip sebepleri zikreder.[44] Bu nedenle başlığımızda, "atfedilen" ifâdesini kullanmayı tercih ettik.

Bu kitabın bir tezkiretü'l-evliyâ olması konusu da tartışmalıdır. Eserin kendisinde ismine dâir bir ifâde olmaması yanında, gerek bâb başlıkları ve onlara uygun düzenlenen muhtevâ, gerekse eserin mukaddimesindeki ifâdeler, kitabın daha çok nasihatnâme özelliklerine sâhip olduğunu ortaya koymaktadır.[45] Bölümlerdeki hikâyeler evliyâ menkabelerinden seçildiği için esere "Tezkiretü'l-Evliyâ" adı yakıştırılmış olabilir.

Eserin mukaddimesinde 20 bâb olarak düzenlendiği ve her bâbda 10'ar hikâye olmak üzere toplam 200 hikâyeden oluştuğu yazılmıştır; fakat bu metindeki bütün bâblar söylenene uymamaktadır. Bâzı bâblardaki eksikliklerle beraber bu nüsha 177 hikâyeyi içermektedir. Söz konusu eksiklikler mütercimin bâzı hikâyeleri tercüme etmekten vazgeçmesi veya sonradan müstensihlerin istinsah etmemesinden kaynaklanmış olabilir.

Bu mensur eserle aynı kaynağa dayandığı anlaşılan Kıpçakça bir mensur nüshadan, Âşık Ahmed isimli biri tarafından Anadolu Türkçesine aktarılmış 12.239 beyitlik bir de mesnevî vardır. Bu hacimli eser Muhittin Eliaçık tarafından doktora tezi olarak çalışılmıştır.[46] Mesnevîdeki bâblar ve içerik, mensur hâlindeki düzene büyük oranda uymaktadır. Mukâyese imkânı sağlaması için iki eserin de bâb başlıkları aşağıda kaydedilmiştir:

Ebu'l-Leys Semerkandî'ye atfedilen ve "Tezkiretü'l-Evliyâ" olarak isimlendirilen eserin bâb başlıkları şu şekildedir:

1	Bâbu evvel: Helâl yimegi ve yiyecegi şübheden sakınmakdur.
2	Bâbu Sânî: Nefse riyâzet göstermekdedür.
3	Bâbu Sâlis: Tanrı'nun ibâdetinde zahmet çekmekdür.
4	Bâbu Râbi': Allah'dan korkup ve günâhdan aglamakdur.

[44] Detaylar için **bkz**: **Ebu'l-Leys Semerkandî, Tezkiretü'l-Evliyâ Tercümesi,** Haz. Selahattin Olcay, Ankara, Ankara Üniversitesi, 1965, s. 9-11.

[45] Mukaddime için **bkz**: Selahattin Olcay, **a.g.e**., s. 89-90.

[46] Muhittin Eliaçık, "Âşık Ahmed'in Câmiü'l-Ahbâr'ı" (Yayımlanmamış doktora tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1998. Bu eserle ilgili ayrıntılı bilgi için söz konusu teze mürâcaat ediniz.

5	Bâbu Hâmis: Dilin küfürden saklamakdadur.
6	Bâbu Sâdis: Tevbe idicilerün vilâyetlerindedür.
7	Bâbu Sâbi': Evliyânun kerâmetlerindedür.
8	Bâbu Sâmin: Her duâ ki iderler derhâl kabûl oldıgındadur.
9	Bâbu Tâsi': Birbirinün gönülinden geçeni bilmekdedür.
10	Bâbu Âşir: Tanrı'ya tevekkül idüp kimseden korkmadıklarındadur.
11	Bâbu Hâdi Aşere: Cömerdler hikâyetindedür.
12	Bâbu İsnâ Aşere: Beglerün zühdlerinde ve hikâyetlerindedür.
13	Bâbu Sâlis Aşere: Avratlar kerâmetlerindedür.
14	Bâbu Râbi' Aşere: Oglançuklarun zühdlerindedür.
15	Bâbu Hâmis Aşere: Kullar kerâmetlerindedür.
16	Bâbu Sâdis Aşere: Dervîşlerün hikâyetlerindedür.
17	Bâbu Sâbi' Aşere: Dermândelerün meded irdügindedür.
18	Bâbu Sâmin Aşere: Evliyâ evkâtında ve hikâyâtındadur.
19	Bâbu Tâsi' Aşere: Evliyâ öldüginden sonra göründügindedür.
20	Bâbu İşrûne: Perâkende hikâyetlerindedür.

Âşık Ahmed'in *Câmiü'l-Ahbâr'*ının bâb başlıkları ise şu şekildedir:[47]

1. bâb	Helâl yiyip içmeye dâir olup on hikâye ihtivâ eder.
2. bâb	Riyâzete, nefsi hor kılmaya dâir on hikâye ihtivâ eder.
3. bâb	Tanrı kulluğunu, bu yolda emek çekmenin ne olduğunu bildiren on hikâyeden oluşmaktadır.
4. bâb	Günâhını anıp aglamakla ilgili on hikâye ihtivâ eder.
5. bâb	Dili korumaya, kimseyi incitmemeye dâir on hikâye

[47] Âmil Çelebioğlu, "Âşık Ahmed'in Câmiu'l-Ahbar Adlı Manzum Tezkiretü'l-Evliyâsı", **Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları**, İstanbul, MEB, 1998, s. 113-121. Orijinal metinde bâzı başlıklar Farsça olduğu için biz bu tabloda söz konusu makaledeki başlıklardan istifâde ederek yazmayı tercih ettik. Orijinal başlıklar için **bkz**. Muhittin Eliaçık, **a.g.e**., C. II. Yazarın doktora çalışmasının ikinci cildi metinden oluşmaktadır.

	içermektedir.
6. bâb	Tevbe etmekle ilgili bir kaside ve on evliyâya dâir on hikâye bulunur.
7. bâb	Evliyâ kerametleriyle ilgili sekiz hikâye bulunur.
8. bâb	Duâların tez icabetlerine dâir on hikâyeye içermektedir.
9. bâb	Velîlerin birbirlerinden haberdar olmalarına dâir on hikâye bulunur.
10. bâb	Tevekkülün ne olduğunu ve velilerin tevekkülünü anlatan on hikâye bulunur.
11. bâb	Cömertliğe dâir sekiz hikâye bulunur.
12. bâb	Beylerin zühdüne ve Hak yolunda olan cehdlerine dâir sekiz hikâye bulunur.
13. bâb	Zâhide hatunlar hakkında sekiz hikâye içerir.
14. bâb	Küçük, helâlzâde çocuklara dâir sekiz hikâye içerir.
15. bâb	Kul ve karavaşların zühdü, Hak muhabbeti ve kerametleri hakkında yedi hikâye bulunur.
16. bâb	Zâhid yoksullarla ilgili altı hikâye içerir.
17. bâb	Zahmet ve ihtiyaç zamanında Cenab-ı Hakk'ın rahmetinin erişmesine dâir dokuz hikâye yer alır.
18. bâb	Velîlerin ölürken gösterdikleri kerâmetlerle ilgili altı hikâyeden oluşur.
19. bâb	Öldükten sonra, velîlerin rüyâya girmesine dâir on bir hikâye

	bulunur.
20. bâb	Muhtelif on hikâye yer alır.

1. 2. 3. 3. Tezkiretü'l-Evliyâ'nın Türk-İslâm Edebiyâtındaki Yeri[48]

Türk-İslâm edebiyatı, Türklerin İslâmiyet dâiresine girdikten sonra meydana getirdikleri, yazılış amacı ve muhtevâsı dînî olan edebî ürünleri ifâde eder. Bu açıdan baktığımızda gerek Attâr'ın *Tezkiretü'l-Evliyâ*'sının Türkçe tercümelerinin, gerekse bu teselsülün diğer halkaları sayabileceğimiz telif ya da tercüme eserlerin Türk İslâm edebiyatının verimleri olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.

Tezimizin konusu Ferîdüddin-i Attâr'ın *Tezkiretü'l-Evliyâ'*sının Türkçe tercüme nüshaları olduğu için, bu türün târihî boyutuna temas ederken sâdece konuyla ilgisi bulunan, yani benzer bir çizgi üzerinde gelişen eserlere değinilecektir. Bu çizginin haricindeki edebiyat verimleri konumuzun dışındadır.

Türk edebiyatında söz konusu çizgiyi besleyen edebî ürünlerin kaynağına gidecek olursak karşımıza destanlar çıkar. Ahmet Yaşar Ocak "Menâkıbnâmeler" isimli eserinde, evliyâ menkabelerinin masal, efsâne, destan gibi edebî türlerle benzer ve farklı yönlerine temas eder.[49] Burada bizi ilgilendiren nokta, bu çizgideki ürünlerin ortak bir unsur olarak olağanüstülükler barındırmalarıdır. Peki bu olağanüstülüklerin Türk edebiyatındaki kaynağında neler vardır?

Türklerin destan kahramanları, Türkler İslâmiyeti kabul ettikten sonra İslâmî özellikler kazanarak varlıklarını sürdürmüşler ve Türklerdeki velî tipinin bir boyutunu oluşturmuşlardır. Meselâ, Türklerin İslâm'ın kabulünden çok önce ürettikleri Oğuz Kağan destanının Uygurca ve Farsça olmak üzere iki metni mevcuttur. Farsça metin, Uygurca destanın İslâmî bir gözle tadil edilmiş hâli olduğu söylenebilir. Uygurca destanda Oğuz'un kılavuzu bozkurtken Farsça *Oğuznâme*'de

[48] Bu bölümün temel kaynağı Ahmet Yaşar Ocak'ın **Menâkıbnâmeler** isimli eseri ve onun yanında Fuad Körülü'nün **Türk Edebiyatı Târihi** ile Mehmet Kaplan'ın **Tip Tahlilleri** adlı kitabıdır.

[49] Ahmet Yaşar Ocak, **Kültür Târihi Kaynağı Olarak Menâkıbnâmeler (Metodolojik Bir Yaklaşım**), Ankara, Türk Târih Kurumu, 2010, s. 32-33.

Poştı Koca'dır.[50] Sergilenen kahramanlıklar da artık cihad gayesiyle birleşir ve kâfir topluluklara karşı olur. Yani Türklerin İslâmiyet öncesi inançları, üretimleri, İslâmın kabûlünden sonra yeni dinin izlerini de bünyelerine katarak varlıklarını sürdürmüşlerdir.

Türk destânî geleneğine İslâmiyetin kabulünden sonra İran destânî edebiyatının da tesiri eklenmiştir. Özellikle *Şeh-nâme*'nin etkisiyle Orta Asya'da Türk edebiyatı gelişerek asıl mahsullerini Anadolu sahasında göreceğimiz *Ebûmüslim-nâme* ile başlayıp *Saltık-nâme*'yle biten bir zincir oluşturmuş, böylece bir menâkıb-nâme edebiyatı teşekkül edip inkişâf yoluna girmiştir.[51]

Menkabe Arapça "nekabe" kökünden türemiştir. Nekabe, "isabet etmek, bir şeyden söz etmek veya haber vermek" gibi anlamlara gelir. Menkabe ise "övünülecek güzel iş, hareket ve davranış" anlamlarındadır. Kelime bu anlamda ve ilk olarak çoğul şekliyle IX. yüzyıldan beri yazılmaya başlanan hadis külliyatlarında Hz. Peygamber ve ashâbının meziyetleri ve fazîletleri için kullanılmış görünmektedir.[52]

Kelimenin, tasavvuf târihindeki, "sûfîlerin gösterdikleri olağanüstü olaylar demek olan kerâmetleri nakleden küçük hikâyeler" anlamındaki kullanımının da aynı yüzyıldan îtibâren başladığı tahmin edilmektedir. O halde menkabelerin esâsını kerâmetler oluşturmaktadır.[53]

İslâm dünyâsında evliyâ menkabelerinin ortaya çıkışında "kussâs", (kısa anlatıcılar) denilen ve ilk defa Hz. Osman zamanında görülen kişilerin etkisi büyüktür. Kussâslar Emevîler döneminde iyice artmıştır. Bunların anlattıkları ve İslâm öncesi dönemlerden unsurlar barındıran efsâneler, tefsir ve târih kitaplarına kadar girmiş, tasavvufun yayıldığı halk çevrelerinde de IX. yüzyıldan îtibâren veya daha önce evliyâ menkabelerine dönüşmüştür. Bunlar bütün İslâm dünyâsına

[50] Faruk Sümer, "Oğuzlar", **DİA**, C. XXXIII, 2007, s. 330.

[51] Bu bölümde, tesbît edilmiş olan bütün menkabevî eserler zikredilmeyecektir. Amacımız konunun anlaşılmasını kolaylaştıracak bir mantık zinciri kurmak olduğu için buna uygun olarak ana eserlere temas edilecektir. Daha geniş bilgi için Ahmet Yaşar Ocak'ın **Menâkıbnâmeler** kitabına ve bu kitapta konuyla ilgili kaydedilmiş olan diğer kaynaklara bakılabilir.

[52] Ocak, **a.g.e**., s. 26.

[53] **A.e**, s. 26

yayılmış, yayılırken de gelişip çoğalmıştır. Sûfîlerin biyografilerini yazan kişiler de bunları kitaplarına taşımışlardır.[54]

Türk menâkıb-nâme edebiyatının haberdar olduğumuz ilk örneği, İslâmî Türk edebiyatının ilk mahsulü olarak bildiğimiz *Kutadgu Bilig*'in yazıldığı Karahanlı Türk Devleti sahasına aittir. *Tezkire-i Satuk Buğra Han* adıyla tanınan mensur eserin adında "menâkıb-nâme" ifâdesi yoktur. Kahramanı da Karahanlıların ilk Müslüman hâkânı Satuk Buğra Han'dır. Ocak, Satuk Buğra Han'ın söz konusu eserde sâhip olduğu özellikler ve gösterdiği kerâmetlerle bir velî hüviyetinde göründüğü ve menkabeleri de evliyâ menkabesi özelliği taşıdığı için bu eseri günümüze ulaşan ilk Türk menâkıb-nâmesi olarak kabul edebileceğimizi ve çizilen tip için Türk gâzî-velî tipinin ilk imajını temsil ettiğinin söylenebileceğini ifâde eder.[55] İslâmiyet öncesi Türk destanlarından da çeşitli motifler barındıran eser, İslâm öncesi ve sonrası unsurları menkabevî tarzda birleştirmiştir. Fuad Köprülü, bu eserin H. V. (M. XI.) yüzyılda tesbît edildiğini tahmin eder ve bu tür menkabevî ürünlerin Karahanlılar döneminin İslâmlaşma mücâdelesinin hâtıraları olduğunu kaydeder.[56]

Müslüman Türk topluluklarında menkabelerin doğuşunda başlıca müessir, İslâmiyetle birlikte gelen tasavvuftur. Fakat tıpkı Türkler dışındaki İslâm dünyâsında olduğu gibi, Türklerdeki üretimlerde de İslâm'dan önceki inançların, destan ve efsanelerin büyük bir etkisi olmuştur. Halk arasında dînî propaganda yapan derviş-şâirler bunları evliyâ menkabesi şekline çevirerek anlatıyorlardı.[57]

Ocak'a göre Türk evliyâ menkabeleri üzerinde Budizm'in etkisi de önemlidir. Budizm'deki azizler de tasavvuftaki velîler gibi olağanüstü hâl ve hareketlere sahiptirler. Bunlarla ilgili anlatılan menkabeler, İslâmiyet'in kabulünden sonra bakşıların yerini alan ata veya baba lâkaplı şeyhler tarafından İslâmî propaganda için kullanıldı. Bunların dışında, İranlı mutasavvıflar da Türklerin içinde İslâmiyeti yaymak için sûfî kaynaklardaki menkabeleri Türklere anlatıyorlardı. Böylece bunların tamamındaki malzemenin etkisiyle Türkler arasında evliyâ menkabeleri

[54] **A.e**., s. 30-31.

[55] **A.e**., s. 43-44.

[56] Fuad Köprülü, **Türk Edebiyatı Târihi**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2009, s. 189-190.

[57] Fuad Köprülü, **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**, Ankara, Akçağ, 2007, s. 55-56; Ocak, **a.g.e**., s. 31.

gelişti ve yaygınlaştı. O halde Müslüman Türklerdeki evliyâ menkabeleri şu dört müessirle doğup gelişmiştir:

1. İslâmî tesir
2. Eski Türk geleneklerinin tesiri
3. Budist tesir
4. İranî tesir[58]

Birtakım farklı tipleri bulunsa da[59] menâkıb-nâme, herhangi bir tarîkata mensup bir velînin menkabelerini içeren esere denir. Çalışmamızın konusu *Tezkiretü'l-Evliyâ* olduğu için burada menâkıb-nâmelerle bu tarz eserlerin farkına işâret etmek yararlı olur. Evliyâ tezkireleriyle menâkıb-nâmelerin temel ayırıcı hususiyetleri, menâkıb-nâmeler esâsen tek velînin menkabelerini içerirken evliyâ tezkirelerinin pek çok velînin hayatından ve menâkıbından söz eden menkabevî hâl tercümesi kitapları olmalarıdır. Müstakil menâkıb-nâmeler ancak tarîkatların teşekkül edip yayılmasının ardından, XI. yüzyıldan sonra ortaya çıktığı için evliyâ tezkireleri tarzındaki eserlerin târihi müstakil menâkıb-nâmelerden daha eskidir. Bu sebeple bu kitaplar menâkıb-nâmelerin öncüsü sayılabilirler.[60] "Evliyâ tezkiresi" ifâdesiyle âdetâ özdeşleşen ve kendisinden sonra bu çizgide yazılan eserlerin ana kaynaklarından olan kitap ise tezimizin de konusunu oluşturan Ferîdüddîn-i Attâr'ın *Tezkiretü'l-Evliyâ*'sıdır.

Yukarıda da ifâde edildiği gibi, sâdece bir velîyi ve çevresindekileri ihtivâ eden bildiğimiz mânâdaki evliyâ menâkıb-nâmeleri XI. yüzyıldan sonra görülmeye başlanır. Fakat bunlardan önce de menkabeler yazıya geçirilmiş ve bâzı eserlerin içinde yer almıştır.[61]

IX. yüzyıldan îtibâren tasavvuf hareketinin iyice yayılması sonucu İslâm dünyâsının her köşesinde çeşitli mutasavvıflar yetişmeye başlamıştır. Bâzı menkabeler ilk olarak bunların yaşadıkları bölgelerle ilgili yazılmış olan târih kitaplarında görülmektedir. X. yüzyılda çeşitli zümrelerin biyografilerine dâir yazılan

[58] Ocak, **a.g.e**., s. 31-32.

[59] Sonraki dönemlerde tek bir ülkede yaşayan çeşitli velîlerin menâkıbını toplayan Menâkıbu Evliyâ-i Mısır, Menâkıbu Evliyâ-i Bağdad gibi bölge menâkıbnâmeleri de yazılmıştır. **Bkz**. Ocak, **a.g.e**., s. 42.

[60] Ocak, **a.g.e**., s. 38-39.

[61] **A.e**., s. 40.

tabakât kitapları arasında, sûfîlerle ilgili olanlar da yazılınca evliyâ menkabeleri bu kez bu eserlerde yer almıştır. Bunların en meşhurları arasında Attâr'ın *Tezkiretü'l-Evliyâ*'sının kaynakları arasında da belirttiğimiz Sülemî'nin *Tabakâtu's-Sûfiyye*'sini ve Ebû Nuaym'ın *Hilyetü'l-Evliyâ*'sını zikredebiliriz.[62]

IX-XI. yüzyıllarda İslâm dünyâsındaki tasavvufî gelişme o dönemde henüz Mâverâünnehir, Harezm ve Horasan bölgelerinde yaşayan Müslüman Türklere de yansımıştır. [63] Karahanlı sahasında Türk evliyâ menâkıb-nâmelerinin ilki sayılabilecek olan *Tezkire-i Satuk Buğra Han'*ın yazıldığı ve Türk menâkıbnâme edebiyatına etki eden dört temel unsur yukarıda belirtilmişti.

Bu edebiyatın Anadolu sahasındaki ilk mahsulleri XIII. yüzyılda görülmektedir. Her ne kadar Türklerin Anadolu'ya yerleşmeleri 1071'deki Malazgirt zaferinden sonra olmuş ve 1075'te İznik merkezli Anadolu Selçuklu Devleti kurulmuşsa da Türk edebiyatının ilk mahsullerini vermesi için uzunca bir süre geçmesi gerekmiştir. Bunun en önemli sebebi istikrar meselesidir. Ağır savaşlardan çıkmış bir milletin ve yeni kurulmuş bir devletin toparlanması; sağlam bir sosyal, siyâsî ve kültürel zemînin oluşması belli bir süreci gerektirmiştir. Anadolu Selçukluları döneminde Anadolu'da ilim dili olarak Arapça ve edebiyat dili olarak Farsça kullanılsa da Fuad Köprülü daha ilk zamanlardan başlayarak halk arasında okunmaya mahsus, halka İslâmiyet esaslarını öğretmek amacıyla yazılmış Tükçe eserler olduğunu düşünür. Elimize ulaşmamış olsalar da bu muhtemel eserler Kur'ân[64] ve hadis tercümeleri, Anadolu'daki halkın cengâverlik duygularına hitap edecek olan *Seyyid Battal Gâzî Menkabeleri*, İslâmî hikâyeler, Dede Korkut rivâyetleri kabîlinden eski Oğuz halk geleneklerini yansıtan ürünler olmalıdır.[65]

Anadolu Selçuklu devletinin sûfîlere hürmeti yanında Moğol istilâlarının sebep olduğu birtakım değişimler Anadolu'ya yeni Türk zümrelerinin ve başta Yesevî dervişleri olmak üzere birçok sûfînin gelmesine sebep oldu ve bu

---

[62] **A.e.,** s., 40.

[63] **A.e.,** s. 42.

[64] Kur'ân-ı Kerim'in Anadolu Selçuklu Devleti dönemine âit bir tercümesi ele geçmemiştir. Bu sebeple ele geçen örneklerden yola çıkarak Anadolu Türkçesine yapılan ilk tercümelerin beylikler döneminde başladığı ve satır arası tercümeden ziyâde tefsirli tercüme şeklinde yazıldıkları görüşü vardır. **Bkz**: Muhammed bin Hamza, **XV. Yüzyıl Başlarında Yapılmış "Satır-Arası" Kur'an Tercümesi,** Haz. Ahmet Topaloğlu, C. I, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1976, s. 2.

[65] Köprülü, **Türk Edebiyatı Târihi**, s. 235.

coğrafyadaki tasavvufî cereyanlar güçlendi. Anadolu'daki kaos ortamı, sûfîlerin halk üzerindeki etkisini daha da arttırıyordu.[66] Çoğalan Türk unsurlarla beraber "mahallî dil" olarak Türkçenin etkisi de arttı; fakat Türkçenin Anadolu'da kabul gören bir yazı dili olması yine belli bir süreci ve mücâdeleyi gerektirmiştir.[67]

Yukarıda ifâde ettiğimiz gelişmelerle birlikte Anadolu Türk edebiyatının ilk mahsulleri de ortaya çıkmaya başladı. Bunlar devrin ve muhitin îcâbı olarak daha çok dînî ve tasavvufî sahalarda yazılmış eserlerdir. Aydın sınıf arasında klâsik tasavvuf şiirinin gelişmesi ve halk kitlesi arasında ilk örnekleri Yesevî hikmetlerinde görülen tasavvufî şiirin yayılması konusuna sâdece işâret edip geçiyoruz. Bunlar Anadolu Türk edebiyatında çok önemli olsalar da konumuz îtibâriyle bizi daha fazla ilgilendiren; halk arasında, ordularda ve idâreciler katında ellerinde kopuzlarıyla gezen ozanların Dede Korkut hikâyeleri, Battâl Gâzî ve Danişmend Gâzî menkabelerini söylemeleri ve bunların halk arasında gördüğü rağbetin yeni kahramanlık hikâyeleri doğurmasıdır. Bunların ayrıntılarına girmeyeceğiz; fakat XIII. yüzyılda kuvvetle başlayan, konularını İslâm ve İran geleneklerinden alarak çoğunlukla Hz. Ali, Hz. Hamza ve Ebû Müslim'in şahsiyetleri etrafında vücûda gelen bu kahramanlık hikâyelerinin halk arasında yayılması ve ilgi görmesinin, edebiyatımızda sûfîyâne menkabelerin artmasında etkili olduğunu belirtmemiz îcâp eder.[68]

Bu dönemde bir taraftan Mevlânâ, Sadruddîn-i Konevî gibi büyük mutasavvıflar çeşitli eserler yazarken diğer yandan mutasavvıflar etrafında yavaş yavaş menâkıb-nâmeler yazılmaya başlandı.[69]

Anadolu Selçuklu Devleti'nin 1243'teki Kösedağ Savaşı'nda yaşadığı ağır yenilgiyle Moğol hâkimiyetine girmesi ve Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde kurulan beyliklerdeki idârecilerin Türk dilinden başka bir dile hâkim olmamaları, müellif ve mütercimlerin ya bizzat beylerden aldıkları emirle veya hem beylerin iltifâtını kazanmak hem de arkalarında duâ kapılarını açık tutacak hayırlı bir yâdigâr bırakmak için bol miktarda kısa sûre tefsirleri, Kur'ân, *Kısasu'l-Enbiyâ* ve

[66] **A.e.,** s. 269.
[67] **A.e**., s. 274.
[68] **A.e**., s. 275-276.
[69] Ocak, **a.g.e**., s. 46.

Tezkiretü'l-Evliyâ tercümeleri meydana getirmelerine sebep oldu. Böylece Türk edebiyatında çeşitli muhitlerin edebî ihtiyaçlarını tatmin için çeşitli mâhiyette eserler meydana getirilmiş ve bu asırlarda yazılan eserlerin hepsi elimize ulaşmamış olsa da Türk edebiyatı ürünleri genişlik ve çeşitlilik kazanmıştır.

Ferîdüddin-i Attâr *Tezkiretü'l-Evliyâ*'sını H. 617/M. 1220 yılında, yani şehit edilmesinden bir yıl önce yazmıştır.[70] Eser büyük bir ilgi görmüş, yazıldıktan kısa süre sonrasından îtibâren menkabevî eserler üzerinde büyük bir tesiri olmuştur. Ocak, *Menâkıbnâmeler* isimli eserinde bu konuyu belirtir ve Anadolu'da XIII. yüzyıldan îtibâren yazılan menâkıb-nâmelerde bu eserin büyük bir etkisi olduğunu, *Tezkiretü'l-Evliyâ*'daki pek çok motifin bu eserlere aktarıldığını kaydeder.[71] Bu sözlerini kitabında yer alan motif tablolarıyla da delillendirir.[72]

Bu eserin en eski Türkçe tercümesinin Aydınoğlu Mehmed Bey (ö. 1334) zamanında yapılmış olduğu tahmin edilir.[73] Fakat Topkapı Yazmalar Kataloğu'nda, T. 1004'te kayıtlı bulunan ve Orhan Yavuz'un doktora çalışmasına konu olan nüsha için, tâmirden sonraki kısımda her ne kadar tâmirâtın tamamlanma târihi olan H. 815 yazılmışsa da asıl kitabın dil ve imlâ bakımından 1252-1300 yılları arasında yazılmış olduğunun neredeyse şüphesiz olduğu kaydı düşülmüştür.[74] Yavuz da çalışmasında çeşitli deliller sunarak eserin XIII. yüzyılın ikinci yarısında yazılmış olmasının kuvvetle muhtemel olduğunu, en geç de XIV. yüzyılın başlarına ait olabileceğini ve muhtemelen Anadolu sahasındaki ilk *Tezkiretü'l-Evliyâ* tercümesi olduğunu belirtmiştir.[75] İlk tercümenin Aydınoğlu Mehmed Bey'in isteğiyle yapılan tercüme olduğu düşüncesi de bize târih olarak en geç 14. yüzyılın başlarını vermektedir. Fakat bu iki tercüme arasında bir bağlantı olup olmadığını şimdilik bilemiyoruz.

Aydınoğlu Mehmed Bey'in isteğiyle eseri Türkçeye tercüme eden adını bilmediğimiz mütercimin, söz konusu tercümeden önce yine Aydınoğlu Mehmed

---

[70] S. Uludağ, **Evliyâ Tezkireleri**, s. 23; Reşat Öngören, "Tezkiretü'l-Evliyâ", **DİA**, C. XXXXI, İstanbul, 2012, s. 74.

[71] *Tezkiretü'l-Evliyâ*'nın edebiyatımızdaki önemini ve yerini anlayabilmek için etkisinin henüz yazıldığı dönemden îtibâren başladığına bilhassa dikkat çekmek gerektiğini düşünüyoruz.

[72] **Bkz**. Ocak, **a.g.e**., s. 83-86.

[73] M. Nazif Şahinoğlu, "Attâr, Ferîdüddîn", **DİA**, C. IV, 1991, s. 97.

[74] **Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphânesi Türkçe Yazmalar Kataloğu,** Haz. Fehmi Edhem Karatay, C. 1, İstanbul, Topkapı Sarayı Müzesi, 1961, s. 365-366.

[75] Orhan Yavuz, **Anadolu Türkçesiyle Yapılan En Eski Tezkiretü'l-Evliyâ Tercümesi ve Dil Özellikleri**, Konya, Tablet, 2006, s. 48-49.

Bey'e takdim ettiği *Kısasu'l-Enbiyâ* tercümesi de vardır. Bunu *Tezkiretü'l-Evliyâ* tercümesinde geçen şu ifâdelerden anlamaktayız:

"Pes Ḳaṣaṣuʿl-Enbiyā kitābın ʿArab dilinden Türk diline döndürdügümden ṣoñra ben żaʿīfe işāret ḳıldı kim Teẕkiretü'l-Evliyā kitābın daḫı Pārisī dilinden Türkīceye döndürem. Pes ol ulunuñ işāretin yerine getürmek vācıblığı beni bu iş üzerine dutdı."[76]

Sözü edilen *Kısasu'l-Enbiyâ* tercümesinin de kütüphânelerimizde yazmaları mevcuttur ve bu eser üzerinde de tezler ve çalışmalar yapılmıştır.[77]

Tezkiretü'l-Evliyâ'nın Türkçe tercümelerinin sayısını tam olarak tesbît etmek zordur. Bu eser o kadar çok sevilmiş ve istinsah edilmiştir ki sâdece Türkiye ve yurt dışı kütüphânelerinde değil, özel kitaplıklarda da nüshaları vardır. Üstelik bunlar sâdece Batı Türkçesinin oluşum dönemi olan ve genelde sevilip faydalı görülen Farsça eserlerin tercüme ve istinsah edildiği EAT dönemine âit tercüme ya da tercümelerin nüshaları değildir. Bizim incelediğimiz nüshalar içinde Osmanlı Türkçesi dönemine ait orijinal örnekler de bulunmaktadır. Bu da bize bu esere gösterilen ilginin belli bir döneme has olmadığını, eserin bir nevi mukaddes sayılarak velîlerin şefâatlarına ve öldükten sonra hayırla anılmaya sebep olacak bir yâdigâr kabul edilip her dönemde iltifat gördüğünü ifâde etmektedir.

Eserin kütüphânelerde bulunan nüshalarının sayısı tesbît edilse bile, şahısların elinde olanları tam olarak belirlemek kolay değildir. *Tezkiretü'l-Evliyâ*'nın

---

[76] Kaynaklarda Aydınoğlu Mehmed Bey'e takdim edilen tercüme olarak hep Veliyyüddin Efendi 1643 gösterilmesine rağmen, bu nüshanın kısmen değişikliklere uğramış olduğu, dolayısıyla orijinal tercümeyi tam anlamıyla yansıtmadığı ilgili bölümde açıklanmıştır. İncelemelerimiz sırasında tesbît ettiğimiz ve yukarıdaki örneği aldığımız nüsha, Konya Bölge Yazma Eserler Ktp., 42 Kon 3400'de kayıtlı olup Aydınoğlu Mehmed Bey'e takdim edilen tercümenin şimdilik tesbît edebildiğimiz en eski nüshasıdır. İstinsah târihi H. 858 olan nüshanın ayrıntıları için ilgili bölüme bakınız.

[77] Söz konusu yazmalar üzerinde yapılmış olan bâzı çalışmalar şunlardır: Özdem Özdeş Kalay, "Kısas-ı Enbiyâ"(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Ü., Sosyal Bilimler Ens., Ankara, 1992; Binnur Erdağı, "Kısas-ı Enbiyâ" (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Ü., Sosyal Bilimler Ens., Ankara, 1993; Arzu Oyarkılıçgil, "Kısas-ı Enbiyâ" (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Ü., Sosyal Bilimler Ens., Ankara, 1994; Nesrin Bayraktar, "Kısas-ı Enbiyâ" (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Ü., Sosyal Bilimler Ens., Ankara, 1996; Bülent Gül, "Kısas-ı Enbiyâ" (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Ü., Sosyal Bilimler Ens., Ankara, 1998; Sebiha Taştekin Özdede, "Kısas-ı Enbiyâ" (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Ü., Sosyal Bilimler Ens., Ankara, 2006; Sündüz Özer, "Kısas-ı Enbiyâ" (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Ü., Sosyal Bilimler Ens., Ankara, 2010.

Batı Türkçesi tercüme nüshalarına dâir bizim tesbît edebildiğimiz rakam 92'dir.[78] Çalışmamızda tezlere konu olanları da içeren 80 civârı nüsha hakkında genel özelliklerini aydınlatıcı bilgiler verilmiştir. Göremediğimiz; fakat varlığından haberdâr olduğumuz nüshaların ise edinilebilen bilgileriyle iktifâ edilmiştir. İncelediğimiz kaynaklarda yurt dışındaki yedi nüshanın bilgisine ulaşabildik; fakat nüshaları bizzat görmediğimiz için var olan bilgileri ihtiyatla kaydettik. Bu nüshalar dışında, gerek yurt içinde gerekse yurtdışında gözden kaçırdığımız nüshaların ileride tesbît edilmesi bizi ziyâdesiyle memnun edecektir. Fakat sâdece burada verilen rakamın[79] ve *Tezkiretü'l-Evliyâ*'nın kendisinden sonraki eserler üzerindeki kuvvetli tesirinin[80] göz önüne alınmasının bile, onun edebiyatımızdaki yeri hakkında bir fikir verebileceğini düşünüyoruz.

[78] Sinan Paşa'nın *Tezkiretü'l-Evliyâ* tercümesine âit nüshaların bu rakamın dışında olduğunu tekrar belirtmek isteriz.

[79] Orhan Yavuz, çalışmasında Türkiye kütüphânelerinde tahminen 200'ün üzerinde *Tezkiretü'l-Evliyâ* yazması bulunduğunu (**Bkz**. Yavuz, **a.g.e.,** s.51), Türkiye ve yurt dışı kütüphânelerinde yüzlerce yazmasının mevcut olduğunu kaydetmiştir (**A.e.,** s. 52). Verilen bu rakama Farsça nüshalar da dâhil edilirse söz konusu tahmin doğru olabilir; fakat sâdece Türkçe tercüme nüshaları kastedildiyse bu rakam mübalağalı görünmektedir. Bizim tahminimiz, Türkiye ve yurt dışı kütüphânelerindeki Türkçe tercüme nüshalarının (Sinan Paşa'nın tercümesine âit nüshalar hariç) 100'ün biraz üzerinde olabileceğidir. Şahsi kütüphânelerdeki nüshalar için bir tahminde bulunmak zordur. Fakat bunların da çok yüksek bir rakama ulaşmayacağını düşünmekteyiz.

[80] Bu tesir sâdece menkabevî eserlerle sınırlı değildir. *Tezkiretü'l-Evliyâ*'nın klâsik mesnevîlere etkisine dâir ufak çaplı bir çalışma Ahmet Kartal tarafından yapılmıştır. Söz konusu yazıda *Tezkiretü'l-Evliyâ*'daki menkabelerin bu eserlerde kullanılmasıyla ilgili olarak bâzı mesneviler üzerinden birtakım örnekler sunulmuştur. **Bkz:** Ahmet Kartal, "Attâr'ın Tezkiretü'l-Evliyâ İsimli Eseri ve Türkçe Tercümeleri", **Diriözler Armağanı**, Ankara, 2003, s. 398-403.

2. FERÎDÜDDÎN-İ ATTÂR'IN TEZKİRETÜ'L-EVLİYÂ'SININ MEVCUT TERCÜMELERİ VE MÜTERCİMLERİ

2. 1. Mevcut Tercümelerle İlgili Genel Bilgiler

Eser, Doğu ve Batı Türkçelerine, Arapçaya ve Fransızcaya tercüme edilmiştir. Çalışmamız *Tezkiretü'l-Evliyâ*'nın Batı Türkçesi tercüme nüshaları üzerinedir; fakat bunlar dışındaki tercüme nüshalarının bilgilerine de tezimizin sınırları çerçevesinde değinilmiştir. Bunun temel amacı, *Tezkiretü'l-Evliyâ*'nın yayılma alanları ve popülerliği konusunda bir fikir vermektir.

2. 1. 1. Arapça Tercüme:

Muhammed İsti'lâmî, *Tezkiretü'l-Evliyâ*'nın Tahran'da Merkez-i Dânişgâh Kütüphânesi 337 numarada kayıtlı bir Arapça tercümesi olduğundan söz eder.[81] Fakat Uludağ bu konunun muğlak olduğuna dikkati çeker. Çünkü eserin, *Esrâru'l-Ebrâr* isimli bir de muhtasar hâli vardır. İsti'lâmî'nin söz ettiği tercümede adı geçen Sirâcuddîn Ömer b. Ali'nin, hülâsanın mı tercümenin mi yazarı olduğuna dâir sarâhat yoktur. Uludağ, Ahmed b. Muhammed Tûsî tarafından yapılan *Hulâsa-i Tezkiretü'l-Evliyâ* isimli özetten de bahseder. Bâzı kaynaklarda bu ismin *Esrâru'l-Ebrâr* şeklinde geçtiğini; fakat bu hülâsanın Tezkire'den çok Kuşeyrî'nin *er-Risâle*'sine benzer bir tertibinin olduğunu belirtir.[82]

2. 1. 2. Fransızca Tercüme:

Pavet de Courteille *Tezkiretü'l-Evliyâ*'nın Uygur harfleriyle yazılmış 15. yüzyıla ait Doğu Türkçesi tercümesiyle birlikte[83] Fransızca tercümesini 1886 yılında yayımlamıştır. Mütercim, tercümeyi hazırlarken diğer Türkçe tercümeler yanında eserin Farsça metninden de istifâde ettiğini belirtmiştir. Uludağ, söz konusu

[81] İsti'lâmî, Tezkiretü'l-Evliyâ'nın eski yazma nüshalarından ve matbu nüshalardan istifâde ederek tahkikli neşrini yapmıştır. **Bkz**. Şeyh Feridüdddîn-i Attâr-ı Nişâbûrî, **Tezkiretü'l-Evliyâ**, Thk. Muhammed İsti'lâmî, Tahran, 1351, s. 30 (İsti'lâmî'nin Mukaddimesi).

[82] Feridüddîn Attâr, **Evliyâ Tezkireleri**, Çev. Süleyman Uludağ, İstanbul, Kabalcı, 2007, s. 30.

[83] Bu nüsha Paris Biblioteque Nationale, Türkçe yazmalar bölümü, no:100'de kayıtlıdır. Tercümenin Arap harfleriyle yazılmış bir nüshası da Süleymâniye Ktp., Fâtih Bölümü/2848 numarada bulunmaktadır.

tercümenin Tezkire'nin esas metnine nazaran hem çok eksik hem de yanlış olduğunu kaydetmiştir;[84] fakat *Tezkiretü'l-Evliyâ*'nın Farsça nüshalarının sağlamlığı ve tamlığı konusu bile netleşmemişken bu konuda iddialı bir söz söylemenin yanıltıcı olma ihtimâli yüksektir.

2. 1. 3. Türkçe Tercümeler

2. 1. 3. 1 Doğu Türkçesine Yapılan Tercüme:

Uygur harfleriyle yazılmış olan tercüme, Paris Biblioteque Nationale, "Supplement Turc 190"da kayıtlıdır. Eserin Fransızca tercümesinin bu tercümeye dayandığı yukarıda belirtilmişti. Arap harfli bir nüshası da Süleymâniye Ktp., Fâtih Bölümü/2848 numarada kayıtlı olan Doğu Türkçesi tercümenin önemli bir husûsiyeti, *Tezkiretü'l-Evliyâ*'nın Farsça aslında olduğu gibi 72 velîyi ihtivâ etmesidir. Batı Türkçesi tercüme nüshalarında ise genellikle 70 velî görülmektedir.[85]

Uygur harfli nüsha Verdi Kankılıç tarafından doktora tezi olarak çalışılmıştır. Kankılıç, çalışması sırasında bu nüshayı Süleymâniye Ktp., Fâtih Bölümü/2848 numarada kayıtlı olan Arap harfli nüshayla da karşılaştırdığını tezinde belirtmiştir. [86] Fâtih Bölümü/2848 numarada kayıtlı olan nüsha Mustafa Kuğu tarafından da yüksek lisans tezi olarak çalışılmıştır.[87]

2. 1. 3. 2. Batı Türkçesi Tercümeler:

Tezimize tek nüshayla başlamışken bizi genel olarak tercüme nüshalarını incelemeye götüren husus, Batı Türkçesi tercümeler konusundaki muğlak ve çelişkili bilgiler olmuştur. *Tezkiretü'l-Evliyâ*'nın Türkçe tercüme nüshalarıyla ilgili gerek kütüphânelerin dijital kataloglarında gerekse basılı kataloglarda yer alan mâlûmat, bu konuda tam bir zihin karmaşası olduğunu ortaya koymaktadır. Konuyla ilgili yapılan çalışma ve tezlerin çoğunda da çelişkili ve hatâlı bilgiler tekrarlanmış ve meseleye

---

[84] Uludağ, **a.g.e.,** s. 30.

[85] Bu durumun istisnaları ya da farklı hususiyetler, incelenen her nüsha için ilgili bölümde ayrı ayrı belirtilmiştir.

[86] Verdî Kankılıç, "Uygurca Tezkiretü'l-Evliyâ Tercümesi" (Yayımlanmamış doktora tezi), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul, 1972, s. II-III. (Bu tez İstanbul Üniversitesi, Türkiyat Enstitüsü no. 1300'de kayıtlıdır.)

[87] Mustafa Kuğu, "Tezkiretü'l-Evliyâ" (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2006.

bir açıklık getirilememiştir. *Tezkiretü'l-Evliyâ*'yla alâkalı en eski çalışmayı yapanlardan biri Süleyman Uludağ olduğu ve sonrasında yapılan tezlerin bir kısmına onun verdiği mâlûmat aynen taşındığı için bu eserdeki bâzı bilgilere dikkati çekmek istiyoruz. Uludağ çalışmasında, Tezkire'nin Batı Türkçesi tercümeleriyle ilgili henüz bir araştırma yapılmadığını, iki ya da üç tercüme yapılmış olabileceğini; fakat mütercimlerin kesin olarak belli olmadığını ifâde etmiştir. Çalışmasında, bâzı tercümelere isimlerin sonradan yazılmış olabileceğini belirtse de nüshaları zikrederken herhangi bir açıklamada bulunmadan iki mütercim üzerinden sunulduğu izlenimi veren bir tasnif yer almaktadır. [88] Birtakım hatâlar ve anlaşılması zor ifâdeler barındıran bu tasnife, gerekli açıklamaları yaparak değinmek istiyoruz:[89]

Uludağ'ın eserinde Sinânuddin Yûsuf b. Hızır Hasan Paşa (ö. 891/1486) başlığının altına ilk örnek olarak "Veliyyüddîn Kütüphânesi no: 1643'te kayıtlı Tezkire'nin kapağında bu isim yazılıdır." ifâdesiyle, Aydınoğlu Mehmed Bey adına yapılmış olan tercüme kaydedilmiştir. Oysa bu tercümenin kapağında yazan ifâdenin hatâlı oluşuna henüz 1941'de tamamlanmış olan Türkan Aksu'ya ait mezuniyet tezinde dikkat çekilmiş, 1440'ta doğduğu tahmin edilen ve 1486'da vefât etmiş olan Sinan Paşa'nın, 1334'te vefât etmiş olan Aydınoğlu Mehmed Bey için bu tercümeyi yapmış olamayacağı belirtilmiştir.[90] Fakat Uludağ bu konuda herhangi bir açıklama yapmamıştır. Hacı Mahmud Efendi no: 4514, Ayasofya no: 3138[91], Bursa Eski Eserler[92], no: 1205'i de bu başlık altına almıştır. Hacı Mahmud Efendi no: 4514'te kayıtlı olan ve "Tezkiretü'l-Evliyâ" olarak gösterilen eser, Ebû Muhammed Afîfüddîn Abdullah b. Es'ad b. Ali b. Süleymân el-Yâfiî el-Yemenî'nin (ö.

[88] **Bkz**. Uludağ, **a.g.e**., s. 29.

[89] Yazarın "Eski Anadolu Türkçesine yapılan tercümeler" başlığını kullanması ve bu başlıktan sonra: "a) Sinânuddin Yusuf bin Hızır Paşa" kaydıyla başlayıp konuyla ilgili bir açıklamada bulunmaması, Sinan Paşa'nın tercümesinin Eski Anadolu Türkçesi tercümesi olarak anlaşılmasına sebebiyet verebilir. Bu durum, konunun okuyucu tarafından anlaşılmasını güçleştirebilir. "EAT Dönemi tercümeleri" sözüyle ilk tercümeler ifâde edilip Sinan Paşa'nın *Tezkiretü'l-Evliyâ* tercümesinin daha geç dönemli olduğu belirtilirse, ziyâdesiyle karışık olan *Tezkiretü'l-Evliyâ* tercümeleri konusu biraz daha anlaşılır hâle getirilebilir. Bu sebeple konuyla ilgili olarak Batı Türkçesi için ifâde edilen dönem tasnifinin dikkate alınmasının yararlı olacağını düşünüyoruz. Buna göre, ilk tercümelerden EAT Dönemi tercümeleri olarak söz ederken Sinan Paşa'nın tercümesini daha sonraki dönem olan Osmanlı Türkçesi alanında değerlendirmenin daha doğru olacağını söyleyebiliriz.

[90] **Bkz.** Türkan Aksu, "Tercüme-i Tezkiretü'l-Evliyâ Üzerinde Lisânî Bir Çalışma" (Lisans mezuniyet tezi), İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İstanbul, 1940-41. s. 4-5.

[91] Bu nüsha tezimizde incelenenler arasındadır.

[92] Kitabın eski baskılarında bu ifâde "Bursa genel" şeklindedir.

768/1367) *Ravzu'r-Reyâhîn fî Hikâyâti's-Sâlihîn* adlı Arapça eserinin matbu metnidir. Ayasofya/3138'deki nüsha Sinan Paşa'ya âit olmayıp EAT dönemi bir tercümenin nüshasıdır. Bursa Eski Eserler/1205'teki yazmayı ise görmememize rağmen Sinan Paşa'ya âit olmadığını Önder Öz'ün tezi yardımıyla tesbît edebildik. Öz, Bursa Genel Kütüphânesi/1205 numarada kayıtlı olarak zikrettiği yazmadan bir bölümü alarak mütercimi belli olmayan kendi çalıştığı nüshayla ilgili bir yoruma gitmiştir. İki nüshadaki benzerliklere işâret eden Öz, kendi çalıştığı nüshanın da Sinan Paşa'nın tercümesine âit olduğunu tahmin etmiştir.[93] Bu iki tercüme de anonim EAT dönemi tercüme nüshalarındandır. Bâzı nüshalara "Sinan Paşa" adının yazılmış olması bu hakîkati değiştirmeyecektir. Sinan Paşa'nın *Tezkiretü'l-Evliyâ*'sı Emine Gürsoy Naskali tarafından doktora tezi olarak çalışılmış olup basılı olarak da elimizde bulunduğu için bugün Sinan Paşa'nın eseriyle ilgili ana hususlar nettir. Tezimizde Sinan Paşa'nın tercümesine âit nüshaları hâriç tutmamızın sebebi de budur.[94] Fakat Uludağ, çalışmasında bu tür bir açıklama yapmadığı için mesele muğlak ve yanlış anlaşılmaya müsâit hâle gelmiştir. Yazar bu başlık altında başka bir örnek vermemiştir; fakat Mehmed Zâhid Kotku'nun neşrinin[95] de bu tercümeye dayandığını yazmıştır.[96] Bizim tesbîtlerimize göre Kotku'nun neşrinin Sinan Paşa'nın tercümesiyle ilgisi yoktur. Kullandığı nüsha, eksik ve muhtasar bir EAT dönemi tercüme nüshasıdır.

Uludağ, ikinci mütercim olarak kaydettiği "Ali Rıza Karahisârî"[97] başlığı altında, "Süleymâniye İzmirli kütüphânesinde 466 numarada kayıtlı bulunan yazmada" bu ismin yazılı olduğunu ifâde ettikten sonra, Hacı Mahmud, no: 4584; Hacı Beşir Ağa, no: 471; Mihrişah no: 166; Reşid Efendi, No: 476; Uşşâkî, no: 43; Dâru'l-Mesnevî, no: 358; Hekimoğlu, no: 729; Nuruosmaniye, no: 2299; Laleli, no:

[93] Bu bilgi için **bkz**: Önder Öz, "Değişik Bir Tezkiretü'l-Evliyâ Metni" (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1992, s. 3.

[94] **Bkz**: Sinan Paşa, **Tezkiretü'l-Evliyâ,** Haz. Emine Gürsoy Naskali, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1987.

[95] **Bkz**. Feridüddîn-i Attâr, **Tezkiretü'l-Evliyâ,** Haz. Mehmet Zâhit Kotku, İstanbul, Seha, 1983.

[96] **Bkz**.: Uludağ, **a.g.e**., s. 29.

[97] Bu şahısla ilgili konulara "mütercimler" bahsinde değinilmiştir. Burada Uludağ'ın tasnîfine aldığı nüshaları kaydedip kendi tesbîtlerimizi dipnotlarda belirttik. Ayrıca bilgi sahibi olduğumuz nüshalarla ilgili olarak okurları nüshaların tavsif ve muhtevâlarıyla ilgili bilgi verdiğimiz bölüme yönlendirdik.

2031; Beyazıt, no: 3604; Beyazıt, no: 3653,[98] 3706[99], 3762; Fatih, no: 4260, 4262; Kılıç Ali, no: 711;[100] Laleli, no: 2030; Halis Efendi, no: 854, 2654, 2667; Rıza Paşa, no: 1542; Bursa Kurşunî/102[101] numarada kayıtlı olan nüshalarda da aynı şahsın adının tahrîr edilmiş olduğunu kastettiği izlenimi veren bir cümleyle söz konusu nüshaları bu şahsa âit başlık altında sıralamıştır.[102] Yazar bu isim ve nüshaları da açıklama yapmadan sunduğu için mevzûyla ilgili yine muğlak bir durum ortaya çıkmaktadır.

Uludağ, bu tercümenin Sinan Paşa'nın tercümesine nazaran daha az eksik ve metne daha sâdık olduğunu, ayrıca esas metinde ve diğer tercümede bulunmayan bâzı Arapça ifâdeleri ihtivâ ettiğini yazmıştır. Fakat bunlara örnek vermediği için bir yorum yapamayacağız.[103] Yazar, sonraki dönemlerde devrin diline göre oluşan değişimlerden ve metinlerde oluşan düzen farklılıklarından dolayı ikiden fazla tercüme olduğu yönünde yanlış bir kanaatin hâsıl olduğunu da kaydetmiştir.[104]

Uludağ, "Karahisârî Tercümesinden Örnek", "Sinânuddin Tercümesinden Örnek" başlıklarıyla, sözünü ettiği tercümelere âit olduğunu kabul ettiği anlaşılan birer bölümü çalışmasına almıştır. Ali Rıza Karahisarî'ye ait olarak gösterilen tercüme şimdilik anonimdir. "Sinânuddîn Tercümesinden Örnek" başlığıyla sunulan metin ise Sinan Paşa'nın tercümesiyle ilgili olmayıp yine anonim tercüme nüshalarından birinden alınmıştır. Çünkü Sinan Paşa'nın eseri sadece 28 velînin menâkıbından oluşur. Câfer-i Sâdık'la başlayan eser, Sehl b. Abdullah'la biter. Yani Hallâc-ı Mansûr bu tercümede yoktur. Oysa Uludağ, yazmanın sonunda yer aldığını

[98] Çoğu eksik olan dini ve tasavvufi birçok risâleyi ihtivâ eden mecmuanın ilk risâlesi çok eksik olan bir *Tezkiretü'l-Evliyâ* metnidir. Ayrıntılar için 3. bölümde yer alan nüsha ile ilgili kısma bakınız.

[99] Bu eser Tezkiretü'z-zâkirîn olup Farsçadır.

[100] Süleymâniye Ktp., Kılıç Ali Paşa bölümü no: 731'de bir nüsha vardır. Ayrıntılı bilgi için ilgili bölüme bakınız.

[101] Halis Efendi, Rıza Paşa ve Bursa Kurşunî'deki nüshaları göremedik. Bu sebeple bilgi sahibi değiliz. Bunlar dışındaki nüshalara âit bilgiler tezimizin ilgili bölümünde verilmiştir.

[102] Eserde "Şu nüshalarda da aynı cümle vardır." ifâdesi yer almaktadır. Fakat bir "cümle"den söz edilmediği halde yazılmış olan bu cümleyle ismin mi başka bir ifâdenin mi kastedildiği anlaşılamamaktadır. **Bkz**.: **a.g.e**., s. 29.

[103] Yazar, bu Arapça ifâdelere ve mevcut Farsça nüshalarda bulunmayan bâzı farklara ve fazlalıklara işaret ederek Türkçe tercüme nüshalarının *Tezkiretü'l-Evliyâ*'nın daha eski ve doğru bir nüshasına dayanıyor olabileceğini belirtir. Fakat söz ettiği farklarla ilgili bir bilgi veya örnek vermemiştir. **Bkz. A.e**., s. 30.

[104] **A.e**., s. 29

ifâde ederek Hallâc'ın bitiş kısmını çalışmasına almıştır. [105] Daha önce de belirtildiği gibi, Sinan Paşa'nın *Tezkiretü'l-Evliyâ*'sı yayımlanmıştır. Fakat Uludağ'ın çalışmasının yeni baskılarında da söz konusu hatâlı örneklerin gözden kaçtığı anlaşılmaktadır. Bunların yeni baskılara da olduğu gibi alınmaları, konu üzerinde çalışanların bahsedilen yanlışları devâm ettirmelerine sebebiyet vermektedir.

Bu tablolara değinmekteki amacımız, yazarın bizim de fazlasıyla istifâde ettiğimiz değerli çalışmasını eleştirmek değildir. Fakat ilk baskısı 1980'lerin başlarına ait olan ve sonrasında da birkaç kez basılan bu çalışmadan sonra yapılmış olan bâzı tezlere, Uludağ'ın eserinde yer alan mütercimler ve kendilerine isnat edilen nüshalarla ilgili tasnif kısmı aynen taşınmıştır. Söz konusu çalışmalarda da herhangi bir açıklama yapılmamış olması, çalışmayı yapan kişilerin zihinlerinde de meselenin netleşmediğini göstermektedir. Bundan sonraki çalışmalarda bu tür problemlerin çözüme kavuşmasını ümit ederek yukarıdaki açıklamaları yapmayı zarûrî gördük.[106]

2. 1. 3. 3. Tezkiretü'l-Evliyâ'nın Zeyli

*Tezkiretü'l-Evliyâ'*nın asıl metni 72 velîyi ihtivâ eder; fakat daha sonra metne bâzı ilâveler yapılmıştır. Bu ilavelerin kim veya kimler tarafından yapıldığı vuzûha kavuşmamış olsa da kaynaklarda Attâr'dan sonraki döneme dayandığı ifâde edilmektedir.[107]

R. A. Nicholson ve İsti'lâmî'nin yayınlarında "zeyl"deki isimler de mevcuttur. "Mülhakât-ı Tezkiretü'l-Evliyâ" veya "Zikr-i Müteahhirân" denilen bu kısım 25 velîden oluşur. "Zeyl" kısmının Türkçe tercüme nüshalarında görülmediği, bu kısmın Türkçeye tercüme edilmediği iddiası doğru değildir. [108] Çünkü Ankara Milli Kütüphâne'de "zeyl"den 14 ismi ihtivâ eden bir nüsha tesbît ettik. 06 Hk

---

[105] Uludağ, **a.g.e.,** s. 32.

[106] Söz konusu kısmı çalışmalarında kullananlara örnek olarak **bkz:** Mustafa Kuğu, "Tezkiretü'l-Evliyâ" (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2006, s. 6; Serhat Küçük, **XVI. Yüzyıla Âit Bir Tezkiretü'l-Evliyâ Tercümesi**, İstanbul, Kesit, 2013, s. 24-25.

[107] **Bkz.** İsti'lâmî, **a.g.e**. (Mukaddime), s. 27-28.

[108] Orhan Yavuz, **Anadolu Türkçesiyle Yapılan En Eski Tezkiretü'l-Evliyâ Tercümesi ve Dil Özellikleri,** Konya, Tablet, 2006, s. 37-38., Serhat Küçük, **a.g.e**., s. 20. Süleyman Uludağ, eski baskılardaki "Anadolu Türkçesine tercüme edilmemiştir" ifâdesini 2007 baskısında "Eski Anadolu Türkçesi" olarak değiştirmiştir. Bu ifâdeyle kastedilen Osmanlı Türkçesi öncesindeki dönemse daha önceki ifâdenin düzeltildiği görülmektedir. **Bkz**. Uludağ, **a.g.e**., s. 33.

1622'de kayıtlı olan nüsha 1026/1617 târihlidir. Bu da bize kısmen de olsa zeylin de Türkçeye tercüme edildiğini göstermektedir.[109] İleride zeylin tamamını ihtivâ eden nüshalar da bulunabilir.

Türkçe tercüme nüshalarının bâzılarında bunlardan farklı ekler de görmekteyiz. Meselâ Veliyyüddîn Efendi/1643'ün sonuna Muhammed bin Hanefiyye, başka bâzı nüshalara da Behlûl-i Dîvâne olarak Behlûl-i Dânâ eklenmiştir.[110]

Belirtmek gerekir ki fazlaca tercüme ve istinsah edilmiş eserlerle ilgili kesin hükümlere varmak hatâ yapmaya sebep olmaktadır. Bizim incelemelerimiz sonucunda tercümelerle ilgili söyleyebileceğimiz şudur: *Tezkiretü'l-Evliyâ*'nın ilk tercüme veya tercümeleri[111] genelde birebir çeviri mâhiyetinde görünmekle beraber, sonraki dönemlerde gerek eski tercümelerin sonraki dönemlere âit istinsahlarının bir kısmına, gerekse sonradan tercüme edildiği anlaşılan bâzı örneklere birtakım ilaveler yapılmıştır. Bunlar şahıslar ya da muhtevâyla ilgili olabilmektedir.[112] Aşağıda mütercimler ve mütercim olarak anılan kişilere değinilmiştir. Bu bölümden sonra tercümelerle ilgili bâzı hususların biraz daha aydınlandığı görülecektir.

2. 2. Tezkiretü'l-Evliyâ Mütercimleri ve Mütercim Olarak Anılan Kişiler

Anlamlarına dikkat edilmeden hatâlı şekilde kullanılan terimler, mevzûnun anlaşılmasına engel teşkil edebilir. Bu durum *Tezkiretü'l-Evliyâ* konusunda da görülmektedir. Yazar, mütercim, müstensih kavramları, ifâde ettikleri anlam dikkate alınmadan kullanıldığı için *Tezkiretü'l-Evliyâ* tercümeleri konusunda birçok hatâlı bilgi verilmiş ve mesele anlaşılır olmaktan uzaklaştırılmıştır. Oysa Ferîdüddîn-i Attâr *Tezkiretü'l-Evliyâ*'nın müellifi, bu eseri Farsçadan Türkçeye çevirenler mütercim, mütercimlerin tercümelerini çoğaltanlar da müstensihtir. Fakat aynı tercümeye ait istinsah nüshalarında görülen müstensih isimlerinin, kütüphâne kataloglarına yazar

[109] Bu nüshayla ilgili ayrıntılı bilgi için ilgili bölüme mürâcaat ediniz.
[110] Bunlar, ilgili nüshaların incelendiği kısımlarda belirtilmiştir.
[111] EAT tercümeleri kastedilmektedir.
[112] Nüshaların incelendiği ve muhtevâ bilgilerinin verildiği bölümde bu konudaki örnekler görülebilir.

ya da mütercim olarak kaydedildiği görülmektedir.[113] Bazen de müstensih olduğu bile şüpheli olan kişiler yanlış yorumlama sonucu mütercim olarak kaydedilmişlerdir. Bu bölümde söz konusu problemlere değinilecek ve meseleye açıklık getirilmeye çalışılacaktır. Konu, mütercim olarak zikredilen sekiz kişi üzerinden ele alınacaktır. Dokuzuncu isim olarak kaydettiğimiz zat ise araştırmamız sırasında tesbît ettiğimiz orijinal bir tercümenin mütercimi olarak görünmekte olup söz konusu tartışmaların kısmen dışında bulunmaktadır.[114]

2. 2. 1. Ahmed-i Dâî (ö. 824/1421'den sonra)

Süleymâniye Ktp., Serez bölümü 1800 numarada kayıtlı ve şimdilik tek nüshası tesbît edilebilen *Tezkiretü'l-Evliyâ* tercümesinin Ahmed-i Dâî'ye âit olduğu düşünülmektedir.[115] Tercüme Karaca Bey'in isteğiyle II. Murad adına yapılmıştır:

"Meger emīr-i kebīr, muḳbīl-i manṣūr, Ḳaraca Beg –dāme ʿizzuhū- kim ṭarīḳat şeyḫlerinüñ muḥibbi ve ḥaḳīḳat serverlerinüñ ʿāşıḳıdur, bildi kim evliyānuñ aḥvālini ve menāḳıbını işitmekde ve oḳumaḳda fāʾide-i dünyevī ve uḫrevī ḥāṣıl olur. Pes ṣafā-yı meveddetden ve vefā-yı muḥabbetden ve şurūṭ-ı ʿubūdiyetden ve ḫulūṣ-ı ṭaviyyetden diledi kim Sulṭānu'l-islāmi'l-müslimīn, nāṣıru'l-ġuzāt-ı ve'l-mücāhidīn, ve ʿavnu'ż-żuʿafāʾi ve'l-mesākīn, mevla's-selāṭīni'l-ümemi, ve faḫru'l-ḥavāḳīni fi'l-ʿālemi. Şiʿr:

Ḫudāyī, kān-i selāṭīn-i meşriḳ u maġrib
Ki dest-i ḫancer-i o hest ebr-i ṣāʿiḳa-bār

maʿdeni'l-luṭfi ve'l-iḥsān Sulṭān Murād bin Muḥammed Ḫān içün ki cihāndārlıḳ ṣaḥāyifini mekārim-i ḥamīde ile muvaşşaḥ ve müzeyyen ḳılup-durur. Ve pādişāḥlıḳ

[113] Bu illetle mâlûl olan kayıtlar, ilgili nüshaların incelendiği bölümlerde belirtilmiştir. Bir örnek olarak Süleymâniye Ktp., Lâleli/2031 numarada kayıtlı nüsha zikredilebilir. Bu nüshanın kütüphâne kataloğunda yazar olarak Ferîddüddîn Attâr kaydedilmiştir ki bu doğrudur. "Sorumlular" başlığı karşısında "Karahisârî Ali Rızâ", "Basım bilgileri" başlığı karşısında ise "Derviş Mehmed" adı yazılıdır. Anlaşılır olmaktan uzak olan bu ifâdelerle kastedilen "mütercim" ve "müstensih" olmalıdır. Fakat bu kayıtlarda bir tutarlılık yoktur. Süleymâniye Ktp., Fatih/4260'ta olduğu gibi Ali Rızâ Karahisarî'nin yazar olarak gösterildiği örnekler de vardır. Aynı tercümenin nüshaları bu şekilde farklı farklı kişilere nispet edilebilmiştir.

[114] Ayrıntılar ilgili kısma mürâcaat edilerek görülebilir.

[115] İsmail Hikmet Ertaylan, **Ahmed-i Dâ'î Hayatı ve Eserleri**, İstanbul, Üçler Basımevi, 1952, s. 154-155.

ridāsını meʾāṣir-i ġarībe ile muṭarraz ḳılup-durur. Ve aḥvāl-i rūzigārı ʿadl u inṣāfı-y-ıla ārāste ḳılup-dur. Ve kemāl-i faẕl-ıla meşhūr ve tamām-ı ʿadl-ıla meẕkūr kitāb-ı şerīfi, Fārisīden Türkīye tercüme itdüre. Egerçi kim Teẕkiretü'l-Evliyā'nuñ tercümesi maʿlūm ve meşhūrdur, ammā anlardan bu nüsḫaʾi evlā ve aʿlā görüp fevāyidi keṯīre ve menāḳıbı ġarībe olduġı-çun rāġıb oldı. Tā kim pādişāh-ı evliyānuñ –ʿaleyhimu'r-raḥmetu- aḥvālini ve menāḳıbını oḳumaḳdan maḥfūż ve mütteʿiẓ ola. (…)"

Bu kısa örnekten de anlaşılacağı gibi tercümenin dili bir şâire yakışacak şekilde edebîdir. Eser II. Murad'a sunulduğuna göre, Çelebi Mehmed'in 1421'de vefâtından sonra II. Murad'ın himâyesine giren Dâî'nin *Tezkiretü'l-Evliyâ'*yı bu devrede tercüme ettiği anlaşılmaktadır.[116] Yukarıda Dâî'nin ifâdelerinden anlaşılan bir husus da kendisinin tercümesinden önce yapılmış ve meşhur olmuş tercüme(ler)in bulunduğudur.[117]

Serez 1800'deki nüshada "Dâî" mahlası kullanılmıştır. Ertaylan, "Ahmed" olmadan sadece "Dâî"nin kullanılmış olmasına değinmiş ve bu kullanımın şâirin diğer eserlerinde de görüldüğünü ifâde etmiştir.[118] Yazmada "Dâî" mahlasının kullanıldığı kısım şöyledir:

(4a/)1-10) "Pes bu kemter kemine Dâʿî'nüñ maʿārifleri meşāyıḫuñ muḥabbetine nisbetimüz var-ıduġın bilürlerdi. Gelüp emr ḳıldılar ki bu kitāb-ı şerīfi Fārsī'den Türkī'ye tercüme idevüz. Pes devāʿī şevḳ ġālib olup bu emre icābet ḳılduḳ. Baʿde'l-istihāre iḳdām gösterdük. Egerçi ki bu mertebeye istiḥḳāḳumuz yoḳluġuna muʿterif ve ḳıllet-i biżāʿatumuza munṣıf idük. Ammā çün ol leṭāyifüñ ve ḥaḳāyıḳuñ muṭālaʿasınuñ şevḳı bāʿiṯ olup iḫtiyār ʿinānını elden alup bizi bu tercümeye iltizām itdürdi. Velīkin ümīẕ aṣḥāb-ı luṭf ve erbāb-ı keremden ol-durur kim çün bu żaʿīf u naḥīf, cemīʿ-i ḳuṣūruna muḳirr u muʿterifdür. Eger mevāḳıʿi ḫalele ve mevāżıʿ-ı zelele muṭṭaliʿ olalar, elṭāf-ı ʿamīmelerinden ve iḫsān-ı ḳadīmelerinden ıṣlāḥ

[116] Günay Kut, "Ahmed-i Dâ'î", **DİA**, C. 2, s. 57.
[117] Ertaylan, **a.g.e**., s. 156.
[118] **A.e.,** s. 156.

buyuralar. Tā kim *Elleẕīne yestemiʿūne'l-ḳavle ve yettebiʿūne aḥsenehū*[119] ḳabīline mütābaʿat itmiş olalar.

Nüshaya âit ayrıntılı mâlûmat ilgili bölümde mevcut olduğundan, bu kısımda yukarıdaki bilgilerle iktifâ edilecektir. Üstteki örneklerden yola çıkıldığında varılacak sonuç, aksi ispat edilmedikçe Ahmed-i Dâî'nin *Tezkiretü'l-Evliyâ* mütercimi olarak kabul edilebileceğidir.

2. 2. 2. Sinan Paşa[120] (ö. 891/1486)

Sinan Paşa'nın tercümesi 28 velînin menâkıbını içermektedir. *Ma'ârif-nâme*'nin sonunda Sinan Paşa, Attâr'ın *Tezkiretü'l-Evliyâ*'sını ne şekilde tercüme etme niyetinde olduğunu şu ifâdelerle bildirmiştir:

"...Şol tāyife ki sulṭānu'l-muḥaḳḳıḳīn ve burhānu'l-müdaḳḳıḳīn Ḫᵛāce Ferīdu'd-dīn ʿAṭṭār, ḳaddesa'llāhu sırrahū, teẕkiresinde añmışdur ẕikr idem ve anlardan zāyid meşāyiḫ-ı meşhūreden birḳaç müsellem ʿazīzleri daḫı añam. (...)"[121]

Neticeye bakıldığında Sinan Paşa'nın burada bildirdiği niyetini tam olarak gerçekleştiremediği görülmektedir. Çünkü Attâr'ın *Tezkiretü'l-Evliyâ*'sının orijinalinde 72 velînin menâkıbı yer almasına rağmen, Sinan Paşa bunlardan ilk 28 ismi tercümesine alabilmiş, söz ettiği eklemeleri ise yapamamıştır.

Sinan Paşa'nın tercümesi birebir tercüme şeklinde değildir. Eserdeki son isim olan Sehl bin Abdullâh-ı Tüsterî'ye ait menâkıb, uzunluk bakımından *Tezkiretü'l-Evliyâ*'nın yaklaşık üçte birini oluşturmaktadır. Sinan Paşa bu bölümde tasavvuf-şerîat, bâtın-zâhir, dünyâ-âhiret, insan-Allah, nefis terbiyesi, kâmil insana yakışır davranışlar gibi birçok konuya değinir. Bu kısımda Attâr'ın *Tezkiretü'l-Evliyâ*'sının tercümesinden ziyâde, Sinan Paşa'nın te'lifi görülmektedir. Eser üzerinde çalışan

---

[119] Mealler için Türkiye Diyânet Vakfı meali kullanılmıştır: Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli, Haz. Hayrettin Karaman vd., Türkiye Diyânet Vakfı, 2014. Zümer 39/18 bu bölümde kısmen iktibas edilmiştir. Âyetin tamamı: *Elleẕīne yestemiʿūne'l-ḳavle ve yettebiʿūne aḥsenehū, ulāʾikelleẕīne hedāhumu'llāhu ve ulāʾike hum ulu'l-elbāb. Meali: (Ey Muhammed!) Dinleyip sözün en güzeline uyan kullarımı müjdele. İşte Allah'ın doğru yola ilettiği kimseler onlardır. Gerçek akıl sahipleri de onlardır.*

[120] Bu bölümdeki bilgiler Emine Gürsoy Naskali'nin çalışmasına dayanmaktadır: Sinan Paşa, **Tezkiretü'l-Evliyâ**, Haz. Emine Gürsoy Naskali, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1987. Daha detaylı bilgi için bu esere mürâcaat ediniz.

[121] Naskali, **a.g.e.**, s. 5.

Emine Gürsoy Naskali, Sinan Paşa'nın tercümesini "eklemeli tercüme veya yaratıcı tercüme" olarak tanımlamanın uygun olacağını belirtir.[122]

Eserde yer alan velîler şunlardır:[123]

1.	Ca'fer-i Sâdık	15	Abdullâh bin Mübârek
2.	Üveys-i Karenî	16	Süfyân-ı Sevrî
3.	Hasan-ı Basrî	17	Şefîk-i Belhî
4.	Mâlik-i Dînâr	18	Ebu Hanîfe-i Kûfî
5.	Muhammed bin Vâsı'	19	İmâm Şâfiî
6.	Habîb-i Acemî	20	Ahmed-i Hanbelî
7.	Ebû Hâzem-i Medenî	21	Dâvud-ı Tâ'î
8.	Utbe-i Gulâm	22	Hâris-i Muhâsibî
9	Râbia-i Adeviyye	23	Ebû Süleymân-ı Dârâyî
10	Fuzayl bin İyâz	24	Muhammed-i Semmâk
11.	İbrâhîm-i Edhem	25	Muhammed bin Eslem-i Tûsî
12	Bişr-i Hafî	26	Ahmed-i Harb
13	Zü'n-nûn-i Mısrî	27	Hâtem-i Asam
14	Bâyezîd-i Bestâmî	28	Sehl bin Abdullâh-ı Tüsterî[124]

İncelenen tercüme nüshalarıyla farkının görülebilmesi için metnin başlangıcı ve sonu örneklenmiştir:

Başı: "Menāḳıb-ı Ḥażret-i Caʿfer-i Ṣādıḳ –ḳaddesa'llāhu sırrahu-

Birisi şol ḳıdve-i etḳiyā ve zübde-i aṣfiyā, sulṭān-ı şerīʿat-ı nebeviyye ve bürhān-ı ṭarīḳat-ı Muṣṭafaviyye, ʿālim-i ʿāmil, fāżıl-ı kāmil, mīve-i dil-i evliyā, gūşe-i ciger-i enbiyā, zeyn-i āl-i nebī ve faḫr-ı evlād-ı ʿAlī, ʿārif-i ʿāşıḳ, Ebū Muḥammed Ḥażret-i Caʿfer-i Ṣādıḳ, -rażiya'llāhu ʿanhu ve arżāhu ve caʿala fī aʿlā ġurefi'l-cināni meṣvāhu. Ḥażret-i Caʿfer-i Ṣādıḳ cemīʿ-i meşāyıḫuñ ḳıdvesi ve zümre-i evliyānuñ

[122] **A.e.,** s., 4-6.

[123] Velîlerin isimlerinin yazılışında E. G. Naskali'nin çalışması dikkate alınmıştır.

[124] Naskali'nin neşrinde "Teşterî" olarak okunmuştur. **Bkz**: Naskali, **a.g.e.,** s. 214.

ʿumdesi idi, erbāb-ı şerīʿat yanında müsellem ve aṣḥāb-ı ṭarīḳat ḳatında mükerrem idi. (...)"[125]

Sonu: "... Ne bilür bunda ki nereden geldi ve ne bilür anda ki nereye vardı? Hemīn bir iḳlīmdür ki birḳaç gün gelüp seyr itdi. Biraz melekāt-ı ediyye ḳazanup vardı gitdi, ol melekātuñ ʿuḳūbātını anda bir gün görür ammā bilmez ki bu ne ḥāldür çeker ṭurur, ol dārda daḫı bundaġı gibi ne ḥāldür bilmez. ʿİnāyet-i Rabbānī ve saʿādet-i dū-cihānī ümmet-i Muḥammed, ʿaleyhi ekmelü't-taḥiyyāt ve efżalü't'teslīmāt ṭayyibāt, üzerinde dāyimā pervānedür ammā miskīn ādem bilmez. İlāhī! Ol pervānenüñ pervāzın ve ol pervāzuñ maʿrifetin ve ol maʿrifetüñ ʿamelin cemīʿ ümmet-i Muḥammed ḳalbinde muḳarrer eyleye. Āmīn. Yā Rabbe'l-ālemīn.[126]

2. 2. 3. Ali Rıza Karahisârî

Bursalı Mehmed Tâhir'in *Osmanlı Müellifleri* adlı eserinin "Sinân Paşa, 'Sinânuddîn Yûsuf'" kısmında "Tezkiretü'l-Evliyâ" başlığından sonra dipnotta şu açıklama yapılmıştır:[127]

"Şeyh Attâr'ın bu isimde Fârisiyyu'l-ibâre bir eser-i âlîleri vardır ki sâde bir lisânla "Alî Rızâ Karahisârî" ma'rifetiyle Türkçeye tercüme olunmuşdur. Pâşâ'nın Tezkire'si bu tercüme değildir. (...)"

Attâr'ın *Tezkiretü'l-Evliyâ*'sı ile ilgili yapılan çalışmalarda Mehmed Tâhir'in bu ifâdelerine dayanarak Ali Rızâ Karahisârî mütercim olarak gösterilmiş ve kataloglarda birçok *Tezkiretü'l-Evliyâ* nüshası bu zâta nisbet edilmiştir. Mehmed Tâhir, söz konusu eserinde yukarıdaki ifâdeleri için bir kaynak belirtmemiştir. Aynı eserde Sinan Paşa'nın *Tezkiretü'l-Evliyâ*'sından örnek bir bölüm de yer almaktadır. [128] Buna rağmen kütüphâne kalaloglarında Ali Rızâ Karahisârî'ye

[125] **A.e**., s. 32.
[126] **A.e.,** s. 278-279.
[127] Bursalı Mehmed Tahir, **Osmanlı Müellifleri**, İstanbul, Matbaa-i Âmire, 1333, C. II. , s. 223.
[128] **Bkz., a.e**., s. 224.

atfedilen tercüme(ler)in bâzı nüshaları da Sinan Paşa adına kaydedilmiştir.[129] Kitapta Sinan Paşa'nın *Tezkiretü'l-Evliyâ*'sı için verilen doğru örnek dikkate alınmamış gibi görünmesine rağmen, diğer tercüme olarak söz edilen çeviri için Ali Rızâ Karahisârî mütercim olarak kolayca kabul edilmiş, basılı ve dijital kataloglarda çeşitli nüshalar bu zat adına kaydedilmiştir.

Biz Ali Rızâ Karahisârî'yi merak ettik ve araştırmaya çalıştık. Mehmed Tâhir'in kendisine nisbet ettiği tercüme sâde dilli ve Sinân Paşa'nın eserinden farklı ise, bir EAT tercümesinin kastedildiği anlaşılmaktadır. İncelediğimiz *Tezkiretü'l-Evliyâ* nüshaları EAT dönemine ait üç tercüme olabileceğini göstermiştir.[130] Bunları temsilen en eski târihli örnekler olarak şunlar seçilmiştir: Biri, en geç 14. Yüzyılın başlarında tercüme edildiği düşünülen TSMK/1004'te kayıtlı bulunan nüsha;[131] ikincisi, Aydınoğu Mehmed Bey'in isteğiyle yapıldığı ifâdesi mukaddimesinde yer alan ve H. 858 târihini taşıması sebebiyle bu grubun ulaşabildiğimiz en eski târihli nüshası olan Konya Bölge Yazma Eserler Ktp./3400'de kayıtlı olan yazma;[132] üçüncüsü ise Macar Bilimler Akademisi Ktp., Şark Bölümü/T. F.33'te kayıtlı bulunan ve Budapeşte yazması olarak da bilinen nüshadır. Söz konusu nüsha H. 741 târihli olup bu kolun şimdilik en eski târihli istinsahı olarak bilinmektedir.[133] EAT dönemine âit tercüme nüshaları bu üç kolla alâkalı görünmektedir. Öyleyse bu zatın mütercim olabilmesi için en geç 14. Yüzyılın ilk yarısında yaşamış ve bu tercümeyi yapmış olması gerekmektedir.

Bâzı nüshaların zahriyelerine yakın zamanda yazıldığının anlaşıldığı ve metnin orijinal hattıyla alâkası olmayan bir yazıyla tahrir olunmuş birkaç örnek dışında, incelediğimiz *Tezkiretü'l-Evliyâ* nüshalarının hiçbirisinin orijinal hattında Ali Rızâ Karahisârî adına rastlayamadık. Söz konusu dönemde bu isimde bir zatın

---

[129] **Bkz**. Süleymâniye Ktp., Kemankeş/387; Fatih/4261; Fatih/4262; Kılıç Ali Paşa 731; Laleli/ 2030; Yazma Bağışlar/7614. Ankara Milli Ktp., 06 Hk 1929; Konya Karatay Yusuf Ağa Ktp., 42 Yu 5014.

[130] İleride yapılacak daha detaylı incelemeler bu sayıyı azaltabilir; fakat mevcut verilerle, kesin bir hüküm vermekten ziyade şimdilik üç tercüme ihtimali üzerinden konuşmayı daha doğru buluyoruz. Bunun sebebi ve bu üç kolun ayırıcı özellikleri ilgili bölümde belirtilmiştir.

[131] **Bkz.** Orhan Yavuz, **a.g.e**., s. 49.

[132] Bu da en geç 14. Yüzyılın ikinci çeyreğinin başlarında tercüme edilmiş olabilir; çünkü Aydınoğlu Mehmed Bey 1334'te vefât etmiştir.

[133] György Hazai birkaç nüshayla karşılaştırmasını da yaparak bu nüshanın transkripsiyonlu metnini tıpkıbasımıyla birlikte 2 cilt olarak yayımlamıştır: György Hazai, **Die altanatolisch-türkische Übersetzung des Tazkaratu'l-Awliyā von Farīduddīn ʿAṭṭār**, I-II. Klaus Schwarz Verlag, Berlin, 2008.

yaşadığına dâir bilgi edinilebileceğini düşündüğümüz birtakım kaynaklara baktığımız halde yine herhangi bir bilgiye ulaşamadık.[134] 19. Yüzyılda bu zatın adına bir matbaa olduğunu öğrenince bu konuyu araştırmaya başladık. Süleymâniye Ktp., Nâfiz Paşa Bölümü 1259 numarada kayıtlı olan Arapça matbu *Hulâsatu'l-Hisâb* adlı eserin yine Ali Rızâ Karahisârî adına kayıtlı olduğunu ve bu eserin hâtimesinde de "el-Hâc Ali Rızâ Karahisârî" adının bulunduğunu görünce Arap dili uzmanı hocalarımızdan metindeki ifâdelere dâir bilgi aldık. Elde ettiğimiz veriler ışığında Ali Rızâ Karahisârî'nin kuvvetli ihtimalle matbaa sahibi biri olduğunu düşünüyoruz.[135] Bursalı Mehmed Tâhir'in, bu matbaada basılmış bir *Tezkiretü'l-Evliyâ*'nın hâtimesinde "Ali Rızâ Karahisârî" adını görüp kendisini mütercim olarak yorumlamış olabileceğini düşünerek söz konusu matbaada basılmış bir *Tezkiretü'l-Evliyâ* nüshası aradıysak da böyle bir nüshaya rastlayamadık. Mevcut bilgilerle bu konu hakkında söyleyebileceklerimiz bunlardan ibârettir. İleride yapılacak daha detaylı araştırmalarla yeni bilgilere ulaşılmasını ümit ediyoruz.[136]

2. 2. 4. İbrâhim İbni Bâyezîd

İbrâhim İbn-i Bâyezîd'in mütercim olduğu düşüncesi tesbît edebildiğimiz kadarıyla L. Rasony'nin bir bildirisindeki tahminine dayanmaktadır. Rasony'un söz konusu bildirisindeki ilgili ifâdeler şöyledir:

---

[134] Bu konuda şu eserlere bakılmıştır: Mehmed Süreyya, **Sicill-i Osmânî**, Haz. Nuri Akbayar, Eski yazıdan aktaran: Seyit Ali Kahraman, Târih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1996, I-V; Taşköprülüzâde İsâmuddîn Ebu'l-Hayr Ahmed Efendi, **eş-Şakâiku'n-Nu'mâniyye fî Ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye**, Çev. Muharrem Tan, İz Yayıncılık, İstanbul, 2007; Kâtib Çelebi, **Keşfü'z-Zunûn An Esâmi'l-Kütübi Ve'l-Fünûn,** Terc. Rüştü Balcı, Târih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2007, I-V.

[135] Süleymâniye Ktp., Nâfiz Paşa Bölümü 1259 numarada kayıtlı olan **Hulâsatu'l-Hisâb** dışında Ali Rızâ Karahisârî matbaasında basılmış bâzı eserler için **bkz.**: Birgivî Mehmed Efendi, **Tekmile-i Tercüme-i Tarîkat-ı Muhammediyye**, Matbaa-i Ali Rıza Karahisari, 1278/1861; M. Sadi Çöğenli, "Eski Harflerle Basılmış Türkçe Sözlükler Kataloğu", **Akademik AraştırmalarDergisi**,Kasım 2000-Nisan 2001, Yıl 2, S. 7-8, s. 99-134 (İlgili eserlerden bâzıları: s. 125'te, "**Sübha-i Sibyan**, İstanbul Karahisârî el-Hac Ali Rıza Efendi Taş Destgâhı 1274 (1857) 39 S. Taş basma F"; s. 129'da, "**Tuhfe-i Vehbî**, İstanbul Karahisari el-Hac Ali Rıza Efendi Taş Destgâhı 1277 (1860) 47 S. Taş basma"; "**Tuhfe-i Vehbî**, İstanbul Karahisari Sahaf el-Hac Ali Rıza Efendi'nin Taş Destgâhı 1281 (1864) 47 S. Taş basma".) Ayrıca **bkz**: İsam Osmanlıca Risâleler Veri Tabanı: **Takrîru'l-istiâre**, İbrahim b. Mehmed Gözübüyükzade, 1253/1838. -- İstanbul : Basmahâne-i el-Hac Ali Rızâ el-Karahisârî, 1274/1858.

[136] İncelediğimiz nüshalar arasında bu zâta nisbet edilenler ilgili kısımlarda belirtilmiştir.

"...Catalogue des Manuscrits Turcs de la Bibl. Nat. I-II. Paris, 1932-33 dört geniş Tezkiretü'l-Evliyâ'dan bahsetmektedir. 1439'a ait adı geçen 87 numaralı yazma yanında 1423'e (826) ait 86 numaralı yazma, muhtemel olarak İbrahim ibn Bayezid el-Azamî tarafından çevrilmiştir. (...)"[137]

Biz bu nüshaları görmedik. Dolayısıyla bir hükme varamayız. Fakat sözü edilen nüshaların orijinal tercüme oldukları ispat edilmedikçe bu kişinin mütercim olduğu iddiası bir tahminden ibâret kalacaktır.

2. 2. 5. Mustafa Hemedânî

Mustafa Hemedânî isminde bir mütercim olduğu düşüncesi de şu ifâdelerden kaynaklanmış görünmektedir:

"Süleymâniye Ktp., Hacı Beşir Ağa Bölümü/471 numarada kayıtlı olan H. 996'da istinsah edilmiş, 222 varak, 19 satır, harekeli nesihle yazılmış bir *Tezkiretü'l-Evliyâ* yazması vardır. Attâr'ın eserinden tercüme olduğu anlaşılan eserin mütercimi kütüphâne fişinde Mustafa Hemedânî olarak görülmektedir. Mukavva ciltli olan bu eser Ali ibn-i Dâvûd tarafından istinsah edilmiştir."[138]

Ferîdüddîn Attâr'ın adının, babasının adıyla beraber yazıldığında diğer *Tezkiretü'l-Evliyâ* nüshalarındaki kayıtlarda da "el-Attar, Feridüddin Muhammed b. İbrahim el-Hemedânî" olarak geçtiği görülmektedir. Hacı Beşir Ağa kataloğunu inceledik. Sorumlu kişi tarafından kataloğa günümüz harfleriyle "Attâr, Feridüddin Muhammed b. İbrahim b. Mustafa el-Hamadânî" yazılmıştır. Bu ifâdenin yanlış yorumlanmasının "Mustafa Hemedânî" adında bir mütercim olduğu düşüncesini doğurduğunu tahmin ediyoruz. Nüsha, 741 (M.1340-1341) târihli Budapeşte yazmasıyla aynı koldan gelmektedir. Hacı Beşir Ağa Bölümü, 471 numarada kayıtlı olan nüshanın istinsah târihi ise 996/1588'dir.[139]

---

[137] L. Rasony, "Feridüddin Attâr Tezkeretü'l-Evliyâsının Budapeşte Yazması", **XI. Türk Dil Kurultayında Okunan Bilimsel Bildiriler**, Ankara, Türk Târih Kurumu, 1968, s. 84-85.

[138] O. Yavuz, **a.g.e.,** s. 43; A. Kartal, "Attâr'ın Tezkiretü'l-Evliyâ İsimli Eseri ve Türkçe Tercümeleri", **Diriözler Armağanı**, Haz. M. Fatih Köksal, Ahmet Naci Baykoca, Ankara, 2003, s. 398; Serhat Küçük, **a.g.e**., s. 25.

[139] Bu nüsha tezimizde incelenen nüshalar arasında olup mütercimi tesbît edilemediğinden şimdilik anonim bir tercümeye âit nüshalardandır. Ayrıntılı bilgi için ilgili bölüme bakınız.

2. 2. 6. Sinâneddîn Yûsuf bin Hızır el-Amasî Vâiz el-Mekkî (ö. 986/1578)

Sinâneddîn Yûsuf bin Hızır el-Amasî Vâiz el-Mekkî ismiyle kastedilen kişinin Sinan Efendi olarak bilinen zat olması muhtemeldir. Mekke'de vâizlik yapmış bu isimde bir zâtın bilgisine ulaşamadığımız için, o dönemde Amasya sancağına bağlı bir köyde doğmuş olup asıl adı Sinâneddîn Yûsuf olan bu zat, şimdiki tesbîtlerimize göre "Vâiz el-Mekkî" ifâdesi dışında, *Tezkiretü'l-Evliyâ* mütercimi olarak zikredilen isimle yakınlık kurulabilecek tek şahıs gibi görünmektedir. Zaten aşağıda görülecek olan Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphânesi'ndeki bir nüsha, kütüphâne kataloğunda Sinan Efendi'nin bilgileri verilerek "Sinâneddîn Yûsuf bin Hızır el-Amasî" adına kaydedilmiştir. Bu zat müderrislik, kadılık ve kazaskerlik gibi görevlerde bulunmuş âlim biridir; fakat bir *Tezkiretü'l-Evliyâ* tercümesi olduğuna dâir ilmî bir veri mevcut değildir. Kaldı ki bu bilgiler için istifâde ettiğimiz Eyyüp Said Kaya'nın yazısında, isim benzerliğinden dolayı kendisine hatâlı eser isnatları olduğu da belirtilmiştir.[140]

Bu zâtın mütercim olup olamayacağı meselesine açıklık getirecek olan husus, söz konusu isme isnat edilen nüshalardır. İncelediğimiz ya da haberdâr olduğumuz nüshalar içinde bu isme kayıtlı 3 nüsha tesbît ettik:

1. Süleymâniye Ktp., Yazma Bağışlar bölümü/04876

Süleymâniye Kütüphânesi'ndeki katalog bilgilerinde yazar olarak "Sinâneddin Yusuf b. Hızır el-Amasî Vâiz el-Mekkî" gösterilmiştir. Söz konusu zâta isnat edilen bu nüsha, Budapeşte yazmasıyla aynı tercümeye dayanan bir nüshadır. Dolayısıyla bu şahıs yazar olamayacağı gibi, mütercim olabilmesi için de en geç 14. yüzyılın başlarında yaşadığının ve bu tercümeyi yapmış olduğunun ispatlanması gerekir.[141]

2. Diyânet İşleri Başkanlığı Ktp., El Yazması Eserler/715

[140] Eyyüp Said Kaya, "Sinan Efendi", **DİA**, C. XXXVII, İstanbul, 2009, s. 228-229.

[141] Bu nüsha, incelediğimiz nüshalar arasında mevcuttur. Ayrıntılı bilgi için ilgili bölüme mürâcaat edilebilir.

Nüsha Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphânesi, El Yazması Eserler Kataloğu'nda Sinâneddîn Yûsuf bin Hızır el-Amasî adına kaydedilmiştir.[142] Bu nüshayı görmedik; fakat nüshanın başından ve sonundan kataloğa alınan örnekler, söz konusu nüshanın da Budapeşte yazmasıyla aynı koldan geldiğini göstermektedir. Sinâneddîn Yûsuf bin Hızır el-Amasî'ye nisbet edilen tercüme, kendisi dünyâya gelmeden çok önce yapılmış olduğundan bu kaydın hatâlı olduğu kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.

3. BY 6886 (Antalya'daki eski no: 07 El 2563)

Antalya'dan Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphânesi'ne aktarılan bu nüshanın macerasının, sözü edilen mütercimin (?) kütüphânelerin dijital kataloglarına ve basılı kataloglara nasıl yansımış olduğu meselesine ışık tutabileceğini düşünüyoruz. Nüshanın Antalya-Elmalı İlçe Halk Kütüphânesi'ndeki numarasıyla olan kaydında yazar olarak Sinan Paşa gösterilmiştir. Konya Bölge'de bu yanlış, yeni bir yanlışla düzeltilerek yazar olarak "Sinâneddin Yusuf bin Hızır el-Amasî Vâiz el-Mekkî" yazılmıştır.

Bu durum şunu düşündürmektedir: Bu zâtın adını *Tezkiretü'l-Evliyâ* konusuna dâhil eden kişiler, Sinan Paşa'ya hatâlı olarak atfedilen nüshalarla ilgili bilgiyi bu şekilde tâdil etmek istemiş olabilirler. Metin yayımlanmış olduğundan Sinan Paşa'nın eseri bellidir.[143] Sinan Paşa'nın *Tezkiretü'l-Evliyâ*'sıyla, ona hatâlı olarak atfedilen nüshaların farkını gören ve söz konusu tercümenin Sinan Paşa'ya âit olmadığını anlayan kişi ya da kişilerin, "Sinâneddin Yûsuf bin Hızır kısmı aynı olduğuna göre muhtemelen bu şahıs olmalıdır." tahminiyle söz konusu zâtın ismini konuya dâhil etmiş olmaları mümkündür. Fakat başta da söylediğimiz gibi, bu zâta atfedilen tercümenin, kendisi tarafından yapılmış olması ihtimâli zâten yoktur. Çünkü sözü edilen tercüme en geç 14. yüzyılın başlarına âit olduğu halde, bu zat 16. yüzyılda yaşamıştır. Bir gün sözü edilen kişinin bir *Tezkiretü'l-Evliyâ* tercümesi olduğu tesbît edilse bile, onun bu tercüme olamayacağı âşikârdır.

---

[142] **Diyânet İşleri Başkanlığı Kütüphânesi, El Yazması Eserler Kataloğu**, C. II, Haz. Abdullah Ceylan, Ankara, 1994, s. 423.

[143] **Bkz**: Sinan Paşa, **Tezkiretü'l-Evliyâ,** Haz. Emine Gürsoy Naskali, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1987.

2. 2. 7. Muslihuddin Mustafa bin Muhammed[144]

M. Esad Çoşan, önce Vakıflar Dergisi'nde yayımlanmış olan bir makâlesinde söz konusu zâtın Aydınoğlu Mehmed Bey'in isteğiyle *Tezkiretü'l-Evliyâ*'yı tercüme ettiğini kaydetmiştir; fakat bu bilgiyle ilgili herhangi bir kaynak göstermemiştir.[145]

Ali Öztürk 1996 yılında hazırladığı yüksek lisans tezinde, Coşan'ı kaynak göstererek Muslihuddin Mustafa bin Muhammed'in söz konusu tercümenin sâhibi olabileceğini belirtmiştir.[146] Öztürk'te bu kanaatı hâsıl eden bir sebep de Süleymâniye Ktp., Nuruosmaniye/2299 numarada kayıtlı olan[147] *Tezkiretü'l-Evliyâ* tercümesi nüshasının mukaddime kısmındaki ifâdelerdir:

"Elḥamdu lillāhi'l-ḳaviyyi'l-ḳadīr. El-ʿalīmi'l-ḫabīr. El-münezzehi ʿani'ş-şerīki ve'l-vezīr. Müẕilli'ş-şerīfi ve'l-ḫatīr (...)" şeklindeki başlangıç, kendisinin tez çalışması olan, Muslihuddin Mustafa b. Muhammed'e ait Mülk sûresi tefsirinin mukaddimesiyle aynıdır. Öztürk, 2001 yılında I. Eğirdir Sempozyumunda sunduğu bildirisinde de Muslihuddin Mustafa bin Muhammed'in Aydınoğlu Mehmed Bey'in isteğiyle *Tezkiretü'l-Evliyâ*'yı tercüme etmiş olabileceğini kaydetmiştir.[148] İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın bir eserinde ise şahıs adı verilmeden, Sa'lebî'nin *Arâisu'l-Mecâlis* adlı Arapça *Kısasu'l-Enbiyâ*'sının ve Attâr'ın Farsça *Tezkiretü'l-Evliyâ*'sının aynı zat tarafından Mehmed Bey adına tercüme edildikleri kaydedilmiştir.[149]

---

[144] Bu zâtın biyografisine dâir bilgi edinmek için **bkz**: Ali Öztürk, "Eğirdir'de Yaşamış Bir Türk Âlimi Muslihuddin Mustafa Bin Muhammed ve Eserleri", **Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Yönleri ile Eğirdir** (1. Eğirdir Sempozyumu), Isparta, 2001, s. 729-740.

[145] Makale, Vakıflar Dergisi'nin XIII. sayısında yayımlanmıştır (s. 101-111). Daha sonra bu yazı M. Esad Çoşan'ın "Akademik Makaleler" adlı kitabına da alınmıştır. **Bkz.** M. Esad Coşan, "XV. Asır Türk Yazarlarından Muslihuddin, Hamidoğulları ve Hızır Bey", Akademik Makaleler, İstanbul, Server İletişim, 2009, ss.103-122 (Tezkiretü'l-Evliyâ için **bkz**. s. 108.)

[146] Ali Öztürk, "Hızır bin Gölbeği Adına Yazılmış Bir Mülk Sûresi Tefsîri" (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1996, s. 38.

[147] Söz konusu çalışmada nüshanın kayıtlı olduğu numara 1885 olarak gösterilmiştir. Nüshanın zahriyesinde mevcut olan bu numaranın mâhiyetine dâir bir bilgi edinemedik.

[148] Öztürk, **a.g.m**. s. 739.

[149] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri**, Ankara, Türk Târih Kurumu, 1969, s. 105. Bu durum mâlûmdur; çünkü kütüphânelerimizde mevcut olan Kısasu'l-Enbiya tercümesi nüshalarının bir kısmında tercümenin Aydınoğlu Mehmed Bey'e ithaf edildiği ifâdesi vardır. Bizim incelediğimiz ve K grubu olarak ifâde ettiğimiz *Tezkiretü'l-Evliyâ* tercümesi nüshalarının mukaddimelerinde de eserin Aydınoğlu Mehmed Bey'in isteğiyle tercüme edildiği ve mütercimin bu çeviriden önce Arapça *Kısasu'l-Enbiyâ* kitabını tercüme ettiği kayıtlıdır.

Bunların dışında İbn Battûta, Eğirdir'i ziyâret ettiğinde tanıdığı, oradaki bir medresede müderrislik yapan âlim ve fâzıl bir zat olan Muslihuddin adlı kişiden Seyahatnâme'sinde bahsetmiştir[150] Bâzı çalışmalarda bu zâtın Muslihuddin Mustafa bin Muhammed olabileceği ihtimâlinden söz edilmiştir.[151] Fakat bu zikredilenlerin hiçbirisi söz konusu zâtın *Tezkiretü'l-Evliyâ* mütercimi olduğuna hükmedilmesine yetmeyecektir.

Mevcut bilgilerle bu konuyla ilgili olarak söylenebilecek söz, bahsedilen kişinin *Tezkiretü'l-Evliyâ* mütercimi olması konusunun daha detaylı incelemeleri gerektirdiğidir. Var olan ihtimaller üzerinden şimdilik bir neticeye varmak zordur. Belirtmemiz gereken bir husus da Ali Öztürk'ün, mukaddimesinin Tebâreke tefsirinin mukaddimesiyle aynılığına işâret ettiği *Tezkiretü'l-Evliyâ* tercümesi kolunun, Aydınoğlu Mehmed Bey'in isteğiyle tercüme edildiği kaydı bulunan tercüme kolundan farklı olmasıdır. Yine ifâde etmek gerekir ki tercüme kolu aynı olsaydı dahi, sadece mukaddimelerden yola çıkarak eserin mütercimini belirlemek mümkün olmazdı. İleride Muslihuddin Mustafa bin Muhammed'in *Mülk Sûresi Tefsiri, İhlâs Sûresi Tefsiri* gibi eserlerindeki menkabelerle *Tezkiretü'l-Evliyâ* tercümelerinde yer alan menkabeler mukayese edilir ve ayniyete yakın benzerlikler yakalanırsa daha net ifâdeler kullanılabilir.

2. 2. 8. Mahmud b. Ahmed b. İbrahim es-Samakovi[152]

Bu şahsın mütercim olarak anılması genelleşmiş olmayıp bizim tesbît edebildiğimiz kadarıyla Atatürk Kitaplığı'ndaki bir kayıtta mevcuttur. Fakat ileride yapılacak çalışmalarda bu kayıt yanıltıcı olabileceğinden açıklama yapmak yararlı olacaktır.

Dolayısıyla ismi meçhul zâtın hem *Kısasu'l-Enbiyâ* hem de *Tezkiretü'l-Evliyâ* tercümeleri mevcuttur.

[150] Ebû Abdullah Muhammed İbn Battûta Tancî, **İbn Battûta Seyahatnâmesi**, I-II, Çeviri, inceleme ve notlar: A. Sait Aykut, İstanbul, YKY, 2004, C. 1, s. 406.

[151] Coşan, **a.g.m**., s. 114; Öztürk, **a.g.t**., s. 33; aynı yazar, **a.g.m**., s. 733.

[152] OE_Yz_0026-A kaydında "Simavî" yazılmıştır; fakat bu kelimenin yanında şüpheyi bildiren soru işareti mevcuttur. 1704/02'deki kayıtta ise "Samokovî"dir ve Samakov'un Filibe'nin bir kasabası olduğu kaydedilmiştir. Samokov Bulgaristan'da târihî bir şehirdir. Söz konusu zat bu şehre nispetle anıldığına göre burada yaşamış olmalıdır. Fakat araştırdığımız kadarıyla biyografisine dâir bir bilgiye ulaşamadık. Ayrıca sözü edilen "Menakıb-ı Şeyh Bâyezîd" risâlesinde bu zâtın adında ne "Simavî" ne de "Samokovî" ifâdesi vardır; bir bölgeye nispet edilmeden "Mahmud bin Ahmed" olarak sâdece ismi yazılmıştır.

Atatürk Kitaplığı'ndaki dijital kayıtta, Osman Ergin Yazmaları 1704/02 tasnif numarasında kayıtlı 35-55 varakları arasında yer alan "Menakıb-ı Şeyh Bayezid"i yazan söz konusu zâtın *Tezkiretü'l-Evliyâ*'yı tercüme ettikten sonra bu risâleyi tahrir ettiği kaydedilmiştir. Bahsedilen risâledeki ifâdeye dayanarak yine OE0026-A'da kayıtlı olan ve Aydınoğlu Mehmed Bey adına yapılmış olan *Tezkiretü'l-Evliyâ* tercümesinin katalog bilgilerinde de bu zâtın tercümesi olabileceği yazılmıştır.[153] Oysa bu şahıs Samakov'a nisbetle anılan kişi ise, ona isnat edilen tercüme, kendisi dünyâya gelmeden çok önce yapılmıştır. Dolayısıyla söz konusu tercümeyi Mahmud bin Ahmed'in yapmış olması ihtimâlinden söz edilemeyecektir. Zîrâ biyografisine dâir bir bilgiye ulaşamamış olsak da en erken 16. yüzyılda yaşamış olduğu, yazarın başka bir eserinden anlaşılmaktadır.[154] Kendisine âit olma ihtimâlinden söz edilen tercüme ise 14. yüzyılın başlarında yapılmıştır.

Sonuç olarak, sözü edilen kişinin bir *Tezkiretü'l-Evliyâ* tercümesi olabilir; fakat bu çalışmada incelenmiş olan nüshalar arasında kendisine rastlanmamıştır.

2. 2. 9. Ahmed b. İbrahim el-Kâgazânî

Ankara Millî Kütüphâne'de 06 Hk 1622 tasnif numarasıyla kayıtlı olan nüshanın sonunda yer alan ifâdelerden bu zâtın söz konusu nüshanın mütercimi olduğu anlaşılmaktadır. Orijinal bir tercümeye âit olduğu anlaşılan nüshayla alâkalı ayrıntılar, nüshanın incelendiği bölüme mürâcaat edilerek görülebilir. Biz buraya ilgili kısmı almakla iktifâ edeceğiz:

"Temme Terceme-i Teẕkiretü'l-Evliyā, bi-ʿavni'llāhi ve tevfīḳıh, fī el-yevmi'ṣ-ṣānī̄ min Şevvāl min şuhūri, sene sitte ve ʿışrī̄n ve elf, ʿalā yedi'l-maʿrufi bi'ẕ-ẕenbi ve't-taḳṣī̄r: Aḥmed bin İbrāhī̄m eş-şehī̄r Kāġazānī̄."

[153] Bu nüsha incelediğimiz nüshalar arasındadır. Ayrıntılı bilgi için ilgili bölüme mürâcaat ediniz.

[154] **Bkz**. Şehabettin Tekindağ, "Konya ve Karaman Kütüphânelerinde Mevcut Karamanoğulları ile İlgili Yazmalar Üzerinde Çalışmalar", **Târih Dergisi**, S. 32, s. 120. Bu makalede Mahmud b. Ahmed es-Sofyavî'nin Mesâliku'l-Memâlik adlı eserinden kısaca bahsedilmiştir. Makalede yazarın doğum ya da ölüm târihiyle ilgili herhangi bir bilgi mevcut değildir. Fakat Sofya'da doğmuş olmasına rağmen kendisini Samakov'a nispet ettiği, Mesâliku'l-Memâlik adlı eserinde Osmanlı Devleti'nden de söz ederek kitabını "Şeh-i Süleyman-zamân gitdi Sigetvar üstüne" cümlesiyle bitirdiği yazılmıştır. Sâdece eldeki bu bilgilere dayanarak bile rahatlıkla söyleyebiliriz ki: bu kişiye nispet edilecek bir eser, 16. yüzyıldan daha öncesine âit olamayacaktır.

Nüshada bu ifâdelerden sonra yer alan kısımdan, söz konusu tercümenin, başında tamamlandığı Şevvâl ayının sonlarında Kelim b. Cihân tarafından istinsah edildiği anlaşılmaktadır:

Temme'l-kitāb bi-ʿavni'l-Meliki'l-Vahhāb, ʿalā yedi'l-ʿabdi'l-müẕnib: Kelīm bin Cihān (..?) Fī evāḫiri şehri Şevvāli'l-mükerrem. Sene sitte ve ʿışrīn ve elf.

3. NÜSHALAR VE MUKÂYESELERİ

3. 1. Nüshaların Tavsifleri ve Muhtevâ Husûsiyetleri

Bu bölümde nüshalar hakkında ayrıntılı bilgiler vermeyi, sadece fizikî özelliklerini ifâde etmekle yetinmeyip muhtevâlarına dâir husûsiyetlerini de kaydetmeyi hedefliyoruz. Çalışmamızın bu bölümünde yazmaların başlarından, sonlarından ve gerekli görülen kısımlarından yapılan örneklemelerle metnin muhtevâsı ve üslûbuna dâir bir kanaat hâsıl olacak, böylece nüshaların tasnîfi meselesi de aydınlanacaktır.

Bu kısımda nüshaların hangi tercüme grubuna dâhil oldukları da dipnotta gösterilmiştir. Tasnifte 3 temel grup esas alınmıştır. B ile ifâde edilenler "Budapeşte Yazması" diye de bilinen Macaristan'daki nüshayla aynı koldan gelenler; T ile ifâde edilenler Topkapı/1004'te kayıtlı olan nüshayla bağlantılı olanlar; K ile ifâde edilenler ise Konya Bölge Yazma Eserler Ktp./3400'de kayıtlı nüshayla aynı gruptan olan nüshalardır.[155] Bu kolların üçü de mevcut bilgilerimizle anonim tercüme kollarıdır ve yine üçü de EAT dönemine dayanmaktadır. Bunların dışında tek nüsha halinde olan veya herhangi bir gruba dâhil edemediğimiz örnekler de mevcuttur. Bunların bir kısmının sonraki döneme, yani Batı Türkçesi yazı dili tasnifine göre ifâde edilirse Osmanlı Türkçesi dönemine ait tercümeler oldukları anlaşılmaktadır.[156]

Nüshalarla ilgili metin örnekleri belli husûsiyetler dikkate alınarak seçilmiş ve yukarıda zikredilen gruplar bu örneklerdeki belirleyici özelliklere göre oluşturulmuştur. Bunun sebebi, *Tezkiretü'l-Evliyâ* yazmalarının son derece hacimli nüshalar olmalarıdır. Dolayısıyla kritik unsurlar tesbît edilip belirleyici özelliği hâiz, belli başlı birkaç örnekle iktifâ edilmesi kaçınılmaz olmuştur.

Bu örneklerden biri, eserin mukaddime bölümünde, *Tezkiretü'l-Evliyâ*'nın tercüme edilme sebeplerinin zikredildiği kısımda bulunmaktadır. 3 gruba ayırdığımız nüshaların her bir grubunda bu kısmın ayrı bir husûsiyet taşıdığı gözlenmiştir.[157] B

[155] Bunlar Aydınoğlu Mehmed Bey'e takdim edilen tercümenin nüshalarıdır.

[156] Bahsedilen nüshalarla ilgili açıklamalar kendi bölümlerinde yapılmıştır.

[157] Zikredeceğimiz özelliklerin istisnası olan örnekler de mevcuttur; fakat genel durum kaydettiğimiz gibidir.

grubunda, Attâr tarafından Farsça olarak yazılan eserin herkesin anlaması ve hayır duâlara vesîle olması için Türkçeye çevrildiği ifâdesi mevcutken, T grubunda sâdece Attâr'ın ifâdesinin tercümesiyle[158] yetinilmiş, eserin Türkçeye çevirisiyle ilgili bir ifâdeye yer verilmemiştir. Yine bu gruptaki nüshaların bir kısmında, Attâr'ın ifâdelerinde de bir eksiltmeye gidilmiştir. Bu nüshalarda, "velîlerin hayatlarından bahseden Arap diliyle yazılmış kaynakları herkesin anlamasının mümkün olmadığı" kısmı belirtilmiş olmasına rağmen, Attâr'ın "Farsça olarak yazma/tercüme etme" ifâdesi görülmemektedir. Yine T grubunun genel özelliği olarak mukaddime kısmı eserin Farsça aslında olduğu gibi Arapça duâ girişiyle başlar.[159] K grubu nüshalarında ise, mütercimin önce Aydınoğlu Mehmed Bey için *Kısas-ı Enbiyâ*'yı tercüme ettiği, sonra yine onun isteğiyle *Tezkiretü'l-Evliyâ*'yı Türkçeye çevirdiği öğrenilmektedir.

Daha anlaşılır olması amacıyla bunu bir tabloyla şu şekilde gösterebiliriz:

B grubu: Bu gruptaki nüshalarda velîlerin sözlerinin Kur'ân ve hadisin şerhi olduğu, Attâr'ın Arap diliyle olan bu sözleri Farsça olarak ifâde ettiği, tercümeyi yapan kişinin de herkesin anlaması ve istifâde etmesi için Türkçeye çevirdiği ifâdeleri bulunur. Dolayısıyla eseri Türkçeye çeviren mütercim, varlığını hissettirmektedir.
T grubu: Bu gruptaki nüshaların genelinde Ferîdüddîn-i Attâr'ın Arapça kaynaklardaki bilgileri Farsça olarak ifâde etme sebebiyle yetinilmiş, Attâr'ın *Tezkiretü'l-Evliyâ*'sını Türkçeye tercüme eden mütercimin tercüme sebebine değinilmemiştir.

[158] Attâr, *Tezkiretü'l-Evliyâ*'yı yazma sebeplerini sıraladığı kısımda, konuyla ilgili eserlerin çoğunun Arapça olduğunu, ama herkesin Arapçaya vâkıf olmadığını ifâde ederek, genelin istifâdesine sunmak amacıyla eseri Farsça olarak yazdığını söylemektedir.

[159] Söz konusu Arapça dua girişi, diğer iki grubun bizim incelediğimiz eski târihli nüshalarında tesbît edilememiştir. Sonraki dönemlere âit birkaç istinsahta bâzı nüshalara ilave edildiği görülse de söz konusu nüsha gruplarının husûsiyetlerine dahil edilebilmesi için daha eski târihli örneklere ihtiyaç vardır. O hâlde mevcut bilgilerimizle bu Arapça girişin esasen T grubuna âit bir özellik olduğunu söyleyebiliriz. İleride farklı örnekler tesbît edilirse farklı değerlendirmeler yapılabilir.

K grubu: Bu gruptakiler Aydınoğlu Mehmed Bey'e takdim edilen tercümenin nüshalarıdır. Bunlardaki ifâde, Aydınoğlu Mehmed Bey için *Kısas-ı Enbiyâ* kitabını Arapçadan Türkçeye çeviren mütercimin, yine Mehmed Bey'in isteğiyle Farsça *Tezkiretü'l-Evliyâ*'yı da Türkçeye tercüme ettiğidir. Yani mütercimin varlığı yine âşikârdır.

Diğer bir örnek, Bâyezîd-i Bestâmî kısmında yer alan ve "Kurukafa Menkabesi" olarak isimlendirdiğimiz menkabedir. Bunu seçmemizin sebebi ise, B grubu nüshalarının genelinde bu menkabede geçen âyetin hatâlı yazılmış olmasıdır. Diğer iki nüsha grubunda âyet doğrudur. Menkabe ilgili bölümlerde görülecektir. Biz burada âyeti yine bir tabloyla göstererek somutlaştıralım:

B grubu: "Summun, bukmun, umyun, fe hum lâ **yentiḳūn**."[160]
T grubu: "Summun, bukmun, umyun, fe hum lâ ya'kilûn."[161]
K grubu: "Summun, bukmun, umyun, fe hum lâ ya'kilûn."

Üçüncü örnek, Abdullâh-ı Mübârek kısmında yer alan, zinâ eden bir gençle ilgili menkabedir.[162] T grubu nüshalarında söz konusu menkabeden önce gıybetle ilgili bir menkabe yer alır. Hemen akabinde de zinâ eden gençle ilgili kıssa anlatılır. Fakat buradaki bir istisnâya dikkati çekmek gerekmektedir. Benzer husûsiyetlerden

[160] B grubu nüshalarının genelinde son kelime bu şekilde hatâlı yazılmıştır. İstisnâî bâzı nüshalarda ise müstensihlerin âyeti düzelterek yazdıkları görülmektedir. Bunlar nüshaların muhtevâlarından bahsedilen kısımda gösterilmiştir.

[161] Bakara Suresi/171. âyetin bir kısmıdır. Âyetin tamamı: **"**Ve meṡelü'lleẕīne keferū ke meṡeli'lleẕī yenʿiḳu bi mā lā yesmeʿu illā duʿāen ve nidāʿ. Ṣummun, bukmun, ʿumyun fe hum lā yaʿḳilūn**."** Meali: "(Hidâyet çağrısına kulak vermeyen) kâfirlerin durumu, sâdece çobanın bağırıp çağırmasını işiten hayvanların durumuna benzer. Çünkü onlar sağırlar, dilsizler ve körlerdir. Bu sebeple düşünmezler."

[162] Bu menkabeyi seçmemizin sebebi, bizim çalışmamızdan önce *Tezkiretü'l-Evliyâ* tercümeleriyle ilgili yapılan çalışmaları ve tezimizin evvelinde trankribe ettiğimiz N nüshasını mukayeseli okuduğumuzda bu menkabenin farklı aktarım şekillerini görmemiz oldu. Bunlar yukarıda açıklanmıştır.

dolayı bu grubun temsilcisi olarak seçtiğimiz T1004'teki menkabede gencin sâdece "zinâ ettiği" ifâdesi mevcutken, bu gruptaki diğer nüshaların genelinde gencin "annesiyle zinâ ettiği" ifâdesi bulunmaktadır.[163] B ve K grubu nüshalarında ise gıybetle ilgili menkabe genellikle görülmez. Diğer menkabede ise gencin, "annesiyle zinâ ettiği" ifâdesi yer alır. Bunu da tabloyla gösterelim:

B grubu: Gıybetle ilgili menkabe yoktur. Sadece zinâ eden gençle ilgili menkabe anlatılır ve genç, annesiyle zinâ ettiğini söylemektedir.
T grubu: Önce gıybetle ilgili bir menkabe vardır. Sonra da zinâ eden gençle ilgili menkabe anlatılır. T nüshasında genç sadece zinâ ettiğini söylerken diğer nüshaların çoğunda annesiyle zinâ ettiğini söylemektedir.
K grubu: Bu gruptaki durum da B grubundaki gibidir. Menkabeler ilgili bölümlere mürâcaat edilerek görülebilir.

Bunlar dışında nüshalardaki manzum kısımlara da dikkat edilmiştir. Bunların tercümeleri, nüshaların tasnifinde kolaylık sağlayacak yol gösterici özelliklere sahiptir. T grubu nüshalarında manzum Arapça, Farsça kısımlar genelde mevcuttur ve bunların Türkçe tercümeleri de bulunur. B grubu nüshalarında dikkat çekici bir durum olarak manzum kısımlar ya çıkarılmış ya da sadece orijinal halleriyle yetinilip Türkçe tercümeleri yapılmamıştır. K grubu nüshalarında ise farklı durumlar görülmektedir. Bunların bâzılarında manzum kısımlar ve tercümeleri görülürken, bâzılarında sadece orijinalleri yer alır. Bu durumlar ilgili kısımlarda açıklanmıştır.[164]

[163] Nicholson ve İsti'lâmî neşirlerinde eserin Farsça aslında yer alan ifâde T1004'teki gibidir**. Bkz**. Şeyh Ferîdüddîn Attâr, **Tezkiretü'l-Evliyâ,** Thk. R. A. Nicholson, Mukaddime: Mirza Muhammed Kazvînî, Editör: Hüseyin Halîlî, Tahran, 1370, s. 190; Şeyh Feridüdddîn-i Attâr-ı Nişâbûrî, **Tezkiretü'l-Evliyâ**, Thk. Muhammed İsti'lâmî, Tahran, 1351, .s. 220. Fakat kütüphânelerdeki Farsça nüshalar üzerinde yaptığımız incelemede gencin "annesiyle zinâ ettiği" ifâdesinin yer aldığı örnekler de tesbît ettik. Bu da bize Farsça nüshalarda da farklar bulunduğunu ve bundan yola çıkarak eserin EAT Dönemine âit tercümelerinin birden fazla olmasının kuvvetle muhtemel olduğunu göstermektedir.

[164] Bu gruptaki bâzı nüshalara müstensihin ileri derecede müdâhalesi görülmektedir. **Bkz.** Veliyyüddin Efendi 1643.

B grubu: Manzum kısımların bâzıları mevcut olsa da tercümeleri genelde bulunmaz.
T grubu: Manzum kısımlar ve tercümeleri genelde korunmuştur.
K grubu: Eski târihli örneklerde manzum kısımlar bulunur ve bâzılarının tercümeleri de mevcuttur. Yakın târihli olduğu anlaşılan bâzı nüshalarda ise bunların orijinal halleri yer alsa da tercümeler genelde hazfedilmiştir.

Nüshalarda velîlerin isimlerinin yazılışları da önemlidir. Zirâ nüshalar arasında bu konuda da birtakım farklar gözlenmiştir. Bu sebeple velîlerin tabloları verilirken mümkün olduğunca nüshanın kendisindeki imlâ dikkate alınmıştır.

Velîlerin takdim kısımlarındaki yapılar da nüshalar açısından belirleyici özelliğe sahiptir. Bu sebeple bunlara da dikkat çekilmiştir. B grubu nüshalarının çoğunda aynı nüsha içinde Farsça "ân" ve Türkçe "ol" zamir yapılarının karışık halde kullanıldığı görülürken[165] K grubunda sadece "ol", T grubunda da genelde sadece "ol", bazen de "ân" yapısı kullanılmıştır.

Velîlerin listesi verilirken bölümlerinde eksiklik olanlar, isimlerinin yanına parantez açılarak veya dipnotla ifâde edilmiş, gerekli görülenler hakkında ayrıca mâlûmat da verilmiştir.[166]

Nüshaların transkribe ettiğimiz kısımlarında var olan eksiklikler köşeli parantez kullanılarak tâmir edilmiştir.

Çalışmada, ilmî eserlerde kullanılan genel kabul görmüş aşağıdaki transkripsiyon sistemi kullanılmıştır:

[165] Aynı velîlerde yaşanan "ân"dan "ol"a, "ol"dan "ân"a geçişler, bu nüsha grubuna giren nüshaların tesbîtinde büyük oranda kolaylık sağlayan unsurlardan biri olmuştur. İlgili bölüme bakılarak ayrıntılar görülebilir.

[166] Yukarıdaki temel örnekler dışında bu bölümde gerekli bulunup verilen örnekler, nüshaların "muhtevâ" kısımlarında görülecektir.

ء	ʾ
ث	Ṯ ṯ
ح	Ḥ ḥ
خ	Ḫ ḫ
ذ	Ẕ ẕ
ص	Ṣ ṣ
ض	Ż ż
ط	Ṭ ṭ
ظ	Ẓ ẓ
ع	ʿ
غ	Ġ ġ
ق	Ḳ ḳ
ك	ñ

Arapça ve Farsça kelimelerdeki uzun ünlüler de şu şekilde gösterilmiştir:

ا	Ā ā
و	Ū ū / ō
ى	Ī̇ ī̇/ Ī ī

Tavsifte izlenen yol, kütüphânelere göre bir sınıflamadır.[167] Sonraki bölümde görülecek olan tasnifte ise kütüphâneler değil, nüshaların özellikleri dikkate alınmıştır. Öncelikle Süleymâniye Yazma Eser Kütüphânesi'nde toplanan koleksiyonlarda bulunan nüshalarla başlamak istiyoruz. Devâmında da incelediğimiz diğer kütüphânelerde bulunan nüshalar, ilgili başlıklar altında görülecektir.

[167] Kütüphâne kataloglarında bulunan, "sorumlular", "basım bilgileri" gibi başlıklar altına kimi zaman yazar, kimi zaman mütercim ve müstensihlerin kaydedilmiş olması, tutarsız ve anlaşılmaktan uzak bir manzara arzetmektedir. Söz konusu kayıtların bizim bilmediğimiz bir mantığı olabileceğini düşünerek kütüphâne uzmanı kişilere sorduysak da bu tür muğlak kayıtların geçmişe dayanan hatâların devâmı olduğunu öğrendik. Biz, nüshalar kısmında ilgili nüshalarda bu kayıtlara tekrar işaret edeceğiz; fakat tavsifteki bilgileri, "yazar", "mütercim", "müstensih" gibi anlaşılır ifâdeler kullanarak vereceğiz.

3. 1. 1. Süleymâniye Yazma Eser Kütüphânesi'nde Toplanan Koleksiyonlarda Bulunan Nüshalar:

Buradaki koleksiyonlarda bulunan ve bizim tesbît edebildiğimiz nüsha sayısı 30'dur.

1. Ayasofya/03137[168]

Bu nüsha 250x173, 183x110 mm. ölçülerinde olup 308 varaktır. Hattı harekeli nesihtir. Sayfalardaki satır sayısı 15'tir. Sonradan yeni rakamlarla numaralanmıştır; fakat bu numaralar düzenli değildir. Zahriyeye 1 metnin başladığı varağa 2,[169] sonrakine de 3 yazılmıştır. Devâmında genellikle 5 sayfada bir yapılmış olan numaralama görünmektedir. En son varakta 308 yazılıdır.

Velîlerden önceki başlıklar genelde sarı renkli mürekkeple, "ve nakldur" ifâdesi ve dikkat çekmesi istenen bâzı kelimeler kırmızı mürekkeple yazılmıştır.

Müstensih: Cemâluddîn Ali el-Merzifonî[170]

İstinsah Târihi: Bulunmamaktadır.

1a'da "Kitābu Tezkireti'l-Evliyā, esrārı menāḳıbu'l-ebrār, meʿa ādābu'l-mürīdi" yazılıdır. 1b'de her bir isim çember bir şekil içerisine yazılmış olarak toplam 35 velîyi içeren eksik bir fihrist bulunmaktadır.[171]

Bu nüshada velîlerden önce başlıklar da görülmektedir. Meselâ Hallâc'dan önce: "El-Bābu's-sebʿūn fī Maḳālātı Manṣūr-ı Hallāc (…)" yazılıdır. Metin, 2a'da Câfer-i Sâdık'ın son kısmıyla başlamaktadır. 2b'nin ikinci satırında ise Veyse'l-Karanî'ye geçilmektedir.

---

[168] B grubundandır.

[169] Nüsha baş tarafından eksiktir.

[170] Kütüphâne kataloğunda hehangi bir şahıs adı mevcut değildir.

[171] Fihrist Câfer-i Sâdık'la başlayıp Ebû Türâb-ı Nahşî'yle bitmektedir. Oysa yazma Hallâc'la nihâyete ermektedir.

Başı: "(…) Ol derece'i bekle ki Tañrınuñ cihānı ol derecedür. Daḫı eydür: "Her ki eydürse ki Tañrı nesne üstindedür veyāḫud nesne içindedür, veyā nesneden dise ol kāfirdür. Daḫı muṭīʿ ʿucb eylese ʿāṣīdür ve ʿāṣī ʿöẕr getürse muṭīʿdür. (…)"

Sonu: "Naḳildür kim çünkim Manṣūr'ı aṣdılar, İblīs: ʿaleyhi'l-laʿnetü ḳarşusına geldi ve eyitdi: 'Bir ene'l-Ḥaḳ sen didüñ ve bir ene'l-ḫayr ben didüm. Saña raḥmet eylediler ve baña laʿnet eylediler. Sebeb nedür?' didi. Ḥallāc eydür: 'Sebeb budur kim sen benlik eyledüñ ve ben benligi kendüzümden ıraḳ eyledüm.' didi. Va'llāhu aʿlem."

İstinsah Kaydı: "Temmeti'l-kitāb bi-ʿavni'llāhi taʿālā ve hüsni tevfīḳıhī. Min yedi eżʿafu ʿibādi'llāhi taʿālā. Ve li ʿavnihī ilā niʿmeti rabbihi'l-kerīm. Cemālu'd-dīn ʿAlī el-Merzifonī, ġafera'llāhu lehū ve li vālideyhi ve li cemīʿi'l-müʾminine ve'l-müʾmināti, el-ahyāu minhum ve'l-emvāti. Bi-raḥmetike yā erhame'r-Rāhimīn. Āmīn. Yā hayra'l-muʿīn. Yā Allāh."

Muhtevâsı:

Nüsha 70 velîyi içermektedir. Takdimlere "ol... ol..." yapısıyla başlanıp Süfyân-ı Sevrî'de "ân"a geçilmiştir. Hâtem-i Asam'da "ol", Sehl bin Abdullâh-ı Tüsterî'de "ân", Yûsuf-ı Hüseyn'de "ol" geçişleri yaşanmış, Ebu Hafs-ı Haddâd'da tekrar "ân"a dönülerek nüsha bu yapıyla tamamlanmıştır.

Velîler: 1. Ebû Muhammed Ca'fer-i Sâdık (Sadece sonu vardır.) 2. Üveyse'l-Karanî 3. Hasan-ı Basrî 4. Mâlik-i Dînâr 5. Muhammed-i Vâsı' 6. Habîb-i Acemî 7. Ebû Hâzım-ı Medenî 8. Utbetü'l-Gulâm 9. Râbiatü'l-Adeviyye 10. Fuzayl bin İyâz 11. İbrâhìm-i Edhem 12. Bişr-i Hâfî 13. Ze'n-nûn-ı Mısrî 14. Bâyezîd-i Bestâmî 15. Abdullâh-ı Mübârek 16. Süfyân-ı Sevrî 17. Ebû Aliyy-i Şakîk 18. Ebû Hanîfe-i Kûfî 19. İmâm-ı Şâfiî 20. Ahmed-i Hanbel 21. Dâvûd-ı Tâyî 22. Hâris-i Muhâsibî 23. Ebû Süleymân-ı Dârânî 24. Muhammed ibn-i Semmâk 25. Muhammed bin Eslem-i Tûsî 26. Ahmed-i Harb 27. Hâtem-i Asam 28. Sehl bin Abdullâh-ı Tüsterî 29. Ma'rûf-ı Kerhî 30. Serîr-i Sakatî 31. Feth-i Mûsılî 32. Ahmed-i Hōrî 33. Ahmed-i Hazreviyye 34. Ebû Türâb-ı Nahşî 35.Yahyâ ibn-i Maâz 36. Şâh Şücâ'-ı Kirmânî 37. Yûsuf-ı

Hüseyn 38. Ebû Hafs-ı Haddâd 39. Ahmed-i Kassâr 40. Mansûr-ı Ammâr 41. Ahmed ibnü'l-Âsımı'l-Entâkî 42. Abdullâh-ı Hüseyn-i Hanak 43. Cüneyd-i Bağdâdî 44. Ömer [bin] Osmân-ı Mekkî 45. Bû Saîd-i Harrâz 46. Ebu'l-Hasan-ı Nûrî 47. Osmân-ı Hayrî 48. Abdullâh bin el-Celâ 49. Muhammed-i Rûyem 50. İbn-i Atâ 51. İbâhim bin Dâvûd 52. Yûsuf-ı Esbât 53. Ebû Ya'kûb-ı Nehrecûrî 54. Semnûn-ı Mecnûn 55. Ebû Muhammedi'l-Mürteiş 56. Ebû Abdullâh-ı Fazil 57. Ebu'l-Hasan-ı Bûşengî 58. Hakîm-i Tirmidî 59. Ebû Bekr-i Varrâk 60. Abdullâh-ı Menâzil 61. Şeyh Aliyy-i İsfehânî 62. Hayr-ı Nessâc 63. Ebû Hamza-i Horâsânî 64. Ahmed-i Mesrûk 65. [Ebû] Abdullâh Ahmed-i Mağribî 66. Ebû Aliyy-i Cürcânî 67. Şeyh Ebû Bekr-i Kettânî 68. [Ebû] Abdullâh Muhammed-i Hafîf 69. Ebû Muhammed-i Cerîrî 70. Mansûr-ı Hallâc

Nüshadan Bâzı Örnekler

Bâyezîd-i Bestâmî kısmındaki kurukafa menkabesindeki âyet B'deki hatâlı şekliyle yazılmıştır: (86b/7-13)

Pes Şeyḫ giderken bir ḳuru ādem başın gördi. Ol başda yazılmışdur kim: *Ṣummun bukmun ʿumyun fehüm lā yenṭiḳūn*. Şeyḫ anı göricek naʿra urdı, ol başı aldı öpdi, başına ḳodı. Eyitdi: "Ṣūfi başına beñzer kim Ḥaḳ yolında maḥv olmışdur. Ne ḳulaġı var kim ḫiṭāb-ı lem-yezel işide ve ne gözi var kim lā-yezālcemālin göre ve ne dili vardur kim Ḥaḳ ṣenāsın söyleye ve ne ʿaḳlı vardur kim bir ẕerre maʿrifet bile. Anuñ-ıçun bu āyeti bunuñ üstinde yazıp-dururlar." didi.

Abdullâh-ı Mübârek kısmındaki zinâ eden gencin menkabesi de B'deki gibidir: (125a/2-6)

Naḳldur kim bir gün ʿAbdu'llah ḳatına bir yigit geldi ve ayaġına düşdi, zārılıḳ eyledi, eyitdi: "Ḳatı yazuḳ işledüm, eyitmege yaramaz." didi. ʿAbdullah eyitdi: "Eyitgil görelüm." didi. Eyitdi: "Anam-ıla zinā eylemişven." ʿAbdullah eyitdi: "Ben ḳorḳdum, ṣandum ġaybet söyledüñ ve mesāvī̄ itdüñ." didi.

2. Ayasofya/03138[172]

Bu nüsha 365x170, 177x120 ebatlarında olup212 varaktır. Hattı harekeli nesihtir. Sayfalardaki satır sayısı 21'dir. Metinde eski rakamlarla yazılan numaralar iptâl edilerek yeni rakamlarla genelde 10 sayfada bir olmak üzere numaralanmıştır. Fakat ilk 3 varak sıralı numaralanmıştır. Buna göre eski rakamlarla 3 yazılmış olan varağa 2 yazılarak numaralama bu düzene göre yapılmıştır. Böyle olunca metnin başlangıcı 1b, bitişi 212a olmaktadır. Sayfalar cetvelsizdir ve tâkibiyelidir.

"Ve nakildür kim", "sordılar kim", "eyitdi" gibi bâzı kelimeler ve ifâdeler, âyet, hadis ve bâzı sözler kırmızı mürekkeple yazılmıştır.

Müstensih: Bulunmamaktadır.

İstinsah Târihi: Bulunmamaktadır.

Başı: "Kitābu Teẕkireti'l-Evliyā

Bismi'llahi'r-raḥmāni'r-raḥīm. Allāhu Taʿālā şükrinden şükür [173] ve Peyġāmber'e salavāt virmekden ve ālini ve sahābelerin legümden (?)[174] şükür nazar aña düşdi kim evliyā sözi söylene kim sözlerin yegregidür ve güzīdesidür Ḳur'ān ve ḥadīsden şükür. Pes biz daḫı birḳaç sebeb-ile evliyā sözin söyledük. Bir sebeb oldur kim Şeyḫ ʿAlī Deḳḳāḳ'a –raḍiya'llāhu ʿanhu- eyitdiler: 'Evliyā sözin işitmekde hīç fā' ide var mı?' Eyitdi: 'Eger ṭālib-ise bu sözi işitmeklik himmetini ḳavī eyler ve ṭalebin arṭurur. (…)'"

Sonu: "Naḳildür kim çün Ḥüseyn'i dāra ardılar, İblīs'i mi gördi.[175] İblīs eyitdi: 'Yā Ḥüseyn! Bir ene ben didüm, bir ene sen didüñ. Sen ene'l-Ḥaḳ didüñ, ben ene ḫayrun didüm. Beni laʿnet eyledi, saña raḥmet eyledi. Tefāvüt nedür?' Eyitdi: 'Sen benvenlik ilerü ṭutduñ, ben benligi benden ıraġ eyledüm. Şöyle kim benüm

[172] T grubundandır. Kütüphâne kataloğunda nüshayla ilgili herhangi bir şahıs ismi mevcut değildir.

[173] Bu ve sonrasında gelen birkaç tane şükür kelimesi esasen "soñra"dır. Müstensih eğer dikkatsizlik sonucu böyle yazmadıysa şaşırtıcı bir şekilde "sonra" anlamında "şükür" kelimesini kullanmıştır.

[174] Bu kelimenin hatâlı yazılmış olması muhtemeldir.

[175] "mi" eki hatâyla yazılmış olmalıdır.

ḥālümdür.’ Rahmetu’llāhiʿaleyhi. Raḥmeten vāsiʿaten. Tamām oldı Tezkiretü’l-Evliyā, Tañrı Taʿālā faẓlıyla.”

İstinsah Kaydı: Bulunmamaktadır.

Muhtevâsı:

Bu nüsha 70 velîyi ihtivâ etmektedir. Takdimler “Bir dahı ol…” şeklindedir. Bâzı velîlere besmeleyle başlanmıştır.

Velîler: 1. Ebû Muhammed Ca’fer-i Sâdık 2. Üveyse’l-Karanî 3. Hasan-ı Basrî 4. Mâlik-i Dînâr 5. Muhammed-i Vâsı’ 6. Habîb-i Acemî 7. Ebû Hâzım-ı Medenî 8. Utbe-i Gulâm 9. Râbia-i Adeviyye 10. Fuzayl-ı İyâz 11. İbrâhîm bin Edhem 12. Bişr-i Hâfî 13. Ze’n-nûn-ı Mısrî 14. Bâyezîd-i Bestâmî 15. Abdullâh-ı Mübârek 16. Süfyân-ı Sevrî 17. Ebû Aliyy-i Şakîk 18. Ebû Hanîfe-i Kûfî 19. İmâm Şâfiî-yi Matlaî 20. Ahmed-i Hanbel 21. Dâvûd-ı Tâyî 22. Hâris-i Muhâsibî 23. Ebû Süleymân-ı Dârânî 24. Muhammed ibn-i Semmâk 25. Muhammed bin Eslem-i Tûsì 26. Ahmed-i Harb 27. Hâtem-i Asam 28. Sehl ibn-i Abdullâh-ı Tüsterî 29. Ma’rûf-ı Kerhî 30. Seriyy-i Sakatî 31.Feth-i Mûsılî 32. Ahmed-i Hovârî 33. Ahmed-i Hazreviyye 34. Ebû Türâb-ı Bahşî 35. Yahyâ ibn-i Maâz 36. Şâh Şücâ’-ı Kirmânî 37. Yûsuf-ı Hüseyn 38. Ebû Hafs-ı Haddâd 39. Hamdûn-ı Kassâde 40. Mansûr-ı Ammâr 41. Ahmed ibn-i Âsımi’l-Entâkî 42. Abdullâh-ı Hüseyn 43. Cüneyd-i Bağdâdî 44. Ömer bin Osmân-ı Mekkî 45. Bû Saîd-i Harrâz 46. Ebu’l-Hasan-ı Nûrî 47. Osmân-ı Hayrî 48. Ebû Abdullâh bin el-Celâ 49. Ebû Muhammed-i Rûyem 50. İbn-i Atâ 51. İbrâhîm ibn-i Dâvûdu’r-Rakkî 52. Yûsuf-ı Esbât 53. Ebû Ya’kûb İshâk-ı Nehrecûrî 54. Semnûn-ı Mecnûn 55. Ebû Muhammedi’l-Mürtekış 56. Ebû Abdullâh-ı Fazl 57. Bu’l-Hasan-ı Bûşengî 58. Hakîm-i Tirmidî 59. Ebû Bekr-i Varrâk 60. Abdullâh-ı Menâzil 61. Şeyh Aliyy-i İsfehânî[176] 62. Hayr-ı Nessâc 63. Bû Hamza-i Horâsânî 64. Ahmed-i Mesrûk 65. [Ebû] Abdullâh Ahmed-i Mağribi 66. Ebû Aliyy-i Cürcânî 67. Şeyh Ebû Bekr-i Kettânî 68. [Ebû] Abdullâh Muhammed-i Hafîf 69. Ebû Muhammed-i Harîrî 70. Mansûr-ı Hallâc

[176] Teyâhânî gibi yazılmıştır.

Nüshadan Bâzı Örnekler

Câfer-i Sâdık bölümündeki Arapça şiirin tercümesi: (3b/18-19)

Gitdi vefā şunuñ gibi kim gitdi dünki gün
Ḫalḳı ḫayāl ve arzūlar ḳapladı revān

Her çendü gösterürler-ise ṭaşradan ṣafā
Göñülleri içi ṭoludur ʿaḳreb ve yılan

Bâyezîd-i Bestâmî kısmındaki âyet hatalıdır; fakat B nüshalarındakinden farklı bir hatayla yazılmıştır: "…lā yaʿlemūn" şeklinde yazılmıştır. (70a/4)

Abdullâh-ı Mübârek kısmındaki örnekler: (94b/10-18)

"Naḳldur kim bir vaḳt ʿAbdullāh-ı Mübārek ḳatında ġaybet sözin söylerdi. ʿAbdullāh eyitdi: Eger ben ġaybet eylemegi dilermisem atam anam ġaybetin eyleyedüm kim benüm eylügüm bunlara vācibdür. Yaʿnī kimsenüñ ġaybetin söylemek anuñ ḥaḳḳına eylük eylemekdür. (…)

Naḳldur kim bir gün bir yigit geldi, anuñ ayaġına düşdi, zārī idüp aġladı. ʿAbdu'llāh eyitdi: N'olduñ? Eyitdi: Bir günāh işledüm kim udumdan eydimez[em]. Peşīmān olmışvan. Eyitdi: "Dimeñ gerek." Ol yigit eyitdi: Anam-ıla ḥarem içinde ḥarāmzā[da]lıḳ eyledüm. ʿAbdu'llāh eyitdi: Ḳorḳdum, ṣandum ki ġaybet söyledüñ."

Hasan-ı Basrî kısmındaki Farsça beytin tercümesi: (13a/9-10)

Tañrı çün yavuzlar dilini kendüzine bağlamadı, ayruġa nite bağlayısar?[177]

Hallâc-ı Mansûr kısmındaki Arapça şiirin tercümesi şu şekildedir: (210b/1-3)

Degüldür yoldaşum mensūb ḥayfdan nesneye hergiz
Suvarur beni ol resme ki ḳonuḳ ḳonuġı ṭoylar

[177] Düz cümle gibi çevrilmiştir.

Ḳadeḥ çün eyledi devri, götürdi kılıc u naṭʿı

Yazın pes ejdehā-y-ıla süçi içen eyit n'eyler.

3. Dârü'l-Mesnevî Bölümü/358[178]

Bu nüsha 204x145, 150x73 mm. ölçülerinde olup hattı harekesiz tâliktir. Kütüphâne kataloğunda 358 varak olduğu bilgisi sehven yazılmış olmalıdır; çünkü nüsha 1b'de başlayıp 235a'da bitmektedir. Sayfalardaki satır sayısı 17'dir ve sayfalar cetvelsizdir. Tâkibiyelidir; fakat fotoğraflamadan dolayı tâkibiyeler kısmen görünmektedir. Yakın zamanda yeni rakamlarla 10 sayfada bir numaralanmıştır ve 2a olması gereken varağa 1 yazılmıştır.[179] Bâzı varaklarda üst kısımda eski rakamlar da görünmektedir. Eski rakamlarla 86 yazılı olan varağın derkenârına Nef'î'den beyitler yazılmıştır.

Metindeki "nakldur kim", "ve'l-âhir" sözleri kırmızı mürekkeple, diğerleri siyah mürekkeple yazılmıştır.

1b'de metnin başlangıcının olduğu sayfanın üst kısmında Arapça olarak kitabı "Seyyid Hafız Muhammed Murâd Şeyh-i Hân-gâh-ı Murâd Molla"nın vakfettiği yazmaktadır. Altında da bunu ifâde eden vakıf mührü vardır.

Müstensih: Nûh İbrâhîm

İstinsah Târihi: 1020 (M.1611)

Başı: "Bismi'llâhi'r-rahmâni'r-rahîm. El-hamduli'llāhi'l-ḳaviyyi'l-ḳadīri'l-alīm. El-habīru'l-münezzehi ani'ş-şerīki ve'l-vezīr. Müzillü'ş-şerīfü'l-ḫatīr. Ve muʿizzu'z-zelīli ve'l-ḫatīr. Şükr ol Tañrı'ya kim ḳavīdür hem ḳadīrdür hem alīmdür hem habīr. Münezzehdür şerīkden gerekmez aña vezīr. Ḫōr olur heybetinden şerīf ü ḫaṭīr, ʿazīz olur raḥmetinden zelīl ü haḳīr.(…)"

Sonu: "Çünkim Mansūr-ı Ḫallāc'ı ber-dār eyledilerdi, ol maḥalde şeyṭān ʿaleyhi'l-laʿne ḳarşusına gelüp eyitdi: 'Yā Mansūr, bir ene'l-Ḥaḳ sen didüñ ve bir ene'l-ḫayr ben didüm. Saña raḥmet eylediler, bana laʿnet eylediler. Bunuñ sebebi

[178] B grubundandır.

[179] Biz yine metnin başladığı sayfayı 1b kabul ederek değerlendireceğiz.

nedür? Baña cevāb ver.' didi. Ḫallāc-ı Mansūr eyitdi: 'Sebeb oldur kimsen benlik eyledüñ ve ben benligi giderdüm, ene'l-Ḥaḳ didüm. Anuñ içün Ḥaḳ Taʿālā bana raḥmet itdi, saña laʿnet itdi.' didi. Rahmetu'llāhi ʿaleyh."

İstinsah Kaydı: "Temmeti'l-kitāb bi-avni'llāhi'l-meliki'l-vahhāb. Taḥrīren fī evasıti ramażān el-mübārek, 1020 Ketebehū el-faḳīr: Nūh İbrāhīm."

Muhtevâsı

Bu nüshada bâzılarındaki eksik kısımlarla beraber 68 velînin menâkıbı yer almaktadır. Takdimlere "Ol…, ol…" yapısıyla başlanıp Süfyân-ı Sevrî'de"ân"a geçilmiştir. Ebu Hanîfe-i Kûfî'de her iki yapı karışık haldededir. İmâm-ı Şâfiî'de "ol", Ahmed-i Hanbel'de "ân", Hâtim-i Asam'da "ol" dönüşümleri yapılmış, Sehl b. Abdullâh-ı Tüsterî'de tekrar "ân"a geçilerek nüshanın sonuna kadar bu yapıyla devâm edilmiştir.

Velîler: 1. Ca'fer-i Sâdık 2. Üveyse'l-Karânî 3. Hasanu'l-Basrî (Sonu eksiktir.) 4. Habîb-i Acemî (Baş tarafı eksiktir.) 5. Ebû Hâris-i[180] Medenî 6. Utbetü'l-Gulâm 7. Râbia-i Adeviyye 8. Fuzayl bin İyâz 9. İbrâhim-i Edhem 10. Bişr-i Hâfi 11. Ze'n-nûn-ı Mısri 12. Bâyezîd-i Bestâmî 13. Abdullâh ibn-i Mübârek 14. Süfyân-ı Sevrî 15. Ebû Aliyy-i Şakîk 16. Ebû Hanîfe-i Kûfî 17. İmâm-ı Şâfiî 18. Ahmed-i Hanbel 19. Dâvûd-ı Tâyî 20. Hâris-i Muhâsibî 21. Ebû Süleymân-ı Dârânî 22. Muhammed-i Semmâk 23. Muhammed ibn-i Eslemi't-Tûsî 24. Ahmed-i Harb 25. Hâtim-i Asam 26. Sehìl İbn-i Abdullâh-ı Tüsterî 27. Marûf-ı Kerhî 28. Serîr-i Sakatî 29. Feth-i Mûsılî 30. Ahmed-i Horî 31. Ahmed-i Hazreviyye 32. Ebû Türâb-ı Nahşî 33. Yahyâ bin Mu'âz 34. Şah Şücâ'-ı Kirmânî 35. Hüseyn-i Yûsuf 36. Ebû Hafs-ı Haddâd 37. Ahmed-i Kassâr 38. Mansûr-ı Ammâr 39. Ahmed ibnu'l-Âsımi'l-Entâkî 40. Abdullâh-ı Hasan-ı Canak 41. Cüneyd-i Bağdâdî 42. Ömer [bin] Osmân-ı Mekkî 43. Bû Saîd-i Harrâz 44. Ebû Hasan-ı Nûrî 45. Osmân-ı Hīrî 46. Abdullâh ibnü'l-Celâ 47. Muhammed-i Rûyem 48. İbn-i Atâ 49. İbrâhîm ibn-i Dâvûd-ı Nakî 50. Yûsuf-ı Esbât 51. Ebû Ya'kub İshak-ı Nehricûrî 52. Semnûn-ı Mecnûn 53. Ebû Muhammedü'l-Mürteiş 54. Ebû Abdullâh-ı Fuzayl 55. Ebu'l-Hasani'l-Bûşengî 56.

[180] Takdim kısmında bu şekilde yazılmıştır, fakat metnin içinde "Hâzım" geçmektedir.

Hakîm-i Tirmîdî 57. Ebû Bekr-i Varrâk 58. Abdullâh-ı Menâzil 59. Şeyh Aliyy-i İsfehânî 60. Hayr-ı Nessâc 61. Ebû Hamza-i Horasânî 62. Ahmed-i Mesrûk 63. [Ebû] Abdullâh Ahmed-i Mağribî 64. Ebû Aliyy-i Cürcânî 65. Şeyh Ebû Bekr-i Kettânî 66. [Ebû] Abdullâh Muhammed-i Hafîf 67. Ebû Muhammed-i Cerîrî 68. Mansûr-ı Hallâc

Nüshadaki Karışıklıklar

Bu nüshada bâzı velîlerin menkabelerinde iç içe geçmeler mevcuttur. Muhtemelen, istinsahını eksik ya da hatâlı bir nüshadan yapan müstensih, dikkatsizliği sonucu bu karışıklığa sebebiyet vermiştir.

Hasan-ı Basrî kısmında karışıklık vardır. 20b'de Hasan-ı Basrî'den söz ederken, 21a'da Habîb-i Acemî'yle karıştığını görüyoruz. Aradaki iki isim -Mâlik ibn-i Dînâr ve Muhammed-i Vâsı'- ise atlanmıştır. Tâkibiye, "Eyitdi: Bizim tozumuz"dur. "Eyitdi" tâkibiyesi Hasan-ı Basrî kısmına ait olsa da devâmı Habîb-i Acemî bölümündendir.[181]

Nüshada Hasan-ı Basrî'nin bittiği kısım şu şekildedir: (20b/17-19)

"Ve naḳldür kim Ḥasan, her vaḳt kim minberde kendü yārānlarından bir kişi, ve iki üç kişi görse eydürdi: "Helimmū nenşuru'n-nūr" Yaʿni, "Gelüñ size nūr saçayım." dirdi. ve bir gün yārānlarına eyitdi: …"[182]

Nüshada Habîb-i Acemî'ye geçilen kısmın başı şu şekildedir: (21a/1-8)

"…bizüm tozumuz anuñ üzerine doḳunmasun kim ḥaḳ Taʿālā'ya ʿāṣī̄ oluruz didiler. Ḥabī̄b eyitdi: "Yā İlāhī̄, Seyyidī̄ ve Mevlāyī̄! Bir gün ki senüñle barışdum, benüm adumı eyülerden itdüñ." didi. Pes şehirde çağırup dükeli mālını üleşdürüp müflis ḳaldı. ve ṣoñra ʿavratınuñ cārın virdi. bir kişi daḫı gelüp aña göñlegin virüp yalıncaḳ ḳaldı. Ve Furāt kenārında bir ṣavmaʿa yapup anuñ içine girüp ʿibādet ve ṭāʿata meşġūl olup gice gündüz Ḥasan Baṣrī̄'den ʿilm ve Ḳurʾān taʿlī̄m iderdi. Aña dek hī̄ç nesne bilmezdi, anuñ-çun Ḥabī̄b-i ʿAcemī̄ dirlerdi.

[181] Bu karışıklığı, aynı tercümenin nüshası olan, transkribe ettiğimiz N 2299'la karşılaştırıp menkabeleri kontrol ederek tesbît ettik.

[182] Hadisenin devâmı için **bkz**: N,15a/6 vd.

(Karş: N 20b/2-7) "…tā kim bizüm tozumuz üstine doḳunmasun kim Tañrıya ʿāṣi olmayalum." didiler. Ḥabīb eyitdi: "İlāhī ve Seyyidī ve Mevlāʾī! Bir gün kim senüñ-ile barışdum, adumı Ḥabīb Tayyib ḳoduñ, eyülerden çıḳarduñ." didi. Pes şeherde çaġırt[d]ı: "Kime kim nesne gerekse Ḥabīb'e gelsün." didi. Ve ol çoḳ mālını külli üleşdürdi ve müflis ḳaldı ve ṣoñra gelene ʿavratı cārın virdi. Ve bir kişi yine aña geldi, göñlegin virdi ve yalıncaḳ ḳaldı. Ve Furāt kenārında bir ṣavmaʿa yapdı ve ol ṣavmaʿaya girdi, ʿibādete meşġūl oldı. Ve dünin günin Ḥasan'dan ʿilm ögrenürdi ve Ḳurʾān ögrenürdi, aña degin hīç nesne bilmezdi, Ḥabīb-i ʿAcemī anuñ-ıçun didiler.

Nüshadan Bâzı Örnekler

Sebepler kısmında B'deki gibi, Attâr'ın Farsçaya, mütercimin ise herkesin istifâde edip kendisine duâ kapıları açılması için Türkçeye tercüme ettiği ifâdeleri vardır.[183]

Abdullâh-ı Mübârek kısmındaki hadisede "vālidemle zinā eylemişem" ifâdesi geçmektedir. (94b/7)

Bâyezîd kısmındaki kurukafa menkabesinde geçen âyette B'deki hatâ tekrâr edilmiştir: (66a/2) "…fe hum lā yentiḳūn."

4. Düğümlü Baba Bölümü/541[184]

Bu nüsha 200x138, 155x105 mm. ebatlarında olup 162 varaktır. Hattı nesihtir. Tâmir görmüş olan nüsha, harekeli ve harekesiz olmak üzere 2 farklı yazıyı içermektedir. 88b'nin sonuna kadar harekesiz bir hatla yazılmıştır. Muhtemelen baş tarafı eksik olan nüshayı, başka bir kişi tam olan bir nüshadan faydalanarak tamamlanmıştır. 89a'da harekeli kısım başlamakta ve 88b'nin devâmı olarak sürmektedir. Bu değişimde kağıdın rengi de biraz koyulaşmaktadır. Sayfalardaki satır sayısı 15'tir. Sayfalar cetvelsizdir ve tâkibiyelidir. Numaralar bâzı sayfalarda atlanmış, bâzı sayfalarda ise fotoğraflarda tam çıkmamıştır.

[183] **Bkz**. 3b/12-17;4a/1-2.

[184] Nüsha K, yâni Aydınoğlu Mehmed Bey'e takdim edilen tercüme kolundandır. Tamamlama kısmında ise B grubundan bir nüsha kullanılmıştır.

Harekesiz kısımda âyet, hadis, Arapça ifâdeler, bâzı sözler, nakldur kim, ve'l-âharu, evliyâların isimleri genellikle kırmızıdır. Harekeli kısımda ise evliyâ isimleri, nakildür kim, ve'l-âharu kırmızı mürekkeple yazılmış; âyet, hadis, Arapça ifâdeler ve bâzı sözlerin ise üzeri kırmızı mürekkeple çizilmiştir. Birkaç örnekle sınırlı olmak üzere derkenâra harekesiz olarak yazılmış tamamlamalar da vardır.

İlk yaprakta 69 velîyi gösteren bir fihrist yer alır. Bundan sonra kitabın zahriyesinde Rifat'ın gazel şeklinde bir na't'ı, "Na't-ı Rifat" başlığıyla yazılmıştır. Yine zahriyede, kitabın Seyyid İsmâil Sâdık Kemâl Bin Muhammed Vecîhî Paşa tarafından 1283'te vakfedildiğine dâir kayıt bulunmaktadır.

Müstensih: Mustafa bin Hamza

İstinsah Târihi: 967 (M. 1560)

Başı: "Bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm. Şükr ü senā ol Ḫālıḳ'a kim yoġ-ıken bizi var ḳıldı ve īmān ve maʿrifet ve ʿilm ü edeb rūzī ḳıldı. Ve kendü vaḥdāniyyetini biz kullarına bildirdi. (…) şefīʿ-i ümmet-i ʿāsī ve refīḳ-ı ümmet-i mutīʿdür. Ve çerāġ-ı zemīn ü āsumān ve maḳbūl-i Yezdāndur."

Sonu: "Ve nakildür kim ḳaçan Manṣūr'ı asdılar, İblīs geldi, eyitdi: "Bir ene sen didün ve bir ene ben didüm. Sen ene'l-Ḥaḳ didüñ, ben ene ḫayrun didüm. Saña raḥmetu'llāhi ʿaleyhi didiler ve bana laʿnetu'llāhi ʿaleyhi didiler." didi. Manṣūr eyitdi: "Sen benlik birle didüñ, ben benligi benden ıraḳ ḳıldum. Nitekim hālüm işbudur." didi. Raḥmetu'llāhī ʿaleyhi, raḥmeten vāsiʿaten ve salla'llāhu alā seyyidinā Muḥammedin ve ālihī ecmaīn."

İstinsah Kaydı: "Tārīḫu fī evāsıtı şaʿbān sebʿa ve sittīn ve tisʿa miʾe. Ketebehū el-faḳīru'l-ḥaḳīr Muṣṭafā bin Ḥamza. 967"

Muhtevâsı

Bu nüsha, bâzılarındaki eksik kısımlarla beraber 70 evliyânın menâkıbını içermektedir. Takdimler ol... ol... şeklindedir.

Velîler: 1. Ca'fer-i Sâdık (Sonu eksiktir.) 2. Veyse'l-Karânî (Başı eksiktir. Metinde genelde Üveys olarak geçmektedir.) 3. Hasan-ı Basrî 4. Mâlik ibni Dînâr 5. Muhammed-i Vâsı' 6. Habîb-i Acemî 7. Ebû Hâzım-ı Medenî 8. Utbetü'l-Gulâm 9. Râbia-i Adeviyye 10. Fuzayl bin İyâz 11. İbrâhîm-i Edhem 12. Bişr-i Hâfi 13. Ze'n-nûn-ı Mısrî 14. Bâyezîd-i Bestâmî (Harekeliye geçiş bu kısımda olmaktadır.) 15. Abdullâh ibn-i Mübârek 16. Süfyân-ı Sevrî 17. Ebû Aliyy-i Şakîk 18. Ebû Hanîfe-i Kûfî 19. İmâm-ı Şâfiî 20. Ahmed-i Hanbel 21. Dâvûd-ı Tâyî 22. Hâris-i Muhâsibî 23. Ebû Süleymân-ı Dârânî 24. Muhammed-i Semmâk 25. Muhammedibn-i Eslem-i Tûsî 26. Ahmed-i Harb 27. Hâtem-i Asam 28. Sehl İbn-i Abdullâh-ı Tüsterî 29. Ma'rûf-ı Kerhî 30. Serîr-i Sakatî 31. Feth-i Mûsılî 32. Ahmed-i Horî 33. Ahmed-i Hazreviyye 34. Ebû Türâb-ı Nahşî 35. Yahyâ bin Maâd 36. Şah Şücâ'-ı Kirmânî 37. Yûsuf-ı Hüseyn 38. Ebû Hafs-ı Haddâd 39. Hamdûn-ı Kassâr 40. Mansûr-ı Ammâr 41. Ahmed ibn-i Âsım 42. Abdullâh-ı Hanîk 43. Cüneyd-i Bağdâdî 44. Ebû Osmân-ı Mekkî 45.Ebû Saîd-i Harraz 46. Ebu'l-Hasan-ı Nûrî 47. Osmân-ı Hīri 48. Abdullâh-ı Cellâd 49. Ebû Muhammed-i Rû'yem 50. İbn-i Attâr 51. İbrâhîm-i Dâvûd 52. Ebû Yûsuf-ı Esbât 53. Ebû Ya'kûb 54. Semnûn-ı Mecnûn 55. Ebû Muhammed-i Mürteiş 56. Ebû Abdullâh 57. Ebu'l-Hasan 58. Hakîm-i Tirmîdî 59. Ebû Bekr-i Varrâk 60. Abdullâh-ı Menâzil 61. Şeyh Ali bin Sehl-i İsfehânî 62. Hayr-ı Nessâc 63. Ebû Hamza-i Horasânî 64. Ahmed-i Mesrûk 65. Abdullâh-ı Arabî 66. Ebû Aliyy-i Cürcânî 67. Şeyh Ebû Bekr-i Kettânî 68. [Ebû] Abdullâh Muhammed-i Hafîf 69. Ebû Muhammed-i Harîrî 70. Mansûr-ı Hallâc

Nüshadaki Karışıklıklar

Bu nüshada da karışıklıklar vardır. 8a'da Câfer-i Sâdık'la ilgili bir menkabe anlatılırken 8. satırda birden Veysel Karanî'ninkiyle karışmıştır. "Emmen yucību'l-mużṭarra. [185] Yaʿnī, 'Kimdür Tañrı'dan artuḳ buñalmışlara meded iden." [186]

[185] Neml, 27/62 Kısmen alınmıştır. Âyetin tamâmı: "Emmen yucību'l-mużṭarra iẕā deʿāhu ve yekşifu's-sûʾe ve yec'alukum ḫulefāʾe'l-arḍ. ʾE ilāhun meʿallāh. Ḳalīlen mā teẕekkerūn." Meali: (Onlar mı hayırlı) yoksa darda kalana kendine yalvardığı zaman karşılık veren ve (başındaki) sıkıntıyı gideren, sizi yeryüzünün hâkimleri kılan mı? Allah'tan başka bir tanrı mı var? Ne kadar da kıt düşünüyorsunuz.

[186] **Bkz**.N-6a/3-4

cümlesinden sonra devâmı Veysel Karanî kısmındandır: "Eger Tañrıya yalvaru Yā Ḥabībüm ne istersin? (...)"[187]

Nüshadan Bâzı Örnekler

Sebepler kısmından: (3b/8-15) "(…) ve daḫı bir sebeb ol kim Ḳurʾān ve ḥadīṯ maʿnīlerinden bilmeklige luġat ve naḥv ve ṣarf gerek, tā nesne añlaya. Ammā meşāyıḫ sözleri Ḳurʾān ve eḥadīṯ şerḥidir, tā dükeli ḫāṣ u ʿām andan fāʾide dutalar. Gerçi kim meşāyıḫ sözleri ʿArabī dilince idi, Ḥoca-i ʿAṭṭār –raḥmetu'llāhi ʿaleyh- Fārisī dilince döndürdi, ve ben żaʿīf daḫı Türkī dilince döndürdüm. Tā dükeli müʾminlere behremend olup ḥaẓ alalar. Ve ola kim bir niçe ḳarındaşlarıñ Fārisī dilini bilmeklige ḳudreti olmaya. Bu Türkce kitābı oḳuyup ben żaʿīf, miskīn, ḥaḳīr, yazuḳ deñizinde ġarḳ olmış ʿācizi duʿādan unutmaya. Bāşed kim duʿāsı ḳabūl ola. Ḥaḳ Taʿālā anuñ duʿāsı berekātında ben żaʿīfe raḥmet ḳıla. (…)"

Bâyezîd-i Bestâmî kısmındaki âyet doğru yazılmıştır. Bu âyet, sonradan tamamlama yapılmış olan baş taraftaki kısımda yer almaktadır: (81a/9-13)

"Pes giderken bir kelle buldı. Anuñ üstinde yazılmış: *Ṣummun bukmun ʿumyun fehüm lā yaʿḳilūn***.** Ol kelleyi getürdi, öpdi, bir naʿra urdı ve eyitdi: "Bu kelle bir ṣūfi başıdur ki bir kezden Ḥaḳ Taʿālā yolında maḥv olmışdur. Ne ḳulaġı vardur ki ḫiṭāb-ı lem-yezeli işide ve ne gözi vardur ki cemāl-i lā-yezāli göre ve ne dili vardur ki Ḥaḳ ṣenāsın oḳıya ve ne ʿaḳlı vardur ki bir ẕerre maʿrifetin bile." Bu āyet anuñçun gelmişdür."

Metinde Abdullâh-ı Mübârek kısmındaki zinâ eden gençle ilgili menkabe şu şekilde kaydedilmiştir:[188] (94a/7-10)

"Ve naḳildür kimbir yigit Abdu'llāh'a geldi, eyitdi: 'Yā Şeyḫ! Bir ulu günāh itdüm.' didi, zārı zār aġladı. Şeyḫ eyitdi: 'N'oldı saña kim böyle aġlarsın?' Ol yigit

[187] **Bkz.**N-6b/3-4

[188] Bu nüshada da B grubundaki nüshalar gibi bu menkıbeden önce gıybetle ilgili menkabe yoktur.

eyitdi: ‘Yā şeyḫ! Anam-ıla zinā ḳıldum.’didi.ʿAbdu’llāh eyitdi: ‘Ḳorḳdum-ıdı kim ġaybet itmiş olasın. Pes ġaybet zinādan daḫı yavuzdur.’ didi.”

Karş. K-96b/8-13:

“Bir gün bir yigit ʿAbdu’llāh’a geldi ve eline ayaġına düşüp zārılıḳ birle aġladı. ʿAbdu’llāh eyitdi: N’oldı saña? Ol yigit eyitdi: Bir yazuḳ işledüm, anuñ udından aġlarvan ve işüme peşīmān oldum, eyitmege utanurvan. ʿAbdu’llāh eydür: eyitmek gereksin. Yigit eyitdi: Kendü anam-ıla zinā ḳıldum. ʿAbdu’llāh eyitdi: Ḳorḳdum idi kim ġaybet eylemiş olasın. Pes ġaybet zinādan daḫı yavuzdur.”

Hallâc-ı Mansûr kısmındaki Arapça şiirin anlamı verilmiştir: (161a/8-10)

“Benüm ḥarīfüm hīç ẓulm eylemez. Beni ḳıġırdı, ḳonuḳ issi ḳonuġa içirür gibi baña içürdi. Ḳaçan ḳadeḥ bir kez yörendi, ḳılıc dartup üstüme geldi. Ol kişi kim temüz günlerinde esgi süci içe, esire, işbudur.

Karş.K- 210b/15-17:

Benüm nedīmüm hīç ẓulm eylemez. Beni ḳonuḳlıġa ḳıġırdı. Ḳonuḳ issi ḳonuġa içirür gibi baña içürdi. Ḳaçan ḳadeḥ bir kez yörendi, pes ḳılıc dartup üstüme geldi. Ol kişinüñ kim temüz günlerinde esig süci içe, esriye, işbudur.

5. Fâtih Bölümü/4260[189]

Bu nüsha şemseli kahverengi meşin bir cilt içerisindedir. 239x163, 190x112 mm. ölçülerinde olup 356 varaktır. Hattı harekeli nesihtir. Sayfalardaki satır sayısı 15’tir. Sayfalar çift çizgi kırmızı cetvel içine alınmıştır. Eski rakamlarla numaralıdır ve tâkibiyelidir. Tâmir görmüş varaklar vardır. Sayfalarda rutubet lekeleri oluşmuştur.

“Ve nakildür kim” ifâdeleri, âyet, hadis ve Arapça sözler, dikkat çekmesi istenen bâzı Türkçe sözler kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Yer yer derkenâra yazılmış notlar mevcuttur.

[189] B grubundandır.

Bölümler bâblara ayrılmış ve bu bâblar kırmızı mürekkep kullanılarak çerçeve içine alınmıştır: "Bâb-ı Evvel Ca'fer-i Sâdık radiya'llâhu anh" gibi. Bâzı Arapça ifâdeler de (âyet, hadis vb.) çerçeve içine alınmıştır.

Müstensih:[190] Yûsuf bin Abdullâh

İstinsah Târihi: Kütüphâne kataloğunda 939 târihi kayıtlı olmasına rağmen buna ihtiyatla yaklaşılması gerektiğini düşünüyoruz.

Zahriyede süslü çember bir çerçeve içerisine kitabın adı yazılmıştır. Kitabın baş tarafında Behlûl-i Dîvâne'nin de yer aldığı, 71 velîyi içeren bir fihrist vardır.

Metnin başlangıcında yine süslü bir serlevha içinde "E lā inne evliyāallahi lā ḫavfun ʿaleyhim ve lā hum yaḫzenūn"[191] âyeti yazılmıştır.

Başı: "Bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm. El-ḥamduli'llāhi'l-ḳaviyyi'l-ḳadīmi'l-ʿalīmi'l-ḫabīr. El-münezzehi ʿani'ş-şerīki ve'l-vezīr. Müẕillu'ş-şerīfi ve'l-ḫatīr. Ve Muʿizzu'ẕ-ẕelīli ve'l-ḫaḳīr. Şükr ol Tañrı'ya ki ḳavīdür hem ḳādīr, hem ʿālīmdür hem habīr. Münezzehdür şerīkden gerekmez aña vezīr. (…)"

Sonu: "Ve naḳildür kim çünkim Manṣūr'ı aṣdılar, İblīs-i laʿīn ḳarşusına geldi, eyitdi: 'Yā Manṣūr, sen ene'l-Ḥaḳ didüñ ve ben ene'l-ḫayr didüm. Saña raḥmet oldı, baña la'net oldı. Sebeb nedür?' Ḥallāc eyitdi: 'Sebeb oldur kim sen benlik eyledüñ ve ben benligi kendüzümden ıraḳ eyledüm, anuñ-ıçun raḥmet buldım.' didi. Raḥmetu'llāhi ʿaleyh. Raḥmeten vāsiʿaten."

İstinsah Kaydı: "Temmet, bi-ʿavni'llāhi ve ḥüsni tevfīḳih. Ve ṣalla'llāhu ʿalā seyyidinā Muḥammedin ve ālihī ve ṣaḥbihī ecmaʿīn. Bi-raḥmetike yā erḥame'r-rāhimīn.

Cemʿan yetmiş bir ḥikāyedür.

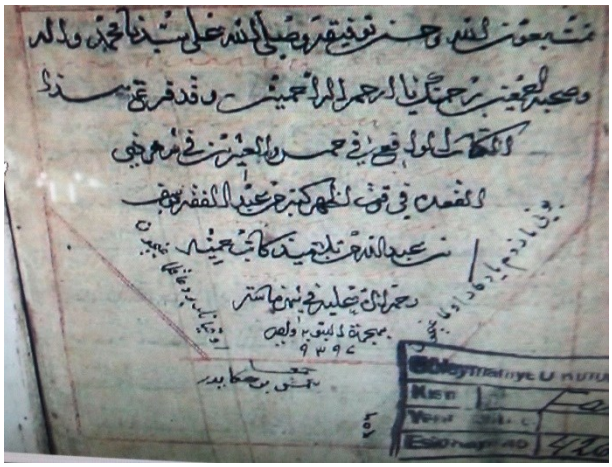
Bunı yazdum yādigār olmaġ-ıçun

[190] Kütüphâne kataloğuna yine basım bilgileri başlığıyla yazılmıştır. Yazar olarak da Ali Rızâ Karahisârî kaydedilmiştir.

[191] Yûnus, 10/62

Oḳıyanlar bir duʿā ḳılmaġ-ıçun”

Nüshanın ferağ kaydında Yûsuf bin Abdullâh tarafından Zilkâde’nin 25’inde öğle vaktinde tamamlandığına dâir bilgi mevcuttur. Kütüphâne kataloğunda 939 olarak gösterilen istinsah târihi şüpheli olduğu için aşağıya ferağ kaydının fotoğrafını koymayı uygun gördük:

Muhtevâsı:

Bu nüsha 71 evliyâyı içermektedir. 70. velî olarak görülen Behlûl-i Dîvâne (ö.183/799), Attâr’ın *Tezkiretü’l-Evliyâ*’sında bulunmayan, Türkçe tercüme nüshalarının bâzılarına sonradan ilave edilmiş bir isimdir.

Takdimlere “ol... ol…” yapısıyla başlanmış, Süfyân-ı Sevrî’de “ân”a geçilmiştir. Ebû Hanîfe-i Kûfî’de tekrar “ol”a geçilmişse de Ahmed-i Hanbel’de “ân” yapısına dönülerek nüsha bitene kadar “ân” ile devâm edilmiştir.

Velîler: 1. Ebû Muhammed Câfer-i Sâdık 2. Üveyse’l-Karânî 3. Hasan-ı Basrî 4. Mâlik ibn-i Dînâr 5. Muhammed-i Vâsı’ 6. Habîb-i Acemî 7. Ebû Hâzım-ı Medenî 8. Utbetü’l- Gulâm 9. Râbia-i Adeviyye 10. Fuzayl ibn-i İyâz 11. İbrâhîm-i Edhem 12. Bişr-i Hâfî 13. Ze’n-nûn-ı Mısrî 14. Bâyezîd-i Bestâmî 15. Abdullâh ibn-i Mübârek 16. Süfyân-ı Sevrî 17. Ebû Aliyy-i Şakîk 18. Ebû Hanîfe-i Kûfî 19. İmâm-ı Şâfiî 20. Ahmed-i Hanbel 21. Dâvûd-ı Tâyî 22. Hâris-i Muhâsibî 23. Ebû Süleymân-ı Dârânî 24. Muhammed ibn-i Semmâk 25. Muhammed ibn-i Eslem-i Tûsî 26. Ahmed-i Harb 27. Hâtim-i Asamm 28. Sehl ibn-i [Abdullâh-ı] Tüsterî 29. Ma’rûf-ı

Kerhî 30. Serîr-i Sakatî 31. Feth-i Mûsılî 32. Ahmed-i Havârî 33. Ahmed-i Hazreviyye 34. Ebû Türâb-ı Nahşî 35. Yahyâ ibn-i Maâz 36. Şâh Şücâ'-ı Kirmânî 37. Yûsuf ibn-i Hüseyn 38. Ebû Hafs-ı Haddâd 39. Ahmed-i Kassâr 40. Mansur-ı Ammâr 41. Ahmed ibnü'l-Âsımı'l-Entâkî 42. Abdullâh-ı Hasan-ı Hanak 43. Cüneyd-i Bağdâdî 44. Ömer [bin] Osmân-ı Mekkî 45. Ebû Saîd-i Harrâz 46. Ebu'l-Hasan-ı Nûrî 47. Osmân-ı Hîrî 48. Abdullâhü'l-Celâ 49. Muhammed-i Rûyem 50. İbn-i Atâ 51. İbrahim ibn-i Dâvûd-ı Nakî 52. Yûsuf-ı Esbât 53. Ebû Ya'kûb İshâk-ı Nehrecûrî 54. Semnûn-ı Mecnûn 55. Ebû Muhammedi'l-Mürteiş 56. Abdullâh-ı Fazl 57. Ebu'l-Hasan-ı Bûşengî 58. Hakîm-i Tirmidî 59. Ebû Bekr-i Varrâk 60. Abdullâh-ı Menâzil 61. Şeyh Aliyy-i İsfehânî 62. Hayr-ı Nessâc 63. Ebû Hamza-i Horâsânî 64. Ahmed-i Mesrûk 65. Ahmed-i Mağribî 66. Ebû Aliyy-i Cürcânî 67. Şeyh Bû Bekr-i Kettânî 68. [Ebû] Abdullâh Muhammed-i Hafîf 69. Ebû Muhammed-i Harîrî 70. Behlûl-i Dîvâne 71. Mansûr-ı Hallâc

Nüshadan Bâzı Örnekler

Sebeplerin sıralandığı kısımdan: (4b/8-15;5a/1-3)

"…Bir sebeb oldur kim Ḳurʾān ve ḥadīṯ maʿnīlerin bilmeklige luġat ve naḥv ve ṣarf gerek, tā kim nesne anlaya. Ve bu meşāyıḫlar sözi Ḳurʾān ve eḥādiṯ şerḥidür, tā dükeli ḫāṣ u ʿām andan fāʾide ṭutalar. Gerçi kim meşāyıḫ sözleri ʿArab dilince idi, Ḫōca ʿAṭṭār raḥmetu'llāhi ʿaleyhi Pārsī diline getürdi ve ben żaʿīf daḫı rūşen Türkçeye getürdüm, tā kim dükeli müʾminler behremend olup ḥaẓ alalar. Ve ola kim baʿżı yāranlaruñ Pārsī dilin bilmege tāḳati yitmeye, ve bu Türkçe kitāb oḳıyanlar bu żaʿīf miskini kim günāh deñizinde ġarḳ olmışdur, duʿādan unutmayalar. Bāşed kim anlaruñ ḫayr duʿāsı berekātında ben bī-çāreye Allāh tebāreke ve taʿālā raḥmet ḳıla."

Bâyezîd-i Bestâmî kısmındaki kurukafa menkabesindeki âyet B'deki gibi hatalıdır: (103a/4) "...lā yentiḳūn"

Abdullâh-ı Mübârek kısmındaki zinâ eden gençle ilgili menkabe B ve N'ye göre bâzı kelime farklılıkları içermektedir:

(142b/8-12) “Ve biregü geldiʿ Abdu’llah ḳatına, çoḳ zārılıḳ eyledi ve tevāżuʿ gösterdi ve eyitdi: “Ġāyet günāh işledüm, ayıtmaġa yaramaz.” didi. ʿAbdu’llāh eyitdi: “Eyit görelüm nicedür.”didi. Eyitdi: “Anam-ıla zinā ḳıldum.” didi. Abdu’llāh eyitdi: “Ben ṣandum kim tekebbürlük veyāhuẕ ġaybet söyledüñ.” didi.

6. Fâtih Bölümü/4261[192]

Bu nüsha 245x160, 163x77 mm. ebatlarında olup harekesiz tâlikle yazılmıştır. 244 varaktır ve sayfalardaki satır sayısı 15’tir. 10 sayfada bir yeni rakamlarla numaralanmıştır. Sayfalar kalınca altın yaldızlı cetvel içine alınmıştır. Sayfalar tâkibiyesizdir.

Bu nüshada altın yaldız, mavi ve kırmızı olmak üzere farklı renkler kullanılmıştır.

Müstensih: Bulunmamaktadır.

İstinsah Târihi: 1009[193] (M.1600)

1b’de metnin başlangıcından önce oldukça süslü ve gösterişli bir serlevha çizilmiştir. Besmele hemen bu serlevhanın altına yazılmış, daha sonra da peş peşe sıralanan birkaç hadis-i şerifle esere geçilmiştir.

Başı: “Kâle’n-nebiyyu salla’llâhu aleyhi ve sellem: ‘İttekū şerra min tebġızihī kulûbikum.’ Haẕret-i server-i enbiyāʿ aleyhi’s-salātu ve’s-selām buyurmışdur ki: ‘Göñlünüz sevmedügi kimesnenüñ şerrinden sakınuñ.’”

Peş peşe 5 tane “Ve kâle ...” düzeniyle Peygamberimizin (s.a.v) hadislerinin Arapçaları verilip tercümeleri yapılmıştır. Sonra birkaç tane de sahabe ve islâm büyüklerinden sözler aynı şekilde yazılmıştır. 3a/4’te sona eren bu kısmın ardından “Hâzâ Kitâbu Tezkiretü’l-Evliyâ” başlığıyla asıl kısma geçilmiştir. Mütercim, eserin yazıldığı döneme de uygun olarak özellikle tercümesinin girişinde sanatlı bir dil kullanmıştır.

[192] Bu tercüme farklı ve tek nüshadır. Kütüphâne kataloğunda yazar olarak Sinan Paşa gösterilmiştir. Kitabın zahriyesinde de bu kayıt vardır; fakat bu nüsha Sinan Paşa’nın *Tezkiretü’l-Evliyâ*’sının bir nüshası değildir.

[193] Kütüphâne kataloğunda 1007 yazılıdır; fakat bu târih hatâlıdır.

Devâmı: "Bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm. Rabbī yessir, rabbī temmim bi'l-ḫayr. Allahum murādumuzı müyesser idüp ḫayr-ıla itmām eyle. Şükr ü [sipās][194] ol padişah-ı kerīme ki iḥsān ve keremi ve efḍal-i envāʿ-ı niʿmetleri eşref-i envāʿ-ı baḫşında li küllihī ināyet ider. Ve ol Maḥmūd ki evc-i ʿizzet ü kibriyāda maʿbūddur. (…)"

Sonu: "…Ḳarındaşuna ġaybet idüp etin yimek keffāresi budur ki oña şenālar idüp ḫayr-ıla duʿā idesin. Ḥuzeyfe -raḍiya'llāhu ʿanh- eyitdi. 'İştimāʿ itdüm, Rasūlu'llāh –ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve ālihī ve sellem- "Cennete ḳanat girmez, yaʿnī nemmām, yānī iki yüzlüci olan.' Ve Ḥażret-i ʿAlī –kerrema'llāhu vechehū ve raḍiya'llāhu ʿanhu- buyurur ki: 'Bir sāʿat nemmāmlık iden bir ay fitne idene berāberdür.' Ṣadaḳa emīrü'l-müʾminīn kerrema'llāhu vechehū. Temmeti'l-kitāb, bi-ʿavni'llāhi'l-meliki'l-vahhāb, ve ileyhi'l-merciʿi ve'l-meāb."

Ferağ Kaydı: "Ḳad ittefeḳa'l-ferāġu min tahrīri hāẕihi'n-nüshati'ş-şerīfeti'l-latīfe'l-mevsūmi bi-teẕkireti'l-evliyāʾi fi şelḫi safer sene tisʿa ve elf mine'l-hicreti'l-Aḥmediyyeti'l- Muṣṭafaviyye"

Muhtevâsı

Attâr'ın *Tezkiretü'l-Evliyâ*'sının Türkçe tercüme nüshalarında genel olarak görülen, mütercim ya da müstensihlerin eklemeler yapmadan metni aynen aktarmalarıdır. Söz konusu nüsha bu açıdan farklıdır. Çünkü içinde Peygamber Efendimiz ve sahabeden alıntılar da vardır. Nüshanın girişinde "kâle/kâle'n-nebiyyi" ifâdeleriyle birkaç tâne hadîs-i şerîf ve onların anlamlarına dâir satırlar yazılmıştır.

Bu nüshayı yazan kişinin, daha önce yapılmış olan tercümelerden istifâde etmiş olması muhtemeldir. Bununla birlikte bâzı bölümleri Attâr'da olduğu gibi, kendisi hiçbir müdâhalede bulunmadan aktarsa da nüshaya kendisinin yaptığı ilâveler de vardır. Yani, nüshada Ferîdüddîn-i Attâr'ın *Tezkiretü'l-Evliyâ*'sı yakalanmakla birlikte içeriği sadece onun eserindekiyle sınırlı değildir. Evliyâların

[194] Metinde "sipeh" yazılmıştır.

çoğu, Attâr'ın eserinde olduğu gibi belli bir takdim ve bitişle kendilerine has bölümlerde anlatılmamışlardır. Biz bu nüshada takdimle başlayan 5 velî görebildik:

1. Câfer-i Sâdık 2. Üveys-i Karanî 3. Ma'rûf-ı Kerhî 4. İbrâhîm-i Edhem 5. İbn-i Attâr/Atâ

Ayrıca bu nüshada bâzı sahabelerin ve Attâr'ın *Tezkiretü'l-Evliyâ*'sında görmediğimiz bâzı zâtların isimleri de geçmektedir. Özellikle "Çehâr Yâr"ın isimleri çeşitli vesîlelerle sıkça geçmektedir. "Mevlânâ Celâleddîn-i Muhammed-i Rûmî", "Şeyh Ebu'n-Nasr es-Semerkandî", "Lokman Hakim", "Ka'b bin Mâlik" de nüshada adı geçen zatlardandır. Yazmanın sonuna kadar alışılmış düzen olmaksızın sahâbe ve evliyânın menkabeleri karışık bir şekilde sunulmuştur. Bu sebeple nüshadaki velîlere dâir net bir rakam vermek zordur. Ancak metnin tamamı transkribe edilip incelenirse bu konuda net bir söz söylemek mümkün olabilir. Nüshada aralara serpiştirilmiş manzum kısımlar da bulunmaktadır.

Nüshadan Bâzı Örnekler

Hud Sûresi 120. âyet şu şekilde tercüme edilmiştir: (7a/13-15;7b/1)

"Ḥaḳ subhānehū ve Taʿālā buyurur Ḳur'ān-ı ʿaẕīmde: *ve kulle'n-neḳuṣṣu ʿaleyke min enbāʾi'r-rusuli mā nuṯebbitu bihī fuʾādeke*. El-āyete. Yaʿnī "Ey Muḥammmed! Geçmiş ḳıṣṣaları saña virevüz ki senüñ gönlüñārām dutup ḳuvvet bula."

Şu hadîsin çevirisi oldukça orijinal görünmektedir: (7b/1-6)

"Bir sebeb daḫı budur ki Ḥażret-i Ḫˇāce-i enbiyā -ṣalavātu'llāhi ʿaleyh- buyurur: *ʿinde ẕikri'ṣ-ṣāliḥīne tenezzelü'r-raḥmete*. Eger bir kimse sofra bıraḳa ve bir māyide ḳosa, ol ṭaʿām üzerine bu kelimāt ẕikr olunsa raḥmet yaġa dimek olur ki ol māyideden ol sofra ṣāḥibi fāyidesiz ḳalmayup maḥrūm ḳalmaya ve kendüyi maḥrūm döndürmeyeler."

Başka bir örnek: (8a/4-8)

"Bir bāʿiṣ daḫı budur ki niceki naṣṣ-ı Ḳurʾān-ı ʿaẓīm ve aḫbāruñ luġatine naḥv ve taṣrīfʿ ilmi lāzımdur. Ekṣer ḫalḳ ol ʿilm olmasa andan behre alamazlar idi. Bu sözler anuñ şerḥidür ve cümle-i ḫāṣ u ʿāmmuñ ol kelāmda naṣībleri vardur."

Üstte verilmiş olan örneklerde mütercimin dahli yoktur, Attâr'ın eserinde var olan ifâdeleri tercüme etmiştir.

11b, 12a, 12b, 13a ve b'de Hz. Peygamber'in hadîslerinden örnekler vardır. Bunların içinde Hz. Osman'dan, Hz. Âişe'den, Ebû Zerr'den, Enes bin Mâlik'den rivâyet edildiği belirtilerek sunulmuş olanlar mevcuttur. Attâr'ın eserinin Farsça aslında ve incelediğimiz diğer tercümelerde bu kısımları görmedik. Söz konusu sayfalarda bâzı velîlerin sözleri de yazılmıştır; fakat genelinde Hz. Peygamber'in hadisleri yer alır.

13b/13-14'te kırmızı mürekkeple "Min Makâlâtı Üveys-i Karan" yazılarak onunla ilgili anlatmalara geçilmiştir. Bu nüshada Câfer-i Sâdık'a âit bölüm Hasan-ı Basrî başlığından sonra 15b/11'dedir. Bilindik takdim usûlüyle ilk olarak o yazılmıştır:

"Ẕikr-i ciger-kūşe-i enbiyā Caʿfer-i Ṣādıḳ. Ol sulṭān-ı millet-i Muṣṭafā, ol…" Câfer-i Sâdık bölümünde yer alan şiirin Arapçası verilip Farsça tercümesi yazılarak kaydedilmiş, Türkçe tercümesi yapılmamıştır (16a/b). Câfer-i Sâdık'tan sonra 17a/14'te altın yaldızla yazılmış olan: "Ẕikr-i ol Süheyl-i Yemenī Üveys-i Karanī ḳaddesallahu sırrahu" başlığıyla Veyse'l-Karanî'ye geçilmiştir.

20b/12'de de Ma'rûf-ı Kerhî'nin takdimi başlamaktadır. 24b'de takdimsiz bir şekilde Yahyâ bin Muâz'ın menkabelerinin anlatılacağını ifâde eden bir başlık, 28a/12-13'te aynı şekilde Süleymân-ı Dârânî, 30a'da Hasan-ı Basrî başlıkları gelmektedir: Min makâlât-ı (...). Fakat çoğunlukla, velînin adı kırmızı mürekkeple veya altın yaldızla yazılarak onunla ilgili menkabe veya menkabelerin anlatılması yolu izlenmiştir. Öyle ki 53b'de, *Tezkiretü'l-Evliyâ*'nın normal düzeninde en sonda yer alan Hallâc-ı Mansûr'la ilgili menkabelere bile rastlanmaktadır. Bu durum, söz

konusu nüshada belli bir düzende, takdimle sunulan birkaç isim dışında menkabelerin karışık olarak anlatıldığını göstermektedir.

66a/13'te "Ḥażret-i ʿAli'den -kerrema'llāhu vechehū- menḳūldür" başlığıyla ondan bir rivâyet, 68b/15'te "Fī beyānı tevbe vü telḳīn" başlığı ve 69a'da konuyla ilgili nasihatvârî sözler, 71b'de "Mevlānā Celāleddīn Muḥammed-i Rūmī" adı, 75b'de Hz. Sevbân'dan bir hadîs-i şerîf rivâyeti, devâmında da yer yer başka sahabelerden rivâyetler, yer yer evliyâ menkabeleri bulunmaktadır.

136a/6'da kırmızıyla yazılmış "Fażāyilu's-salavāt" başlığıyla Ebû Hureyre'den bir hadis rivâyeti vardır. Hz. Ali'den, İbn-i Abbâs'dan ve başka sahabelerden de rivâyetler bulunmaktadır.

155/b, 156a/b, 157a'da yine salavatın öneminden söz edilmektedir. Ayrıca bu nüshada yer yer Arapça, Farsça, Türkçe manzum ifâdeler yer alır.[195]

188a'da "Vefāt-ı Hażret-i Ebā Bekr es-Sıddīk raḍiya'llāhu ʿanh-", 200b'de "Vefāt-ı Ḥażret-i Rasūlu'llāh -ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem-" başlıkları vardır.

Mütercimin bilinçli tasarrufları yanında numara ve tâkibiye bulunmadığı için ciltleyenlerin sebep olduğu problemler de görülmektedir. Örneğin 17b ve 18a; 42b ve 43a da birbirinin devâmı değillerdir, yanlış varaklar yan yana getirilmiştir. Daha detaylı bir incelemeyle bu tür başka örneklerin de tesbît edileceğini düşünüyoruz. Çünkü fotoğraflarda varakların dağılmış olduğu görülmektedir.

Nüshadaki farklı husûsiyetlerin bir kısmı varakların karışıklığından kaynaklanıyor olabilir; hattâ metin tamâmen çalışılırsa belki bu mecmûada iki ayrı risâle bile tesbît edilebilir. Fakat şunu da atlamamak gerekir ki Hz. Peygamber'in hadîsleri, evliyâların adının geçtiği sayfalarda da yer almaktadır. Yâni bu konular iç içe bir manzara arzetmektedir. Nüshada tâkibiyenin bulunmaması ve numaralama yapılmamış olması, durumun tam tesbîtine engel olmaktadır. Edindiğimiz mâlûmatla şimdilik söyleyebileceğimiz husus, bu nüshanın orijinal yönleri bulunan, te'lif husûsiyetlerini hâiz bir *Tezkiretü'l-Evliyâ* tercümesi olduğu; fakat nüshayla ilgili belli bir düzenden söz etmenin zor göründüğüdür.

[195] Bâzı örnekler için **bkz**. 162b, 163b, 178a, 179b, 236b, 237b, 238a, 239b.

7. Fâtih Bölümü/4262[196]

Bu nüsha 297x193, 215x130 mm. ebatlarında olup 200 varaktır. Hattı harekesiz nesihtir. Sayfalardaki satır sayısı 22'dir. Cetvelsiz, numaralı ve tâkibiyelidir. Bâzı varakların derkenârında Türkçe ve Arapça olarak hadislerden alıntılar ve dînî içerikli bilgilerle beraber tavsiye duâlar bulunmaktadır. 1b'de Seyyid İbrâhim'e ait vakıf mührü vardır.

Müstensih: Abdullah bin Haydar

İstinsah Târihi: 1025 (M.1616-1617)

Metnin başlangıcıyla aynı sayfada (1b) önce velîler sıralanmış, sonra da esere geçilmiştir.

Başı: "Kitābu Teẕkireti'l-Evliyā fihristi ve esmāʾi meşāyıḫ Raḥmetullāhi ʿaleyhim ecmaʿīn. (…)[197] Raḥmeten vāsiʿaten (...)

Bismi'llāhi'r-Raḥmāni'r-raḥīm. Ve bihī nestaʿīnu. El-ḥamdu li'llahi'l-ḳaviyyi'l-ḳadīr. El-ʿalimu'l-ḫabir. Şükr ol Tañrı'ya kim ḳavīdür hem ḳadīrdür hem ʿalīmdür hem ḫabīr."

Sonu: "Naḳldur ki çünkim Mansūr'ı asdılar, İblīs-i laʿīn ḳarşusına geçdi, eyitdi: 'Ya Mansūr! Sen ene'l-Ḥaḳ didüñ ve ben ene'l-ḫayr didüm. Saña raḥmet oldı ve bana laʿnet oldı. Sebeb nedür?' didi."

Sonra bu araya sıkıştırılmış şu ifâdeler vardır: [200a'nın sonu] "Sāḥib ve mālik el-faḳīru'l-ḫaḳir İsmail Çelebi Yenişehirli ġaferallāhu lehū ve li-vālideyhi. Sene: 1088." Bu, tesâüb kaydı olmalıdır. Bu kaydın ardından metin devâm etmektedir: "Ḥallāc eyitdi: 'Sebeb oldur kim sen benlik eyledüñ ve ben benligi kendüzümden yıraġ eyledüm, anuñ-ıçun raḥmet buldum.' didi. Raḥmetu'llāhi ʿaleyhi, raḥmeten vāsiʿaten."

---

[196] B kolundan olan bu nüshanın yazarı olarak kütüphâne kataloğunda Sinan Paşa gösterilmiştir.

[197] Bu kısımda velîler sıralanmıştır. Câfer-i Sâdık'la başlayıp Hallâc-ı Mansûr'la bitmektedir. Bu nüshada var olup Attâr'ın Tezkiretü'l-Evliyâ'sında bulunmayan Behlûl-i Dîvâne fihristte de yer almaktadır.

İstinsah Kaydı: "Temme'l-kitāb bi-avni'llahi taʿālā ve hüsni tevfīḳıhi ve salla'llāhu ʿalā seyyidinā Muḥammedin ve ʿālihi ve sahbihi ve sellim teslīman keṯīran keṯīrā daʿimen ebeden ilā yevmi'd-din ve ḥasbuna'llāhu ve niʾmel vekil. Ketebe'l-faḳīru'l-ḫaḳīr, ʿabdu'ẕ-ẕaʿīf ʿAbdu'llāh bin Haydar. Yerḥamuhumullāhu Taʿālā. Bi-ʿizzeti men yeşā'u ve yerḥamu men yeşāʾu ve ileyhi turcaʿūn.Temme fī sene 1025."

Sonra irice bir hatla: "Ve tarīḳat-ı Ḥazret-i Sultan Gülşenī. Derviş Mustafa bin ʿOṯmān. Sene 1213" yazılmıştır.

Ferağ kaydından sonraki sayfada şu ifâdeler kayıtlıdır: "Vāḥid olan Cenāb-ı Kibriyā Ḥaḳ Celle ve ʿalā esmāʾi'l-ḥüsnā ḫürmetine Aḥmed ḳulunu Fātiḥ kütübḫāne ḫāfıẓ-ı kütüb eylediñ. Sene 1250 tārīḫinde bi-ḥamdi'llāhi taʿālā. Maʾcūncı İmām Zāhid Ḫaṭṭāṭ el-maʿrūf eş-Şeyḫ Aḥmed el-Yesārī ibni Ḫaṭṭāṭ el-ḥāc Ḥāfız Muṣṭafa Rāḳım Ḫoca ʿAmuca Ḥüseyin Paşa. Ḳurb-ı Saracḫāne ḳarşusı sene 1289 ṣafer 7."

Muhtevâsı

Bu nüsha Behlûl-i Dîvâne'yle beraber 71 velîyi içermektedir.

Takdimler "ol... ol..."şeklinde Türkçe yapıyla başlayıp Süfyân-ı Sevrî'de "ân"a geçilmiştir. Ebu Aliyy-i Şakîk'te tekrar "ol"a dönülmüş, Dâvud-ı Tâî'de bir kez daha"ân"a dönülerek nüsha bu yapıyla tamamlanmıştır.

Velîler: 1. Ca'fer-i Sâdık 2. Üveys-i Karanî 3. Hasanu'l-Basrî 4. Mâlik bin Dînâr 5. Muhammed-i Vâsı' 6. Habîb-i Acemî 7. Ebû Hâzım-ı Medenî 8. Atebetü'l-Gulâm 9. Râbia-i Adeviyye 10. Fuzayl bin İyâz 11. İbrâhîm-i Edhem 12. Bişr-i Hâfî 13. Ze'n-nûn-ı Mısrî 14. Bâyezîd-i Bestâmî 15. Şeyh Abdullâh-ı Mübârek 16. Süfyân-ı Sevrî 17. Ebû Aliyy-i Şakîk 18. Ebû Hanîfe-i Kûfî 19. İmâm-ı Şâfiî 20. İmâm Ahmed-i Hanbel 21. Dâvûd-ı Tâî 22. Hâris-i Muhâsibî 23. Ebû Süleymân-ı Darânî 24. Muhammed bin Semmâk 25. Muhammed bin Eslem-i Tûsî 26. Ahmed-i Harb 27. Hâtem-i Asam 28. Sehl bin Abdullâh-ı Tüsterî 29. Ma'rûf-ı Kerhî 30. Seriyy-i Sakatî 31. Feth-i Mûsılî 32. Ahmed-i Harrâzî 33. Ahmed-i Hazreviyye 34. Ebû Türâb-ı Nahşî 35. Yahya bin Muâz 36. Şah Şücâ'-ı Kirmânî 37. Yûsuf ibn-i

Hüseyn 38. Ebû Hafs-ı Haddâd 39. Ahmed-i Kassâr 40. Mansûr-ı Ammâr 41. Ahmed bin Âsımi'l-Entâkî 42. Abdullâh-ı Hasan-ı Habak (?) 43. Cüneyd-i Bağdâdî 44. Ömer [bin] Osmân-ı Mekkî 45. Ebu Saîd-i Harrâz 46. Ebu'l-Hasan-ı Nûrî 47. Osmân-ı Hîrî 48. Abdullâh bin Celâ 49. Muhammed-i Rûyem 50. İbn-i Attâr/Atâ 51. İbrâhîm ibn-i Dâvûd-ı Nakî 52. Yûsuf-ı Esbât 53. Ebû Ya'kûb İshâk-ı Nehrcûrî 54. Semnûnu'l-Mecnûn 55. Ebû Muhammedi'l-Mürteiş 56. Ebû Abdullâh-ı Fazl 57. Ebu'l-Hasan-ı Bûşengî 58. Hakîm-i Tirmîdî 59. Ebû Bekr-i Varrâk 60. Abdullah-ı Menâzil 61. Şeyh Aliyy-i İsfehânî 62. Hayr-ı Nessâc 63. Ebû Hamza-i Horâsânî 64. Ahmed-i Mesrûk 65. Ahmed-i Mağribî 66. Ebû Aliyy-i Cürcânî 67. Şeyh Ebû Bekr-i Kettânî 68. [Ebû] Abdullâh Muhammed-i Hafîf 69. Ebû Muhammed-i Harîrî 70. Behlûl-i Dîvâne[198] 71. Hallâc-ı Mansûr

Nüshadan Bâzı Örnekler

Bu nüsha da B kolundan gelen bir nüsha olduğu için belli bir düzenin dışına çıkmamaktadır. Bu sebeple diğer nüshalarda da değindiğimiz iki husûsu belirtip başka bir nüshaya geçeceğiz.

Mukaddime kısmında eserin Türkçeye çevrilmesiyle ilgili B'deki ifâdeler bulunur.

Bâyezîd-i Bestâmî kısmındaki kurukafa menkabesindeki âyet, B'deki hatâlı haliyle yazılmıştır: (53b) "… fe hum lā yenṭiḳūn."

Abdullâh-ı Mübârek kısmında: (74b) "...Ḥaram içinde nā-gāh anam-ıla cemʿ olmışam. Abdu'llāh eydür: Ben sandum ki ġaybet söyledüñ." ifâdeleri vardır.

8. Hacı Beşir Ağa Bölümü/ 471[199]

Bu nüsha 302x203, 227x130 mm. ebatlarında olup 222 varaktır. Hattı harekeli nesihtir. Sayfalardaki satır sayısı 19'dur. Tâkibiyelidir; fakat tâkibiyeler fotoğraflamadan dolayı kısmen görünmektedir. Sayfalar çift çizgi kırmızı cetvel içine alınmıştır. Eski rakamlarla numaralıdır. Metin 1b'de başlayıp 222b'de bitmektedir.

[198] Takdimi yoktur, araya sıkıştırılmış gibi görünmektedir.

[199] B grubundandır. Konuyla ilgili bâzı çalışmalarda ve tezlerde bu tercümenin mütercimi olarak Mustafa Hemedânî gösterilmiştir. Ayrıntılı bilgi mütercimlerle ilgili kısımda mevcuttur.

Ve dahı, nakildür ki/kim,[200] âyetler, hadisler, bâzı sözler ve velîlerin isimleri kırmızı mürekkeple yazılmıştır.

Kitabın zahriyesinde Hacı Beşir Ağa'nın tesâüb kaydı bulunmaktadır.

Müstensih: Alì bin Dâvud

İstinsah Târihi: 996 (M. 1588)

Başı: "Şükr ü senā ol Ḥālıḳ'a kim yoġ-ıken bizi var eyledi ve īmān ve maʿrifet ve ʿilm ü edeb rūzī ḳıldı. Ve kendü vaḥdāniyyetini biz ḳullarına bildürdi. Ve daḫı kendü görklü dīdārına vaʿde ḳıldı kim göstere. (…)"

Sonu: "Ve nakildür kim çünkim Ḥallāc'ı asdılar, İblīs-i pür-telbīs ḳarşusına geldi ve eyitdi: 'Bir ene'l-Ḥaḳ sen didüñ ve bir ene'l-ḫayr ben didüm. Saña merhamet eylediler ve bana laʿnet eylediler.[201] Sebeb nedür?' didi. Ḥallāc eydür: 'Sebeb oldur kim sen benlik eyledüñ ve ben benligi kendüzümden ıraḳ eyledüm.' didi. Raḥmetu'llāhī ʿaleyhi, raḥmeten vāsiʿaten. Temme bi-ʿavni'llāhi taʿālā."

İstinsah Kaydı: "Temmeti'l-kitābu bi-avni'llâhi'l-meliki'l-vahhâb. An-yed-i eżʿafi ibādi'llāhi'l-maʿbūd. El-faḳīr Alī bin Dāvud ġafera'llāhu lehū ve vālideyhu. Temme.

Tahrīren fī yevmi'l-erbaʿada vakti'ḍ-ḍuhā fī evveli şehri cemāziye'l-ūlā li sene sitte ve tisʿa miʾe baʿde hicreti hayri'l-beriyyeti ġafera'llāhu li-sāhibihi ve li-kātibihi ve li-men deʿā bi'l-maġfireti."

Bu kayıttan, metnin 996 (M.1588) senesinin Cemâziye'l-evvel ayında, bir çarşamba gününün duhâ vaktinde tahrir olunduğu anlaşılmaktadır.

Muhtevâsı

Nüsha 70 evliyânın menâkıbını içermektedir. Metindeki takdimler "ol… ol…" şeklinde Türkçe zamir yapısıyla başlayıp Süfyan-ı Sevrî'de Farsça "ân"a

[200] Metinde iki şekil de görülmektedir.
[201] Nüshada "eyledim" yazılmıştır.

dönmektedir. Ebu Hanîfe-i Kûfî'de tekrar "ol", İmâm-ı Şâfiî'de "ân" geçişleri bulunmakta ve sonrasında da "ân" yapısıyla devâm edilmektedir.

Velîler: 1. Ca'fer-i Sâdık 2. Üveysi'l-Karânî 3. Hasanu'l-Basrî 4. Mâlik ibn-i Dînâr 5. Muhammed-i Vâsı' 6. Habîb-i Acemî 7. Ebû Hâzım-ı Medenî 8. Atebetü'l-Gulâm 9. Râbia-i Adeviyye 10.Fuzayl bin İyâz 11. İbrâhîm ibn-i Edhem 12. Bişr-i Hâfî 13. Ze'n-nûn-ı Mısrî 14. Bâyezîd-i Bestâmî 15. Abdullâh-ı Mübârek 16. Süfyân-ı Sevrî 17. Ebû Aliyy-i Şakîk 18. Ebu Hanîfe-i Kûfî 19. İmâm-ı Şâfiî 20. Ahmed-i Hanbel 21. Dâvûd-ı Tâyî 22. Hâris-i Muhâsibî 23. Ebû Süleymân-ı Dârânî 24. Muhammed ibn-i Semmâk 25. Muhammed ibn-i Eslemu't-Tûsî 26. Ahmed-i Harb 27. Hâtem-i Asamm 28. Sehl İbn-i Abdullâh Tüsterî 29. Ma'rûf-ı Kerhî 30. Serîr-i Sakatî 31. Feth-i Mûsılî 32.Ahmed-i Hōrî33. Ahmed-i Hazreviyye 34. Ebû Türâb-ı Nahşî 35. Yahyâ bin Muâz 36. Şah Şücâ'-ı Kirmânî 37. Yûsuf bin Hüseyn 38. Ebû Hafs Haddâd 39. Ahmed-i Kassâr 40. Mansûr-ı Ammâr 41. Ahmed ibnü'l-Âsımı'l-Entâkî 42. Abdullâh-ı Hasan-ı Canîk 43. Cüneyd-i Bağdâdî 44. Ömer [bin] Osmân-ı Mekkî 45. Bû Saîd-i Harrâz 46. Ebu'l-Hasan-ı Nûrî 47. Osmân-ı Hīrî 48. Abdullâh ibnü'l-Celâ 49. Muhammed-i Rûyem 50. İbn-i Atâ 51. İbrâhim bin Dâvûd-ı Nakî 52. Yûsuf-ı Esbat 53. Ebû Ya'kûb İshâk-ı Nehricûrî 54.Semnûn-ı Mecnûn 55.Muhammedü'l-Mürteiş 56. Ebû Abdullâh-ı Fuzayl 57.Ebu'l-Hasan-ı Bûşengî 58. Hakîm-i Tirmîdî 59. Ebû Bekr-i Varrâk 60. Abdullâh-ı Menâzil 61. Şeyh Aliyy-i İsfehânî 62. Hayr-ı Nessâc 63. Ebû Hamza-i Horasânî 64. Ahmed-i Mesrûk 65. [Ebû] Abdullâh Ahmed-i Mağribî 66. Ebû Aliyy-i Cürcânî 67.Şeyh Ebû Bekr-i Kettânî 68. [Ebû] Abdullâh Muhammed-i Hafîf 69. Ebû Muhammed-i Cerîrî 70. Mansûr-ı Hallâc

Nüshadan Bâzı Örnekler

Mukaddime kısmından: (3a/19;3b/1-7)

"…Ve daḫı bir sebeb ol-ıdı kim Ḳurʾān ve ḥadīṯ maʿnīlerin bilmeklige luġat ve naḥv ve ṣarf gerek, tā nesne añlaya. Ve bu meşāyıḫlar sözi Ḳurʾān ve eḥadīṯ şerḥidir, tā dükeli ḫāṣ [u] ʿāmm andan fāʾide dutalar. Gerçi kim meşāyıḫ sözleri ʿArabī dilince idi, Ḫōca ʿAṭṭār –raḥmetu'llāhi ʿaleyh- Pārsī diline getürdi, ve ben żaʿīf ḫod Türkceye getürdüm. tā dükeli müʾminler benden behremend olup ḥaẓẓ

alalar. Ve ola kim bir niçe ḳardaşlarıñ Pāris dilin bilmeklige ḳudretleri olmaya ve bu Türkce kitābı oḳuyan kişi ben żaʿīf, ḥaḳīr, yazıḳ deñizine ġarḳ olmış miskīni duʿādan unutmayalar. Ve bāşed kim anuñ duʿāsı ḳabūl ola ve Ḥaḳ Taʿālā anuñ duʿāsı berekātında baña raḥmet ḳıla. (…)

Bâyezîd-i Bestâmî kısmındaki kurukafa menkabesindeki âyet B'deki gibi hatâlı yazılmıştır:

(64a/2) "Ṣummun, buḳmun, umyun, fehum lā yentiḳūn."

Abdullâh-ı Mübârek kısmındaki zinâ eden gençle ilgili menkabe de B'deki gibidir:

(89b/17-19) Ve naḳldür kim ʿAbdu'llāh ḳatına bir yigit geldi ve ayaġına düşdi, zārılıḳ ḳıldı kim: "Ḳatı yazuḳ işledüm, eyitmege yaramaz." didi. ʿAbdu'llāh eyitdi: "Görelüm." "Anam-ıla zinā eylemişven." ʿAbdu'llāh eyitdi: "Ben ḳorḳdum, ṣandum ġaybet söyledüñ ve mesāvī itdüñ." didi.

9. Hacı Mahmud Efendi/ 4512[202]

Bu nüsha 279x183, 215x117 mm. ebatlarında olup hattı harekesiz nesihtir. Fakat bâzı Arapça ifâdeler harekelenmiştir. Kütüphâne kataloğunda 270 varak olduğu kayıtlıysa da 1b'de başlayıp 275a'da bitmektedir. Tâmir görmüş bir nüshadır. 47. varaktan sonraki 6 varak Râbia-i Adeviyye'nin son, İbrâhîm Edhem'in baş kısımlarındaki eksikliklerin sonradan başka bir şahıs tarafından tamamlanmasıyla eklenmiş; fakat nüshanın numaralamasına dâhil edilmemiştir.[203] Sayfalardaki satır sayısı 21'dir. Sayfalar cetvelsizdir. Tâkibiyelidir; fakat fotoğraflamadan dolayı tâkibiyeler her sayfada tam olarak çıkmamıştır. Rakamlar için de aynı durum

[202] Bu nüsha B ve T olmak üzere iki kolun karışımı gibi görünmektedir.

[203] Nüshanın kendisini gördük ve kütüphânedeki uzmanlarla inceledik. Fotoğraflarda görünmeyen rakamlar nüshanın kendisinde mevcuttur. Eski rakamlarla 47 yazan varaktan sonra gelen ve numaralamaya dahil edilmemiş olan 6 varakta kağıt ve hat değişmektedir. Bu 6 varaktan sonra kitap 48 yazan varakla devâm etmektedir. Bu hat 89.varaktan îtibâren 8 varak olarak Bâyezîd-i Bestâmî kısmında da karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu 8 varak numaralamaya dâhil edilmiştir; fakat numaralarda hatâ vardır. Fotoğraflarda çıkmamış olsa da bu varaklarda var olan numaraların bir kısmı sayfa usulüne göre, bir kısmı varak usulüne göre yapılmıştır. Yukarıda verilen rakam, karışıklığı önlemek için fotoğraflar üzerinden nüshanın başlangıç ve bitişine göre toplam varak sayısını ifâde etmektedir.

geçerlidir. Eski rakamlarla numaralıdır; ama fotoğraflamadan dolayı bunlar da nâdiren görünmektedir. Bâzı varaklara 10 sayfada bir olmak üzere yeni rakamlarla numaralar da yazılmıştır; fakat bunlarda da hatâlı hesaplamalar vardır. Meselâ 41. varağa 40 yazılmıştır.

"Nakldur kim" ifâdelerinin bir kısmı, bâzı âyet, hadis ve Arapça ifâdeler, bâzı isimler kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Bâzı velî isimleri, âyet, hadis, Arapça ifâdeler ve "nakldur kim" ifâdeleri ise siyahla yazılıp üzerleri siyah ya da kırmızı mürekkeple çizilerek belirgin kılınmıştır. 1a'da "Tercüme-i Tezkiretü'l-Evliyâ" başlığından sonra 70 velîyi içeren bir fihrist vardır.

Müstensih: Bulunmamaktadır.

İstinsah Târihi: Bulunmamaktadır.[204]

Başı: "Bismi'llāhi'r-Raḥmāni'r-Raḥīm. El-ḥamdu lillāhi'l-ḳaviyyi'l-ḳadīr. El-ʿalīmu'l-ḫabir. El-münezzehi ani'ş-şerīki ve'l-vezīr. Müzillü'ş-şerīfi ve'l-ḫatīr. Ve muʿizzu'z-zelīli ve'l-ḫakīr. Şükr ol Tañrı'ya kim ḳavīdür hem ʿalīm hem habīrdür. Münezzehdür şerīkden gerekmez aña vezīr.(…)"

Sonu: "Naḳldur kim çünkim Manṣūr'ı asdılar, İblīs anuñ ḳarşusına geldi ve eyitdi: 'Bir ene'l-Ḥaḳ sen didüñ ve bir ene'l-Ḥaḳ ben didüm. Saña raḥmet eylediler ve baña la'net eylediler. Sebeb nedür?' Ḥallāc eyitdi: 'Sebeb oldur kim sen benligi kendüzüne eyledüñ, amma ben benligi kendüzümden ırāḳ eyledüm, ırāġa eyledüm.' didi."

İstinsah Kaydı: Bulunmamaktadır.

[204] Bu şekilde mütercimi belirsiz olan nüshalar, kütüphâne kataloglarında veya Kültür Bakanlığı'nın yazmalar sitesinde genellikle ya Sinan Paşa ya da Ali Rızâ Karahisârî adına kaydedilmiştir. Bu nüsha için de kütüphâne kataloğunda yazar olarak Ferîdüddîn-i Attâr, "Sorumlular" başlığıyla, muhtemelen mütercim kastedilerek de Ali Rızâ Karahisârî kaydedilmiştir. Oysa bahsedilen nüshanın dayandığı tercümenin birçok nüshası mevcuttur. Bu sâdece onlardan biridir. Bir nüshaya X şahsın adını, aynı tercümeye dayanmasına rağmen diğer nüshaya Y şahsın adını yazmak mantıken izah edilemeyecek bir durumdur. Bu dikkatsiz kayıtlar sonucu, *Tezkiretü'l-Evliyâ* tervcümeleri, bunların nüshaları, mütercim veya müstensihler konusu tam bir muammaya dönüşmüştür. Bu problemlere "mütercimler" bahsinde değinilmiştir.

Muhtevâsı

Bu nüshada, iki ayrı tercüme olabileceğini düşündüğümüz tercüme kollarının âdetâ mezcedildiğini görülmektedir. Nüshada bâzı bölümlerde hat değişimleri sezilmektedir. Bu sebeple öncelikle düşündüğümüz husus: "Acaba eksik bir nüshayı tamamlamak isteyen biri, diğer tercümeyle mi tamamladı?" sorusu oldu. Kitabın bitişine kadar yer yer farkedilen hat değişimlerini kütüphânedeki uzmanlarla beraber bizzat nüshayı inceleyerek gördük. Bu inceleme sonucunda sadece iki kısımda kâğıdın değiştiği tesbît edildi: 48. varaktan sonra gelen 6 varak ve 88. varaktan sonra gelen 8 varak. Bunun dışındaki hat farklılaşmalarında kâğıt aynı görünmektedir. Öyleyse söz konusu 2 kısım dışında nüshadaki varaklar nüshanın orijinaline aittir.[205]

Nüsha fihristte gösterildiği gibi 70 velîyi içermektedir. Takdimlerde yine Türkçe, Farsça unsur karışıklığı vardır. Türkçe "ol…, ol…" yapısıyla başlayan takdim kısımlarında Ahmed-i Hanbelî'yle "ân"a geçilmiştir. Hâtem-i Asamm'da tekrar "ol" yapısına, Sehil bin Abdullâh'la "ân"a, Serîr-i Sakatî'yle "ol"a ve Ebu Hafs-ı Haddâd'la tekrar ân'a dönülerek nüsha bu şekilde tamamlanmıştır. Takdiminde iki yapının karışık olarak kullanıldığı örnekler de görülmektedir.

Velîler: 1. Ca'fer-i Sâdık 2. Üveys el-Karânî 3. Hasan-ı Basrî 4. Mâlik bin Dînâr 5. Muhammed-i Vâsı' 6. Habîb-i Acemî 7. Ebû Hâzım-ı Medenî 8. Atebetü'l-Gulâm 9. Râbia-i Adeviyye 10. Fuzayl bin İyâz 11. İbrâhîm-i Edhem 12. Bişr-i Hâfî 13. Ze'n-nûn-ı Mısrî 14. Bâyezîd-i Bestâmî 15. Abdullâh bin Mübârek 16. Süfyân-ı Sevrî 17. Ebû Aliyy-i Şakîk 18. Ebû Hanîfe-i Kûfî 19. İmâm-ı Şâfiî 20. Ahmed-i Hanbelî 21. Dâvûd-ı Tâyî 22. Hâris-i Muhâsibî 23. Ebû Süleymân-ı Dârânî 24. Muhammed-i Semmâk 25. Muhammed bin Eslem-i Tûsî 26. Ahmed-i Harb 27. Hâtem-i Asamm 28. Sehl bin Abdullâh-ı Tüsterî 29. Ma'rûf-ı Kerhî 30. Serîr-i Sakatî 31. Feth-i Mûsılî 32. Ahmed-i Horî 33. Ahmed-i Hazreviyye 34. Ebû Türâb-ı

[205] Böyle bir tercüme nüshasının bulunması, iki ayrı tercüme olduğunu düşündüğümüz eserlerin temelde tek tercümeye dayanması ihtimâlini de göz önünde bulundurmayı gerektirmektedir. Tabii şu da mümkündür: Bu nüshanın istinsah edildiği nüsha iki ayrı tercümenin birindeki eksikliklerin diğeriyle tamamlanması yoluyla ortaya çıkmış karma bir nüsha da olabilir. İncelemelerimiz, *Tezkiretü'l-Evliyâ* tercümeleri konusunda çok ihtiyatlı konuşulması gerektiğini göstermiştir. Bu sebeple bu düşüncelerimizi birer ihtimal olarak belirtiyoruz. İleride bizim ulaşamadığımız nüshalardan birinde daha aydınlatıcı bir işâret tesbît edilirse konunun muğlaklığı giderilebilir.

Yahyâ[206] 35. Yahyâ bin Muâz 36. Şâh Şücâ'-ı Kirmânî 37. Yûsuf-ı Hüseyn 38. Ebû Hafs-ı Haddâd 39. Ahmed-i Kassâr 40. Mansûr-ı Ammâr 41. Ahmed bin el-Âsımi'l-Entâkî 42. Abdullâh-ı Hasan-ı Canak 43. Cüneyd-i Bağdâdî 44. Ömer [bin] Osmân-ı Mekkî 45. Ebû Saîd 46. Ebu'l-Hasan-ı Nûrî 47. Osman-ı Hîrî 48. Abdullâh bin Celâl 49. İmâm Ahd-i Rûyem 50. İbn-i Atâ 51. İbrâhim bin Dâvûd-ı Rakkî 52. Yûsuf-ı Esbât 53. Ebû Ya'kûb İshâk Nehrcûrî 54. Semnûn-ı Mecnûn 55. Ebû Muhammedü'l-Mürteiş 56. Ebû Abdullâh-ı Fazl 57. Ebu'l-Hasan-ı Bûşengì 58. Hakîm-i Tirmidî 59. Ebû Bekr-i Varrâk 60. Abdullâh bin Menâzil 61. Şeyh Aliyy-i İsfehânî 62. Hayr-ı Nessâc 63. Ebû Hamza-i Horâsânî 64. Ahmed-i Mesrûk 65. Ahmed-i Mağribî 66. Ebû Aliyy-i Cürcânî 67. Şeyh Ebû Bekr-i Kettânî 68. [Ebû] Abdullâh Muhammed-i Hafîf 69. Ebû Muhammed-i Cerîrî 70. Hallâc-ı Mansûr

Nüshadan Bâzı Örnekler

Sebepler kısmından: (3b/8-15)

"Ve daḫı bir sebeb ol idi kim Ḳurʾān ve ḥadīṯ maʿnāların bilmege luġat ve naḥv ve ṣarf gerek, tā kim nesne añlaya. Ve bu meşāyıḫ sözleri ʿArab dilince idi, Ḫᵛāce ʿAṭṭār –raḥmetu'llāhi ʿaleyh- Pārisī diline getürdi, ve ben żaʿīf ḫod Türkīce getürdüm. Tā dükeli bundan fāʾide bulup ḥaẓ alalar kim bir niçe ḳarındaşlar ʿArabī ve Fārisī dilin bilmege ḳudreti olmaya ve bu Türkīce kitābı oḳuyan kişi ben żaʿīf ve ḥaḳīr, yazıḳ deñizine ġarḳ olmış miskīni duʿādan unutmayalar. Bāşed ki anuñ duʿāsı berekātında baña raḥmet ḳıla."

Câfer-i Sâdık kısmındaki Arapça şiirin tercümesi yazılmıştır: (7a/16-18)

Gitdi vefā şunun gibi kim gitdi dünki gün.
Ḥalḳı ḫayāl arzūları ḳapladı revān.

Her çend gösterürler-ise ṭaşradan ṣafā
Gönülleri içi ṭoludur ʿaḳreb u çıyān

Veyse'l-Karanî kısmındaki Farsça beytin tercümesi: (10a/13-14)

[206] Fihristte de bu şekildedir.

Her kimüñ sen olmayasın varlıġından aṣṣı ne

Nesnesi olmazsa, sen anuñ olana ne ziyān

Bâyezid-i Bestâmî kısmındaki kurukafa menkabesi:(83a/21; 83b/1-7)

"Pes Bāyezid yola girdi. Giderken bir ḳuru ādem başın gördi. Ol başda yazılmışdı ki: *Ṣummun bukmun ʿumyun fehüm lā yenṭiḳūn.* Bāyezid anı göricek bir naʿra urdı ve ol başı aldı, öpdi, başına ḳodı, eyitdi: "Bu baş ṣūfi başına beñzer kim Ḥaḳ yolında maḥv olmışdur. Ne ḳulaġı vardur kim ḫiṭāb-ı lem-yezel işide ve ne gözi vardur kim lā-yezāl cemālin göre ve ne dili vardur kim Ḥaḳ ẕikrin söyleye ve ne ʿaḳlı vardur kim bir ẕerre maʿrifet bile. Anuñ-ıçun bu āyet anuñ üstinde yazılmışdur."

Abdullâh-ı Mübârek kısmındaki hâdisede: (113a/3-12) "…ve daḫı bir gün anuñ ḳatında ʿayb kelecisin söylediler. Ol eyitdi: ben hīç kimsenüñ ġaybetin söylemem. Bārī eger söylersem atamuñ anamuñ söyleyem kim müzdüm ayruġa varmaḳdan ise atama anama varmak yigrekdür.

Naḳildür kim bir gün bir yigit Abdu'llāh ḳatına gelüp zārı ḳıldı, aġladı. Abdu'llāh eyitdi: N'olduñ, aġlarsın. Ol yigit eyitdi: Bir günāh işledüm, anuñ udından aġlarum. İmdi ben ol işüme peşīmān oldum. ammā eyitmege utanuram. Abdu'llāh eyitdi: Eyitmeñ gerekdür. Ol yigit eyitdi: Anam-ıla zinā ḳıldum. Abdu'llāh eyitdi: ben ṣanurdum ki kimsenüñ ġaybetin söyledüñ. Pes ġaybet söylemek ol günāhdan daḫı artuḳdur."

Hallâc kısmındaki şiirin tercümesi yazılmamıştır.

10. Hacı Mahmud Efendi/ 4584[207]

Bu nüsha 233x136, 160x75 mm. ölçülerinde olup hattı nâdiren harekeli tâliktir. Kütüphâne kataloğunda 193 varak olduğu kaydedilmişe de 1b-5b arasında "Evrâd-ı Şerîfe" vardır. *Tezkiretü'l-Evliyâ* 6a'da başlayıp 193a'da bitmektedir. Sayfalardaki

[207] Bu nüsha da nüsha gruplarının kesiştiği örnekler arasındadır. B grubundan özellikler taşıması yanında T1004 ile birebir tutan kısımlar içermektedir.

satır sayısı 25'tir. Sayfalar cetvelsizdir. Genel olarak tâkibiyelidir; fakat tâkibiye bulunmayan ya da fotoğraftan dolayı tâkibiyenin görünmediği sayfalar da vardır. Bâzı atlamalarla beraber 10 sayfada bir yeni rakamlarla numaralanmış ve nüshanın sonuna yine yeni rakamlarla 192 yazılmıştır.[208]

Nakildür kim, haberdür kim, Ve'l-âhir, bâzı âyetler, hadisler, Arapça ifâdeler ve bâzı sözler kırmızı mürekkeple yazılmıştır.

Nüshadaki ilk varağa günümüz harfleriyle, "Baştaki 5 yaprakta Evrâd-ı Şerîfe Fihristi vardır" yazan bir kağıt iliştirilmiştir. Yine aynı varakta, Levâzım-ı aklâm-ı bâb-ı Hazret-i Ser-askerî'de görevli olan Seyyid Muhammed Nûri Efendi'nin istinsahına dâir bir kayıt bulunmaktadır. Sonraki varakta velîler fihristi, bundan sonrakinde ise karışık halde, Şeyh Attar'ın tezkiresi olduğu, bâzı risâleleri ihtivâ ettiği[209] ve ârifler sultânı Ahmed Efendi'nin sözlerinden bâzı parçaların bulunduğu kayıtlıdır. Yine bu varakta Muhammed Kemâleddin'in mührü vardır.

Müstensih: Seyyid Muhammed Nûri Efendi

İstinsah Târihi: Bulunmamaktadır.

Başı: "El-ḥamdu li'llahi'l-ḳaviyyi'l-ḳadīr. El-ʿalīmu'l-ḫabīr. El-münezzehü ʿani'ş-şerīki ve'l-vezīr. Müzillü'ş-şerīfi ve'l-ḫatīr. Ve muʿizzu'z̲-z̲elīli ve'l-ḫakīr. Şükr ol Tañrı'ya kim ḳavīdür hem ḳadīr hem alīmdür hem ḫabīr. Münezzehdür şerīkden gerekmez aña vezīr. (…)"

Sonu: "Ve naḳldur kim çünkim Manṣūr'ı asdılar, İblīs ḳarşusına geldi ve eyitdi: 'Bir ene'l-Ḥak sen didün ve bir ene'l-ḫayr ben didüm. Saña raḥmet eylediler ve baña ġadāb eylediler. Sebeb nedür?' didi. Ḥallāc eydür: 'Sebeb oldur kim sen benlik eyledüñ ve ben benligi kendüzümden ırak eyledüm.' Temmet. Bi-ʿavni'llāh."

İstinsah Kaydı: Bulunmamaktadır.

---

[208] 193 olmalıdır. Evrâd-ı Şerîfe'nin ilk varağı numaralamaya dâhil edilmediği için bu sonuç doğmuştur.

[209] Fakat bu mecmua *Tezkiretü'l-Evliyâ* ile bitmektedir. Sözü edilen risâleler mevcut değildir.

Muhtevâsı

Nüshanın baş tarafında bulunan fihristte 66 velî gösterilmesine rağmen bu nüsha 70 evliyâyı içermektedir. 6a'da *Tezkiretü'l-Evliyâ*'ya başlamadan önce velîlerin isimleri sıralanmış, son satırda metne başlanmıştır.

Takdimlere "ol..., ol..." yapısıyla başlanmış, Bâyezîd-i Bestâmî'de "ân"a geçilmiştir. Abdullâh bin Mübârek'te tekrar "ol", Süfyân-ı Sevrî'de "ân", Ebû Hanîfe-i Kûfî'de "ol", Ahmed-i Hanbel'de bir kez daha "ân" yapısına dönülerek nüsha bu yapıyla tamamlanmıştır.

Velîler: 1. Ebû Muhammed Ca'fer-i Sâdık 2. Veyse'l-Karânî 3. Hasan-ı Basrî 4. Mâlik bin Dînâr 5. Muhammed-i Vâsı' 6. Habîb-i Acemî 7. Ebû Hâdım-ı Medenî 8. Atebetü'l-Gulâm 9. Râbia-i Adeviyye 10. Fuzayl bin İyâz 11. İbrâhim ibn-i Edhem 12. Bişr-i Hâfî 13. Ze'n-nûn-ı Mısrî 14. Bâyezîd-i Bestâmî 15. Abdullâh bin Mübârek 16. Süfyân-ı Sevrî 17. Ebû Aliyy-i Şakîk 18.Ebû Hanîfe-i Kûfî 19. İmâm-ı Şâfiî 20. Ahmed-i Hanbel 21. Dâvûd-ı Tâyî 22. Hâris-i Muhâsibî 23. Ebû Süleymân-ı Dârânî 24. Muhammed-i Semmâk 25. Muhammed bin Eslemi't-Tûsî 26. Ahmed-i Harb 27. Hâtem-i Asam 28. Sehl bin Abdullâh-ı Tüsterî 29. Ma'rûf-ı Kerhî 30. Serîr-i Sakatî 31. Feth-i Mûsılî 32. Ahmed-i Horî 33. Ahmed-i Hazreviyye 34. Ebû Türâb-ı Nahşî 35.Yahyâ bin Muâz 36. Şeyh Şücâ'-ı Kirmânî 37. Yûsuf-ı Hüseyn 38. Ebû Hafs-ı Haddâd 39. Ahmed-i Kassâr 40. Mansûr-ı Ammâr 41. Ahmed bin el-Âsımi'l-Entâkî 42. Abdullâh-ı Hasan-ı Çanak 43. Cüneyd-i Bağdâdî 44. Ömer [bin] Osmân-ı Mekkî 45. Bû Saîd-i Harrâz 46. Ebu'l-Hasan-ı Nûrî 47. Osman-ı Hīrî 48. Abdullâh ibn-i Celâ 49. Muhammed-i Rûyem 50. İbn-i Atâ 51. İbrahim ibn-i Dâvûd-ı Rakî 52. Yûsuf-ı Esbât 53. Ebû Ya'kûb İshâk-ı Nehrcûrî 54. Semnûn-ı Mecnûn 55. Ebû Muhammedi'l-Mürteiş 56. Ebû Abdullâh-ı Fazl 57. Ebu'l-Hasani'l-Bûşengî 58. Hakîm-i Tirmidî 59. Ebû Bekr-i Varrâk 60. Abdullâh-ı Menâzil 61. Şeyh Aliyy-i İsfehânî 62. Hayr-ı Nessâc 63. Ebû Hamza-i Horâsânî 64. Ahmed-i Mesrûk 65. [Ebû] Abdullâh Ahmed-i Mağribî 66. Ebû Aliyy-i Cürcânî 67. Şeyh Ebû Bekr-i Kettânî 68. [Ebû] Abdullâh Muhammed-i Hafîf 69. Ebû Muhammed-i Cerîrî 70. Mansûr-ı Hallâc

Nüshadan Bâzı Örnekler

Nüshada B grubu nüshalarında olduğu gibi manzum kısımlar yoktur; hatta Hallâc-ı Mansûr'un sonundaki şiir de bu nüshaya alınmamıştır. Fakat nüshada T1004'teki tercümeyle birebir tutan bölümler mevcuttur.[210]

Nüshada B grubundakilerde olduğu gibi Attâr'ın Farsçaya, mütercimin de herkesin anlaması için Türkçeye çevirdiğini ve bu vesileyle şahsına edilecek duâlarla affedilmeyi ümit ettiğini dile getirdiği ifâdeler yer alır:

(8a/7-14) "Ve daḫı bir sebeb ol-ıdı kim Ḳurʾān içinde ve ḥadīṯ maʿnilerin bilmeklige luġat ve naḥv ve ṣarf gerek, tā nesne anlaya. Ve bu meşāyıḫlar sözleri ʿArab dilince idi, Ḫāce ʿAṭṭār –raḥmetu'llāhi ʿaleyh- Pārisī diline getürdi. Ve ben żaʿīf ḫoẕ Türkceye getürdüm. Tā dükeli müʾminler bundan behre-mend olup ḥaẓ alalar. Ve ola kim bir nice ḳardaşlaruñ Pārisī dilin bilmeklige ḳudreti olmaya, ve bu Türkce kitābı oḳuyan kişi, ben żaʿīf, ḥaḳīr, yazuḳ deñizine ġark olmış miskīni duʿādan unutmayalar. Ve bāşed kim anuñ duʿāsı berekātında baña raḥmet ḳıla."

Abdullâh-ı Mübârek kısmındaki zinâ eden gençle ilgili menkabe de B'deki gibidir.

(85b) Naḳildür kim bir gün ʿAbdu'llāh ḳatına bir yigit geldi. Ayaġına düşdi, zārılıḳ eyledi. Eyitdi kim: "Ḳatı yazuḳ işledüm, eyitmege yaramaz." didi. ʿAbdu'llāh eyitdi: "Eyit görelüm." didi. Eyitdi: Anamla zinā eylemişven." didi. ʿAbdu'llāh, "Ben ḳorḳdum, ṣandum ġaybet söyledüñ ve mesāvī itdüñ." didi.

Hallâc-ı Mansûr'un sonundaki şiirin ne Arapçası ne de tercümesi vardır.

[210] Bunların bir kısmı mukayese kısmında tablolarla gösterilmiştir. **Bkz**.: Tablo 12.

11. **Hekimoğlu bölümü/729**[211]

Bu nüsha 303x205, 223x145 mm. ebatlarında olup hattı kısmen harekeli tâliktir. I+143 varaktan oluşan nüshada sayfalardaki satır sayısı 19'dur. Sayfalar siyah cetvel içine alınmıştır ve tâkibiyelidir. Nüshanın numaralı olduğu anlaşılmaktadır; fakat fotoğraflamadan dolayı bütün rakamlar görünmemektedir. Biz yine metnin başladığı kısmı 1b kabul edeceğiz. Buna göre metin 1b'de başlayıp 143b'de bitmektedir.

Müstensih: Hâce Mahmûd-ı İsbîcâbî

İstinsah Târihi: 971 (M.1564)

Metin, beyaz kâğıda siyah mürekkeple yazılmıştır. Yani çoğu nüshada görülen, söz başlarının, âyet ve hadislerin, Arapça ifâdelerin ve belirgin kılınmak istenen bâzı unsurların kırmızı mürekkeple yazılması bu nüshada mevcut değildir. Bunun yerine, söz konusu unsurların ya metne göre daha soluk olarak yazıldığı ya da üzerlerinin siyah mürekkeple çizildiği görülmektedir.

Yazmanın ilk sayfasında, "Hâzihi'l-kitâbu Tezkireti'l-Evliyâ" yazmakta ve Samtî'ye ait iki gazel yer almaktadır. Bu sayfadan sonraki varakta fihrist vardır. Fihrist, metnin başladığı 1b'nin baş taraflarında bitmektedir.

Başı: "Bismi'llāhi'r-Raḥmāni'r-Raḥīm. El-ḥamdu li'llāhi'l-ḳaviyyi'l-ḳadīri'l-ʿalīmi'l-ḫabīr. El-münezzehu ani'ş-şerīki ve'l-vezīr. Müzillü'ş-şerīfi ve'l-ḫatīr. Ve muʿizzü'z-zelīli ve'l-ḫaḳīr. Şükr ol Tañrı'ya ki ḳavīdür hem ʿalīmdür hem ḫabīr. Münezzehdür şerīkden gerekmez aña vezīr.(…)"

Sonu: "Naḳildür kim ḳaçan Manṣūr'ı asdılar, İblīs geldi, eyitdi: 'Bir sen ene'l-Ḥaḳ didüñ, ben ene'l-hayr didüm. Saña raḥmetu'llahi ʿaleyh didiler, bāña laʿnetu'llāhi ʿaleyh didiler.' Manṣūr eyitdi: 'Sen benlügi bile iletdüñ, ben benlügi

[211] B grubundan olan nüshanın kütüphânedeki dijital katalogda bulunan bilgileri hayli ilginçtir. Yazar olarak "El-İsbîcâbî, Hâce Mahmûdî" kaydı bulunurken "basım bilgileri" başlığı karşısında da "müellif hattı" ifâdesi kullanılmıştır. Oysa bu nüshanın istinsahı 16. Yüzyılda olsa da tercümenin kendisi en geç 14. yüzyılın başlarına dayanmaktadır. Terimlerin, anlamlarına dikkat edilmeden kullanılmasının sebep olduğu yanılgılara mütercimler konusunda dikkat çekilmiştir.

kendüzümden ıraḳ ḳıldum. Nite kim hālüm işbudur.' Raḥmetu'llāhi ʿaleyh, raḥmeten vāsiʿaten".

İstinsah Kaydı: "Temmeti'l-kitāb bi-ʿavni'l-meliki'l-vahhâb. Der-tārīḫ-i nüh-ṣadu heftādu yek būd. Ki der-māh-ı şaʿbān, bīstu sī-rūz-ı cihārşenbe. Ġafera'llāhu ve li vālideyye ve li men ḳaraʿe ve li men naẓara ve li cemīʿi'l-mü'minīne ve'l-mü'mināti ve'l-müslimīne ve'l-müslimāt.

Ketebehū Hāce Maḥmūd-ı İsbīcābī"

Nüshanın sonunda kalemin önemiyle ilgili Farsça beyitler vardır.

Muhtevâsı:

Bu nüsha, fihriste uygun olarak 70 velîyi içermektedir. Takdimlere "ol... ol..." Türkçe zamir yapısıyla başlanıp Süfyân-ı Sevrî'de Farsça "ân… ân…" yapısına dönülmüştür. Ebu Hanîfe-i Kûfî'de tekrar "ol", Ahmed-i Hanbel'de "ân", Ahmed-i Harb'da "ol", Mansûr-ı Ammâr'da "ân" değişimleri yapılmış ve Yûsuf-ı Esbât'la bir kez daha "ol" yapısına dönülerek nüsha bu yapıyla tamamlanmıştır.

Velîler: 1. Ca'fer-i Sâdık 2. Veyse'l-Karânî 3. Hasan-ı Basrî 4. Mâlik bin Dînâr 5. Muhammed-i Vâsı' 6. Habîb-i Acemî 7. Ebû Hâzım-ı Medenî 8. Atebetü'l-Gulâm 9. Râbia-i Adeviyye 10. Fuzayl bin İyâz 11. İbrâhim bin Edhem 12. Bişr-i Hâfî 13. Ze'n-nûn-ı Mısri 14. Bâyezîd-i Bestâmî 15. Abdullâh bin Mübârek 16. Süfyân-ı Sevrî 17. Ebû Aliyy-i Şakîk 18. Ebû Hanîfe-i Kûfî 19. İmâm-ı Şâfiî 20. Ahmed-i Hanbel 21. Dâvûd-ı Tâyî 22. Hâris-i Muhâsibî 23. Ebû Süleymân-ı Dârânî 24. Muhammed-i Semmâk 25. Muhammed bin Eslem-i Tûsî 26. Ahmed-i Harb 27. Hâtem-i Asam 28. Sehl bin Abdullâh-ı Tüsterî 29. Ma'rûf-ı Kerhî 30. Seriyy-i Sakatî 31. Feth-i Mûsılî 32. Ahmed-i Havârî 33. Ahmed-i Hazreviyye 34. Ebû Türâb-ı Nahşî 35. Yahyâ bin Muâz 36. Şâh Şücâ'-ı Kirmânî 37. Yûsuf-ı Hüseyn 38. Ebû Hafs-ı Haddâd 39. Hamdûn-ı Kassârî[212] 40. Mansûr-ı Ammâr 41. Ahmed bin Âsımi'l-Entâkî 42. Abdullâh Hasan-ı Çanak 43. Cüneyd-i Bağdâdî 44. Ömer bin

[212] Bu velînin ismi B nüshasında da bu şekilde yazılmış olmasına rağmen bu gruptaki nüshaların genelinde "Ahmed-i Kassar" imlâsı görülmektedir.

Osmân-ı Mekkî 45. Bû Saîd-i Harrâz 46. Ebu'l-Hasan-ı Nûrî 47. Osmân-ı Hayrî 48. Abdullâh binel-Cellâd 49. Muhammed-i Rûyem 50. İbn-i Atâ 51. İbrâhîm ibn-i Dâvûd-ı Rakî[213] 52. Yûsuf-ı Esbât 53. Ebû Ya'kûb 54. Semnûn-ı Mecnûn 55. Ebû Muhammed-i Mürteiş 56. Ebû Abdullâh 57. Ebu'l-Hasan 58. Hakîm-i Tirmidî 59. Ebû Bekr-i Varrâk 60. Abdullâh-ı Menâzil 61. Şeyh Ali bin Sehl-i İsfahânî 62. Hayr-ı Nessâc 63. Ebû Hamza-i Horâsânî 64. Ahmed-i Mesrûk 65. [Ebû] Abdullâh Ahmed-i Arabî 66. Ebû Aliyy-i Cürcânî 67. Şeyh Ebû Bekr-i Kettânî 68. Abdullâh-ı Hafîf 69. Ebû Muhammed-i Harîrî 70. Mansûr-ı Hallâc

Nüshadan Bâzı Örnekler

Bu nüshadaki takdimlerin bir kısmında tamlamaların anlamlarına da müdâhale edilerek Türkçeleştirilmeleri dikkat çekicidir. Ali bin Sehl-i İsfehânî'nin takdimini örnek olarak alalım:

"Ol gerçek dervīş, ol kendüzünden varmış, ol Ḥaḳḳ'a ḳulluḳçı, ol kendü ʿaybın bilici, Şeyḫ ʿAlī bin Sehl-i İsfehānî –raḍiya'llāhu ʿanhu-."

Bu takdim aynı gruptan olan N'de şu şekildedir: "Ān ḫōca-i derviş, ān ḫāżırīn-i ḫīş, ān ṭāʿat-ı firistāde bīliş, ān ḫazāne-i ḥaḳāyıḳ ve maʿānī : Şeyḫ ʿAlīyy-i İṣfaḥānî –raḥmetu'llahi ʿaleyhi-."

Mukaddime kısmından:

(3a/10-15) "Ve daḫı bir sebeb oldı kim Ḳurʾān ve ḥadīṣ maʿnilerin bilmege luġat ve ḥadīṣ bilmege naḥv ve ṣarf gerek, tā ki nesne anlaya. Ve bu meşāyıḫlar sözi Ḳurʾān ve ḥadīṣ şerhidür, tā dükeli ḫāṣ u ʿām andan fāʾide dutalar. Gerçi meşāyıḫ sözleri ʿArab dilince idi, ḫāce ʿAṭṭār –raḥmetu'llāhi ʿaleyh- Fārisī diline getürdi. Ve ben żaʿīf, Türkceye getürdüm. Tā dükeli müʾminler bundan behre-mend olup ḥaẓ alalar. Ve ola kim bir nice ḳarındaşlaruñ Fārisī dilin bilmege ḳudreti olmaya, ve bu Türkce kitābı oḳuyan kişi, ben żaʿīf, ḥaḳīr, yazuḳ deñizine ġark olmış miskīni

[213] Bu velî B'de "Rakkî" şeklinde yazılmasına rağmen söz konusu gruptaki nüshalarının genelinde "Naki" imlâsı mevcuttur. Genelin dışına çıkan bu tür küçük görünen farkların, nüsha gruplarını belli noktalarda kesiştirdiği için mühim olduklarını düşünüyoruz.

duʿādan unutmaya. Bāşed kim anuñ duʿāsı ḳabūl ola, ḥaḳ Taʿālā anuñ duʿāsı berekātında bana raḥmet ḳıla."

Bâyezîd-i Bestâmî kısmındaki kurukafa menkabesindeki âyet, B'deki hatalı haliyle yazılmıştır: (46/1) "…fehum lā yenṭiḳūn."

Abdullâh-ı Mübârek kısmındaki zinâ eden gençle ilgili menkabe B'deki gibidir: (64a/5-7) "Naḳildür kim bir gün ʿAbdu'llāh ḳatına bir yigit geldi. Ayaġına düşdi, zārılıḳ eyledi. 'Ḳatı yazuḳ işledüm, eyitmege yaramaz.' didi. ʿAbdu'llāh eyitdi: 'Görelüm.' didi. Eyitdi: 'Anamla zinā eylemişven.' didi. ʿAbdu'llāh eyitdi: 'Ben ḳorḳdum, ṣandum ġaybet ve mesāvī̄ itdüñ.' didi."

12. Hüdâî Efendi/01045[214]

Bu nüshanın cildi mıklepli, bordoya yakın renkte meşin olup kapağının üzeri kağıtla kaplanmıştır. 213x150, 178x127 mm. ebatlarındadır ve186 varaktır.[215] Hattı harekeli nesihtir. Sayfalardaki satır sayısı 17'dir. 10 sayfada bir eski rakamlarla numaralanmıştır; fakat bu numaralamada bâzı hatâlar mevcuttur. Sayfalar tâkibiyelidir.

Müstensih: Bulunmamaktadır.

İstinsah Târihi: 1056 (M. 1646)

Âyet, hadis, bâzı Arapça sözler, bâzı cümleler, kelimeler kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Bâzı Arapça, Farsça sözlerin ise üst kısımları kırmızı mürekkeple çizilerek belirgin kılınmıştır.[216]

Nüsha baştan eksik başladığından sonradan başka bir şahıs tarafından baş tarafa 1 sayfalık ekleme yapılmıştır (1b). Bu kısımda birkaç cümle Câfer-i Sâdık kısmından, birkaç cümle Veyse'l-Karanî kısmından yazılarak sanki velîler zincirinin

[214] Bu tercüme herhangi bir gruba dâhil olmayıp tek nüshadır. Kütüphâne kataloğunda yazar olarak Ferîdüddîn-i Attâr, "sorumlular" başlığıyla da Ali Rızâ Karahisârî kayıtlıdır.

[215] Kütüphâne kataloğuna 184 varak olarak kaydedilmiştir. Metnin bittiği sayfaya da eski rakamlarla 184 yazılmıştır. Oysa metnin başladığı kısmı 1b kabul ettiğimizde nüsha 186a'da bitmektedir.

[216] Bilhassa Farsça cümleler bu şekilde belirgin kılınmıştır.

eksik olan iki önemli ismi metne dâhil edilmek istenmiştir. Bu kısmın sonuna, 2a'da Hasan-ı Basrî'nin baş tarafı eksik olarak başlayan menkabesinin girişi de yazılmıştır. Nüshanın "başı" olarak aşağıya alınan kısım, metnin orijinal hattından olan 2a'nın baş tarafıdır:

Başı: "…Kendülerine yagmur iḥsān eyleye. Ḥasan ez-minber goft: 'Mī-ḫᵛāhed bārān bāred?' Goftend: 'Belī.' Ḥasan –raḍiya'llāhu ʿanh- ol minberden anlara eyitdi: 'İy Müsülmānlar! Diler misiz ki yaġmur yaġa?' Erenler Eyitdiler: 'Neʿam, isteriz ki ulu Mevlā bendelerine bārānın iḥsān eyleye.' Ḥasan goft: 'Ḥasan-rā ez-Basra bīrūn konīd tā bārān āyed.' Ḥasan eyitdi: 'Geliñ Ḥasan'ı Baṣra'dan ṭaşra eyleñ. Yaʿnī şehrden sürüñ, tā kim Allāh suḥānehū ve taʿālā sizlere yaġmur vire, yaʿnī yaġmur gele.' didi. ʿAbda lāyıḳ olan budur ki kendini ẕelīl göre. (…)"

Sonu: "…Ḳāle Rasūlu'llāhi -ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem- 'Men futiḥa lehū fī'd-duʿāʾi futiḥa lehū ebvābu'l-icābeti.' Rasūl-i Ekrem ve Ḥabīb-i Muḥterem -ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem- ḥażretleri buyurdılar ki: 'Şol kimseneye ki ḥīn-i duʿāda inşirāh-ı ḳalb ve inkişāf-ı ṣadr ḥāṣıl olursa ol kimseneye icābet ḳapuları meftūḥ olur.'"

Ferağ Kaydı: Ulu Mevlā'dan recāmız oldur ki duʿāsı ḳabūl olan ḳullarından eyleye. 1056'da ġurre-i cemādī ūlanuñ cumʿasında tamām şod.

Bu mecmuanın içinde *Tezkiretü'l-Evliyâ*'dan başka 5 risâle daha vardır:

2. risâle bir menâkıb-nâmedir. Hattı *Tezkiretü'l-Evliyâ*'nın hattından farklı görünmektedir. Muhtemelen başka biri tarafından yazılmıştır.

Başı: "Bāb-ı evvel: meşāyıḫ-ı ʿiẓām ve evliyā-yı kirāmdan basṭ-ı zamān ve ṭayy-ı mekān ve ṣuver-i muḫtelife ile mecālis-i müteaddide bir anda ḥużūr gibi ẓāhir ve ṣādır olan menāḳıbın beyānındadır."

Hattı harekesiz nesihtir, fakat yer yer harekeleme de yapılmıştır. 186b'de başlayıp 204b'de bitmektedir.

Sonu: "Bilmezem ki ol cüvān ḳanda gitdi. El-ḥamdu'lillāhi vaḥdehū. Ve'ṣ-ṣalātu ʿalā nesebihī ve ʿalā ālihī ve aṣḥābihī."

3. risâle Akşemseddin menâkıb-nâmesidir. 205b'de başlamakta, 230a'da bitmektedir. Baş tarafı harekelidir. Metnin başladığı varağın hemen üstüne sonradan biri tarafından "Menâkıb-ı Akşemseddin" yazılmıştır.

Başı: "Bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm. Ve bihī nestaʿīnu. El-ḥamdu lillāhi'lleẕī nevvera ḳulūbe'l-ʿārifīne bi-nūri eḥadiyyetihī."

Sonu: "Ḥüseyin Enīsī-i gedā ol merḥūmuñ vefātına bu ḳıṭʿa-i tāriḫ söyledi. Ol ḳıtʿa-i laṭīfe budur ki taḥrīr u beyān olunur. Ḳıṭʿa: ḥażret-i Zeynī Efendiniñ ḫudā meskenin Firdevs enisin ḫūr ide. Bu duʿā ṭāriḫ düşdi mevtine, ḳabrini Allāh anda pür nūr ide."

4. risâle, âyet ve hadis mealleriyle nasihatler verilen dînî bir risâledir. 230b'de başlayıp 241a'da bitmektedir.

5. risâle, manzum mensur karışık tasavvufî bir risâledir. 241b'de başlayıp 340a'da bitmektedir.

Sonu: "Bi-raḥmetike yā erḥame'r-rāḥimīn. Temmet bi-ʿavnillāhi ve ḥusni tevfīḳ."

Muhtevâsı:

Bu nüsha Aziz Mahmud Hüdâyî Hazretleri'nin (ö.1038/1628) vefâtından 18 yıl sonra yazılmıştır. Nüshada yer alan manzum ifâdeler genelde Hüdâyî'nin şiirlerinden seçilmiştir.[217] Bu tercümeyi yapan kişi, muhtemelen Celvetîliğe mensup birisidir.

Bu metnin muhtevâsı *Tezkiretü'l-Evliyâ* nüshalarının genelinde gördüğümüz muhtevâdan farklıdır. Velîler genellikle alışılmış takdimler olmaksızın bazen bir ya

[217] Nüshanın târihinin Hüdâyî Hazretleri'ne yakın bir dönemi ifâde etmesi, bu nüshayı ihtivâ ettiği şiirler açısından da önemli kılabilir.

da birkaç menkabeyle, bazen de geniş bir bölümde yer almışlardır. Bunu mütercimin tasarrufu belirlemiş olmalıdır.[218]

1b'de, kütüphâne mührünün üzerine yazılmış olmasından da sonradan ekleme olduğu anlaşılan satırlar vardır. Bu kısımda Câfer-i Sâdık ve Veyse'l-Karanî birkaç satırla anılmışlardır.

Nüshadaki velî sayısı için de net bir rakam vermemiz zordur. Takdimler olmadığı için nüshanın tam transkripsiyonu yapılıp detaylı incelenmeden kimleri ne ölçüde içerdiği tam olarak bilinemeyecektir. Bâzı velîler sadece ismen anılmış, bâzılarına bir ya da birkaç menkabeyle yer verilmiş, bir kısmına ise geniş bir bölüm hasredilmiştir. Bu nüshaya yapılan manzum ve mensur ilâvelerle mütercimin bir orijinalite yakaladığını düşünebiliriz.

Nüshanın tercüme usûlü de alışılmışın dışındadır. Önce Farsça cümleler alınmış, sonra da tercümeleri yapılmıştır. Bunun satır arası Kur'ân tercümelerini hatırlattığını söyleyebiliriz. Tabii burada bütün hâlinde cümlelerin çevirisi söz konusudur. Bu özellikleri göz önüne alındığında Hüdâî Efendi/01045'i telif-tercüme kabûl etmek gerektiğini düşünüyoruz. Zirâ muhtevâ sadece Ferîdüddîn-i Attâr'ın eseriyle sınırlı tutulmamış, menkabelerin arasına Azîz Mahmûd Hüdâyî Hazretlerinin şiirlerinden serpiştirilmiştir. Muhtemelen Hüdâyî dergâhına mensup bir derviş, Celvetî bir zât, şeyhinin şiirlerinden de istifâde ederek Hüdâyî'nin vefâtından kısa bir süre sonra bu eseri yazmıştır.

Menkabeler, kırmızı mürekkeple yazılmış olan "hikâyet" başlığıyla sunulmuştur. Sık sık kırmızı mürekkeple yazılmış "beyt" kelimesinden sonra şiirlere yer verilmiştir. Bunlar konunun mâhiyetine uygun olarak Azîz Mahmûd Hüdâyî Hazretlerinin şiirlerinden seçilmiştir. Meselâ, İbrâhim Edhem'in köle satın aldığı ve kölenin kendisine itaatinden dolayı kendi kulluğunu sorguladığı hikâyeden sonra şu beyit yazılmıştır:

[218] Şu anki durumda elimizde tek nüshası bulunan tercümenin ikinci bir nüshası ortaya çıkarsa daha sağlıklı tesbîtler mümkün olabilir.

İy tālib-i Mevlā olan, ḳulluḳ yolun gütmeñ[219] gerek

İy matlibi a'lā olan ayruġı terk itmeñ[220] gerek

Bâzı kıssalardan sonra imdi diyerek bir nevi kıssadan hisse kısmı eklenmiştir:

"İmdi ḳıssadan maʿlum oldı ki evliyāları sevenler daḫı zāyiʿ olmaz imiş. ʿālem-i ʿuḳbāda anlaruñ ile bile ḫaşr olurlar imiş."

Sonra da "beyt, nazm, mısra" gibi bir başlık gelmekte ve konu şiirle kapatılıp yeni bir "hikâyet"e geçilmektedir.

Attâr'dan tercüme edilen kısımlarda metnin genel düzeni, cümlenin Farsçasını verip Türkçeye tercüme etme şeklindedir:

Rūzī cüvānī esrik mī reft. Nā-gāh Ebū ʿOṯmān-rā dīd. "Bir gün bir yigit serḫoş olmış gide-yorurdı. Nā-gāh Ebū ʿOṯmān-ı ˇḪayr'ı gördi. (…)

Nüshadan Bâzı Örnekler

Zü'n-nûn-ı Mısrî'den (14a/15-18;15a/1-16)

Hikāyet: "Ẕe'n-nūn goft: "Rūzī mī reftem be-kenāre-i āb resīdem." Ẕe'n-nūn eydür: "Bir gün gide-yorurken bir ṣuyuñ kenārına irişdim. "Āncā koşkī didem, nā-gāh çeşmem ber-bām-ı köşk uftād." Ol yirde bir köşk gördüm, nā-gāh gözüm ol köşküñ ṭamına düşdi. Kenīzegī dīdem kiber-kongure-i koşk nişeste būd." Bir ṣāḥib-cemāl cāriyeʾi gördüm ki ol köşküñ bir konguresinde oturmış idi. Hˇāstem ki tā veyrā be-yāzmāyem. Diledüm ki ol ḥüsn ü cemāl ṣāḥibi olan cāriyeʾi tecribe idem, ṣāliḥa mıdur bu ki. Didüm ki ḳızum kimüñ nesisin? Goft: İy Ẕe'n-nūn, çun ez-dūr pedīd āmed, pendāştem ki dīvāneʾī. Ol ḳız eyitdi: İy Ẕe'n-nūn, Çünki seni ıraḳdan gördüm, ẓann eyledüm ki dīvānesin. Goftem "çe güne?" Aña eyitdüm: "Ne güne, yaʿnī neden ötüri dīvāne ẓann eyledüñ? Benden bir nā-şāyeste nesne mi gördüñ? Goft: Eger dīvāne būdī, ṭahāret nekerdī. Ol ḳız eyitdi: Eger dīvāne olayduñ ṭahāret

[219] "gütmek" olarak da okunabilir. Beyitte ikinci şahsa hitap bununduğu için ikinci teklik şahıs eki olarak kabul ettik.

[220] Yukarıdaki açıklama bu kelime için de geçerlidir.

eylemezdüñ. Ṭa[hā]ret eyledüñ, andan bildüm ki dīvāne degilsin. Bir miḳdār daḫı yaḳın geldüñ, senü ʿālim ẓann eyledüm. ʿālim daḫı degil imişsin. Eyitdim: ʿālim olmadıġım neden bildüñ? Goft: Eger ʿālīm būdī be-nā maḥrem ne-nigeristī. Ol cāriye eyitdi: Eger ʿālim olayduñ nā-maḥreme naẓar eylemezdiñ. Ve bir miḳdār daḫı yaḳın geldüñ, seni ʿārif ẓan eyledüm. Gördüm ki ʿārif de degil imişsin. Eyitdüm: ʿārif olmadıġım neden bildüñ? Goft: Eger ʿārif būdetī çeşmet dīden-i Ḥaḳ ne-yüftādī. Eyitdi: Eger ʿārif olaydıñ Ḥaḳ'dan artuḳ nesneye gözüñ düşer mi idi? Yaʿnī Ḥaḳ'dan ġayrıya naẓar mı iderdüñ diyüp [ez-]çeşm-i men ġayb şod. Benüm gözümden ġayb oldı.

Bâyezîd-i Bestâmî'den: (21a/10-18;21b/1-3)

Ḥikāyet: Rūzī Bāyezīd-rā nişāndādend ki fülān cāyī pīrī-yi bozorgest. Bir gün Bāyezīd'e nişān virdiler ki fülān yirde bir ulu pir vardur. Ez-dūr cāy be-dīden-i o şod. Iraḳdan Bāyezīd ol kimseʾi görmege vardı. Çün nezdīk-i o resīd ān pīr āb-ı dehen be-sūy-ı ḳıble endāḫt. Çünkim Bāyezīd aña yaḳın vardı, gördi kim ol kimesne fuḳarāsıyla cāmiʿa geliyor. Ol pīr ḳıbleye ḳarşu tükürdi. Derḥāl Bāyezīd bāz geşt. Çünkim Bāyezīd andan bu ḥāli gördi, fi'l-ḥāl aña bulışmayup girü döndi. Goft: Eger o-rā der-ṭarīḳat ḳadrī būdī, ḫilāf-ı şerīʿat berū ne refte. Bāyezīd eyitdi: "Eger bu kimesne ulu olaydı, ve ṭarīḳatuñ bunuñ yanında ḳadri olaydı, bu kimesne şerīʿat ḫilāfınca gitmeye idi. Yaʿnī şerīʿata riʿāyet itmeyen kimesne ṭarīḳata daḫı riʿāyet eylemez diyüp devini-virdi. Beyt:

Ḥaḳḳ'a ḳul olmaḳ isterseñ edeb gözle edeb gözle
Murāduñ bulmaḳ istersen edeb gözle edeb gözle

Bâyezîd-i Bestâmî'den: (30a/12-17)

Ḥikāyet: Bāyezīd yek şeb ẕevḳ-ı ʿibādet ne mī yāft. Bāyezīd bir gice ʿibādet ḥalāvetin bulamadı. Goft: be-nigerīd tā hīç maʿlūm hest. Eyitdi: Görüñ bu ḫānede meʾkūlāta müteʿallıḳ nesne var mıdur? Dü nīm ḫūşe-i engūr dīdend. Varup arayup gördiler kim yarım ṣalḳım üzüm var. Gelüp iʿlām eylediler. Goft: Ve be-borīd ve bā-

kesī dehīd ki ḫāne-i baḳḳālān nīst. Bāyezīd eyitdi: Alın ve bir kimesneye virüñ. Benüm evüm baḳḳāl dükkānı degüldür. Alup fuḳarāya virdiler. Tā vaḳt-i ḫīş bāz yaft. Tā kim yine kendü ḳatına irüp ṭāʿat u ʿibādetinde ve ẕikrinde ṣafā ve ẕevḳın girü buldı. Beyt:

İy ṭālib-i dünyā olan, taḥṣīl idüp n'itseñ gerek
Olsañ eger şāh-ı cihān, bir gün ḳoyup gitseñ gerek

Ahmed-i Harb kısmından (58b/8-16; 59a/1-6)

Ḥikāyet: Aḥmed-i Ḥarb hergiz der-ʿomr-i ḫod şeb ne ḫuft ser-bāz ne nihāde. Aḥmed-i Ḥarb ḳuddise sirruhū hergiz gice ile uyumamış idi. Ve başını nevm içün yire daḫı ḳomış degil idi. Goftend: İy şeyḫ āḫir çerā yek laḥẓa ne ḫustī Aña eyitdiler: Yā şeyḫ! Bir laḥẓa āḫır niçün āsāyiş idüp uyumazsın? Bir gice rāḥat olup uyusañ n'ola? didiler. Goft: Kesī ki ez bālā-yı behişt mī ārānīd. Ve dūzaḫ ez şīb mī tābend. Aḥmed-i Ḥarb anlara eyitdi: ol kimesne içün ki cinānı bālādan yaʿnī yuḳarıda ārāyiş idüp ve tezyīn idüp bezerler, ve cehennemi aşaġıdan ḳızdırurlar, yaʿnī üzerinde cinān müzeyyen va ṭamuyı altımda yandırurlar. Ve o nedānend ki ān ehl-i īnest yā ez ehl-i ān. Ve o bilmez ki ehl-i cennet midür, yaʿnī ehl-i cināndan mıdur, yāḫud ehl-i nīrāndan mıdur? Der-miyān-ı çunīn cāy-i gāh çegūne ḫˇāb āyedeş. Böyle iki cāygāhuñ, yaʿnī böyle iki evüñ ortasında olan kimesneye ne gūne uyḫu gelür? Yaʿnī böyle bir ḫavfda olan kimesne nice uyuyabilür.didi. Eger suʾāl olunursa ki cennāta duḫūle ve nīrāndan ḫalāṣa bir sebeb var mıdur? Cevāb virirüz ki vardur. Yā nedür ol dirseñüz kelime-i tevḥīddür.

Beyt:

Cehennemden āzād ider
Dost yoluna irşād ider
Ġamgīn gönüller şād ider
Lā ilāhe illa'llāh.

Cennet anuñla açılur

Mü'minlere nur saçılur

Dost illerine göçülür

Lā ilāhe illa'llāh

Hâtem-i Asam'dan: (63b/4-15)

Ḥikāyet: "Yek rūz kesi Ḥātim-rā be-daʿvet hāned." Bir gün bir kimse Ḥâtem-i Asamm'ı ḫānesine daʿvete oḳudı. Goft: "Merā ʿādet nīst be-mihmānī şoden." Hātim eyitdi: "Benüm ādetim degüldür ki konuḳluġa varmaḳlıḳ. Luṭf eyle, baña ibrām eyleme." didi Merd ilḥāḥ kerd. Ol kimesne ḥātime ilḥāḥ u ibrām eyledi. Elbette sulṭānum gelmek gereksiz didi. Ḥâtim goft: Lā buddest icābet kerden, lākin şumā-rā se şarṭ ba bāyed kerden." Ḥâtim ol kimseye eyitdi: "Benüm anda varmam lāzım ise n'ola. Daʿvete icābet idüp varayım, lākin senüñle üç şarṭ eylemeklik gerekdür, yaʿnī senüñ-ile üç şarṭ eyleyelüm. Baʿdehū varayım." Goft: "Be-konem."Ol kimesne eyitdi: "N'ola, eyle ideyim. Ben hemān dirseñüz aña rāżıyam." didi. Goft: "Ancā nişīnem ki ḫˇāhem." Ḥātim aña eyitdi: "Daʿvete vardıḳda ben nerede dilersem anda oturam." Ve "İn ḫorem ki ḫod ḫˇāhem." Ve "Anı yiyem ki ben dileyem." Ve "Ān konī ki men fermāyem." Ve daḫı "Anı işle ki ben saña buyıram." Yaʿnī ben ne dirsem sen anı işleyesin." Goft: "Nīk āmed." Ol kimesne eyitdi: "Ne güzel! Ḫoş geldüñ, eyle olsuñ." (…)

Bu menkabe uzunca bir menkabedir.[221] Mütercim, menkabeyi tercüme ettikten sonra sonunu nasihatla bağlamaktadır:

(64b/13-15) İmdi hey ġāfil insān! ʿālem-i āḫiretde ekl eylediginüz taʿāmdan ve ġayrıdan cümlesin sizlerden suʾāl eyleseler gerekdür. İmdi ḳurıca arpa etmegi yiyüp tīzce cevāb virüp geçmek ḫoşcadur. (…)

Sonra da konuyu şu manzumeyle tamamlayıp yeni bir menkabeye geçmektedir: (65a/4-5)

[221] Devâmı için nüshanın ilgili bölümüne mürâcaat ediniz.

Nazm:

Yiter dünyāya raġbet it
Yiter cāha muḥabbet it
Haḳḳ'ı bulmaġa himmet it
Gel Allāh'a, gel Allāh'a.

Hâtim-i Asamm kısmından (65a/5-19)

Ḥikāyet: Ḥāmid-i Leffāf goft: Yek rūz Ḥātim me-rā goft: Her rūz be-āyed ez İblīs-i ḫodem. Merā vesvese koned. Ḥāmid-i Leffāf eyitdi: Bir gün Ḥātim baña eyitdi: Her gün ṣabāḥ-ıla benüm iblīsim baña gelüp vesvese ilḳā ider. Gūyed: Çi mī ḫorī. Eydür: Sen ne yirsin? Yaʿnī bugün ne tenāvül idüp ne içersin? Gūyem: şerbet-i merg. Aña eydürem ki: ölüm şerbetin yirem ve içdigim daḫı oldur. Gūyed: Çi mī pūşī. Gūyem: Kefen. Eydür: Ne geyersin? Aña eydirem ki: kefen. Gūyed: ḫāne ne dārī. Gūyem: Gor, bes. Eydür: Evüñ yoḳdur. Aña eydürem ki ḳabr bane ev yiter. Pes dest ez-men bāz dāred. Pes benüm İblīsim benden elini girü çeker ve benden çāre bulamayup varıp gider.

İlāhī-i naṣīḥat be-nefs-i ḫod. Bu ilāhī kendi nefsine naṣīḥatdur:

İy nefs! Yeter sehv ü ẕelel, inṣāfa gel, inṣāfa gel.
Terk eyleyüp tūl-i emel, inṣāfa gel, inṣāfa gel.

Bu ʿādet-i[222] bidʿat nedür, bu şöhret ü zinet nedür?
Bu ḳuru kemiyyet nedür? inṣāfa gel, inṣāfa gel.

Bir gün eser bād-ı ecel, ten bağına virür ḫalel
İḫlāṣ-ıla eyle amel, inṣāfa gel, inṣāfa gel.

İfsādı ḳo iy nefs-i dūn, ḳad ḍalle ḳavmu yufsidūn
Tālibleri itme zebūn, inṣāfa gel, inṣāfa gel.

[222] ... ü ... yazılmıştır.

İtme Hüdāyī’ye ʿināḍ, fermāna eyle inḳıyāḍ

İtmezsin Mevlā’yı yāḍ, inṣāfa gel, inṣāfa gel.

(67b/4-7) Nazm:

Nefs ü şeyṭāna zebūn itme bizi

Kerem it, hey ulu Mevlā, kerem it

Tālib-i fani-i dūn itme bizi

Kerem it, hey ulu Mevla, kerem it

ʿAvn-ı Rabbānī refīḳ olmayıcaḳ

Bir adım yir varımaz ṭālib-i Ḥaḳ

Żuʿafāya naẓar-ı luṭf-ıla baḳ

Kerem it hey ulu Mevlā kerem it.

(67b/7-9) Velehū eyżen

Nefse uyup rāh-ı Ḥaḳ’dan taşra çıḳmaḳ yol mıdur?

Kibr ü ‘ucb-ıla aduñ dervīşe taḳmaḳ yol mıdur?

Matlabuñ aʿlā iken ednāya baḳmaḳ yol mıdur?

Yār-ı bākī var-ıken aġyāra baḳmaḳ yol mıdur?

(74b/12-17; 75a/1-10) Ḥikāyet: ān rūz cināze-i şeyḫ ber-giriftend ve ḫalḳ bisyār cehd kerdend. Tā cināze ber-girend. Ol gün ki şeyḫuñ cenāzesini dutdılar ki ḳaldırup götüreler, ve ḫalḳ coḳ cidd u cehd itdiler, tā kim Sehl’iñ tabutını ḳaldırup götüreler. Çāre olup ḳaldırup götüremediler. āyā bunda ḥikmet ne ola didiler. Cuhūdī būd heftād sāle bānked feryād be-şunūd. Bir cuhūd var idi. Tamām yetmiş yaşında idi. Ol cuhūd feryād āvāzın ve aşlamaḳ ṣadāsın işitdi. Bīrūn āmed, tā çīst çün be cināze resīd āvāz ber āverd ki İy Müsülmānān! Şumā, ne mī bīned ān çe men mī bīnem. Ṭaşra geldi, tā kim göre ol feryād u figān nedür? Çünkim şeyḫuñ cenāzesine irişdi, āvāz idüp çaġırdı kim yaʿnī feryād eyledi ki iy Müsülmānlar, ol nesneʾi ben gördüm, siz görmezsiz. Ḫalḳī ez āsumān fürū mī āyend. Ve ḫˇīşten-rā der cināze-i

Sehl hemi mālīd. Ol cuhūda suʾāl eylediler ki sen ne gördüñ? Eyitdi: Semādan bir dürlü ḫalḳ inüp ve kendülerin Sehl'üñ cināzesine sürerler, yaʿnī yüzlerin anuñ tabutına sürerler. İn be-goft ve müsülmān şod. Bunı diyüp müsülmān oldı. Meger tabutuñ ḳalḳmadığınuñ sırrı ol imiş. Andan ṣoñra ḳaldırup defn eylediler.

Nazm:

'Akluñ başuñda var-ısa
Evliyāya ḳul ol yüri
Ger Haḳḳ'a meyliñ var-ısa
Mevlā rıżāsın bul yüri

Feth-i Mûsılî'den: (86a/16-17;87a/1-4)

Ḥikāyet: Feth goft: Rūzī ez-rāhibī suʿāl-kerdem ki rāh-ı be-ḫudā çigūne est? Feṯḥ eyitdi: Bir gün bir rāhibden suʾāl eyledüm ki "Yol Allāhu subḥānehū ve taʿālāya ne günedür? Yaʿnī ulu Mevlā'ya vāsıl olmaġa tarīḳ nedür? Goft: Rāh-ı be-Ḫudā kelime-i tevḥīd est. Ol rāḥib eyitdi: Allāh subḥānehū ve taʿālāya yol kelime-i tevḥīddür diyüp barmaḳ getürüp Lā ilāhe illa'llāh, Muḥammedün rasūlu'llāh diyüp müsülmān oldı.

Cüneyd-i Bağdâdî kısmından: (125b/4-19; 126a/1-14)

Ḥikāyet: Cüneyd goft: Vaḳtī be-seḥergāh be-nemāz meşġūl būdem. Ve çend cehd kerdem, nefs-i men merā der yek secde muvāfaḳat nekerd. Cüneyd eyitdi: Bir vaḳt seḥer vaḳtında namāza meşġūl oldum. Ve çoḳ cidd u cehd eyledüm, benüm nefsüm baña bir kerre secde eylemekde muvāfaḳat eylemedi. Teng-dil şodem. Ḫˇāstem ki ez ḫāne birūn şodem. Teng-dil oldum, yaʿnī göñlüm ziyāde darıldı. Diledüm ki evden ṭaşra çıḳam. Der be-güşādem, cüvānī dīdem ki der-kilīm pīçīde ve ser ber der-i dīvār-ı sarāy nihāde. Ḳapumı açdım, bir cüvānī gördüm ki bir kilime ṣarılmış ve başını evüñ ḳapusına ḳomış. Çün merā dīd, goft: Tā īn sāʿat şomā intiẓār būde-em. Çünkim ol yigit beni gördi, eyitdi: Yā Cüneyd, tā aḫşāmdan bu sāʿata degin sizlere muntaẓır olmış idüm. Yaʿnī size intiẓār üzere idüm. didi. Goftem tu

būdī ki merā imşeb bī-ḳarār kerdī. Aña eyitdüm: Sen mi idüñ ki beni bu gice bī-ḳarār eyledüñ? Nefsim baña muḫālefetde oldı, ulu Mevlā'ya ṣafā-y-ıla ṭāʿat idemedüm. Goft: İy şeyḫ, mesʾele merā cevāb dih. Ol cüvān eyitdi: Yā şeyḫ! Baña bir mesʾele vāḳiʿ oldı, luṭf idüp baña cevāb vir. Tā kim nefsim muṭmaʿin ola. Aña eyitdüm: Buyuruñ, görelüm ol mesʾele nedür? Çe gūyī. Ne dirsin sen yā Cüneyd? Nefsüñ derdi girü nefse dermān olur mı veyāḫud olmaz mı? Goftem: Ārī çün nefs muḫālefet hevā-yı ḫod koned. Derd-i vey dārū-yı vey kerded. Aña eyitdüm: Belī çünkim nefs kendi hevāsına muḫālefet ide, yaʿnī nefs kendi hevāsı arzūsınuñ dün ü gün muḫālefetinde ola, anuñ derdi girü aña dermān olur. Çün men īn bi-goftem: o ser be-girībān fürū kerd ve be-gīred. Çünkim ol cevābı aña didüm, yaʿni virdüm, ol cüvān başını giribānına yaʿnī yaḳasına çeküp bükā eyledi. Ve püser ber-āvered goft: İy nefs, çe nīdīs bār ezhen hemīn cevāb şinīdī. Ol yigit eyitdi: İy nefs! Niçe kerre benden buncılayın cevāb işitdüñ, baña iʿtimād eylemedüñ. Goft: Ez-Cüneyd be-şunūd. Eyitdi: Cüneyd'den daḫı işit ve anuñ kelāmı ile iş it diyüp. Ber ḫāst ve be-reft ne dānem ki ez kocā āmed ve kocā reft. Ḳalḳup gitdi. Bilmem ki ḳandan geldi ve ḳanda gitdi. İmdi bu ḳıṣṣadan ḥiṣṣe budur ki nefsüñ hevāsından kesilüp aña muḫālefet eylemek yine nefsüñ derdine dermān olurmış.

Nazm:

Nefsiñ hevāsından kesil
Ẕikreyle ḥaḳḳı muttaṣıl
Ṣayḳallanır mirʿāt-ı dil
Tekrār-ı ẕikru'llāh ile

Derdüñ devāya irişür
Ḳalbüñ ṣafāya irişür
Luṭf u ʿatāya irişür
İṣār-ı ẕikru'llāh ile

Zü’n-nûn-ı Mısrî kısmında Zü’n-nûn’un okuduğu beyit ve tercümesi şu şekildedir:

El-ḫavfu emrażanī ve’ş-şevḳu aḥraḳanī
Ve’l-ḥubbu emātenī, va’llahu aḥyānī

Ya’nī: “Ḫavf-ı Ḫudā beni marīż eyledi ve şevḳ beni ihrāḳ eyledi, yaʿnī yaḳdı. Va’llāhu subḥānehū ve taʿālānuñ ḥubbı beni ḳatl eyledi, bunlardan ṣoñra Allāh Subḥānehū ve Taʿālā beni iḥyā eyledi.

Mansûr’un son kısmı: (180a/17-18; 180b/1-16)

“Çün Ḥüseyn-rā ber-dār kerdend. İblis-rā did. Goft: Yeki ene to güftī, yekī ene men. Çünkim Ḥüseyn’i ber-dār eylediler, İblis’i ḳarşusında gördi. Eyitdi: Yā Mansūr! Bir ene sen didüñ ve bir ene ben didüm. Yani sen ene’l-hak didüñ ve ben ene ḫayrun didüm. Ki ez-ān to rahmet bār āverd, ve ez-ān men laʿnet bār āverd. Ki andan saña raḥmet mīveṣi ḥāṣıl oldı ve andan baña laʿnet ṣemiri yaʿnī yemişi ḥāṣıl oldı. Yaʿnī sen ene didügüñden mīve-i raḥmet geldi ve ben didügümden semere-i laʿnet geldi.

Beyt:

Bu eneye raḥmetu’llāh didi Ḥaḳ
Ol eneye laʿnetu’llāh didi Ḥaḳ.

Bu eneye raḥmetu’llāh didiler
Ol eneye laʿnetu’llāh didiler.

Allah subḥānehū ve taʿālādan recāmız oldur kim cümle ʿibādını raḥmet deryāsına ġarḳ idüp ʿālem-i uḳbāda cemāli müşāhedesin iḥsān eyleye. āşık-ı Ḫudā’ya da lāzım olan budur kim Manṣūr gibi yola ṣıdḳ-ıla gire ve cān u başdan geçe. Tā ki vuslat-ı Ḥaḳ müyesser ola. İlāhī:

Ṣıdḳ-ıla gir yoluna dildāruñ
Bezl it ol maṭlaba cümle varuñ
ʿĀrif! Görme yüzin aʿyāruñ
Gör cemālini ḳadīmī yāruñ

Ẓulmeti, ġafleti dilden süre-gör
Aç gözüñ nūr-ı ḳadīmi göre-gör
Ḳaṣd idüp Ḥaḳḳ'ı yaḳīne ire-gör
Tā kemāle irişe iḳrāruñ

ʿĀḳıl ol ḫayr işi taʿcīl eyle
Evliyā ḥālini taḥṣīl eyle
Fānīyi bāḳīye tebdīl eyle
Bī-ḥisāb aṣṣı ide bāzāruñ

Hikāyet: Kalbüñ iki ḳapusı vardur. Bir ḳapusı ʿālem-i ḥavāssa açılur ve bir ḳapusı ʿālem-i ġayba küşāde olur. (...)"

Bu kısımda nasihatvârî sözler, namazla ilgili ifâdeler yer alır, kabirde olan ukûbetlerden söz edilir. Birkaç varak devâm ettikten sonra 186a'da metin şu şekilde bitmektedir:

"…Ḳāle Rasūlu'llāhi -ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem- 'Men futiḥa lehū fi'd-duʿāʾi futiḥa lehū ebvābu'l-icābeti.' Rasūl-i Ekrem ve Ḥabīb-i Muḥterem -ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem- ḥażretleri buyurdılar ki: 'Şol kimseneye ki ḥīn-i duʿāda inşirāh-ı ḳalb ve inkişāf-ı ṣadr ḥāṣıl olursa ol kimseneye icābet ḳapuları meftūḥ olur.'"

Nüshadaki manzum kısımlarla, öncesinde söylenlerin özü ifâde edilmektedir denebilir. Çünkü bunlar anlatılan menkabeyle ilgili bir içeriğe sahiptir.

13. İzmir/466[223]

210x150, 175x110 mm. ebatlarında olup 192 varaktır. Hattı harekesiz nesih kırmasıdır. Sayfalardaki satır sayısı 19'dur. Sayfalar cetvelsizdir. Numaralıdır; fakat fotoğraflamadan dolayı özellikle yazmanın baş tarafındaki bâzı varaklarda rakamlar çıkmamıştır. Ayrıca bâzı sayfalar sonradan yeni rakamlarla da numaralanmıştır. Eski rakamlar varakların b yüzüne denk gelen sayfaların sağ üst köşesinde, yeniler ise a yüzüne denk gelen sayfaların üst köşesinde yer alır. Nüsha tâkibiyelidir.

Ve dahı, ve nakldur kim, âyetler, hadisler, bâzı isimler ve sözler kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Bâzı isimlerinde üzeri kırmızı mürekkeple çizilerek belirgin hâle getirilmiştir. Harekesiz olan metinde Arapça ifâdelerin bir kısmı harekelenmiştir. Bâzı sayfalarda rutubet lekeleri mevcuttur.

Nüshanın sonunda Farsça bir başlıkla, velîlerin kaçıncı sayfada başladıklarını gösteren bir fihrist vardır. Bu fihristte 70 isim yer alır.[224] Fihristin sonunda da "İmām-ı ʿārif, maḥtūm-ı şeyḫ-i ʿālim, kāmil-i zāhid, Ferīdü'd-dīn-i Aṭṭār tasnīfidür." yazılıdır.

Müstensih: Bulunmamaktadır.

İstinsah Târihi: Bulunmamaktadır.[225]

Başı: "KitābuTeẕkireti'l-Evliyā

Bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm. Şükr ü senā ol Ḫālıḳ'a kim yoḫ-ıken bizi var eyledi ve īmān ve maʿrifet ve ʿilm ü edeb rūzī ḳıldı. Ve biz kullarına kendü vahdāniyyetini bildürdi. (…) Ḫulāṣa-i mevcūdātdur ve şefīʿ-i ümmet-i ʿāṣī ve refīḳ-ı ümmet-i mutīʿ ve çerāḫ-ı zemīn ü āsumān ve maḳbūl-i Yezdāndur. (…)"

[223] B grubundandır.

[224] Harun Aydın'ın tezinde bu nüshanın 21 velîyi içerdiği kaydedilmiştir. **Bkz**.: Harun Aydın, "Tezkiretü'l-Evliyâ Tercümesi" (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi, 2005, s. XIII-XIV.

[225] Kütüphâne kataloğunda yazar olarak "Karahisârî Ali Rızâ" gösterilmiştir. Kitabın zahriyesindeki kayıtta mütercim olarak yine aynı şahsın adı kaydedilmiştir.

Sonu: “Naḳildür kim çünkim Ḥallāc’ı asdılar, İblīs ḳarşusına geldi ve eyitdi: ‘Bir ene’l-Ḥaḳ sen didüñ ve bir ene’l-ẖayr ben didüm. İmdi saña raḥmet eylediler ve baña laʿnet eylediler. Sebeb nedür?’ didi. Ḥallāc eyitdi: ‘Sebeb oldur kim sen benlik eyledüñ ve ben benligi kendüzümden ıraḳ eyledüm.’ didi. Raḥmetu’llāhi ʿaleyh.”

İstinsah Kaydı: Bulunmamaktadır.

Muhtevâsı:

Nüshada, fihristte gösterildiği gibi 70 velînin menâkıbı yer almaktadır. Takdimler “ol... ol...” şeklinde başlayıp Mâlik-i Dînâr’da “ân... ân...”, Muhammed-i Vâsı’da tekrar “ol”, Süfyân-ı Sevrî’de “ân”, Ebu Hanîfe-i Kûfî’de “ol”, Ahmed-i Hanbel’de “ân” geçişleri yapılmıştır. Ahmed-i Harb’da her iki yapı karışıktır, “ol”la başlayıp “ân”la devâm etmektedir. Sonrasında “ân” yapısı kullanılarak nüsha tamamlanmıştır.

Velîler: 1. Ca’fer-i Sâdık 2. Üveysü’l-Karanî 3.Hasan-ı Basrî 4. Mâlik-i Dînâr 5. Muhammed-i Vâsı’ 6. Habîb-i Acemî 7. Ebû Hâzım-i Medenî 8. Atebetü’l-Gulâm 9. Râbia-i Adeviyye 10. Fuzayl bin İyâz 11. İbrâhim ibn-i Edhem 12. Bişr-i Hâfî 13. Ze’n-nûn-ı Mısrî 14. Bâyezîd-i Bestâmî 15. Abdullâh-ı Mübârek 16. Süfyân-ı Sevrî 17. Ebû Aliyy-i Şakîk 18. Ebû Hanîfe-i Kûfî 19. İmâm-ı Şâfiî 20. Ahmed-i Hanbel 21. Dâvud-ı Tâyî 22. Hâris-i Muhâsibî 23. Ebû Süleymân-ı Dârânî 24. Muhammed-i Semmâk 25. Muhammed bin Eslemi’t-Tûsî 26. Ahmed-i Harb 27. Hâtem-i Asam 28. Sehl bin Abdullâh-ı Tüsterî 29. Ma’rûf-ı Kerhî 30. Serîr-i Sakatî 31. Feth-i Mûsılî 32. Ahmed-i Horî 33. Ahmed-i Hazreviyye 34. Ebû Türâb-ı Nahşi 35. Yahyâ bin Maâd 36. Şâh Şücâ’-ı Kirmânî 37. Yûsuf-ı Hüseyn 38. Ebû Hafs-ı Haddâd 39. Ahmed-i Kassâr 40. Mansûr-ı Ammâr 41. Ahmed ibnü’l-Âsımi’l-Entâki 42. Abdullâh-ı Çanak 43. Cüneyd-i Bağdâdî 44. Ömer [bin] Osmân-ı Mekkî 45. Bû Saîd-i Harrâz 46. Ebu’l-Hasan-ı Nûrî 47. Osman-ı Hīrî (Hayrî de mümkündür.) 48. Abdullâh ibnü’l-Celâl 49. Muhammed-i Rûyem 50. İbn-i Atâ 51. İbrâhim ibn-i Havânıkî 52. Yûsuf-ı Esbât 53. Ebû Ya’kûb İshâk-ı Nehrcûrî 54. Semnûn-ı Mecnûn 55. Muhammedü’l-Mürteiş 56. Ebû Abdullâh-ı Fuzayl 57. Ebu’l-Hasan-ı Bûşengî

58. Hakîm-i Tirmidî 59. Ebû Bekr-i Varrâk 60. Abdullâh-ı Menâzil 61. Şeyh Aliyy-i İsfehânî 62. Hayr-ı Nessâc 63. Ebû Hamza-i Horâsânî 64. Ahmed-i Mesrûk 65. [Ebû] Abdullâh Ahmed-i Mağribi 66. Ebû Aliyy-i Cürcânî 67. Şeyh Ebû Bekr-i Kettânî 68. [Ebû] Abdullâh Muhammed-i Hafîf 69. Ebû Muhammed-i Cerîrî 70. Hüseyn-i Mansûr-ı Hallâc

Nüshadan Bâzı Örnekler

Bu nüsha da B grubundan olduğu için manzum kısımlar ve tercümeleri genelde yoktur. Hallâc-ı Mansur bölümündeki şiirin B'deki gibi sadece Arapçası yazılmıştır, tercümesi mevcut değildir.

Sebepler kısmında B'de de görülen *Tezkiretü'l-Evliyâ*'nın Türkçeye tercüme edilmesi ifâdesi vardır:

(3a/7-13) "Ve daḫı bir sebeb oldur kim Ḳurʾān ve ḥadīṯ maʿnilerin bilmeklige luġat ve naḥv ve ṣarf gerek, tā nesne anlaya. Ve bu meşāyıḫlaruñ sözleri daḫı Ḳurʾān ve eḥādīṯ şerḥidür. Tā dükeli ḫāṣ u ʿām andan fāyide dutalar. Gerçi kim meşāyıḫ sözleri ʿArab dilincedür, Ḫᵛāce ʿAṭṭār –raḥmetu'llāhi ʿaleyh- Pārisī diline getürdi. Ve ben żaʿīf daḫı Türkçeye getürdüm. Tā dükeli müʾminler bundan behremend olup ḥaẓ alalar. Ve ola kim bir niçe ḳardaşlaruñ Pārisī dilin bilmeklige ḳudreti olmaya, ve bu Türkçe kitābı oḳuyan kişi, ben żaʿīf, ḥaḳīr, yazuḳ deñizine ġark olmış miskīni duʿādan unutmayalar."

Bâyezid-i Bestâmî kısmındaki kurukafa menkabesinde geçen âyet, B grubundaki nüshaların genelinde görülen hatalı şekilde yazılmıştır: (60b/10) "…fehum lā yenṭiḳūn."

Abdullâh-ı Mübârek kısmındaki menkabe B'deki gibi kaydedilmiştir:

(84a/7-9) "Naḳildür kim ʿAbdu'llāh ḳatına bir yigit geldi ve ayaġına düşdi ve zārılıḳ ḳıldı: 'Ḳatı yazuḳ işledüm, eyitmege yaramaz.' didi. ʿAbdu'llāh eyitdi: 'Görelüm.' didi. Eyitdi: 'Anamla zinā eylemişüm.' didi. ʿAbdu'llāh eyitdi: 'Ben ḳorḳdum, ṣandum ġaybet söyledüñ ve mesāvī itdüñ.' didi."

14. Kemankeş/00387[226]

Bu nüsha 261x170, 187x120 mm. ebatlarında olup 2a ve 2b'nin harekesiz olan bölümleri dışında hattı harekeli nesihtir. Kütüphâne kataloğunda 342 varak olarak kayıtlıdır. Fakat metnin başlangıcı 1b kabul edildiğinde metin 344a'nın başında bitmektedir. Sayfalardaki satır sayısı 15'tir. 1b ve 2a'daki çift çizgi kırmızı cetvel dışında sayfalar cetvelsizdir. Tâkibiyelidir, fakat fotoğraflamadan dolayı tâkibiyeler her varakta görünmemektedir. Sonradan yeni rakamlarla numaralanmıştır.[227] Sayfalarda yer yer rutubet lekeleri mevcuttur.

Müstensih: Abdükadir Kâsım bin Mahmûd bin Abdullâh

İstinsah târihi: 964 (M. 1557)

Bir velîye ait bölüm bittikten sonra kırmızıyla yazılmış olan "ve birisi dahı" ifâdesiyle diğer velîye geçilmektedir.

Kapaktan sonraki sayfada, bu nüshayı Kemânkeş Hoca Üsküdârî'nin, Vâlide-i Atîk Câmisine vakfettiğine dâir vakıf kaydı vardır. Bu kayıt şöyledir:

"Bu ḥaḳīr u faḳīr, pür-taḳṣīr es-seyyidü'l-ḥāc, ʿAbdul-ḳādiru'l-Maʿrūf bi-Emīr Ḫˇâce el-Üsküdārī Kemānkeş, bu kitāb-ı müsteṭābı mülkümden iḫrāc idüp Üsküdār'da vāḳiʿ Vālide ʿAtīḳ Cāmi-i Şerīfine şol şarṭ ile vaḳf eyledim ki ṭalebe-i ʿulūmdan her kime iḳtiżā iderse rehn-i ḳavī veyāḫud kefīl-i millī virilüp tā ḥāceti tamām olınca. Nişāne için kāġıdın bükmeye ve cildin sökmeye ve uşaḳ eline virmeye. Eger şarṭlardan birisinin ḫilāfı ẓuhūr iderse taẓmīn olına. Fe men beddelehū baʿdemā semiʿahū fe innemā ismuhū ale'l-lezīne yubeddilūne[228] nazm-ı kerīmi fehvāsınca eṯīm olmayalar."

[226] T grubundandır. Kütüphâne kataloğunda hatâlı olarak Sinan Paşa adına kaydedilen nüshalardandır.

[227] Fakat bu numaralamada varak hesabına uygun hareket edilmeyerek metnin başladığı kısmın numaralamanın dışında kalmasına sebep olunmuştur. Bu sebeple biz yine başlangıcı 1b kabul ederek hareket edeceğiz.

[228] Bakara Suresi 2/181 Kısmen iktibas edilmiştir. Tamamının meali: "Her kim bunu işittikten ve kabullendikten sonra vasiyeti değiştirirse, günahı onu değiştirenleredir. Şüphesiz Allah (her şeyi) işitir ve (her şeyi) bilir.

Başı: "Bismi'llahi'r-raḥmāni'r-raḥīm. Ve bihī nestaʿīnu. El-ḥamdu lillāhi'l-cevādi bi-efḍal-i envāʿi'n-naʿmāʾi bi-eşrefi eşnāfi'l-ʿaṭāʾi[229] (…) Ammā baʿdü, çün Ḳurʾān'dan ve eḥādīşden şoñra hīç meşāyıḫlar sözlerinden üstün söz yoḳdur. Zīrā ki bunlaruñ sözleri netīce-i ḥāldür, degül kim semere-i ḳāle. ʿAyn-ı ʿayāndandur, yoḳ ki taḳdīr-i beyāndan. Esrārdandur, yoḳ ki tekrārdan. (…)"

Sonu: "Naḳldur kim çün Ḥüseyn-i Manṣūr'ı ber-dār eylediler, İblīs ʿaleyhi'l-laʿne anı gördi, eyitdi: 'Bir kez ene ben didüm ve bir kez ene sen didüñ. Sen ene'l-Ḥaḳ didün ve ben ene ḫayran didüm. Beni laʿnet itdi ve saña raḥmet itdi. Bunda ḥikmet nedür?' didi. Ḥüseyn eyitdi: 'Sen eneden niyet kendüñe itdüñ ve ben eneyi kendüzümden ıraḳ itdüm. Hāl işbudur.' didi. Raḥmetu'llāhiʿaleyhi."

İstinsah Kaydı: "Temmet hāẕihi'n-nüshati'ş-şerīfeti ve ḥusni tevfīḳıhī ve salla'llāhu ʿalā seyyidinā Muḥammedin ve ālihī ecmaʿīn. Ketebehu'l-ʿabdu'ż-żaʿīfu'l-faḳīru'l-ḫaḳīr, Abdu'l-ḳadīr Ḳāsım bin Maḥmūd bin ʿAbdu'llāh."

Sonra kırmızı mürekkeple şu ifâdeler yazılmıştır:

"Bu Teẕkiretü'l-Evliyā ṣulṭānı ḳuşluḳ vaḳtinde, receb ayınuñ on ikinci güninde dü-şenbe gün Ḥażret-i risāletüñ doḳuz yüz altmış dördünde tamām oldı. Va'llāhu aʿlemu bi'ṣ-ṣavāb ve ileyhi merciu'l-meʿāb. Temmet bi-ʿavni'llāhi taʿālā."

Muhtevâsı:

Nüshada, karışıklık ve eksiklikleriyle beraber 62 velînin menâkıbı bulunmaktadır. Takdimler "ol… ol…" yapısında tek şekillidir.

Velîler: 1. Ca'fer-i Sâdık 2. Üveyse'l-Karanî 3. Hasan-ı Basrî 4. Mâlik-i Dînâr 5. Muhammed-i Vâsı' 6. Habîb-i Acemî 7. Ebû Hâzım-ı Medenî 8. Utbetü'l-Gulâm 9. Râbiatü'l-Adeviyye 10. Fuzayl ibn-i Ayâz 11. İbrâhîm-i Edhem 12. Bişr-i Hâfî 13. Ze'n-nûn-ı Mısrî 14. Bâyezìd-i Bestâmî (Sonu eksiktir.) 15. Abdullâh-ı Mübârek (Başı eksiktir.) 16. Ebû Aliyy-i Cürcânî 17. Şeyh Ebû Bekr-i Kettânî 18.

[229] Bu nüshanın girişinde (1b, 2a, 2b'nin bir kısmı) Attâr'ın Farsça eserinin girişinde bulunan Arapça dua kısmı vardır.

Süfyân-ı Sevrî 19.Ebû Aliyy-i Şakîk 20. Ebû Hanîfe-i Kûfî 21. İmâm-ı Şâfiî 22. Ahmed-i Hanbel 23. Ma'rûf-ı Kerhî 24. Serîr-i Sakatî 25. Feth-i Mûsılî 26. Ahmed-i Horî 27. Ahmed-i Hazreviyye 28. Ebû Türâb-ı Nahşî 29.Yahyâ ibn-i Maâz 30. Şâh Şücâ'-ı Kirmânî 31. Yûsuf-ı Hüseyn 32. Ebû Hafs-ı Haddâd 33. Hamdûn-ı Kassâr 34. Mansûr-ı Ammâr 35. Ahmed ibn-i Âsımı'l-Entâkî 36. Abdullâh-ı Hanîk37. Cüneyd-i Bağdâdî 38. Ömer bin Osmân-ı [Mekkî] 39. Bû Saîd-i Harrâz 40. Ebu'l-Hasan-ı Nûrî 41. Osmân-ı Hayrî 42. Ebû Abdullâh ibn-i Celâ 43. Muhammed-i Rûyem 44. İbn-i Attâr 45. İbrâhim ibn-i Dâvûdu'r-Rakkî 46. Yûsuf-ı [Esbât] 47. Ebû Ya'kûb İshâk-ı Nehrecûrî 48. Semnûn-ı Mecnûn 49. Ebû Muhammed-i Mürteiş 50. Ebû Abdullâh-ı Fazil 51. Ebu'l-Hasan-ı Bûşengî 52. Hakîm-i Tirmidî 53. Ebû Bekr-i Varrâk 54. Abdullâh-ı Menâzil 55. Şeyh Ali Sehl-i Sipâhânî 56. Hayr-ı Nessâc 57. Bû Hamza-i Horâsânî 58. Ahmed-i Mesrûk 59. [Ebû] Abdullâh Ahmed-i Mağribî (Baş tarafı bu sıralamada, sonu ise 161a'dadır.) 60. Abdullâh-ı Hafîf (Baş tarafı 164b'dedir.) 61. Ebû Muhammed-i Harîrî 62. Mansûr-ı Hallâc

Ahmed-i Hanbel'den sonraki 8 velîye ait bölüm bu nüshada bulunmamaktadır. Ahmed-i Hanbel 204b'de normal bitişiyle bitmekte, 205a'da Ma'rûf-ı Kerhî, takdîmiyle beraber başlamaktadır. Tâkibiyede de problem görünmemektedir. O halde aradaki isimler varak eksikliğinden değil, istinsah husûsiyetinden kaynaklanmaktadır denebilir.

Nüshadaki Karışıklıklar

Bu nüshanın sayfalarında, muhtemelen numaralayan ve ciltleyen kişilerin muhtevâya dikkat etmemelerinden doğan karışıklıklar vardır:

Bâyezîd-i Bestâmî 159b'nin sonunda kesilmektedir. 160a'da Abdullâh-ı Mübârek'e geçilmektedir. Ikisi arasında eksik varaklar vardır. Bu durum tâkibiyeye bakarak da anlaşılabilmektedir. 159b'de tâkibiye "Benden şormaġıl" iken 160a "Süfyān ve Fużayl ögmiş ola, anuñ faẓlı ve ululuġı az olmaya." ifâdeleriyle başlamaktadır.

Abdullâh-ı Mübârek 160a'da girişinden takdim kısmı ve birkaç cümle eksik olarak başlamakta, 160b'de kesilmektedir. Devâmı 170a'da başlayıp 175b'de bitmekte ve sonrasında Süfyân-ı Sevrî'yle devâm edilmektedir.

161a'da Abdullâh-ı Ahmed-i Mağribî'nin son kısmı vardır. (Baş tarafı 327a ve b'dedir.) 161a'nın 11.satırında Mağribî bitip takdimiyle beraber Ebû Aliyy-i Cürcânî başlamaktadır. Onun bitişinden sonra normal düzene uygun olarak Ebû Bekr-i Kettânî gelmektedir. Kettânî'nin ardından Abdullâh-ı Hafîf 164b'de başlayıp 169b'de kesilmektedir. Abdullâh-ı Hafîf'in son kısmı 328a'da başlamaktadır. 329b'nin sonlarına doğru Abdullâh-ı Hafif bitirilip Ebû Muhammed-i Harîrî'ye geçilmektedir.

Ahmed-i Mağribî 327a'da başlayıp b'de kesilmektedir. Sonu ise 161a'da, yani çok daha başlardadır. 328a'da Abdullâh-ı Hafîf'in son kısmından menkabeler gelmektedir. Daha sonra da Muhammed-i Harîrî ve Hallâc'la nüsha tamamlanmaktadır.[230]

Nüshadan Bâzı Örnekler

Eserin kaleme alınma, tercüme edilme sebeplerinin sıralandığı girişte ne Attâr'ın Farsça olarak yazması ne de mütercimin Türkçeye çevirmesi ifâdeleri yer alır:

(5b/1-3) "Ve daḫı bir sebeb ol ki çün Ḳur'ān'a ve aḥbāra naḥv u ṣarf gerekdür. Ve ḫalḳuñ öküşi ol maʿnīlerden ḥaẓ almaz, yaʿnī Ḳur'ān'uñ ve ḥadīṯüñ ḫāṣuñ ve ʿāmuñ anda naṣībi vardur, egerçi ki artuġı ʿArab dilince idi."

Câfer-i Sâdık kısmındaki Arapça şiirin tercümesi şu şekilde yapılmıştır:

(10a/8-12)

Gitdi vefā şunuñ gibi kim gitdi dünki gün
Ḫalḳı ḫayāl arzūları ḳapladı revān

Her çend ki gösterürler-ise daşradan [ṣafā][231]
Göñülleri içi [ṭoludur] ʿaḳreb u çıyān

Veyse'l-Karanî kısmındaki Farsça şiirin tercümesi şu şekildedir: (14a/4-5)

[230] Nüshadan sağlıklı bir şekilde istifâde edebilmek için nüshanın yeniden kontrol edilerek düzenlenmesi gerekmektedir.

[231] Eksik olan bu kısımlar T1003'ten tamamlanmıştır.

Her kimüñ sen olmayasın ululıġından aṣṣı ne
Nesnesi olmasa sen anuñ olana ziyān ne

Hasan-ı Basrî kısmındaki Farsça beytin tercümesi şu şekildedir: (26b/14-15)

Tañrı çu yavuz dilin kendüziñe bağlamadı, ayruġa nite bağlayısar?

Bâyezîd-i Bestâmî kısmındaki âyet doğru yazılmıştır: (134a/12-13) "…lā yaʿ ḳilūn."

Abdullâh-ı Mübârek kısmında gıybetle ve zinâ eden gençle ilgili menkabeler peş peşe yer alır: (175a/5-14)

"Naḳldur kim bir gün anuñ ḳatında ġaybet kelecisi çıḳdı. Ol eyitdi: Ben hīç kimsenüñ ġaybetin söylemeyem. Bārī eger söyler-isem atamuñ anamuñ söyleyem ki müzdüm ayruġa varmaḳdan atama anama varmaḳ yegrekdür. didi.

Naḳldur kim bir gün bir yigit ʿAbdu'llāh ḳatına gelüp zārī ḳıldı, aġladı. ʿAbdu'llāh eyitdi: Ne olduñ aġlarsın? Ol yigit eyitdi: Bir günāh işledüm, anuñ udından aġlarvan. Imdi ben ol işüme peşīmān oldum, eyitmege utanurvan. ʿAbdu'llāh eyitdi: Ben ṣandum ki kimsenüñ ġaybetin söyledüñ. Pes ġaybet söylemek ol günāhdan daḫı artuḳdur.[232]

Mansûr-ı Hallâc bölümündeki Arapça şiirin tercümesi şu şekildedir: (340b/1-4)

Degüldür yoldaşum mensūb ḥayfdan nesneye hergiz
Suvarur beni ol resme ki ḳonuḳ ḳonuġı ṭoylar

Ḳadeḥ çün eyledi devri, getürdi kılıc [u] naṭʿı
Yazın pes ejdehā-y-ıla süci içen eyit n'eyler.

[232] Bu nüshaya günâhın mâhiyeti kısmı alınmamıştır.

15. Kılıç Ali Paşa/ 731[233]

Bu nüsha 200x145, 150x100 mm. ölçülerinde olup 214 varaktır. Hattı nâdiren harekeli nesih-nesih kırmasıdır. Metnin baş tarafındaki birkaç satır dua, metnin içinde bâzı âyetler, bâzı Arapça ifâdeler ve sözler harekelidir. Sayfalardaki satır sayısı 58b'ye kadar 15, devâmında genelde 13'tür. Sadece ilk varak kırmızı cetvel içine alınmıştır, metnin gerisi cetvelsizdir. Sayfalarda kurt yeniği izleri vardır. Eski rakamlarla numaralanmıştır ve tâkibiyelidir.

"Nakldür kim", velîlere başlarken kullanılan "Der-Menâkıb-ı…" ifâdeleri kırmızı mürekkeple yazılmış ve bunların bâzıları harekelenmiştir. Bâzı menkabeler kırmızı mürekkeple yazılan "Hikâyet" başlığıyla anlatılmıştır. Bâzı isim, kelime, âyet, hadis ve sözlerin ise üzerleri kırmızıyla çizilmiştir. Nüshanın sonunda velîler fihristi vardır.

Müstensih: Mustafa Hoca

İstinsah Târihi: 1039 **(**M. 1630)

Başı: "Hāẕā Kitābu Teẕkireti'l-Evliyā. Bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm. El-ḥamdu li'llāhi rabbi'l-ʿālemīn. Ve'l-ʿāḳıbetü li'l-mütteḳīn. Ve lā ʿudvāne illā ʿale'ẓ-ẓālimīn. Ve ṣalla'llāhu ʿalā seyyidinā Muḥammedin ve ālihī eṭ-ṭayyibīne eṭ-ṭāhirīne ecmaʿīn. İnne hāẕihī teẕkiratun fe men şāʾe't-teḫaẕe ilā rabbihī sebīlā.[234] (…) Kelāmu'llāhdan ṣoñra daḫı eḥādīṣ-i nebeviyyeden ṣoñra evliyā-yı kāmil ve aṣfiyā-yı ʿāmil kelāmından yegrek söz söylenmemişdür. Zīrā kim bunlaruñ kelāmı maġz-ı kelāmdur. Bunlardan gelen söz vasf-ı hāldendür, ḳīl ü ḳālden degil. Kesb-i ezeldendür, bahṣ-i cedelden degil. Zīrā kim bunlar verese-i enbiyādur. El-ʿulemāʾu vereṣetü'l-enbiyāʾ. Ulemā-i kāmil didükleri evliyā-yı kāmilīndür. Bunlar, ʿilmi irşād-ı nefs-içün bilmişlerdür, yoḫsa medrese ve ḫānḳāh ve cāh ḥāṣıl itmek içün degildür. Nite kim Ḥażret-i Rasūlu'llāh -ṣalla'llāhu Taʿālā ʿaleyhi ve sellem-

[233] Bu nüsha hatâlı olarak Sinan Paşa'ya isnad edilen nüshalardandır. Orijinal husûsiyetleri olduğundan herhangi bir gruba dâhil etmemeyi daha uygun gördük. İleride ayrıntılı incelenirse bu konu netlik kazanabilir.

[234] Bu kısım harekelidir.

buyurmışdur: "ʿUlemāʾu ümmetī ke enbiyāʾi Benī İsrāʿīl" didügi evliyāu'llāhdur. Zīrā her biri bir peyġāmber bedelinde gelüpdür. Baʿzı Ādem bedeli ve baʿżı İbrāhīm bedeli, baʿżı Mūsā ve baʿżı ʿĪsā bedelinde gelmişdür –ʿaleyhi's-selām-. (…)"

Sonu: "Çünkim Ḥüseyn'i ber-dār eylediler, ḳız ḳarındaşına ḫaber vardı. Yalın ayaḳ başı açuḳ, dār dibine geldi. Feryād u fiġān idüp eyitdi: İy ḳarındaş, ʿāḳıbet kendüñi bu ḥāle getürinceye dürişdüñ. (…) Çünkim vücūduñ belāhā-yı dünyādan meydān-ı ʿuḳbā-yı ʿışḳa cevlān eyledi, ġayrı cihānda bahādur ḳalmadı diyüp aġladı ve efġān eyledi. Ve Manṣūr'uñ vefātı tārīḫi üç yüz seksan yılında idi hicretüñ. Raḥmetu'llāhi Taʿālā, vāsiʿaten."

Ferağ Kaydı: "Ḳad veḳaʿa'l-ferāġu min kitābeti't-Teẕkireti'l-evliyāʾi ve kelāmi'l-aṣfiyāʾi, fī şehri ẕi'l-ḳaʿde, fī yevmi pencşembe min şuhūri sene tis'a ve ṣelāṣun, baʿde'l-elf. Ṣāhibu hāẕa'l-kitābu teẕkireti'l-evliyāʾ, Maḥmūd Paşa Mirlivā-yı Rodos. Ḥamāhullāhu teʿālā ʿani'l-āfāt. Kesīrü'l-faḳīru'l-ḫaḳīr Muṣṭafā Ḫᵛāce hāmiden ve muṣalliyen."

Ferağ kaydının sağ ve sol yan taraflarında, müstensihin acziyetini ifâde ettiği ve dua beklentisi dile getirdiği Farsça manzum sözler yazılıdır.

Muhtevâsı:

Nüshanın sonunda yer alan fihristte 61 velî gösterilmesine rağmen, bu nüsha 68 velîyi içermektedir. Takdimler "ol… ol…" şeklindedir.

Velîler: 1. Ca'fer-i Sâdık 2. Üveys-i Karânî 3. Hasan-ı Basrî 4. Mâlik-i Dînâr 5. Habîb-i Acemî 6. Atebetü'l-Gulâm 7. Râbia-i Adeviyye 8. Fuzayl bin İyâz 9. İbrâhim-i Edhem 10. Bişr-i Hâfî 11. Ze'n-nûn-ı Mısrî 12. Bâyezîd-i Bestâmî 13. Abdullâh-ı Mübârek 14. Süfyân-ı Sevrî 15. Şakîk-i Belhî[235] 16. Ebû Hanîfe-i Kûfî 17. İmâm-ı Şâfiî 18. Ahmed-i Hanbel 19. Dâvûd-ı Tâyî 20. Hâris-i Muhâsibî 21. Ebû Süleymân-ı Dârânî 22. Muhammed-i Semmâk 23. Muhammed bin Eslem-i Tûsî 24. Ahmed-i Harb 25. Hâtem-i Asam 26. Süheyl-i Tüsterî 27. Ma'rûf-ı Kerhî 28. Seriyy-

[235] Türkçe tercüme nüshalarının çoğunda "Ebû Aliyy-i Şakîk olarak gördüğümüz isim, bu nüshada eserin Farsça aslındaki gibi yazılmıştır. Bu imlâyı T grubundan bâzı nüshalarda da görmekteyiz.

i Sakatî 29. Feth-i Mûsılî 30. Ahmed-i Hōrî 31. Ahmed-i Hazreviyye 32. Ebû Türâb 33. Yahyâ-yı Maâd 34. Şâh Şücâ'-ı Kirmânî 35. Yûsuf bin Hüseyn 36. Ebû Hafs-ı Haddâd 37. Hamdûn-ı Kassâr[236] 38. Mansûr-ı Ammâr 39. Ahmed [bin] Âsım-ı Entâkî 40. Abdullâh-ı Habak (?) 41. Cüneyd-i Bağdâdî 42. Osmân-ı Mekkî 43. Saîd-i Harrâz 44. Ebu'l-Hasan-ı Nûrî 45. Osman-ı Hīrî 46. Ebû Abdullâh el-Celâ 47. Muhammed-i Rûyem 48. İbn-i Atâ 49. İbrâhim ibn-i Dâvûd er-Rakî 50. Yûsuf-ı Esbât 51. Ebû Ya'kûb İshâk-ı Nehrcûrî 52. Semnûn-ı Mecnûn 53. Ebû Muhammed el-Mür'ışî 54. Ebû Abdullâh-ı Horâsânî 55. Ebu'l-Hasan-ı Pûşengî 56. Hakîm-i Muhammed-i Tirmidî 57. Ebû Bekr-i Varrâk 58. Abdullâh-ı Menâzil 59. Süheyl-i İsfehânî 60. Hayr-ı Nessâc 61. Ebû Hamza-i Horâsânî 62. Ahmed-i Mesrûk 63. Abdullâh-ı Mağribî 64. Ebû Aliyy-i Cürcânî 65. Şeyh Ebû Bekr-i Kettânî 66. Ebû Abdullâh-ı Hafîf 67. Ebû Muhammed-i Harîrî 68. Hüseyn-i Mansûr-ı Hallâc

Bu nüshada orijinal bir durum olarak velîlerin bâzılarının doğum ve ölüm târihleri verilmiş, bâzılarının sadece ölüm târihleri yazılmıştır. Nüshadaki kayıtlara göre Mâlik-i Dînâr'ın doğduğu târih: Hicri 90, vefâtı H. 177; İbrâhim Edhem'in vefâtı H. 262, Bişr-i Hâfî'nin vefâtı H. 227; Zü'n-nûn-ı Mısrî'nin vefâtı H. 240; Bâyezîd-i Bestâmî'nin vefâtı H. 261 yılındadır ve 82 yaşında vefât etmiştir. Bu bilgilere yer verilmemiş olan velîler de vardır.

Nüshada bâzı velîlerin menkabelerinin çoğu atlanmıştır. Meselâ Râbia-i Adeviyye 24b'nin sonunda başlayıp 28a'da bitmektedir ve çoğu menkabesi alınmamıştır. Hallâc-ı Mansûr'un sonundaki Arapça şiir de bu nüshada yoktur. Nüsha bu hâliyle bir özet gibi düşünülebilir.

Nüshadan Bâzı Örnekler

Mukaddime kısmından: (3a/10-13)

"…Ḫ̆āce ʿAttār –raḥmetu'llāhi ʿaleyh- bu kitābı ʿArabīden Farisīye tercüme ḳıldı. Ve bu ḥaḳīr daḫı Fārisīden Türkīye tercüme eyledüm. Ola kim kendümi bir

[236] Bu imlâ da eserin Farsça aslındaki gibidir.

miḳdār anlara teşbīh eyleyem. *Men teşebbehe bi-ḳavmin fe huve minhum*. Yaʿnī ‘Bir kimse kendüyi bir ḳavma beñzede, ol daḫı anlardan olur.’”

Câfer-i Sâdık bölümündeki Arapça şiir şu şekilde tercüme edilmiştir: (7a/3-4)

“Bu ḫalḳ birbirine ṣūretā eyü yüz gösterürler. ammā göñülleri hep ṭolu ʿAḳreb ve yılān ṭoludur.”

Abdullâh-ı Mübârek kısmındaki hadisede “Kasden zinâ eyledüm.” ifâdesi vardır: (62b/1-5)

“Bir gün bir yigit geldi, ʿAbdu’llāh’uñ ayaġına düşdi, feryād idüp aġladı. ʿAbdu’llāh eyitdi: “Yā yigit, n’olduñ? Eyitdi: “Bir ulu, ʿaẓīm günāh eyledüm. Andan size demege ḳādir degülüm. ʿAbdu’llāh eyitdi: “Söyle.” Ol yigit eyitdi: “Ḳasden zinā eyledüm.” ʿAbdu’llāh eyitdi: “Ben daḫı ḫavf eyledüm, ṣandum ki ġaybet eyledüñ.” Kendü eliyle tevbe virdi ve peşīmān oldı.”

16. Lâleli/2030[237]

Bu nüsha 287x193, 210x124 mm. ebatlarında olup 268 varaktır. Hattı harekeli nesihtir. Sayfalardaki satır sayısı 17’dir. Eski rakamlarla numaralıdır ve tâkibiyelidir. Sayfalar kalınca çizilmiş kahverengi cetvel içine alınmıştır. İtinâlı bir yazısı vardır.

Âyet, hadis, Arapça ifâdeler, bâzı sözler ve kelimeler kırmızı mürekkeple yazılmış ve bunlar genelde siyahla harekelenmişlerdir.

Kitabın zahriyesinde “Tezkiretü’l-Evliyâ Şeyh Attâr kuddise sırruhû” yazılıdır.[238]

Müstensih: İlyas bin Abdullâh

İstinsah Târihi: Bulunmamaktadır.

Metnin girişinde, eserin Farça orijinalinin baş tarafında da bulunan Arapça duâ kısmı vardır.

[237] Nüsha T kolundandır.

[238] Kütüphâne kataloğuna yazar olarak Sinan Paşa kaydedilmiştir.

Başı: “El-ḥamdu lillāhi’l-cevādi bi-efḍali envāʿi’n-naġmā’i el-mennāni bi-eşrefi ve eşnāfi’l-ʿaṭāʿi’l-maḥmūdi fī eʿālīẕeri’l-ʿizzi ve’l-kibriyā’. (…) Çün Ḳur’ān’dan ve eḥādīşden şoñra hīç meşāyıḫlar sözlerinden üsdün hīç söz yoḳdur. Zīrā ki buñlaruñ sözleri netīce-i hāldür, degül kim semere-i ḳāl. ʿAyn-ı ʿayāndandur, yoḳ ki taḳrīr-i beyāndan. Esrārdandur, yoḳ ki tekrārdan. (…)”

Sonu: “Çünki Ḥüseyn’i ber-dār eylediler, İblīs -ʿaleyhi’l-laʿne- anı gördi. Şordı kim: ‘Bir kez ene ben didüm ve bir kez ene sen didüñ. Sen ene’l-Ḥaḳ didüñ ve ben ene’l-ḫayr didüm. Baña laʿnet eyledi ve saña raḥmet eyledi. Ḥikmet nedür?’ Ḥüseyn eyitdi: ‘Sen eneden niyyet kendüzüñe itdüñ, ben eneden kendümi ıraḳ itdüm. Ḥāl işbudur.’ didi. Raḥmetu’llāhi ʿaleyhi. Raḥmeten vāsiʿaten.”

İstinsah Kaydı: “Tañrı raḥmeti gelsün aña. İşbu yazan miskīni duāʿdan aña. İlyās bin Abdu’llāhi’l-muḥtāc. İlā raḥmeti’llāhi taʿālā.”

Tesâüb kaydı: “Ṣāḥibuhū ve mālikuhū Ḥüseyin Aġa, Ḥaḳ Taʿālā raḥmet eyleye aña.”

Muhtevâsı

1a’da fihristi haber veren Farsça ifâdelerden sonra 70 velîyi gösteren bir fihrist gelmektedir. Fakat nüsha, bâzılarında eksik varaklar olmakla birlikte 63 evliyânın menâkıbını ihtivâ etmektedir. Nüshadaki takdimler “ol… ol...” şeklinde tek şekillidir.

Velîler: 1. Ebû Muhammed Ca’fer-i Sâdık 2. Üveys-i Karanî 3. Hasan-ı Basrî 4. Mâlik-i Dînâr 5. Muhammed-i Vâsı’ 6. Habîb-i Acemî 7. Ebû Hâzım-ı Medenî 8. Utbe-i Gulâm 9. Râbia-i Adeviyye 10. Fuzayl bin İyâz 11. İbrâhim bin Edhem 12. Bişr-i Hâfî 13. Ze’n-nûn-ı Mısrî 14. Bâyezîd-i Bestâmî 15. Abdullâh-ı Mübârek 16. Süfyân-ı Sevrî 17. Ebû Aliyy-i Şakîk 18. Ebû Hanîfe-i Kûfî 19. Şâfiî Mutalibî 20. Ahmed-i Hanbel (Sonu eksiktir.) 21. Sehl ibn-i Abdullâh-ı Tüsterî (Baş tarafı eksiktir.) 22. Ma’rûf-ı Kerhî 23. Serîr-i Sakatî 24. Feth-i Mûsılî 25. Ahmed-i Hīrî 26. Ahmed-i Hazreviyye 27. Bû Türâb-ı Nahşî 28. Yahyâ ibni Maâz 29. Şâh Şücâ’-ı Kirmânî 30. Yûsuf-ı Hüseyn 31. Bû Hafs-ı Haddâd 32. Hamdûn-ı Kassâr 33.

Mansûr-ı Ammâr 34. Ahmed bin Âsım el-Entâkî 35. Abdullâh-ı Hanîk 36. Cüneyd-i Bağdâdî 37. Ömer bin Osmân-ı Mekkî 38. Bû Saîd-i Harrâz 39. Ebu'l-Hasan-ı Nûrî 40. Osmân-ı Hayrî 41. Ebû Abdullâh bin el-Celâ 42. Ebû Muhammed-i Rûyem 43. İbn-i Atâ 44. İbrâhim bin Dâvûdi'r-Rakkî 45. Yûsuf-i Esbât 46. Ebû Ya'kûb İshâk-ı Nehrcûrî 47. Semnûn-ı Mecnûn 48. Ebû Muhammedü'l-Mürteiş 49. Ebû Abdullâh-ı Fazl 50. Ebu'l-Hasan-ı Bûşengî 51. Hakîm-i Tirmidî 52. Ebû Bekr-i Varrâk 53. Abdullâh-ı Menâzil 54. Şeyh Alî [bin] Sehl-i Sipâhânî 55. Hayr-ı Nessâc 56. Bû Hamza-i Horâsânî 57. Ahmed-i Mesrûk 58. [Ebû] Abdullâh Ahmed-i Mağribî 59. Ebû Aliyy-i Cürcânî 60. Şeyh Ebû Bekr-i Kettânî 61. [Ebû] Abdullâh Muhammed-i Hafîf 62. Ebû Muhammed-i Harîrî 63. Hüseyn-i Mansûr-ı Hallâc

Nüshadaki Karışıklıklar

Nüshada müstensihin dikkatsizliğinden kaynaklanan karışıklıklar görülmektedir:

161a'da Ahmed-i Hanbel bahsi devâm ederken 4. satırın başında birden Sehl ibni Abdullâh-ı Tüsterî ile karışmıştır. Fakat bu geçişe bir işâret yoktur, yazılanlar Ahmed-i Hanbel'in sözleri gibi aktarılmaya devâm edilmiştir. Sonrasında Ma'rûf-ı Kerhî bölümüyle devâm edilmiştir.[239]

Nüshadan Bâzı Örnekler

Bu nüsha T kolundandır. Bu koldan olan nüshalarda manzum ifâdeler ve tercümeleri genellikle yazılmıştır:

Câfer-i Sâdık kısmındaki Arapça şiirin tercümesi şu şekilde kaydedilmiştir: (8a/2-7)

"…'Fesāde'z-zamān ve teġayyera'l-iḫvān. Yaʿnī, "Fāsid oldı zamān, döndi hālinden ḳardaşlar' didi bu beyti oḳıdı:

"(…)"[240]

Tercüme:

[239] 4. satırdaki cümlenin Sehl'e âit olduğunu, transkribe ettiğimiz N nüshasıyla mukâyese sonucu tesbît ettik.

[240] Arapçası vardır.

Gitdi vefā şunun gibi kim, geçdi, döndi gün.
Ḥalḳı ḫayāl arzūları ḳapladı revān.

Her cend gösterürler-ise ṭaşradan ṣafā
Gönülleri içi ṭoludur ʿaḳreb, çıyān.

Veyse'l-Karanî kısmındaki Farsça beytin tercümesi: (11a/6-7)

Her kimüñ sen olmayasın varlığından aṣṣı ne
Nesnesi olmasa, sen anuñ ola ne ziyān

Cüneyd-i Bağdâdî kısmındaki beytin tercümesi: (220a/13-14)

"Aramuzda uş türbe utanuram şu resme ki göre-durur ṣanuram."

Hallâc'ın sonundaki şiirin de Türkçe tercümesi verilmiştir: (265b/7-9)

Degüldür yoldaşum mensūb ḥayfdan nesneye hergiz
Suvarur beni ol resme ki ḳonıḳ ḳonuġı ṭoylar

Ḳadeḥ çün eyledi devri, getürdi ḳılıc [u] naṭʿı
Yarın pes ejdehā-y-ıla süci içen eyit n'eyler

Abdullâh-ı Mübârek kısmındaki zinâ eden gençle ilgili menkabeden önce gıybetle ilgili menkabe de anlatılmıştır:

(138a/4-8) "Ve naḳldur kim bir vaḳt ʿAbdu'llāh-ı Mübārek ḳatında ġaybet sözin söylediler. ʿAbdu'llāh eyitdi: Eger ben ġaybet eylemegi dilermisem atam anam ġaybetin eyleyedüm ki benüm eylügüm bunlara vācibiraḳdur. Yaʿnī kimsenüñ ġaybetin söylemek anuñ ḥaḳḳında eylük eylemekdür. Zīrā anuñ yazuġın alurlar, ġaybet iden maẓleme issi olur.

Ve naḳldur kim bir gün bir yigit geldi, anuñ ayaġına düşdi, zārī idüp aġladı, eyitdi: N'olduñ? Eyitdi: "Bir günāh işledüm, udumdan anı eyidemezem. Ol itdügüme peşīmān olmışam. ʿAbdu'llāh eyitdi: Dimek gereksin. Ol yigit eyitdi: ḥarem içinde

anam-ıla ḥaram-ẕādalıḳ eyledüm. Çün anı işitdi, eyitdi: ḳorḳdum ben daḫı seni ṣandum ki ġaybet söyledüñ.”

Bu nüshada, mütercimin Türkçeye çevirdiği yönündeki ifâdesi yoktur. Hatta Attâr’ın “Farsça olarak yazdığı” ifâdesi de bulunmamaktadır: (4a/13-16)

“(…) Daḫı bir sebeb ol kim çün ki Ḳur’ān ve aḫbāra luġat ve ṣarf, naḥv gerekdür ve ḫalḳuñ ekṣeri ol maʿnīlerden ḥaẓ almazlar-ıdı. Yaʿnī Ḳur’ān’uñ ve ḥadīṣüñ ve ḫāṣuñ ʿāmuñ anda naṣībi vardur. Niceme kim artuġı ʿArab dilince yazıldı ve düzüldi. Tā ḳamu andan nesne añlaya. (…)”

17. Lâleli/2031[241]

Bu nüsha 294x190, 190x115 mm. ebatlarında olup hattı harekeli nesihtir. Kütüphâne kataloğunda 807 varak olarak kayıtlıysa da fotoğrafların tamamı 800’dür. 1b’de başlayan nüsha, 798b’de bitmektedir. Sayfalardaki satır sayısı 9’dur. Tâkibiyelidir; fakat fotoğraflamadan dolayı tâkibiyeler kısmen görünmektedir. Numaralar için de benzer bir durum vardır. Özellikle nüshanın sonlarına doğru sayfaların kenarları çekimin dışında bırakılacak şekilde bir fotoğraflama yapıldığından tâkibiyeler de rakamlar da görünmemektedir. Baş taraflarda 10. varaktan îtibâren sayfaların tamamını içine alacak şekilde fotoğraflama yapıldığı için sol üstte eski rakamlarla yazılan numaralar görülebilmektedir. Fakat yazmanın büyük kısmında fotoğraflarda görülen, yeni rakamlarla 10 sayfada bir yapılan numaralamadır. Sayfalar kırmızı cetvel içine alınmıştır.

Müstensih: Derviş Muhammed[242]

İstinsah Târihi: Bulunmamaktadır.

---

[241] Bu nüsha B grubundandır. Kütüphâne kataloğunda yazar olarak Ferîddüddin Attâr kaydedilmiştir. “Sorumlular” başlığı karşısında “Karahisârî Ali Rızâ”, “Basım bilgileri” başlığı karşısında ise “Derviş Mehmed” adı yazılıdır. Anlaşılır olmaktan uzak olan bu ifâdelerle kastedilen “mütercim” ve “müstensih” olmalıdır. Fakat daha önce de ifâde ettiğimiz gibi bu kayıtlarda bir tutarlılık yoktur. Kimi nüshada Ali Rızâ Karahisarî yazar olarak gösterilirken, kiminde mütercim, kiminde de müstensih yerine kabul edilip kaydedilmiştir. Oysa tercüme aynıdır. Söz konusu illetle mâlul olan nüshaları incelediğimiz kısımlarda bu problemlere ve muğlak ifâdelere dikkati çekmeye çalıştık.

[242] Kütüphâne kataloğuna “Mehmed” olarak kaydedilmiştir; fakat nüshada kelime şedde ile yazılmıştır.

Bu nüshanın özellikle baş ve son taraflarında metni okumaya engel olacak şekilde hattın iç içe geçtiği veya yazının silik hâlde olduğu kısımlar vardır.

Ve dahı, ve nakildür kim, ve'l-âharu, âyet, hadis ve bâzı sözler kırmızı mürekkeple yazılmış; bâzı kelimelerin ve isimlerin ise üzeri kırmızıyla çizilmiştir.

Başı: "Hāẕā Kitābu Teẕkireti'l-Evliyā. Bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm. Şükr ü senā ol Ḫālıḳ'a kim yoġ-ıken [bizi var][243]eyledi ve īmān ve maʿrifet ve ʿilm [ü] edeb [rūzī ḳıldı] ve kendü vaḥdāniyyetini biz ḳullarına [bildürdi] (…) şefīʿ-i ümmet-i [ʿaṣī ve refīḳ-ı] ümmet-i mutīʿ dür. (…)"

Sonu: "…Ḥallāc eydür: 'Sebeb oldur kim sen benlik eyledüñ ve ben benligi kendüzümden ıraḳ eyledüm.' didi. Raḥmetu'llāhi'l-ʿaleyhi, raḥmeten vāsiʿaten. Temme bi-ʿavni'llāhi Taʿālā."

İstinsah Kaydı: "Temmeti'l-kitāb bi-ʿavni'llāhi'l-meliki'l-vehhāb. An-yedi eżʿafu ibādillāhi'ṣ-ṣamedi, el-ḫaḳīru'l-faḳīr Derviş Muḥammed ġafera'llāhu lehū ve li vālideyye, ve'l-mü'minīne ve'l-mü'mināt. Ġafera'llāhu li ṣāḥibihī ve li kātibihī li men deʿā bi'l-maġfirati. Temmet."

Muhtevâsı:

70 velînin menâkıbını ihtivâ eden nüshada takdimler yine ol/ân geçişleriyle yazılmıştır."ol… ol…" yapısıyla başlanmış, Süfyân-ı Sevrî'de "ân"a geçilmiş, Ebû Hanîfe-i Kûfî'de tekrar ol'a dönülmüş, İmâm-ı Şâfiî'de ikisi karışık kullanılmış ve devâmında "ân" kullanılarak nüsha tamamlanmıştır.

Velîler: 1. Ebû Muhammed Ca'fer-i Sâdık 2. Veyse'l-Karânî 3. Hasanu'l-Basrî 4. Mâlik ibn-i Dînâr 5. Muhammed-i Vâsı' 6. Habîb-i Acemî 7. Ebû Hâzım-ı Medenî 8. Atebetü'l-Gulâm 9. Râbia-i Adeviyye 10. Fuzayl bin İyâz 11. İbrâhim ibn-i Edhem 12. Bişr-i Hâfi 13. Ze'n-nûn-ı[244] Mısri 14. Bâyezîd-i Bestâmî 15. Abdullâh-ı Mübârek 16. Süfyân-ı Sevrî 17. Ebû Aliyy-i Şakîk 18. Ebû Hanîfe-i Kûfî 19. İmâm-ı

[243] Nüshada silik olan kısımlar Hacı Beşir Ağa/471'den tamamlanmıştır.

[244] Nüshada ötre ile yazılmış, yani bağlama grubu gibi yapılmıştır: ...u ... Bu hatâ başka isimlerde de görülmektedir. Bunları tamlama şeklinde düzelttik.

Şâfiî 20. Ahmed-i Hanbel 21. Dâvûd-ı Tâyî 22. Hâris-i Muhâsibî 23. Ebû Süleymân-ı Dârânî 24. Muhammed ibn-i Semmâk 25. Muhammed ibn-i Eslemi't-Tûsî 26. Ahmed-i Harb 27. Hâtem-i Asamm 28. Sehl ibn-i Abdullâh-ı Tüsterî 29. Ma'rûf-ı Kerhî 30. Serîr-i Sakatî 31. Feth-i Mûsılî 32. Ahmed-i Hōrî 33. Ahmed-i Hazreviyye 34. Ebû Türâb-ı Yahşî 35. Yahyâ ibn-i Maâz 36. Şâh-ı Şücâ'-ı Kirmânî 37. Yûsuf bin Hüseyn 38. Ebû Hafs-ı Haddâd 39. Ahmed-i Kassâr 40. Mansûr-ı Ammâr 41. Ahmed ibni'l-Âsımı'l-Entâkî 42. Abdullâh-ı Hasan-ı Canîk 43. Cüneyd-i Bağdâdî 44. Ömer bin Osmân-ı Mekkî 45. Bû Saîd-i Harrân 46. Ebu'l-Hasan-ı Nûrî 47. Osmân-ı Hīrî 48. Abdullâh ibnü'l-Celâ 49. Muhammed-i Rûyem 50. İbn-i Atâ 51. İbrâhim ibn-i Dâvûd-ı Nakî 52. Yûsuf-ı Esbât 53. Ebû Ya'kûb İshak-ı Nehricûrî 54. Semnûn-ı Mecnûn 55. Muhammedi'l-Mürteiş 56. Abdullâh-ı Fuzayl 57. Ebu'l-Hasan-ı Bûşengî 58. Hakîm-i Tirmîdî 59. Ebû Bekr-i Varrâk 60. Abdullâh-ı Menâzil 61. Şeyh Aliyy-i İsfehânî 62. Hayr-ı Nessâc 63. Ebû Hamza-i Horâsânî 64. Ahmed-i Mesrûk 65. [Ebû] Abdullâh Ahmed-i Mağribî 66. Ebû Aliyy-i Cürcânî 67. Ebû Bekr-i Kettânî 68. [Ebû] Abdullâh Muhammed-i Hafîf 69. Ebû Muhammed-i Cerîrî 70. Mansûr-ı Hallâc

Nüshadan Bâzı Örnekler

Bâyezid-i Bestâmî kısmındaki âyet B'deki hatalı şekliyle yazılmıştır:

(234a/4) "…lā yenṭiḳūn"

Abdullâh-ı Mübârek'teki menkabe yine B'deki gibidir:

(324b/1-5) "Ve naḳildür kim ʿAbdu'llāh ḳatına bir yigit geldi ve ayaġına düşdi, zārılıḳ ḳıldı kim: 'Ḳatı yazuḳ işledüm, eyitmege yaramaz.' dedi. ʿAbdu'llāh eyitdi: 'Görelüm.' 'Ana-y-ıla zinā eylemişven.' ʿAbdu'llāh eyitdi: 'Ben ḳorḳdum, ṣandum ġaybet söyledin ve mesāvī̄ itdin.' dedi."

18. M. Hilmi-F. Fehmi/00167[245]

Bu nüsha 290x190, 190x120 mm. ebatlarındadır. 1b'de başlayıp 332a'da bitmektedir.[246] Hattı harekeli nesihtir. Sayfalardaki satır sayısı 17'dir. Sayfalar cetvelsizdir. Eski rakamlarla numaralı olan nüsha, tâkibiyelidir.

[245] Nüsha T grubuna dâhildir.

Yıpranmış bir nüshadır, tâmir görmüş varaklar vardır. 1a da tâmir görmüş varaklardan olup nüshanın genel hattından farklıdır.

Bâzı âyetler, hadisler, Arapça sözler, "ve nakildür kim" ifâdeleri, dikkat çekmesi istenen isimler ve kelimeler kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Metnin girişinde eserin Farsça aslının girişinde yer alan Arapça duânın bir kısmı vardır ve diğer nüshalardan farklı olarak Türkçe tercümesi de yapılmıştır.

Müstensih: Bulunmamaktadır.

İstinsah Târihi: Bulunmamaktadır.

Başı: "Hāẕā kitābu Teẕkireti'l-Evliyā

Bismi'llāhi'r-Raḥmāni'r-Raḥīm

El-ḥamdu lillāhi'l-cevādi bi-efḍali envāʾi'n-naʿmāʾ. Ögmek Tañrı'ya, cevāddur; yaʿnī ʿaṭāsı çoḳdur dürlü niʿmetlerüñ. Faẓlu'l-mennān bi-eşrefi eżāfu'l-ʿaṭā. Minnet ḳılıcudur dürlü ʿaṭānuñ ulusu birle. El-maḥmūdu fī eʿālī ẕü'l-ʿizzeti ve'l-kibriyāʾi. Ögülmişdür, ʿizzet yücelikleri üzerinedür. (…) Ammā baʿd, Ḳurʾān ve eḥādis-i nebevīden soñra hīç söz ṭarīḳat meşāyıḫı sözinden yuḳarı yoḳdur – raḥimehumu'llāhu-Anlaruñ sözi ḥālüñ ve işüñ netīcesidür, sözüñ ve ḥıfẓuñ ṣemeresi degül, ʿayāndur beyān degül (…)"

Sonu:[247] "…Ve bir kimse daḫı düşinde gördi. Anı ʿaraṣa-i ḳıyāmetde durġurmışlar, eline bir cām virmişler, başı gövdesinde yoḳ. Ṣordum ki: 'Bu kimdür, ne kişidür?' Cevāp virüp eyitdiler kim: 'Bu gördügüñ başı gevdesinde degül ve elinde cām dutar Ḥüseyn-i Manṣūr-ı Ḥallāc'dur. Elinde dutduġı cāmı başı kesilenlere

[246] Fakat numaralama yapılırken metnin başladığı varak numaralamaya dâhil edilmeyerek 2a, 1 kabul edilip numaralanmıştır. Bizim 1b olarak kabul edeceğimiz kısım sonradan ilâve edilmiş tamamlama bir sayfa olduğu için de bu sonuç doğmuş olabilir. Buna göre yazmanın son varağında 331 yazmaktadır. Fakat biz baştaki varağı da metnin numara sırasına dâhil ederek varakları 1b-332a olarak değerlendirdik.

[247] Son varağın bâzı kısımları kopmuştur. Metnin son bölümü de kopan kısımlardandır.

ulaşdurur.' Naḳildür kim çün Ḥüseyn-i Manṣūr'ı ber-dār eylediler, İblīs gördi ki Manṣūr …"[248]

İstinsah Kaydı: Bulunmamaktadır.

Muhtevâsı

Nüsha 69 evliyânın menâkıbını muhtevîdir. Takdimler "ol…, ol…" yapısında tek şekillidir.

Velîler: 1. Ebû Muhammed Ca'fer-i Sâdık 2. Üveys-i Karanî 3. Hasan-ı Basrî 4. Mâlik-i Dînâr 5. Muhammed-i Vâsı' 6. Habîb-i Acemî 7. Ebû Hâzım-ı Medenî 8. Utbetü'l-Gulâm 9. Râbiatü'l-Adeviyye 10. Fuzayl ibn-i İyâz 11. İbrâhîm ibn-i Edhem 12. Bişr-i Hâfî 13. Ze'n-nûn-ı Mısrî 14. Bâyezîd-i Bestâmî 15. Abdullâh-ı Mübârek 16. Süfyân-ı Sevrî 17. Ebû Alî Şakîk-i Belhî 18. Ebû Hanîfe-i Kûfî 19. İmâm-ı Şâfiî 20. Ahmed-i Hanbel 21. Ebû Süleymân-ı Dârânî 22. Muhammed ibn-i Semmâk 23. Muhammed [bin] Eslem-i Tûsî 24. Ahmed-i Harb 25. Hâtim-i Asam 26. Sehl bin Abdullâhi't-Tüsterî 27. Ma'rûf-ı Kerhî 28. Serîr-i Sakatî 29. Feth-i Mûsılî 30. Ahmed-i Havvârî 31. Ahmed-i Hazreviyye 32. Ebu Türâb-ı Nahşebî 33. Yahyâ bin Maâz 34. Şâh Şücâ'-ı Kirmânî 35. Yûsuf-ı Hüseyn 36. Ebû Hafs-ı Haddâd 37. Hamdûn-ı Kassâr 38. Mansûr-ı Ammâr 39. Ahmed bin Âsım-ı Entâkî 40. Abdullâh-ı Habak (?) 41. Cüneyd-i Bağdâdî 42. Ömer bin Osmân-ı Mekkî 43. Ebû Saîd-i Harrâzî 44. Ebu'l-Hasan-ı Nûrî 45. Osmân-ı Pîrî 46. Ebû Abdullâhi'l-Celâ 47. Muhammed-i Rûyem 48. İbn-i Atâ 49. İbrâhîm ibn-i Dâvûd-ı Rakî 50. Ebû Yûsuf-ı Esbat 51. Ebû Ya'kûb bin İshâk-ı Nehricûrî 52. Semnûn-ı Mecnûn 53. Ebû Muhammedi'l-Mürteiş 54. Ebû Abdullâh-ı Fazl 55. Ebu'l-Hasan-ı Bûşengî 56. Hakîm-i Tirmidî 57. Ebû Bekr-i Varrâk 58. Abdullâh-ı Menâzil 59. Şeyh Alî [bin] Eshel-i İsfehânî 60. Hayr-ı Nessâc 61. Ebu'l-Hayr-ı Akta'[249] 62. Bû Hamza-i Horâsânî 63. Ahmed-i Mesrûk 64. [Ebû] Abdullâh Ahmed-i Mağribi 65. Ebû Aliyy-i Cürcânî 66. Şeyh Ebû Bekr-i Kettânî 67. [Ebû] Abdullâh Muhammed-i Hafîf 68. Ebu Muhammed-i Harîrî 69. Mansûr-ı Hallâc

[248] Devâmındaki parça parça birkaç kelime anlamlı bir şekilde okunamamaktadır.

[249] *Tezkiretü'l-Evliyâ*'nın Farsça aslında yer alan bu isim genelde K grubu nüshalarında görülmektedir.

Nüshadan Bâzı Örnekler

Sebepler kısmında eserin Türkçeye çevrildiği ifâdesi vardır; fakat sonradan eklendiği bellidir. Çünkü Attâr'ın sözleri aradan çıkarılmış, sanki mütercim Arapçadan Türkçeye tercüme etmiş anlamı doğmuştur: (3a/9-10)

"Bir sebeb oldur kim bu kitāb ʿArab dilinceydi, Türkīye tercüme itdüm. Zirā baʿżı yārānlar bu dili bilürler."

Câfer-i Sâdık bölümündeki Arapça şiirin Türkçe tercümesi yazılmıştır: (6a/4-6)

Gitdi vefā şunuñ gibi kim gitdi dünki gün
Ḳapladı ḫalḳı ḥayāl arzūları revān

Her çend ki gösterürler ṭaşradan ṣafā
Gönülleri ki ṭopṭoludur ʿaḳreb ve yılān.

Zü'n-nûn-ı Mısrî kısmındaki Arapça şiirin tercümesi kaydedilmiştir: (76a/2-4)

Tañrı ḳorḳusı sökel ḳıldı beni
Allāh arzūsı göyündürdi beni

Tañrım öldürmiş-idi bir vaḳt cānı
Uş girü Tañrım diri ḳıldı anı

Bu nüshada da Bâyezîd-i Bestâmî kısmındaki kurukafa menkabesindeki âyet hatalıdır; fakat hatalı kelime B grubu nüshalarındakinden daha farklı yazılmıştır: (76b/17; 77a/1-7)

"Ve naḳildür kim bir gün nā-gāh yaluñuz yolca giderken bir ādem başına uġradı. Ṣundı, yirden götürdi. Gördi, alnında yazılmış ki: *Ṣummun, bukmun, ʿumyun, fe hum lā yubṣirūn.* Çünkim Bāyezīd ol yazuyı gördi, bir naʿra urdı, kendüzinden gitdi. Ve bir zamāndan ṣoñra kendüzine geldi. Ol yazulı başı başına ḳodı, eyitdi: Ṣūfī başına beñzer kim Ḥaḳḳ'uñ ʿaẓameti heybetinden bu ḥāli görüp belürsüz olmış. Ne ḳulaġı var kim lem-yezel ḫiṭābın işide ve ne gözi var kim lā-yezāl

ḫişālin göre ve dili var kim anuñ ʿaẓametin ve ululıġın aña ve anı medḥ ide, şinā ḳıla. Ve ne ʿaḳlı var kim bir zerre anuñ maʿrifetin bile. Bu āyet anuñ şānına gelmişdür."

Abdullâh-ı Mübârek kısmında hem gıybetle hem de zinâ eden gençle ilgili menkabeler vardır: (101b/13-17)

"Ve daḫı eyitdi: Eger kimsenüñ ġaybetin söylesem atamuñ söyleyeydüm kim müzdüm ayruḳlara varmaḳdan atama anama varmaḳ yigrekdür. didi.

Ve naḳildür kim bir gün bir yigit ʿAbdu'llāh ḳatına geldi. Fi'l-ḥāl eline ayaġına düşdi, zārī zārī aġladı. Pes ʿAbdu'llāh eyitdi: "N'oldı saña ki aġlarsın?" didi. Ol yigit eyitdi: "Bir günāh işledüm ki anuñ udından aġlaram velīkin eyitmege utanuram." didi. Pes ʿAbdu'llāh eyitdi: "Elbette eyitmeñ gerek." didi. Ol yigit eyitdi: "Yañılmışam, ḥalālum diyü kendü anam-ıla zinā ḳılmışam. Ne ḳılayum? ʿAceb Ḥaḳ Taʿālā tevbemi ḳabūl ḳıla mı?" didi. Pes ʿAbdu'llāh ḳatı ḳaḳıdı. Eyitdi: "Ben daḫı ḳorḳdum ki bir müʾmin ḳul ḥaḳḳında ġaybet söz söyledüñ, yāḫūz bühtān itdüñ." didi. Nitekim mefḫar-i mevcūdāt Muḥammed-i Muṣṭafā buyurur ki: el-ġaybeti eşeddü mine'z-zinā. Yaʿnī: ġaybet zinādan yavuzdur. didi."[250]

Hallâc-ı Mansûr kısmındaki şiirin sâdece Arapçası vardır.[251]

19. Mihrişah Sultan/166[252]

Bu nüshanın cildi, üstü renkli kağıt kaplı, sırtı ve kenarları kahverengi meşin olup mıkleblidir. 200x130, 150x80 mm. ölçülerindedir ve 186 varaktır. Hattı harekeli nesihtir. Sayfalardaki satır sayısı 17'dir. Sayfalar cetvelsizdir. Eski rakamlarla numaralanmıştır ve tâkibiyelidir.

[250] Reşid Efendi/476'da da olduğu gibi bâzı nüshalarda menkabenin sonuna bu hadis eklenmiştir.
[251] **Bkz.** 331b/3-5
[252] K grubundandır. Kütüphâne kataloğunda yazar olarak Ferîdüddîn-i Attâr, "Sorumlular" başlığıyla da Ali Rıza Karahisârî kaydedilmiştir.

Müstensih: Abdullatif ibn-i Ali

İstinsah Târihi: 998 (M.1590)

Zahriyeden önce 1 boş sayfa, zahriyede ise "Hâzâ Kitâbu Tezkireti'l-Evliyâ rıdvânu'llahi aleyhim ecmaîn." başlığıyla 20 velînin sıralandığı bir fihrist vardır. Fihrist, nüshanın muhtevâsına uygun olarak Ahmed-i Hanbel'le bitmektedir. 1b'de derkenârda Mihrişâh Sultan Kütüphânesi'ne âit vakıf kaydı vardır.

Nüshaların baş taraflarında "nakildür kim" ifâdelerinde kırmızı mürekkeple yazılanlar yanında, siyahla yazılıp üzeri kırmızıyla çizilmiş olanlar da vardır. 65. varaktan îtibâren "nakildür kim", "ve'l-âhiru", evliyâ takdimlerinin girişi genelde kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Yer yer derkenâra yazılmış açıklamalar görülmektedir.

Başı: "Bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm. El-ḥamdu li'llāhi rabbi'l-ʿālemīn. Ve's-salātu ve's-selāmu 'ala seyyidi'l-mürselīn, Muḥammeden ḫāteme'n-nebiyyīn. Ve ṣalla'llāhu 'aleyhi ve sellem. Ve ʿalā ālihi ve ṣaḥbihi ecmaʿīn. Ammā baʿdu: Ḳur'ān'dan ve ḥadīṯden soñra hīç evliyā ve meşāyıḫ sözinden yigrek ve yüksek söz yoḳdur. Anıñ-ıçun kim bunlaruñ sözi ve işi hāl dilidür, ḫıfz ve ḳāl degüldür. Yaʿnī sözi ve edebi bunlara Tañrı virmişdür, ata ve üstāẕ ögretmiş degüldür."

Sonu: "Naḳildür kim Muḥammed ibni Ḫarrās eyitdi: 'Öldiginden soñra Aḥmed'i düşümde gördüm kim: 'Ḥaḳ Ta'ālā senüñ-ile ne işledi?' Eyitdi kim: 'Beni yarlıġadı, başuma tāc urdı ve ayaġuma altun naʿlin geyürdi ve eyitdi kim: 'Yā Aḥmed, işbu ḳamusı anun-ıçundur kim eyitdüñ 'Ḳur'ān yaradılmış degüldür' didüñ. Yā Aḥmed, şol erleri kim saña degmişdür, hemīşe ben Tañrı'[yı] yāẕ ḳılġıl.' didi. Va'llāhu a'lem bi'ṣ-ṣavāb ve ileyhi'l-merciu'l-me'ab."

İstinsah Kaydı: "Temme Teẕkiretü'l-Evliyā bi-'avni'llāhi tebāreke ve taʿālā ve's-selām. Ve ḳad temme hāẕā kitābu'ş-şerīf bi-ġāyeti ʿavni'l-latīfi ʿalā yedi ʿAbdu'n-naḥīf. Vaḳżī merāmuhū yā sāmia'l-münācāt ve mucībe'd-daʿavāt. Fi'l-

yevmi’s-sābiʿi min şehri şaʿbānu’l-muʿaẕẓam. Min şuhūri sene ṣemāniye ve tisʿīne ve tisʿa miʾe.[253] Sene 998.

Her ki dilerse sevāb ḳazana, Fātiḥā oḳıya bunı yazana. Ümīẕdür ki bunı yazana teraḥḥum ḳıla. Hasbeten li’llāh Fātiḥā oḳıyup yazana, bağışlaya Allāh Taʿālā, aña daḫı raḥmet ḳıla. Her kim ki dünyāda bir kimseʾi ḫayr duʿā-y-ıla añsalar, añı daḫı ḫayr duʿā-y-ıla añalar. Her ki dilerse sevāb ḳazana, Fātiḥā oḳıya bunı yazana. Ketebehū ʿabdu’ż-żaʿīfu’l-müẕnibu’r-rāci, El-muḥtāc, ilā raḥmeti’llāhi Taʿālā. Kātib Abdi’l-latīf ibni ʿAlī ġafera’llāhu lehumā ve li vālideyhi ve li cemīʿi’l-mü’minīne ve’l-mü’mināti ve’l-müslimīne ve’l-müslimāti, āmīn yā rabbe’l-ʿālemīn.”

Muhtevâsı:

Bu nüsha fihristte gösterildiği gibi 20 velîyi içermektedir. Takdimler “ol… ol…” şeklindedir.

Velîler: 1. Ebû Muhammed Ca’fer-i Sâdık 2. Üveyse’l-Karânî 3.Hasan-ı Basrî 4. Mâlik-i Dînâr 5. Muhammed-i Vâsı’6. Habîb-i Acemì 7. Ebû Hâzım-ı Medenî8. Ukabetü’l-Gulâm 9. Râbiatü’l-Adeviyye 10. Fuzayl bin Ayyâz 11. İbrâhîm-i Edhem 12. Bişr-i Hâfî 13. Ze’n-nûn-ı Mısrî 14. Bâyezîd-i Bestâmî 15. Abdullâhi’l-Mübârek 16. Süfyân-ı Sevrî 17. Ebû Aliyy-iŞakîk 18. Ebû Hanîfe-i Kûfî 19. İmâm-ı Şâfiî 20. Ahmed-i Hanbel

Nüshadan Bâzı Örnekler

Mukaddime kısmından: (1b/11-16; 2a/1-13)

“...Velilerün bir nicesi Ādem peygamber bedelidür ve bir nicesi İbrāhīm peyġāmber bedelidür. (..) ve çün Hüdavendigār-ı dindār ve mahdūm-ı mu’azzam, melikü’l-ümera’i ve’l-eʿāzım, cāmiu’l-mekārimi menba’i’l-irfāni ve’l-hakāyıḳ, Muḥammed ibni Aydınī Ġāzī Beg ol giçmiş velilerün ve alimlerün dirligin ve aḥvālin anlamaġa ve Tañrıya ne sebeb ile ulaşduḳların, Tañrı dostlıġına lāyıḳ ve ḳulluġa lāyıḳ olduḳların bilmeklige tamām rāġıb oldı kim hemīşe Tañrı zikri

[253] Metinde rakamlarla ilgili bulunan hatâlar düzeltilmiştir.

eylemek ve bunlaruñ hikāyetin ve sīretin oḳumaḳ birle Tañrınuñ raḥmeti anuñ üzerine ine. Nite kim Peyġāmber –ʿaleyhi's-selām- eyitdi: İnde ẕikrü's-sālihine tenezzelü'r-raḥmetu. Yaʿnī: "Ṣāliḥlerüñ ẕikrin itmek vaḳtinde raḥmet iner." Pes Ḳasasu'l-Enbiyā kitābın 'Arab dilinden Türk diline dönderdügimden soñra ben żaʿīfe işāret olındı kim Tezkiretü'l-Evliyā kitābın daḫı Pārsī dilinden Türkçeye dönderem. Pes ol ulunuñ işaretin yerine getürmek vācıblıġın bu iş üzere dutdı. (…)"

Bu nüshada Câfer-i Sâdık bölümündeki şiirin sâdece Arapçası olup tercümesi bulunmamaktadır.(5a/4-6)

Bâyezîd-i Bestâmî kısmındaki âyet doğru yazılmıştır: (121b/6-14)

"Bāyezīd yola girüp gitdi. Pes yol üzerinde bir ādem başı buldı ḳurı. Anuñ üzere yazılmış kim: "ṣummun, bukmun, ʿumyun, fe hum lā yaʿḳilūn." Bāyezīd bir naʿra urdı, ol ḳurı başı götürdi, öpdi ve eyitdi: "ṣūfī başına beñzer kim ḥaḳḳuñ ʿaẓameti içinde yuyılmışdur ve belüsüzdür. Ne ḳulaḳ var kim lem-yezel ḫiṭābın işide, ve ne göz var kim lā-yezāl cemālin göre. Ve ne dil var kim anuñ ululıġın aña ve ṣenā ḳıla. Ve ne ʿaḳıl var kim bir ẕerre anuñ maʿrifetin bile. Pes bu āyet anuñ şānında gelmişdür."

Abdullâh-ı Mübârek kısmındaki gıybetle ve zinâ eden gençle ilgili menkabeler:

(8-12) "Naḳildür kimanuñ ḳatında bir gün ġaybet kelecisi çıḳdı. Eyitdi: 'Eger ben kimsenüñ ġaybetin söyleseydüm atamuñ ve anamuñ ġaybetin söyleyeydüm kim müzdüm ayruġa varmaḳdan atama ve anama varmaḳ yigrekdür.' didi."

(155a/12-17;155b/1-2)

"Naḳildür kim bir gün bir yigit ʿAbdu'llāh'a geldi, eline ayaġına düşdi, Zārı zār aġladı. ʿAbdu'llāh eyitdi: Ne oldı saña? Ol yigit eyitdi: Bir yazuḳ işledüm, anuñ udından aġlarvan. Ve ol işüme peşīmān oldum, utanurvan. Ve ʿAbdu'llāh eyitdi:

“Eyitmek gereksin.” Eyitdi: Kendü anam-ıla zinā ḳıldum. Eyitdi: “Ben ḳorḳdum kim sen ġaybet söylemiş olasın didi. Ġaybet zinādan yavuzdur didi.”[254]

20. Nûri Arlasez/00050[255]

Bu nüsha; yıpranmış, sırtı bez kaplı, yer yer soyulmuş, şemseli kahverengi meşin bir cilt içerisindedir. 305x205, 255x150 mm. ebatlarında olup 128 varaktır. Hattı harekeli nesihtir. Sayfalardaki satır sayısı 21’dir. Yeni rakamlarla numaralanmıştır. Sayfalar cetvelsizdir ve tâkibiyelidir.

Kitabın zahriyesinde duâlar vardır. Oldukça harap durumda olan nüshada tâmir görmüş varaklar, birçok kurt yeniği izi ve nem lekesi mevcuttur. Metnin başladığı 1b’nin sonlarına doğru kurt yenikleri bâzı kelimeleri okunamayacak hâle getirmiştir. Devâmındaki birkaç varakta da gerek aynı sebeple gerekse tâmirât görmüş bâzı kısımların küçük kağıt parçalarıyla kapatılmış olması sebebiyle okunamayan kısımlar bulunmaktadır. Nüshanın sonunda velîler fihristi yer alır.

Müstensih: Muhammed bin Hacı Osman

İstinsah Târihi: 1038 **(**M. 1628)

“Ve dahı”, “ve nakildür kim”, âyet, hadis, bâzı sözler, kelimeler ve evliyâların adları kırmızı mürekkeple yazılmıştır.

Başı: “Kitābu Teẕkireti’l-Evliyā

Bismi’llāhi’r-raḥmāni’r-raḥīm. Şükür ve senā ol Ḫālıḳ’a kim yoḳ-ıken bizi var eyledi ve īmānı ve maʿrifet ve ʿilm ve edeb rūzī ḳıldı ve kendü vaḥdāniyyetini biz ḳullarına bildürdi. Ve daḫı kendü görklü dīdārına vaʿde ḳıldı kim göstere.”

Sonu: “Ve naḳildür kim çünkim Ḥallāc’ı asdılar, İblīs ḳarşusına geldi ve eyitdi: “Bir ene’l-Ḥaḳ sen didüñ ve bir ene’l-ḫayr ben didüm. Saña raḥmet eylediler ve baña laʿnet eylediler. Sebeb nedür?” didi. Ḥallāc eydür: “Sebeb oldı kim sen

[254] **Karş**. T1004 244a

[255] B grubundandır.

benlik eyledüñ ve ben benligi kendüzümden ıraḳ eyledüm.” didi. Raḥmetu’llāhī ʿaleyh.”

İstinsah Kaydı: “Temmet bi-ʿavni’llāhi ve ḥüsni tevfīḳ. Taḥrīren fī şehri muḥarremi’l-ḥarām, sene s̱emāniye ve selāsīn ve elf.

Ḳad temme hāẕa’l-kitābu’ş-şerīf min yedi eżʿafi ibādi’llāh Muḥammed bin el-Hāc Os̱mān ġafera’llāhu ve li vālideyye ve li cemīʿi’l-müʿminīne ve’l-müʿmināti, āmīn yā rabbe’l-ʿālemīn.”

Muhtevâsı:

Bu nüshanın sonunda Farsça bir başlıkla birlikte 70 velîyi gösteren bir fihrist vardır. Nüshanın içerdiği velî sayısı fihristteki gibi 70’tir.

Takdimlere “ol… ol…”yapısıyla başlanmış, Süfyân-ı Sevrî’de “ân”a geçilmiştir. Ebû Hanîfe-i Kûfî’de “ol”, Ahmed-i Hanbel’de “ân” yapılarına dönüşler olmuştur. Ahmed-i Harb’da her iki yapı karışıktır. Bu velîden sonra nüsha “ân” kullanılarak tamamlanmıştır.

Velîler: 1. Ebû Muhammed Ca’fer-i Sâdık 2. Üveyse’l-Karanî 3. Hasan-ı Basrî 4. Mâlik-i Dînâr 5. Muhammed-i Vâsı’ 6. Habîb-i Acemî 7. Ebû Hâzım-ı Medenî 8. Atebetü’l-Gulâm 9. Râbia-i Adeviyye 10. Fuzayl bin İyâz 11. İbrâhîm bin Edhem 12. Bişr-i Hâfî 13. Ze’n-nûn-ı Mısrî 14. Bâyezîd-i Bestâmî 15. Abdullâh-ı Mübârek 16. Süfyân-ı Sevrî 17. Ebû Aliyy-i Şakîk 18. Ebû Hanîfe-i Kûfî 19. İmâm-ı Şâfiî 20. Ahmed-i Hanbel 21. Dâvûd-ı Tâyî 22. Hâris-i Muhâsibî 23. Ebû Süleymân-ı Dârânî 24. Muhammed ibni Semmâk 25. Muhammed bin Eslemi’t-Tûsî 26. Ahmed-i Harb 27. Hâtem-i Asam 28. Sehl bin Abdullâh-ı Tüsterî 29. Ma’rûf-ı Kerhî 30. Serîr-i Sakatî 31. Feth-i Mûsılî 32. Ahmed-i Hōrî33. Ahmed-i Hazreviyye 34. Ebû Türâb-ı Nahşî 35. Yahyâ ibn-i Maâd 36. Şâh Şücâ’-ı Kirmânî 37. Yûsuf-ı Hüseyn 38. Ebû Hafs-ı Haddâd 39. Ahmed-i Kassâr 40. Mansûr-ı Ammâr 41. Ahmed ibnü’l-Âsımı’l-Entâkî 42. Abdullâh-ı Canak 43. Cüneyd-i Bağdâdî 44. Ömer [bin] Osmân-ı Mekkî 45. Bû Saîd-i Harrâz 46. Ebu’l-Hasan-ı Nûrî 47. Osmân-ı Hayrî 48. Abdullâh ibnü’l-Celâl 49. Muhammed-i Rûyem 50. İbn-i Atâ 51. İbrahim ibn-i Devânıkî (Fihristte Dâvûd-ı Nakî yazılmıştır.) 52. Yûsuf-ı Esbât 53. Ebû Ya’kûb İshak-ı Nehrecûrî 54.

Semnûn-ı Mecnûn 55. Ebû Muhammedi'l-Mürteiş 56. Ebû Abdullâh-ı Fuzayl 57. Ebu'l-Hasan-ı Bûşengî 58. Hakîm-i Tirmidî 59. Ebû Bekr-i Varrâk 60. Abdullâh-ı Menâzil 61. Şeyh Aliyy-i İsfehânî 62. Hayr-ı Nessâc 63. Ebû Hamza-i Horâsânî 64. Ahmed-i Mesrûk 65. [Ebû] Abdullâh Ahmed-i Mağribî 66. Ebû Aliyy-i Cürcânî 67. Şeyh Ebû Bekr-i Kettânî 68. [Ebû] Abdullâh Muhammed-i Hafîf 69. Ebû Muhammed-i Cerîrî 70. Mansûr-ı Hallâc

Nüshadan Bâzı Örnekler

Hasan-ı Basrî kısmındaki Farsça beytin tercümesi yapılmıştır: (10b/7)

"Tanrı çün yavuz dilin kendüzüñe bağlamadı, ġayra nice bağlasun."[256]

Bâyezîd-i Bestâmî kısmındaki kurukafa menkabesindeki âyet B'deki hatalı şekliyle yazılmıştır: (44b/1) "…lā yentiḳūn."

Abdullâh-ı Mübârek kısmındaki hâdise de B nüshasındaki gibidir.[257]

Hallâc-ı Mansûr kısmındaki Arapça şiirin de sadece Arapçası vardır. [258]

21. Nûruosmâniye/2299 (N)[259]

Bu nüshanın, üzeri renkli kağıtla kaplanmış karton kapaklı bir cildi vardır. 25.5x34 ebatlarında olup hattı harekeli nesihtir. 1b'de başlayıp 162a'da bitmektedir. 50 rakamı peşpeşe iki varağa yazıldığı için kütüphâne kataloğunda son varakta yazan 161 rakamı kayıtlıdır. Sayfalardaki satır sayısı 17'dir ve sayfalar cetvelsizdir.

Âyetler, hadisler, Arapça sözler, "ve nakldur kim", "ve'l-âharu" ifâdeleriyle dikkat çekmesi istenen kelimeler ve ifâdeler kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Varaklarda kurt yeniği izleri vardır ve bâzı varaklar tâmir görmüştür. Kurşun kalemle eski rakamlarla numaralanmış olan nüsha, kısmen tâkibiyelidir.

---

[256] B grubu nüshalarında bu beytin tercümesi gelen olarak görülmezken burada tercümesi T grubundaki gibi kaydedilmiştir.

[257] 60b/4-6

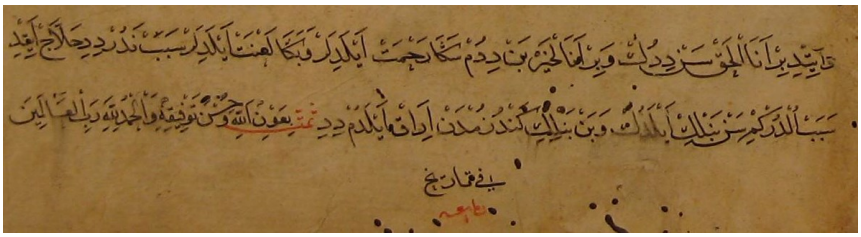
[258] 126a/5-6

[259] Hatâlı olarak Sinan Paşa'ya isnad edilen nüshalar arasındadır. Nüshaların mukayesesinde zaman zaman N'ye atıflar yaptığımız görülecektir. Bunun sebebi tezimizde kısmen yer alacak olsa da bu nüshanın tamamını transkribe edip B nüshası ile karşılaştırmış ve bunun sonucunda, bu koldan gelen nüshaların az ve önemsiz denebilecek değişiklikler dışında birbirinin aynısı olduğunu görmüş olmamızdır.

Müstensih: Bulunmamaktadır.

İstinsah Târihi: Bulunmamaktadır.

Necla Pekolcay'ın mezuniyet tezinde ve *İslam Düşüncesi* dergisindeki yazısında nüshanın H. 771 târihli olduğu kaydedilmiştir.[260] Pekolcay bu târih bilgisine ulaşma kaynağı olarak "Koca Râgıb Paşa Kütüphânesi tasnif komisyonunda bulunan Çelebi oğlu Cevâd Bey"i göstermiştir. Bu zat, nüshanın sonundaki ibâreyi "remâ siaten" şeklinde okumuş ve bunun ebced hesabı ile karşılığını 771 olarak bulmuştur. Fakat bizim sorduğumuz arşiv ve hat uzmanı hocalarımız söz konusu yazıdan böyle bir târih çıkarılmasının müşkil olduğunu ifâde ettiler. Dolayısıyla bu nüshada târih bilgisinin müphem kaldığını belirtmekle iktifâ edip ilgili kısmın fotoğrafını aşağıya alıyoruz:

Başı: "Bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm, ve bihī nesteʿīnu

Elḥamdu lillāhi'l-ḳaviyyi'l-ḳadīr. El-ʿalīmi'l-ḫabīr. El-münezzehi ʿani'ş-şerīki ve'l-vezīr. Müẕillu'ş-şerīfi ve'l-ḫatīr. Ve muizzuʿẕ-ẕelīli ve'l-ḥaḳīr. Şükür ol Tañrıya kim ḳavīdür hem ḳādirdür hem ʿālimdür hem ḫabīrdür. Münezzehdür şerīkden gerekmez aña vezīr. (…) ʿĀṣī ve refīḳ ümmet mutīʿdür.[261] Ve çırāġ-ı zemīni ve āsumānı maḳbūl-i Yezdāndur."

Sonu: "Ve naḳldur kim çünkim Manṣūr'ı aṣdılar, İblīs ḳarşusına geldi ve eyitdi: 'Bir 'ene'l-Ḥaḳ' sen didüñ ve bir 'ene'l-ḫayr' ben didüm. Saña raḥmet

[260] Necla Pekolcay, "Anadolu Türkçesi ile Tezkire el-Evliya Tercümesinin Gramer Hususiyetleri" (Lisans mezuniyet tezi), İstanbul Üniversitesi, 1946 (Bu tez İstanbul Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü, T. 252'de kayıtlıdır.); Necla Pekolcay, "Bir Tezkiretü'l-Evliyâ Tercümesi Hakkında", **İslam Düşüncesi Mecmuası**, İstanbul, 1967, S. 2, s. 113-115.

[261] Bu nüsha ve onunla aynı hatâlı nüshadan istinsah edildiği anlaşılan bâzı nüshalarda bu kısım hatâlı yazılmıştır. Bu hatâdan dolayı cümlenin anlamı problemlidir. Macaristan'daki nüshada (B) ise tamlamanın yazılışı doğrudur: "…şefīʿ-i ümmet-i āṣī ve refīḳ-ı ümmet-i muṭīʿdür."

eylediler ve baña laʿnet eylediler. Sebeb nedür?' didi. Ḥallāc eyitdi: 'Sebeb oldur kim sen benlik eyledüñ ve ben benligi kendüzümden ıraḳ eyledüm.' didi.

Temmet bi-ʿavni'llāhi ve ḥüsni tevfīḳıhi ve'l-ḥamdu li'llāhi rabbi'l-ʿālemīne. Fī tārīḫi (..?)"

Muhtevâsı:

Nüsha, iki velînin bölümlerinde bulunanbâzı eksiklerle beraber 69 evliyânın menâkıbını içermektedir.

Takdimler "ol…, ol…" şeklinde başlamış, Süfyân-ı Sevrî'de "ân", Ebû Hanîfe-i Kûfî 'de "ol", Ahmed-i Hanbel'de "ân", Hâtim-i Asam'da tekrar "ol" dönüşümleri yaşanmıştır. Sehl bin Abdullâh-ı Tüsterî'den îtibâren ise "ân" kullanılarak nüsha tamamlanmıştır.

Velîler: 1. Ebû Ca'fer-i Sâdık 2. Üveys el-Karânî 3. Hasan-ı Basrî 4. Mâlik bin Dînâr 5. Muhammed-i Vâsı' 6. Habîb-i Acemî 7. Ebû Hâzım-ı Medenî 8. Atebetü'l-Gulâm 9. Râbia-i Adeviyye 10. Fuzayl bin İyâz (Başından kısa bir bölüm vardır.) 11. Bişr-i Hâfi (Başı eksiktir, metinde "Büşür", nadiren de "Büşer" olarak yazılmıştır.) 12. Ze'n-nûn-ı Mısrî 13. Bâyezîd-i Bestâmî 14. Abdullâh bin Mübârek 15. Süfyân-ı Sevrî 16. Ebû Aliyy-i Şakîk 17. Ebû Hanîfe-i Kûfî 18. İmâm-ı Şâfiî 19. Ahmed-i Hanbel 20. Dâvûd-ı Tâyî 21. Hâris-i Muhâsibî 22. Ebû Süleymân-ı Darânî 23. Muhammed-i Semmâk 24. Muhammed bin Eslem-i Tûsî 25. Ahmed-i Harb 26. Hâtim-i Asam 27. Sehl bin Abdullâh-ı Tüsterî 28. Ma'rûf-ı Kerhî 29. Serîr-i Sakatî 30. Feth-i Mûsılî 31. Ahmed-i Hōrî 32. Ahmed-i Hazreviyye 33. Ebû Türâb-ı Nahşî 34. Yahyâ bin Maâz 35. Şâh Şücâ'-ı Kirmânî 36. Yûsuf-ı Hüseyn 37. Ebû Hafs-ı Haddâd 38. Ahmed-i Kassâr 39. Mansûr-ı Ammâr 40. Ahmed ibnü'l-Âsımı'l-Entâkî41. Abdullâh-ı Hasan-ı Çanak 42. Cüneyd-i Bağdâdî 43. Ömer [bin] Osmân-ı Mekkî 44. Bû Saîd-i Harrâz 45. Ebu'l-Hasan-ı Nûrî 46. Osmân-ı Hīrî 47. Abdullâh bin el-Celâ 48. Muhammed-i Rûyim 49. İbn-i Atâ 50. İbrâhim bin Dâvûd 51. Yûsuf-ı Esbât 52. Ebû Ya'kûb İshâk-ı Nehrcûrî 53. Semnûn 54. Ebû Muhammedi'l-Mürteiş 55. Ebû Abdullâh-ı Fazl 56. Ebu'l-Hasan-ı Bûşengî 57. Hakîm-i Tirmidî 58. Ebû Bekr-i Varrâk 59. Abdullâh-ı Menâzil 60. Şeyh Aliyy-i İsfehânî 61. Hayr-ı Nessâc

62. Ebû Hamza-i Horâsânî 63. Ahmed-i Mesrûk 64. Ahmed-i Mağribî 65. Ebû Aliyy-i Cürcânî 66. Şeyh Ebû Bekr-i Kettânî 67. [Ebû] Abdullâh Muhammed-i Hafîf 68. Ebû Muhammed-i Cerîrî 69. Mansûr-ıHallâc

Nüshadaki Eksik Varaklar

Bu nüshada da eksik varaklar vardır. 30a/16'dan 30b'nin sonuna kadar Fuzayl bin İyâz'ın baş tarafından kısa bir bölüm bulunmaktadır. 31a'da ise Bişr-i Hâfî'ye geçilmiştir. Numaralar sonradan yazıldığı için bu atlama dikkate alınmamışsa da bu kısımda Fuzayl'ın büyük bölümü, İbrâhim Edhem'in tamamı ve Bişr-i Hâfî'nin ise baş tarafı eksiktir.

Nüshadan Bâzı Örnekler

Bâyezîd-i Bestâmî kısmındaki kurukafa menkabesi: (39a/9-12)

"Pes Şeyḫ gider-iken bir ḳuru ādem başın gördi. Ol başda yazılmış-ıdı kim: *Ṣummun bukmun ʿumyun fehüm lā yenṭiḳūn*. Şeyḫ anı göricek naʿra urdı ve ol başı aldı öpdi, başına ḳodı ve eyitdi: "Ṣūfi başına beñzer kim Ḥaḳ yolında maḥv olmışdur. Ne ḳulaġı vardur kim ḫiṭāb-ı lem-yezelişide ve ne gözi vardur kim lā-yezāl cemālin göre ve ne dili vardur kim Ḥaḳ ṣenāsın söyleye ve ne ʿaḳlı vardur kim bir ẕerre maʿrifet bile." didi. "Anuñ-içun bu āyet anuñ üstinde yazılmışdur." didi."

Abdullâh bin Mübârek kısmındaki zinâ eden gençle ilgili menkabe: (56b/11-13)

"Ve naḳldür kimbir gün ʿAbdu'llāh ḳıyına bir yigit geldi ve ayaġına düşdi, zārılıḳ eyledi. Eyitdi kim: 'Ḳatı yazuḳ işledüm, eyitmege yaramaz.' didi. ʿAbdu'llāh eyitdi kim: 'Eyit görelüm.' Eyitdi: 'Anam-ıla zinā eylemişven.' didi. ʿAbdu'llāh eyitdi: 'Ben ṣandum ve ḳorḳdum kim ġaybet söyledüñ ve mesāvī̄ itdüñ.' didi."

22. Özel/ 00519; Yazma Bağışlar/07119[262]

Bu iki kaydı beraber almamızın sebebi, incelemelerimiz sırasında iki kaydın aynı esere âit olduğunu tesbît etmemizdir. Özel/519'daki kaydın diğerine göre daha

[262] T grubundandır.

eski olduğu, nüshanın dijital kopyaları incelenince anlaşılmaktadır. "Özel" bölümündeki kaydın dijital görüntüleri nüshanın daha az müdahâle edilmiş ve sağlam hâlini göstermektedir. İkinci kayıttaki fotoğraflarda ise nüshada yıpranmışlık gözlenmektedir.

"Özel" bölümündeki kaydın katalog bilgilerinde eserin tavsifiyle ilgili bir mâlûmat bulunmamaktadır. "Yazma Bağışlar/7119"daki kayıtta ise ebat, varak, hat ve târih bilgileri yazılmıştır.

Nüsha 200x125, 143x69 mm. ölçülerinde olup hattı harekesiz nesih kırmasıdır; fakat âyet, hadis ve Arapça sözlerde genelde hareke kullanılmıştır. 182 varaktır ve sayfalardaki satır sayısı 23'tür. Sayfalar pembe tonunda cetvel içine alınmıştır. Eski rakamlarla numaralanmıştır; fakat "Yazma Bağışlar" bölümüne sonradan yapılan kaydın fotoğraflarında eski rakamların yanında yeni rakamlarla numaralama yapıldığı da görülmektedir. Sayfalar tâkibiyelidir.

Bağışlar bölümündeki kayıtta metnin bittiği sayfanın fotoğrafı çekilmemiştir. Yani istinsah târihi görülememektedir; fakat kütüphânenin dijital kataloğuna târih kaydedilmiştir.

Müstensih:[263] Osmân bin Osmân bin Mustafâ el-Erzurûmî

İstinsah Târihi: 1261 (M. 1845)

Bâzı kelimeler, "Ve nakldur ki, ve dahı, bir dahı" ifâdeleri, âyet ve hadisler, dikkat çekmesi istenen bâzı unsurlar cetvelle aynı tonda mürekkeple yazılmıştır. Bâzı sözlerin de üzeri aynı mürekkeple çizilmiştir. 1a'da velîler fihristi vardır. 1b'de ise Arapça duâ girişiyle metin başlamaktadır.

Başı: "Kitābu Teẕkireti'l-Evliyāʾ

El-ḥamdu li'llāhi'l-cevādi bi efḍali'n-naʿmāʾ (...)Ve baʿd: çün Ḳur'ān'dan ve eḥādīṯden ṣoñra hīç meşāyıḫlar sözlerinden üstün söz yoḳdur. Zīrā ki bunlaruñ sözleri netice-i ḥāldür, degül ki ṣemere-i ḳāl. Ve ʿayn-ı ʿayāndandur, degül ki taḳdīr-i beyāndan. Ve esrārdandur, degül ki tekrārdan. (…)"

[263] İki kayıtta da kütüphâne kataloğuna yazılmamıştır.

Sonu: "Ve naḳldur ki çün Ḥüseyn'i ber-dāreylediler, İblīs anı gördi, sordı ki: 'Bir kez ben ene didüm ve bir kez sen ene didüñ. Sen ene'l-Ḥaḳ didüñ ve ben ene ḫayrun didüm. Beni laʿnet itdi ve saña raḥmet itdi. ḥikmet nedür?' Ḥüseyn eyitdi: 'Sen eneden niyyet kendüzüñe itdüñ ve ben eneden berī itdüm. Hāl işbudur.' Raḥmetu'llāhi ʿaleyhi. Raḥmeten vāsiʿaten."

İstinsah Kaydı: "Bi-yedi'l-faḳīr ʿOṣmān bin ʿOṣmān bin Muṣtafā el-Erżurūmī ġafera'llāhu ʿanhum ve ʿan cemīʿi'l-müʾminīne ve'l-müʾmināti ecma'īn. Sene iḥdā ve sittin ve miʾeteyn ve elf, sene 1261."

Daha sonra 2 beyit şeklinde yazılmış Arapça duâ vardır. Müstensih, bıraktığı bu yâdigâr sebebiyle alacağı duâlarla öldükten sonra azaptan kurtulma temennîsini dile getirmiştir.

Muhtevâsı:

Nüshanın baş tarafında bulunan fihristte 59 isim görünmektedir; fakat iki velîye ait bölümlerde eksik kısımlar bulunmakla beraber nüshada 63 velînin menâkıbı mevcuttur.

Bu nüshada takdimler "Biri dahı ol... ol..." şeklindedir.

Velîler: 1. Ebû Muhammed Ca'fer-i Sâdık 2. Üveys-i Karanî 3. Hasan-ı Basrî 4. Mâlik-i Dînâr 5. Muhammed-i Vâsı' 6. Habîb-i Acemî 7. Ebû Hâzım-ı Medenî 8. Utbe-i Gulâm 9. Râbia-i Adeviyye 10. Fuzayl bin İyâz 11. İbrâhim bin Edhem 12. Bişr-i Hâfî 13. Ze'n-nûn-ı Mısrî 14. Bâyezîd-i Bestâmî 15. Abdullâh-ı Mübârek 16. Süfyân-ı Sevrî 17. Ebû Aliyy-i Şakîk 18. Ebû Hanîfe-i Kûfî 19. Şâfiî-i Muttalibî 20. Ahmed-i Hanbel (Sonu eksiktir. Bu kısımda bir karışıklık vardır. Ahmed-i Hanbel anlatılırken Sehl bin Abdullâh-ı Testerî'ye geçilmiştir.) 21. Sehl bin Abdullâh-ı Testerî (Baş tarafı eksiktir.) 22. Ma'rûf-ı Kerhî 23. Serîr-i Sakatî 24. Feth-i Mûsılî 25. Ahmed-i Hōrî 26. Ahmed-i Hazreviyye 27. Bû Türâb-ı Nahşebî 28. Yahyâ bin Maâd 29. Şâh Şücâ'-ı Kirmânî 30. Yûsuf-ı Hüseyn 31. Ebû Hafs-ı Haddâd 32. Hamdûn-ı Kassâr 33. Mansûr-ı Ammâr 34. Ahmed bin Âsım el-Entâkî 35. Abdullâh-ı Hanîk 36. Cüneyd-i Bağdâdî 37. Ömer bin Osmân-ı Mekkî 38. Bû Saîd-i Harrâz 39. Ebu'l-Hasan-ı Nûrî 40. Osmân-ı Hayrî 41. Ebû Abdullâh bin el-Celâ 42. Ebû

Muhammed-i Rûyem 43. İbn-i Atâ 44. İbrâhim bin Dâvûdi'r-Rakkî 45. Yûsuf-ı Esbât 46. Ebû İshâk-ı Nehrecûrî 47. Semnûn-ı Mecnûn 48. Ebû Muhammedi'l-Mürteiş 49. Ebû Abdullâh-ı Fazl 50. Ebu'l-Hasan-ı Bûşengî 51. Hakîm-i Tirmidî 52. Ebû Bekr-i Varrâk 53. Abdullâh-ı Menâzil 54. Şeyh Alî [bin] Sehl-i Sipâhânî 55. Hayr-ı Nessâc 56. Bû Hamza-i Horasânî 57. Ahmed-i Mesrûk 58. [Ebû] AbdullâhAhmed-i Mağribî 59. Ebû Aliyy-i Cürcânî 60. Şeyh Ebû Bekr-i Kettânî 61. [Ebû] Abdullâh Muhammed-i Hafîf 62. Ebû Muhammed-i Sağîr 63. Mansûr-ı Hallâc

Nüshadaki Karışıklıklar

Ahmed-i Hanbel'le Sehl arasındaki atlamada tâkibiyeler normaldir, numaralarda da atlama yoktur. Muhtemelen yazılırken hadiselerin birinden diğerine geçilmiştir.[264]

Ahmed-i Hanbel'le ilgili son kısım şudur: (116a/3-4)

"Eyitdiler: Dururlar, raḳṣ ururlar. Aḥmed eyitdi: Elüñüzi bunlardan ṭartuñuz. Ḳoyun ki bir sāʿat Tañrı'yla olsunlar."

Bu cümleden sonra "ve eyitdi" gelmektedir; ama eyiten Ahmed-i Hanbel değil, Sehl ibn-i Abdullâh'tır:[265] (116a/4-5)

"Ve eyitdi: Kerāmetlerüñ ulusı oldur ki yavuz ḫulḳı eyü ḫulḳa degşüresin. (…)"

Nüshadan Bâzı Örnekler

Sebepler kısmında eserin Türkçeye çevrilmesiyle ilgili bir ifâde yoktur. Eserin tercümesiyle ilgili cümle şu şekildedir: (3b/7-9)

"Ve daḫı bir sebeb ol kim çün Ḳurʾān'a ve aḥbāra luġat ve naḥv u ṣarf gerekdür. Ve ḫalḳuñ ʿaḳlı ol maʿnīlerden ḥaẓ almazlardı."

Câfer-i Sâdık bölümündeki Arapça şiirin tercümesi şu şekildedir: (6a/18-19)

Gitdi vefā şunuñ gibi kim giçdi dünki gün

[264] Yanlış ciltlenmiş bir nüshadan çoğaltılmış olabileceği gibi, eksik bir nüshanın hatâlı istinsahından da çoğaltılmış olabilir.

[265] **Bkz.:** N. 81b/4

Ḫalḳı ḥayāl arzūları ḳapladı revān

Her çend gösterürler ise ṭaşradan vefā
Göñülleri içi ṭoludur ʿaḳreb u çıyān.

Veyse'l-Karanî bölümündeki Farsça beytin tercümesi: (8b/2)

Her kimüñ sen olmayasın varlığından aṣṣı ne
Nesnesi olmazsa sen anuñ olana ne ziyān.

Hasan-ı Basrî kısmındaki Farsça beytin tercümesi şu şekildedir: (15a/17-18)

Tañrı çü yavuz dilini kendüye bağlamadı, ġayra nice bağlaya?

Bâyezîd-i Bestâmî bölümündeki kurukafa menkabesinde geçen âyet doğru yazılmıştır: (74a/22-23;74b/14)

"…giderken bir kelle buldı. Üstinde yazılmış ki: ṣummun, bukmun, ʿumyun, fe hum lā yaʿḳilūn. Ol kelleʾi ḳaldırup öpüp bir naʿra urdı, eyitdi: Bu kelle ṣūfī başıdur ki bir kezden Ḥaḳ Taʿālā yolında maḥv olmışdur. Ne ḳulaġı vardur ki ḫiṭāb-ı lem-yezeli işide, ve ne gözi vardur ki cemāl-i lā-yezāli göre, ve ne dili vardur ki Ḥaḳḳ'uñ ṣenāsın oḳıya. Ve ne ʿaḳlı vardur ki bir ẕerre Ḥaḳḳ'uñ maʿrifetin bile. Bu āyet anuñ-çun gelmişdür."

Zü'n-nûn-ı Mısrî kısmındaki şiirin (El-ḫavfu emrażanī…) sadece Arapçası vardır: (72b/20)

Abdullâh-ı Mübârek kısmında hem gıybetle hem de zinâ eden gençle ilgili menkabeler mevcuttur: (99b/21-23;100a/1-6)

"Ve naḳldur ki bir vaḳt ʿAbdu'llāh-ı Mübārek ḳatında ġaybet sözin söylerlerdi. ʿAbdu'llāh eyitdi: "Eger ben ġaybet eylemegi dilesem, atam anam ġaybetin eylerdüm ki benüm eylügüm bunlara vācibdür. Yaʿnī kimsenüñ ġaybetin söylemek anuñ ḥaḳḳına eylük eylemekdür. Zīrā anuñ yazuġın alurlar, ammā ġıybet iden ẓulm ṣāḥibi olur.

Ve naḳldur ki bir gün bir yigit gelüp anuñ ayaġına düşdi. Zārī ḳılup aġladı. Eyitdi: N'olduñ? Eyitdi: Bir günāh işledüm ki utandıġumdan añı eydemezüm. Ol itdigüme peşīmān olmışam. 'Abdu'llāh eyitdi: "Dimek gereksin." Ol yigit eyitdi: Ḥaram içinde anam ile ḥaramzādalıḳ eyledüm. Çün anı işitdi, eyitdi: "Ḳorḳdum ki ġaybet eyledüñ."

Hallâc-ı Mansûr kısmındaki Arapça şiirin tercümesi şu şekildedir: (181a/17-19)

Degüldür yoldaşum mensūb ḥayfdan nesneye hergiz
Suvarur beni ol resme ki ḳonuḳ ḳonuġı ṭoylar

Ḳadeḥ çün eyledi devri, götürdi kılıc u naṭʿı
Yazın pes ejdehā ile süci içen ʿaceb n'eyler.

23. Reşid Efendi/00476[266]

Türkçe olan bu nüsha, kütüphâne kataloğunda Farsça olarak kayıtlıdır. 255x163, 184x122 mm. ebatlarındadır ve 359 varaktır. Sayfalardaki satır sayısı 17'dir.[267] Nüshanın orijinal hattı harekeli nesihtir; fakat baş tarafı eksik olan nüsha, sonradan başka bir şahıs tarafından tamamlanmıştır.[268] Başa eklenen 7 varaklık bu tamamlama kısmının hattı harekesizdir. Kitabın baş tarafına yine bu hatla bir fihrist yazılmıştır.

Nüshaya iki ayrı numaralama yapılmıştır. Biri, baştaki ilâve kısmın her sayfasına eski rakamlarla ayrı ayrı yazılan rakamlardır. 7 varaklık bu kısım 14 sayfa olarak numaralanmıştır. Diğeri, orijinal hattın yeni rakamlarla yapılmış olan varak usûlü numaralamasıdır. Tâkibiyelidir; fakat tâkibiyenin yazılmadığı veya fotoğraflamadan dolayı görünmediği sayfalar da çoktur.

Baştaki kısım krem renkli bir kağıda, sadece siyah mürekkep kullanılarak yazılmıştır. Nüshanın orijinal hattında ise âyetler, hadisler, bâzı sözler ve kelimeler kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Bu kısımda kâğıdın rengi de daha koyudur.

[266] K grubundandır.
[267] 18 satır olanlara da rastlanmaktadır.
[268] Fakat tamamlama yapılan tercüme nüshası esâsen bu nüshanın geldiği kola âit görünmemektedir.

Müstensih: Derviş Nasuh b. Muhammed

İstinsah Târihi: 885 (M. 1480)

Başı:" E lā [inne] evliyāallāhi lā havfun ʿaleyhim ve lā hum yaḫzenūn.[269]El-hamduli'llāhi'l-ḳaviyyi'l-ḳadīmi'l-ʿalīmi'l-ḫabīr. El-münezzehiʿani'ş-şerīki ve'l-vezīr. Müẕillu'ş-şerīfi ve'l-ḫatīr. Ve muʿizzu'z-zelīli ve'l-ḫaḳīr. Şükr ol Tañrı'ya kim ḳavīdür hem ḳadīr, hem ʿalīm hem ḫabīr. (…)"

Sonu: "Çün Ḥüseyn'i ber-dār itdiler, İblīs ʿaleyhi'l-laʿne anı gördi, ḫoş ḫāl-ile eyitdi: 'Bu ne hikmetdür ki bir ene sen didüñ ve bir ene ben didüm. Ve sen ene'l-Ḥaḳ didüñ, ol sözi söyledüñ ve ben daḫı ene ḫayrun minhu didüm. Ve beni merdūd, laʿnet ḳıldı ve saña raḥmet idüp yarlıġadı. Ve senüñle bizim aramuzda tefāvüt nedendür?' Eyitdi: 'Sen ene kendüzüñ görüp didüñ ve ben kendüzümden vaz gelüp didüm. Lā-cerem benüm hālüm bu ve senüñ hālüñ şöyle.'

Tañrı rahmet itsüñ ol kişiye kim

Bunı yazanı, yazduranı duʿā-y-ıla aña"

Temellük Kaydı: "Ṣāhibuhū ve mālikuhu Şeyḫ ʿAlī ʿAḳīl."

İstinsah Kaydı: "Senetü tevāriḫi s̱emāne mi̱ye ve ḫams̱e s̱emenin fī şehri muḥarrem. Ketebehu'l-faḳīru'l-ḫaḳīr Dervīş Nasūh ibn-i Muḥammed. Mürīd-i Baba Ḥayḳırān.

Çün ḫatm oldı bunlar bunda tamām. Ol Rasūl rūhuna yüz biñ es-selām."

Muhtevâsı:

Bu nüshada velîlerin sıralaması alışılmış düzende değildir. İlk 6 velîden sonra düzen değiştirilmiştir. Fakat bunun sebebi varakların bir araya getirilmelerindeki hata değildir. Bu düzen ya müstensihin tasarrufundan kaynaklanmıştır, ya da bu nüsha hatalı bir nüshadan istinsah edilmiştir.

[269] Yûnus suresi, 10/62

Takdimlere "ol… ol… yapısıyla başlanmış, Hâris-i Muhâsibî'de "ân"a dönülerek nüsha bu yapıyla tamamlanmıştır.

Baştaki fihristte 70 velî görünmesine rağmen 66 velînin yer aldığı nüshadaki sıralama şu şekildedir:

Velîler: 1. Ebû Muhammed Ca'fer-i Sâdık 2. Üveys-i Karânî 3.Hasan-ı Basrî 4. Mâlik bin Dînâr 5. Muhammed-i Vâsı'6. Habìb-i Acemî 7. Ze'n-nûn-ı Mısrî 8. Bâyezîd-i Bestâmî 9. Abdullâh-ı Mübârek 10. Süfyân-ı Sevrî 11. Ebû Aliyy-i Şakîk 12. Ebû Hanîfe-i Kûfî 13. İmâm-ı Şâfiî 14. Ahmed-i Hanbel 15. Beşir-i Hâfî 16. Ebû Hâzım-ı Medenî 17. Utbetü'l-Gulâm 18. Hâris-i Muhâsibî 19. Ebû Süleymân-ı Dârânî 20. Muhammed-i Semmâk 21. Muhammed bin Eslem-i Tûsî 22. Ahmed-i Harb 23. Hâtem-i Asam 24. Sehl bin Abdullâhi't-Testerî 25. Ma'rûf-ı Kerhî 26. Serîr-i Sakatî 27. Feth-i Mûsılî 28. Ahmed-i Hōrî 29. Ahmed-i Hazreviyye 30. Ebû Türâb-ı Nahşebî 31.Yahyâ ibn-i Maâz 32. Şâh-ı Şücâ'-ı Kirmânî 33. Yûsuf bin Hüseyn 34. Ebû Hafs-ı Haddâd 35. Hamdûn-ı Kassâr 36. Mansur-ı Ammâr 37. Ahmed bin Âsımı'l-Entâkî 38. Abdullâh-ı Hakîkî 39. Cüneyd-i Bağdâdî 40. Ömer bin Osmân-ı Mekkî 41. Bû Saîd-i Harrâz 42. Osmân-ı Hīrî 43. Bû Abdullâh bin el-Celâ 44. Ebu'l-Hasan-ı Nûrî 45. Muhammed-i Rûyem 46. İbn-i Atâ 47. İbrahim bin Dâvûd-ı Rakî 48. Bû Yûsuf-ı Esbât 49. Ebû Ya'kûb İshâk-ı Nehricûrî 50. Semnûn-ı Mecnûn 51. Ebu Muhammedi'l-Mürteiş 52. Ebû Abdullâh-ı Fazl 53. Ebu'l-Hasan-ı Buşengî 54. Hakîm-i Termedî 55. Ebû Bekr-i Varrâk56. Abdullâh-ı Menâzil 57. Şeyh Alî [bin] Sehl-i İsfehânî 58. Hayr-ı Nessâc 59. Bû Hamza-i Horâsânî 60. Ahmed-i Mesrûk 61. Abdullâh ibn-i Ahmed-i Mağribî 62. Ebû Aliyy-i Cürcânî 63. Ebû Bekr-i Kettânî 64. Abdullâh bin Muhammed bin Hafîf 65. Ebû Muhammed-i Harîrî 66. Mansûr-ı Hallâc

Nüshadan Bâzı Örnekler

51b'de, Zü'n-nûn kısmının sonlarından: (51b/3-4)[270]

[270] Rakamlar nüshanın orijinal hattındaki numaraları ifâde etmektedir. Baştaki ek kısmıyla ilgili örnek verildiyse ayrıca belirtilmiştir.

Şiʿr-i ʿArabī:

El-ḫavfu emrazanī,

Ve'ş-şevḳu aḫrakanī,

Ve'l-ḥubbu ḳāteleteni

Va'llāhu aḥyānī.

Tercümesi: (51b/5-6)

Tañrı ḳorḳusı sökel ḳıldı mini

Tañrı arzūsı göyündürdi meni

Tañrum öldürmiş-idi bir vaḳt canı

Uş girü Tañrum diri ḳıldı anı."

Bâyezid-i Bestâmî kısmındaki âyet doğru yazılmıştır: (54a/15-17; 54b/1-7)[271]

"...Bir gün nā-gāh gider-iken yolda bir ādem başın buldı. ṣundı, yoldan götürdi, gördi alnında yazılmış kim: ṣummun bukmun ʿumyun fehum lā yaʿḳılūn. Çünki Bāyezīd ol yazuyı gördi, bir naʿra urdı, düşdi, bī-ḫoẕ oldı. Ve bir zamān kendüzinden vardı, çün kendüzine geldi, ve daḫı ol yazuyı öpdi, başına ḳodı, eyitdi: 'Ṣūfī başına benzer kim ḥaḳḳuñ ʿaẓameti heybetinden bu ḥāle girüp belürsüz olmışdur. Ne ḳulaġı vardur kim kim lem-yezel ḫiṭābın işide. Ve ne gözi var kim lā-yezāl cemālin göre ve ne dili var kim anuñ ʿaẓametin ve ululıġın aña ve anı medh idüp ṣenā ḳıla. Ve ne aḳlı var kim anuñ maʿrifetin bile. Pes bu āyet bunun şānına gelmişdür.' didi, zār zār aġladı ve gitdi."

Abdullâh-ı Mübârek kısmındaki tercüme şu şekildedir:(91a/7-18; 91b/1)

"...Ve daḫı eyitdi: Eger ben kimsenüñ ġaybetin söylesedüm atamuñ ve anamuñ söyleyedüm kim müzdüm ayruḳlara varmaḳdan atama anama varmaḳ yigrek-idi.

Naḳildür kim bir gün bir yigit ʿAbdu'llāh ḳatına geldi, fi'l-ḥāl eline ve ayaġına düşdi ve zār zār aġladı. Pes ʿAbdu'llāh eyitdi. "N'oldı saña kim böyle aġlarsın zārī ḳılup didi. Ol yigit eyitdi: Bir yazuḳ işledüm, anuñ udından aġlaram ve işledügüme daḫı key pişmān oldum. Leykin eyitmege utanurvan didi. Pes ʿAbdu'llāh eyitdi. "Elbette eyitmek gereksin. Ol yigit eyitdi: Yañlışın anam-ıla zinā ḳılmışın didi. ʿAcabā tev[be] itmeg-ile Tañrı Taʿālā ʿafv ide mi ve günāhumı baġışlaya mı? Pes ʿAbdu'llāh aña ḳatı ḳaḳıdı, leykin: Ben daḫı bir müʾmin ḳula yavuz söz söyledüñ ṣandum, yāḫuz bühtān itdüñ ṣandum. didi. Nite kim ʿālem faḫrı Muḥammed-i Muṣtafā buyurdı kim: el-ġaybetü eşeddü mine'z-zinā. Yaʿnī ġaybet zinādan daḫı yavuzdur.didi.

Hallâc-ı Mansûr kısmındaki Arapça şiirin tercümesi: (348b/14-17)

Benüm ḥarīfüm mensūb degül ḥayfa
Getür şarrāb ki ḳonuḳ ḳonuḳı virdügi gibi

Çün birḳaç devr yüriye, ḳılıç naṭʿu ḫoh sezāyı[272] (?)
Kişi ki ejdehā-y-ıla temüzde ḥamr-ı köhne tenāvul bu olur elbette.

Bu nüshada dikkatimizi çeken bir husus, Cüneyd-i Bağdâdî kısmındaki Farsça ifâdelerdir. Türkçe tercümelerde menkabelerin başında "nakildür kim/nakldur kim" şeklinde gördüğümüz ifâde, 240b'nin başında ve 241b'nin ortalarında "naklest bir gice...", "naklest ki bir kişi..." şeklindedir.[273]

[272] Yazmada hatâ yapıldığı bellidir. Bizim amacımız metin neşri yapmak olmadığı için bu şiirde yazılanı aktarmayı tercih ettik. Doğru hâli diğer nüshalarda zâten görülecektir.

[273] Tercüme edilmeksizin aynen yazılmış bâzı Farsça kelimeler Orhan Yavuz'un doktora tezi olarak çalıştığı T.1004'te de vardır. Yavuz bu durumu, nüshanın istinsah değil de tercümenin bizzat kendisi olduğu yönündeki delillerden biri olarak ifâde eder. **Bkz.** Orhan Yavuz, **Anadolu Türkçesiyle Yapılan En Eski Tezkiretü'l-Evliyâ Tercümesi ve Dil Özellikleri**, Konya, Tablet, 2006, s. 48. Biz bu nüsha için böyle bir söz söyleyemeyiz; fakat bu kelimelerin Farsça olarak kalması düşünülmeye değer bir husustur. Müstensihin kullandığı nüshada bu şekilde olabileceği gibi, bâzı bölümlerde eserin Farsçasından istifâde ettiği için farketmeden bu ifâdeyi Farsça olarak yazmış da olabilir.

24. Serez Bölümü/ 1800[274]

Bu nüsha 203x138, 146x98 mm. ebatlarında olup hattı harekeli nesihtir. Kütüphâne kataloğunda 223 varak olarak kaydedilmişse de *Tezkiretü'l-Evliyâ* metni 1b'de başlayıp 221a'da bitmektedir. 221a'nın sonlarına doğru *Dâstân-ı Hibâl* adlı manzum bir eser başlamakta ve 227b'de sonu eksik olarak bitmektedir. *Tezkiretü'l-Evliyâ*'da sayfalardaki satır sayısı 17'dir.[275] Sayfalar cetvelsizdir ve tâkibiyelidir. Nüsha eski rakamlarla numaralı olsa da bu numaraların sonradan konuldukları bellidir.[276]

Âyet, hadis, Arapça sözler, "nakldur ki" ifâdeleri kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Dikkat çekmesi istenen bâzı kelimelerin ise üzerleri kırmızı mürekkeple çizilerek belirgin hâle getirilmiştir.

Varaklarda nem izleri ve lekeler mevcuttur. Yer yer derkenâra yazılmış menkabeler görülmektedir. Bunlar farklı bir kalemle tahrîr edilmiştir. Muhtemelen nüshayı okuyan biri, eksikleri farkedip tamamlamak amacıyla bu ilâveleri yapmıştır.

Mütercim: Ahmed-i Dâî (ö.823/1421'den sonra)[277]

Müstensih: Bulunmamaktadır.

İstinsah Târihi: 1020[278] (M. 1611)

Başı: **"**Bismi'llāhi'r-Raḥmāni'r-Raḥīm. Ḥamd-i bī-ḥadd ol Ḥazret-i hüviyyetüñ muḳteżāsıdur kim vaḥdetinüñ sulṭān-ı ʿizzeti ġayret ḳılıcıyla nām u

[274] Kütüphâne kataloğunda yazar veya mütercim adı kayıtlı olmayan nüsha, Ahmed-i Dâî'nin tercümesi olup şimdilik tesbît edilebilmiş tek nüsha hâlindedir. Bu yazmanın demirbaş numarası bâzı kaynaklarda 1783 olarak gösterilmiştir. Bu numaranın hemen yanında 1800 rakamı da yazılıdır. Ertaylan'ın kitabında dipnotta verilmiş şu bilgi vardır: "Nr. eski 1931, yeni 1800, basma Katalog 1783." **Bkz**: İsmail Hikmet Ertaylan, **Ahmed-i Dâ'î Hayatı ve Eserleri**, İstanbul, Üçler Basımevi, 1952, s. 155.

[275] Kütüphâne kataloğunda 15 satır olarak kayıtlıdır.

[276] Numaralamada karışıklık olması yanında metinde atlama olan kısımlar da dikkate alınmamıştır. Biz, örnekleme yaptığımız kısımlarda varak numarası verirken metnin başladığı kısmı 1b kabul edeceğiz.

[277] Kütüphâne kataloğunda yazar veya mütercime dâir bir kayıt yoktur. Günay Kut **DİA**'daki maddesinde Ahmed-i Dâî'nin, Çelebi Mehmed'in 1421'de vefâtından sonra 2. Murad'ın himâyesine girdiğini ve *Tezkiretü'l-Evliyâ*'sını da bu dönemde yazdığını kaydetmiştir. Daha sonraki târihlerde yazdığı bir eserine rastlanmadığı için de bu eserin onun son eseri olduğu tahmin edilmektedir. **Bkz.:** Günay Kut, "Ahmed-i Dâ'î", **DİA**, C. 2, s. 57.

[278] Kütüphâne kataloğunda kayıtlı olan 1030 rakamı sehven yazılmış olmalıdır.

nişān-ı ġayriyyeti ḳatʿidüp-durur kim lemyekün meʿahū şeyʾun. Ve ṣenāʾ-ı bī-ʿadd ol zāt-ı Ḥażret-i Eḥadiyyetüñ lāyıḳıdur kim āferīneş ervāḥuñ muḳaddemātınuñ netīcesi anuñ cümle-i envār-ı maʿrifetidür."

Sonu: "Naḳldur ki İbn-i Masrūk eydür: 'Ḥāris-i Muhāsibī kim vefāt eyledi, be-ġāyet muḥtāc-idi. Atasından çok köyler kalmış-ıdı, her birisini taṣarruf itmemiş-idi. Bu faḳr u iḥtiyâc üzerine dâr-ı dünyâdan naḳl eyledi.' Raḥmetu'llāhi aleyhi, raḥmeten vâsiʿaten."

İstinsah Kaydı: "Temmet bi-ʿavni'llāhi'l-meliki'l-vahhāb, fī vaḳtiḍ-ḍuḥā, fī yevmi'l-erbiʿa fī şehri cemāziye'l-ūlā el-mübārek. Sene ʿışrîn ve elf, fī zamānı ḫırmen.

Kim ki diler raḥmeti çoḳ ḳazana
Fātiḥā iḥsān ide bunı yazana."

Tezkiretü'l-Evliyâ 221a'da bu ifâdelerle bitmektedir. Hemen peşinden aynı varakta 221a/13.satırda başlayıp 227b'de biten *Dâsıtân-ı Hibâl* yer alır. Bu eser Hz. Îsâ ve mûcizeleriyle ilgili eksik manzum bir metindir.[279]

Muhtevâsı:

Nüsha 21 velînin menâkıbını içermekte, Câfer-i Sâdık'la başlayıp Hâris-i Muhâsibî'yle sona ermektedir. Eserin takdim kısımlarında "ol… ol…" şeklinde Türkçe zamir yapısı kullanılmıştır.

Velîler: 1. Ca'fer-i Sâdık 2.Veyse'l-Karanî 3. Hasan-ı Basrî 4. Mâlik-i Dînâr 5. Muhammed-i Vâsı' (Sonu eksiktir.) 6.Habîb-i Acemî (Baş tarafı eksiktir.) 7. Ebû Hâzım-ı Medenî (Ortalarında eksiklik vardır.) 8. Utbetü'l-Gulâm 9. Râbiatü'l-Adeviyye 10. Fuzayl-ı İyâz 11. İbrâhîm-i Edhem 12.Bişr-i Hâfî 13.Zü'n-Nûn-ı Mısrî 14. Bâyezîd-i Bistâmî (Başı/sonu eksiktir.) 15. Şakîk-i Belhî (Baş tarafı eksiktir.) 16. Ebû Hanîfe-i Kûfi 17. İmâm Ebû Yûsuf-ı Kâdı 18. İmâm-ı Şâfiî (Sonu eksiktir.) 19. İmam Ahmed bin Hanbel (Baş tarafı eksiktir.) 20. Dâvûd-ı Tâyî 21. Hâris-i Muhâsibî

[279] Bu metin Kültür Bakanlığı'nın "Yazmalar" sitesindeki kayıtta "Dâsıtân-ı Hayâl" olarak yazılmıştır.

Bu tercümenin Ahmed-i Dâî tarafından yapıldığı düşünülmektedir. Kütüphâne kataloğunda böyle bir kayıt olmasa da İsmail Hikmet Ertaylan'ın çalışmasında bu konuda bilgi verilmiş ve yazmadan örneklemeler yapılmıştır.[280] İlgili bölüm nüshada şu şekildedir:

[4a/1-11] "Pes bu kemter kemine Dâʿî'nüñ maʿārifleri meşāyıḫuñ muḥabbetine nisbetimüz var-ıduġın bilürlerdi. Gelüp emr ḳıldılar ki bu kitāb-ı şerifi Fārsī'den Türkī'ye tercüme idevüz. Pes devāʿī şevḳ ġālib olup bu emre icābet ḳılduḳ. Baʿde'l-istihāre iḳdām gösterdük. Egerçi ki bu mertebeye istiḥḳāḳumuz yoḳluġuna muʿterif ve ḳıllet-i biżāʿatumuza munṣıf idük. Ammā çün ol leṭāyifüñ ve ḥaḳāyıḳuñ muṭālaʿasınuñ şevḳı bāʿiṣ olup iḫtiyār ʿinānını elden alup bizi bu tercümeye iltizām itdürdi. Velīkin ümīẕ aṣḥāb-ı luṭf ve erbāb-ı keremden ol-durur kim çün bu żaʿīf u naḥīf, cemīʿ-i ḳuṣūruna muḳirr u muʿterifdür. Eger mevāḳıʿ-ı ḫalele ve mevāżıʿ-ı zelele muṭṭaliʿ olalar, elṭāf-ı ʿamīmelerinden ve iḫsān-ı ḳadīmelerinden ıṣlāḥ buyuralar. Tā kim *Elleẕīne yestemiʿūne'l-ḳavle ve yettebiʿūne aḥsenehū*[281] ḳabīline mütābaʿat itmiş olalar. (…)"

Nüshadaki Eksik Varaklar

Yazmanın bâzı kısımlarında sayısını bilemediğimiz eksik varaklar vardır:

54b'de Muhammed-i Vâsı'dan söz edilirken 55a'da Habîb-i Acemî'ye geçilmiştir. Eksik varak olduğu bilgisine tâkibiyeye bakarak da rahatlıkla ulaşılabilmektedir. 54b'nin sonunda "olmaya" tâkibiyesi varken 55a, "girü duruñ" şeklinde başlamaktadır.

Ebû Hâzım-ı Medenî bahsinde 61b'de "rûzigârun" tâkibiyesi varken 62a, "ortasında" ifâdesiyle başlamaktadır. Bu kısımda da eksik varak ya da varaklar vardır.

---

[280] Ertaylan**, a.g.e.,** s. 154-156.

[281] Zümer, 39/18. âyetin bir kısmıdır. Tamamı şu şekildedir: **"**Elleẕīne yestemiʿūne'l-ḳavle fe yettebiʿūne aḥsenehū ulāʿikelleẕīne hedāhumu'llāhu ve ulāʿike hum ulu'l-elbāb**."** Meali: Dinleyip de sözün en güzeline uyan kullarımı müjdele. İşte Allah'ın doğru yola ilettiği kimseler onlardır. Gerçek akıl sahipleri de onlardır.

151b'de Zü'n-nûn bahsi sürerken 152a'da Bâyezîd-i Bestâmî'ye geçilmektedir. 151b'nin sonunda yer alan "düşe" tâkibiyesi ve 152a'nın "nakldur ki" ifâdesiyle başlaması yine eksik varak ya da varaklar olduğunu ortaya koymaktadır.

183b'de Bâyezîd-i Bestâmî'nin sözleri aktarılırken 184a'da Şakîk'e geçilmiştir. Yine "bilür" tâkibiyesinin varlığı ve 184a'nın "dört dürlü" sözleriyle başlaması arada eksik kısımlar olduğunu göstermektedir.

205b'de İmam Şâfiî anlatılırken 206a'da Ahmed b. Hanbel'e geçilmiştir. Burada da "eyitdi" tâkibiyesi vardır ve 205a "ol kişi" ifâdesiyle başlamaktadır.

221a'da *Tezkiretü'l-Evliyâ* bitmektedir.

Eksikleri olan ve istinsah târihi, tahmin edilen tercüme zamanına göre oldukça geç târihli olan bu nüsha, Ahmed-i Dâ'î'ye atfedilen tercümeyle ilgili şimdilik elimizdeki tek kaynaktır. Tercümenin başka bir nüshası bulunursa eserle ilgili daha sağlıklı tesbîtler yapılabilir. Biz, incelediğimiz yazmalar arasında bu tercümenin başka bir nüshasına rastlayamadık.

Nüshadan Bâzı Örnekler

(3a/7-17;3b/1-12) Bu meẕkūr meşāyıḫ-ı kibāruñ sözlerini ve aḥvālinüñ menāḳıbını ol ḥażreti Şeyḫ-işuyūḫ-ı ṭarīḳat, ve kāşif-i[282] esrār-ı ḥaḳīḳat, melikü'l-evliyāʾi ve'l-aṣfiyā, zübdetü's-sākinīne ve's-sāʾirīne, vārisu'l-enbiyāʾi ve'l-mürselīne, Ḫoca ʿAṭṭār Ferīdü'd-dīn–ḳaddesallāhu sırrahu'l-ʿazīz- cemʿ eyleyüp Fārisī dilince bir kitāb-ı dil-güşā ve mecmūʿa-i rūḥ-efzā teʾlīf ḳılup adını "Teẕkiretü'l-Evliyā" maʿlūm ḳılmış. Tā kim oḳıyanlara ve diñleyenlere taḳviyet-i dil ve ṣebāt-ı ḳadem-i mücāhede, ve tecdīd-i ʿaḥd ṭaleb ola. Meger emīr-i kebīr-i muḳbīl-i manṣūr, Ḳaraca Beg –dāme ʿizzuhū- kim ṭarīḳat şeyḫlerinüñ muḥibbi ve ḥaḳīḳat serverlerinüñ ʿāşıḳıdur, bildi kim evliyānuñ aḥvālini ve menāḳıbını işitmekde ve oḳumaḳda fāʾide-i dünyevī ve uḫrevī ḥāṣıl olur. Pes ṣafā-yı meveddetden ve vefā-yı muḥabbetden ve şurūṭ-ı ʿubūdiyetden ve ḫulūṣ-ı ṭaviyyetden diledi kim Sulṭānu'l-islāmi'l-müslimīn, nāṣıru'l-ġuzāt-ı ve'l-mücāhidīn, ve ʿavnu'ż-

[282] Nüshada "kâşifu" yazılıdır.

żuʿafāʾi ve'l-mesākīn, mevla's-selāṭīni'l-ümemi, ve faḫru'l-ḥavāḳīni fi'l-ʿālemi. Şiʿr:

Ḫudāyī, kān-i selāṭīn-i meşriḳ u maġrib

Ki dest-i ḫancer-i o hest ebr-i ṣāʿiḳa-bār

maʿdeni'l-luṭfi ve'l-iḥsān Sulṭān Murād bin Muḥammed Ḫān içün ki cihāndārlıḳ ṣaḥāyifini mekārim-iḥamīde ile muvaşşaḥ ve müzeyyen ḳılup-durur. Ve pādişāḥlıḳ ridāsını meʾāṣir-i ġarībe ile muṭarraz ḳılup-durur. Ve aḥvāl-i rūzigārı ʿadl u inṣāfı-y-ıla ārāste ḳılup-dur. Ve kemāl-i faẓl-ıla meşhūr ve tamām-ı ʿadl-ıla meẕkūr kitāb-ı şerīfi, Fārisīden Türkīye tercüme itdüre. Egerçi kim Teẕkiretü'l-Evliyā'nuñ tercümesi maʿlūm ve meşhūrdur, ammā anlardan bu nüsḫaʾi evlā ve aʿlā görüp fevāyidi keṣīre ve menāḳıbı ġarībe olduġı-çun rāġıb oldı. Tā kim pādişāh-ı evliyānuñ –ʿaleyhimu'r-raḥmetu- aḥvālini ve menāḳıbını oḳumaḳdan maḥfūż ve mütteʿiẓ ola. (…)

Câfer-i Sâdık bölümünden: (12b/14-17;13a/1)

Ẕehebe'l-vefāʾu ke-ẕehebe'l-emsi
Ve'n-nāsu beyne maḥāyilin ve maʾāribin

Yemşūne beynehumu'l-meveddeti ve'ṣ-ṣafā
ve ḳulūbuhum maḥşuvvetün bi-ʿaḳāribi

Tercüme:

Dün gice geçdügi gibi geçdi ḳamu vefā
Ṭoldı bu ḫalḳuñ ortasında ḥīle vü riyā

Göñülleri içinde ṭolu ʿaḳreb ü ʿiḳāb
Ẓāhirlerinde gerçi virürler dem-i ṣafā.

Veyse'l-Karanî bölümünden: (18a/2-5)

Beyt: Enrāki to nīsti çi sūd ez hestī

Ve enrāki to hestī çi ziyān ez nīstī

Tercüme:

Anuñ ki sen olmayasın yoḳ varlıġından fāyide

Anuñ ki sensin varluġı, olmaya yoḳluḳdan ziyān.

Hasan-ı Basrî kısmından: (32a/15-16)

Beyt: İy dost ḫudā zebān-ı bed-gūyānrā

Ber-ḫod çü nebest ber-kesī çün bended

Tercüme:

Dilin bed-saḫunlaruñ dünyede Tañrı çün iy yār

Kendüye baġlamayıcaḳ kimseye nite baġlaya.

25. Serez Bölümü/1802[283]

Bu nüsha 220x145, 170x87 mm ebatlarında olup 143 varaktır; fakat 109-120. varaklar arasındaki 11 varak eksiktir. Bu sebeple 1b'de başlayıp 143b'de bitmesine rağmen elimizde mevcut olan varak sayısı 132'dir. Hattı genel olarak harekeli nesihtir; ama Arapça ifâdelerin (âyet, hadis vd.) çoğu harekesiz yazılmıştır. Metinde bunların dışında da harekesiz yazılmış kelimelere rastlanmaktadır. Sayfalardaki satır sayısı 13'tür.Eski rakamlarla numaralanmıştır; fakat fotoğraflamadan dolayı rakamların görünmediği varaklar da vardır. Metin tâkibiyelidir ve sayfaları kırmızı cetvel içine alınmıştır.

Âyetler, hadisler, bâzı kelimeler ve velîlerin bâzı sözleri üst kısımları kırmızı veya siyah mürekkeple çizilerek belirgin kılınmıştır.

Müstensih: Bulunmamaktadır.

İstinsah Târihi: Bulunmamaktadır.

[283] B grubuna dâhildir. Kütüphâne kataloğuna "sorumlular" başlığıyla "Karahisârî Ali Rızâ" kaydedilmiştir.

Başı: "Bismi'llāhi'r-Raḥmāni'r-Raḥīm. Evliyāu'llāh kim bu kitāb içinde yād ḳılındı, peyġāmberler veresesidür –ʿaleyhimü's-selām-. Ve bunlaruñ birisi Âdem ṣıfatlu ve birisi İbrāhīm ṣıfatlu ve birisi Mūsā ṣıfatlu ve birisi ʿĪsā ṣıfatlu ve birisi Muḥammed Muṣṭafā ʿaleyhimu's-selām- ṣıfatlu. (…)"

Sonu: "Ol vaḳit kim ölüm döşegine düşdi, sordılar: 'Ārzūñ nedir?' Eyitdi: 'Ārzūm oldur kim ölümden öñdin anı bilem, andan gidem.' didi. Pes bu beyti oḳudı: 'El-ḫavfu emriżanī ve'ş-şevḳu ehriḳanī ve'l-ḥubbu emātenī va'llāhu aḥyānī.'"

Nüsha sonu eksik olarak bitmektedir.

İstinsah Kaydı: Bulunmamaktadır.

Muhtevâsı

Bu nüsha 13 velîyi içeren oldukça eksik bir nüshadır. Metindeki takdimler "ol… ol…" şeklinde Türkçe zamir yapısındadır.

Velî1er: 1. Ca'fer-i Sâdık 2. Veysel Karanî 3. Hasan-ı Basrî 4. Mâlik-i Dînâr 5. Muhammed-i Vâsı' 6. Habîb-i Acemî 7. Ebû Hâdım-ı Medenî 8. Atebetü'l-Gulâm 9. Râbia-i Adeviyye 10. Fazîl[284] bin Ayyâz 11. İbrâhîm-i Edhem (Sonu eksiktir.) 12. Beşir Hâfî[285] 13. Ze'n-Nûn-ı Mısrî (Sonu eksiktir.)

Nüshadaki Eksik Varaklar

109. varaktan sonra 120'ye geçilmiştir. Aradaki varaklar eksiktir. En son Zü'n-nûn-ı Mısrî ile bittiğine ve o da yarım olduğuna göre sonda da sayısını tahmin edemeyeceğimiz ama fazlaca olduğunu düşündüğümüz eksik varaklar vardır. Çünkü incelemelerimiz sırasında Türkçe tercüme nüshalarının çoğunda 70 evliyânın bulunduğunu gördük.

Nüshadan Bâzı Örnekler

Mukaddime kısmından: (5a/3-13;5b/1-3)

[284] Metinde hep bu şekilde yazılmıştır.

[285] Takdim kısmı eksiktir ve hikâyelerde Beşir, Beşir Hâfî olarak geçmektedir.

"…ve daḫı bir sebeb oldur kim Ḳurʾān ve ḥadīṯ maʿnīlerin bilmegi luġat ve naḥv ve ṣarf gerek, tā nesne añlaya. Ve bu meşāyıḫ sözleri Ḳurʾān ve ḥadīṯ şerḥidir, tā dükeli ḫāṣ [u] ʿām andan fāʾide dutalar. Gerçi kim meşāyıḫ sözleri ʿArabī dilince idi, Ḥˇāce ʿAṭṭār –raḥmetu'llāhi ʿaleyh- Pārsī dilince eyledi, ve ben żaʿīf ḫod Türkīce getirdim. Tā dükeli müʾminler bundan behremend olup ḥaẓẓ alalar. Ve illā kim bir niçe ḳardaşlarıñ Pāris dilince bilmegi ḳudreti olmaya, ve bu Türkīce oḳuyan kitābı oḳuyan kişi ben żaʿīf, ḥaḳīr, yazıḳ deñizinde ġarḳ olmış miskīn ʿācizi duʿādan unutmaya. Ve bāşed ki anuñ duʿāsı maḳbūl ola, Ḥaḳ Taʿālā anuñ duʿāsı berekātında baña raḥmet ḳıla. (…)"

26. Uşşâkî Tekkesi Bölümü/43[286]

Bu nüsha 185x130, 140x85 mm. ebatlarında olup hattı dîvâni kırmasıdır; fakat kütüphâne kataloğuna tâlik olarak kaydedilmiştir. Metin kısmen harekelidir; Arapça ifâdeler ise genelde harekelenmiştir. Eski rakamlarla sayfa usûlüne göre numaralanmıştır. Kütüphâne kataloğuna kaydedilen "484" varak olduğu bilgisi bu durumdan kaynaklanan bir yanılgı olmalıdır.[287] Biz yine metnin başladığı kısmı 1bkabul ederek değerlendireceğiz. Buna göre nüsha 1b'de başlayıp 244b'de bitmektedir.[288] Sayfalardaki satır sayısı 19'dur. Sayfalar cetvelsizdir ve tâkibiyelidir.

Âyetler, hadisler, Arapça ifâdeler, bâzı kelimeler, "ve dahı", "nakldur kim" ifâdeleri kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Bâzı isimlerin ve sözlerin de üzerleri, genelde kırmızı, nâdiren de siyah mürekkeple çizilmiştir. Menâkıb-ı (…) şeklideki başlıklar ve evliyâların isimleri de kırmızı mürekkeple yazılmıştır.

Müstensih: Bulunmamaktadır.

İstinsah Târihi: 1143 (M. 1730)

Yazmanın baş tarafında 66 velîyi gösteren bir fihrist vardır. Bu fihristin son karelerinde nüshanın ve fihristin târihleri kaydedilmiştir:

---

[286] B grubundandır.

[287] Bu numaralamada son sayfada 489 rakamı vardır. Varak eksikliklerinin olduğu yerlerde numara atlaması olmadığından, numaralamanın sonradan yapıldğı anlaşılmaktadır.

[288] Söz konusu rakamların problemli olduğunu farkeden biri, baştaki birkaç varağın b yüzünü eski rakamlarla numaralamıştır. Bu rakamlara göre de nüsha 1b'de başlamaktadır.

“Hāẕihi’t-tārīḫu’l-kitāb ṣelāṣe ve erbaʿūn ve miʾe ve elf. Tārīḫ-i fihrīst-i cedīd, tisʿa ve sebʿīn ve miʾe ve elf.”(H. 1179/M. 1765-1766) Buna göre fihrist daha sonra çizilmiştir.

Metinde giriş, “Ammâ ba’d”a kadar farklı bir hatla sonradan eklenmiştir. 1b’de bu eklenen giriş vardır. 2a’da hat değişmekte ve “Ammâ ba’d” ifâdesiyle *Tezkiretü’l-Evliyâ* başlamaktadır.

Başı: “Hāẕa’l-kitābu menāḳıb-ı evliyā rahmetu’llāhi ʿaleyhim ecmaʿīn.

Şükr ü senā ol Ḫālıḳ’a kim yoġ-ıken bizi var eyledi ve īmān ve maʿrifet ve ʿilm ve edeb rūzī ḳıldı. Ve biz kullarına kendü vaḥdāniyyetini bildürdi. Ve daḫı kendü görklü dīdārını vaʿde ḳıldı kim bize göstere. Ve daḫı buyurdı kim: “Her kim sāliḥ amel ḳıla, ben aña Firde[v]s maḳāmını rūzī ḳılarım. Ve çok selām ve salavātu tahiyyātanuñ üzerine kim hulāsa-i mevcūdāt ve şefīʿ-i ümmet-i ʿāsī ve refīḳ-ı ümmet-i mutīʿ dür. (…)”

Sonu: “Nakildür kim çünkim Ḥallāc’ı asdılar, İblīs-i laʿīn geldi ve eyitdi: ‘Bir ene’l-Ḥaḳ didiñ, bir ene’l-Ḥaḳ ben didüm. Saña raḥmet eylediler, ben merdūd olup laʿnet eylediler. Sebeb nedür?’ Ḥüseyin Ḥallāc eyitdi: ‘Sebeb oldur kim sen benlik daʿvīsini eyledüñ; benlik kendüzümden ıraġ eyledüm.’ didi. Raḥmetu’llāhi ʿaleyhi, raḥmeten vāsiʿaten. Raḥima’llāh. Raḥmeten vāsiʿaten. Elhamduli’llāhi ale’l-inʿām, ve’ṣ-ṣalātü ve’s-selāmu ʿalā cemīʿi’l-enbiyāi ve’l-evliyāi’l-ʿaẓīm.”

Nüshanın istinsah kaydında rebîülevvel ayının ortalarında tamamlandığı belirtilmiştir.

Muhtevâsı

Nüshada yer alan bâzı velîlerde eksik varak ya da varaklar mevcuttur. Bu eksiklerle bereber nüshada 67 velînin menâkıbı yer almaktadır.

Takdimlere “ol... ol...” şeklinde Türkçe yapıyla başlanıp Ebu Aliyy-i Şakîk’te “ân”a geçilmiştir. Ebu Hanîfe-i Kûfî’de tekrar “ol”a dönülmüşse de Ahmed-i Hanbel’de tekrar “ân”a geçilerek nüsha bu yapıyla tamamlanmıştır.

Velîler: 1. Ca'fer-i Sâdık 2. Üveys el-Karanî 3. Hasanu'l-Basrî 4. Mâlik ibn-i Dînâr 5. Muhammed-i Vâsı' 6. Habîb-i Acemî 7. Ebû Hâdım-ı Medenî 8. Atebetü'l-Gulâm 9. Râbia-i Adeviyye 10. Fuzayl bin İyâz 11. İbrâhîm-i Edhem 12. Bişr-i Hâfi 13. Ze'n-nûn-ı Mısrî 14. Bâyezîd-i Bestâmî 15. Abdullâh ibn-i Mübârek 16. Süfyân-ı Sevrî 17. Ebû Aliyy-i Şakîk 18. Ebû Hanîfe-i Kûfî 19. İmâm-ı Şâfiî 20. Ahmed-i Hanbel 21. Dâvûd-ı Tâyî 22. Hâris-i Muhâsibî 23. Ebû Süleymân-ı Dârânî 24. İbn-i Semmâk 25. Muhammed ibn-i Eslemi't-Tûsî 26. Ahmed-i Harb 27. Hâtem-i Asam 28. Süheyl İbn-i Abdullâh-ı Tüsterî 29. Ma'rûf-ı Kerhî 30. Serîr-i Sakatî 31. Feth-i Mûsılî 32. Ahmed-i Havârî 33. Ahmed-i Hazreviyye 34. Ebû Türâb-ı Nahşî 35. Yahyâ bin Maâz 36. Şah Şücâ'-ı Kirmânî 37. Yûsuf-ı Hüseyn 38. Ebû Hafs-ı Haddâd 39. Ahmed-i Kassâr 40. Mansûr-ı Ammâr 41. Ahmed ibn-i Âsım-ı Entâkî 42. Abdullâh ibn-i Hasan 43. Cüneyd-i Bağdâdî 44. Ömer Ebû Osmân-ı Mekkî 45.Ebû Saîd-i Harraz 46. Ebu'l-Hasan-ı Nûrî 47. Osmân-ı Hîrî 48. Abdullâh-ı Halâl 49. Ebû Muhammed-i Rûyem 50. İbn-i Attâr 51. İbrâhîm ibn-i Dâvûd 52. Ebû Yûsuf-ı Esbât 53. Ebû Ya'kub-ı İshâk 54. Semnûn-ı Mecnûn 55. Ebû Muhammedü'l-Mürteiş 56. Ebû Abdullâh-ı Fazl 57. Ebu'l-Hasan-ı Bûşengî 58.Hakîm-i Tirmîdî 59. Ebû Bekr-i Varrâk (Eksik kısımları vardır.) 60. Ebû Hamza-i Horasânî (Sonundan çok kısa bir bölüm vardır.) 61. Ahmed-i Mesrûk 62. Ahmed-i Mağribî 63. Şeyh Nihânî[289] 64. Şeyh Ebû Bekr-i Kettânî 65. [Ebû] Abdullâh Muhammed-i Hafîf 66. Ebû Muhammed-i Cerîrî 67. Hallâc-ı Mansûr

Nüshadan Bâzı Örnekler

Bu nüsha B ailesine dâhil olduğundan hakkında söylenecek çok söz yoktur. Çünkü bu koldan gelen nüshalar bâzı cümle veya kelime farkları dışında birbirinin aynısıdır.

Bâyezîd-i Bestâmì kısmındaki âyet B'deki hatâlı hâliyle yazılmıştır: (76b) "…fe hum lā yentiḳūn."

[289] Ebû Aliyy-i Cürcânî, esâsen takdiminde vasfı olarak zikredilen övgü unsurlarından biriyle kaydedilmiştir.

Abdullâh-ı Mübârek kısmındaki zinâ eden gençle ilgili tercüme de B'deki gibi kaydedilmiştir ve bu gruptaki nüshaların genel durumuna uygun olarak öncesinde gıybetle ilgili menkabe yer almamaktadır.

27. Yazma Bağışlar/ 04876[290]

Nüsha 263x192, 215x125 mm. ebatlarında olup 217 varaktır. Metin 1b'de başlayıp 217a'da bitmektedir. Hattı harekeli nesihtir ve sayfalarındaki satır sayısı 17'dir. Sayfalar cetvelsizdir. Tâmir görmüş varaklarlar vardır. Okumaya engel olacak şekilde yıpranmış, bir kısmı kopmuş sayfalar da görülmektedir. Yeni rakamlarla numaralanmıştır ve tâkibiyelidir. 1a'da eksik bir fihrist yer alır.

Ve dahı, ve nakildür, ve'l-âhiru, âyet, hadis, Arapça ifâdeler ve bâzı sözler kırmızı mürekkeple yazılmıştır.

Müstensih: Bulunmamaktadır.

İstinsah Târihi: Bulunmamaktadır.

Başı: "Hāẕa'l-kitābu Teẕkireti'l-Evliyā

Bismi'llahi'r-raḥmāni'r-raḥīm.

Şükr ü senā ol Ḫālıḳ'a kim yoġ-ıken bizi var eyledi ve īmān ve maʿrifet ve ʿilm ü edeb rūzī ḳıldı. Ve kendü vaḥdāniyyetüñi biz kullarına bildürdi. Ve daḫı kendü görklü dīdārına vaʿde ḳıldı kim göstere. (…) Ve çok selām ve esenlük ve ṣalavāt ve tahiyyātanuñ üzerine kim hulāsa-i mevcūdātdur. Ve şefīʿ-i ümmet-i ʿāsī ve refīḳ-ı ümmet-i mutīʿ dür. (…)"

Sonu: "Nakildür kim çünkim Ḥallāc'ı asdılar, İblīs-i laʿīn geldi ve eyitdi: 'Bir ene'l-Ḥaḳ sen didüñ, bir ene'l-ẖayr ben didüm. Saña raḥmet eylediler, ve baña laʿnet eylediler. Sebeb nedür?' didi. Ḥallāc eydür: 'Sebeb oldur kim sen benlik eyledüñ ve ben benligi kendüzümden yıraḳ eyledüm.' didi. Temmet. "

[290] B grubundandır. Kütüphâne kataloğunda yazar olarak "Sinâneddin Yusuf b. Hızır el-Amasî Vâiz el-Mekkî" gösterilmiştir. Biz bu zâtın *Tezkiretü'l-Evliyâ*'sı olduğuna dâir bir bilgiye ulaşamadığımızı, ayrıca kendisine nisbet edilen tercümenin kendisi dünyâya gelmeden çok önce yapılmış olduğunu ilgili bölümde belirtmiştik.

İstinsah Kaydı: Bulunmamaktadır.

Muhtevâsı:

Nüshada düzen karışıklığı, velîlerin menkabelerinde iç içe geçmişlik ve eksiklikler vardır. 4 velîye ait kısım tamamen eksiktir. Az da olsa kendisinden kısımlar bulunan velîleri de sayarsak bu nüshanın içerdiği velî sayısı 66'dır.

Takdimlere "ol… ol…" yapısıyla başlanmış, Süfyân-ı Sevrî'de "ân"a geçilmiştir. Ebû Hanîfe-i Kûfî'de tekrar "ol"a dönülse de Dâvûd-ı Tâyî'den îtibâren "ân" yapısı kullanılarak nüsha tamamlanmıştır.

Velîler: 1. Ca'fer-i Sâdık 2. Üveyse'l-Karanî 3. Hasan-ı Basrî 4. Mâlik ibn-i Dînâr 5. Muhammed-i Vâsı' 6. Habîb-i Acemî 7. Ebû Hâzım-ı Medenî 8. 'Atebetü'l-Gulâm 9. Râbia-i Adeviyye 10. Fuzayl bin İyâz 11. İbrâhîm ibn-i Edhem 12. Büşr-i Hâfî (Sonu eksiktir.) 13. Ze'n-nûn-ı Mısrî (Baş tarafından ve son kısmından eksiktir.) 14. Bâyezîd-i Bestâmî (Baş tarafından eksiktir.) 15. Abdullâh-ı Mübârek 16. Süfyân-ı Sevrî 17. Ebû Aliyy-i Şakîk 18. Ebû Hanîfe-i Kûfî 19. İmâm-ı Şâfiî 20. Dâvûd-ı Tâyî 21. Ahmed-i Hanbel 22. Muhammed bin Eslem-i Tûsî 23. Ahmed-i Harb (Sonu eksiktir.) 24. Sehl ibn-i Abdullâh-ı Tüsterî 25. Ma'rûf-ı Kerhî 26. Serîr-i Sakatî 27. Feth-i Mûsılî 28. Ahmed-i Hōrî 29. Ahmed-i Hazreviyye 30. Ebu Türâb-ı Nahşebî 31. Yahya ibn-i Maâz 32. Şâh Şücâ'-ı Kirmânî 33. Yûsuf-ı Hüseyn 34. Ebu Hafs-ı Haddâd 35. Ahmed-i Kassâr 36. Mansûr-ı Ammâr 37. Ahmed ibnü'l-Âsımı'l-Entâkî (Sonu eksiktir.) 38. Cüneyd-i Bağdâdî (Başı ve sonu eksiktir.) 39. Ömer [bin] Osmân-ı Mekkî (Sonundan az bir kısım yazılmıştır.) 40. Bû Saîd-i Harrâz (Bu velînin bölümündeki karışıklıklar ilgili bölümde açıklanmıştır.) 41. Ebu'l-Hasan-ı Nûrî 42. Osmân-ı Hīrî 43. Abdullâh ibn-i Celâ 44. Muhammed-i Rûyim (Sonu eksiktir.) 45. Semnûn-ı Mecnûn 46. Ebû Muhammedi'l-Mürteiş 47. Ebû Abdullâh-ı Fazl 48. Hâtem-i Asam (Başlangıcı 178b'de Abdullâh-ı Fazl'dan sonradır.) 49. Ebû Ya'kûb İshak-ı Nehrecûrî 50. Ebu'l-Hasan-ı Bûşengî 51. Hakîm-i Tirmidî 52. Ebû Bekr-i Varrâk 53. Abdullâh-ı Menâzil 54. Şeyh Aliyy-i İsfehânî 55. Hayr-ı Nessâc 56. İbn-i Atâ 57. İbrâhim bin Dâvûd-ı Rakkî[291] 58. Yûsuf-ı Esbât 59. Ebû Hamza-i

[291] İsmin yazılışı B grubu nüshalarında nâdiren görülen, eserin Farsça aslında olduğu şekilde yazılmıştır.

Horâsânî 60. Ahmed-i Mesrûk 61. [Ebû] Abdullâh Ahmed-i Mağribî 62. Ebû Alî 63. Şeyh Ebû Bekr-i Kettânî 64. [Ebû] Abdullâh Muhammed-i Hafîf 65. Ebû Muhammed-i Cerîrî 66. Mansûr-ı Hallâc

Nüshadaki Karışıklıklar

Bu nüshada bâzı velîlerin menkabelerinin birbirine karıştığı gözlenmektedir:

65a'da 11. satırın sonunda Bişr-i Hâfî kesilmekte, son kelimeyle Zü'n-nûn-ı Mısrî'den bir hâdiseye geçilmektedir. Yani ikisi birbirine karışmış haldedir. [292] "…Ḥaḳ'dan artuḳ kimseneye muḥtāc olmaya"[293] ifâdesinden sonra "...içerü basmış ve bir ayağın kesmiş, taşra bırakmış..."[294]

Zü'n-nûn'un bir menkabesi anlatılırken 68a'da 5. satırda da Bâyezîd-i Bestâmî kısmından bir menkabeye atlanmıştır:

"Şeyḫ eydür: Otuz yıldur kim ḫalḳı daʿvet iderven, bir kişi geldi."

Buraya kadar Zü'n-nûn-ı Mısrî kısmına âittir.[295] Satırın devâmı Bâyezîd-i Bestâmî bölümündendir:

"Biz ḳıġırduġumızı ʿillet-ile ḳıġırmasuz (...).[296]

114b'de Ahmed-i Harb'la ilgili bir menkabe anlatılırken 7. satırda: "Bir yigit geldi, andan öğüt diledi. Eyitti: Tañrı'dan ḳorḳ, tā dükeli nesne senden ḳorḳa." ifâdesiyle hâdise yine yarım kalmakta[297] ve 8. satırda Hâtem-i Asam'la ilgili bir menkabeden devâm edilmektedir: "Bize ne farīżadur…"[298] Hâtem-i Asam'ın sonu bu kısımdayken baş tarafı 178b'de karşımıza çıkmaktadır. Bu durumda şaşırtıcı olan, bu

[292] Derkenâra Zü'n-nûn yazılıp ona geçiş yapılan son kelimenin üzeri kırmızıyla çizilmiştir. Biz tam tesbîti N nüshasına başvurup menkabeleri karşılaştırarak yaptık.

[293] Bu kısım Bişr-i Hâfî bölümüne âittir. "Bilgil faḳr üç dürlüdür. Evvel ḳısm oldur kim faḳīr hergiz ḫalḳdan nesne dilemeye ve eger virürlerse daḳı almaya. Bu ḳavm, revḫānīlerdendür kim Ḥaḳ'dan artuḳ kimseneye muḥtāc olmaya."

[294] Tamamı için **bkz**. N. 32b/7

[295] **Bkz**. N. 34a/16

[296] **Bkz**: N. 36a/9

[297] Tamamı için **bkz**. N. 76b/15

[298] Derkenâra Hatim-i Asam yazılmıştır. Bu kısmı **karş**. N.78a/17

problemlerin varakların yerinin karışmasından değil de müstensihin ileri derecede dikkatsizliğinden kaynaklanmasıdır. Çünkü menkabeler arası geçişler yapılmıştır.

146b'de 5. satırın başında Ahmed ibni Âsım-ı Entâkî'den Cüneyd-i Bağdâdî'ye geçilmiştir. "…Her kim recā issi ola ve ṭaleb eylemeye, ol yalancıdur."[299] ifâdesiyle Entâkî bitmekte, "Naḳildür kim Cüneyd otuz yıl tamām yatsu namāzın ḳılur idi, irteye degin ayaġı üzerine durur idi, Allāh Allāh dir idi. (…)"sözleriyle Cüneyd'e geçiş yapılmaktadır.[300]

159a'nın son satırında da benzer bir durum vardır:

"Ve eydür: Yaḳīn oldur kim saña muḳadder olmışdur, saña degecekdür. Ve eydür:"[301]

Bu kısımdan sonra Cüneyd-i Bağdâdî'den Ebû Saîd-i Harrâz'a geçilmiştir. Ebû Saîd-i Harrâz'ın başlangıcı ise 161a'nın sonundadır. Tabii bu da daha öncekiler gibi birbirinin devâmı gibi algılanarak kaydedilmiştir:

"Ve bu laḳab aña anuñ-çun didiler kim bu ṭāyife içinde hīç kimsene ḥaḳīḳat sözlerini andan yigrek bilmez idi. (...)"[302]

160a'da 7. satırın ortalarında "İkisi daḳı ṣadaḳte didi ve giri göge gitdiler." sözleriyle Ebû Saîd-i Harrâz kesilerek Cüneyd-i Bağdâdî kısmından bir hadisenin ortalarından devâm edilmiştir.[303] Fakat 160b'de 14. satırda bu sefer Cüneyd bırakılarak[304] Ömer bin Osmân-ı Mekkî'nin sonundan bir menkabeye atlanmıştır.[305]

Rûyîm'deki karışıklık şu şekildedir: Muhammed-i Rûyîm başladıktan 7 satır sonra (172b'nin son satırında takdimi başlamaktadır.) 173a'da 7. satırda "... Ve nakildür kim Rûyîm eydür:" yazılmıştır;[306] fakat devâmında Rûyîm'in sözü değil,

---

[299] **Bkz**: N.105b/11

[300] **Bkz**.N.108a/8

[301] N. 117b/10

[302] **Bkz**: N. 121a/17

[303] **Bkz**: N. 118a/11 Bu bölümdeki menkabeye atlanmıştır: Uşbu ḫalḳuñ ḫarekātı Tañrı Taʿālā fiʿlidür…

[304] "E'ṭ-ṭurūḳu ila'llahi ke ʿadedi" Cüneyd kısmı bu ifâdelerle noktalanmaktadır. Tamamı için **bkz**: N. 118b/14)

[305]"Cüneyd Baġdād pīrlerin divşürdi ve nāmeʾi buñlaruñ ḳıyında oḳıdı. …" Tamamı için **bkz:** N. 121a/1

[306] **Bkz**: N. 130b/7

Cüneyd-i Bağdâdî'nin sözleri aktarılmıştır: "Fütüvvet oldur kim dervîşlerden ârlanmayasın..."[307]

Bu bölümdeki karışıklıklar bunlardan ibaret değildir. 173b'nin son satırlarında da Ebû Ya'kûb-ı Nehrecûrî'ye geçilerek onun sonu alınmıştır. Bundan sonrası Semnûn-ı Mecnûn'dan îtibâren düzenli devâm etmektedir.

Nüshadan Bâzı Örnekler

Abdullâh-ı Mübârek kısmındaki zinâ eden gençle ilgili menkabe B'deki gibidir: (91a/1-4)

"Ve naḳldur kim bir gün ʿAbdu'llāh ḳıyına bir yigit geldi ve ayaġına düşdi, zārılıḳ ḳıldı kim: 'Ḳatı yazuḳ işledüm, eyitmege yaramaz.' didi. ʿAbdu'llāh eyitti, 'Görelüm.' didi. Eyitti: 'Anam-ıla zinā eylemişven.' ʿAbdu'llāh eyitti: 'Ben ḳorḳdum, ṣandum ġaybet söyledüñ' didi 've mesāvī̇ itdüñ.' didi."

B kolundan olan nüshalarda eserin Türkçeye tercüme edilmesiyle ilgili genelde var olan kısım bu nüshada da vardır. Mütercim 4a'da Attâr'ın bu eseri Farsçaya çevirdiğini, kendisinin de bütün mü'minlerin istifâde etmesi için Türkçeye çevirdiğini söylemektedir: (4a/1-9)

"Ve daḫı bir sebeb oldı kim Ḳurʾān ve ḥadīṯ maʿnīlerin bilmeklige luġat ve naḥv ve ṣarf gerek, tā nesne anlaya. Ve bu meşāyıḫ sözleri Ḳurʾān ve eḥādiṯ şerḥidür, tā dükeli ḫāṣ u ʿām andan fāyide dutalar. Gerçi kim meşāyıḫ sözleri ʿArab dilince idi, Ḫōca ʿAṭṭār -raḥmetu'llāhi ʿaleyh- Pārsī̇ diline getürdi ve ben żaʿīf ḫoẕ Türkī̇ceye getürdüm, tā dükeli müʾminler bundan behremend olup ḥaẕ alalar. Ola kim birince ḳardaşlaruñ Pārsī̇ dilin bilmeklige ḳudreti olmaya ve bu Türkī̇ce kitābı oḳıyan kişi ben żaʿīf, ḥaḳīr, yazuḳ deñizinde ġarḳ olmış miskī̇ni duʿādan unutmaya ve bāşed kim anuñ duʿāsı ḳabūl ola ve Ḥaḳ Taʿālā anuñ duʿāsı berekātında baña raḥmet ḳıla."

[307] **Bkz**: N. 117b/10

28. Yazma Bağışlar/04977[308]

Bu nüsha 195x140, 150x90 mm. ebatlarında olup 360 varaktır. Hattı harekeli nesihtir; fakat kırmızı mürekkeple yazılan unsurlardan bâzıları harekesizdir. Sayfalarındaki satır sayısı 15'tir; ama 14 satır olan sayfalara da rastlanmaktadır. 10 sayfada bir yeni rakamlarla numaralanmıştır. Tâkibiye bâzı varaklarda görünmekte, bâzılarında ise belki yazılmadığından belki de fotoğraflamadan dolayı görünmemektedir. Sayfalar cetvelsizdir. Yer yer derkenâra yazılmış tamamlayıcı notlar bulunmaktadır.

Yıpranmış görünen nüshanın varaklarında nem izleri vardır ve nüshada bâzı tâmir görmüş varaklar bulunmaktadır. Bunlarda tâmirler sırasında üzeri kapatıldığı için okunamayan kısımlara da rastlanmaktadır. "Ve dahı", "nakildür kim" ifâdeleri kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Üst kısımları kırmızı mürekkeple çizilmiş ifâdeler de mevcuttur.

Müstensih: Hamza bin Hüdâverdî

İstinsah Târihi: 1013 (M. 1605)

Bu nüsha baş tarafından eksik bir nüshadır. 1b'de bâzıları manzum hikmetli sözler yazılıdır. Metin 2a'da aşağıya aldığımız şekilde başlamaktadır.

Başı: "(...) Şerḥ eyle[me]dügümüñ[309] sebebi oldı kim bunlaruñ sözleri içinde kendüzümi derceylemege lāyıḳ görmedüm ve hem edeb daḫı degüldür ki benüm gibi kişinüñ sözin bunlaruñ sözine ḳatmaḳ ḫoş gelmezdi. (...)"

Sonu: "Ve naḳildür kim çün Ḥüseyn-i Manṣūr'ı ber-dār eylediler, İblīs ʿaleyhi'l-laʿne anı gördi, eyitdi: 'Bir kez ene ben didüm ve bir kez ene sen didüñ. Sen ene'l-Ḥaḳ didün ve ben ene ḫayrun didüm. Saña raḥmet eylediler ve baña laʿnet eylediler. Bunda ḥikmet ve sebeb nedür?' didi. Ḥüseyn eyitdi: 'Sen benlik eyledüñ

[308] T grubundan olduğunu düşündüren kısımlar yanında karma olduğunu hissettiren bölümler de vardır. Kütüphâne kataloğunda yazar olarak Ferîdüddin Attâr kaydedilmiştir. "Sorumlular" başlığıyla ise Ali Rızâ Karahisârî adı yazılmıştır.

[309] Kelime hatâlı yazılmıştır. Çünkü burada Attâr, neden şerh etmediğini anlatmaktadır. Dolayısıyla biraz sonra gelen "...şerh itseydüm bu kitâb hadden ziyâde mutavvel olurdı." ifâdesiyle bu hatâlı kelime çelişmektedir.

ve ben benligi kendüzümden ıraġ eyledüm. Yaʿni senüñ eneden niyyetüñ kendüñe idi ve benüm eneden niyyetüm enāniyyeti kendüzümden ıraġ itmek idi. Ḥāl ve ḳażiyye işbudur.' didi."

İstinsah Kaydı: "Raḥmetu'llāhi ʿaleyhi, raḥmeten vāsiʿaten. Ve'l-ḥamdu lillāhi ʿale'l-itmāmi ve's-salātu ve's-selāmu ʿalā Rasūlihī efḍalu'l-enāmi ve'ṣ-ṣalātu ve's-selāmu ʿalā sāʾiri'l-enbiyāʾi ve'l-mürselīne. ilā yevmiʾl-ḥaşri ve'l-ḳıyāmi. Ve ḳad veḳaʿa'l ferāġu min tesvīdi hāzihi'n-nushati'ş-şerīfeti fī evāyili ramażānu'l-mübārek fī yevmi çehārşenbe, el-vaḳti'l-ʿaşr. Sene 1013."

Sonra da harekesiz olarak:

"Ve raḥimehu'llāhu taʿālā li-men ḳāle fī ḥaḳḳi muṣannifihī ve muḥarririhī raḥmetu'llāhi 'aleyhimā, raḥmeten vāsiʿaten. Ve li men ḳāle āmīn, yā Muʿīn. Ketebehu'l-faḳīru'l-ḥaḳīr Ḥamza bin Ḥudāverdi ġafera'llāhu lehū min ve li cemī'i'l-müslimīne ve'l-müslimāt, ve'l-müʾminīne ve'l-müʾmināt, el-ahyāʾi minhum ve'l-emvāt, yā mucībe'd-daʿavāt ve yā sātira'l-ʿaverāti ve raḥmetu'llāhi Taʿālā ʿalā cemīʿi'l-müʾminīne ve'l-müʾmināt, ve'l-müslimīne ve'l-müslimāt, el-aḥyāʾi minhum ve'l-emvāt. Āmīn, yā muʿīn. Ve'l-ḥamdu lillāhi rabbi'l-ʿālemīn."

Bu duânın ardından harekeli olarak:

"Ḥaḳ Taʿālā raḥmet eylesün aña
Kim yazanı Fātihā birle ana

Amin, yā ilāhe'l-ʿālemīn." yazılmıştır.

360a'daki bu bitişin ardından 360b'de de 5 beyitlik manzum bir kısımla yine müstensihin duâ bekleyen ifâdeleri yazılmıştır. Bu kısmın son iki beytini alıyoruz:

Hem duʿā-y-ıla beni yād ideler
İşbu ġamgīn gönlümi şād ideler

Bu recāma her kim āmīn diye ol

Hak muʿīn olup şefīʿi ola Rasūl

Muhtevâsı:

Metnin baş tarafındaki birkaç varak eksiktir. Bu sebeple numaralandırılırken var olan başlangıç 2a kabul edilerek numaralanmıştır.[310]

Nüsha, bâzılarındaki eksik kısımlarla beraber toplam 55 velînin menâkıbını ihtivâ etmektedir. Takdimler "Bir dahı ol..." şekildedir. Fakat Osman-ı Hîrî'de hem "ân" hem "ol" kullanılmıştır.[311]

Velîler: 1. Ebû Muhammed Ca'fer-i Sâdık 2. Üveyse'l-Karanî 3.Hasan-ı Basrî 4. Mâlik-i Dînâr 5. Muhammed-i Vâsı' 6. Habîb-i Acemî 7. Ebû Hâzım-ı Medenî 8. Utbetü'l- Gulâm 9. Râbiatü'l-Adeviyye 10. Fuzayl bin İyâz 11. İbrâhîm bin Edhem 12. Bişr-i Hâfî (Metnin içinde dağınık haldedir. Varak numaraları ilgili kısımda belirtilmiştir.) 13. Ebû Hanîfe-i Kûfî (Başı eksiktir.) 14. İmâm-ı Şâfiî (Sonu eksiktir.) 15. Zü'n- nûn-ı Mısrî 16. Bâyezîd-i Bestâmî 17. Abdullâh bin Mübârek 18. Süfyân-ı Sevrî (Sonu eksiktir.) 19. Ma'rûf-ı Kerhî (Sadece son kısmı vardır.) 20. Muhammed-i Tûsî (Maruf'un son kısmının ardından 204b'de başlamaktadır.) 21. Ahmed-i Harb 22. Hâtem-i Asam (Sonu eksiktir.) 23. İbrâhim bin Dâvûdı'r-Rakkî[312] 24. Yûsuf-ı Esbât (Başı ve sonu farklı yerlerdedir. İlgili kısımda açıklanmıştır.) 25. İbn-i Atâ (Başı ve sonu farklı yerlerdedir. İlgili bölümde açıklanmıştır.) 26. Ebû Hafs-ı Haddâd (Baş tarafı eksiktir. 222a'da Ebu Hafs'ın bir menkabesi yarıdan başlamaktadır.) 27. Hamdûn-ı Kassâr[313] 28. Mansûr-ı Ammâr 29. Ahmed bin Âsım-ı Entâkî 30. Abdullâh-ı Hanîk 31. Cüneyd-i Bağdâdî 32. Ömer[bin] Osmân-ı Mekkî 33. Bû Saîd-i Harrâz 34. Ebu'l-Hasan-ı Nûrî 35. Osmân-ı Hîrî 36. Ebû Abdullâh bin Celâ 37. Ebû Muhammed-i Rûyem 38. Ebû Ya'kûb İshâk-ı Nehrecûrî 39. Semnûn-ı Mecnûn 40. Ebû Muhammed-i Mürteiş 41. Ebû Abdullâh-ı Fazl 42. Ebu'l-Hasan-ı Bûşengî 43. Muhammed[bin] Hakîm-i Tirmidî 44. Ebû Bekr-i Varrâk 45. Abdullâh-ı Menâzil 46. Şeyh Ali [bin] Sehl-i İsfehânî 47. Hayr-ı Nessâc 48. Bû Hamza-i

[310] Biz de buna uyacağız.

[311] **Bkz:** 282b/5

[312] İsmin yazılışı eserin Farsça orijinalinde olduğu gibidir. T ve K gruplarında da genelde böyledir. B'de ise bu imlâya nâdiren rastlanmaktadır.

[313] Bu ismin yazılışı için de üstteki notta söylenenler geçerlidir.

Horâsânî 49. Ahmed-i Mesrûk 50. [Ebû] Abdullâh Ahmed-i Mağribî 51. Ebû Aliyy-i Cürcânî 52. Şeyh Ebû Bekr-i Kettânî 53. Abdullâh-ı Hafîf 54. Ebû Muhammed-i Cerîrî 55. Hüseyn-i Mansûr-ı Hallâc

Nüshadaki Varak Karışıklıkları ve Eksikler

Bu nüshanın varak sıralamasında karışıklık vardır. Baş tarafı eksik olan nüshada karışıklık 9. varakta başlamaktadır. 9a, aslında daha önceye, mukaddime kısmına âittir. 8b'de Câfer-i Sâdık'la Halîfe Mansûr menkabesi anlatılırken 9a'da birden geriye dönülmüştür. 9b'de bu mukaddime kısmı sürerken bu sefer de 10a'da Câfer-i Sâdık'ın menkabesine geri dönülmüştür. Yani 9. varak araya girerek bütünlüğü bozmuştur.

116b'de Bişr-i Hâfî bölümünde kopukluk vardır. 117a'da Ebû Hanîfe'yle ilgili menkabelere geçilmiştir. Daha sonra normal düzende İmâm-ı Şâfiî'ye dönülmüş; fakat 125b'de o da yarım kalarak 126a'da tekrar Bişr-i Hâfî'ye geçilmiştir.

Süfyân-ı Sevrî kısmında 202b, 203a/b boştur. 204a'da ise Ma'rûf-ı Kerhî'nin son kısmı vardır. Ma'rûf-ı Kerhî, b yüzünde de birkaç satır devâm ettikten sonra normal bitişiyle bitmekte, aynı varakta Muhammed-i Tûsî başlamaktadır. Arada atlanan 6 isim bulunmaktadır. Bunlar bilinçli olarak alınmamış olabileceği gibi, bu nüsha eksik /hatalı bir nüshadan istinsah edilmiş de olabilir.

Hâtem-i Asam kısmında da 214b boştur diyebiliriz. Çünkü başka bir hatla manzum nasihatvârî bir söz yazılmıştır. 215a'da ise İbn-i Atâ'nın sonu bulunmakta ve aynı varakta İbrahim bin Dâvûd-ı Rakkî başlamaktadır. İbn-i Atâ'nın baş tarafı ise 218a'dadır.

Yûsuf-ı Esbât 216a'nın sonunda başlayıp 217b'nin başında kesilmektedir. Bu sayfa ilk satır dışında boştur. 218a'da İbn-i Ata'nın başlangıcı vardır. Bu velîyle ilgili menkabeler de 220a'nın sonunda kesilmektedir. 220b, 221a ve b boştur. 222a'da Ebu Hafs'ın bir menkabesi yarıdan başlamaktadır. Yûsuf-ı Esbât'ın sonu ise 292a/b'dedir.

Muhammed-i Rûyem 291a'da başlayıp 291b'de kesilmektedir. 292a/b'de Yûsuf-ı Esbât'ın son kısmı vardır. Hemen peşinden de Ebû Ya'kûb İshâk-ı Nehrecûrî, 292b'nin ikinci satırında başlamaktadır.

Nüshadan Bâzı Örnekler

Mukaddime kısmından:

(4a/3-8) "...ve egerçi meşāyıḫ sözleri ʿArab dilince idi, Ḫōca ʿAṭṭār – raḥmetu'llāhi ʿaleyh- Pārsī diline getürdi ve ben żaʿīf Türkīce getürdüm. Tā dükeli müʾminler bundan behre-mend olup ḥaẓ alalar. Ve ola kim bir nice ḳardaşlaruñ Pārsī dilin bilmege ḳudreti olmaya, bu Türkīce kitābı oḳuyuban ben żaʿīf ve ḥaḳīr, günāh baḥrına ġarḳ olmış miskini duʿādan unutmayalar. Bāşed kim anlaruñ duʿāsı ḳabūl ola ve anlaruñ duʿāsı berekātında Ḥaḳ Taʿālā bana raḥmet ide."[314]

Câfer-i Sâdık kısmındaki Arapça şiirin ve tercümesinin bir kısmı tâmir sırasında kapatıldığından okunamamaktadır. Tercümesini aşağıya alıyoruz. Bizim tâmir ettiğimiz kısımlar köşeli parantezle gösterilmiştir: (10b/3-5)

Gitdi vefā şunuñ gibi kim gitdi [dünki gün]
[Ḫalḳı ḫayāl arzū]ları ḳapladı revān

Her çend ki ʿarż eyleyeler ẓāhirā ṣafā
Göñülleri içi [ṭoludur] ʿaḳreb u çıyān[315]

Veyse'l-Karanî kısmından: (14a/9-10) "…Peyġāmber –ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem- eyde: "İlāhī, ol beni görmeyiser midür?" Ḥaḳ Ta'ālā eyde: "Yā Muḥammed, ol kim beni görür, seni görmegi n'ider? Seni gören bizüm içün görür. Kişi kim sensüz bizi görür, seni görmek ne aṣṣısı var ve beni görmenün sensiz ne ziyānı var?" Şi'r: (Farsçası:…) Tercüme:

Her kimüñ sen olmayasın, varlıġından aṣṣı ne

[314] Bu kısım B grubundaki gibidir.
[315] Hat aynı olduğu hâlde bu kısım T grubundaki gibidir.

Nesnesi olmasa, sen anuñ olana ne ziyān?

N nüshasında ve kola dahil diğer nüshalarda beyit yoktur; fakat nesir kısmındaki ifâdeler birkaç kelime farkı dışında aynıdır: (N.6b/9-11)

"Peyġāmber (ʿasm) eyde: 'İlāhī! Ol beni görmeyiser midür?' Ḥaḳ Taʿālā eyide: 'Ol kim beni görür, seni görmegi n'ider? Yā Muḥammed! Seni gören benüm-çün görür. Kişi kim sensüz beni görür, seni görmek aña ḥācet degüldür ve seni görmek bizsüz ne fāʾide veyā bizi görmek sensüz ne ziyāndur.'"

Zü'n-nûn-ı Mısrî kısmındaki Arapça beyit ve tercümesi: (146b/2-6)

Beyt: El-ḫavfu emrażanī, ve'ş-şevḳu eḥraḳanī,
Ve'l-ḥubbu emātenī, va'llāhu aḥyānī.

Ḫavf elinden ḫastayam, şevḳı göyündürdi beni
Ḥubbı öldürdi, velī iḥyā itdi ol ġanī.

T1004'te metnin orijinal hattının bulunduğu kısımdadır: (165b/4-5)

Ḳorḳu beni ṣayru eyledi, müştaḳlıḳ bini yaḳdı
Sevgü bini depeledi, Allāh bini diri eyledi

N'de sadece Arapçası vardır, tercümesi bulunmamaktadır. K'de Arapçası da tercümesi de vardır. Tercümesi şu şekildedir: (75a/2-3)

Tañrı ḳorḳusı sökel ḳıldı beni, Tañrı arzūsı göyündürdi beni
Tañrı sevgüsi uş öldürdi beni, uş girü Tañrı diri ḳıldı beni

Yazma Bağışlar/4977'de bu kısmın ardından kırmızı mürekkeple harekesiz olarak: "Terceme li kātibihi'l-faḳīr Bu'l-Yesāʾ yazılmıştır. Sonra da şu kısım vardır:

Yaʿnī: Tañrı ḳorḳusı beni ḫasta eyledi ve şevḳ beni göyündürdi ve Tañrı sevgüsi beni öldürdi, ṣoñra iḥyā eyledi.

Bu nüshada Bayezid-i Bestâmî kısmındaki âyet doğru yazılmıştır: (149b/4-11)

"…Giderken nā-gāh yol üzre bir ḳuru ādem başına duş geldi. Ve ol baş üzre yazılmış ki: "ṣummun, bukmun, ʿumyun, fe hum lā yaʿḳilūn." Şeyḫ anı göricek naʿra urdı ve ol ḳurı başı götürüp öpdi., başına ḳodı ve eyitdi ki: 'Bu baş ṣūfī başına beñzer ki Ḥaḳḳ'uñ ʿaẓameti içinde maḥv olmışdur ve yuyulmışdur. Ne ḳulaġı vardur ki lem-yezel ḫiṭābın işide ve ne gözi var ki lā-yezāl cemālin göre ve ne dili var kim ululuġın ẕikr ide. Ve ne ʿaḳlı var ki bir ẕerre anuñ maʿrifetin bile. Anuñ-çun bu āyet anuñ üstünde yazılupdur.' didi."

Abdullâh-ı Mübârek kısmındaki gıybetle ve zinâ eden gençle ilgili menkabeler: (195a/1-10)

"Bir gün ʿAbdu'llāh ḳatında ġaybet kelici çıḳdı. Ol eyitdi: ben hīç kimsenüñ ġaybetin söylemeyem. Bārī eger söylersem atamuñ ve anamuñ söyleyem kim müzdüm ayruġa varmaḳdan ise atama ve anama varmak yegrekdür.

Ve naḳldür kim bir gün bir yigit Abdu'llāh ḳatına gelüp zārī ḳılup aġladı. Abdu'llāh eyitdi: Ne olduñ ki bunca zārīlıġ-ıla aġlarsın. Eyitdi ki: Bir günāh ḳıldum ki dimege yaramaz. Anuñ udından aġlaram. İmdi ben ol işüme peşīmān oldum, taḳrīr itmege ḥicāb iderin. didi. Abdu'llāh eyitdi: Ayıtmaḳ gereksin. Ol yigit eyitdi: Anam-ıla ḥāşā zinā ḳıldum. Abdu'llāh eyitdi: Ben ṣandum ki kimsenüñ ġaybetin eyledüñ. Pes ġaybet söylemek ol günāhdan daḫı artuḳdur."

Hallâc-ı Mansûr kısmındaki Arapça şiirin tercümesi şu şekildedir : (256a/9-1)

Degüldür yoldaşum mensūb ḥayfdan nesneye hergiz
Suvarur bini ol resme ki ḳonıḳ ḳonuġı ṭoylar

Ḳadeḫ çün eyledi devri, getürdi ḳılıc [u] naṭʿı
Yazın pes ejdehā-y-ıla süci içen eyit n'eyler

Hallâc-ı Mansûr kısmında 259a/13-15; 259b/1-7'de mesnevi nazım şekliyle yazılmış 10 beyitlik manzum bir kısım vardır. Buna göre sâhib-nazar bir zât Mansûr'u rüyâsında görmüş ve onunla söyleşmiştir:

Çünki Manṣūr itdi dünyādan sefer
Düşde gördi anı bir ṣāḥib-naẓar

Bir elinde başın almış ol hümām
Bir elinde ṭopṭolu cām-ı müdām

Bir ʿazīz irdi revān itdi suʾāl
Kim bulardan sır nedür iy ḫoş ḫiṣāl

Didi Manṣūr aña iy merd-i tamām
Ser-bürīde ḳısmeti-durur bu cām

ʿIşḳ cāmın nūş iden bī-ser gerek
İrmege bu sırra key server gerek

Sen daḫı bu meyden isterseñ ṣafā
Sāḳī-i ʿışḳa ser ü cān it fidā

Genc-i cāndan geç, ṭılsım-ı cismi ḳo
Ḥāṣıl olmaġa müsemmāya ismi ḳo

Ger vücūduñ ola mecmūʿ-ı fenā
Bu fenādan görinür ʿayn-ı beḳā

Perdedür cānān yolına cism ü cān
Āfitābı, ebr-vār eyler nihān

Ger dilerseñ kim ola bu perde refʿ
Cehd idüp benlik ḥicābın eyle defʿ

Bu manzûmeden sonra Hallâc-ı Mansûr'un son kısmı yer alır:

"Ve naḳldur kim çün Ḥüseyn-i Manṣūr'ı ber-dār eylediler, İblīs ʿaleyhi'l-laʿne anı gördi, eyitdi: 'Bir kez ene ben didüm ve bir kez ene sen didüñ. Sen ene'l-Ḥaḳ didüñ ve ben ene ḫayrun didüm. Saña raḥmet eylediler ve bāña laʿnet eylediler.

Bunda ḥikmet ve sebeb nedür?' didi. Ḥüseyn eyitdi: 'Sen benlik eyledüñ ve ben benligi kendüzümden ıraġ eyledüm. Yaʿni senüñ eneden niyyetüñ kendüñe idi ve benüm eneden niyyetüm enāniyyeti kendüzümden ıraġ itmek idi. Ḥāl ve ḳażiyye işbudur.' didi."

29. Yazma bağışlar/ 05957[316]

Bu nüsha 255x160, 200x125 mm. ölçülerinde olup 201 varaktır. Hattı harekeli nesihtir. Sayfalardaki satır sayısı 19'dur. Sayfalar cetvelsizdir. Fotoğrafta nâdiren üst kısımları görünüyor olsa da tâkibiyelerin varlığı anlaşılmaktadır. Yıpranmış bir nüshadır. Tâmir görmüş varaklar, yazının dağıldığı kısımlar, nem izleri görülmektedir. Bu nüshada, ikisi eski rakamlarla, biri yeni rakamlarla olmak üzere 3 ayrı numaralama yapılmıştır.[317]

Müstensih: İbrâhîm bin Şa'bân

İstinsah Târihi: 831 (M. 1428)

Sonradan eserin baş tarafına eklendiği izlenimi veren 4 varağın bâzı kısımlarında, tükenmez kalemle yazılmış olmasından dolayı, kitabı okuyan bir şahıs tarafından yakın zamanlarda tutulduğu anlaşılan notlar bulunmaktadır.

Baş taraflara yapıştırılmış olan, eski harflerle yazılmış H. 1362 târihli bir nottan, bu kitaba birkaç kere cilt yapıldığı, bâzı velîlerin sayfalarında kaybolanlar olduğu ve notu yazan kişi olan Muhammed Nûri'nin bu eksikleri tamamlamayı amaçladığı öğrenilmektedir. Bu not, kitabın içeriğiyle ilgili özet bilgiler de ihtivâ etmektedir.

Nüshanın baş tarafında eksik bir fihrist yer alır. Metnin başlangıcında ise eserin Farsça aslının girişinde de yer alan Arapça duâ kısmı vardır. Nüshanın genel hattı harekeli olmasına rağmen bu duâ kısmı harekesizdir.

[316] T grubundandır. Kütüphâne kataloğunda yazar, mütercim veya müstensih olarak herhangi bir şahıs adı belirtilmemiştir.

[317] Eski rakamlardan biri sayfa usulüne göredir. Diğerinde ise birtakım hatâlar mevcuttur. Yeni rakamlarla yapılan numaralama daha doğru gözükmektedir. Bu sebeple bu sonuncuyu dikkate aldık.

Başı: "Bismi'llāhi'r-Raḥmāni'r-Raḥīm. El-ḥamdu li'llāhi'l-cevādi bi-efḍali envāʾi'n-naʿmāʾ. El-mennānu bi'ş-şerefi eṣnāfi'l-ʿaṭāʾ. (...) Ve sellim teslimā.

Ammā baʿdu, çün Ḳurʾān'dan ve eḥādīṯden ṣoñra hīc meşāyıḫlar sözlerinden üstin söz yoḳdur. Zīrā ki buñlaruñ sözleri netice-i ḥāldür, degül kim ṣemere-i ḳāl. ʿAyn-ı ʿayāndandur, yoḳ ki taḳrīr-i beyāndan. Esrārdandur, yoḳ ki tekrārdan. Cūşīşdendür yoḳ ki gūşīşden. ʿİlm-i ledünnī ve vehbīdendür, yoḳ ki ʿilm-i kesbīden. Eddebenī Rabbī ʿālemindendür, yoḳ ki ʿallemenī ebī ʿāleminden ola. Bunlar enbiyānuñ ʿaleyhimu's-selām vereṣesidür. (...)"

Sonu: "Ve naḳildür kim çünki Ḥüseyn'i ber-dār eylediler, İblīs anı gördi, ṣordı kim: "Bir kez ene ben didüm, bir kez ene sen didüñ. Sen ene'l-Ḥaḳ didüñ ve ben ene ẖayrun didüm. Beni laʿnet itdi ve saña raḥmet itdi. Ḥikmet nedür?" Ḥüseyn eyitdi: "Sen eneden niyyet kendüzüñe itdüñ, ben eneden ıraḳ oldum. hāl işbudur." didi. Raḥmetu'llāhi ʿaleyhi, raḥmeten vāsiʿaten."

İstinsah Kaydı:[318] "Ve ṣalla'llāhu ʿalā seyyidinā Muḥammedin ve ʿālihī ecmaʿīn. Veḳaʿa'l-ferāġu min taḫrīri hāẕa'l-kitābi'l-mübārek, fī evāḫiri şehri cemāẕiye'l-āḫir, li sene iḥdā ve selāsīne, ṣemāniye miʾe. ʿAn yedi'l-ʿabdi'l-müẕnib İbrāhīm bin Şaʿbān ʿafā ʿanhuma'l-mennān.

Kim dilerse ki luṭf-ı Ḥaḳ ḳazana
Fātiḥā oḳıya bunı yazana
Bunı yazanı kim duʿādan ana
Çalab virmesün hīç yavuzlıḳ aña"

Varağın sağ yan tarafına Farsça 2 beyit yazılmıştır. Sol yan tarafında da kitabı yazana, okuyanlara ve dinleyenlere dua edilen Arapça bir kayıt vardır.

Muhtevâsı:

Nüsha bâzı eksik kısımlarla beraber 70 velîyi içermektedir. Takdimler "Bir dahı ol..., ol…" kalıbındadır.

[318] Harekesizdir.

Velîler: 1. Ebû Muhammed Ca'fer-i Sâdık (Baş tarafından eksiktir.) 2. Üveys-i Karanî 3.Hasan-ı Basrî 4. Mâlik-i Dînâr 5. Muhammed-i Vâsı' 6. Habîb-i Acemî 7. Ebû Hâzım-ı Medenî 8. Utbe-i Gulâm 9. Râbia-i Adeviyye 10. Fuzayl bin İyâz 11. İbrâhîm bin Edhem 12. Bişr-i Hâfî 13. Ze'n-nûn-ı Mısrî 14. Bâyezîd-i Bestâmî 15. Abdullâh-ı Mübârek 16. Süfyân-ı Sevrî 17. Ebû Aliyy-i Şakîk 18. Ebû Hanîfe-i Kûfî 19. İmâm-ı Şâfiî 20. Ahmed-i Hanbel 21. Dâvûd-ı Tâyî 22. Hâris-i Muhâsibî 23. Ebû Süleymân-ı Dârânî 24. Muhammed ibn-i Semmâk 25. Muhammed bin Eslem-i Tûsî 26. Ahmed-i Harb 27. Hâtem-i Asam 28. Sehl bin Abdullâh-ı Tüsterî 29. Ma'rûf-ı Kerhî 30. Serîr-i Sakatî 31. Feth-i Mûsılî 32. Ahmed-i Hōrî 33. Ahmed-i Hazreviyye 34. Ebû Türâb-ı Nahşî 35. Yahyâ ibn-i Ma'âz 36. Şâh Şücâ'-ı Kirmânî 37. Yûsuf-ı Hüseyn 38. Ebû Hafs-ı Haddâd 39. Ahmed-i Kassâr 40. Mansûr-ı Ammâr 41. Ahmed ibnü'l-Âsımi'l-Entâkî 42. Abdullâh-ı Hüseyn-i Hanîk 43. Cüneyd-i Bağdâdî 44. Ömer [bin] Osmân-ı Mekkî 45. Bû Saîd-i Harrâz 46. Ebu'l-Hasan-ı Nûrî 47. Osmân-ı Hayrî 48. Abdullâh bin el-Celâ 49. Muhammed-i Rûyem 50. İbn-i Atâ 51. İbrâhim bin Dâvûd 52. Yûsuf-ı Esbât 53. Ebû Ya'kûb-ı Nehricûrî 54. Semnûn-ı Mecnûn 55. Ebû Muhammedü'l-Mürteiş 56. Ebû Abdullâh-ı Fazil 57. Ebu'l-Hasan-ı Bûşengî 58. Hakîm-i Tirmidî 59. Ebû Bekr-i Varrâk 60. Abdullâh-ı Menâzil 61. Şeyh Aliyy-i İsfehânî 62. Hayr-ı Nessâc 63. Ebû Hamza-i Horâsânî 64. Ahmed-i Mesrûk 65. [Ebû] Abdullâh Ahmed-i Mağribî 66. Ebû Aliyy-i Cürcânî 67. Şeyh Ebû Bekr-i Kettânî 68. [Ebû] Abdullâh Muhammed-i Hafîf 69. Ebû Muhammed-i Cerîrî 70. Mansûr-ı Hallâc

Nüshadaki Eksik Varaklar

3b'de Attâr'ın bu eseri yazma sebepleri sıralanıyorken 4a'da baş tarafı eksik olarak Câfer-i Sâdık kısmına geçilmiştir. Bu kısımda birkaç varak eksik olmalıdır.

Nüshadan Bâzı Örnekler

Câfer-i Sâdık kısmındaki Arapça şiirin tercümesi şu şekilde kaydedilmiştir: (5a/11-12)

Gitdi vefā şunuñ gibi kim geçdi dünki gün

Ḫalḳı ḫayāl arzūları ḳapladı revān

Her çend gösterürler-ise ṭaşradın ṣafā

Göñülleri içi ṭoludur ʿaḳreb u çayān.

Veyse'l-Karanî kısmındaki Farsça beytine tercümesi: (8a/1)

Her kimüñ sen olmayasın varlığından aṣṣı ne

Nesnesi olmassa sen anuñ olana ne ziyān

Hasan-ı Basrî kısmındaki Farsça beytin tercümesi şu şekilde kaydedilmiştir: (16a/7)

Tañrı çü yavuzlar dilini kendüzine bağlamadı, ayruġa nite bağlayısar.

Bâyezîd-i Bestâmî kısmındaki kurukafa menkabesindeki âyet doğrudur: (83b/3) "…lā yaʿḳilūn."

Abdullâh-ı Mübârek kısmında hem gıybetle hem de zinâ eden gençle ilgili menkabeler anlatılmıştır: (109a/2-8)

"Ve naḳldur kim bir vaḳt ʿAbdu'llāh-ı Mübārek ḳatında ġaybet sözin söylediler. ʿAbdu'llāh eyitdi: "Eger ben ġaybet eylemegi dilesem, atam anam ġaybetin eyleyedüm ki benüm eylügüm bunlara vācibiraḳdur. Yaʿnī̄ kimsenüñ ġaybetin söylemek anuñ ḥaḳḳında eylük eylemekdür. Zīrā anuñ yazuġın alurlar, ammā ġaybet iden maẓleme issi olur.

Ve naḳldur kim bir gün bir yigit geldi, anuñ ayaġına düşdi. Zārī̄ idüp aġladı. Eyitdi: N'olduñ? Eyitdi: Bir günāh işledüm ki udumdan añı eydemezem. Ol itdigüme peşīmān olmışam. 'Abdu'llāh eyitdi: "Dimek gereksin." Ol yigit eyitdi: Ḥaram içinde anam-ıla ḥaramzādalıḳ eyledüm. Çün anı işitdi, eyitdi: "Ḳorḳdum ben daḫı seni ṣandum ki ġaybet söyledüñ."

Hallâc-ı Mansûr kısmındaki Arapça şiirin tercümesi şu şekildedir: (200a/1-2)

Degüldür yoldaşum mensūb ḥayfdan nesneye hergiz

Suvarur beni ol resme ki ḳonuḳ ḳonuġı ṭoylar

Ḳadeḥ çün eyledi devri, getürdi kılıc u naṭʿı

Yazın pes ejdehā-y-ıla süci içen eyit n'eyler.

30. Yazma Bağışlar/ 07614[319]

Bu nüsha 210x154, 160x110 mm. ebatlarında olup 267 varaktır. Hattı harekeli tâliktir. Sayfalardaki satır sayısı 15'tir. Yeni rakamlarla numaralanmıştır ve tâkibiyelidir. Yıpranmış bir nüshadır.

Bâzı kelimeler, "ve nakildür kim" ifâdeleri, âyet, hadis, bâzı sözler ve isimler kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Kırmızı mürekkeple yazılan unsurlar genellikle siyahla harekelenmiştir. Bâzı kelime ve sözlerin ise üzerleri kırmızı mürekkeple çizilmiştir. Yer yer derkenâra yazılmış tamamlamalar vardır.

Müstensih: Bulunmamaktadır.

İstinsah Târihi: Bulunmamaktadır.

Başı: "Hāẕā Kitābu Tezkireti'l-Evliyā teʾlīfi Hoca 'Attār raḥmetu'llāhi ʿaleyh. Ve bihī nesteʿīnu

Bismi'llāhi'r-Raḥmāni'r-Raḥīm. El-hamdu li'llāhi'l-ḳaviyyi'l-ḳadīri'l-alīmi'l-habīr. (…)[320] Ve muʿizzi'z-zelīli ve'l-ḫaḳīr. Şükr ol Tañrı'ya kim ḳavīdür, ḳadīr hem alīmdür hem habīr. (...)"[321]

Sonu: "Hātim-i Aṣam eydür: Şaḳīḳ ʿömr-i āḫirine degicek ben eyitdüm: 'Baña ögüt virgil, kurtulmaġum andan olsun.' Eyitdi: 'Dilüñi beklegil, hergiz söylemegil!' didi, rahmetu'llāhi ʿaleyh."

İstinsah Kaydı: Bulunmamaktadır.

Muhtevâsı:

Bu nüshada, biri sonradan ilâve edilen Behlûl-i Dîvâne olmak üzere 63 velînin menâkıbı vardır. Şâh Şücâ'-ı Kirmânî, Yûsuf-ı Hüseyn, Ebu Hafs-ı Haddâd,

[319] B grubundandır. Bu nüsha da kütüphâne kataloğunda hatâlı olarak Sinan Paşa adına kaydedilenler arasındadır.

[320] Bu kısımda hatâlar vardır.

[321] Giriş kısmının devâmında da cümle düşüklüğü oluşturan kelime eksiklikleri mevcuttur.

Hamdûn-ı Kassâr, Mansûr-ı Ammâr, Ahmed bin Âsımi'l-Entâkî, Abdullâh-ı Çanak, Ebû Aliyy-i Cürcânî ise bu nüshada yer almamaktadır.

Takdimlere "ol… ol..." yapısıyla başlanıp Süfyân-ı Sevrî'de "ân"a geçilmiştir. Ebu Hanîfe-i Kûfî'de "ol", Ahmed-i Hanbel'de "ân", Hâtem-i Asam'da "ol" dönüşümleri yaşanmış, Abdullâh-ı Tüsterî'de tekrar "ân"a dönülerek nüsha bu yapıyla tamamlanmıştır. Genel düzen: "Ve'l-âhire, hikâyet: ol.../ân..."şeklindedir.

Velîler: 1. Ebû Muhammed Ca'fer-i Sâdık 2. Üveyse'l-Karânî 3. Hasan-ı Basrî 4. Mâlik-i Dînâr 5. Muhammed-i Vâsı' 6. Habîb-i Acemî 7. Ebû Hâzım-ı Medenî 8. Atebetü'l-Gulâm 9. Râbia-i Adeviyye 10. Fuzayl ibn-i İyâz 11. İbrâhim bin Edhem 12. Büşr-i Hâfî 13. Ze'n-nûn-ı Mısrî 14. Bâyezîd-i Bestâmî 15. Abdullâh ibn-i Mübârek 16. Süfyân-ı Sevrî 17. Ebû Aliyy-i Şakîk (Bu düzendeki yerinde sonu yoktur.120b'de kesilmekte, 121a'da takdimiyle beraber Ebû Hanîfe-i Kûfî başlamaktadır. Ebû Aliyy-i Şakîk'in sonu 264a'da karşımıza çıkmakta ve nüsha267a'daonunla bitmektedir.) 18. Ebû Hanîfe-i Kûfî 19. İmâm-ı Şâfiî 20. Ahmed-i Hanbel 21. Dâvûd-ı Tâyî 22. Hâris-i Muhâsibî 23. Ebû Süleymân-ı Dârânî 24. Muhammed-i Semmâk 25. Muhammed bin Eslemi't-Tûsî 26. Ahmed-i Harb 27. Hâtim-i Asamm 28. Süheyl ibn-i Abdullâh-ı Serî 29. Ma'rûf-ı Kerhî 30. Serîr-i Sakatî 31. Feth-i Mûsılî 32. Ahmed-i Hōrî 33. Ahmed-i Hazreviyye 34. Ebû Türâb-ı Nahşî 35. Yahyâ bin Maâd 36. Cüneyd-i Bağdâdî 37. Ömer [bin] Osmân-ı Mekkî 38. Bû Saîd-i Harrâz 39. Ebu'l-Hasan-ı Nûrî 40. Osmân-ı Hīrî 41. Abdullâh ibnü'l-Celâ 42. Ebû Muhammed-i Rûyem 43. İbn-i Atâ 44. İbrahim bin Dâvûd-ı Rakkî 45. Yûsuf-ı Esbât 46. Ebû İshâk-ı Nehrecûrî 47. Semnûn-ı Mecnûn 48. Ebû Muhammedi'l-Mürteiş 49. Ebû Abdullâh-ı Fazl 50. Ebu'l-Hasan-ı Bûşengî 51. Hakîm-i Tirmidî 52. Ebû Bekr-i Varrâk 53. Abdullâh-ı Menâzil 54. Şeyh Aliyy-i İsfahânî 55. Hayr-ı Nessâc 56. Ebû Hamza-i Horasânî 57. Ahmed-i Mesrûk 58. [Ebû] Abdullâh Ahmed-i Mağribî 59. Şeyh Ebû Bekr-i Kettânî 60. [Ebû] Abdullâh Muhammed-i Hafîf 61. Ebû Muhammed-i Harîrî 62. Mansûr-ıHallâc 63. Behlûl-i Dîvâne

Nüshadaki Karışıklıklar

Esâsen nüsha Mansûr'un sonuyla bitmiş görünmektedir. Bu kısım şu şekildedir:

"Ve naḳldur kim çünkim Ḥüseyn'i ber-dār eylediler, İblīs gördi ki ve ṣordı kim bir kez ben ene didüm, laʿnet itdiler ve saña raḥmet itdiler. ḥikmet nedür? didi. Ḥüseyn eyitdi: "Sen eneden niyyet kendüñe itdüñ, ben eneʾi benden ıraġ itdüm. Ḥāl işbudur." didi. Raḥmetu'llāhīʿaleyh. Raḥmeten vāsiʿaten. Bi-ʿavni'llāhi Taʿālā ve ḥusni tevfīḳ ve ṣalla'llāhu ʿalā seyyidinā Muḥammedin ve ālihī ecmaʿīn."

Fakat bu bitişten sonra, 257a'nın sonunda: "El-hikāyetü Ḥüseyn-i Manṣūr raḥmetuʿllāhi ʿaleyhi ene'l-Ḥaḳ didi ne vech-ile didi." yazılıdır ve devâmında Mansûr'la ilgili anlatmalar sürmektedir.[322] Bu kısım 260b'nin sonunda şu cümlelerle bitmektedir:

"...külin göge ṣavurdılar, āşıḳ maʿşūḳa irüp riḥāl buldı. Cemīʿimüz riḥāl rūzī ḳılı-vire. inşāʾa'llāhu Taʿālā. Temmet bi-ʿavni'llāhi Taʿālā."

261a'da da yeni bir başlangıç görülmektedir; fakat bu başlangıç 260b'deki tâkibiyeye uymamaktadır. Tâkibiye "Eyitdiler ki biz daḫı" iken 261a: "el-Hikāyetü Behlūl-i Divāne rahmetuʿllāhi ʿaleyh" cümlesiyle başlamaktadır. Başlangıcı şu şekildedir: "Behlūl-i Divāne raḥmetuʿllāhi ʿaleyh iñen ululardandı. Dünyā serāyınuñ delüsiydi ve āḫiret serāyınuñ uşlusıydı. (...)"

Behlûl-i Dîvâne 263b'nin sonuna kadar devâm etmektedir. Sonda "rahmetu'llâhi aleyh" tâkibiyesi vardır; fakat 264a'da Şakîk'le ilgili anlatmalar görülmektedir. Bu karışıklığın sebebi tâmirler ve ciltleme sırasında varaklarda meydana gelmiş karışıklık olabilir. Numaralamanın yeni rakamlarla yapıldığını da üstte belirtmiştik. Dikkatsizlik sonucu rastgele numaralanmış, birbirinin devâmı olmayan varaklar yan yana getirilmiş gibi görünmektedir. Nüsha, 267a'nın başında Şakîk'le bitmektedir:

[322] Kâğıtta ve hatta herhangi bir değişiklik yoktur.

"Hātim-i Aṣamm eydür: Şaḳīḳ ʿömr-i āḫirine degicek ben eyitdüm: Bana ögüt virgil, kurtulmaġum andan olsun. Eyitdi: Dilüñi beklegil, hergiz söylemegil! didi. rahmetu'llāhi ʿaleyh."

Nüshadan Bâzı Örnekler

B nüshasında olduğu gibi, mütercimin bu eseri Türkçeye çevirdiğini ifâde ettiği sözleri kaydedilmiştir.[323]

Bâyezid-i Bestâmî kısmındaki kurukafa menkabesinde geçen: "summun, bukmun, umyun" ifâdeleriyle başlayan âyetin devâmı iyice anlaşılmaz hâle getirilmiştir. Nüshalarda kırmızı mürekkeple yazılıp siyahla harekelenen kelime, âyet, hadis veya sözlerin yanlış harekelemeye maruz kaldıkları görülmektedir. Bu âyette de kelimenin imlâsındaki problemin yanında harekelemede de hata yapılmıştır.[324]

Abdullâh-ı Mübârek kısmındaki menkabe yine B nüshasındaki gibidir.[325]

Nüshada dikkat çekici bir detay olarak 226b ve 227a'da "İblîs" kelimesinin tersten yazıldığını, 247a'da da "şeytan" kelimesinin aynı şekilde tersten yazıldığını belirtmek isteriz.

3. 1. 2. Millet Kütüphânesi'ndeki Nüsha

Bu kütüphânede Türkçe *Tezkiretü'l-Evliyâ* olarak 5 nüsha tesbît edebildik. Bunların dördü Sinan Paşa'ya âit olduğu için tezimizin sınırları dışındadır. Bizi ilgilendiren tek nüsha 1351 tasnif numarasında kayıtlı olan nüshadır:

31. Millet Kütüphânesi/1351[326]

Bu nüsha şemseli, mıklepli, şirâzeli tam meşin bir cilt içerisindedir. 205x143, 162x104 mm. ebatlarında olup hattı harekeli nesihtir. 264 varaktır; fakat 103. varaktan sonra 136'ya geçilmektedir. Yani aradaki 33 varak eksiktir. Bu durumda elde mevcut varaklar 231'den ibârettir. Sayfalardaki satır sayısı 11'dir ve sayfalar

[323] **Bkz.** YB7614/3b-14-15; 4a-1-6.
[324] **Bkz.** 83b-2
[325] **Bkz**.115a
[326] B grubu gibi başlayıp T grubunu hissettirir şekilde devâm etmektedir.

cetvelsizdir. Tâkibiyeli olan nüsha eski ve yeni rakamlarla olmak üzere iki kere numaralanmıştır. Varaklarında rutubet lekeleri mevcuttur.

Ve nakildür kim, ve'l-âhir, âyet, hadis ve bâzı kelimeler, sözler kırmızı mürekkeple yazılmıştır.

Müstensih: Mustafa bin Yûsuf el-Bursavî

İstinsah Târihi: Bulunmamaktadır.

Başı: "Hāẕā Kitābu Tezkireti'l-evliyāʾi teʾlīf-i Sinān Paşā[327]

Bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm

Şükr ü senā ol Ḫālıḳ'a kim bizi yoġ-ıken var eyledi ve īmān u maʿrifet u ʿilm ü edeb rūzī ḳıldı. Ve kendü vaḥdāniyetini biz kullarına bildürdi. Ve daḫı görklü dīdārına vaʿde eyledi kim bize göstere. Ve daḫı buyurdı kim: 'Her kim ṣāliḥ ʿamel ḳıla, ben aña uçmaġı maḳām ḳılam ve kendü luṭf u ʿaẓametümle aña ḳonşı olam ve her günde kendü keremümden yetmiş kezana tecelli ḳılam.' didi.

Ve daḫı çok selām ve salavāt ol menbaʾ-ı kāyināt ve mefḫar-i mevcūdāt üzerine olsun kim, şefīʿ-i ümem-i ʿuṣātdur ve refīḳ-ı ümmet-i mutīʿdür. Ve çırāġ-ı zemīn ü āsumāndur ve maḳbūl-i Yezdāndur. (…)"

Sonu: "…Yā Aḥmed, şol adlar-ıla kim saña deñmişdür, hemīşe ben Tañrıyı yāẕ ḳılġıl. Raḥmetu'llāhi ʿaleyh. Raḥmeten vāsiʿaten."

İstinsah Kaydı: Temme taḥrīru hāẕa'l-kitābu teẕkireti'l-evliyāʾi ve'ṣ-ṣālihīne ve'l-ʿulemāʾi-l-mühtedīne. Ketebehu'l-ʿabdu'ż-żaʿīfu'l-faḳīr, Muṣṭafā bin Yūsuf el-Bursevī. Temme fī āḫiri Rebīʿi'l-āḫiri, ḫatema'llāhu bi'l-ḫayri ve elṭafi.

254b'de bu şekilde bitmektedir. En sonda da 2 boş sayfa vardır.

Muhtevâsı:

[327] Bu tercüme Sinan Paşa'nın tercümesi değildir. Nüshadaki kaydın hatâlı olduğu kütüphâne kataloğunda da belirtilmiştir.

Bu nüsha oldukça eksiktir. Bâzılarında eksik kısımlar bulunan 19 velînin menâkıbını içermektedir. Nüshadaki takdimler "ol… ol…" şeklindedir.

Velîler: 1. Ebû Muhammed Ca'fer-i Sâdık 2. Üveys-i Karanî 3. Hasan-ı Basrî 4. Mâlik-i Dînâr 5. Ebû Hâzım-ı Medenî 6. Utbetü'l-Gulâm 7. Râbiatü'l-Adeviyye (Sonu eksiktir.) 8. Muhammed-i Vâsı' 9. Habîb-i Acemî 10. İbrâhîm ibn-i Edhem (Başı eksiktir.) 11. Bişr-i Hâfî 12. Zü'n-nûn-ı Mısrî 13. Bâyezîd-i[328] Bestâmî 14. Abdullâh-ı Mübârek 15. Süfyân-ı Sevrî 16. Ebu Aliyy-i Şakîk 17. Ebû Hanîfe-i Kûfî 18. İmâm-ı Şâfiî 19. Ahmed-i Hanbel

Nüshadaki Karışıklıklar ve Eksik Varaklar

Bâzılarındaki eksik kısımlarla beraber toplam 19 velîyi içeren ve Ahmed-i Hanbel'le biten bu nüshanın düzeninde karışıklıklar bulunmaktadır:

Mâlik-i Dînâr bölümünde eksik varak(lar) vardır. Çünkü 63a, 62b'nin devâmı değildir. Zaten tâkibiye de bunu ele vermektedir. 62b'de "dutdı" tâkibiyesi varken 63a'da "ve dahı" ifâdesiyle yeni bir hâdiseye geçilmiştir.

66. varakta ise iki velînin menkabeleri karışmış, iç içe geçmiştir. 65b'de 5. satırının ortalarına kadar Mâlik-i Dînâr'dan bahsedilirken burada birden Habîb-i Acemî'den bir hadiseye geçilmıştir:

"…bir göñlek hisābın tīzcek virdi, uçmaġa girdi."[329]

Daha sonra aynı satırda Habîb-i Acemî'den bir menkabenin ortalarından devâm edilmiştir:

"…ʿavratı nafaḳa istedü ve eksük gerek istedi…"

Burada tâkibiye ve sayfada atlama yoktur, satırda geçiş yapılmıştır. Satırın yan tarafına, bu karışıklığı farkeden biri tarafından kırmızı mürekkeple Habîb-i Acemî yazılmıştır.

Bu nüshada bunlar dışında da atlamalar ve eksiklikler vardır. Râbia-i Adeviyye kısmında 92a, 91b'deki tâkibiyeye uymamaktadır. 163. varakta da benzer

[328] Takdimde "Bû Yezîdü…" şeklinde yazılmıştır.

[329] **Karş**. N, 19b/2 Bu kısım zâten Mâlik'in son kısmıdır.

bir durum görüyoruz. Nüshadaki varaklar tâmir görmüş olduğundan, muhtemelen tâmir ve düzenleme sırasında bâzı varaklarda karışıklık olmuştur.

Muhammed-i Vâsı' 93a'da Râbia'dan sonra başlamaktadır. Tâkibiyede tutarsızlık yoktur. Takdimde Abdullâh-ı Vâsı' olarak sunulmuş, metnin içinde Muhammed-i Vâsı' olarak yazılmıştır.

Habîb-i Acemî'nin başı Muhammed-i Vâsı'dan sonra 94b'nin sonundadır. 97a'nın sonunda kesilmiş, 97b'de Râbia-i Adeviyye'ye geçilmiştir.

Râbia 92b'de bitmekte; fakat 97b'de tekrar ona dönülmektedir. Oysa 97a'da Habîb-i Acemî anlatılmaktadır. 135b'nin sonuna kadar Râbia devâm etmektedir. Sonra yine kopukluk vardır. Bunun sebebi eksik ya da yanlış yere yerleştirilmiş varaklar olabilir. 136a'da İbrâhîm Edhem'den anlatmalara geçilmiştir. Tâkibiye tutmadığı için bu kısımda da ya arada eksik varaklar vardır ya da varakların rastgele yerleştirilip fotoğraflanması bu duruma sebebiyet vermiştir.

Nüshadan Bâzı Örnekler

Mukaddime kısmından: 6b/3-11; 7a/1

"…Ve daḫı bir sebeb oldur kim Ḳurʾān ve ḥadīṯ maʿnīlerin bilmege luġat ve naḥv ve ṣarf gerek, bu daḫı ʿArab dilince idi, Ḫᵛāce ʿAṭṭār Ḥażretleri Fārsiye dönderüp ve ben żaʿīf daḫı tercüme idüp Türkī dile dönderdüm. Tā kim Fārsī bilmez müʾmin ve muvaḥḥid ḳardaşlara asān olup behremend olmaḳları-çun.Ola kim bu ben ġarīḳ-ı deryā-yı günāhı duʿādan unutmayalar. Bāşed ki bir aġzı duʿālıya rast gelüp Ḥażreti Ḥaḳ ben ʿāṣī günāhkār ḳulına anuñ sebebiyle raḥmet ḳıla."

Bâyezid-i Bestâmî kısmındaki kurukafa menkabesindeki âyet doğru yazılmıştır: (186b/2) "Summun, bukmun, umyun, fehum lā yaʿḳilūn."

Tamâmı: 186a/11; 186b/1-8

"Pes yol üzre gider-iken bir ḳuru ādem başı buldı. Alnı üzre yazılmış kim: *Ṣummun bukmun ʿumyun fehüm lā yaʿḳilūn.* Anı görüp Bāyezīd naʿra urdı. Ol ḳuru başı getürdi, öpdi, eyitdi: "Ṣūfi başına beñzer. Ḥaḳḳ'uñ ʿaẓameti içinde yuyılmış,

belesüz olmış. Ne ḳulaġı var ki lem-yezel ḫiṭābın işide ve ne gözi var ki lā-yezāl cemālini göre ve ne dili var ki anuñ ululuġın öge ve anı ṣenā ḳıla. Ve ne ʿaḳlı var ki bir ẕerre maʿrifetin bile. Pes bu āyet anuñ şānına gelmişdür."

Abdu'llâh-ı Mübârek kısmında hem gıybetle ilgili hem de zinâ eden gençle ilgili menkabeler mevcuttur: (232b/5-11, 233a/1-4)

"Ve naḳldur kim anuñ ḳatında ġaybet kelecisi çıḳdı, ʿAbdullāh eyitdi: Eger ben kimsenüñ ġaybetin söylesedüm atam anam ġaybetin söylerdüm ki müzdüm ayruġa virmekden atama ve anama yigrekdür.

Ve naḳldur kim bir yigit ʿAbdullāh'a geldi, eline ayaġına düşdi, zārılıḳ ḳıldı, aġladı. ʿAbdullāh eyitdi: Ne oldı saña kim aġlarsın. Ol yigit eyitdi: "Bir günāh işledüm, anuñ udından aġlarvan. Ol işüme peşīmān oldum, ammā eyitmege utanurvan. ʿAbdullāh eyitdi: Eyitmek gereksin. Yigit eyitdi: Anam-ıla zinā ḳıldum. ʿAbdullāh eyitdi: Ben işitdüm kim ġaybet söylemiş olasın. Ġaybet sözin söylemek ol zinādan daḫı artuḳdur.

3. 1. 3. Beyazıt Yazma Eser Kütüphânesi'ndeki Nüshalar

Bu kütüphânede, biri Veliyyüddin Efendi diğerleri Beyazıt Umûmî kısmında kayıtlı olan toplam 6 nüsha tesbît edebildik.[330]

32. Veliyyüddin Efendi/1643 (V)[331]

Tezkiretü'l-Evliyâ'nın orijinal kısmı 1b'de başlayıp nüshadaki numaraya göre 322b'de bitmektedir. Yazmada 110b ile 130a arasındaki varaklar eksiktir. 158 ile 159 arasında bir varak da numaralamanın dışında kalmış görünmektedir. 203 ve 306 rakamı ise 2 varağa yazılmış, 306 yazılan kısımda aradaki bir varak da yine rakamların dışında bırakılmıştır. Ayrıca nüshanın sonuna "Muhammed-i Hanefî"yle ilgili bir bölüm eklenmiştir. Bu bölüm 323b'de başlayıp 335b'de sonu eksik olarak

[330] Kütüphâne henüz taşınma, tasnif ve yerleşme aşamasında olduğu için nüshaların genelinin cilt ve ebat bilgilerini temin edemedik. Zîrâ eserlerle ilgili bilgiler tekrar kontrol edilmekte ve hatâlı bilgiler düzeltilmektedir.

[331] K grubundandır.

bitmektedir. Bunları hesaba katarak konuşacak olursak *Tezkiretü'l-Evliyâ*'nın orijinal kısmının elde olan varakları 307'dir. Aradaki eksik olan 19 varağı da düşünürsek bu kısım esâsen 326 varak olmalıdır. Sondaki ek kısımla birlikte bu kitap eldeki mevcuduyla 320 varaktır; eksik olan kısımla birlikte ise 339 varak olmalıdır. Hattı harekesiz nesih kırmasıdır. Sayfalardaki satır sayısı 20'dir. Baştan birkaç varak kırmızı cetvel içine alınmıştır; ayrıca velîlerin başlangıçlarının olduğu varaklardaki sayfaların sağı ve solu (Ör. 85b-86a) genellikle kırmızı cetvel içine alınmıştır. Fakat nüshanın genelinde sayfalar cetvelsizdir. Eski rakamlarla numaralıdır ve tâkibiyelidir. Kitabın baş tarafında bir fihrist yer alır.

Nüshada Şeyhülislâm Veliyyüddin Efendi'nin H. 1175 (M. 1761-1762) târihli vakıf mührü vardır: "Vakf-ı Şeyhü'l-İslâm Veliyyüddîn Efendi ibn-i el-merhûm el-Hâc Mustafâ Ağa ibn-i el-merhûm el-Hâc Hüseyin Ağa. Sene 1175."

"Ve nakldur ki" ifâdesi, velîlerin başlıkları kırmızı mürekkeple yazılmış, âyet, hadis, Arapça sözler, bâzı cümleler, isimler ve kelimeler üzerleri kırmızı mürekkeple çizilerek belirgin hâle getirilmiştir.

Müstensih: Bulunmamaktadır.

İstinsah Târihi: Bulunmamaktadır.

Başı: "Hāẕā Kitābu Tezkireti'l-Evliyā fī Beyānı Menāḳıbihim rıḍvānu'llāhi Taʿālā ʿaleyhim ecmaʿīn.

El-ḥamdu lillāhi rabbi'l-ʿālemīn. Ve'ṣ-ṣalātu ve's-selāmu ʿalā seyyidinā Muḥammedin ḫātemi'n-nebiyyīn. Ve ʿalā ālihī ve aṣḥābihī ecmaʿīn, ve sellim teslīmen. Ammā baʿd**:** şöyle bil kim Ḳur'ān'dan ve ḥadīṯden ṣoñra hīç evliyā ve meşāyıḫ kelimātından yigrek söz yoḳdur. Anuñ-ıçun kim bunlaruñ sözleri bāṭın ʿilminden ve ḥāl dilindendür ve ẓāhir ḳāl dilinden degüldür. Ol sebebden sözleri ġāyet mü'eṯṯirdür, müstemiʿ olanlara eṯer eyler."

Sonu: "Ve naḳldur ki çün Manṣūr'ı ber-dār eylediler, İblīs geldi, eydür: "Yā Manṣūr! Sen ene'l-ḥaḳ didüñ ve ben ene ḫayr. Baña laʿnet itdiler ve saña raḥmet

itdiler. Tefāvüt nedür?" Eyitdi ki: "Sen ene niyeti kendüñe ve ben benligi benden giderdüm." didi. Ve's-selām."

Bu bitişten sonra, aşağıda birkaç beyti yer alan 19 beyitlik manzum bir kısım yazılmıştır:

"Der-manẓūm[e]-i suāl ve cevāb

Kim ene ḫayr didi, laʿnet bulur
Benligi terk idene raḥmet olur

Bu-durur naḳl içreki naḳl-i ṣaḥīḥ
Pür naṣīḥatdur, muʿayyen hem ṣarīḥ
(…)
İlāhī ḳıl aña dīdār-ı cennet
Kim oḳıyup diye yazana raḥmet

İssine olsun mübārek bu kitāb
Söz budur va'llāhu aʿlem bi'ṣ-ṣavāb"

Bunun ardından da nüshanın sonuna Muhammed-i Hanefiyye ile ilgili bir bölüm eklenmiştir. 323b ile 335b arasında yer alan bu bölüm sonu eksik olarak şu şekilde biter:

"Bilgil kim bu risāle-i laṭīfe bir ḳaṭre-i nuṭfedür, müştemiledür. Maẓhar-ı şems-i maʿārif, mebde-i esrār-ı leṭāʾif, merkez-i dāʾire-i kevn u mekān, melce-i zümre-i ḫaṣ u ʿāmm, el-vāṣılu ila'llāh, el-hāribu min ġayrillāh. El-ferdu'r-Rabbānī, ve'l-ġavṯü'ṣ-ṣamedānī, kāşif-i esrār celle ve ḫafā…"

Nüsha bu şekilde bitmektedir.

İstinsah Kaydı: Bulunmamaktadır.

Muhtevâsı:

Türkçe tercüme nüshalarından tam olanlarda genellikle yer alan bâzı isimler bu nüshada eksiktir. Diğer nüshaların büyük kısmında görmediğimiz Ebu'l-Hayr-ı

Akta' ve Şiblî-i Bağdâdî ise bu nüshada mevcuttur. İlk isim Attâr'ın *Tezkiretü'l-Evliyâ*'sının orijinalinde, ikinci isim ise eserin zeylinde mevcuttur; fakat Türkçe tercüme nüshalarının çoğunda bu iki velî yer almaz. Sonuç olarak, bu nüshada eksikleriyle beraber 65 evliyâya ait bölüm bulunmaktadır. Takdimler, "Fî beyân-ı zikr-i menâkıb-ı (…) ol… ol…" şeklindedir.

Velîler: 1. Ebû Muhammed Ca'fer-i Sâdık 2. Üveys el-Karânî 3. Hasan-ı Basrî 4. Mâlik-i Dînâr 5. Muhammed-i Vâsı' 6. Habîb-i Acemî 7. Ebû Hâzım-ı Medenî 8. Utbe-i Gulâm 9. Râbia-i Adeviyye 10. Fuzayl bin İyâz 11. İbrâhîm-i Edhem 12. Bişr-i Hâfi 13. Ze'n-nûn-ı Mısrî 14. Bâyezîd-i Bestâmî 15. Abdullâhi'l-Mübârek 16. Süfyân-ı Sevrî (Sonu eksiktir.) 17. Hâris-i Muhâsibî (130a'da son kısmıyla görülür ve 130b/6.satırda bu veliye ait bölüm biterek Süleymân-ı Dârânî başlar.) 18. Ebû Süleymân-ı Dârânî 19. Muhammed-i Semmâk 20. Muhammed ibn-i Eslem-i Tûsî 21. Ahmed-i Harb 22. Hâtem-i Asam 23. Süheyl bin Abdullâh-ı Tüsterî 24. Ma'rûf-ı Kerhî 25. Serîr-i Sakatî 26.Feth-i Mûsılî 27. Ahmed-i Hōrî 28. Ahmed-i Hazreviyye 29. Ebû Türâb-ı Nahşebî 30. Yahyâ-yı Maâz 30. Ebû Hafs-ı Haddâdî 31. Şah-ı Şücâ'-ı Kirmânî 32. Yûsuf-ı Hemedânî 33. Hamdûn-ı Kassâr 34. Mansûr-ı Ammâr 35. Âsımu'l-Entâkî 36. Cüneyd-i Bağdâdî 37. Şiblî-i Bağdâdî 38. Şeyh Osmân-ı Mekkî 39. Ebû Saîd-i Harrâz 40. Ebu'l-Hasan-ı Nûrî 41. Osmân-ı Pîrî 42. Abdullâh ibnü'l-Celâ43. Muhammed-i Rûyem 44. İbn-i Atâ 45. İbrâhim ibn-i Dâvûd-ı Rakî 46. Yûsuf-ı Esbât 47. Ebû Ya'kûb Nehricûrî 48. Semnûn-ı Mecnûn 49. Ebû Muhammed-i Mürteiş 50. Ebû Abdullâh-ı Fazl 51. Ebu'l-Hasan-ı Bûşengî 52. [Ebû] Muhammed Hakîm-i Tirmîdî 53. Ebû Bekr-i Varrâk 54. Abdullâh-ı Menâzil 55. Şeyh Alî [bin] Eshel-i İsfehânî 56. Hayr-ı Nessâc 57. Şeyh Ebu'l-Hayr-ı Akta'58. Ebû Hamza-i Horâsânî 59. Ahmed-i Mesrûk 60. [Ebû] Abdullâh Ahmed-i Mağribî 61. Ebû Aliyy-i Cürcânî 62. Şeyh Ebû Bekr-i Kettânî 63. Muhammed-i Hafîf 64. Ebû Muhammed-i Harîrî 65. Hüseyn-i Mansûr-ı Hallâc

Nüshadaki Eksik Kısımlar

110b'den sonra 130a gelmektedir. Aradaki eksik varaklarda muhtemelen Ebû Aliyy-i Şakîk, Ebû Hanîfe-i Kûfî, İmâm-ı Şâfiî, Ahmed-i Hanbel ve Dâvûd-ı Tâyî'ye âit kısımlar, ayrıca Hâris-i Muhâsibî'nin büyük bölümü olmalıdır. Çünkü 130a'da Hâris-i Muhâsibî'den menkabeler vardır; fakat 130b'nin başlarında bitmektedir.

Nüshadan Bâzı Örnekler

Bu nüshada Câfer-ı Sâdık'ın Arapça iki beyit okuduğu kısım çıkarılmıştır. Yani beyitlerin ne Arapçası ne de tercümeleri vardır.

Bâyezid-i Bestâmî kısmındaki "kurukafa menkabesi" bu nüshaya alınmamıştır. Bu menkabe Atatürk Kitaplığı/OE 0026A'da da yoktur.

Abdullâh-ı Mübârek kısmındaki, zinâ eden gencin menkabesi ise şöyledir: (106b/13-20)

"Ve naḳldur ki bir gün bir yigit şeyḫ ʿAbdu'llāh-ı Mübārek ḫużūrına gelüp zār zār aġladı. ʿAbdu'llāh eyitdi: İy yigit, saña n'oldı? Ol yigit eyitdi: "Bir ulu günāh işledüm, anuñ pişmānlıġından aġlarum, ammā utanurum dimege. ʿAbdu'llāh eyitdi: Elbetde eyitmek gereksin. Ol yigit eyitdi: "Mest olup geldüm, anam-ıla zinā eyledüm. ʿAbdu'llāh eyitdi. "Ben ḳorḳdum idi kim ġaybet eylemiş olasın. Zīrā ġaybet, zīnā eylemekden daḫı artuḳdur. Gel tevbe ḳıl, didi."

Âsımu'l-Entâkî'den sonra 230b/18'de Cüneyd-i Bağdâdî başlamaktadır. Ondan sonra Attar'ın Tezkire'sinin zeylinde gördüğümüz Şiblî-i Bağdâdî [332] gelmektedir.

Tezkiretü'l-Evliyâ, Hallâc-ı Mansûr'un sonuna eklenen manzum bir kısımla 322b'de bitmektedir. Bu bitişin ardından nüshanın sonuna "Hāẕā ẕikr-i Menāḳıb-ı Şeyḫ Muḥammed-i Ḥanefī -raḥmetu'llāhi ʿaleyh-" başlığıyla, Muhammed-i Hanefiyye'nin anlatıldığı bir bölüm eklenmiştir.

Bu nüshada dikkati çeken bir husus da bâzı menkabelerin değiştirilmiş olabileceğine işâret eden durumlardır. Bunlardan biri Câfer-i Sâdık'la Halîfe Mansûr menkabesidir. Bu nüshada söz konusu menkabenin aslına müdâhale edilmiştir. Bu müdâhaleli hâle rastladığımız ikinci nüsha, bu nüshayla aynı koldan geldiği, belki de bu nüshadan istinsah edildiği anlaşılan Atatürk Kitaplığı/OE 0026A'da kayıtlı yazmadır. Aydınoğu Mehmed Bey'e takdim edilen tercümenin şimdilik en eski

[332] Zeylde Ebû Bekir Şiblî olarak görülür.

nüshası olarak tesbît ettiğimiz K3400'de ise bu menkabe aslına uygun olarak yazılmıştır.[333]

Sonuç olarak, bu nüshada müstensihin müdahalelerinin olduğu, bâzı menkabeleri hazfettiği, bâzılarında ise değişiklik yaptığı anlaşılmaktadır.

33. Beyazıt/ 3286[334]

Bu nüshanın cildi mıklepli, vişne çürüğü renginde meşindir. Üstü özenle tezyin edilmiştir. Altın yaldızlı tezhipleri ve yine altın yaldızla süslenmiş şemseleri vardır. Hattı harekeli nesihtir. Eski rakamlarla numaralanmıştır; fakat 2a olması gereken varağa 1 yazılmıştır ve bu şekilde devâm edilmiştir.[335]

1b'de ve 2a'nın ilk satırlarında velîlerin adları sıralandıktan sonra asıl metne geçilmiştir. Nüsha 109a'da bitmektedir. Sayfalardaki satır sayısı 13'tür. Sayfalar pembe tonunda çift çizgi cetvel içine alınmıştır. Sayfalar tâkibiyelidir.

Müstensih: Hasan el-Rüşdî

İstinsah Târihi: 1229 (M. 1813-1814)

Nakildür kim, ve dahı, dikkat çekmesi istenen bâzı kelimeler ve isimler, cetvelle aynı pembe tonunda mürekkeple yazılmıştır.

Kitabın zahriyesinde beyzî süslü bir cetvel içinde vakıf kaydı vardır:

"Ḳad vaḳafe hāza'l-kitābu'l-celīl ve'l-eserü'l-cemīl, vālidetü's-sultānu'l-aʿzam, ve'l-ḫāḳānu'l-mefḫari's-sulṭān ʿAbdulmecīd Ḫān edāma'llāhu eyyāme ve ʿömre devletihī ilā āḫiri'd-deverān aʿnā bihā Ḥażreti Bezm-i ʿĀlem Sulṭān[336] ʿaleyhete'ş-şān ceʿale'llāhū saʿye'l-vāḳıfeti meşḳūran ve cezāhā cezāʾen mevfūrā. Sene 1266[337]."

[333] **Bkz**. Tablo 10

[334] K grubundandır.

[335] Biz yine metnin başladığı kısmı 1b kabul ederek değerlendirme yapacağız. Metne geçilmeden önce her ne kadar velîler sıralanmışsa da bunlar metnin sınırları içinde yazıldığından fihrist kısmını metnin dışında görmeyeceğiz.

[336] Bezm-i Âlem Vâlide Sultan (d.1807, ö.1853) Abdülmecid Hân'ın annnesidir.

[337] M.1849-1850

Metnin başladığı 1b'de oldukça süslü ve işlemeli bir serlevha vardır. Bunun üst tarafında "Silsile-i Evliyâ Kitâbı" yazmaktadır. 1b'de ve 2a'nın ilk satırlarında besmeleden sonra 55 velî sıralanmıştır.

Başı: "Bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm. El-ḥamdu li'llāhi rabbi'l-ʿālemīn. Ve's-salātu ve's-selāmu ʿalā seyyidinā Muḥammedin ve ālihī ve sahbihī ecmaʿīn. Ammā baʿdu Ḳur'ān'dan ve hadīṣden soñra meşāyıḫ sözinden yegrek söz hīç yoḳdur. Anıñ-ıçun kim buñlaruñ sözi ve işi hāl dilidür, ḥıfẓ ve ḳāl imiş degildir.[338] Ve hem velīlerüñ peyġamberleriñ vereṣeleridür. Bir nicesi Ādem peyġamber bedelidür –salla'llāhu ʿaleyhim ecmaʿīn. Çün ḫudāvendigār-ı aʿẓam ve maḫdūm-ı muʿaẓẓam, meliki'l-umerāʾi ve'l-ekābir Umūr Beg bin ʿAlī Ḫān -ṭave'llāhu ʿömrehu- anlara ol geçmiş velīlerüñ ve sālihlerüñ dirligin ve aḥvālin ve Tañrı Taʿālā dostlıġına ne sebeb-ile vāsıl olduḳların beyān ḳılur inşā'allāhu taʿālā. (…)"

Sonu: "Ebū ʿAlī Kaʿbe'ye giderken yolu Baġdād'a uġradı. Pes Hārūnu'r-Reşīd anı ḳıġırdı, eyitdi: "Zāhidsin, baña bir ögüt vir." didi. Eyitdi: "Ḫalīfesin, Tañrı Taʿālā seni Ebū Bekir yerine ḳodı, senden gerçeklik isteyiserlerdür, nite kim Ebū Bekir'den istediler. Ve seni ʿÖmer yerine ḳodı, senden ḳorḳu isteyiserlerdür ḥaḳḳ-ıla bātıl arasında, nite kim andan istediler. Ve seni Ali yerine komışdur, senden 'ilim ve terk isteyiserlerdür, nite kim andan istediler. Hārūn eyitdi: "Ögüdüñ daḫı artur." Ebū ʿAlī eyitdi: "Tañrınuñ bir evi vardur kim aña tamu derler. Seni anıñ ḳapucısı ḳomışdur, üç nesne vermişdür."

Menkabe bu şekilde bitmekte ve istinsah kaydıyla nüsha tamamlanmaktadır:

İstinsah Kaydı: "Ketebehu'l-ḥakīru Ḥasanu'r-Rüşdī min tilāmīzi ʿAliyyü'l-Mıṣrī, ve hüve min tilāmizi ʿOṣmān Efendi, el-müştehiru bi-Dāmād ʿAfīf. ġafera'llāhu lehū. Sene 1229."

[338] Esre kullanılmıştır. Eski Anadolu Türkçesinde yuvarlak vokalli olan eklerin bu şekilde esre kullanılarak düz vokalli yazılmasına bu nüshada sıklıkla rastlanmaktadır. Bunun dönemin etkisi olduğu açıktır.

En sona, kitabın zahriyesinde de bulunan vakıf kaydı aynı süslü beyzî cetvel içinde yazılmıştır.

Muhtevâsı:

Bu nüsha "Saray"a yakışır şekilde oldukça özenli yazılmış ve süslenmiştir. Nüshanın istinsah târihinde Bezm-i Âlem Vâlide Sultan henüz çocuk olduğundan temelde ona takdim niyetiyle yazıldığını söylemek zordur; fakat gösterilen özenden, bir "Hanım Sultân"a takdim niyetinin var olduğu yorumu da yapılabilir. Nüshanın istinsah târihi, Bezm-i Âlem'in eşi olan Sultan 2. Mahmud dönemine denk gelmektedir.

Nüshanın özet mâhiyetinde olduğunu söyleyebiliriz. İstinsah edilen kısımlarda atlanan menkabeler olması yanında, sonuncusu eksik olmak üzere 17 velînin menâkıbını ihtivâ etmektedir.

Nüshadaki takdimler ol..., ol... şeklinde Türkçe zamir yapısındadır.

Velîler: 1. Ebû Muhammed Ca'feru's-Sâdık 2. Üveys-i Karanî 3. Hasan-ı Basrî 4. Mâlik-i Dînâr 5. Muhammed Vâsı' 6. Habîb-i Acemî 7. Ebû Hâdım-ı Medenî 8. 'Utbetü'l-Gulâm 9. Râbiatü'l-Adeviyye 10. Fuzayl-ı İyâz 11. İbrâhim-i Edhem 12. Bişr-i Hâfî 13. Ze'n-nûn-ı Mısrâ 14. Bâyezîd-i Bestâmî 15. Abdullâh bin Mübârek 16. Süfyân-ı Sevrî 17. Ebû Aliyy-i Şakîk

Nüshadan Bâzı Örnekler

Mukaddime kısmından:

(2b/6-8) "Ammā Ḳıṣaṣu'l-Enbiyā kitābın ʿArab dilinden Türkī diline döndürdügümden ṣoñra ben żaʿīfe işāret olundı kim Teẕkiretü'l-Evliyā kitābın daḫı Fārisī dilinden Türkī'ye döndürdem. Pes ulularuñ işāretin yerine getürdüm. (…)"

Bu ifâdelerden, esâsen Umur Bey'in babası olan Aydınoğlu Mehmed Bey'e takdim edilen tercümenin, sonradan Umur Bey'e de sunulduğu anlaşılmaktadır. Fakat babasının adı "Ali" olarak kaydedilmiştir.[339]

[339] Mehmed Bey'in bu isimle anıldığına dâir bir mâlûmata ulaşamadık. Müstensihin hatâsı sonucu bu şekilde kaydedilmiş olması muhtemeldir.

Veliyyüddin Efendi/1643'te değiştirilmiş olarak yazılmış olan Câfer-i Sâdık ile Halîfe Mansûr menkabesi, bu nüshada eserin Farsça aslındaki gibi anlatılmıştır.[340]

Bâyezîd-i Bestâmî kısmından:

"(97a-6-12) "Bāyezīd yola girdi, nā-gāh yolda bir ḳuru ādem başın buldı. Anıñ üzere yazılmış "ṣummun, bukmun, ʿumyun, fe hum lā yaʿḳilūn." deyü. Ḳaçan kim Bāyezīd bunı gördi, bir naʿra urdı, ol ḳurı başı getürdi, eyitdi: "ṣūfī başına beñzer kim ḥaḳḳıñ ʿaẓameti içinde yavu ḳalınmış ve belürsiz olmış. Ne ḳulaḳ var kim lem-yezel ḫiṭābın eşide, ve ne göz var kim lā-yezāl cemālin göre. Ve ne dil var kim anıñ ululıġın ẕikr ḳıla. Ve ne ʿaḳıl var kim bir ẕerre anıñ maʿrifetin bile. Bu āyet anıñ-ıçun başına yazıldı." deyüp ʿibret aldı."

Abdullâh-ı Mübârek kısmında bulunan zinâ eden gençle ilgili menkabe bu nüshaya alınmamıştır.

34. Beyazıt/3604[341]

197 varak olan nüshada sayfalardaki satır sayısı 32b'ye kadar 15'tir. Daha sonra 15-16-17 satır olarak düzensiz diyebileceğimiz şekilde devâm etmekte, 37b'den îtibâren genellikle 17 satır olarak görülmektedir. Hattı harekeli nesihle başlayan nüsha, 14b'den îtibâren harekesiz nesih kırmasına dönüşmüştür. Fakat harekesiz kısımlarda da yer yer bâzı âyetlerin harekelendiği görülmektedir. 32b'de hatta tekrar bir değişim farkedilmektedir.[342] Nüshanın baş tarafında 63 velîyi gösteren bir fihrist vardır. Zahriyede "Hâzâ Kitâbu Tezkireti'l-Evliyâ" olarak kitabın adı yazılmıştır ve Muhammed Said'in mührü bulunmaktadır. Nüsha eski rakamlarla numaralanmıştır. Sayfalar cetvelsizdir ve tâkibiyelidir.

1b ve 2a'da birkaç örneği bulunan pembe tonunda mürekkep dışında nüshada siyah mürekkep kullanılmıştır. Tâmir görmüş varaklar vardır. Tâmir sırasında

[340] Türkçe tercüme nüshalarında genel olan da bu anlatımdır. **Bkz.:** 3a/11-13; 3b/1-13; 4a/1-7.

[341] B grubundandır.

[342] Nüsha farklı birkaç elden çıkmış olabileceği gibi, bu durum aynı hattatın farklı zamanlarda yazmasının sonucu da olabilir.

kapatıldığı için okunamayan kelimeler, satırlar görülmektedir.[343] Varaklarda rutubet lekeleri, yer yer hattın dağıldığı, yazının karıştığı kısımlar bulunmaktadır.

Müstensih: Bulunmamaktadır.

İstinsah Târihi: Bulunmamaktadır.

Başı: "Hāẕā Kitābu Teẕkireti'l-Evliyā.

Bismi'llāhi'r-Raḥmāni'r-Raḥīm. El-ḥamduli'llahi'l-ḳaviyyi'l-ḳadīmi'l-ḫabīri'l-münezzehi ʿani'ş-şerīki ve'l-vezīr. Müzilli'ş-şerīfi ve'l-ḫaṭīr. Ve muʿizzi'ẕ-ẕelīli ve'l-ḫakīr. Şükr ol Tañrı'ya kim ḳavīdür hem ḳadīr hem alīmdür hem ḫabīr. Münezzehdür şerīkden gerekmez aña vezīr. Ḫor olur heybetinden hem şerīf hem ḫaṭīr. (…)"

Sonu: "(...) çünkim aña dört yanında nāmeler yazdılar. Māçīn nāmesinde anuñ adı Ebu'l-ʿAyn yazmışlar. Ve Ḫorāsān nāmesinde Ebu'n-Nehr yazmışlar. Ve Bāzā nāmesinde ʿAbdullah yazmışlar ve Ḫūristān nāmesinde Ḥallācu'l-Esrār yazmışlar. Ve Baġdād nāmesinde Muṣṭalim yazmışlar. Ve Baṣra içinde aña Müteḫayyir dirler idi."

Nüsha bu ifâdelerle 197b'de bitmektedir, devâmı eksiktir.

İstinsah Kaydı: Bulunmamaktadır.

Muhtevâsı:

Nüsha toplam 65 velîyi içermektedir. İmâm-ı Şâfiî, Ahmed-i Hanbel, Dâvûd-ı Tâyî, Hâris-i Muhâsibî, Ebû Süleymân-ı Dârânî bu nüshada yer almamaktadır.

Takdimlere "ol… ol…" şeklinde başlanıp Ebû Aliyy-i Şakîk'te "ân"a geçilmiş, Ebu Hanîfe-i Kûfî'de tekrar "ol"a dönülmüştür. Muhammed ibn-i Eslemü't-Tûsî'de "ân", Hâtem-i Asam'da "ol", Ma'rûf-ı Kerhî'de "ân", Ebû Osmân-ı Mekkî'de "ol" değişimleri yapılmış, Ebû Sa'îd-i Harrâz'da "ân"a dönülerek bu yapıyla devâm edilmiştir. Fakat bu takdim unsurlarının hiç kullanılmadığı velîler de vardır.

[343] 191a/b ve 192a/b'de buna örnek olacak kısımlar mevcuttur.

Nüshadaki velîler:

1. Ebû Muhammed Ca'fer-i Sâdık 2. Veyse'l-Karânî 3.Hasan-ı Basrî 4. Mâlik-i Dînâr 5. Muhammed-i Vâsı'6. Habîb-i Acemî 7. Ebû Hâdım-ı Medenî 8. Atebetü'l-Gulâm 9. Râbia-i Adeviyye 10. Fuzayl bin İyâz 11. İbrâhîm bin Edhem 12. Bişr-i Hâfî 13. Ze'n-nûn-ı Mısrî 14. Bâyezîd-i Bestâmî 15. Abdullâh-ı Mübârek 16. Süfyân-ı Sevrî 17. Ebû Aliyy-i Şakîk 18. Ebû Hanîfe-i Kûfî (Sonu eksiktir.) 19. Muhammed ibn-i Semmâk (Baş tarafı eksiktir.) 20. Muhammed ibn-i Eslemi't-Tûsî (Başından çok kısa bir bölüm vardır. 96b'nin ortalarında başlayıp 97a'nın 5.satırında Tûsî'ye ait menkabeden Ahmed-i Harb'ın menkabesine geçiş yapılmıştır.) 21. Ahmed-i Harb (Baş tarafı eksiktir.) 22. Hâtem-i Asam 23. Sehl bin Abdullâh-ı Testerî 24. Ma'rûf-ı Kerhî 25. Serîr-i Sakatî 26. Feth-i Mûsılî 27. Ahmed-i Hōrî 28. Ahmed-i Hazreviyye 29. Ebû Türâb-ı Nahşî 30. Yahyâ ibn-i Muâz 31. Şeyh Şücâ'-ı Kirmânî 32. Yûsuf bin Hüseyn 33. Ebû Hafs-ı Haddâd 34. Ahmed-i Kassâr 35. Mansûr-ı Ammâr 36. Ahmed [bin] Âsımı'l-Entâkî 37. Cüneyd-i Bağdâdî 38. Abdullâh-ı Hasan-ı Sanak (?) 39. Ebû Osmân-ı Mekkî 40. Ebû Saîd-i Harâzî 41. Ebû Hasan-ı Nûrî 42. Osmân-ı Hayrî 43. Abdullâh el-Celâ 44. Muhammed-i Rûyem 45. İbn-i Attâr 46. İbrâhim bin Dâvûd 47. Yûsuf-ı Esbât 48. Ebû Ya'kûb-ı İshâk 49. Semnûn-ı Mecnûn 50. Ebû Muhammed-i Mürteiş 51. Abdullâh-ı Fazl 52. Ebu'l-Hasan-ı Bûşengî 53. Hakîm-i Tirmidî 54. Ebû Bekr-i Varrâk 55. Abdullâh-ı Menâzil 56. Şeyh Aliyy-i İsfehânî 57. Hayr-ı Nessâc 58. Ebû Hamza-i Horâsânî 59. Ahmed-i Mesrûk 60. Ahmed-i Mağribî 61. Ebû Aliyy-i Cürcânî 62. Şeyh Ebû Bekr-i Kettânî 63. Muhammed-i Hafîf 64. Ebû Muhammed-i Harîrî 65. Mansûr-ı Hallâc (Sonu eksiktir.)

Nüshadaki Karışıklıklar

96a'da Ebû Hanîfe'den bir menkabe anlatılırken 9. satırda Muhammed-i Semmâk'dan bir hâdiseye geçilmiştir. Yani cümleye birinin menkabesiyle başlanıp diğerindeki ifâdelerle bitirilmiştir:

"…Mesʾele müşkil olsaydı" Buraya kadar Ebû Hanîfe'dendir.[344] "Kişi kendüzüni hīç kimseden yeg görmeye…" Bu kısım ve devâmı Semmâk'dandır.[345]

97a'da da karışıklık vardır. 97a'nın 5. satırında, Muhammed ibn-i Eslem-i Tûsî'ye ait menkabeden Ahmed-i Harb'ın menkabesine geçiş yapılmıştır. Hâdiselerin içinde yapılan bu hatâlı kaynaştırmalar başka bâzı nüshalarda da görülmektedir. Bu örneklerde bir velîyle başlayan cümle, diğeriyle tamamlanmaktadır.

Zü'n-nûn-ı Mısrî kısmında, 65b ile 66a arasına, üzerine küçük bir varak parçası yapıştırılmış olan beyaz bir kâğıt konulmuştur. Bu varak parçasında bitiriliş kısmındaki duâları hatırlatan ifâdeler yazılıdır. Muhtemelen hatâ ile burada unutulmuştur.

Nüshadan Bâzı Örnekler

Bâyezîd-i Bestâmî kısmındaki âyet doğru yazılmıştır:"... lā yaʿḳilūn." (69a/14) Mütercim bunu, hatâlı bir nüshadan istinsah etmesine rağmen düzeltmiş olabileceği gibi, daha sağlam bir nüshayı kullanmış da olabilir.

Abdullâh-ı Mübârek kısmındaki hâdise 86b'dedir. Fakat öncesindeki sözlerle karışmıştır: "…ve ḫavf aṣlı oldur kim ṣıdkdan ḳopa"

Bu ifâdelerden sonra cümlede karışıklık olduğu görülmektedir: "Ve ḥarāmdan ḫavf zārılıḳ eyleye. Eyitdi kim: "Ḳatı ulu yazuḳ işledüm, eyitmegi yaramaz." didi. ʿAbdu'llāh eyitdi: "Görelüm." didi. Eyitdi: "Anamla zinā eylemişven." Ve daḫı ʿAbdu'llāh eyitdi: "Ḳorḳdum, ben ṣandum ki tekebbürlik itdüñ veyāḫud ġaybet itdüñ ve mesāvī söyledüñ." didi. "El-ġaybetü eşeddü mine'z-zinā."

Menkabenin sonuna bu hadis eklenmiştir.

[344] **Karş**.: N. 63b/8
[345] **Karş**.: N. 73b/11

35. Beyazıd/3653-1[346]

Dînî ve tasavvufî konularda çeşitli risâleleri ihtivâ eden bu mecmuada ilk risâle olarak yer alan, oldukça eksik bir *Tezkiretü'l-Evliyâ* nüshasıdır.[347] 1b'de başlayan metin 33b'de sona ermektedir. Hattı harekeli nesihtir. Sayfalardaki satır sayısı 11'dir. Sayfalar cetvelsizdir. Tâkibiyeli olan metinde numaralama yapılmamıştır.

Müstensih: Bulunmamaktadır.

İstinsah Târihi: Bulunmamaktadır

Başı: "Hāẕā Kitābu Teẕkireti'l-Evliyā

Bismi'llāhi'r-Raḥmāni'r-Raḥīm

El-ḥamdu lillāhi rabbi'l-ʿālemīn. Ve'ṣ-ṣalātu ve's-selāmu ʿalā seyyidi'l-mürselīne Muḥammedin ve ḫāteme'n-nebiyyīn. Ve ʿalā ālihī ve aṣḥābihī ecmaʿīn Ammā baʿdü, Ḳurʾān'dan ve ḥadīṯden ṣoñra hīç evliyā ve meşāyıḫ sözünden yig söz yoḳdur. (…) El-evvelü minhum: Evvel velīlerüñ evvelkisi budur: Ol Muṣṭafā milletinüñ sulṭānı, ol peyġāmbarlıḳ ḥüccetinüñ bürhānı, ol gerçek ʿamel ḳılıcı ol, ol ḥaḳīḳatler bilici, ol velīlerüñ gönlinüñ diregi, ol peyġāmberler cigerinüñ yüregi, ol ʿārif [u] ʿāşıḳ, Caʿfer-i Ṣādıḳ –raḍiya'llāhu ʿanhu-. (…)"

Sonu: "…Sen ʿömrünüñ ḳamusın oda ṭapmaḳlıḳ içinde ṣarf eyledüñ ve ol oduñ…"

İstinsah Kaydı: Bulunmamaktadır.

Tezkiretü'l-Evliyâ kısmı bu şekilde bitmektedir.

Muhtevâsı:

Eserde sâdece 3 velînin menâkıbı yer almaktadır:

[346] İncelemelerimiz sonucunda K grubuna dahil olduğunu tesbît ettik.

[347] Bu nüshadan söz etmemizin sebebi, bâzı kaynaklarda *Tezkiretü'l-Evliyâ* nüshası olarak kaydedilmiş olmasıdır. **Bkz**. Feridüddîn Attâr, Evliyâ Tezkireleri (Çev.: Süleyman Uludağ), Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2007, s. 29.

1. Ca'fer-i Sâdık 2. Veysel Karanî (Sonu eksiktir.) 3. Hasan-ı Basrî (Baş tarafı ve sonu eksiktir.)

36. Beyazıt/3762[348]

Nüsha, numaralı olduğu için 198 varak olarak görülmektedir; fakat baş tarafından 8 varak eksiktir. Bu eksik kısım sebebiyle metnin başlangıcı ve Câfer-i Sâdık bölümü hiç yoktur, Veyse'l-Karanî'nin de baş tarafı eksiktir. Nüshadaki rakama göre söylersek bu nüsha 9a'dan îtibâren elimizdedir. Fakat 10b'den sonra 19a'ya geçildiği için bu kısımdaki 8 varak da kayıptır. Bunlar hesâba katıldığında eldeki mevcut varaklar 182'den ibarettir. Hattı harekesiz dîvânî kırmasıdır; fakat bâzı Arapça ifâdelerin harekelendiği de görülmektedir. Sayfalardaki satır sayısı 17'dir**.** Nüsha, Ebû Saîd-i Harrâz'ın baş tarafından yarım kalan bir bölümle bitmektedir, devâmı eksiktir. Eski rakamlarla numaralanmıştır ve tâkibiyelidir.

"Nakildür kim" ve başka bâzı ifâdeler, âyet ve hadislerin büyük kısmı kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Bunların bâzıları da siyahla yazılıp üzerleri kırmızı mürekkeple çizilmiştir.

Nüshanın baş tarafında bir şahsın Gürcü asıllı kölesini âzâd ettiğini belgeleyen ıtk-nâmesi vardır.

Müstensih: Bulunmamaktadır.

İstinsah Târihi: Bulunmamaktadır.

Başı: "…ive ive dört yaña isteye. Andan ḫiṭāb gele kim, "Yā ḥabībüm, ne istersin?" Peyġamber (a.s) eyide: "Veys'i isterven." Yine ḫiṭāb gele kim: "Yā ḥabībüm, rence girme. (…)"

Sonu: "(…) Ve dükeli endāmları daḫı eyide 'Allah'. Zīrā anuñ endāmları Allah ile dolup-durur ve eydür: 'Ayruḳ söz yeri ḳalmayup-durur.' Bu çoḳ kez şınanmışdur kim ḳul ġāyet ḳurba irişicek Allāh'dan artuḳ (…)"

Nüsha 198b'de bu şekilde bitmektedir, devâmı eksiktir.[349]

[348] B grubundandır.

[349] **Karş.** N. 121b/ 7-12

İstinsah Kaydı: Bulunmamaktadır.

Muhtevâsı:

Nüshadaki takdimlere "ol… ol…" yapısıyla başlanıp Süfyân-ı Sevrî'de "ân"a geçilmiştir. Ebu Hanîfe-i Kûfî'de "ol", Ahmed-i Hanbel'de "ân", Hâtem-i Asam'da "ol", dönüşümleri yapılmış ve Sehl İbn-i Abdullâh'tan îtibâren "ân" ile devâm edilerek nüsha bu yapıyla tamamlanmıştır.

Nüsha baştan eksiktir. Dokuz numaralı varakla, Veyse'l-Karanî bölümünün ortalarından başlamaktadır. Fakat hemen 10b'den sonra yine 8 varaklık bir atlamayla 19a'ya, Hasan-ı Basrî'nin menkabelerine geçilmiştir. Nüsha, Ebû Saîd-i Harrâz'ın başından kısa bir bölümle sona ermektedir. Bu velîden sonraki isimler nüshada yoktur. Nüshaların genelinde gördüğümüz 70 evliyâ üzerinden değerlendirdiğimizde bu nüsha, bâzılarının eksik kısımlarıyla beraber 44 velîyi içermekte, 26 velîye ait bölüm ise bulunmamaktadır.

Velîler: 1. Veyse'l-Karânî (Baştan ve sondan eksiktir.) 2. Hasan-ı Basrî (Başı eksiktir.) 3. Mâlik ibn-i Dînâr 4. Muhammed-i Vâsı' 5. Habîb-i Acemî 6. Ebû Hâdım-ı Medenî 7. Atebetü'l-Gulâm 8. Râbia-i Adeviyye 9. Fuzayl bin İyâz 10. İbrâhim ibn-i Edhem 11. Bişr-i Sâdık-ı Hâfî 12. Ze'n-nûn-ı Mısrî 13. Bâyezîd-i Bestâmî 14. Abdullâh ibn-i Mübârek 15. Süfyân-ı Sevrî 16. Ebû Aliyy-i Şakîk 17. Ebu Hanîfe-i Kûfî 18. İmâm-ı Şâfiî 19. Ahmed-i Hanbel 20. Dâvûd-ı Tâyî 21. Hâris-i Muhâsibî 22. Ebû Süleymân-ı Dârânî 23. Muhammed ibn-i Semmâk 24. Muhammed ibn-i Eslemi't-Tûsî 25. Ahmed-i Harb 26. Hâtem-i Asam 27. Sehl İbn-i Abdullâh-ı Tüsterî 28. Ma'rûf-ı Kerhî 29. Serîr-i Sakatî 30. Feth-i Mûsılî 31. Ahmed-i Havârî 32. Ahmed-i Hazreviyye 33. Ebû Türâb-ı Nahşî 34. Yahyâ ibn-i Muâz 35. Şah Şücâ'-ı Kirmânî 36. Yûsuf-ı Hüseyn 37. Ebû Hafs-ı Haddâd 38. Ahmed-i Hamdûn-ı Kassâr 39. Mansûr-ı Ammâr 40. Ahmed ibnu'l-Âsımı'l-Entâkî 41. Abdullâh-ı Hasan-ı Çanak 42. Cüneyd-i Bağdâdî 43. Ömer [bin] Osmân-ı Mekkî 44. Bû Saîd-i Harrâz (Başından kısa bir bölüm vardır.)

Bâyezid-i Bestâmî kısmındaki kurukafa menkabesindeki âyet B'deki gibi hatâlıdır: "…lā yentiḳūn" (76a/17)

Abdullâh-ı Mübârek kısmındaki zinâ eden gençle ilgili menkabe de B ile aynıdır:"… anam-ıla zinā eylemişven. … " (109a/15-17; 109b/1-2)

37. Beyazıt/9274[350]

Bu nüsha 1b'de başlayıp 248b'de manzum bir kısımla bitmektedir. Nesih-nesih kırması karışık bir hattı vardır. Hattı harekesizdir; fakat âyet, hadis ve Arapça ifâdeler genellikle harekelenmiştir. Nüshada numaralama yapılmamıştır. Sayfalardaki satır sayısı 15'tir ve sayfalar tâkibiyelidir.

Nakildür kim, ve dahı, âyet, hadis, Arapça ifâdeler ve bâzı sözler kırmızı mürekkeple yazılmıştır.

Kitabın baş tarafındaki ilk varakta eski harflerle:

"Tercüme-i Tezkire-i Evliyā-yı Aṭṭāriyye. Ḥˇāce Pāşā Sinān bin Yūsuf bin Ḫıżr, müteveffā 891" yazılıdır. Fakat bu bilgi hatalıdır. Çünkü bu tercüme Sinan Paşa'nın tercümesi değildir.

1a'da ise "Ṣāḥibi ve māliki el-ḥāc Muḥammed Meddi Başarzāde" kaydı vardır.

Müstensih: Bulunmamaktadır.

İstinsah Târihi: Bulunmamaktadır.

Başı: "Kitābu Teẕkireti'l-Evliyā

Bismi'llahi'r-raḥmāni'r-raḥīm. El-ḥamdu lillāhi'l-cevādi bi-efḍali'l-envāʾi'n-naʿmāʾ. e'l-ḫayri'l-mennāni bi-eşrefi eşnāfi'l-ʿaṭāʾi'l-maḥmūd (…)[351] Ammā baʿd. Çün Ḳur'ān'dan ve eḥādiṯden ṣoñra hīç meşāyıḫlar sözlerinden üstün söz yoḳdur. Zīrā kim bunlaruñ sözleri netīce-i ḥāldür, degil ki ṯemere-i ḳāl. ʿAyn-ı ʿayāndur, yoḳ kim taḳdīr-i beyāndan. Esrārdandur, yoḳ ki tekrārdan (…)"

[350] T grubundandır.

[351] 1b/1-7 bu şekilde Arapça duâ girişiyle başlamaktadır. Bu kısım Attâr'daki Arapça dua girişinin bir özeti gibidir. Attâr'daki ifâdelerle başlanmış; fakat kısa tutulmuştur.

Sonu: "(…) Şeyḫ Manṣūr-ı Ḥüseyn eyitdi: "Sen eneden niyyet kendüzüñe itdüñ, ve ben eneyi kendüzümden ıraḳ itdüm. Ḥāl işbudur." didi. Raḥmetu'llāhi ʿaleyh, raḥmeten vāsiʿaten."

Bu bitişten sonra metne 28 beyitlik manzum bir kısım eklenmiştir.

İstinsah Kaydı: Bulunmamaktadır.

Mutevâsı:

63 velînin menâkıbını içeren nüshada velîler bilindik düzenin dışında sıralanmıştır. Takdimde "Makâlât-ı (…) -rahmetu'llâhi aleyh- Ol …, ol…" kalıbı kullanılmştır.

Velîler: 1. Ebû Muhammed Ca'fer-i Sâdık 2. Üveys-i Karanî 3. Hasan-ı Basrî 4. Mâlik-i Dînâr 5. Muhammed-i Vâsı' 6. Habîb-i Acemî 7. Ebû Hâzım-ı Medenî 8. Utbetü'l-Gulâm 9. Râbiatü'l-Adeviyye 10. Dâvûd-ı Tâyî 11. Fuzayl bin İyâz 12. İbrâhìm-i Edhem 13. Hâris-i Muhâsibî 14. Bişr-i Hâfî 15. Ze'n-nûn-ı Mısrî 16. Bâyezîd-i Bestâmî 17. Süheyl bin Abdullâh-ı Tüsterî 18. Hâtem-i Asam 19. Abdullâh-ı Mübârek 20. Süfyân-ı Sevrî 21. Şakîk-i Belhî 22. Ahmed-i Hanbel 23. Ma'rûf-ı Kerhî 24. Muhammed ibn-i Semmâk 25. Serîr-i Sakatî 26. Feth-i Mûsılî 27. Ebû Süleymân-ı Dârânî 28. Ebû Hanîfe-i Kûfî 29. İmâm-ı Şâfiî 30. Ahmed-i Hōrî 31. Ahmed-i Hazreviyye 32. Ebû Türâb-ı Nahşî 33. Yahyâ ibn-i Muâz 34. Şâh Şücâ'-ı Kirmânî 35. Yûsuf-ı Hüseyn 36. Ebû Hafs-ı Haddâd 37. Hamdûn-ı Kassâr 38. Mansûr-ı Ammâr 39. Ahmed bin Âsımi'l-Entâkî 40. Cüneyd-i Bağdâdî 41. Abdullâh bin el-Celâ 42. Muhammed-i Rûyem 43. İbn-i Atâ 44. İbrâhim bin Dâvûd er-Rakî 45. Yûsuf-ı Esbât 46. Ebû Ya'kûb-ı Nehrecûrî 47. Semnûn-ı Mecnûn 48. Ebû Muhammed-i Mürteiş 49. Ebû Abdullâh-ı Fazl 50. Ebu'l-Hasan-ı Bûşengî 51. Hakîm-i Termidî 52. Ebû Bekr-i Varrâk 53. Abdullâh-ı Menâzil 54. Şeyh Alî [bin] Sehl-i Sıfâhânî 55. Hayr-ı Nessâc 56. Ebû Hamza-i Horâsânî 57. Ahmed-i Mesrûk 58. [Ebû] Abdullâh Ahmed-i Mağrib[î] 59. Ebû Aliyy-i Cürcânî 60. Şeyh Ebû Bekr-i Kettânî 61. Abdullâh-ı Hafîf 62. Ebû Muhammed-i Harîrî 63. Mansûr-ı Hallâc

Nüshadan Bâzı Örnekler

Câfer-i Sâdık kısmındaki Arapça şiirin tercümesi şu şekildedir: (7a/1-2)

Gitdi vefā işbunuñ gibi kim gitdi diger gün

Ḫalḳı ḫayāl arzūları bağladı revān

Her çend ki gösterürlerse ṭaşradan ṣafā

Göñülleri içi ṭoludur ʿaḳreb u çıyān

Veyse'l-Karânî kısmındaki Farsça beytin tercümesi şu şekildedir: (9b/6-7)

Her kimüñ sen olmayasın varlığından aṣṣı ne

Nesnesi olmaya, sen anuñ olasın ne ziyān

Ze'nûn-ı Mısrî kısmındaki Arapça beyit şu şekilde tercüme edilmiştir: (86b/3-4)

Tañrı ḳorḳusı ḥasta ḳıldı beni ve Tañrı şevḳı göyündürdi beni

Ve Tañrı sevgüsi öldürdi beni, uş yine Tañrı diri ḳıldı beni

Bâyezîd-i Bestâmî kısmındaki kurukafa menkabesindeki âyet doğru yazılmıştır:

(86a/11) "Summun, bukmun, ʿumyun fehum lā yaʿḳilūn."

Abdullâh-ı Mübârek kısmındaki zinâ eden gençle ve gıybetle ilgili menkabeler şu şekildedir:

(122a/6-9) "Naḳildür kim bir gün bir yigit ʿAbdu'llāh ḳatına geldi, zārı ḳılup aġladı. ʿAbdu'llāh eyitdi: 'N'olduñ aġlarsın?' Ol yigit eyitdi: 'Bir günāh işledüm, anuñ udından aġlarum. İmdi ben ol işüme peşimān oldum, eyitmege utanurvan.' ʿAbdu'llāh eyitdi: 'Eyitmek gereksin.' Ol yigit eyitdi: 'Anam-ıla zinā ḳıldım.' ʿAbdu'llāh eyitdi: 'Ben ṣandum ki kimsenüñ ġaybetin söyledüñ. Ġaybet söylemek ol günāhdan daḫı artuḳdur.' didi.

Bir gün ʿAbdu'llāh ḳatında ġaybet kelecisi çıḳdı. ʿAbdu'llāh eyitdi: 'Ben hīç kimsenüñ ġaybetin söylemezven. Bārī eger söylersem atamuñ anamuñ söyleyem ki müzdüm ayruġa varmaḳdan atama anama ve[r]mek yegrekdür.' didi."

Nüshanın Sonundaki 28 Beyitlik Manzûme:

Nüshanın sonunda yer alan ve aşağıya iktibas edilen 28 beyitlik manzûme, incelenen diğer *Tezkiretü'l-Evliyâ* nüshalarında yer almadığı için önem taşımaktadır.

1. Göñül gözi-le naẓar ḳıl bu çarḫ-ı merdūm-ḫōra
   Ki niçe ʿizzet içinde olanı ider ḫōra

2. Şular ki didi-di cihānuñ benüm Süleymān'ı
   Gör anı gūruñ içinde ne ḳıldı mūr-ıla mār

3. ʿAceb bu yir-ile bu gök ne isbābıdur kim
   Beşer vücūdın ider dāne ẕerre ẕere ġubār

4. Bu çarḫ-ı keẕrüñ işi ki telḫ olur dāyim
   Niçesi diyiser aña kişi ki şirīn-kār

5. Çü sen vücūduñ içün eyitmeyince "āh dirīġ"
   Senüñ içün kim idiser-durur (..?)

6. İy nice ʿāḳıl-ı kāmil ki geçdi dünyādan
   Gör imdi ḳaldı mı āḫır bularda bir āẕār

7. Çü ḫalḳ-ı ʿālemi ṭutdı ḥevā vü nefsi heves
   Bu ḫāb-ı ġaflet içinden kim olısar bīdār

8. ʿAceb niçeye dek ola özüñe bu mestlik
   Ki geçdi ʿömr tamāmet olmaduñ hüşyār

9. Bu dem bu cevherī ʿömri yirine ṣarf ide-gör
   ʿAbeẕ geçürme ki girmez elüñe ol zinhār

10. Şular ki nefsini ki bildi ki fānīdür giçer
    ʿİbādat-ıla geçürdi bu ʿömri leyl ü nehār

11. Kimesne çünki özüñden bulımaya eylük
Niçesi farḳ ola senden yā seng yā dī̇vār

12. Cihānda şöyle muʿaṭṭal yürürsin iy ġāfil
ṣanursın ola ki ṭutduñ cihān içinde ḳarār

13. Kimüñ kim ʿaybını görürseñ sen anı setr ide-gör
Kim örte ʿaybuñı senüñ hemī̇şe ol ġaffār

14. Bu fānī̇ ʿömre ve nefse ġurūr eyleme kim
Bilürsin anı kim ḳalmaz ne yār u ne aġyār

15. Beḳāda rāḥat olam dir-iseñ fenāda düriş
Güẕāfın olmadı zī̇rā kimsene ber-ḫūr-dār

16. Şular ki cümle ṣuverden maʿānī̇ añladılar
Olar-durur bu cihānuñ içinde ber-ḫūr-dār

17. Geçen günāhuña her demde tevbe eyleyü-gör
Ki ʿafv eyleye senüñ günāhuñ ol ġaffār

18. Ḳaçan ki cān u göñülden ḫudāyı ẕikr idesin
Hemī̇şe ḥāne-i ḳalbüñ ṭolu ola envār

19. Çü ḳalbüñ āyinesi nūr-ıla ola ṣāfī̇
Gidüp küdūret olasın kāşif-i esrār

20. Saʿādeti dū cihānuñ müyesser ola saña
Dutar-ısañ ne didi-se Muḥammed-i Muḫtār

21. Daḫı ṣaḥābesi ḥāline sāmiʿ olduñ-ısa
Ki niçe geldi vü gitdi cihāndan ol ebrār

22. Daḫı imām cihārum sözi-le eyle ʿamel
Ki saña dimeye kimse bu-durur ol füccār

23. Bulara beñzer yügür sen de eger ʿāḳıl iseñ
Ki tā dimeyesin āḫır dirīġ nāle vü zār

24. Giceler irteye degin ġafletle yatma kişi
Ki niçe niçe yatasın, bu ḥāküñ ola ġubār

25. Bu ʿömrüñ elde-y-iken furṣatın eyleme fevt
Ki cān ḳuşı uçar, āḫır tenüñ ḳalur bī-kār

26. Ḳaranu gice içinde ʿibādet eyler iseñ
Yüzüñ aḳ ide senüñ ḥaşerde ol Cebbār

27. Bu pendi sen de Faḳīrī özüñe vir dāyim
Ki cennet içre göziñe görine ol dīẕār

28. İlāhī ümmī Faḳīrī günāhın ʿafv it
Ki yüz yire ḳoyup ider hemīşe istiġfār

4. 1.4. Atatürk Kitaplığı'ndaki Nüshalar:

Tesbît edebildiğimz kadarıyla 4 nüsha bulunmaktadır.

38. OE/0026A[352]

Bu nüsha 260x175, 195x120 mm. ölçülerinde olup II+264 varaktır. Nesih kırması ve rika karışık bir hattı vardır. Sayfalardaki satır sayısı 15'tir. Sayfalar cetvelsizdir. 264a'da manzum bir kısımla biten metnin sonuna küçük bir tasavvufî risâle eklenmiştir.[353] Nüshanın eski rakamlarında hatâ olduğu farkedilip sonradan yeni rakamlarla tekrar numaralanmıştır. Sayfalar tâkibiyelidir.

Âyet, hadis, bâzı sözler ve kelimeler, "ve nakldur ki" ifâdeleri, velîlerin girişinde kullanılan başlıklar pembe tonunda mürekkeple yazılmıştır. Bâzı sözlerin, kelimelerin ve isimlerin ise üzerleri aynı mürekkep kullanılarak çizilmiştir.

[352] K grubundandır.
[353] 264b, 265a/b

Müstensih: Bulunmamaktadır.

İstinsah Târihi: Bulunmamaktadır.[354]

Başı: "Hāẕā Kitābu Tezkireti'l-Evliyā raḥmetu'llāhi ʿaleyhim ecmaʿīn.

Bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm

El-ḥamdu li'llāhi rabbi'l-ʿālemīn. Ve'ṣ-ṣalātu ve's-selāmu ʿalā seyyidinā Muḥammedin ḫātemi'n-nebiyyīn. Ve ʿalā ālihī ve aṣḥābihī ecmaʿīn, ve sellim teslīmen. Ammā baʿd: şöyle bil kim Ḳur'ān'dan ve ḥadīṯden ṣoñra hiç evliyā ve meşāyıḫ kelimātından yigrek ve aʿlī söz yoḳdur. (…) Çün ol ḫudāvendigār-ı āşıḳ ve ol dīẕār-ı erbāb-ı ṣādıḳ,ol mekārim-i ʿavdetü'l-ḫalāyıḳ, ol menbaʿ-ı ʿirfānu'l-ḥaḳāyıḳ, ol mübārizü'd-devle ve'd-dīn, ol Muḥammed Ġāzī Beg ibn-i Aydın –tābe ṣerāhu ve eskenehu'llāhu fi'l-cenneti-. pes ol geçmiş zamāndaki velīlerüñ ve ʿālimlerüñ dirligini ve aḥvālini ve Ḥaḳ taʿālā celle şānuhū hażretlerine ne sebeb-ile ulaşduḳların (…)"

Sonu: "Ve naḳldur ki çün Manṣūr'ı ber-dār eylediler, İblīs geldi, eydür kim: "Eyā Manṣūr! Sen ene'l-ḥaḳ didüñ, ben ene ḫayr didüm. Baña laʿnet itdiler, saña raḥmet. Tefāvüt nedür?" "Sen ene niyyeti kendüñe gördüñ ve ben benligi benden giderdüm." didi. Ve's-selām.

Der-manẓūm[e]-i suāl u cevāb

Kim ene ḫayrun didi, laʿnet bulur

Benligi terk idene raḥmet olur

(…)

Temme'l-kitāb ve rabbuna'l-maḥmūd

Ve lehu'l-feżāʾilu'l-aʿlā ve'l-cūd

[354] Danıştığımız bir hat uzmanı hocamızdan, bu nüshada kullanılan pembe tonundaki mürekkebin, 19. yüzyılda kullanılan mürekkebin özelliklerini gösterdiğini öğrendik.

Ve ṣalla'llāhu ʿale'n-nebiyyi Muḥammedin ṣalavātin vedūd. Ke-enāmi kameriyyi ve evrākı ʿūd. Ve hüve'l-maḳṣūdu ve şuhūd."

İstinsah Kaydı: Bulunmamaktadır.

Muhtevâsı:

Aydınoğlu Mehmed Bey'in arzûsuyla yapılan tercümenin bir nüshası olan bu yazma, Veliyyüddin Efendi 1643'te kayıtlı olan nüshayla aynı koldan gelmektedir. İkisinde de Câfer-i Sâdık ve Halîfe Mansûr menkabesi değiştirilerek anlatılmış ve iki nüshanın da sonuna aynı manzum kısım eklenmiştir.

Nüshanın baş tarafında Şiblî-i Bağdâdî ve Behlûl-i Dîvâne ile birlikte 72 velîyi içeren bir fihrist vardır. Şiblî-i Bağdâdî Veliyyüddin Efendi 1643'te de yer almaktadır. Ayrıca her iki nüshada da Ebu'l-Hayr-ı Akta' vardır. *Tezkiretü'l-Evliyâ*'nın Farsça aslında yer alan bu velî, Türkçe tercüme nüshalarının çoğunda bulunmaz. Diğer nüshaların çoğunda yer alan Abdullâh-ı Hasan-ı Çanak[355] ise bu nüshada ve Veliyyüddin Efendi 1643'te yoktur. Fakat Aydınoğlu Mehmed Bey adının geçtiği tercümenin en eski örneği olarak tesbît ettiğimiz Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphânesi'ndeki nüshada, yakın zamanlı ekleme ve çıkarmalar görülmez. Nüshaların genelinde Abdullâh-ı Hasan-ı Çanak olarak gördüğümüz Abdullâh-ı Hubeyk, Abdullâh-ı Hanik imlâsıyla vardır. Behlûl-i Dîvâne yer almaz ve Câfer-i Sâdık'la Halîfe Mansûr menkabesi de aslına uygun şekildedir.[356]

Takdimler, "Fî Beyân-ı menâkıb-ı … ol…, ol…, düzenindedir.

Velîler: 1. Ca'fer-i Sâdık 2. Veyse'l-Karânî 3. Hasan-ı Basrî 4. Mâlik-i Dînâr 5.Muhammed-i Vâsı' 6. Habîb-i Acemî 7. Ebû Hâzım-ı Medenî 8. Utbe-i Gulâm 9. Râbia-i Adeviyye 10. Fuzayl bin İyâz 11. İbrâhîm-i Edhem 12. Bişr-i Hâfî 13. Ze'n-nûn-ı Mısrî 14. Bâyezîd-i Bestâmî 15. Abdullâh-ı Mübârek 16. Süfyân-ı Sevrî 17. Ebû Aliyy-i Şakîk 18. Ebû Hanîfe-i Kûfî 19. İmâm-ı Şâfiî 20. Ahmed-i Hanbel 21. Dâvûd-ı Tâyî 22. Hâris-i Muhâsibî 23. Süleymân-ı Dârânî 24. Muhammed-i Semmâk 25. Muhammed ibn-i Eslem-i Tûsî 26. Ahmed-i Harb 27. Hâtem-i Asam 28. Süheyl

[355] Eserin Farsça aslında Abdullâh-ı Hubeyk olarak kayıtlı olan velî, Türkçe tercüme nühalarının çoğunda bu şekildedir.
[356] Ayrıntılar için söz konusu nüshayla ilgili bilgi verilen bölüme bakınız.

bin Abdullâh-ı Tüsterî 29. Ma'rûf-ı Kerhî 30. Serîr-i Sakatî 31. Feth-i Mûsılî 32. Ahmed-i Hōrî 33. Ahmed-i Hazreviyye 34. Ebu Türâb-ı Bahşî 35.Yahya bin Mu'âz 36. Şah Şücâ'-ı Kirmânî 37. Yûsuf-ı Hemedânî 38. Ebû Hafs-ı Haddâd 39. Pîr Ahmed-i Kassâr 40. Mansûr-ı Ammâr 41. Âsım-ı Entâkî 42. Cüneyd-i Bağdâdî 43. Şiblî-i Bağdâdî 44. Osmân-ı Mekkî 45. Bû Saîd-i Harrâz 46. Ebu'l-Hasan-ı Nûrî 47. Osmân-ı Pîrî 48. Abdullâh el-Celâ 49. Muhammed-i Rûyem 50. İbn-i Atâ 51. İbrahim ibn-i Rakkî 52. Yûsuf-ı Esbât 53. Ya'kûb-ı Nehricûrî 54. Semnûn-ı Mecnûn 55. Muhammed-i Mürteiş 56. Ebû Abdullâh-ı Fazl 57. Ebu'l-Hasan-ı Bûşengî 58. Hakîm-i Tirmidî 59. Ebû Bekr-i Varrâk 60. Abdullâh-ı Menâzil 61. Şeyh Alî [bin] Eshel-i İsfehânî 62. Hayr-ı Nessâc 63. Ebu'l-Hayr-ı Akta' 64. Ebû Hamza-i Horasânî 65. Ahmed-i Mesrûk 66. [Ebû] Abdullâh Ahmed-i Mağribî 67. Ebû Aliyy-i Cürcânî 68. Şeyh Ebû Bekr-i Kettânî 69. Muhammed-i Hafîf 70. Ebû Muhammed-i Harîrî 71. Behlûl-i Dîvâne 72. Hüseyn-i Mansûr-ı Hallâc

Nüshadan Bâzı Örnekler

Bâyezîd-i Bestâmî kısmındaki "kurukafa menkabesi" bu nüshada yoktur. Bu menkabe Veliyyüddin Efendi 1643'te de bulunmamaktadır. Çünkü bu iki nüsha aynı koldan gelmiştir.

Abdullâh-ı Mübârek kısmındaki zinâ eden gencin menkabesi, Veliyyüddin Efendi 1643 nüshasındakiyle aynıdır. (104b/9-14)

"Ve naḳldur ki bir gün bir yigit ʿAbdu'llāh-ı Mübārek ḫużūrına gelüp zār zār aġladı. ʿAbdu'llāh eyitdi: 'İy yigit, saña n'oldı?' Ol yigit eyitdi: 'Bir ulu günāh işledüm, anuñ pişmānlıġından aġlarum, ammā utanurum dimege.' ʿAbdu'llāh eyitdi: 'Elbetde itmek gereksin.' Ol yigit eyitdi: 'Mest olup geldüm, anam-ıla zinā eyledüm.' ʿAbdu'llāh eyitdi. 'Ben ḳorḳdum idi kim ġaybet eylemiş olasın. Zīrā ġaybet, zīnā eylemekden artuḳdur. Gel tevbe ḳıl.' didi."

Bu koldan gelen nüshaların B grubundakilerle en önemli ortak noktaları, menkabelerin içindeki manzum kısımların tercümelerinin, hatta bazen orijinal hallerinin de bu nüshalarda genel olarak yer almamasıdır. B kolundan gelen nüshalarda Mansûr-ı Hallâc'ın sonundaki şiirin Arapçası yer alırken, bu nüsha ve

Veliyyüddin Efendi 1643'te o da çıkarılmıştır. K3400'de ise Mansûr'daki şiir, tercümesiyle berâber vardır.[357] T1004 ve bu koldan gelmiş olabileceğini düşündüğümüz nüshalarda ise bu manzum kısımların kendileri ve tercümeleri genellikle yer alır.

39. BEL K0608/04[358]

Çok eksik olan bu nüsha 205x140, 150x90 mm. ebatlarında olup tasavvufî konulardan oluşan bir mecmuanın 70a/140a varakları arasında yer almaktadır. Hattı nâdiren harekeli dìvânî kırmasıdır. Sayfalardaki satır sayısı 17'dir. Sayfalar cetvelsizdir. Yeni rakamlarla numaralıdır ve tâkibiyelidir.

Âyet, hadis, Arapça sözler, nakldur kim ifâdeleri, bâzı isimler, kelimeler kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Metindeki pek çok unsurun üzeri ise yine bu mürekkeple çizilmiştir.

Müstensih: Bulunmamaktadır.

İstinsah Târihi: Bulunmamaktadır.

Başı: "Ḥażret-i Şeyḫ ʿAṭṭār -raḥmetu'llāhi ʿaleyh, raḥmeten vāsiʿaten- taḳrīr birle buyurmışdur: "Meşāyıḫ-ı ʿiẓām –raḥmetu'llāhi ʿaleyhim ecmaʿīn- sözlerinden şirin ve laṭīf kelām yoḳdur (…)"

Sonu: "Bāyezīd eydür: 'Ḳıyāmet güninde uçmaḳda Rabbüm baña cemālin göstermeye, ol ḳadar nevḥa ve zārılıḳ ḳılam ki dükeli yer ve gök ehli ve cennet ve ṭamu ehli ʿaẕābların unudalar.'"

İstinsah Kaydı: Bulunmamaktadır.

Nüsha yukarıdaki ifâdelerle sona ermektedir. İstinsah kaydı bulunmadığı için zamânına dâir net bir ifâde kullanılamasa da aynı elden çıktığı anlaşılan bir önceki risâlenin sonunda 1049 (M. 1639) târihinin bulunması, bu eksik nüshanın da 17. yüzyıla âit olabileceğini düşündürmektedir.

[357] İlgili bölüme bakınız.
[358] B grubundandır.

Muhtevâsı

Bu nüsha 13 velîyi içermektedir. Takdimler "ol…, ol…" şeklindedir.

Velîler: 1. Ca'fer-i Sâdık 2. Veyse'l-Karânî 3. Hasan-ı Basrî 4. Mâlik ibn-i Dînâr 5. Habîb-i Acemî 6. Ebû Hâzım-ı Medenî 7. Utbeti'l-Gulâm 8. Râbia-i Adeviyye 9. Fuzayl ibn-i İyâz 10. İbrâhîm ibn-i Edhem 11. Bişr-i Hâfî 12. Ze'n-nûn-ı Mısrî 13. Bâyezîd-i Bestâmî

Velîlerin menkabeleri incelendiğinde B grubuna giren bir tercüme olduğu; fakat dilinde ve üslubunda istinsah edildiği dönemin izlerini taşıdığı anlaşılmaktadır.

Nüshadan Bâzı Örnekler

Mukaddime kısmından:

(71a/10-14) "…Meşāyıḫlar sözi Ḳurʾān-ı ʿaẕīm ve ḥadīṯ-i şerīf şerḥidür. Cümle dükeli ḫāṣ u ʿāmm andan fāyide ideler. Ve bu kitāb evvelden Fārisī dil oḳunurdı. Bu żaʿīf bende Türkīye tercüme eyledüm. Herkes Fārisī bilmez ve Türkī bilüp oḳıyan ḳarındaşlar, bizi ḫayır duʿā ile yād eyleyüp anlaruñ duʿāsı Allāh subḥānehū ve Taʿālā Ḥażretleri bizi ve yazanı, oḳuyanı, bile yarlıġaya."

Bâyezîd-i Bestâmî kısmındaki kurukafa menkabesindeki âyet doğru, fakat nüshalarda çok yaygın olmayan hâliyle[359] yazılmıştır:

(125b/4-10) "Bir gün Şeyḫ giderken bir ḳurı ādem başı gördi. Ol başda yazılmış kim: *Ṣummun bukmun ʿumyun fehüm lā yerciʿūn.* Şeyḫ anı göricek naʿra urdı, ol başı eline alup öpdi, başına ḳodı, eyitdi: 'Bu baş ṣūfi başına beñzer kim Ḥaḳ yolına ḳomışdur. Ne ḳulaġı vardur kim ḫiṭāb-ı lem-yezel işide ve ne gözi vardur kim lem-yezālcemālin göre ve ne dili vardur kim Ḥaḳ ṣenāsın söyleye ve ne ʿaḳlı vardur kim bir ẕerre maʿrifet söyleye. Anuñ-ıçun bu āyet anuñ üzerine yazılmışdur.' didi."

[359] Bakara Suresi/18.âyet. İsti'lâmî neşrinde bu âyet vardır. **Bkz**. Şeyh Feridüdddîn-i Attâr-ı Nişâbûrî, **Tezkiretü'l-Evliyâ**, Thk. Muhammed İsti'lâmî, 1351, Tahran, s. 163. Fakat hatâlı yazılanlar dışında Türkçe tercüme nüshalarının genelinde Bakara Suresi 171. Âyetin bir kısmı olan "summun, bukmun, umyun, fe hum lâ ya'kilûn" yazılmıştır: Nicholson neşrinde de 171. Âyet mevcuttur. **Bkz**: Şeyh Ferîdüddîn Attâr, **Tezkiretü'l-Evliyâ**, Thk. R. A. Nicholson, Mukaddime: Mirza Muhammed Kazvînî, Editör: Hüseyin Halîlî, Tahran, 1370, s. 141.

40. OE 1618[360]

Bu nüsha210x150, 165x110 mm. ölçülerinde olup 97 varaktır. Başı ve sonu eksiktir. İlk varağa 1 yazılmıştır. Karışıklığa sebebiyet vermemek için metindeki numaraya bağlı kalacak ve metnin başladığı kısmı 1a kabul edeceğiz. Buna göre nüsha 97b'de bitmektedir. Hattı, nâdiren harekeli nesih kırmasıdır. Sayfalardaki satır sayısı 15'tir. Sayfalar kırmızı cetvel içine alınmıştır. Yeni rakamlarla numaralı ve tâkibiyelidir. "Ve nakildür kim" ifâdeleri ve velîlerin başlıkları kırmızı mürekkeple yazılmıştır.

Müstensih: Bulunmamaktadır.

İstinsah Târihi: Bulunmamaktadır.

Başı: "(…) Muḥammed ḳapu açmadı, ʿAbdu'llāh girü döndi, ṣabr itdi. Cumʿa güni oldı, Muḥammed cumʿa namāzına çıḳdı, ʿAbdu'llāh anı gördi. Atından indi, yüzin yere ḳodı ve eyitdi: 'İy Çalabum! Ḫalḳ içinde benüm yavuz ḳul ve Muḥammed eyü ḳuldur. Beni düşmen ṭutar, ben anı dost ṭutarın. İmdi benüm yavuzluġum anuñ eylügine baġışla.' didi."

Sonu: "El-bābu'l-ḫamsīn, fī maḳālāt-ı ʿAbdu'llāh bin Celā –raḥmetu'llāh-

Ān sefīne-i baḥr-ı diyānet, ān sekīne-i ehl-i emānet, ān bedraḳa-i maḳāmāt, ān āyine-i kerāmet, ān āfitāb-ı felek (…)"

Nüshanın devâmı eksiktir.

İstinsah Kaydı: Bulunmamaktadır.

Muhtevâsı:

Bu nüsha Atatürk Kitaplığının dijital kataloğunda Aydınoğlu Mehmed Bey adına yapılmış olan tercüme sınıfına dâhil edilmiştir. Şimdiki hâlde tercüme(ler)in en temeldeki durumu hakkında kesin hatlarla söz söylemekten uzak bulunuyoruz. Fakat eldeki bilgilerle bu nüshanın B grubuna dâhil olduğu söylenebilir.

[360] B kolundandır.

23 velînin menâkıbını içeren nüsha, Muhammed bin Eslem-i Tûsî kısmından bir menkabenin ortalarından başlamakta ve Abdullâh bin Celâ'nın takdîmiyle kesilmektedir.

Takdimler ân…, ân… şeklinde başlayıp Yûsuf-ı Hüseyn'de ol ve ân karışık bir hâle dönmüştür. Ebu Hafs-ı Haddâd'da tekrar ân'a geçilmiş ve eserin bitişine kadar bu yapı kullanılmıştır. Fakat nüshada bu takdim kısmı olmadan konuya geçilen velîler de vardır.

Nüshadaki velîler:

1. Muhammed bin Eslem-i Tûsî[361] 2. Ahmed-i Harb 3. Hâtem-i Asamm 4. Sehl bin Abdullâh-ı Tüsterî 5. Ma'rûf-ı Kerhî 6. Serîr-i Sakatî 7. Feth-i Mavsìl 8. Ahmed-i Horî 9. Ahmed-i Hazreviyye 10. Ebû Türâb-ı Nahşî 11. Yahyâ ibn-i Maâz 12. Şâh Şücâ'-ı Kirmânî 13. Yûsuf-ı Hüseyn 14. Ebû Hafs-ı Haddâd 15. Ahmed-i Kassâr 16. Mansûr-ı Ammâr 17. Ebû Süleymân-ı Dârânî 18. Abdullâh-ı Hasan-ı Hanak 19. Cüneyd-i Bağdâdî 20. Ebû Osmân-ı Mekkî 21. Bû Saîd-i Harrâz 22. Ebû Hasan-ı Nûrî 23. Osman-ı Hayrî

Nüshanın başlangıç kısmını karş. N-74b/5-8:

"Muḥammed ḳapusın açmadı. Pes ʿAbdu'llah girü döndi, ṣabr itdi. Tā āẕīne gün oldı, Muḥammed-i Eslem cumʿa namāzına çıḳdı. ʿAbdu'llah anı gördi, atından indi, yüz yire ḳodı ve eyitdi: 'İy Çalabum, ben ḫalḳ içinde yavuzvan, Muḥammed-i Eslem eyü ḳuldur. Muḥammed beni düşman dutar ve ben anı dost dutarvan. İmdi benüm yavuzlıġum anuñ eylügine bağışlaġıl.' didi."

N nüshasında Abdullâh bin Celâ'nın takdîmi:[362]

"Ān sefīne-i baḥr-ı diyānet, ān sekīne-i ehl-i emānet, ān bedraḳa-i maḳāmāt, ān āyine-i kerāmet, ān āfitāb-ı felek-i rıżā:ʿAbdu'llāh ibni'l-Celā -Raḥmetu'llāhi ʿaleyhi-."

[361] Başı eksiktir. 26. veli olarak takdim edildiği, kendisinden sonra 27. olarak sunulan Ahmed-i Harb'dan anlaşılmaktadır.
[362] 129b/4-5

OE 1618: “Ān sefīne-i baḥr-ı diyānet, ān sekīne-i ehl-i emānet, ān bedraḳa-i maḳāmāt, ān āyine-i kerāmet, ān āfitāb-ı felek (…)”

41. Bel K000848[363]

280x190, 210x120 mm. ölçülerinde olan nüsha 276 varaktır. Hattı kısmen harekeli nesih olup sayfalardaki satır sayısı 15’tir. Sayfalar cetvelsizdir. Yeni rakamlarla numaralıdır; fakat bâzı varaklarda eski rakamlar da görünmektedir. Sayfalar tâkibiyelidir.

Evliyâların başlıkları “Zikr-i (…) rahmetu’llâhi aleyh” şeklinde kırmızı mürekkeple yazılmıştır. “Ve nakildür kim” ifâdelerinin ve bâzı kelimelerin üzeri kırmızıyla çizilmiştir. Âyet, hadis ve Arapça sözlerin üzerlerine de kırmızı mürekkeple işâret konulmuştur. Nüshanın baş tarafında bir fihrist vardır.

Müstensih: Bulunmamaktadır.

İstinsah Târihi: Bulunmamaktadır.

Başı: “Hāẕā Kitābu Teẕkireti’l-Evliyā raḥmetu’llāhi taʿālā ʿaleyhim, Bismi’llāhi’r-Raḥmāni’r-Raḥīm, ecmaʿīn.

El-ḥamdu li’llāhi’l-cevādi bi-efḍali envāʿi’n-naʿmāʾ (…) ve sellim teslīmen, keṣīran keṣīra. Ammā baʿdu, çünki söz Ḳurʾān ve ḥadīṣden sebḳat eyledi. Anlardan ṣoñra hīçbir söz meşāyıḫ-ı ʿiẓāmın sözinden ʿālī degüldür. Zīrā anların sözi netīce-i kār ve ḥāldür, ṣemere-i ḥıfẓ ve ḳāl degüldür. (…)”

Sonu: “Ve naḳldur ki çün Manṣūr’ı ber-dār eylediler, İblīs –ʿaleyhi’l-laʿne- anı gördi, eyitdi: ‘Bir kez ene ben didüm ve bir kez ene sen didüñ. Sen ene’l-ḥaḳ didüñ ve ben ene ḫayrun didüm. Beñi laʿnet itdi, saña raḥmet eyledi. ḥikmet nedür?’ Eyitdi: ‘Sen eneden niyyet kendüzüñe itdüñ ve ben eneyi kendüzümden ıraḳ itdüm.’

Temmet kitābetü kitābu Teẕkireti’l-Evliyā bi-ʿavni’llāhi’l-meliki’l-aʿlā.”

İstinsah Kaydı: Bulunmamaktadır.

[363] T grubundandır.

Muhtevâsı:

Tezkiretü'l-Evliyâ nüshaları üzerinde bir zihin karmaşası olduğunu daha önce de ifâde ettik. Bu karmaşanın tam olarak çözülmesi için bizim incelediğimiz nüshalar da yeterli değildir. Fakat şimdilik konuyu belli seviyede aydınlatacak ve sağlıklı bir fikir verecek kadar veri elde ettiğimize inanıyoruz. Bu nüsha Atatürk Kitaplığı'nın dijital kaydında Aydınoğlu Mehmed Bey'e takdim edilen tercümenin nüshaları arasında gösterilmiştir. Bunun kanıtlanması için elimizdeki verilerden daha net bilgilere ihtiyacımız olduğundan, 3 temel tercüme olduğunu varsayarak yaptığımız tasnifte bu nüsha, T grubuna dahil gözükmektedir.

Nüsha, fihristle uyumlu olarak 62 velînin menâkıbını içermektedir. Takdîmler, "ol…, ol…" şeklindedir.

Velîler: 1. Ca'fer-i Sâdık 2. Üveys-i Karanî 3. Râbia-i Adeviyye 4. Fuzayl-ı Ayyâz 5. İbrahim-i Edhem 6. Bişr-i Hâfi 7. Zü'n-nûn-ı Mısrî 8. Hasan-ı Basrî 9. Mâlik-i Dînâr 10. Muhammed-i Vâsı' 11. Habîb-i Acemî 12. Ebû Hâzım-ı Medenî 13. Atebetü'l-Gulâm 14. Bâyezîd-i Bestâmî 15. Abdullâh-ı Mübârek 16. Süfyân-ı Sevrî 17. Şakîk-i Belhî 18. Ebû Hanîfe-i Kûfî 19. İmâm-ı Şâfiî 20. Ahmed-i Hanbelî 21. Ma'rûf-ı Kerhî 22. Seriyy-i Sakatî 23. Feth-i Mûsılî 24. Ahmed-i Havârî 25. Ahmed-i Hazreviyye 26. Ebû Türâb-ı Nahşebî 27. Yahyâ-yı Maâz 28. Şah Şücâ'-ı Kirmânî 29. Yûsuf bin Hüseyn 30. Ebû Hafs-ı Haddâd 31. Hamdûn-ı Kassâr 32. Mansûr-ı Ammâr 33. Ahmed bin Âsım el-Entâkî 34. Abdullâh-ı Hakîk 35. Cüneyd-i Bağdâdî 36. Ömer bin Osmân-ı Mekkî 37. Ebû Saîd-i Harrâz 38. Ebu'l-Hasan-ı Nûrî 39. Osmân-ı Hayrî 40. Abdullah-ı Celâ 41. Ebû Muhammed-i Revîm 42. İbn-i Atâ 43. İbrâhim bin Dâvûd er-Rakî 44. Yûsuf-ı Esbât 45. Ebû Ya'kûb İshâk-ı Nehrecûrî46. Semnûn-ı Mecnûn 47. Ebû Muhammed-i Mürteiş 48. Ebû Abdullâh-ı Fazl 49. Ebu'l-Hasan-ı Bûşengî 50. Hakîm-i Termezî 51. Ebû Bekr-i Varrâk 52. Abdullâh-ı Menâzil 53. Alî [bin] Sehl-i İsfehânî[364] 54. Hayr-ı Nessâc 55. Ebû Hamza-i Horasânî 56. Ahmed-i Mesrûk 57. [Ebû] Abdullâh Ahmed-i Mağribî 58. Ebû Aliyy-i Cürcânî 59. Ebû Bekr-i Kettânî 60. Abdullâh-ı Hafîf 61. Ebû Muhammed-i Harîrî 62. Mansûr-ı Hallâc

[364] Nüshada Sehl Aliyy-i İsfehânî yazılıdır.

Nüshadaki Karışıklıklar

Bu nüshada da varakların rastgele bir araya getirilmesi sonucu oluşmuş bâzı karışıklıklar görülmekedir. Numaralama ve ciltleme sırasında dikkat edilmemiş olması sebebiyle velîlerin bölümleri, menkabeleri, iç içe geçmiştir.[365]

Veyse'l-Karanî 16b'de kesilmekte, 17a'da baş tarafı eksik olarak Râbia-i Adeviyye'nin menkabelerine geçilmektedir. Veyse'l-Karanî'nin devâmı 65a'da Zü'n-nûn-ı Mısrî'den sonradır. Râbia-i Adeviyye'nin baş tarafı ise 99a'da Atebetü'l-Gulâm'dan sonradır. Zü'n-nûn-ı Mısrî 64b'de kesilmekte, devâmı 104a'da karşımıza çıkmaktadır.

Ahmed-i Hanbel'den sonra 158a'da Ma'rûf-ı Kerhî başlamaktadır. Fakat burada kopuk varak yoktur; biri bitip diğeri başlamış, aradaki isimler atlanmıştır. Fihristte de bu düzen mevcuttur.

Nüshadan Bâzı Örnekler

Mukaddime kısmından:

4a/3-4'te: "Bir sebeb ol kim bu kitāb ʿArab dilinceydi, Türkīye tercüme ḳılduḳ. Zīrā yāranlaruñ baʿżısı bu dili bilürler." denilmiştir. Burada Attâr'ın cümlesinin aradan çıkarıldığı görülmektedir.

Câfer-i Sâdık bölümündeki Arapça şiirin tercümesi: (8b/4-5)

Gitdi vefā şunuñ gibi kim gitdi dün (ü) gün
Ḫalḳı ḫayāl arzūları ḳapladı revān

Her çend gösterürler-ise taşradan ṣafā
Gönülleri içi ṭoludur ʿaḳreb (u) çayān

Veyse'l-Karani bölümündeki Farsça beytin tercümesi: (12a/2)

Her kimün ki sen olmayasın varlıġından aṣṣı ne
Nesnesi olmaz-ısa sen anuñ olana ne ziyān

[365] Oysa tâkibiyeler yönlendirici işlev görmektedir. Sâdece bunlar dikkate alınmış olsaydı dahi, bu hatâlar önlenebilirdi.

Hasan-ı Basri kısmındaki Farsça beytin tercümesi: (70a/1)

Tañrı çün yavuzlar dilin kendüzüne baġlamadı, ayruġa nite baġlayısar.

Bâyezîd-i Bestâmî kısmındaki kurukafa menkabesinde geçen âyet doğrudur: (109b/3) "…fehum lā yaʿḳilūn."

Abdullâh-ı Mübârek kısmındaki gıybetle ve zinâ eden gençle ilgili menkabeler:

(136a/2-8) "Ve naḳldur kim bir gün anuñ ḳatında ġaybet kelecisi çıḳdı. Ol eyitdi: 'Kimsenüñ ġaybetin söylemeyem, eger söyler-isem bārī atamuñ anamuñ söyleyem ki müzdüm ayruġa varmaḳdan atama anama varmaḳ yegdür.'

Ve naḳldur kim bir gün bir yigit ʿAbdu'llāh ḳatına gelüp zārı ḳıldı, aġladı. ʿAbdu'llāh eyitdi: 'Ne oldı aġlarsın?' Ol yigit eyitdi: 'Bir günāh işledüm, anuñ udından aġlaram. İmdi ol işüme peşīmān oldum. eyitmege utanuram.' ʿAbdu'llāh eyitdi: 'Ben ḳorḳdum, ṣandum ki kimsenüñ ġaybetin eyledüñ. Pes ġaybet ol günāhdan daḫı artuḳdur.'"

Hallâc-ı Mansûr bölümündeki Arapça şiirin tercümesi: (274a/9-10)

Degüldür yoldaşum mensūb ḥayfdan nesne hergīz
Suvarur beni ol resme ki ḳonuḳ ḳonuḳı ṭoylar

Ḳadeḥ çün eyledi durdı [getürdi ḳılıc u natʿı][366]
Yazın pes ejdehā bile süci içen eyit n'eyler

3. 1. 5. İstanbul Üniversitesi Nâdir Eserler Kütüphânesi'ndeki Nüshalar:

Tesbît edebildiğimiz kadarıyla 4 nüsha bulunmaktadır.

[366] Küçük bir kağıt parçasıyla kapatılmış olan bu kısım T1003 nüshasından tâmir edilmiştir.

42. 177[367]

Bu nüshanın cildi siyah meşin olup şemselidir. 172x259 mm. ebatlarındadır. 262 varak olan nüshada sayfalardaki satır sayısı 15'tir. Hattı harekeli nesihtir. Sayfalar cetvel içine alınmıştır. Numaralıdır ve tâkibiyelidir; fakat tâkibiyenin görünmediği varaklar da vardır.[368] Bâzı varaklarda rutubet lekeleri mevcuttur.

Bu nüshada kırmızı mürekkep nâdiren kullanılmıştır. Diğer nüshalarda kırmızı mürekkeple yazıldığını gördüğümüz unsurların çoğu bu nüshada altın yaldızla yazılmıştır. Metnin başlangıcında süslü bir serlevha içinde besmele yazılıdır.

Müstensih: Muhammed bin Şeyh Ali

İstinsah Târihi: H. 934 (M. 1528)

Başı: "Bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm. El-ḥamduli'llāhi'l-ḳaviyyi'l-ḳadīri'l-ʿalīmi'l-ḫabīr. El-münezzehi ani'ş-şerīki ve'l-vezīr. Müẕillü'ş-şerīfi'l-ḫatīr. Muʿizzi'ẕ-ẕelīli ve'l-ḫaḳīr. Şükr ol Tañrı'ya ki ḳavīdür hem ḳādīrdür hem ʿālīmdür hem ḫabīr. Münezzehdür şerīkden gerekmez aña vezīr. (…)"

Sonu: "Ve naḳldur kim çünkim Manṣūr'ı asdılar, İblīs ḳarşusına geldi ve eyitdi: 'Bir ene'l-Ḥaḳ sen didüñ ve bir ene'l-ḫayr ben didüm. Sana raḥmet eylediler ve bana la'net eylediler. Sebeb nedür?' didi. Ḥallāc eyitdi: 'Sebeb oldur ki sen benlik eyledüñ ve ben benligi kendüzümden ıraḳ eyledüm.' didi."

İstinsah Kaydı: "Ḳad veḳaʿa'l-ferāġu bi-ḥamdi'llāhi ve tevfīḳıhī min imlāʾi Tezkireti'l-Evliyāʾi ʿalā yedi'l-ʿabdi'ż-żaʿīfi'l-müẕnibi'l-muḥtāci ilā Rabbihi'l-laṭīfi Muḥammed bin Şeyḫ ʿAlī ġafera'llāhu ẕunūbehumā ve ẕunūbi men deʿā lehumā ve cemīʿi'l-müslimīne ecmaʿīn, bi-raḥmetike yā erḥame'r-Rāḥimīn. Temmet fī vaḳti'l-ʿaṣri min yevmi'l-iṯneyni fī şehri Recebi'l-müreccebi, fī hicreti'n-nebeviyyeti salla'llāhu ʿaleyhi ve selleme, senete erbaʿa ve ṯelāṯīne ve tisʿa miʾete."

[367] B grubundandır.

[368] Bu durum fotoğraflamadan kaynaklanıyor olabileceği gibi, yazılmamış olmalarından mütevellid de olabilir.

Muhtevâsı:

Bu nüsha 70 velînin menâkıbını içermektedir. Takdimlere B ve N'de de olduğu gibi, "ol… ol…" yapısıyla başlanıp Süfyân-ı Sevrî'de "ân"a geçilmiştir. Ebû Hanîfe-i Kûfî'de "ol", Ahmed-i Hanbel'de "ân", Hâtem-i Asam'da "ol" dönüşümleri yapılmış ve Sehl bin Abdullâh-ı Tüsterî'de tekrar "ân"a geçilerek nüsha bu yapıyla tamamlanmıştır.

Velîler: 1. Ebû Ca'fer-i Sâdık 2. Üveys el-Karânî 3. Hasanu'l-Basrî 4. Mâlik ibn-i Dînâr 5. Muhammed-i Vâsı' 6. Habîb-i Acemî 7. Ebû Hâzım-ı Medenî 8. Atebetü'l-Allâm, 9. Râbia-i Adeviyye 10. Fuzayl bin İyâz 11. İbrâhim bin Edhem 12. Bişr-i Hâfî 13. Ze'n-nûn-ı Mısrî 14. Bâyezîd-i Bestâmî 15. Abdullâh ibn-i Mübârek 16. Süfyân-ı Sevrî 17. Ebû Aliyy-i Şakîk 18. Ebû Hanîfe-i Kûfî 19. İmâm-ı Şâfiî 20. Ahmed-i Hanbel 21. Dâvûd-ı Tâyî 22. Hâris-i Muhâsibî 23. Ebû Süleymân-ı Dârânî 24. Muhammed-i Semmâk 25. Muhammed ibn-i Eslem-i Tûsî 26. Ahmed-i Harb 27. Hâtem-i Asam 28. Süheyl bin Abdullâh-ı Tüsterî 29. Ma'rûf-ı Kerhî 30. Serîr-i Sakatî 31. Feth-i Mûsılî 32. Ahmed-i Hîrî 33. Ahmed-i Hazreviyye 34. Ebû Türâb-ı Nahşî 35.Yahyâ bin Maâd 36. Şah Şücâ'-ı Kirmânî 37. Yûsuf-ı Hüseyn 38. Ebû Hafs-ı Haddâd 39. Ahmed-i Kassâr 40. Mansûr-ı Ammâr 41. Ahmed ibnü'l-Âsımı'l-Entâkî 42. Abdullâh-ı Hasan-ı Çanak 43. Cüneyd-i Bağdâdî 44. Ömer [bin] Osmân 45. Ebû Saîd-i Harrâz 46. Ebu'l-Hasan-ı Nûrî 47. Osmân-ı Hayrî 48. Abdullâh-ı Celâl 49. Muhammed-i Revîm 50. İbn-i Atâ 51. İbrâhim bin Dâvûd 52. Yûsuf-ı Esbât 53. Ebû Ya'kûb İshâk-ı Nehrcûrî 54. Semnûn 55. Ebû Muhammedi'l-Mürteiş 56. Muhammed-i Fazl 57. Ebu'l-Hasan-ı Bûşengî 58. Hakîm-i Tirmîzî 59. Ebû Bekr-i Varrâk 60. Abdullâh-ı Menâzil 61. Şeyh Aliyy-i İsfehânî 62. Hayr-ı Nessâc 63. Ebû Hamza-i Horasânî 64. Ahmed-i Mesrûk 65. [Ebû] Abdullâh Ahmed-i Mağribi 66. Ebû Aliyy-i Cürcânî 67. Şeyh Ebû Bekr-i Kettânî 68. [Ebû] Abdullâh Muhammed-i Hafîf 69. Ebû Muhammed-i Cerîrî 70. Mansûr-ı Hallâc

B grubundan olan nüsha, bu gruptaki nüshaların genel özelliklerini taşımaktadır. Eserin Türkçeye çevrilmesi ile ilgili ifâdeler, takdimlerin düzeni ve hatâların B'deki gibi olması bize bunu göstermektedir.

Eserin Türkçeye tercümesiyle ilgili: "…Ammā gerçi kim meşāyıḫ sözleri ʿArab dilince idi, Ḫōca ʿAṭṭār -raḥmetu'llahi aleyhi- Fārisī diline getürdi ve ben żaʿīf daḫı rūsen Türkīye getürdüm (…)" şeklinde B'deki ifâdeler, Bâyezîd-i Bestâmî kısmındaki kurukafa menkabesindeki âyette de B'deki ile aynı hatalı yazılış vardır: "…lā yenṭiḳūn."

43. 6355[369]

Mor tonunda yarı meşin bir cildi vardır. Cildin sağ yüzünde hilâlin ortasında Osmanlı tuğrası, sol yüzünde ise hilâl şeklinde bir süsün içerisinde ay ve yıldız motifi mevcuttur. 253x170 mm. ebatlarında olan nüsha 258 varaktır. Hattı harekeli nesihtir. Sayfalardaki satır sayısı 15'tir. Sayfalar cetvelsizdir. Eski rakamlarla numaralı ve takibiyelidir. Yer yer derkenâra yazılmış tamamlayıcı kısımlar mevcuttur.

Nüshanın baş tarafında tâmir görmüş varaklar vardır ve bunların bâzıları kısmen harekelidir. Sayfalarda rutubet lekeleri oluşmuştur.

Bâzı kelimeler, "nakildür kim", "ve'l-âhir" ifâdeleri, âyet, hadis ve bâzı sözler kırmızı mürekkeple yazılmıştır.

Yine nüshanın baş tarafında, Câfer-i Sâdık'la başlayıp Behlûl-i Dîvâne'yle biten ve 55 velîyi gösteren bir fihrist yer alır. Nüshanın hattından farklı bir hatta sahip olan bu fihrist, nüshadaki velîlerle ilgili sağlıklı bir bilgi vermemektedir. Çünkü nüsha, sonradan eklenen Behlûl-i Dîvâne'yle birlikte 70 velînin menâkıbını içermektedir.

Müstensih: Bulunmamaktadır.

İstinsah Târihi: Bulunmamaktadır.

Başı: "Bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm. E lā inne evliyāʾallāhi lā ḫavfun ʿaleyhim ve lā hum yaḥzenūn.[370] El-ḥamduli'llāhi'l-ḳaviyyi'l-ḳadīr. El-ʿalīmi'l-ḫabīr. El-münezzehi ani'ş-şerīki ve'l-vezīr. Müẕilli'ş-şerīfi ve'l-ḫaṭīr. Ve Muʿizzi'ẕ-

[369] B grubundandır.
[370] Yûnus sûresi-10/62

ẕelīli ve'l-ḫaḳīr. Şükr ol Tañrı'ya kim ḳavīdür hem ḳādīr, hem ālīmdür hem ḫabīr. (…) ʿAṣī ve refīḳ ümmeti muṭīʿdür, ve çırāġ-ı zemīn ve āsumān, maḳbūl-i Yezdān'dur. (…)"

Mansûr'un sonu: "Çünkim Manṣūr'ı aṣdılar, İblīs ʿaleyhi'l-laʿne ḳarşusına geldi, eyitdi: "Sen ene'l-Ḥaḳ didüñ ve ben ene'l-ḫayr didüm. Saña raḥmet oldı ve ben la'net oldum. Sebeb nedür?" didüm. Ḥallāc eydür: "Sebeb oldur kim sen benlik daʿvīsin eyledüñ ve ben benligi kendüzümden ıraḳ eyledüm, anuñ-çun raḥmet buldum." didi. Raḥmetu'llāhi ʿaleyh, vāsiʿaten."

255b'de Hallâc-ı Mansûr bu ifâdelerle bitmektedir. Fakat hemen akabinde kırmızı mürekkeple şu başlık yazılarak metne Behlûl-i Dîvâne de eklenmiştir:

"ʿAzīz-ḫor Behlūl-i Dīvāne. Ḫoş ebdāllardan ve key ululardandı ve dünyānuñ delüsiydi, āḫiretüñ uṣluṣıydı. Ḫalīfenüñ ḫısmı-dı. (...)"

Yazmanın en sonu şu ifâdelerle bitmektedir:

Sonu: (…) Yidinci müflislikdür, tecrīddür. ölicek kimseye mīrāṣ degmez. Bugünler yarına ḳomaz. Vallāhu aʿlem bi'ṣ-ṣavāb ve ileyhi'l-merciʿu ve'l-me'āb.

İstinsah Kaydı: Bulunmamaktadır.

Muhtevâsı:

Nüshada 70 velînin menâkıbı yer almaktadır. Takdimlere "ol…, ol…" yapısıyla başlanıp Süfyân-ı Sevrî'de "ân"a geçilmiştir. Ebû Hanîfe-i Kûfî'de tekrar "ol"a dönülmüş; fakat Ahmed-i Hanbel'de bir kez daha "ân" yapısına geçilerek nüsha bu yapıyla tamamlanmıştır.

Velîler: 1. Ebû Ca'fer-i Sâdık 2. Veyse'l-Karânî 3. Hasan-ı Basrî 4. Mâlik bin Dînâr 5. Muhammed-i Vâsı' 6. Habîb-i Acemî 7. Ebû Hâzım-ı Medenî 8. Utbetü'l-Gulâm 9. Râbia-i Adeviyye 10. Fuzayl bin İyâz 11. İbrâhîm-i Edhem 12. Bişr-i Hâfi 13. Ze'n-nûn-ı Mısrî 14. Bâyezîd-i Bestâmî 15. Abdullâh ibn-i Mübârek 16. Süfyân-ı Sevrî 17. Ebû Aliyy-i Şakîk 18. Ebû Hanîfe-i Kûfî 19. İmâm-ı Şâfiî 20. Ahmed-i Hanbel 21. Dâvûd-ı Tâyî 22. Hâris-i Muhâsibî 23. Ebû Süleymân-ı Dârânî

24. Muhammed-i Semmâk 25. Muhammed bin Eslem-i Tûsî 26. Ahmed-i Harb 27. Hâtim-i Asam 28. Sehil bin Abdullâh-ı Tüsterî 29. Ma'rûf-ı Kerhî 30. Serîr-i Sakatî 31. Feth-i Mûsılî 32. Ahmed-i Havârî 33. Ahmed-i Hazreviyye 34. Ebû Türâb-ı Nahşebî 35. Yahyâ bin Muâz 36. Ebû Saîd-i Harrâz (Baş tarafı eksiktir.) 37. Ebu'l-Hasan-ı Nûrî 38. Osmân-ı Hayrî 39. Şah Şücâ'-ı Kirmânî 40. Yûsuf bin Hüseyn 41. Ebû Hafs-ı Haddâd 42. Ahmed-i Kassâr 43. Mansûr-ı Ammâr 44. Ahmed bin Âsımi'l-Entâkî 45. Abdullâh-ı Hasan-ı Hanak 46. Cüneyd-i Bağdâdî 47. Abdullâh bin Celâ 48. Muhammed-i Rûtem 49. İbn-i Atâ 50. İbrâhîm-i Dâvûd 51. Yûsuf-ı Esbât 52. Ebû Ya'kûb-ı Nehrecûrî 53. Semnûn-ı Mecnûn 54. Ebû Muhammedi'l-Mürteiş 55. Ebû Abdullâh-ı Fazl 56. Ebu'l-Hasan-ı Bûşengî 57. Hakîm-i Tirmîdî 58. Ebû Bekr-i Varrâk 59. Abdullâh-ı Menâzil 60. Şeyh Aliyy-i İsfehânî 61. Hayr-ı Nessâc 62. Ebû Hamza-i Horasânî 63. Ahmed-i Mesrûk 64. [Ebû] Abdullâh Ahmed-i Mağribî 65. Ebû Aliyy-i Cürcânî 66. Şeyh Ebû Bekr-i Kettânî 67. Abdullâh bin Muhammed-i Hafîf 68. Ebû Muhammed-i Harîrî 69. Mansûr-ı Hallâc 70. Behlûl-i Dîvâne (Sonradan eklenmiştir.)

Nüshadaki Karışıklıklar

Bu nüshada da bölümleri birbirine karışan velîler vardır:

Yahyâ bin Muâz 173b'de başlamakta, 178a'nın sonunda kesilmektedir. 178b'de Ebû Saîd-i Harrâz'dan menkabelere geçilmiştir. Osmân-ı Hayrî'den menkabeler anlatılırken 188b'de tekrar Yahyâ bin Muâz'a dönülmüştür.

Muhammed-i Harîrî bölümünde de karışıklık vardır. 248b'nin sonunda başlayıp 249a'nın 4. satırında Hallâc-ı Mansur'la karıştırılarak Hallâc'a geçilmiştir.

Nüshadan Bâzı Örnekler

Bâyezid-i Bestâmî kısmındaki âyet doğru yazılmıştır: (84b) "…yaʿḳilūn."

Abdullâh-ı Mübârek kısmındaki zinâ eden gençle ilgili menkabe bâzı kelime farkları dışında N'deki gibidir; fakat farklı bir durum olarak bâzı nüshalarda bu menkabenin sonuna ilâve edildiğini gördüğümüz hadis bu nüshada da mevcuttur:

(118a/b) Biregü geldi, ʿAbdu'llāh ḳatında çoḳ zārılıḳ eyledi ve tevāżuʿ gösterdi ve eyitdi: "Ḳatı yazuḳ işledüm, eyitmege yaramaz." didi. Ve ʿAbdu'llāh

eyitdi: “Eyit, görelüm.” didi. Ve becid dutdı, eyitdi: “Anam-ıla zinā ḳıldum.” didi. ʿAbdu’llāh eyitdi: “Ben ṣandum kim tekebbürlik veyāhūd ġaybet ve mesāvī̇ itdüñ.” didi ki: “el-ġaybetü eşeddü mine’z-zinā.”

44. 6388[371]

Bu nüsha mıklepli kırmızı meşin bir cilt içerisindedir. Cildinin yıpranmış bir dış kılıfı da vardır. 164x100 mm. ebatlarında küçük boyutlu bir kitaptır. 338 varaktan oluşan nüshada sayfalardaki satır sayısı 15’tir. Hattı harekesiz nesihtir. Baş taraflarda sayfalar pembe tonunda tek çizgi cetvel içine alınmıştır; fakat nüshanın genelinde sayfalar cetvelsizdir. Numaralı ve tâkibiyelidir. Bâzı kelimeler kırmızı mürekkeple yazılmış, bâzılarının ise üzeri kırmızıyla çizilmiştir.

Metnin baş tarafı eksiktir; fakat bu eksiklik birkaç satırdan ibâret görünmektedir.

Müstensih: Bulunmamaktadır.

İstinsah Târihi: 1213 (M. 1798-1799)

Başı: “Bismi’llāhi’r-raḥmāni’r-raḥīm. Ḳaçan[372] cümle-i enbiyādur ve nūr-ı ʿālemiyāndur kim anuñ adı Muḥammed-i Muṣṭafā’dur –salla’llāhu taʿālā ʿaleyhi ve sellem- Ve andan ṣoñra anuñ yārānlarına kim dīn tamāmı bunlardandur ve Peyġāmberimüzüñ yardımcılarıdur dünyāda ve āḫiretde. (…) Hoca ʿAttār Fārisī lisānına tercüme itdi, bu faḳīr daḫı Türkīye tercüme itdigimiz hikmeti, dükeli ihvān-ı dīn bundan ḥiṣṣe-mend olup ve ḳıraat olunduḳda bu zaʿīf miskini daḫı duʿādan unutmayalar. (…)”

Sonu: “Naḳldur ki çünki Manṣūr’ı aṣdılar, İblīs-i laʿīn gelüp ḳarşusına geçdi, eyitdi: “Yā Manṣūr, sen ene’l-Ḥaḳ didin, ben ene’l-ḫayr didüm. Saña raḥmet oldı, baña la’net oldı. Sebebi nedür?” didi. Ḥallāc eyitdi: “Sebeb oldur ki sen benlik

[371] B grubundandır.

[372] Besmeleden sonra bu şekilde başlamaktadır. Bu kısımda eksiklik vardır.

eyledin, ben benligi kendüzümden ırak eyledim, raḥmet buldım.” didi. Raḥmetu’llāhi ʿaleyh. Raḥmeten vāsiʿaten.”

İstinsah Kaydı: “Temmet, bi-ʿavnillāhi taʿālā ve ḥüsni tevfīḳih. Sene 1213.”

Muhtevâsı:

Bu nüshada, *Tezkiretü’l-Evliyâ*’nın Türkçe tercüme nüshalarının bâzılarına sonradan eklenmiş olan Behlûl-i Dîvâne ile birlikte 62 velînin menâkıbı vardır. Diğer nüshaların çoğunda yer alan bâzı velîler ise bu metinde yoktur. Düzeninde de faklılık olan nüshada velîlerin sıralanışı şu şekildedir:

Takdîmlere “ol… ol…” yapısıyla başlanmış, Süfyân-ı Sevrî’de “ân”a geçilmiştir. Ebû Hanîfe’de tekrar “ol”a geçilmişse de Cüneyd-i Bağdâdî’den îtibâren “ân” yapısı kullanılarak nüsha bu yapıyla tamamlanmıştır.

Velîler: 1. Ebû Muhammed Ca’fer-i Sâdık 2. Veys el-Karânî 3. Hasan-ı Basrî 4. Mâlik ibn-i Dînâr 5. Muhammed-i Vâsı’ 6. Habîb-i Acemî 7. Ebû Hâzım-ı Medenî 8. Atebetü’l-Gulâm 9. Râbia-i Adeviyye 10. Fuzayl ibn-i İyâz 11. İbrâhim ibn-i Edhem 12. Bişr-i Hâfi 13. Ze’n-nûn-ı Mısrî 14. Bâyezîd-i Bestâmî 15. Abdullâh ibn-i Mübârek 16. Süfyân-ı Sevrî 17. Ebû Aliyy-i Şakîk 18. Ebû Hanîfe-i Kûfî 19. İmâm-ı Şâfi’î 20. Cüneyd-i Bağdâdî 21. Ahmed-i Hanbel 22. Dâvûd-ı Tâyî 23. Hâris-i Muhâsibî 24. Ebû Süleymân-ı Dârânî 25. Muhammed ibn-i Semmâk 26. Muhammed ibn-i Eslem-i Tûsî 27. Ahmed-i Harb 28. Hâtem-i Asam 29. Sehl [bin] Abdullâh-ı Tüsterî 30. Ma’rûf-ı Kerhî 31. Serîr-i Sakatî 32.Feth-i Mûsılî 33. Ahmed-i Hīrî 34. Ahmed-i Hazreviyye 35. Ebû Türâb-ı Nahşî 36. Yahyâ bin Muâz 37. Şah Şücâ’-ı Kirmânî 38. Yûsuf ibn-i Hüseyn 39. Ebû Hafs-ı Haddâd 40. Ahmed-i Kassâr 41. Mansûr-ı Ammâr 42. Ahmed ibn-i Âsımı’l-Entâki 43. Abdullâh-ı Hasan ibn-i Hîf (?) 44. Ebû Ömer Osmân-ı Mekkî 45. Ebû Saîd-i Harraz 46. Ebu’l-Hasan-ı Nûrî 47. Osmân-ı Hayrî 48. Abdullâh ibnü’l- Celâ 49. Muhammed-i Rûyem 50. İbn-i Atâ 51. İbrahim [bin] Dâvud-ı Nakî 52. Yûsuf-ı Esbât 53. Ebû Ya’kub İshâk-ı Nehrecûrî 54. Semnûn-ı Mecnûn 55. Ebû Muhammedi’l-Mürteiş 56. Ebû Abdullâh-ı Fazl 57. Ebu’l-Hasan-ı Bûşengî 58. Hakîm-i Tirmidî 59. Abdullâh-ı Menâzil 60. Ahmed-i Mesrûk 61. Behlûl-i Dîvâne 62. Mansûr-ı Hallâc

Nüshadan Bâzı Örnekler

Bu nüsha da belli bir kalıbın dışına çıkmayan B grubundan olan nüshalardandır. Takdim yapıları da B ile benzerdir. Bâyezîd-i Bestâmî kısmındaki kurukafa menkabesindeki âyet de yine B'deki gibi hatalıdır: "…lā yenṭiḳūn"

Abdullâh-ı Mübârek kısmındaki zinâ eden gençle ilgili menkabe bâzı kelime farkları dışında B'deki gibidir; fakat bu nüshada menkabenin sonuna bir hadîs-i şerif eklenmiştir: (…) ʿAbdullāh eyitdi ki: "Ben ẓann itdüm ki tekebbürlik itdin, yāhud birini ġaybet itdin. Zīrā, *el-ġaybe[tü] eşeddü mine'z-zinā*."

45. 10260/03[373]

Bu nüshanın cildi, mıklepli, çahar kûşe kahverengi meşin olup kapaklarının yüzü kartondur. 216x149 mm. ölçülerindedir. Bulunduğu mecmua içerisinde 186-209. varaklar arasında yer alan oldukça eksik bir nüshadır. Hattı rikadır. Sayfalardaki satır sayıları düzensizdir ve sayfalar cetvelsizdir. Kurşun kalem kullanılarak eski rakamlarla numaralanmıştır. Metnin tamamı siyah mürekkeple yazılmıştır. Kısmen tâkibiyelidir.

Nüshanın içinde bulunduğu mecmuada dînî ve tasavvufî çeşitli risâleler vardır. Bunlar arasında Hazret-i Yûsuf kıssası, mürşid-i kâmile ulaşmanın kazandıracağı makamların anıldığı bir risâle, çeşitli duâlar ve virdler bulunmaktadır.

Müstensih: Bulunmamaktadır.

İstinsah Târihi: Bulunmamaktadır.

Başı: "Şükr ü senā ol Ḫālıḳ'a kim yoḳ-ıken bizi var eyledi ve īmān ve maʿrifet ve ʿilm ve edeb rūzī ḳıldı ve kendü vaḥdāniyetini biz ḳullarına bildürdi ve daḫı kendü görklü dīẕārını vaʿde ḳıldı kim göstere. (...) şefī-i ümmet-i ʿāsī ve refīḳ-ı ümmet-i muṭīʿ dür. (...)"

[373] B grubundandır.

Sonu: "İbrahīm bildi kim bu deñlüsi od istedügindür ve ısıcaḳ kirde görüp uyıduġundur. Aġlamaġa başladı, ve ejderhā İbrahīm öñine yüzin yire sürdi ve ġaybet oldı."

Tezkiretü'l-Evliyâ metni, İbrâhîm Edhem kısmından bir menkabede yer alan yukarıdaki ifâdelerle sona ermektedir.

İstinsah Kaydı: Bulunmamaktadır.

Muhtevâsı

Bu nüsha B grubundandır. Çok eksik bir nüsha olması sebebiyle içerdiği velî sayısı dışında hakkında söylenecek önemli bir bilgi temin edilememiştir.

Velîler:

1. Ebû Muhammed Ca'fer-i Sâdık 2. Üveys-i Karanî 3. Hasan-ı Basrî 4. Mâlik bin Dînâr 5. Muhammed-i Vâsı' 6. Habîb-i Acemî 7. Ebû Hâzım-ı Medenî 8. Atebetü'l-Gulâm 9. Râbia-i Adeviyye 10. Fuzayl bin İyâz 11. İbrâhîm bin Edhem (Baş tarafından kısa bir bölüm yazılmıştır.)

3. 1.6. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphânesi'ndeki Nüshalar:

Tesbît edebildiğimiz kadarıyla 5 nüsha bulunmaktadır.

46. TSMK H. 1265[374]

Bu nüshanın dışı yeşil bir bezle kaplı, sırtı bordo renkte meşindir. Kâğıdı âhârlıdır. 290 mm. boyunda ve 200 mm. enindedir. 214 varak olan nüshada sayfalardaki satır sayısı 17, metnin hattı harekeli nesihtir. Sayfalar cetvelsizdir. Metin eski rakamlarla iki kere numaralanmıştır.[375]

Kitabın zahriyesine muhtemelen teberrüken ve teyemmünen Hz. Peygamber ve "Çehâr Yâr"ın adları yazılmış ve duâ edilmiştir. Daha sonra da Arapça olarak eser tanıtılmıştır: Tasnif edenin Feridüddîn Attâr olduğu, içinde evliyâların menkabelerinin anlatıldığı, Türklerden bir zâtın da Türkçeye tercüme ettiği ifâde

[374] B grubundandır.

[375] İkinci numaralama yakın zamanlarda kurşun kalemle metnin başlangıcı 2b olacak şekilde yapılmıştır. Biz daha eski olan ve başlangıcı 1b olacak şekilde yapılan numaralamayı dikkate alacağız.

edildikten sonra; velîlere, kitabın yazarına, okuyanlara ve bütün müslümanlara duâ edilmiştir. Bu sayfanın arka yüzünde ve 1a'da velîler fihristi vardır. Fihrist kısmında başlık ve isimler kırmızı mürekkeple; besmele, radiyallahu anhu ve sayfa numaraları siyah mürekkeple yazılmıştır. Fihrist Câfer-i Sâdık'la başlayıp Hallâc-ı Mansûr'la bitmekte ve nüshanın muhtevâsına uygun olarak 70 velîyi içermektedir.

Âyet, hadis, Arapça sözler, velilerin isimlerinin bâzıları, ve'l-âhiri, ve nakildür kim ifâdelerinin bir kısmı kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Bâzı sözlerin ve kelimelerin ise üzerleri siyah ya da kırmızı mürekkeple çizilmiştir.

Nüshada tâmir görmüş varaklar vardır.

Müstensih: Bulunmamaktadır.

İstinsah Târihi: Bulunmamaktadır

Başı: "Teẕkiretü'l-evliyā, eş-Şeyḫ ʿAṭṭār

Bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm.

Şükür ve s̱enā ol Ḫālıḳ'a kim yoġ-ıken bizi var eyledi ve īmān ve maʿrifet ve ʿilm ve edeb rūzī ḳıldı. Ve kendü vaḥdāniyyetini biz ḳullarına bildürdi. Ve daḫı kendü görklü diẕārına vaʿde ḳıldı kim bize göstere. (…)"

Sonu: "Nakildür kim çünkim Ḥallāc'ı asdılar, İblīs -ʿaleyhi'l-laʿneti- ḳarşusına geldi, eyitdi: 'Bir ene'l-Ḥaḳ sen didüñ ve bir ene'l-ḫayr/ḥaḳ[376] ben didüm. Saña raḥmet eylediler, baña laʿnet eylediler. Sebeb nedür?' didi. Ḥallāc eyitdi: 'Sebeb oldur kim sen benlik eyledüñ ve ben benligi kendüzümden ıraḳ eyledüm.' didi. Raḥmetu'llāhi ʿaleyh. Raḥmeten vāsiʿaten."

İstinsah Kaydı: Bulunmamaktadır.

Muhtevâsı:

Takdimlere "ol… ol…"şeklinde başlanıp Süfyân-ı Sevrî'de "ân"a geçilmiştir. Ebu Hanîfe-i Kûfî'de "ol", Ahmed-i Hanbel'de "ân" değişimleri yapılmış, Ahmed-i

[376] Müstensih iki kelime arasında bocalamış görünmektedir. Bir kaf vardır, fakat y de vardır.

Harb'da iki yapı birlikte kullanılmıştır. Hâtim-i Asamm'da tekrar "ân"a dönülerek nüsha bu yapıyla tamamlanmıştır.

Velîler: 1. Ebû Muhammed Ca'fer-i Sâdık 2. Veyse'l-Karânî 3. Hasan-ı Basrî 4. Mâlik bin Dînâr 5. Muhammed-i Vâsı' 6. Habîb-i Acemî 7. Ebû Hâzım-ı Medenî 8. Atebetü'l-Gulâm 9. Râbia-i Adeviyye 10. Fuzayl ibn-i Ayâz 11. İbrâhîm ibn-i Edhem 12. Bişr-i Hâfî 13. Ze'n-nûn-ı Mısrî 14. Bâyezîd-i Bestâmî 15. Abdullâh ibn-i Mübârek 16. Süfyân-ı Sevrî 17. Ebû Aliyy-i Şakîk 18. Ebû Hanîfe-i Kûfî 19. İmâm-ı Şâfiî 20. Ahmed-i Hanbel 21. Dâvûd-ı Tâyî 22. Hâris-i Muhâsibî 23. Süleymân-ı Dârânî 24. Muhammed bin Semmâk 25. Muhammed ibn-i Eslem-i Tûsî 26. Ahmed-i Harb 27. Hâtimi'l- Asam 28. Sehl İbn-i Abdullâh-ı Tüsterî 29. Ma'rûf-ı Kerhî 30. Serîr-i Sakatî 31.Feth-i Mûsılî, 32. Ahmed-i Havârî 33. Ahmed-i Hazreviyye 34. Ebû Türâb-ı Nahşî 35. Yahyâ ibnu Maâd 36. Şâh Şücâ-ı Kirmânî 37. Yûsuf–ı Hüseyn 38. Ebû Hafs-ı Haddâd 39. Ahmed-i Kassâr 40. Mansûr-ı Ammâr 41. Ahmed ibnu'l-Âsımi'l-Entâkî 42. Abdullâh-ı Hasan-ı Çanak 43. Cüneyd-i Bağdâdî 44. Ömer [bin] Osmân-ı Mekkî 45. Bu Saîd-i Harrâz 46. Ebu'l-Hasan-ı Nûrî 47. Osmân-ı Hayrî48. Abdullâh ibn-i Celâ 49. Muhammed-i Rûyim 50. İbn-iAtâ 51. İbrâhim ibn-i Dâvûd-ı Rakî 52. Yûsuf-ı Esbât 53. Ebû Ya'kûb İshâk-ı Nehricûrî 54. Semnûn-ı Mecnûn 55. Ebû Muhammed-i Mürteiş 56. Ebû Abdullâh-ı Fuzayl 57. Ebu'l-Hasan-ı Bûşengî 58. Hakîm-i Tirmidî 59. Ebû Bekr-i Varrâk 60. Abdullâh-ı Menâzil 61. Şeyh Aliyy-i İsfehânî 62. Hayr-ı Nessâc 63. Ebû Hamza-i Horasânî 64. Ahmed-i Mesrûk 65. [Ebû] Abdullâh Ahmed-i Mağribî 66. Ebû Aliyy-i Cürcânî 67. Şeyh Ebû Bekr-i Kettânî 68. [Ebû] Abdullâh Muhammed-i Hafîf 69. Ebû Muhammed-i Cerîrî 70. Hüseyn-i Mansûr-ı Hallâc

Nüshadan Bâzı Örnekler

Mukaddime kısmından:

(3b) "Ve daḫı bir sebeb oldur kim Ḳurʾān ve ḥadīṯ maʿnīlerin bilmek iki luġatdur. naḥv u ṣarf gerek, tā nesne anlaya. Ve bu meşāyıḫ sözleri Ḳurʾān ve ḥādiṯ şerḥidür, tā dükeli ḫāṣ u ʿām andan fāʾide dutalar. Gerçi kim meşāyıḫ sözleri ʿArab dilince idi, Ḫōca ʿAṭṭār daḫı Fārisī diline getürdi ve ben żaʿīf Türk diline getürdüm.

dükeli müʾminler bundan ḥaẕ alalar. Ve bu kitāb kim ḥaḳ sözleridür, işidicek senüñ göñlüñde eṣer ider."

Bâyezîd-i Bestâmî kısmındaki kurukafa menkabesinde geçen âyet, B'deki hatâlı şekliyle yazılmıştır:

"…Ṣummun, bukmun, ʿumyun, fehum lā yenṭiḳūn."

Abdullâh-ı Mübârek kısmındaki zinâ eden gençle ilgili menkabe de B'deki gibidir:

"(...) 'Anam-ıla zinā ḳıldum.' didi. ʿAbdu'llāh eyitdi: 'Ben ḳorḳdum, ṣandum kim ġaybet mesāvī̄ eyledüñ.' didi."

47. TSMK K 1003[377]

Bu nüsha şemseli, mıklepli kahverengi meşin bir cilt içerisindedir. 250 mm. boyunda ve 167 mm.enindedir. Kağıdı âhârlıdır. 251 varak olan nüshanın sayfalarındaki satır sayısı 15, hattı harekeli nesihtir. Fakat girişinde yer alan, eserin Farsça orijinalindede bulunan Arapça duâ kısmında ve içindeki bâzı Arapça ifâdelerde hat harekesizdir. Sayfalar cetvelsizdir. Eski rakamlarla numaralı ve bâzı varaklarda atlanmış olsa da tâkibiyelidir. Tâmir görmüş varaklar vardır.

"Ve nakildür kim" ifâdeleri, âyet, hadis ve bâzı sözler, bâzı isimler ve kelimeler kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Bunların harekelemesi ise siyah mürekkepledir.

Müstensih: Bulunmamaktadır.

İstinsah Târihi: 832 (M. 1429)[378]

1a'da velîler fihristi vardır. Metin 1b'de başlamaktadır.

Başı: "Vaḳf-ı Kī̄lār-ı Ḫāṣṣa.

[377] T grubundan görünmektedir. Fakat sonradan araya sıkıştırılmış gibi görünen "Ebu'l-Hayr-ı Akta'"ın olması, Abdullâh-ı Hanik imlâsı, Ebû Aliyy-i Şakik yazılması K grubu nüshalarındaki imlâya uygundur. Elbette birkaç ismin imlâsıyla bir tesbîtte bulunamayız. Fakat erken târihli nüshalardan olduğu için K ile benzer bu özelliklerin imcelenmesi gerektiğini düşünüyoruz. Yapılacak birebir karşılaştırmalar, belki de bu nüsha gruplarının kesiştiği başka örnekleri de ortaya çıkarabilir.

[378] Kütüphâne kataloğuna 1427 olarak kaydedilmiştir. Fakat eserde "Rebîul-âhir" ayında tamamlandığı kayıtlı olduğıu için doğrusu 1429 olmalıdır.

Bismillāḥi’r-Raḥmāni’r-Raḥīm.

El-ḥamdu lillāhi’l-cevādi bi-efḍali envāʿi’n-naʿmāʾ. (…) ve ṣellim teslīmen. Ammā baʿdü: çün Ḳurʾāndan ve eḥādiṯden ṣoñra hīçmeşāyıḫlar sözlerinden üsdün hīç söz yoḳdur. Zīrā ki bunlaruñ sözleri netīce-i ḥāldür, degül kim ṣemere-i ḳāl, ʿayn-ı ʿayāndandur, yoḳ ki taḳdīr-i beyāndan (…)”

Sonu: “Naḳildür kim çünki Ḥüseyn’i ber-dār eylediler, İblīs -ʿaleyhiʿl-laʿne- anı gördi, ṣordı kim: ‘Bir kez ene ben didüm ve bir kez ene sen didüñ. Sen ene’l-ḥaḳ didüñ ve ben ene ḫayru didüm. Baña laʿnet eyledi ve saña raḥmet eyledi. Ḥikmet nedür?’ Ḥüseyn eyitdi: ‘Sen eneden niyyet kendüzüñe itdüñ, ben eneden kendümi ıraḳ itdüm. Ḥāl işbudur.’ didi. –raḥmetu’llāhi ʿaleyhi, raḥmeten vāsiʿaten.”

İstinsah Kaydı: “Bu kitāb tamām oldı, Peyġāmberimüzüñ sekiz yüz otuz ikisinde rebīʿul āḫir ayınuñ āḫirinde.

Tañrı raḥmeti gelsüñ aña
İşbu yazan miskīni duʿādan aña.”

Kitabın sonunda şu kayıt vardır:

“Bu kitābı Enderūn-ı Hümāyūn kīlār-ı ḫāṣṣa aġalarından ḥāfıẓ-ı şerīf Muḥammed Aġa ḳırāʿat itmişdür. Cenāb-ı Rabbu’l-ʿālemīn cemīʿ-i evliyānuñ ervāḥ-ı muḳaddeselerini kendinden ḫoşnūd ve rāżı eyleye. Āmīn. Sene 1227.

Muhtevâsı:

Bu nüsha bâzılarındaki eksik kısımlarla bereber 64 velînin menâkıbını içermektedir. Takdimler “Biri dahı ol…, ol…” şeklindedir.

Velîler: 1. Ca’fer-i Sâdık 2. Üveys-i Karanî 3. Hasan-ı Basrî 4. Mâlik ibn-i Dînâr 5. Muhammed-i Vâsı’ 6. Habîb-i Acemî 7. Ebû Hâzım-ı Medenî 8. Utbe-i Gulâm 9. Râbia-i Adeviyye 10. Fuzayl bin İyâz 11. İbrâhim bin Edhem 12. Bişr-i Hâfî 13. Zü’n-nûn-ı Mısrî 14. Bâyezîd-i Bestâmî 15. Abdullâh-ı Mübârek 16. Süfyân-ı Sevrî 17. Ebû Aliyy-i Şakîk 18. Ebû Hanîfe-i Kûfî 19. Şâfiî Mutalibî 20. Ahmed-i Hanbel (Sonu eksiktir. 158b/12.satırda Sehl İbn-i Abdullâh-ı Tüsterî’nin

menkıbesiyle karışmıştır.) 21. Sehl İbn-i Abdullâh-ı Tüsterî (Baş tarafından eksiktir.) 22. Ma'rûf-ı Kerhî 23. Serîr-i Sakatî 24. Feth-i Mûsılî 25. Ahmed-i Hōrî 26. Ahmed-i Hazreviyye-i Belhî 27. Bû Türâb-ı Nahşebî 28. Yahyâ-yı Maâz 29. Şah Şücâ-ı Kirmânî 30. Yûsuf-ı Hüseyn 31. Bû Hafs-ı Haddâd 32. Hamdûn-ı Kassâr 33. Mansûr-ı Ammâr 34. Ahmed bin Âsım el-Entâkî 35. Abdullâh-ı Hanîk 36. Cüneyd-i Bağdâdî 37. Ömer bin Osmân-ı Mekkî 38. Bû Saîd-i Harrâz 39. Ebu'l-Hasan-ı Nûrî 40. Osmân-ı Hayrî 41. Ebû Abdullâh bin el-Celâ 42. Ebu Muhammed-i Rûyem 43. İbn-i Atâ 44. İbrâhim bin Dâvud er-Rakî 45. Yûsuf-ı Esbât 46. Ebû İshâk-ı Nehrecûrî47. Simnûnı'l-Mecnûn 48. Ebû Muhammed el-Mürteiş 49. Ebû Abdullâh-ı Fazl 50. Ebu'l-Hasan-ı Bûşengî 51. Hakîm-i Tirmidî 52. Ebû Bekr-i Varrâk 53. Abdullah-ı Menâzil 54. Şeyh Alî [bin] Sehl-i Sipâhânî 55. Hayr-ı Nessâc 56. Ebu'l-Hayr-ı Akta' 57. Bû Hamza-i Horasânî 58. Ahmed-i Mesrûk 59. [Ebû] Abdullâh Ahmed-i Mağribî 60. Ebû Aliyy-i Cürcânî 61. Şeyh Ebû Bekr-i Kettânî 62. [Ebû] Abdullâh Muhammed-i Hafîf 63. Ebû Muhammed-i Harîrî 64. Hüseyn-i Mansûr-ı Hallâc

Nüshadaki Karışıklıklar

Bu nüshada da birtakım karışıklıklar, bâzı velîlerin menkabelerinde iç içe geçmeler vardır:

(158b/12) Ahmed-i Hanbel'in menkabesi anlatılırken 158b/12. satırda Sehl ibn-i Abdullâh-ı Tüsterî bölümüne geçiş yapılmıştır:

"Ve eyitdiler ki: Dururlar, raḳṣ ururlar. Aḥmed eyitdi: Eliñüzi bunlardan ṭartuñuz.Bunları ḳoñ, bir sāʿat Tañrı-y-ıla olsunlar. Ve eyitdiler:[379] "Kerametlerüñ ulusı oldur ki yavuz ḫulḳuñı eyü ḫulḳa degşüresin. (…)

Ebu'l-Hayr-ı Akta'a âit olan 234. varak sonradan biri tarafından araya sıkıştırılmış gibi görünmektedir. Gerek 233'teki tâkibiye ile uyumsuz olması, gerekse hattının metnin genel hattından farklı oluşu buna işâret etmektedir. Zâten 235a, 233'ün tâkibiyesine uygun olarak başlamaktadır: 233b'deki son kelime "biri dahı", tâkibiye ise "Ol şerîf"tir. 235a: "Ol şerîf-i akrân…" kelimeleriyle

[379] Burada A.Hanbel'den Tüsteri'ye geçiş olmuştur. **Bkz**: N/81b/4; T.1004/284b/7

başlamaktadır. 234a'da ise "Ol pîşrev-i vasf-ı ricâl…" ifâdeleri vardır. Numaralama sonradan yapıldığı için araya sıkıştırılan bu varak da numara sırasına dâhil olmuştur. Ebu'l-Hayr-ı Akta', 1a'ya yapıştırılmış olan fihristte de yer alır. Bu durum, zâten tâmir görmüş kısımda bulunan fihristin de metnin orijinal fihristi olmadığını göstermektedir.

Nüshadan Bâzı Örnekler

Nüshada sebepler sıralanırken sâdece Attâr'ın kendi ifâdesi olan tercüme sebebi yazılmış, eserin Türkçeye çevrilmesiyle ilgili bir ifâdeye yer verilmemiştir:

(5a/1-5) "Ve daḫı bir sebeb ol kim çün ki Ḳurʾān ve aḫbāra luġat, ṣarf ve naḥv gerekdür. Ve ḫalḳuñ ekṯeri ol maʿnīlerden ḥaẓ almazlar-ıdı. Yaʿnī Ḳurʾān'uñ ve ḥadīṯüñ ve ḫāṣuñ ʿāmuñ anda naṣībi vardur. Niceme kim artuġı ʿArab dilince idi, Pārsī dilince yazıldı ve düzüldi. Tā ḳamu andan nesne añlaya."

Bu koldan olan nüshalarda Attar'ın Farsça eserinde yer alan bâzı beyitler, tercümeleriyle birlikte yazılmıştır. Bu nüshada görülen bâzı örnekler aşağıda yer almaktadır:

(9a/15;9b/1) Câfer-i Sâdık kısmındaki Arapça şiirin ("ẕehebe'l-vefāu…") tercümesi şu şekildedir: (9b/2-3)

Gitdi vefā şunuñ gibi kim geçdi dünki gün
Ḫalḳı ḫayāl arzūları ḳapladı revān

Her cend gösterürler-ise ṭaşradan ṣafā
Göñülleri içi ṭoludur ʿaḳreb u çayān

Veysel Karanî kısmındaki Farsça beytin tercümesi şu şekildedir: (12b/14)

Her kimüñ sen olmayasın varlığından aṣṣı ne
Nesnesi olmassa, sen anuñ olana ne ziyān.

Bâyezîd-i Bestâmî kısmındaki kurukafa menkabesi:

(105a/11-15;105b/1) "(…) Pes gider-iken bir kelle buldı. Anuñ üstinde bu āyet yazılmış ki "*Ṣummun, bukmun, ʿumyun fehum lā yaʿḳilūn*." Ol kelleʾi götürdi,

öpdi. Bir naʿra vurdı. Eyitdi: ‘Bu kelle ṣūfī başıdur ki bir kezden Ḥaḳ Taʿālā yolında maḥv olmışdur. Ne ḳulaġı vardur ki ḫiṭāb-ı lem-yezeli işide ve ne gözi vardur ki cemāl-i lā-yezāli göre ve ne dili vardur ki Ḥaḳḳ’uñ ṣenāsın oḳıya. Ve ne aḳlı var ki bir ẕerre Ḥaḳḳ’uñ maʿrifetin bile.’”

Abdullâh-ı Mübârek kısmındaki gıybetle ve zinâ eden gençle ilgili menkabeler:

(138a/9-15;138b/1) “Ve naḳldür kim bir vaḳt Abdu’llāh-ı Mübārek ḳatında ġaybet sözin söylediler. Abdu’llāh eyitdi: ‘Eger ben ġaybet eylemegi dilermisem atam anam ġaybetin eyledüm ki benüm eylügüm bunlara vācibiraḳdur. Yaʿnī kimsenüñ ġaybetin söylemek anuñ ḥaḳḳında eylük eylemekdür. Zīrā anuñ yazuġın alurlar. Ġaybet iden maẕleme issi olur.’

Ve naḳldur kim bir gün bir yigit geldi anuñ ayaġına düşdi, zārı idüp aġladı. Eyitdi: ‘N’olduñ?’ Eyitdi: ‘Bir günāh işledüm ki udumdan anı eyidimezem. Ol itdügüme peşīmān olmışam.’ Abdu’llāh eyitdi: ‘Dimek gereksin.’ Ol yigit eyitdi: ‘Ḥarem içinde anam-ıla ḥarām-zādalıḳ eyledüm.’ Çün anı işitdi, eyitdi: ‘Ḳorḳdum ben daḫı seni ṣandum ki ġaybet söyledüñ.’”

Hallâc-ı Mansûr kısmındaki Arapça şiirin tercümesi şu şekilde kaydedilmiştir: (249a/15;249b/1-4)

Degüldür yoldaşum mensūb ḥayfdan nesneye hergiz
Suvarur beni ol resme ki ḳonuḳ ḳonuġı ṭoylar

Ḳadeh çün eyledi devri, getürdi ḳılıc u naṭʿı
Yazın pes ejdehā-y-ıla süci içen eyit n’eyler.

48. TSMK K 1004 (T)[380]

Nüshanın cildi kırmızı meşindir. 230 mm. boyunda, 160 mm. enindedir. Kâğıdı âhârlıdır. 302 varaktır ve hattı harekeli nesihtir. Sayfalardaki satır sayısı 13'tür; fakat tâmir görmüş varaklarda 13 satır olanlar bulunsa da bâzıları 8 ve çoğu 15 satır olarak görülmektedir. 15 satır olan varaklar, eserin ikinci tâmiri sırasında yazılanlardır.[381] Kurşun kalem kullanılarak yeni rakamlarla numaralanmıştır. Birkaç sayfada kırmızı cetvel vardır; fakat nüshanın genelinde sayfalar cetvelsizdir. Bâzı varaklarda atlanmış olsa da geneli tâkibiyelidir.

Nüshanın baş tarafındaki bâzı âyetler ve Arapça ifâder, "habardur", "ve'l-âharu", "ve dakı", "dakı", "sordılar" ifâdeleri genelde kırmızı mürekkeple yazılmıştır.

Müstensih: Bulunmamaktadır.

İstinsah târihi: 815 (M. 1412)[382]

Başı: "Kitābu Tezkireti'l-Evliyā.

Bismi'llāhi'r-Raḥmāni'r-Raḥīm. El-ḥamdu lillāhi'l-cūdi bi-efḍali envāi'n-na'mā. (…) Ve sellim teslimen, keşīran keşīra.[383] Ammā baʿdu, çün Ḳurʾān'dan ve eḥādiṣden ṣoñra hīc meşāyıḫlar sözlerinden üstün söz yoḳdur. Zīrā ki bunlaruñ sözleri netīce-i ḥāldür, degül kim şemere-i ḳāle, ʿayn-ı ʿayāndandur, yoḳ ki taḳrīr-i beyāndan (…)"

Sonu: "Ḫabardur kim çün kim Ḥüseyn'i ber-dār eylediler, İblīs anı gördi. Ṣordı kim: 'Bir ken ene sen didüñ ve bir kez ene ben didüm. Sen ene'l-Ḥaḳ didüñ, ben ene ḫayrun didüm. Beni laʿnet itdi ve saña raḥmet itdi. Ḥikmet nedür?' Ḥüseyn

[380]Nüsha, T grubunu temsil etmektedir. Orhan Yavuz tarafından doktora tezi olarak çalışılmış ve söz konusu tez kitap olarak da basılmıştır. **Bkz.** Orhan Yavuz, **Anadolu Türkçesiyle Yapılan En Eski Tezkiretü'l-Evliyâ Tercümesi ve Dil Özellikleri,** Tablet Kitabevi, Konya, 2006.

[381] Yavuz, **a.g.e**., s.44.

[382] Kütüphâne kataloğunda 1413 olarak kayıtlıdır. Fakat nüshada "815 Rebîü'l-evvel ayında" tamamlandığı yazılmış olduğundan doğru târih 1412'dir.

[383] Nüshanın başında (1a, 1b, 2a'da) Attâr'ın eserinin girişinde yer alan Arapça duâ kısmı vardır.

eyitdi: ‘Sen eneden niyyet kendüzüñe itdüñ, ben eneden benvenlik ıraġ itdüm. Ḥāl iş böyledür ki didüm.! Raḥmetu’llāhi ʿaleyhi raḥmeten vāsiʿaten.”

İstinsah Kaydı: “Fi’t-tārīḫi min şehri fī evāyili Rebīʿi’l-evvel. Fī sene 815.”

Muhtevâsı:

Orhan Yavuz’un çalışmasında eserin 2 kere tâmir gördüğü, toplam 14 varak olan 53a/b, 62a-68b arasındaki ve 143a-149b arasındaki varakların birinci tâmir sırasında yazıldığı; toplam 37 varak olan 1a-5b arasındaki, 9a-28b arasındaki varaklar, 43. varak, 223a-225b arasındaki ve 294a-302a arasındaki varakların ikinci tâmir sırasında yazıldığı belirtilmiştir. Geri kalan 251 varak ise nüshanın asıl yazısını taşımaktadır.[384]

Bu nüshada 21 evliyânın menâkıbı yer alır. İçerdiği velî sayısı olarak oldukça eksik olan nüshadaki takdimler “ân…, ân…” şeklinde başlayıp Utbetü’l-Gulâm’da[385] ol yapısına geçilmiş, Fuzayl bin İyâz’da tekrar “ân”a dönülerek nüsha bu yapıyla tamamlanmıştır.

Velîler: 1. Ca’fer-i Sâdık 2. Üveyse’l-Karânî 3. Hasan-ı Basrî 4. Mâlik-i Dînâr 5. Habîb-i Acemî 6. Hâzım-ı Medenî 7. Râbia-i Adeviyye 8.Utbetü’l-Gulâm 9. Fuzayl bin İyâz 10. İbrahim-i Edhem 11. Bişr-i Hâfî 12. Ze’n-nûn-ı Mısrî 13. Bâyezîd-i Bestâmî 14. Abdullâh-ı Mübârek 15. Süfyân-ı Sevrî 16. Ebû Aliyy-i Şakîk 17. Ebû Hanîfe-i Kûfî 18. Şâfiî-yi Matlabî 19. Ahmed-i Hanbel 20. Dâvûd-ı Tâyî 21. Mansûr-ı Hallâc

Nüshada Varak Karışıklığı Olan Kısımlar

52b’de Ebû Hâzım-ı Medenî anlatılırken 53a’da Utbe-i Gulâm’ın son kısmına geçilmiştir. 55a’da onun bitişiyle Râbiatü’l-Adeviyye başlamakta ve 61b’nin sonuna kadar devâm etmektedir. 62a’da tekrar Ebû Hâzım-ı Medenî’ye geçilmektedir. Utbe-i Gulâm’ın takdimiyle birlikte başlangıcı ise 62b’dedir. Fakat 63a’da tekrar Râbiatü’l-Adeviyye görülmektedir. Bu nüsha da karışıklıklara bakılmadan ciltlenip numaralandığı için böyle bir sonuç doğmuştur.

[384] Yavuz, **a.g.e.,** s. 44.

[385] Birinci tâmir sırasında yazılan varaktadır.

Nüshadan Bâzı Örnekler

Bâyezîd-i Bestâmî kısmındaki kurukafa menkabesi: (170a/4-12)

Bāyezīd giderdi. Yolda bir ādem başın buldı ve ol başda yazılmış: Ṣummun, bukmun, ʿumyun, fehum lā yaʿḳilūn. Bāyezīd naʿra urdı ve ol başı götürdi, öpdi ve eyitdi: "Ṣūfī başına beñzer, Ḥaḳḳ'a maḥv olupdur ve belüsüz olmışdur. Ḳulaġı yoḳdur kim ḫiṭāb-ı lem-yezeli işide ve gözleri yoḳdur kim cemāl-i lā-yezāli göre ve dili yoḳdur kim Tañrı'nuñ büzürgüvār ṣenāsın eyde. ʿAḳlı bilmegi yoḳdur kim ẕerre anuñ maʿrifetin bile. Bu āyet anuñ nişānıdur."

Abdullâh-ı Mübârek kısmındaki gıybetle ve zinâ eden gençle ilgili menkabeler: (343b/8-13;244a/1-4)

"Ḫabardur kim ʿAbdu'llāh ḳatında ġıybet sözin söylediler, ʿAbdu'llāh eyitti: Eger ben ġıybet söyleseydüm atam anam ġıybetin söyledüm kim bular yigrekdür iḥṣānuma.

Ḫabardur kim bir gün bir yigit geldi ve ʿAbdu'llāh eline ayaġına düşdi ve zārılıġ-ıla aġladı. ʿAbdu'llāh eyitti: Ne oldun? Eyitti: Bir yazuḳ işledüm, udumdan eydimezin ve peşmān olmışam. ʿAbdu'llāh eyitti: Digil. Yigit eyitti: Zinā eyledüm. ʿAbdu'llāh eyitdi: Ḳorḳdum, eyle ṣandum kim ġıybet eyledüñ."

Manzum kısımların bâzılarının tercümeleri bu nüshada da vardır.[386]

Câfer-i Sâdık kısmındaki Arapça şiirin tercümesi yapılmamıştır. Sâdece Arapçası yazılmıştır.[387]

Veyse'l-Karanî kısmındaki Farsça beytin tercümesi kaydedilmiştir: (9b/12-13)[388]

Her kimüñ sen olmayasın varlığından aṣṣı ne

[386] Tâmir görmüş varaklarda olanlar belirtilecektir.

[387] 5b/7-8 İkinci tâmir sırasında yazılan varaktadır. B kolundan gelen nüshaların genelinde bu 2 beytin Arapçası da yoktur. K3400'te bu nüshada olduğu gibi sâdece Arapçası yazılmıştır. Fakat yine Aydınoğlu Mehmed Bey'in adının geçtiği Veliyyüddin Efendi 1643'te bu beyitlerin olduğu kısım tamâmen çıkarılmıştır.

[388] İkinci tâmir sırasında yazılan varaktadır. Veliyyüddin Efendi 1643'te bu şiirin olduğu kısım da atlanmıştır. K3400'te ve B kolundan gelen nüshalarda da bu beyit bulunmamaktadır.

Nesnesi olmazsa sen anuñ ola ne ziyān

Hasan-ı Basrî kısmındaki Farsça beytin tercümesi: (21a/1-3)[389]

"Tañrı çü yavuzlar dilini kendüzine bağlamadı, ayruġa nite bağlayısar."

Zü'n-nûn-ı Mısrî kısmındaki Arapça beytin tercümesi: (165b/4-5)[390]

Ḳorḳu beni ṣayru eyledi, müştaḳlıḳ bini yaḳdı

Sevgü bini depeledi, Allāh bini diri eyledi

Hallâc-ı Mansûr kısmındaki Arapça şiirin tercümesi: (299b/12-13)

Nedīmüm nisbet itmeñüz benüm, ẓulma yāḫu ḥayfa

Zīrā ḳılur baña luṭfı nite kim ehl-i żayf żayfa

Çü yürüdi arada keʾs götürdi ḳaṭʿı hem seyfi

Yiridür şuña kim içer şarābı tīn-ile ṣayfa

49. TSMK K 1005[391]

Kahverengi meşin cilt içinde olan nüsha, 220 mm. boyunda ve 155 mm. enindedir. Kâğıdı âhârlıdır. 122 varaktır ve sayfalarındaki satır sayısı 19, 20, 21 olarak değişmektedir. Hattı harekesiz tâliktir. Sayfaların geneli pembe tonunda çerçeve içine alınmıştır. Kurşun kalemle numaralanmıştır. 62. varağa kadar eski rakamlar, devâmında yeni rakamlar yazılıdır. Sayfalar tâkibiyelidir.

[389] İkinci tâmir sırasında yazılan varaktadır. N nüshasında ve bu koldan gelen nüshalarda bu beytin olduğu satırlar alınmamıştır. Veliyyüddin Efendi 1643'te bu kısımdaki birkaç menkabe hazfedilmiştir. K3400'te Farsçası yoktur, ama konuşmanın sonunda şu şekilde bir cümle olarak geçmektedir: (13a/12-13) "İy dost! Yavuz söyleyicinüñ sözin Tañrı Taʿālā kendü özine bağlamadı, ādemīlere nite bağlaya."

[390] Metnin orijinal hattının bulunduğu bölümdedir. B grubundan olan nüshalarda bu beytin sâdece Arapçası görülür, tercümesi yoktur. K3400'de Arapçası da tercümesi de bulunmaktadır. Tercümesi şu şekildedir: 75a/2-3 "Tañrı ḳorḳusı sökel ḳıldı beni/ Tañrı arzūsı göyündürdi beni/Tañrı sevgüsi uş öldürdi beni/ Uş girü Tañrı diri ḳıldı beni"

[391] B grubundan görünmekle bereber eserin Farsça aslından veya başka bir tercümeden/nüshadan da istifâde edildiği anlaşılmaktadır.

"Nakildür kim", "ve dahı" ifâdeleri, bazen evliyaların isimleri, dikkat çekmesi istenen kelimeler pembe tonunda mürekkeple yazılmıştır. Nüsha eserin Farsça aslının girişinde de yer alan Arapça duâ ile başlar.

Müstensih: Munlâ Abdulhalîm bin Abdulkadîr

İstinsah Târihi: 1221 (M. 1806)[392]

Başı: "Hāẕā Kitābu Teẕkireti'l-Evliyā

Bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm. Rabbī temmim bi'l-ḫayr. Ve bihī nestaʿīnu.

El-ḥamdu lillāhi'l-cūdi bi-efḍali (…) ve sellim teslīmen keṣīrā.[393] Ve baʿdehū, çünki Ḥaḳ celle ve ʿalā kelāmı ve eḥādīṣ-i Rasūl -ʿaleyhi's-selām-dur, bundan geçdikden ṣoñra efḍal kelām meşāyıḫ-ı ṭarīḳat sözleridür – raḥimehumu'llāh. (…)"

Sonu: "Naḳildür ki bir gün Muḥammed-i Ḥarīr meclis eyledi. Bir kimse ayaġı üzere ṭurdı ve daḫı eyitdi: 'Göñlümi yavı ḳıldum, duʿā eyle ki yine bulayım.' didi. Ḥarīr eyitdi: 'Biz küllümüz bu maʿṣiyet içindeyüz.' didi. Ve daḫı Ḥarīr eydür: 'Ādemüñ ḥükmi dört ḳarndur: ḥayā ile muʿāmele eylediler, çün kendüler hayāda ḳalmadı.' didi ve eyitdi: 'Ḥaḳ Taʿālā kendü hidāyeti nūrla ḳulunı diri eyleye, hergiz ölmeye tā-ebed. Çünki ḫıẕlānla öldüre, hergiz tā-ebed diri eylemeye.' didi. Raḥmetu'llāhi ʿaleyh."

İstinsah Kaydı: "Temmeti'l-kitāb bi-ʿavni'llāhi'l-meliki'l-vehhāb. ʿan yedi'l-faḳīri'l-ḫaḳīri'ż-żaʿīfi'n-naḥīf. El-ġarīḳ fi'l-biḥāri'ẕ-ẕunūb ve'l-işyān. Ve'l-ḥarīḳ fi'n-nedāmeti ʿale'n-noḳṣāni'l-müfteḳır, ila'llāhi'r-raḥīm ve'r-raḥmān. Er-Rācīʿ ʿafve rabbihi'l-kerīmi'l-ġufrān, Munla ʿAbdu'l-ḥalīm bin 'Abdu'l-ḳādir, ġafera'llāhu lehumā ve aḥseni ileyhumā bi-ḥurmeti ḥabībi Muḥammed ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem.

[392] Kütüphâne kataloğunda 1808 olarak kayıtlıdır.

[393] Bu kısımda Attâr'ın eserinin baş tarafında bulunan Arapça duâ girişi vardır.

Ve ḳad veḳaʿa'l-ferāġu min hāẕihi'n-nusḫati'ş-şerīfeti fī māhi muḥarremi serif, fī yevmi dü-şenbe, ve fī vaḳti'ẓ-ẓuhr, ġafera'llāhu li men (…?) ve duʿāʾi'l-kātibihi, āmīn yā muʿīn. Bi-ḥurmeti seyyidi'l-murselīn. tāriḫi sene 1221.

Bunı yazan dünyāda durumaz, gider, bunı rūḥına bir Fātiḥā oḳıyan ġāyet iḥsān ider. Ḫayr yazsun şerrini anuñ kirāman kātibīn, her kim añarsa duʿāsında uşbu kitābuñ kātibin.

Uşbu kitābı yazduġum vaḳt ḳış idi. Mürekkebüm buzlamışdı.

ʿAyb itmeñ ey aġalar, ellerim üşümüş idi."

Muhtevâsı:

Takdimlerdeki geçişler şu şekildedir: Câfer-i Sâdık'ta ân'la başlayıp Veyse'l-Karanî'de ol'a geçilmiştir. Süfyân-ı Sevrî'de tekrar ân, İmâm-ı Şâfiî'de ol, Ahmed-i Hanbel'de ân, Hâtim-i Asamm'da ol, Sehl bin Abdullâh-ı Tüsterî'de ân, Ahmed-i Mesruk'ta ol değişimleri yapılmış, Ahmed-i Mağribî'de tekrar "ân"a geçilerek nüsha bu yapıyla tamamlanmıştır.

Bu nüshada velîlerin sıralanışında farklılık vardır. Düzen aşağıda gösterdiğimiz gibidir. Farklı durumlar, ilgili velînin yanına parantez açılarak açıklanmıştır.

Velîler: 1. Ca'fer-i Sâdık 2. Üveys-i Karanî 3. Hasan-ı Basrî 4. Mâlik bin Dînâr 5. Muhammed-i Vâsı' 6. Habîb-i Acemî 7. Ebû Hâzım [-ı Medenî] 8. Utbe ibnü'l-Gulâm 9. Râbiatü'l-Adeviyye 10. Fuzayl [bin İyâz] 11. İbrâhîm-i Edhem 12. Bişr-i Hâfî 13. Zü'n-nûn-ı Mısrî 14. Bâyezîd-i Bestâmî 15. Abdullâhu'l-Mübârek 16. Süfyânu's-Sevrî 17. Şakìk-i Belhî 18. Ebu Hanîfe [-i Kûfî] 19. İmâm-ı Şâfiî 20. Ahmed-i Hanbel 21. Dâvûd-ı Tâî 22. Hâris-i Muhâsibî 23. Ebû Süleymân-ı Dârânî 24. Muhammed-i Semmâk 25. Muhammed-i Eslem 26. Ahmed-i Harb 27. Hâtim-i Asam 28. Sehl bin Abdullâh-ı Tüsterî 29. Ma'rûf-ı Kerhî 30. Seriyy-i Sakatî 31.Feth-i Mûsılî 32.Ahmed-i Hōrî 33. Ahmed-i Hazreviyye 34. Ebû Türâb-ı Nahşî 35.Yahya ibn-i Mu'âz 36. Şah Şücâ-ı Kirâmânî 37. Yûsuf bin Hüseyn 38. Ebû Hafs-ı Haddâdî 39. Hamdûn-ı Kassâr 40. Mansûr-ı Ammâr 41. Ahmed ibn-i Âsım el-

Entâkî[394] 42. Cüneyd-i Bağdâdî (91/11'de ona atlanmıştır. Baş tarafından eksiktir.) 43. Ömer bin Osmân-ı Mekkî 44. Ebû Saîd-i Harrâze 45. Ebu'l-Hasan-ı Nûrî 46. Osmân-ı Hayrî(Hîrî olarak okumak da mümkündür.) 47. Abdullâh ibnü'l-Celâ 48. Muhammed-i Rûyem 49. İbn-i Attâr 50. İbrâhim ibn-i Dâvud-ı Rakkî[395] 51. Yûsuf-ı Esbât 52. Ebû Ya'kûb İshâk-ı Nehrecûrî 53. Semnûn-ı Muhib [396] 54. Ebû Muhammed-i Mürteiş 55. [Ebû] Abdullâh Muhammed bin Fazl 56. Ebu'l-Hasan-ı Bûşengî 57. Muhammed bin Aliyy-i Tirmîdî 58. Ebû Bekr-i Varrâk 59. Abdullâh-ı Menâzil 60. Sehl-i İsfehânî 61. Ebu'l-Hayr-ı Akta' 62. Abdullâh-ı Rû'adî[397] 63. Hayr-ı Nessâc 64. Mansûr-ı Hallâc 65. Ahmed-i Mesrûk 66. Abdullâh bin Ahmed-i Mağribî 67. Şeyh Ebû Bekr-i Kettânî 68. [Ebû] Abdullâh Muhammedü'l-Hafîf 69. Ebû Hamza-i Horasânî 70. Ebû Muhammed-i Harîrî

Nüshadan Bâzı Örnekler

Mukaddime kısmından:

"…Daḫı bāʿiṣ ol idi ki Ḳurʾān-ı ʿaẓīm bilmek luġat gerek ve ṣarf ve naḥvı bilmek gerek. Nice anuñ maʿnāsından beher bulmaz. Bu sözler ki anuñ şerḥidür, ḫāṣ u ʿāmm beher olur. Eger olar ʿArabī idi, bu ḥaḳīr u faḳīr Fārisī diline tercüme eyledim. (…) [398] ve bi'l-cümle şeyḫ ʿAṭṭār'ıñ Fārisī Teẕkiretü'l-Evliyāʾı olan kitāblarından Türkī diline tercüme olundı, tā cümle şāmil olup kātibi bī-çāreʾi daḫı ḫayr duʿa ile yād ideler."

Bu nüshanın istinsahında müstensihin B kolundan bir nüshayı kullandığı belli olmaktadır; fakat sâdece onunla yetinmeyip başka bir nüshadan ya da eserin bizzat Farsçasından istifâde etmiş olma ihtimâli de vardır. Bunu düşünme sebebimiz, Türkçe tercüme nüshalarında genelde Semnûn-ı Mecnûn olarak gördüğümüz velînin, eserin Farsça aslında olduğu gibi "Semnûn-ı Muhib"şeklinde yazılması, ayrıca yine eserin Farsça aslında bulunan ama Türkçe tercüme nüshalarında nâdiren tesâdüf

[394] 91b/ 6.satırda başlamakta; fakat 11.satırın ortalarında Cüneyd-i Bağdâdî kısmından anlatmalara geçilmektedir. Yani sâdece girişi alınarak adı anılmıştır denebilir.

[395] Eserin Farsça aslındaki gibi yazılmıştır.

[396] Bu isim de eserin Farsça aslındaki gibi yazılmıştır.

[397] Eserin Farsça aslında yer alan bu velîye Türkçe tercüme nüshalarının çoğunda rastlanmaz.

[398] Burada sin ve hâ'dan ibâret bir kelime yazılıdır.

edilen "Hayr-ı Akta'"ın ve Abdullâh-ı Rû'adî'nin nüshada yer almalarıdır. Yine metnin başına *Tezkiretü'l-Evliyâ*'nın Farsça aslının girişinde bulunan Arapça duâ kısmı eklenmiştir. Sebepler kısmından sonra velîlerin isimlerinin sıralandığı bir fihristin bulunması da eserin Farsça aslındaki düzene uygundur. Bunlar B'de ve bu koldan gelen nüshalarda görmediğimiz unsurlardır.

B kolundan bir nüshadan istifâde ettiğini düşünme sebebimiz ise, ifâdelerdeki bire bir benzerliktir. Bilhassa Bâyezîd-i Bestâmî kısmındaki kurukafa menkabesinde yanlış yazılmış olan âyet, bu nüshada da aynı hatâyla kaydedilmiştir: T1005 (45a/14-17)

"Şeyḫ gider-iken bir ḳuru ādem başını gördi. Yazılmışlar: *Ṣummun bukmun ʿumyun fehüm lā yenṭiḳūn.* Hemān kim bu yazuyı gördi, naʿra urdı. Ol başı alup öpdi, başına ḳodı, eyitdi: 'Ṣūfi başına beñzer ki Ḥaḳ yolında maḥv olmış. Ne ḳulaġı var kim ḫiṭāb-ı lem-yezeli işide ve ne gözi vardur kim lā-yezāl cemālin göre ve ne dili var kim Ḥaḳ s̱enāsın söyleye ve ne ʿaḳlı vardur kim bir ẕerre maʿrifet bile. Anuñ-ıçun bu āyet anuñ üzerinde yazılmışdur.'"

N/2299 (39a/9-12)

"Pes Şeyḫ gider-iken bir ḳuru ādem başın gördi. Ol başda yazılmış-ıdı kim: *Ṣummun bukmun ʿumyun fehüm lā yenṭiḳūn.*Şeyḫ anı göricek naʿra urdı ve ol başı aldı öpdi, başına ḳodı ve eyitdi: 'Ṣūfi başına beñzer kim Ḥaḳ yolında maḥv olmışdur. Ne ḳulaġı vardur kim ḫiṭāb-ı lem-yezelişide ve ne gözi vardur kim lā-yezāl cemālin göre ve ne dili vardur kim Ḥaḳ s̱enāsın söyleye ve ne ʿaḳlı vardur kim bir ẕerre maʿrifet bile." didi. "Anuñ-ıçun bu āyet anuñ üstinde yazılmışdur.' didi."

Başka bir örnek:

Abdullâh-ı Mübârek kısmındaki zinâ eden gençle ilgili menkabe: T1005 (56b/13-15)

"Naḳldur ki bir gün ʿAbdu'llah ḳatına bir yigit geldi ve ayaġına düşdi, eyitdi: 'Ḳatı büyük günāh işledüm, dimege yaramaz.' didi. ʿAbdu'llah eyitdi: 'Görelüm.'

didi. Ol yigit eyitdi: ‘Ser-ḫoşla anam-ıla zinā eylemişim.’ didi. ʿAbdu’llah eyitdi: “’Ben ḳorḳdum, ṣandum ki ġaybet ve mesāvī̄ söyledüñ.’ didi.”

(N.56b/11-13) “Ve naḳldür kim bir gün ʿAbdu’llah ḳıyına bir yigit geldi ve ayaġına düşdi, zārılıḳ eyledi. Eyitdi kim: ‘Ḳatı yazuḳ işledüm, eyitmege yaramaz.’ didi. ʿAbdu’llah eyitdi kim: ‘Eyit görelüm.’ Eyitdi: ‘Anam-ıla zinā eylemişven.’ didi. ʿAbdu’llah eyitdi: ‘Ben ṣandum ve ḳorḳdum kim ġaybet söyledüñ ve mesāvī̄ itdüñ.’ didi.”

Bu nüsha, yukarıda saydığımız husûsiyetlerinden dolayı kısmen istinsah kısmen tercüme olabileceği izlenimini uyandırmaktadır. Ziyâdesiyle karışık olan *Tezkiretü’l-Evliyâ* tercümeleri meselesinde, elde mevcut olan bütün nüshalar incelenmeden iddialı cümleler kurmak zordur. B kolunun ya da belki EAT Dönemi tercüme nüshalarının tamamının dayandığı tercümenin bütün bu vasıfları taşıyor olması da ihtimalden uzak değildir. İleride bütün bu unsurlara sahip eski bir nüsha çıkarsa o zaman söylenecek daha farklı sözler olacaktır. Fakat şimdilik incelediğimiz kadarıyla birtakım tesbîtlerde bulunup bunları ifâde etmekle iktifâ etmek durumundayız.

5. 1. 7. Ankara Milli Kütüphâne’deki Nüshalar:

Tesbît edebildiğimiz kadarıyla 15 nüsha bulunmaktadır.

50. 06 Mil Yz B 62[399]

Bu nüsha 310x200, 252x170 mm. ebatlarında olup 172 varaktır. Hattı harekeli nesihtir. Sayfalarındaki satır sayısı 17’dir. Sayfalar cetvelsizdir. Bu nüsha da ziyâdesiyle perişan haldedir. Bâzı varaklarda üst kısımlar tamâmen erimiş olduğundan yazılar okunamamaktadır. Numaralı ve tâkibiyeli olmasına rağmen sayfalardaki aşınma sebebiyle bunların tamâmı sıhhatli bir şekilde görülememektedir.

[399] B grubundandır.

Âyet, hadis, Arapça sözler, bâzı çümleler, kelimeler, "nakildür kim", ve'l-âharu" ifâdeleri kırmızı mürekkeple yazılmıştır.

Nüshada, aralardaki eksik varaklardan ve varakların yerlerinin karıştırılmış olmasından kaynaklanan mevzu kopuklukları vardır. Baş tarafından eksik olan metin, Râbiatü'l-Adeviyye kısmından başlamaktadır. Fakat ilk varaklarda üst kısımlar tamamen dağılmış olduğundan başlangıçtaki satırların çoğu okunamamaktadır.

Müstensih: Bulunmamaktadır.

İstinsah Târihi: Bulunmamaktadır.

Başı:[400] "…Tañrı yolında ola, erdür. Aña avrat [dimek revā degüldür. ʿAraṣat güni olıcaḳ] evvel erenler ṣafında duran Meryem olasıdur.

Ve ḳaç[an kim Rābiʿa Ḥasan meclisinde] ḥāżır olmayıncaḳ vaʿẓı terk iderdi. Bir nesneʾi kim Ḥaḳ Taʿālā ḳabūl [ide, irke]klik dişilik tefāvüt degüldür. Nübüvvet ʿayn-ı ʿizzetdür; beglik ve ululuḳ ve kiçilik anda tefāvüt dutmaz. Pes velīlik daḫı eyledür."

Sonu: "Naḳildür kim çünkim Ḥallāc'ı asdılar, İblīs karşusına geldi, eyitdi: 'Bir ene'l-Ḥaḳ sen didüñ ve bir ene'l-ḫayr ben didüm. Saña rahmet eylediler ve bāña laʿnet eylediler. Sebeb nedür?' didi. Ḥallāc eydür: 'Sebeb oldur kim sen benlik eyledüñ ve ben benligi kendüzümden ıraḳ eyledüm.' didi. Raḥmetu'llāhi, raḥmeten vāsiʿaten.

Okuyanı diñleyeni yazanı raḥmetüñle yarlıġaġıl yā ġanī! Her ki diler raḥmet-i Haḳ ḳazana, Fātiḥā oḳıya bunı yazana."

Nüshanın sonunda bir sayfalık Arapça duâ vardır.

İstinsah Kaydı: Bulunmamaktadır.

[400] Eksikler N nüshasından tamamlanmıştır.

Muhtevâsı:

Bu nüsha B grubundandır. Bu sebeple takdimlerdeki ol/ân değişimleri B nüshasındakine benzerdir. B grubundaki nüshaların genelinde görülen hatâlı yazımdan farklı olarak Bâyezîd-i Bestâmî kısmındaki kurukafa menkabesinde geçen âyet doğru kaydedilmiştir: "…lā yaʿḳilūn."

Bu nüshada da varaklar karışık haldedir. Bu sebeple velîlerin tablosu verilmemiştir. Zîrâ varaklar doğru bir şekilde sıralanmadıktan sonra bu konuda sağlıklı bir söz söylemek zordur.

51. 06 Mil Yz B 90[401]

Bu nüsha harap haldedir. Yaprakları tamâmen dağılmış, düzeni alt üst olmuştur. Numaralanmış olmasına rağmen varaklar dağınık halde olduğu için sıralanmadan fotoğraflanmıştır. Bu sebeple 60'tan sonra 145, sonra 137, sonra 61, 62 rakamlarıyla karşılaşılabilmektedir. Bu nüshadan istifâde edebilmek, durumuyla ilgili sağlıklı cümleler kurabilmek için nüshanın tekrar kontrol edilerek düzenlenmesi ve dijital ortama aktarılması gerekmektedir. Nüshanın şu anki durumunda vereceğimiz bilgiler, bir yığının içinden çekip alabildiklerimiz olacaktır.

262x172, 190x113 mm. ebatlarında olup hattı harekesiz tâliktir; fakat nâdiren hareke de görülmektedir. Mecmuanın tamâmı 148 varaktır; fakat muhtemelen 102 varak *Tezkiretü'l-Evliyâ*'ya aittir.[402] Sayfalarındaki satır sayısı 15'tir. Sayfalar cetvelsizdir. Kurşun kalem kullanılarak eski rakamlarla numaralanmış olan nüsha tâkibiyelidir. Âyet, hadis, Arapça sözler, bâzı cümleler ve kelimeler, "rivâyetdür kim" ifâdeleri kırmızı mürekkeple yazılmıştır.

Nüshanın baş tarafında eksik bir fihrist vardır. Mansûr-ı Ammâr'la başlayan bu fihristte Attâr'ın eserine sonradan ilâve edilen velîlerin isimleri de bulunur.

---

[401] Nazan Kırımhan'ın hazırladığı Yüksek lisans tezinde, bu nüshayla ilgili olarak Sultan Mehmed b. Bahadır Han adına çevrildiği, kitabın girişinde Türkçe gazeller bulunduğu kaydedilmiştir. Fakat biz bunlara rastlayamadık. Tezinde varak bilgisi vermediği için bu konuda bir tesbîtte bulunmamız zordur. **Bkz.** Nazan Kırımhan, "XIV. Yüzyıla Âit Anonim Bir Evliya Tezkiresinin 100 Varakının Çevirisi Üzerine Bir Araştırma" (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 1988. s. 9. Nüshanın düzeninde karışıklık mevcut olduğundan hangi gruba dâhil olduğuna dâir bir tesbîtte bulunmamak şimdilik daha sağlıklı görünmektedir.

[402] Bu cümlenin sebebi ileride açıklanacaktır.

Müstensih: Mehmed bin Süleyman

İstinsah Târihi: 870 (M. 1465)

Başı: "Şeyḫ Hażreti Ḳaddesa'llāhu rūhehu'l-azīz buyurdı kim: "Ḳurʾān'dan ve ḥadīṣden ṣoñra hīç söz meşāyıḫ sözinden yigrek yoḳdur –rıḍvānu'llāhi ʿaleyhim ecmaʿīn-. Zīrā anlaruñ sözi ḥāl netīcesidür, ḳīl u ḳāl ṣemeresi degüldür. ʿAyāndandur, beyāndan degüldür, esrārdandur, tekrārdan degüldür. (…)"

Sonu: "Rivāyetdür ki bir şeyḫ daḫı anı düşinde gördi. Başsuz, bir ṭolu elinde. Ṣordı ki: 'Bu ne ḥāldür?' Ḥüseyin didi ki: 'Dost ṭoluyı başı kesiklere virür.' – Raḍiya'llāhu ʿanh-. Temmeti'l-Kitāb."

İstinsah Kaydı: Bulunmamaktadır.

Muhtevâsı:

Nüshada takdimler "ân…, ân…" yapısında görünmektedir. Varakların durumu yukarıda belirtilmişti. Var olan bu karışıklıktan dolayı velîlerin listesi verilemeyecektir. Nüshaya dâir bâzı durumlar ve örnekler şu şekildedir:

Hallâc-ı Mansûr kısmındaki şiirin sâdece Arapçası vardır (Nedīmī ġayrı mensūbin…)

Nüshadaki numaralara göre 102b'de *Tezkiretü'l-Evliyâ* bitmekte ve 103a'da Allah dostlarının münâcatlarını içeren bir risâle başlamaktadır. Bu risâle de *Tezkiretü'l-Evliyâ*'yı yazan şahıs tarafından tahrîr edilmiştir; zîrâ yazı aynıdır. Zâten müstensihin adı ve istinsah târihi de bu ikinci risâleden sonra yer almaktadır. Kırmızıyla yazılmış olan "sual", "cevap", "münâcat" kelimeleri bu metnin işleyiş düzenini oluşturmaktadır.

Sonuç olarak söylenebilir ki, bu nüshanın hangi tercüme grubuna dâhil olduğu bilgisi, ancak ileride yapılacak daha detaylı incelemelerle edinilebilir. Şimdilik bu temel bilgileri vermekle yetineceğiz.

52. 06 Mil Yz B 902[403]

Nüsha kahverengi meşin bir cilt içerisindedir. 300x195, 200x40 mm. ebatlarında olup hattı harekeli nesihtir. Kütüphâne kataloğunda 181 varak olarak kayıtlıdır; fakat arada eksik varaklar olduğu için elde mevcut olan varak sayısı 170'tir. Nüshadaki numaralarla belirtecek olursak fihristten sonra 1b'de başlayan metin 182a'da istinsah kaydıyla bitmektedir. Sayfalardaki satır sayısı 18'dir ve sayfalar cetvelsizdir. Eski rakamlarla numaralıdır. Tâkibiyelidir.

Nakildür kim, ve'l-âharu, âyet, hadis ve Arapça sözler, bâzı cümleler, kelimeler kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Bu zikrettiğimiz unsurların bâzıları ise siyahla yazılıp üzeri kırmızı mürekkeple çizilerek belirgin kılınmıştır.

Oldukça yıpranmış ve zarar görmüş bir nüshadır. Varaklarında ziyâdece rutubet lekeleri vardır, fâre yeniği izleri de mevcuttur.

Nüshanın baş tarafında velîler fihristi yer alır.

Müstensih: Molla Mustafa

İstinsah Târihi: 1243 (M. 1827)

Başı: "Hāẕā Kitābu Teẕkireti'l-Evliyā

Bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm. Şükr ü senā ol Ḫālıḳ'a kim yoġ-ıken bizi var eyledi. īmān ve maʿrifet, ʿilm ü edeb rūzī ḳıldı ve kendü vaḥdāniyyetini biz kullarına bildürdi. (…) şefīʿ-i ümmet-i ʿāsī ve refīḳ-ı ümmet-i mutīʿ dür. Ve çerāġ-ı zemīn ve āsumān ve maḳbūl-i Yezdāndur. (…)"

Sonu: "Nakildür kim çünki Ḥallāc'ı asdılar, İblīs ḳarşusına geldi ve eyitdi: "Bir ene'l-Ḥaḳ sen didüñ ve bir ben ene'l-ḥaḳ ben didüm. Ḥallāc'a raḥmet eylediler ve baña laʿnet eylediler. Sebeb nedür?" didi. Ḥallāc eyitdi: "Sebeb oldur ki sen benlik eyledüñ ve ben benligi kendüzümden ıraḳ[404] eyledüm." didi. Raḥmetu'llāhi ʿaleyhi. Temmeti'l-kitāb, bi ʿavni'llāhi'l-meliki'l-vahhāb."

[403] B grubundandır.

[404] Nüshada "ikrâr" yazılmıştır.

İstinsah Kaydı: "Ketebehu'l-ḥaḳīru'l-faḳ[ī]r, ila'llāhi'l-ʿAlīm Molla Mustafa, (…?) fī şehri Rebīʿi'l-evvel, çarşenbih, vaḳti'ẕ-ẕuhr. Sene şelāşe erbaʿīne mīetān ve elf."

Muhtevâsı:

B kolundan gelen eksik bir nüshadır. 65 velînin menâkıbını içeren nüshada takdimler "ol…, ol…" şeklindedir.

Velîler: 1. Ca'fer-i Sâdık 2.Üveyse'l-Karânî 3. Hasan-ı Basrî 4. Mâlik ibn-i Dînâr (Sonu eksiktir.) 5. Habîb-i Acemî (Baş tarafından eksiktir.) 6. Ebû Hâzım-ı Medenî 7. Utbetü'l-Gulâm 8. Râbia-i Adeviyye 9. Fuzayl bin İyâz 10. İbrâhîm ibn-i Edhem 11. Bişr-i Hâfî (Sonu eksiktir.) 12. Ze'n-nûn-ı Mısrî (Başı eksiktir.) 13. Bâyezîd-i Bestâmî 14. Abdullâh-ı Mübârek 15. Süfyân-ı Sevrî 16. Ebû Aliyy-i Şakîk 17. Ebû Hanîfe-i Kûfî 18. İmâm-ı Şâfi'î 19. Ahmed-i Hanbelî 20. Dâvûd-ı Tâyî 21. Hâris-i Muhâsibî 22. Ebû Süleymân-ı Dârânî 23. Muhammed bin Semmâk 24. Muhammed bin Eslem-i Tûsî 25. Ahmed-i Harb 26. Hâtim-i Asam (Sonu eksiktir.) 27. Sehl İbn-i Abdullâh-ı Tüsterî (Başı eksiktir.) 28. Ma'rûf-ı Kerhî 29. Serîr-i Sakatî 30. Feth-i Mûsılî 31.Ahmed-i Hōrî 32. Ahmed-i Hazreviyye 33. Ebû Türâb-ı Yahşî 34. Yahyâ bin Maâz 35. Şah-ı Şücâ-ı Kirmânî 36. Yûsuf bin Hüseyn 37. Ebû Hafs-ı Haddâd 38. Ahmed-i Kassâr 39. Mansûr-ı Ammâr 40. Ahmed ibnü'l-Âsım-ı Entâkî 41. Abdullâh-ı Hasan 42. Cüneyd-i Bağdâdî 43. Ömer bin Osmân-ı Mekkî 44. Bu Saîd-i Harrâz 45. Ebu'l-Hasan-ı Nûrî 46. Osmân-ı Hayrî 47. Abdullâh ibnü'l-Celâ 48. Muhammed Rûyem 49. İbn-i Attâr 50. İbrahim bin Dâvûd-ı Nakî 51. Yûsuf-ı Esbât 52. Ebû Ya'kûb İshâk-ı Nehricûrî 53. Semnûn-ı Mecnûn 54.Muhammedü'l-Mürteiş 55. Ebû Abdullâh-ı Fazl 56. Ebu'l-Hasan-ı Bûşengî 57. Hakîm-i Tirmidî 58. Ebû Bekr-i Varrâk 59. Ahmed-i Mesrûk 60. [Ebû] Abdullâh Ahmed-i Mağribî 61. Ebû Aliyy-i Cürcânî 62. Şeyh Ebû Bekr-i Kettânî 63. [Ebû] Abdullâh Muhammed-i Hafîf 64. Ebû Muhammed-i Cerîrî 65. Mansûr-ı Hallâc

Nüshadan Bâzı Örnekler

Mukaddime kısmından (3a/13-18; 3b/1-2)

"…Ve daḫı bir sebeb ol idi kim Ḳurʾān ve ḥadīṯ maʿnīlerin bilmeklige luġat ve naḥv ve ṣarf gerek, tā nesne anlaya. Ve bu meşāyıḫlar sözi Ḳurʾān ve eḥādiṯ şerḥ ider, tā dükeli ḫāṣ u ʿām andan fāʾide ṭutalar. Egerçi kim meşāyıḫlar sözleri ʿArab dilince idi, Ḫˇāce ʿAṭṭār raḥmetu'llāhi ʿaleyhi Pārsī diline getürdi. Ben żaʿīf ḫod Türk dilince getürdüm, tā kim dükeli ḫāṣ u ʿām müʾminler behrimend olup ḥaẓẓ-ı ḥalāvet alalar. Ve ola kim bir niçe ḳardaşlar Pārsī dilin bilmeklige ḳudreti olmaya, ve bu Türkçe kitāb añlamaġa āsān oldıġı-çun ben żaʿīfi ve günāh deñizinde ġarḳ olmışı ḫayr duʿādan unutmayalar. Bāşed ki ḳabūl olup Ḥaḳ Taʿālā anıñ duʿāsı berekātında biz ḥaḳīre raḥmet vire."

Bâyezîd-i Bestâmî kısmındaki kurukafa menkabesinde geçen âyet, müstensihin dikkati sonucunda doğru yazılmıştır. Fakat aynı şekilde başlayıp farklı noktalanan iki âyet bulunduğundan,[405] müstensih hangisi olduğundan emin olamadığı için "…lā yerciʿūn/yaʿḳilūn" şeklinde ikisine de ihtimal bırakarak yazmıştır.

Abdullâh-ı Mübârek kısmındaki zinâ eden gençle ilgili menkabe de B'deki gibidir.[406]

53. 06 Mil Yz A 1117[407]

Bu nüsha, alt kapağı bordo, üst kapağı siyah renkte, şemseli, mıklepli meşin bir cilt içerisindedir. 205x145, 155x105 mm. ebatlarında olup 314 varaktır. Hattı yer yer harekeli, yer yer de harekesiz nesih olarak görülmektedir.[408] Sayfalardaki satır sayısı 14'tür. Sayfalar cetvelsizdir. Kitaba 3 ayrı numaralama yapılmıştır. Biri,

[405] **Bkz**. Bakara-2/18; Bakara-2/171.

[406] **Bkz**. M1/77a. **Karş**. N.56b/11-13

[407] B grubundandır.

[408] Metnin hattı harekeli-harekesiz olarak karışıktır. 10b'nin sonuna kadar harekeli, sonrasında 146b'nin sonuna kadar harekesiz nesihtir. 147a'da tekrar harekeliye geçilmiştir. Bu da 166a'nın sonuna kadar sürmekte, sonra tekrar harekesiz hatta geçilerek metnin sonuna kadar ağırlıklı olarak harekesiz hatla devâm edilmektedir. Fakat harekesiz kısımlarda da âyet, hadis, Arapça sözler ve bâzı kelimeler, "ve nakildür kim" ifâdelerinin harekelenmesine rastlanmaktadır. Bâzı sayfalar ise bir kısmı harekeli bir kısmı harekesiz yazılmıştır. Kitabın ilk 10 varağındaki hat, 11a ve 147a arasındaki hat ve 147a ve devâmındaki hat, metnin 3 ayrı şahsın elinden çıktığı izlenimini veren farklılıklar taşımaktadır.

varakların a ve b yüzlerinin eski rakamlarla ayrı ayrı numaralanması;[409] ikincisi, kitabın b yüzüne yazılmış olan eski rakamlar; üçüncüsü ise a yüzüne tahrîr edilen yeni rakamlardır.[410] Metin tâkibiyelidir. Baştaki varaklar ve metnin muhtelif kısımlarındaki bâzı varaklar tâmir görmüştür. Sayfalarda rutubet izleri vardır. Nüshanın düzeninde de birtakım karışıklıklar görülmektedir.

Bâzı âyet, hadis, Arapça sözler, "ve nakildür kim" ifâdeleri, dikkat çekmesi istenen kelimeler ve isimler kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Bunların bâzılarının ise üzerleri kırmızı mürekkeple çizilerek belirgin kılınmıştır.

Müstensih: Bulunmamaktadır.

İstinsah Târihi: Bulunmamaktadır.

Başı: "Hāẕā Kitābu Teẕkireti Evliyāʾillāh

Bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm.

El-ḥamdu li'llāhi'l-ḳaviyyi'l-ḳadīm. El-ʿalīmi'l-ḫabīri'l-münezzehi ʿani'ş-şerīki ve'l-vezīr. Müẕilli'ş-şerīfi ve'l-ḫatīr. Ve muʿizzi'ẕ-ẕelīli ve'l-ḥaḳīr. Şükür ol Tañrı'ya kim ḳavīdür hem ḳadīr, hem ʿalīmdür hem ḫabīr. Münezzehdür şerīkden gerekmez aña vezīr. Ḫōr olur heybetinden hem şerīfi hem ḫaṭīr, ʿazīz olur raḥmetinden hem ẕelīl hem ḥaḳīr. (…)"

Sonu: "Ve naḳldur kim çünkim Mansūr'ı aṣdılar, İblīs ʿaleyhi'l-laʿne ḳarşusına geldi ve eyitdi: 'Bir ene'l-Ḥaḳ sen didüñ ve bir ene'l-ḫayr ben didüm. Saña raḥmet eylediler ve baña laʿnet eylediler. Sebeb nedür?' didi. Ḫallāc eydür: 'Sebeb oldur kim sen benlik eyledüñ ve ben benligi kendüzümden giderdüm, ıraḳ eyledüm. Anuñ-ıçun baña raḥmet, saña laʿnet oldı.' didi."

İstinsah Kaydı: Bulunmamaktadır.

---

[409] Bu rakamlar 145a'ya denk gelen varakta son bulmaktadır.

[410] Bu sonuncuyu dikkate alacağız. Nüshada eksik varaklar bulunmasına rağmen numaralarda bir atlama olmaması, rakamların sonradan yazıldıklarını göstermektedir.

Muhtevâsı:

Bâzı velîlerdeki eksik varakları hesaba katmazsak nüshada 65 evliyânın menâkıbı yer almaktadır. Takdimlere "ol…, ol…" yapısıyla başlanıp Ebû Aliyy-i Şakîk'te "ân"a geçilmiştir. Ebû Hanîfe'de "ol", Muhammed bin Eslem'de "ân", Hâtem-i Asamm'da "ol" değişimleri yapılmış, Ma'rûf-ı Kerhî'den îtibâren ise "ân"a dönülerek nüsha bu yapıyla tamamlanmıştır.

Velîler: 1. Ebû Muhammed Ca'fer-i Sâdık 2. Üveysü'l-Karânî 3. Hasan-ı Basrî 4. Mâlik-i Dînâr 5. Muhammed-i Vâsı' 6. Habîb-i Acemî 7. Ebû Hâdım-ı Medenî 8. Atebetü'l-Gulâm 9. Râbia-i Adeviyye 10. Fuzayl bin İyâz 11. İbrâhim bin Edhem 12. Bişr-i Hâfi 13. Ze'n-nûn-ı Mısri 14. Bâyezîd-i Bestâmî 15. Abdullâh bin Mübârek 16. Süfyân-ı Sevrî 17. Ebû Aliyy-i Şakîk 18. Ebu Hanîfe-i Kûfî (Sondan eksiktir.) 19. Muhammed ibn-i Semmâk (Baş tarafı eksiktir.) 20. Muhammed bin Eslemü't-Tûsî 21. Ahmed-i Harb 22. Hâtem-i Asamm 23. Sehl bin Abdullâh-ı Tüsterî 24. Ma'rûf-ı Kerhî 25. Serîr-i Sakatî 26. Feth-i Mûsılî 27. Ahmed-i Havârî 28. Ahmed-i Hazreviyye 29. Ebu Türâb-ı Nahşî 30. Yahyâ bin Maâz 31. Şâh Şücâ'-ı Kirmânî 32. Yûsuf-ı Hüseyn 33. Ebû Hafs-ı Haddâd 34. Ahmed-i Kassâr 35. Mansûr-ı Ammâr 36. Ahmedü'l-Âsımu'l-Entâkî 37. Cüneyd-i Bağdâdî 38. Hasan-ı Sanak (?) 39. Ebû Osmân-ı Mekkî 40. Ebû Saîd-i Harrâz 41. Ebu'l-Hasan-ı Nûrî 42. Osmân-ı Hayrî 43. Abdullâh-ı Celâ 44. Muhammed-i Rûyem 45. İbn-i Attâr 46. İbrahim ibn-i Dâvûd-ı Nakî 47. Yûsuf-ı Esbât 48. Ebû Ya'kûb-ı İshâk 49. Semnûn-ı Mecnûn 50. Muhammed-i Mürteiş 51. Ebû Abdullâh-ı Fazl 52. Ebu'l-Hasan-ı Bûşengî 53. Hakîm-i Tirmidî 54. Ebû Bekr-i Varrâk 55. Abdullâh-ı Menâzil 56. Şeyh Aliyy-i İsfehânî 57. Hayr-ı Nessâc 58. Ebû Hamza-i Horasânî 59. Ahmed-i Mesrûk 60. Ahmed-i Mağribî 61. Ebû Aliyy-i Cürcânî 62. Şeyh Ebû Bekr-i Kettânî 63. [Ebû] Abdullâh Muhammed-i Hafîf 64. Ebû Muhammed-i Harîrî 65. Hüseyn ibn-i Mansûr-ı Hallâc

Nüshadaki Eksik Varaklar

Nüshada eksik varaklar vardır. 166b'de Ebû Hanîfe anlatılırken 167a'da Muhammed-i Semmâk bölümünden anlatmalara geçilmiştir. Bu iki velînin bâzı

kısımları ve tam olan nüshalarda ikisinin arasında yer alan 5 evliyâ bu nüshada eksiktir.

Nüshadan Bâzı Örnekler

Bu nüshada Bâyezîd-i Bestâmî kısmındaki kurukafa menkabesinde yer alan âyet doğru yazılmıştır: (111a/14;111b/1-7) "…lā yaʿḳilūn."

Abdullâh bin Mübârek kısmındaki zinâ eden gençle ilgili menkabe B'deki gibidir; fakat başı bir önceki hâdiseyle karışarak yazılmış, sonuna da "El-ġaybetü eşeddü mine'z-zinā" hadîsi eklenmiştir.[411]

54. 06 Mil Yz A 1163/2[412]

Bu nüsha, sırtı ve kenarları kahverengi meşin, kağıt kaplı mukavva bir cilt içerisindedir. 215x150, 145x 105 mm. ebatlarında olup bulunduğu mecmuanın 41b-96a varakları arasında yer alan çok eksik nüshalardan biridir. Hattı harekesiz nesih kırmasıdır; fakat âyetler, hadisler, Arapça sözler genelde harekelenmiştir. Sayfalardaki satır sayısı 23'tür ve sayfalar cetvelsizdir. Yeni rakamlarla numaralanmış olan nüsha, tâkibiyelidir.

Evliyâların başlıkları, bâzı âyet, hadis, Arapça sözler ve dikkat çekmesi istenen unsurlar, "nakildür ki" ifâdeleri kırmızı mürekkeple yazılmıştır.

Kitabın iç kapağına yapıştırılmış bir kağıtta, bu mecmûanın sırasıyla: *Hadîs-i Erbaîn*, *Tezkiretü'l-Evliyâ* ve *Risâle-i Tarîkat-ı Nakşibendî* olmak üzere 3 eseri içerdiği yazılmıştır. Kitabın zahriyesinde "Sâhibu Hâza'l-Kitâb Ahmed bin Alî Hoca" yazılıdır.

Müstensih: Muhammed Emin

İstinsah Târihi: 1226[413] (M. 1811)

Başı: "Hāẕā Kitābu Teẕkireti'l-Evliyā
Bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm.

[411] **Bkz**. 152a/10-14

[412] B grubundandır.

[413] Kütüphâne kataloğuna "1216/1801" olarak kaydedilmiştir.

Şükr ü şenā ol Ḫālıḳ'a kim yoġ-ıken bizi var eyledi ve īmān (u) maʿrifet ve ʿilm ü edeb rūzī ḳıldı. Ve kendü vaḥdāniyyetini biz kullarına bildürdi. Ve daḫı kendü görklü dīzārını vaʿd ḳıldı kim göstere. Ve daḫı buyurdı kim: 'Her kim ṣāliḥ ʿamel ḳıla, ben aña uçmaḳ virem ve maḳāmını Firdevs içinde ḳılam ve kendü luṭfum ve ʿaẓametüm ile aña ḳomşı olam.' (…)"

Sonu: "…Bāyezīd çünkim bu sözleri işitdi, aġladı ve ḳapuyı ḳaḳdı. Eydür: 'Kimsin?' Eydür: 'Senüñ ġarībüñdür.' Anası bildi, aġlayu ḳarşu çıḳdı ve eydür: 'İy gözüm çırāġı Ṭayfur! Gözlerüm senüñ firāḳuñdan görmez oldı ve belüm iki büküldi.' Pes Bāyezīd'i gözlerinden öpdi. Bāyezīd eydür: 'Bu ḳadar mertebe kim Ḥaḳ Taʿālā ben ḳulına rūzī ḳıldı, şol bir gicede ana duʿāsından buldum.' Bu kıṣṣalar bu arada tamām oldı. Bi-ʿināyeti'llāhi Taʿālā."

Müstensih istinsahını tamamladığını bu ifâdelerle belirttikten sonra, menkabelerini aktardığı velîleri 25 beyitlik manzum bir kısımla bir kere daha zikrederek metni bitirir. İncelediğimiz nüshalar arasında sâdece bu nüshada gördüğümüz için değerli olduğunu düşündüğümüz bu manzum kısım şöyledir:

Ḥaḳ ʿināyetle meşāyıḫ sözlerüñ itdüm tamām
Sırrını fehm eyleyüp her kim oḳursa ḫāṣ u ʿām

Hem şefāʿatlarını Tañrı müyesser eyleye
Yüz suyı ḥürmetlerine günāhum ʿafv eyleye

Dār-ı dünyā mezraʿadur, āḫiret ḫırmen gibi
Anuñ içün sözlerini ekmiş anlar dürr gibi

Dār-ı ʿuḳbāda biçerler dürrlerini bī-gümān
Avucuñ kim uzadursa tehī olmaz bī-gümān

Yā Kerīm! Ol ḫırmenüñ bir dānesin eyle naṣīb
Taḫlīṣ eyle bendeni kim baḥr-ı ʿiṣyānda ġarīb

Ol şerīʿat kānı, ol sulṭān-ı kevneyn serveri
Hem ḥaḳīḳat hem ṭarīḳ-ı ehl-i maʿārif rehberi

ʿĀṣī ümmetlerine vaʿd eylemiş ola şefīʿ
Daḫı refīḳ ola gerek kim aña ola muṭīʿ

Bu kitābı taṣnīf iden ol Ferīdü'ddīn idi
Ol meşāyıḫlar ulusı Ḫᵛāce ʿAṭṭār idi

Ol buyurmış Ḳurʾān evvel ṣoñra ḥadīṯ-i nebevī
Anlar ardınca meşāyıḫ sözleridür maʿnevī

Kesbī degil sözleri, ʿilm-i ledünnī muṭlaḳā
Nice peyġamber ṣıfatlu bir nicesi muṭlaḳā

Caʿfer-i Ṣādıḳ sözidür, "Ṣaḳına beş kişiden:
Gönli yavuz, baḫīl, aḥmaḳ, fāsıḳ, yalancı kişiden"

Şeyḫ Üveys der: "Sevme üç şeyʾi azdurur şeyṭān seni
Ḫoş yemek ḫoş geymek ile bayla oturmaḳ seni"

Ḥasan eydür: "Tīz uyanur ḳalbi uyumış kimsenüñ
Hīç ḥareket eylemez ol gönli ölmiş kmsenüñ"

Mālik-i Dīnār sözidür: "Kim ki yenmiş nefsini
İʿtiḳādı dürüst olur, defʿ ider riyāsını

Ol Muḥammed-i Vāsıʿī der: "Kim ḳanāʿat eyledi
Bay olup olmadı muḫtāc her kim ol ṣabr eyledi

Ṣordılar Ḥabīb-i ʿAcemī "Ḥaḳ rıżāsın ḳandadur?"
"Ol gönülde kim münāfıḳlıḳ bulınmaz anda" dir.

Ebū Ḫādım'uñ sözidür: "Aḳça ḳazan ḥelālden
Yine ḥelāl yire ṣarf it ḳurtılasın ṭamudan"

ʿUtbetü'l-Ġulām dimiş: "Cebbārlıḳ itmez ḳul kişi
Her ne ḥālde bulınursa alçaḳ olsun ḳul kişi"

Rābiʿa üç ḳayġu çekdi: Bir "Īmān selāmeti"
Bir "biti ṣaġ mı veyā sol", bir "ṭamu yā cenneti"

Ol Fużayl eydür: "Emānetde ḥıyānet itmedüm
Tevbe rūzī ḳıldı Mevlām, ḥarāmīlıḳ itmedüm"

İbrāhīm Edhem dimiş. "Maḳbūl dilerseñ duʿānı
Mevlā'nuñ buyruġını ṭut Ḥabīb'üñ sünnetini"

Ol Bişr-i Ḫāfī buyurmış faḳrla ṭut dirlıġı
Şehvete muḫālefet arzūya düşmānlıġı

Şeyḫ Ẕe'n-nūn-ı Mıṣrī eydür: "Kim ki ḳorḳdı Tañrı'dan
İki ʿālemde necāt hem emīn oldı cümleden

Bāyezīd eydür: "Merātibler virür Ḥaḳ ḳulına
Vālideyni rāżī olduḳda Ḫudāʿnuñ yolına

Yā İlāhī! Bu ḳulını cümle ġamlardan emīn
Ḳıl meşāyıḫ himmetiyle ismimüz Muḥammed Emīn

İstinsah Kaydı: Biñ iki yüz yigirmi altı, Recebu'l-ferd idi, yigirmi ikincisinde bāzār irtesi idi. 1226.

Muhtevâsı:

Nüsha 14 evliyânın menâkıbını içermektedir. Son velî olan Bâyezîd-i Bestâmî'nin baş tarafından birkaç menkabesi anlatılarak yani büyük kısmı eksik şekilde nüsha nihâyete erdirilmiştir.

Velîler: 1. Ca'fer-i Sâdık 2. Üveys-i Karanî 3. Hasan-ı Basrî 4. Mâlik bin Dînâr 5. Muhammed-i Vâsı' 6. Habîb-i Acemî 7. Ebû Hâdım-ı Medenî 8. Utbetü'l-Gulâm 9. Râbia-i Adeviyye 10. Fuzayl bin İyâz 11. İbrâhim bin Edhem 12. Bişr-i Hâfî 13. Ze'n-nûn-ı Mısrî 14. Bâyezîd-i Bestâmî

B grubuna dâhil olan nüsha, B'nin genel özelliklerine sâhiptir. Bâyezîd-i Bestâmî kısmındaki kurukafa menkabesindeki âyet de B'deki hatâlı şekliyle istinsah edilmiştir.[414]

55. 06 Hk 1622[415]

Bu nüsha şemseli, kahverengi meşin bir cilt içerisindedir. 245x140, 145x70 mm. ebatlarında olup 6+331 varaktır. Hattı harekesiz tâliktir. Sayfalardaki satır sayısı 18'dir ve sayfalar cetvelsizdir. Eski rakamlarla numaralı olan nüsha, tâkibiyelidir.

Âyetler, hadisler, başlıklar, bâzı kelimeler, sözler kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Eserin baş tarafı eksiktir. Sayfalarında rutubet lekeleri vardır.

Mütercim: Ahmed b. İbrahim el-Kâgazânî

Müstensih: Kelim b. Cihân

İstinsah Târihi: 1026 (M. 1617)

Başı: "…Şirāʿ ile sefīne-i kelāmı emvāc-ı havādiṣden sāḥile yetürmege imkānı olmaġ-ıla bu mikdār ile iktifā olındı. Ve eger enbiyā-yı ʿiẓām ve ehl-i beyt-i seyyidān nāmı ve ṣaḥabe-i kirām ẕikr olınsa idi evrāḳ-ı zamāne şīrāze-i ḳudrete ṣıġışmaz idi. (…)"

Sonu: "… ve eyitdi: "Tasavvuf göñül ṣafāsıdur küdūret-i muḫālefetden. Ve eyitdi. "Mādām ki gün mevcūd ola, tefriḳa mevcūd ola. Çün gün ġāyib ola, Ḥaḳ ẓāhirā ola. Ve bu ḥaḳīḳat cemʿ ola ki Ḥaḳ'dan ġayrısın görmeye ve anuñ sözinden ġayrı söz söylemeye ve ẕikr-i vifāḳı maʿlūmdur [didi]. Va'llāhu aʿlemu bi'ṣ-ṣavāb."

[414] **Bkz**. 94b/19-23; 95a/1-2

[415] Şimdilik tek nüshası tesbît edilebilmiştir. Kütüphâne kataloğunda yazar olarak "A. Ahmed b. İbrahim el-Kâgazânî", müstensih olarak ise "Kelim b. Cihân" kayıtlıdır. Yine katalogda, müellifin eseri 2 şevval 1026'da bitirdiği, şevvalin sonunda ise istinsah edildiği yazılmıştır.

İstinsah Kaydı: "Temme Terceme-i Teẕkiretü'l-Evliyā, bi-ʿavni'llāhi ve tevfīḳıh, fī el-yevmi'ṣ-ṣānī min Şevvāl min şuhūri, sene sitte ve ʿışrīn ve elf, ʿalā yedi'l-maʿrufi bi'ẕ-ẕenbi ve't-taḳṣīr: Aḥmed bin İbrāhīm eş-şehīr Kāġazānī.

Temme'l-kitāb bi-ʿavni'l-Meliki'l-Vahhāb, ʿalā yedi'l-ʿabdi'l-müẕnib: Kelīm bin Cihān (…?) Fī evāḫiri şehri Şevvāli'l-mükerrem. Sene sitte ve ʿışrīn ve elf."

Muhtevâsı:

Bu Tercüme 17. yüzyılın başlarına âittir. Metnin dili ve kelime kadrosu da dönemine uygundur. Zîrâ nüshada EAT tercüme nüshalarına göre daha olgun ve işlenmiş bir dil dikkati çekmektedir. Fakat sözü edilen nüshayla ilgili olarak kütüphâne kataloğuna kaydedilmiş olan hatâlı bir bilgiyi düzeltmek gerekir. Katalogda nüshanın yazarı olarak gösterilen "Ahmed b. İbrahim el-Kâgazânî" yazar değil, ancak mütercim olabilir. Çünkü bu nüsha Ferîdüddîn-i Attâr'ın *Tezkiretü'l-Evliyâ*'sının tercümesidir.[416]

Söz konusu tercüme, *Tezkiretü'l-Evliyâ*'nın Türkçe tercüme nüshalarında görmeye alışkın olmadığımız bâzı farklılıklara sahiptir:

1. Tercümenin düzeni Ferîdüddîn-i Attâr'ın Farsça eserinin düzenine uygundur. Bunu bu tercümedeki şekliyle EAT tercüme nüshalarının genelinde görmemekteyiz. Şöyle ki: Eserin Farsça aslında önce mukaddime, sonra fihrist yer alır ve daha sonra da Câfer-i Sâdık'la velîlere geçilir. Bu nüsha için de durum bu şekildedir. EAT tercüme nüshalarında genel olarak görülen ise, fihrist varsa kitabın ya en başına ya da en sonuna yerleştirilmesidir.[417]

2. Nüsha, Attâr'ın *Tezkiretü'l-Evliyâ*'sındaki 72 velî dışında sonradan onun eserine ilâve edilen velîlerden 14'ünü de içerir. Böylece bu nüsha, 86 velînin menâkıbını muhtevîdir. Tezimizde incelediğimiz nüshalar arasında Attâr'ın "Zeyl"inden velîler içeren başka bir örneğe rastlamadık. Fakat bu nüsha bize, kısmen

[416] Daha önce de belirttiğimiz gibi, kavramları kullanırken yapılan hatâlar, *Tezkiretü'l-Evliyâ* tercümeleri konusunu tam bir muammaya dönüştürdüğü için ilgili kısımlarda bunları açıklamayı gerekli görüyoruz.

[417] Bu durumun istisnaları yakın dönemli istinsahlarda müstesihin eklemesi olarak görülebilir. T1005 buna örnektir.

de olsa "Zeyl"in de tercüme edildiğini göstermektedir. İleride incelenecek başka nüshalar daha geniş bilgilere kapı aralayabilir.

3. Bu nüshadaki velî isimleri, eserin Farsça aslındaki gibi yazılmıştır. Oysa EAT Dönemi tercümelerinde bâzı velîler, Attâr'ın eserindeki şekilden farklı olarak kaydedilmiştir. Mesela; Ebû Hâzım-ı Mekkî Türkçe tercüme nüshalarında genelde Ebû Hâzım-ı Medenî'dir. Ebu'l-Hüseyn-i Nûrî, Ebu'l-Hasan-ı Nûrî; Semnûn-ı Muhîbb, Semnûn-ı Mecnûn'dur. Bu nüshada ise, söz konusu velîler eserin orijinalinde olduğu gibi yazılmışlardır.

Velîler: 1. Ca'fer-i Sâdık 2. Üveys-i Karanî 3. Hasanü'l-Basrî 4. Mâlik-i Dînâr 5. Muhammed-i Vâsı' 6. Habîb-i Acemî 7. Ebû Hâzım-ı Mekkî 8. Atebe-i Gulâm 9. Râbia-i Adeviyye 10. Fuzayl bin İyâz 11. İbrâhim ibn-i Edhem 12. Bişr-i Hâfî 13. Ze'n-nûn-ı Mısrî 14. Bâyezîd-i Bestâmî 15. Abdullâh-ı Mübârek 16. Süfyân-ı Sevrî 17. Ebû Aliyy-i Şakîk 18. Ebû Hanîfe-i Kûfî 19. İmâm-ı Şâfiî 20. Ahmed-i Hanbel 21. Dâvûd-ı Tâyî 22. Hâris-i Muhâsibî 23. Ebû Süleymân-ı Dârânî 24. Muhammed-i Semmâk 25. Muhammed bin Eslem 26. Ahmed-i Harb[418] 27. Hâtem-i Asamm 28. Sehl bin Abdullâh-ı Tüsterî 29. Ma'rûf-ı Kerhî 30. Serîr-i Sakatî 31. Feth-i Mûsılî 32. Ahmed-i Hōrî 33. Ahmed-i Hazreviyye 34. Ebû Türâb-ı Nahşî 35.Yahyâ-yı Muâz 36. Şah Şücâ'-ı Kirmânî 37. Yûsuf bin el-Hüseyn 38. Ebû Hafs-ı Haddâd 39. Hamdûn-ı Kassâr 40. Mansûr-ı Ammâr 41. Ahmed bin Âsımi'l-Entâkî 42. Abdullâh-ı Atîk 43. Cüneyd-i Bağdâdî 44. Ömer bin Osmân-ı Mekkî 45. Bû Saîd-i Harrâz 46. Ebu'l-Hüseyn-i Nûrî 47. Osmân-ı Hīrî 48. Muhammed-i Rûyem 49. İbn-i Atâ 50. Abdullâh ibnü'l-Celâ 51. İbrâhîm bin Dâvûd-ı Rakî 52. Yûsuf-ı Esbât 53. Ebû Ya'kûb-ı Nehrecûrî 54. Semnûn-ı Muhîb 55.Muhammed-i Mürteiş 56. Muhammed bin Fazl 57. Ebu'l-Hasan-ı Pûşengî 58. Muhammed [bin] Alî Hakîm-i Tirmizî 59. Ebû Bekr-i Varrâk 60. Abdullâh-ı Menâzil 61. Şeyh Alî bin Sehl-i İsfehânî 62. Hayr-ı Nessâc 63. Ebu'l-Hayr-ı Akta' 64. Ebû Hamza-i Horasânî 65. Ahmed-i Mesrûk 66. Abdullâh-ı Rugandî 67. [Ebû] Abdullâh Ahmed-i Mağribî 68. Ebû Aliyy-i Cürcânî 69. Şeyh Ebû Bekr-i Kettânî 70. Abdullâh-ı Hafîf 71. Ebû Muhammed-i Harîrî 72. Mansûr-ı Hallâc 73. Şeyh Ebu'l-Hasan-ı Harakânî 74. Ebû

[418] Muhtemelen müstensihin hatâsıyla Ahmed bin Eslem yazılmıştır.

Bekr-i Şiblî 75. Ebû Nasr-ı Serrâc 76. Ebu'l-Abbâs-ı Kassâb 77. Ebu'l-Abbâs Nihâvendî 78. İbrâhîm-i Harrâz 79. Mimşâd Dîneverî 80. İbrâhìm Şeybânî 81. Ebû Bekr-i Saydalânî 82. Ebû Hamza-i Bağdâdî 83. Şeyh Ebû Aliyy-i Dekkâk 84. Ebû Aliyy-i Sakafî 85. Ebû Aliyy-i Rûdbârî 86. Ebu'l-Hasan-ı Husîrî (?)

Nüshadan Bâzı Örnekler

Câfer-i Sâdık'ın okuduğu Arapça şiirin Tercümesi şu şekilde yapılmıştır: (4a/4-7)

Gitdi vefā ʿālemden dünki günüñ gidişi gibi. Ḫalḳ arasında maḫāyil ve meʾārib bātındadur. Maḥāyil cemʿ-i ḥīle ve meʾārib cemʿ-i irbedür. Yaʿnī ifsād iẓhār itmekdür. Yaʿnī baḥīsu'l-ẓāhir, aralarında birisi birine meveddet iẓhār iderler. Hālbuki ḳulūbları ʿaḳārible memlūdur.

Bâyezîd-i Bestâmî kısmındaki kurukafa menkabesi: (86a/9-13)

Bāyezīd bir gün yolda giderken bir kelle buldı ki ol kellede yazılmışdı: "*Ṣummun, bukmun, ʿumyun*." Bunı gördükde bir naʿra urdı ve kelleʾi götürüp būs iderdi: "Gūyā ki bu ṣūfī kellesidür ki Ḫaḳ'da maḥv u nāçīz olmışdur ki ne ḳulaġı var ki ḫiṭāb-ı lem-yezeli işide, ve ne gözi var ki cemāl-i lā-yezāli göre, ve ne dili var ki bir kelime maʿrifetden beyān eyleye.Ve tamām bu āyet şānındadur."

Hallâc-ı Mansûr'un son kısmı: (295b/7-12)

Naḳl olınur ki çün Ḥüseyn-i Manṣūr'ı dāra iletdiler, Şeyṭān muʿārıż olup eyitdi: "Ben ene söyledüm ve sen ene söyledüñ. Sen raḥmete muttaṣıl olduñ ve ben laʿnete." Ḥüseyn-i Manṣūr eyitdi: "Ol sebebden ki senüñ ene söyledügüñ kendüñe idi ve ben eneʾi kendümden dūr eyledüm. Baña raḥmet geldi ve saña laʿnet kim bilesin benlik eylemek iyi degildir ve benligi kendüden ırak eylemek ġāyet eyüdür." Va'llāhu aʿlem bi'ṣ-ṣavāb.

56. 06 Mil Yz A 3673[419]

Bu nüsha, alt kapağı tamâmen kopmuş, üst kapağı şemseli harap halde koyu kahverengi meşin bir cilt içerisindedir. 215x160 - 162x101 mm. ebatlarında olup 211 varaktır. Hattı harekesiz nesihtir; fakat bâzı âyetler, sözler ve kelimeler harekelenmiştir. Sayfalardaki satır sayısı 17'dir. Sayfalar kırmızı cetvel içine alınmıştır. Yeni rakamlarla numaralanmıştır ve tâkibiyelidir. Varaklarda rutubet lekeleri mevcuttur.

Kitabın baş tarafında velîler fihristi yer alır. "Nakldur ki, rivâyet olunur ki" ifâdeleri, bâzı âyet, hadis, cümle ve kelimeler kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Bu unsurlardan bâzılarının ise üstleri kırmızıyla çizilerek belirgin kılınmıştır. Nüshanın başlangıcında *Tezkiretü'l-Evliyâ*'nın Farsça orijinalinde de bulunan Arapça duâ girişi vardır.

Müstensih: Muhammed ibn-i İbrâhim

İstinsah Târihi: 1141 (M. 1728)

Başı: "Bismi'llāhi'r-Raḥmāni'r-Raḥīm

El-ḥamdu lillāhi'l-cevādi bi-efḍali envāʿi'n-naʿmāʾ. (…) ve sellim teslīman keṣīran keṣīra. Ammā baʿdu: Ey ṭālib-i esrār-ı ilāhī ve ey rāġıb-ı envār-ı nā-mütenāhī! Maʿlūm ola ki Ḳurʾān'dan ve eḥādīṣden ṣoñra hīç kelām-ı meşāyıḫdan aʿlā söz yoḳdur. Zīrā meşāyıḫuñ sözleri pür söz ve netīce-i ḥāldür. (…)"

Sonu: "…Ve ol imām-ı ehl-i İslāmuñ ve ol hümām-ı dīn (ü) īmānuñ riyāżat ve kerāmeti ḥudūddan bīrūn ve ʿadedden efzūndur. Bu miḳdār ile iktifā olındı. Raḥmetu'llāhī ʿaleyh. Raḥmeten vāsiʿaten. Va'llāhu'l-hādī ilā sebīli'r-reşād ve ileyhi'l-merciʿi ve'l-meʿād."

İstinsah Kaydı: "Temmeti'l-kitāb bi-ʿavni'llāhi'l-meliki'l-vehhāb. Fī evveli māhı ṣaferüñ ikinci gün, yevm-i si şenbih gün tamām oldı. Fī seneʾi eḥadi erbaʿīne ve miʾe ve elf. Sene 1141."

[419] T grubundandır.

İstinsah kaydından sonra müstensih Arapça olarak duâ beklentisini dile getiren ifâdeler yazmıştır. Bu kısımdan, müstensihin adının Muhammed ibn-i İbrâhim olduğu öğrenilmektedir.

Muhtevâsı:

Takdîmler "ol…, ol…" şeklindedir. Bu nüshanın sonuna Ebû Ca'fer Muhammed-i Bâkır'ın menâkıbı eklenmiştir. Nüsha onunla beraber 63 velînin menâkıbını ihtivâ eder.

Velîler: 1. Ebû Muhammed Ca'fer-i Sâdık 2. Üveysü'l-Karânî 3. Hasan-ı Basrî 4. Mâlik-i Dînâr 5. Muhammed-i Vâsı' 6. Habîb-i Acemî 7. Ebû Hâdım-ı Medenî 8. Utbetü'l-Gulâm (veya Atebe, çünkü harekesizdir.) 9. Râbia-i Adeviyye 10. Fuzayl bin İyâz 11. İbrâhîm-i Edhem 12. Bişr-i Hâfî 13. Ze'n-nûn-ı Mısrî 14. Bâyezîd-i Bestâmî 15. Abdullâh bin Mübârek 16. Süfyân-ı Sevrî 17. Ebû Aliyy-i Şakîk 18. Ebû Hanîfe-i Kûfî 19. İmâm-ı Şâfiî 20. Ahmed-i Hanbel 21. Ma'rûf-ı Kerhî 22. Serîr-i Sakatî 23. Feth-i Mûsılî 24. Ahmed-i Havârî 25. Ahmed-i Hazreviyye 26. Ebû Türâb-ı Nahşî 27. Yahyâ ibn-i Maâz 28. Şâh Şücâ'-ı Kirmânî 29. Yûsuf-ı Hüseyn 30. Ebû Hafs-ı Haddâd 31. Hamdûn-ı Kassâr 32. Mansûr-ı Ammâr 33. Ahmed ibn-i Âsımi'l-Entâkî 34. Abdullâh-ı Hubeyk[420] 35. Cüneyd-i Bağdâdî 36. Ömer bin Osmân-ı Mekkî 37. Bu Saîd-i Harrâz 38. Ebu'l-Hasan-ı Nûrî 39. Bû Osmân-ı Hayrî 40. Abdullâh-ı Celâ 41. Muhammed-i Rûyem 42. İbn-i Atâ 43. İbrahim ibn-i Dâvûd-ı Rakkî 44. Yûsuf-ı Esbât 45. Ebû Ya'kûb İshâk-ı Nehrecûrî 46. Semnûn-ı Muhib[421] 47. Muhammed-i Mürteiş 48. Ebû Abdullâh Muhammed-i Fazl 49. Ebu'l-Hasan-ı Bûşengî 50. Muhammed bin Alî Hakîm-i Tirmidî 51. Ebû Bekr-i Varrâk 52. Abdullâh-ı Menâzil 53. Şeyh Alî [bin] Sehl-i İsfehânî 54. Hayr-ı Nessâc 55. Ebû Hamza-i Horasânî 56. Ahmed-i Mesrûk 57. [Ebû] Abdullâh Ahmed-i Mağribî 58. Ebû Aliyy-i Cürcânî 59. Şeyh Ebû Bekr-i Kettânî 60. [Ebû] Abdullâh Muhammed-i Hafîf 61. Ebû Muhammed-i Harîrî 62. Hüseyn ibn-i Mansûr-ı Hallâc 63. Ebû Ca'fer Muhammed-i Bâkır

[420] Eserin Farsça orijinalindeki gibi yazılmıştır.

[421] Türkçe tercüme nüshalarında genellikle Semnûn-ı Mecnûn olarak kaydedilen velînin ismi, bu nüshada eserin Farsça aslında olduğu gibi yazılmıştır.

Nüshadan Bâzı Örnekler

Câfer-i Sâdık kısmındaki Arapça şiirin tercümesi: (8a/17; 8b/1-)

Gitdi vefā şunuñ gibi kim gitdi dünki gün
Ḫalḳı ḫayāl arzūları ḳapladı revān

Her çend gösterürler-ise ṭaşradan vefā
Göñülleri içi ṭoludur ʿaḳreb u çıyān.

Abdullâh-ı Mübârek kısmındaki gıybetle ilgili menkabe (101a/11-14)

Ve daḫı bir gün ʿAbdu'llāh'uñ meclisinde ġaybet eylediler ve mesāvī̇ söylediler. ʿAbdu'llāh eyitdi: "Ben hī̇ç kimsenüñ ġaybetin eylemezüm. Eger söylersem yine atamuñ ve anamuñ ġaybetin söylerüm. Bārī̇ ş̱evābum ġayrılara gitmekden anlara gitmek evlādur dirüm."

Abdullâh-ı Mübârek kısmındaki zinâ eden gençle ilgili menkabe: (101a/14-17)

Ve daḫı bir gün bir yigit ʿAbdu'llāh ḳatına geldi, ġāyet āh (u) zārī̇ ḳıldı, aġlayup eyitdi: "Yā ʿAbda'llāh bir ulu günāh itdüm, saña ʿarż itmege ḥicāb iderüm." Eyitdi: "Ne şekil günāh?" Ol yigit eyitdi: "Zinā itdüm." ʿAbdu'llāh eyitdi: "Ben ḳıyās itdüm ki bir kişinüñ ġaybetin itmişsin. Zī̇rā ġaybet itmek zinā itmekden eşeddür."

Bu iki menkabe Nicholson neşrindeki metnin düzenine ve oradaki ifâdelere uygun olarak tercüme edilmiştir.[422] Türkçe tercüme nüshalarının bir kısmında (B grubu nüshaları) âdetâ bu iki hadisenin harmanlanması gibi bir aktarım mevcuttur. Diğer bir kısmında ise bu iki menkabe de anlatılmasına rağmen ikincisinde farklılık vardır (T grubu nüshalarında T1004 dışındakilerin geneli). Bu durumlar tercümelerin birden fazla olduğunu düşündürmektedir. Bunu düşünme sebebimiz, incelediğimiz Farsça nüshaların bir kısmının da Türkçe tercüme nüshalarının

[422] Şeyh Ferîdüddîn Attâr, **Tezkiretü'l-Evliyâ**, Thk. R. A. Nicholson, Mukaddime: Mirza Muhammed Kazvînî, Editör: Hüseyin Halîlî, Tahran, 1370, s. 190.

çoğunda gördüğümüz, "anamla zinâ ettim" anlamındaki ifâdeleri içermesidir.[423] O halde EAT dönemine âit en az iki tercümenin olması ihtimâli vardır. T1004'de de tercüme bu nüshadaki gibidir. Fakat belli bir nüsha grubuna dâhil olan bir nüshadan istinsah edildiğini gösteren işâretler bulunmasına ragmen, eserin Farsça bir nüshasından faydalanılarak eklemeler yapılmış olması da mümkündür.[424] Nüshalar arasında birebir karşılaştırmalar yapılmadıkça sâdece mümkinâtı ifâde etmekle iktifâ etmek durumundayız.

Abdullâh-ı Mübârek kısmındaki gıybetle ve zinâ eden gençle ilgili menkabeler:[425] (343b/8-13; 244a/1-4)

Ḫabardur kim ʿAbdu'llāh ḳatında ġıybet sözin söylediler, ʿAbdu'llāh eyitti: "Eger ben ġıybet söyleseydüm atam anam ġıybetin söyledüm kim bular yigrekdür iḥṣānuma."

Ḫabardur kim bir gün bir yigit geldi ve ʿAbdu'llāh eline ayaġına düşdi ve zārılıġ-ıla aġladı. ʿAbdu'llāh eyitti: "Ne oldun?" Eyitti: "Bir yazuḳ işledüm, udumdan eydimezin ve peşmān olmışam." ʿAbdu'llāh eyitti: "Digil." Yigit eyitti: "Zinā eyledüm." ʿAbdu'llāh eyitdi: "Ḳorḳdum, eyle ṣandum kim ġıybet eyledüñ."

Bâyezid-i Bestâmî kısmındaki kurukafa menkabesindeki âyet doğru yazılmıştır:

(82b/13-17; 83a/1)

Bāyezīd daḫı yola revān oldı. nā-gāh yolda bir ḳuru ādem kellesine rast geldi. Ol kellenüñ üzerine yazılmış ki: "Ṣummun, bukmun, ʿumyun, fehum lā yaʿḳilūn." Bāyezīd ol ḫaṭṭı gördi, ol kelleʾi eline alup öpüp eyitdi: "Ṣūfī başına beñzer ki Ḥaḳḳ'uñ ʿaẓametinden maḥv olmış ve peykeri bozulmış. Ne ḳulaġı var kim lem-yezel ḫiṭābın işide, ne gözi var kim cemāl-i lā-yezāli göre, ne dili var kim Ḥaḳ Taʿālānuñ maʿrifet kelāmını söyleye. Pes bu āyet anuñ şānındadur."

[423] **Bkz.** Süleymâniye Kütüphânesi: Fatih Bölümü/4249-89a; Kılıç Ali Paşa/732-134a; Nâfiz Paşa/1110-101a; Şehid Ali Paşa/1141-97a; Nuruosmaniye/2531-70b. Nüshaların Farsça asıllarında da görülen bu ikili anlatım tercümelerin birden çok olduğuna işaret edebilir.

[424] T1005 bunlara bir örnektir.

[425] **Karş**. T1004.

Mansûr kısmındaki Arapça şiirin tercümesi: (207a/10-12)

Degildür yoldaşım hergiz ḥayfdan bir şeye mensūb
Ṣuvarır beni ol resme ki ḳonuḳ ḳonuġı ṭoylar

Ḳadeḥ çün eyledi devri, götürdi kılıc u naṭʿı ki
Yazın ejdehā-y-ıla ki bu ḫamrı içen n'eyler.

Hallâc-ı Mansûr'un son kısmı: (209b/16-17; 210a/1-16) Naḳldur ki Manṣūr'ı dāra iletdiler, ol ḥālde İblīs ʿaleyhu'l-laʿne ḳarşusına geldi, eyitdi: "Yā Ḥüseyn! Bir ene ben ʿāṣīden ṣādır oldı ve bir ene senden ẓuhūr buldı. Yaʿnī ben ene ḫayrun didim. Pes bu muḳābelede baña ṭavḳ-ı laʿnet gelüp gerdānıma bend oldı, sen ene'l-Ḥaḳ didüñ, raḥmet ve maġfirete lāyıḳ olduñ. Pes bu ene ile ol ene mābeyninde tefāvüt ne vecihledür? Manṣūr eyitdi: Yā laʿīn! Sen kendüñi ulu gördüñ, kibr (u) ʿaẓamet yüzünden "ene ḫayrun minhu" didiñ ve emr-i Ḥaḳḳ'ı ṣıdıñ. Ol sebebden laʿnete müstaḥaḳ olduñ. Maḫẕūl ve maġbūn, dīn (ü) īmāndan maḥrūm ḳalduñ. Ve ben kendümi ḥaḳīr ve ednā gördüm, vücūdumı fānī ve bī-beḳā gözetdüm. Ḥaḳ Taʿālā'nuñ muḥabbet(i) ṭarīḳında ve vuṣlatı sülūkinde maḥv-ı vücūd itdüm. Ve kibr (u) enāniyyeti kendümden ıraḳ itdüm. Andan ṣoñra "Ene'l-Ḥaḳ" didüm. Anıñ-çun Ḥaḳ Taʿālā beni raḥmet deryāsına ġarḳ itdi, muḫliṣīn ve muḥibbīn zümresine ḳatdı. İmdi her kim Tañtı ḳulluġında kendüyi ḥaḳīr ve ednā bilür, hemīşe dünyāda ve ʿuḳbāda ʿazīz ve muḥterem olur. İllā her kim kendüyi aʿlā, bī-günāh gözede, kibr (ü) enāniyyet ṭarīḳına gide ve Tañrı ḳulluġından ṭaşra ayaḳ uzada, iki cihānda ḫorlıḳda ve ḫasāretde ḳala. Ve ol ḳul kim kendü vücūdını fānī bilür, Ḥaḳ Taʿālā'un varlıġında maḥv-ı vücūd ḳılup "Mūtū ḳable en temūtū" ṣıfatıyla muttaṣıf olur, ḥayāt-ı ebedī ve saʿādet-i sermedī bulur. Temmet menāḳıb-ı Ḥüseyn-i Manṣūr-ı Ḥallāc – raḥmetu'llāhi ʿaleyh-. Altmış Üçinci Bāb: Ebū Caʿfer-i Muḥammed-i Bāḳır Menāḳıbı Beyānındadır. Ol ḥüccet-i aṣḥāb-ı muʿāmilet, ol bürhān-ı erbāb-ı müşāhedet, (…)

Hallâc 210a/15. satırda bitmekte ve aynı kalemden çıkmış olarak Muhammed-i Bâkır'ın menâkıbı başlamaktadır. Bâkır'ın menâkıbı ise 211b'de bitmektedir.

Nüshadaki şiirlerin tercümeleri T grubuna dâhil olan nüshalardaki gibi olduğuna göre bu tercüme grubuyla bir ilgisi olmalıdır. Çünkü bu nüsha tamâmen ayrı bir tercüme olsaydı, herhalde mütercim manzum kısımları başka bir tercümeden almak yerine kendisi tercüme etmeyi tercih ederdi ve tercümelerde bir farklılık görülürdü.

57. 06 Mil Yz A 4157[426]

Bu nüsha şemseli, mıklepli, siyah meşin bir cilt içerisindedir. 247x163 - 190x120 mm. ebatlarında olup 274 varaktır. Hattı harekeli nesihtir. Sayfalardaki satır sayısı 15'tir. Sayfalar kırmızı mürekkeple çizilmiş olan cetvel içine alınmıştır. Hem eski hem yeni rakamlarla numaralı ve tâkibiyelidir.

Başlıklar, âyet, hadis ve Arapça sözler, bâzı cümleler, kelimeler, isimler, "nakildür kim" ifâdelerinin büyük kısmı kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Kitabın baş tarafında bir velîler fihristi yer alır. Yer yer derkenâra yazılmış kısımlar da görülmektedir.

Müstensih: Musa bin Sıddık

İstinsah Târihi: Bulunmamaktadır.

Başı: "Hāẕā Kitābu Teẕkireti'l-Evliyāʾ

Bismi'llāhi'r-Raḥmāni'r-Raḥīm

Şükür ve ṣenā ol Ḫālıḳ'a kim yoġ-ıken bizi var eyledi ve īmān ve maʿrifet ve ʿilm u edeb rūzī ḳıldı ve kendü vahdāniyyetine biz kullarını muṭṭaliʿ ḳıldı. Ve daḫı görklü dīdārına vaʿde eyledi kim göstere. (…)"

Sonu: "Naḳildür kim çünkim Ḥallāc'ı asdılar, İblīs ḳarşusına geldi ve eyitdi: "Bir ene'l-Ḥaḳ sen didüñ ve bir ene ḫayrun ben didüm. Saña raḥmet eylediler ve

[426] B grubundandır.

baña laʿnet eylediler. Sebeb nedür?”didi. Ḥallāc eydür: “Sebeb oldur kim sen benlik eyledüñ ve ben benligi kendüzümden [ıraḳ] eyledüm.” didi. Raḥmetu’llāhi ʿaleyhi.”

İstinsah Kaydı: “Temmet bi-avnillāhi ve ḥüsni tevfīḳıhī. Ketebehū ʿabdu’l-faḳīru’l-ḥaḳīr Mūsā ibn-i Sıddīḳ, ġafera’llāhu lehū.”

Muhtevâsı:

Nüsha 70 velîyi içermektedir. N ile aynı koldan geldiği için takdimler N’deki gibidir: Ol yapısıyla başlanıp Süfyân-ı Sevrî’de “ân”a geçilmiş, Ebû Hanîfe’de tekrar “ol”, Ahmed-i Hanbel’den îtibâren ise ân kullanılarak nüsha tamamlanmıştır.

Velîler: 1. Ebû Muhammed Ca’fer-i Sâdık 2. Üveys el-Karânî 3. Hasan-ı Basrî 4. Mâlik bin Dînâr 5. Muhammed-i Vâsı’ 6. Habîb-i Acemî 7. Ebû Hâzım-ı Medenî 8. Utbetü’l-Gulâm 9. Râbia-i Adeviyye 10. Fuzayl bin İyâz 11. İbrâhîm-i Edhem 12. Bişr-i Hâfî 13. Ze’n-nûn-ı Mısrî 14. Bâyezîd-i Bestâmî 15. Abdullâh bin Mübârek 16. Süfyân-ı Sevrî 17. Ebû Aliyy-i Şakîk 18. Ebû Hanîfe-i Kûfî 19. İmâm-ı Şâfiî 20. Ahmed-i Hanbel 21. Dâvûd-ı Tâyî 22. Hâris-i Muhâsibî 23. Ebû Süleymân-ı Dârânî 24. Muhammed ibni Semmâk 25. Muhammed bin Eslemi’t-Tûsî 26. Ahmed-i Harb 27. Hâtem-i Asamm 28. Sehl bin Abdullâh-ı Testerî 29. Ma’rûf-ı Kerhî 30. Serîr-i Sakatî 31.Feth-i Mûsılî 32. Ahmed-i Havârî 33. Ahmed-i Hazreviyye 34. Ebû Türâb-ı Nahşî 35. Yahyâ ibn-i Maâz 36. Şâh Şücâ-ı Kirmânî 37. Yûsuf-ı Hüseyn 38. Ebû Hafs-ı Haddâd 39. Ahmed-i Kassâr 40. Mansûr-ı Ammâr 41. Ahmed ibnü’l-Âsımi’l-Entâkî 42. Abdullâh-ı Hasan-ı Canık 43. Cüneyd-i Bağdâdî 44. Ömer [bin] Osmân-ı Mekkî 45. Bû Saîd-i Harrâz 46. Ebu’l-Hasan-ı Nûrî 47. Osmân-ı Hayrî 48. Abdullâh ibnü’l-Celâl 49. Muhammed-i Rûyem 50. İbn-i Atâ 51. İbrahim ibn-i Dâvud-ı Nakî 52. Yûsuf-ı Esbât 53. Ebû Ya’kûb İshâk-ı Nehrecûrî 54. Semnûn-ı Mecnûn 55. Muhammedü’l-Mürteiş 56. Ebû Abdullâh-ı Fazl 57. Ebu’l-Hasan-ı Bûşengî 58. Hakîm-i Tirmidî 59. Ebû Bekr-i Varrâk 60. Abdullâh bin Menâzil 61. Şeyh Aliyy-i İsfehânî 62. Hayr-ı Nessâc 63. Ebu Hamza-i Horâsânî 64. Ahmed-i Mesrûk 65. [Ebû] Abdullâh Ahmed-i Mağribî 66. Ebû Aliyy-i Cürcânî 67. Şeyh Ebû Bekr-i Kettânî 68. [Ebû] Abdullâh Muhammed-i Hafîf 69. Ebû Muhammed-i Cerîrî 70. Mansûr-ı Hallâc

Bâyezîd-i Bestâmî kısmındaki kurukafa menkabesinde geçen âyet, B ve N'deki gibi hatâlı kaydedilmiştir: "…lā yentiḳūn."

58. 06 Mil Yz A 7574[427]

Bu nüsha 224x164-175x120 mm. ölçülerinde olup çok yakın zamanlarda yazılmış olduğu kâğıdından ve mürekkebinden bellidir. Târihî yönüyle veya içerik olarak önemli diyebileceğimiz bir yönü bulunmamasına rağmen "Tezkire-i Evliyâ" başlığıyla kayıtlı olduğu için bahsetme lüzûmu duyduk.

Nüsha 76 varaktan ibârettir ve sayfalardaki satır sayısı 18'dir. Hem eski hem yeni rakamlarla numaralanmıştır. Eski rakamlar sayfa esasına göre, yeni rakamlar varak usûlüne göre kaydedilmiştir. Sayfalarda cetvel ve tâkibiye yoktur. Evliyâlar takdimle başlamaz. Müstensih belli menkabeleri seçerek bu kitabı bir özet mâhiyetinde yazmıştır.

59. 06 Mil Yz A 7988[428] **(06 Mil Yz A 7987/1)**

Bu iki tasnif numarasını beraber almamızın sebebi, bunların hatâlı kaydedilenler arasında olmalarıdır. 7987'de kayıtlı olan yazma, kütüphâne kataloğunda, bulunduğu mecmuanın 1b-103b varakları arasında yer alan bir *Tezkiretü'l-Evliyâ* metni olarak gösterilmiştir. Oysa kitabın zahriyesine "Yz. A. 7988" yazılmıştır. Kütüphânede bu numarada ayrı bir kayıt mevcuttur. Söz konusu kayıt da "Tezkiretü'l-Evliyâ" olarak görünmesine rağmen İmam Gazâlî'nin "Mükâşefetü'l-Kulûb" adlı eseri olduğunu tesbît ettik.

Bizim burada zikredeceğimiz nüsha muhtemelen 7988'de kayıtlı olması gereken, fakat 7987/1 olarak gösterilen nüshadır. 7988 kaydında görünen "237 varak, 19 satır, istinsah târihi 1030/1620" bilgileri *Tezkiretü'l-Evliyâ*'nın bilgileridir.[429] Nüshada sayfalar cetvelsiz, yeni rakamlarla numaralı ve tâkibiyelidir. Oldukça yıpranmış bir nüshadır.Varakların kenarlarında erime görülmektedir ve sayfalarda

[427] Herhangi bir gruba dahil edilmemiştir. Yakın zamanlarda istinsah edilmiş muhtasar bir nüshadır.

[428] B grubundandır.

[429] Dijital ortamdaki kayıtta iki eserin zahriyesinde de Ali Abbas Çınar'dan satın alındığı kaydı vardır. Her iki eser de bu şahıstan satın alınmış ve kaydedilirken de bu karışıklık yaşanmış olabilir. Fakat nüshaları bizzat görmediğimiz için bunların tahminlerimiz olduğunu ifâde ederek ihtiyatlı konuşmayı daha doğru buluyoruz. İki eserin kaydı karışınca cilt bilgileriyle ilgili de çelişkili ifâdeler yazılmıştır.

yoğun rutubet lekeleri mevcuttur. Metnin hattı harekesiz nesih kırmasıdır; fakat içinde yer yer harekeli kısımlar da bulunmaktadır. "Nakldur kim", âyet, hadis, Arapça ifâdeler, dikkat çekmesi istenen bâzı kelimeler, isimler genelde kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Üzeri kırmızıyla çizilerek belirgin kılınmış unsurlar da vardır.

Müstensih: Bulunmamaktadır.

İstinsah Târihi: 1030 (M. 1620)[430]

Başı: **"**Teẕkiretü'l-Evliyā –ḳaddesallāhu rūhehu'l-ʿazīz-

Bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm.

El-ḥamduli'llāhi'l-ḳaviyyi'l-ḳadīri'l-alīmi'l-ḫabīr. El-münezzehi ʿani'ş-şerīki ve'l-vezīr. Müẕilli'ş-şerīfi'l-ḫatīr. Ve muʿizzi'ẕ-ẕelīli ve'l-ḫaḳīr. Şükr ol Tañrı'ya kim ḳavīdür hem ḳadīr, hem alīmdür hem ḫabīr. Münezzehdür şerīkden gerekmez añа vezīr. (…)"

Sonu: "Naḳldur kim çünkim Manṣūr-ı Ḥallāc'ı aṣdılar, şeytān ʿaleyhi'l-laʿne ḳarşusına gelüp eyitdi: 'Bir ene'l-Ḥaḳ sen didün ve bir ene'l-ḥaḳ ben didüm. Saña raḥmet eylediler ve bañа laʿnet eylediler. Sebebi nedür?' didi. Ḥallāc eydür: 'Sebebi odur ki sen benlik eyledüñ, ammā ben benligi kendüzümden ıraḳdan itdüm. El-ḥamdu li'llāh, bana raḥmet oldı.' didi. Rahmetullahi ʿaleyh."

İstinsah Kaydı: "Temmeti'l-kitāb bi-ʿavni'llāhi'l-meliki'l-vehhāb. Min evāʾili Muḥarremi'l-ḥaram, sene s̱elās̱īn ve elf[431] Sene 1030."

Muhtevâsı:

Bu nüsha da N kolundan geldiği için takdimler benzer bir düzenle ilerlemektedir: "Ol…, ol…" şeklinde başlanmış, Süfyân-ı Sevrî'de "ân"a geçilmiştir. Ebû Hanîfe-i Kûfî'de "ol", Ahmed-i Hanbel'de "ân", Hâtem-i Asamm'da "ol" değişimleri yapılmış ve Sehl bin Abdullâh-ı Tüsterî'den îtibâren "ân" yapısında karar

[430] 7987/1 şeklindeki kayıtta gösterilen "1093/1682" târihi hatâlıdır.
[431] Yazmada "ulûf" şeklindedir.

kılınarak nüshanın sonuna kadar takdimler bu yapıyla kaydedilmiştir.

Nüsha, bâzı velîlerdeki eksik kısmlarla beraber 69 velînin menâkıbını ihtivâ etmektedir.

Velîler: 1. Ebû Muhammed Ca'fer-i Sâdık 2. Üveysü'l-Karânî 3. Hasan-ı Basrî 4. Mâlik-i Dînâr 5. Muhammed-i Vâsı' 6. Habîb-i Acemî 7. Ebû Hâzım-ı Medenî 8. Atebetü'l-Gulâm 9. Râbia-i Adeviyye 10. Fuzayl bin İyâz 11. İbrâhim ibn-i Edhem (Sonu eksiktir.) 12. Ze'n-nûn-ı Mısrî (Baş tarafı eksiktir.) 13. Bâyezîd-i Bestâmî 14. Abdullâh ibn-i Mübârek 15. Süfyân-ı Sevrî 16. Ebû Aliyy-i Şakîk 17. Ebû Hanîfe-i Kûfî 18. İmâm-ı Şâfiî 19. Ahmed-i Hanbel 20. Dâvûd-ı Tâyî 21. Hâris-i Muhâsibî 22. Ebû Süleymân-ı Darânî 23. Muhammed-i Semmâk 24. Eslem-i Tûsî 25. Ahmed-i Harb 26. Hâtem-i Asamm 27. Sehl bin Abdullâh-ı Tüsterî 28. Ma'rûf-ı Kerhî 29. Serîr-i Sakatî 30. Feth-i Mûsılî 31. Ahmed-i Horî 32. Ahmed-i Hazreviyye 33. Ebu Türâb-ı Yahşî 34. Yahyâ bin Maâz 35. Şâh Şücâ'-ı Kirmânî 36. Yûsuf-ı Hüseyn 37. Ebû Hafs-ı Haddâd 38. Ahmed-i Kassâr 39. Mansûr-ı Ammâr 40. Ahmed ibnü'l-Âsımi'l-Entâkî 41. Abdullâh-ı Hasan-ı Hanak (?) 42. Cüneyd-i Bağdâdî 43. Ömer [bin] Osmân-ı Mekkî 44. Bû Saîd-i Harrâz 45. Ebu'l-Hasan-ı Nûrî 46. Osmân-ı Hayrî 47. Abdullâh ibnu'l- Celâ 48. Muhammed-i Rûyem 49. İbn-i Atâ 50. İbrâhîm ibn-i Dâvûd-ı Nakî 51. Yûsuf-ı Esbât 52. Ebû Ya'kûb İshâk-ıNehrecûrî 53. Semnûn-ı Mecnûn 54. Muhammedü'l-Mürteiş 55. Ebû Abdullâh-ı Fazl 56. Ebu'l-Hasanu'ş-Şengî (Sonu eksiktir.) 57. Hakîm-i Tirmidî (Baş tarafı eksiktir.) 58. Ebû Bekr-i Varrâk 59. Abdullâh-ı Menâzil 60. Şeyh Aliyy-i İsfehânî 61. Hayr-ı Nessâc 62. Ebû Hamza-i Horasânî 63. Ahmed-i Mesrûk 64. Ahmed-i Mağribî 65. Ebû Aliyy-i Cürcânî 66. Şeyh Ebû Bekr-i Kettânî 67. [Ebû] Abdullâh Muhammed-i Hafîf 68. Ebû Muhammed-i Cerîrî 69. Mansûr-ı Hallâc

Nüshada aralarda eksik varaklar vardır. Bunu gerek tâkibiyelerden gerekse konu bütünlüğünün bozulması ve başka bir velîye geçilmesi durumlarından anlıyoruz.[432]

B grubuna dâhil olan nüshalarda içeriğe dâir belirgin bir fark gözlenmemektedir. Bu nüshada da Bâyezîd-i Bestâmî kısmındaki kurukafa

[432] Eksikliğin olduğu kısımlar üstteki velîler tablosunda belirtilmiştir.

menkabesinde geçen âyet B'deki hatâyla kaydedilmiş[433] (…lā yentiḳūn), Abdullâh ibn-i Mübârek kısmındaki zinâ eden gençle ilgili tercüme[434] de N ve B nüshalarındaki gibi tahrîr edilmiştir.

60. 06 Mil Yz A 8665[435]

Bu nüsha şemseli, kahverengi meşin bir cilt içerisindedir. 210x155-165x105 mm. ebatlarında olup sayfalardaki satır sayısı 11'dir. Hattı harekeli nesihtir. Sayfalar kırmızı cetvel içine alınmıştır. Yeni rakamlarla numaralıdır.[436] 1b'de başlayan metin 93b'de tamamlanmaktadır. Sonrasında 98b'ye kadar bâzı nakiller yazılmıştır. Sayfalar tâkibiyelidir. "Hikâyet", "nakl" kelimeleri ve bâzı unsurlar kırmızı mürekkeple yazılmıştır.

Mütercim (?) : Pîrî Halîfe[437]

Müstensih: Molla Mustafâ bin Mustafâ

Istinsah Târihi: 1192 (M. 1778)

Başı: "Bismi'llāhi'r-Raḥmāni'r-Raḥīm. El-ḥamdu li'llāhi rabbi'l-ʿālemīn. Ve'ṣ-ṣalātu ve's-selāmu ʿalā seyyidinā Muḥammedin ve ālihī ve ṣaḥbihī ecmaʿīn. Ammā baʿd: Medīne şehrinde Ḥażret-i Şeyḫ Akşemsü'd-dīn –ḳaddessa'llāhu sırrahū- Faḫr-ı kāʾināt ḳabri civārında olan cāmiʿ-i şerīfde müʾezzin olan Pīrī Ḫalīfe teʾlīf idüp ḫalḳa fāʾidesi olsun içün. Ola ki Mevlā-yı müteʿāl cümlemüze şefāʿatlarını müyesse eyleye. El-evvelü minhüm: Sulṭān-ı millet, bürhān-ı ḥüccet, Ebū Muḥammed-i Caʿfer-i Ṣādıḳ –raḥmetu'llāhi ʿaleyh-."

Sonu: "…Ol eyitdi: 'Sen Allāh'dan utanmaz mısın ki baña dimedüñ mi ki 'Allāh içün başımı tıraş eyle.' Ḳanda gördüñ Allāh içün olan işe kirā alına.' didi.

---

[433] 52b/6-12

[434] 83a/2-6

[435] Bu nüsha farklı göründüğü için herhangi bir gruba dâhil edilmemiştir.

[436] Fakat bu rakamlar hatâlı görünmektedir. Biz yine metnin başladığı kısmı 1b kabul ederek değerlendireceğiz.

[437] Kitabın mukaddime kısmında her ne kadar müellif olarak ifâde edilmişse de bu zat ancak mütercim olabilir. Çünkü bu nüshanın içeriği Attâr'ın *Tezkiretü'l-Evliyâ*'sının tercümesi olduğunu göstermektedir. Pîrî Halîfe kütüphâne kataloğuna da "yazar" olarak kaydedilmiştir.

Raḥmetu'llāhi ʿaleyh-."

İstinsah Kaydı: "Temmeti'l-kitāb bi-ʿavniʿllāhi'l-meliki'l-vehhāb. Raḥmetu'llāh el-muḥtāc, Ḫᵛāce-i ṣāḥib Molla Muṣṭafā bin Muṣṭafā.

Her kim dilerse raḥmeti çoḳ ḳazana, bir Fātiḥā iḥsān ide bunı yazana. 1192, Rebīʿu'l-evvel 23."

Tezkiretü'l-Evliyâ 93b'de bu ifâdelerle bitirilmiş, aynı sayfanın son satırında: "Rivāyet olunur: Kaʿbu'l-Aḫbār Ḥażretleri buyurur ki" ifâdesiyle sonraki 5 varakta çeşitli nakillere yer verilmiştir.

Muhtevâsı:

Bu nüsha da eksik nüshalardandır. Daha en başta 1b'den sonra sayısını bilemediğimiz; fakat fazla miktarda olduğunu tahmin ettiğimiz varaklar eksiktir. Çünkü 2a'da Mâlîk-i Dînâr'dan bir menkabe yarıdan başlamaktadır. Tabii 1b'deki mukaddime kısmı da yarıda kesilmiştir. Numaralama sonradan yapıldığı için bu eksikleri tesbîtte onların bir yol göstericiliği yoktur. Bize ancak konuları incelemek bir fikir verebilir.

Bu nüshada velîlerin büyük kısmı Attâr'ın *Tezkiretü'l-Evliyâ*'sındaki gibi bir takdim silsilesi ile başlamadığı gibi, velîlerin genelinin menkabelerinin çoğu da nüshaya alınmamıştır. Müstensih (ya da mütercim) menkabeleri âdeta seçerek yazmıştır denebilir. Bâzılarındaki eksik kısımlarla berâber nüshada 32 evliyânın menâkıbı yer almaktadır. Velîlere âit kısmı Mâlik-i Dinâr bölümünden bir menkabenin ortalarından başlayan nüsha, Cüneyd-i Bağdâdì'ye âit bir menkabeyle bitmektedir. Şâyet daha sağlam bir nüshası varsa bulunana kadar bu nüshayı muhtasar *Tezkiretü'l-Evliyâ* nüshaları arasında düşünmenin uygun olacağı kanaatindeyiz.

Velîler: 1. Mâlik-i Dînâr (Başı eksiktir.) 2. Muhammed-i Vâsı' 3. Habîb-i Acemî 4. Râbia-i Adeviyye 5. Fuzayl ibn-i İyâz 6. İbrâhîm ibn-i Edhem 7. Bişr-i Hâfî (Çok kısa yazılarak Ze'n-nûn'a geçilmiştir.) 8. Ze'n-nûn-ı Mısrî 9. Bâyezîd-i Bestâmî (Çok kısa alınmıştır.) 10. Abdullâh ibn-i Mübârek 11. Süfyân-ı Sevrî 12.

Ebû Aliyy-i Şakîk 13. Ebû Hanîfe-i Kûfî 14.İmâm-ı Şâfiî 15. Ahmed-i Hanbel 16. Dâvud-ı Tâyî 17. Hâris-i Muhâsibî 18. Ebû Süleymân-ı Dârânî 19. Muhammed ibn-i Semmâk 20. Muhammed ibn-i Eslem 21. Ahmed-i Harb 22. Hâtem-i Asamm 23. Sehl bin Abdullâh-ı Tüsterî 24. Ma'rûf-ı Kerhî 25. Serîr-i Sakatî 26. Feth-i Mûsılî 27. Ahmed-i Hōrî 28. Ahmed-i Hazreviyye 29. Ebu Türâb-ı Nahşî 30. Şah Şücâ'-ı Kirmânî 31. Yûsuf-ı Hüseyn 32. Cüneyd-i Bağdâdî

Nüshadaki Eksik Varaklar

Nüsha baştan eksik olduğu için sâdece 1b'de yer alan mukaddimeden sonra 2a'da Mâlik-i Dinâr kısmına geçilmektedir. Arada sayısını bilemediğimiz eksik varaklar vardır.

9b'nin sonlarında da bir karışıklık gözlenmektedir. Habîb-i Acemî bu sayfada sonu eksik olarak kesilmektedir. 10b "rivâyet olunur ki" ile başlamaktadır ve Râbia-i Adeviyye'nin giriş kısmıdır. Tâkibiye "rivâyet" olmasına rağmen bunun sonradan yazıldığı bellidir. Çünkü bu kelimeyi kırmızı mürekkeple yazan kişi, aynı mürekkeple derkenâra Râbia-i Adeviyye notu da düşmüştür. Kaldı ki düzenli ve tam nüshalarda bu iki evliyâ arasında Ebû Hâzım-ı Medenî ve Utbe-i Gulâm vardır. Yani bu kısımda da eksik varakların olması kuvvetle muhtemeldir.

Evliyâların çoğunda klâsik takdim kısmı kullanılmamış, velîler arasındaki geçişlerin büyük kısmı âdetâ hissettirmeden yapılmıştır. Değişim ya derkenâra yazılan notlardan ya da menkabeye bakarak anlaşılmaktadır. Nüshanın detaylı incelenmesi veya başka bir nüshasının bulunması durumunda bu bilgilere eklenecek olan yeni veriler elde edilebilir. Fakat mevcut mâlûmâtla nüshayla ilgili verilebilecek temel bilgiler bunlardan ibârettir.

61. 06 Mil Yz A 8840[438]

Bu nüsha 207x150, 155x100 mm. ebatlarında olup 217 varaktır. Tâmir görmüş varaklar vardır. Bu sebeple hattında da farklılıklar görülür. 6b'nin sonuna kadar harekeli, 7a'dan îtibâren 27a'ya kadar harekesiz nesihtir. 27a-46b arasında tekrar baş taraftaki hat görülmektedir. 47a'dan îtibâren metnin devâmı harekesiz

[438] T grubundandır.

hatla yazılmıştır; fakat bu kısımda da yer yer harekeler görülür. Bilhassa âyetler ve Arapça ifâdeler genellikle harekelenmiştir. Sayfalardaki satır sayısı harekeli kısımda 17'dir, diğerinde 21-23 arasında değişmektedir. Sayfalar cetvelsizdir. Eski rakamlarla numaralı ve tâkibiyelidir. Kitabın baş tarafında velîler fihristi yer alır.

6b'nin sonuna kadar olan harekeli kısım "Mukaddime" bölümüdür. Burada baş tarafı eksik olarak eserin Farsça aslındaki Arapça duâ girişi yazılmış ve Attâr'ın bu eseri yazma sebepleri sıralanmıştır. Harekesiz kısım Câfer-i Sâdık'la başlamaktadır. İki hattan birinin sahibi, nüshadaki eksiklikleri tamamlamış gözükmektedir.

"Nakldur kim", âyet, hadis, Arapça ifâdeler, dikkat çekmesi istenen bâzı kelimeler, ifâdeler genelde kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Üzeri kırmızıyla çizilmiş unsurlar da vardır.

Müstensih: Hasan bin Bâlî el-Bosnevî

İstinsah Târihi: 993 (M. 1586)

Başı:. "Ammā baʿdu: Çün Ḳurʾān'dan ve eḥādīṯden ṣoñra hīç meşāyıḫlar sözlerinden üstün söz yoḳdur. Zīrā ki bunlaruñ sözleri netīce-i ḥāldür, degül kim ṯemere-, ḳāl, ʿayn-ı ʿayāndandur, yoḳ ki taḳrīr-i beyāndan, (…)"

Sonu: "Çünki Ḥüseyn-i Manṣūr'ı ber-dār eylediler, İblīs ʿaleyhi'l-laʿne anı gördi, eyitdi: 'Bir kez ben ene didüm ve bir kez ene sen didüñ. Sen ene'l-Ḥaḳ didüñ ve ben ene ḫayrun didüm. Beni laʿnet itdi ve saña raḥmet itdi. Bunlara ḥikmet nedür?' Ḥüseyn eyitdi: 'Eneden niyyet sen kendüzüñe itdüñ ve ben eneyi kendüzümden ıraḳ itdüm. Hāl işbudur.' didi. Temmet tamām. Raḥmetu'llāhi ʿaleyhi, raḥmeten vāsiʿaten."

İstinsah Kaydı: Ketebehū Ḥasan bin Bālī el-Bosnevī fī evāsıṭı Rebīʿi'l-āḫir, 993.

Muhtevâsı:

Nüshada 62 velînin menâkıbı yer almaktadır. Takdimler "ol…, ol…," şeklindedir.

Velîler: 1. Ebû Muhammed Ca'fer-i Sâdık 2. Üveys-i Karanî 3. Hasan-ı Basrî 4. Mâlik-i Dînâr 5. Muhammed-i Vâsı' 6. Habîb-i Acemî 7. Ebû Hâzım-ı Medenî 8. Utbe-i Gulâm 9. Râbia-i Adeviyye 10. Fuzayl ibn-i İyâz 11. İbrâhim ibn-i Edhem 12. Bişr-i Hâfî 13. Ze'n-nûn-ı Mısrî 14. Bâyezîd-i Bestâmî 15. Abdullâh-ı Mübârek 16. Süfyân-ı Sevrî 17. Ebû Aliyy-i Şakîk 18. Ebû Hanîfe-i Kûfî 19. İmâm-ı Şâfiî 20. Ahmed-i Hanbel 21. Ma'rûf-ı Kerhî 22. Serîr-i Sakatî 23.Feth-i Mûsılî 24. Ahmed-i Hovârî25. Ahmed-i Hazreviyye 26. Ebû Türâb-ı Nahşî 27. Yahyâ ibn-i Maâz 28. Şâh Şücâ'-ı Kirmânî 29. Yûsuf-ı Hüseyn 30. Ebû Hafs-ı Haddâd 31. Hamdûn-ı Kassâr 32. Mansûr-ı Ammâr 33. Ahmed ibn-i Âsımi'l-Entâkî 34. Abdullâh-ı Canîk (?) 35. Cüneyd-i Bağdâdî 36. Ömer ibn-i Osmân-ı Mekkî 37. Bû Saîd-i Harrâz 38. Ebu'l-Hasan-ı Nûrî 39. Osmân-ı Hayrî 40. Ebû Abdullâh ibn-i Celâ 41. Ebû Muhammed-i Rûyem 42. İbn-i Atâ 43. İbrahim ibn-i Dâvudı'r-Rakkî 44. Yûsuf-ı Esbât 45. Ebû Ya'kûb İshâk-ı Nehrecûrî 46. Semnûn-ı Mecnûn 47. Ebû Muhammed-i Mürteiş 48. Ebû Abdullâh-ı Fazil 49. Ebu'l-Hasan-ı Bûşengi 50. Hakîm-i Tirmidî 51. Ebû Bekr-i Varrâk 52. Abdullâh-ı Menâzil 53. Şeyh Aliyy-i Sipâhânî 54. Hayr-ı Nessâc 55. Ebû Hamza-i Horasânî 56. Ahmed-i Mesrûk 57. [Ebû] Abdullâh Ahmed-i Mağribî 58. Ebû Aliyy-i Cürcânî 59. Şeyh Ebû Bekr-i Kettânî 60. Abdullâh-ı Hafîf 61. Ebû Muhammed-i Harîrî 62. Hüseyn-i Mansûr-ı Hallâc

Nüshadan Bâzı Örnekler

Bu nüshanın da dâhil olduğu T grubu nüshalarında eserin Türkçeye çevrilmesiyle ilgili bir ifâde genelde bulunmamaktadır.

Bâyezid-i Bestâmî kısmındaki âyet, nüshanın geldiği kola uygun olarak doğru yazılmıştır: "…lā yaʿḳilūn." (87a/8-13)

Abdullâh-ı Mübârek kısmındaki zinâ eden gençle ilgili menkabede "…anamla zinā ḳıldum." ifâdesi vardır. (108b/3-8)

Yine geldiği kola uygun olarak manzum kısımlar genellikle tercümeleriyle beraber mevcuttur. Aşağıda birkaç örnek verilmiştir:

Câfer-i Sâdık kısmındaki Arapça şiirin tercümesi (8b/14-16)

Gitdi vefā şunuñ gibi kim gitdi dünki gün
Ḫalḳı ḫayāl arzūları ḳapladı revān

Her çend gösterürler-ise ṭaşradan ṣafā
Gönülleri içi ṭoludur ʿaḳreb (u) çıyān

Hasan-ı Basrî kısmındaki Farsça beytin tercümesi: (18a/5)

"Tañrı çü yavuzlar dilini kendüzine bağlamadı, ayruġa nite bağlayısar."

Hallâc-ı Mansûr kısmındaki Arapça şiirin tercümesi (215a/7-9),

Degildür yoldaşım mensūb ḥayfdan nesneye hergiz
Ṣuvarır beni ol resme ki ḳonuḳ ḳonuġı ṭoylar

Ḳadeḥ çün eyledi devri, götürdi ḳılıc [u] naṭʿı
Yazın pes ejdehāyla süci içen eyit n'eyler.

62. 06 Mil Yz A 9088/1[439]

Bu nüsha 190x135, 155x100 mm. ebatlarındadır. Ziyâdesiyle yıpranmış olan nüsha oldukça da eksiktir. İçinde bulunduğu 130 varaktan ibâret olan mecmuanın 1b-67b varakları arasında yer alır. Kitabın son sayfasına yapıştırılan kâğıtta, bu mecmua içinde *Tezkiretü'l-Evliyâ*'dan sonra "Pendnâme-i Muhakkikîn" ve sonu eksik olan "Kitâb-ı Güzîde"nin yer aldığı bilgisi yazılmıştır. Metnin hattı tâliktir. Sayfalardaki satır sayısı 19'dur. Sayfalar cetvelsiz ve genel olarak tâkibiyelidir.

Müstensih: Şemseddîn Halîfe

İstinsah Târihi: Bulunmamaktadır.

Başı: **"**Hāẕā Kitābu Teẕkireti'l-Evliyā

[439] B grubundandır.

Bismi’llāhi’r-raḥmāni’r-raḥīm.

E lā inne evliyāʾallāhi lā ḫavfun ʿaleyhim ve lā hum yaḥzenūn.[440]

El-ḥamduli’llāhi’l-ḳaviyyi’l-ḳadīri’l-ʿalīmi’l-ḫabīr. El-münezzehi ʿani’ş-şerīki ve’l-vezīr. Müẕilli’ş-şerīfi’l-ḫatīr. (…)”

Sonu: “…‘Yā Aḥmed! Şol adlar kim saña degmişdür, hemīşe ben Tañrı’yı anuñla yād ḳılġıl.’ didi. Raḥmetu’llāhi ʿaleyhi, raḥmeten vāsiʿaten.”

İstinsah Kaydı: “Temmeti’l-kitāb bi-ʿavni’llāhi taʿālā ve ḥüsni tevfīḳih, ʿalā yedi’l-ʿabdiʿż-żaʿīf Şemseddīn Ḫalīfe bin Ḥamza bin ʿAlī Ḥācī bin ibni Ḫoca Ḥācī ġafera’llāhu lehū ve li vālideyhi ve li cemīʿil’l-müslimīne ve’l-müslimāt ve’l-müʾminīne ve’l-müʾmināt, bi raḥmetike yā erḥame’r-rāhimīn.”

Muhtevâsı:

Nüshada toplam 16 velînin menâkıbı yer almaktadır. Fakat onların bölümlerinde de aralarda eksik varaklar vardır. Zaten nüsha daha başlarken eksik olarak başlamaktadır. Câfer-i Sâdık bölümü tamamen eksik, Veyse’l-Karanî’nin de baş tarafından büyük kısmı eksiktir. Bâyezîd-i Bestâmî anlatılırken birden Ebû Hanîfe’nin sonlarına geçilmesi de aradaki varakların noksan olduğunu göstermekedir.

Velîler: 1. Veyse’l-Karanî (Baş tarafı eksiktir.) 2. Hasan-ı Basrî 3. Mâlik bin Dînâr 4. Muhammed-i Vâsı’ 5. Habîb-i Acemî 6. Ebû Hâzım-ı Medenî 7. Utbetü’l-Gulâm 8. Râbia-i Adeviyye 9. Fuzayl ibn-i İyâz 10. İbrâhîm bin Edhem 11. Bişr-i Hâfî 12. Ze’n-nûn-ı Mısrî 13. Bâyezîd-i Bestâmî (Sonu eksiktir.) 14. Ebû Hanîfe-i Kûfî (Başı eksiktir.) 15. İmâm-ı Şâfiî 16. Ahmed-i Hanbel

Bu nüsha B grubuna dâhil olmasına ragmen Bâyezîd-i Bestâmî kısmındaki kurukafa menkabesinde bulunan âyet doğru yazılmıştır: (54b/18) “…lā yaʿḳilūn.”

[440] Yûnus 10/62 Meali: “Bilesiniz ki Allah’ın dostlarına korku yoktur; onlar üzülmeyecekler de.

63. 26 Hk 326[441]

Kütüphâne kataloğundabu nüshayla ilgili olarak Eskişehir İl Halk Kütüphânesi koleksiyonundan olup 113 varak olduğu ve sonunda eksiklik bulunduğu dışında bir bilgi yoktur. Fakat nüshanın sonundaki noksanlık birkaç varaktan ibarettir; asıl eksiklik iç kısımlardadır.

Hattı harekesiz nesih kırmasıdır; fakat nâdiren harekeli kelimeler de görülmektedir. Sayfalarındaki satır sayısı 23'tür. Sayfalar kırmızı cetvel içine alınmıştır. Yeni rakamlarla numaralı ve tâkibiyelidir.

Velîlerin başlıkları, âyet, hadis, Arapça sözler, " ve nakldur kim" ifâdeleri, dikkat çekmesi istenen bâzı isimler, kelimeler, ifâdeler kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Yer yer derkenâra yazılmış kısımlar vardır.

Yıpranmış bir nüshadır. Sayfalarında rutubet lekeleri mevcuttur. Mürekkebin dağılması sebebiyle yer yer yazının karışarak okunamaz hâle geldiği satırlar da görülmektedir.

Müstensih: Bulunmamaktadır.

İstinsah Târihi: Bulunmamaktadır.

Başı: "Hāẕā Kitābu Teẕkireti'l-Evliyā

Raḥmetu'llāhi 'aleyhim ecma'īn. Evliyālaruñ esmālarını zikr ider. Evvel Caʿfer-i Sādıḳ, ikinci Üveys-i Karānī, (…)[442] Ve bihī netevekkelü. Bismi'llāhi'r-Raḥmāni'r-Raḥīm. Ve naʿtemidu. El-ḥamdu li'llāhi rabbi'l-ālemīn. Ve'ṣ-ṣalātu ve's-selāmu ʿalā seyyidinā Muḥammedin ḫātemu'n-nebiyyīn. Ve 'alā ālihī ve ṣahbihī ecmaʿīn. Ammā baʿdu. Kur'ān ve ḥadīṯden ṣoñra evliyā ve meşāyıḫ sözinden yigrek hīç ʿālī söz yoḳdur. (…)"

[441] K grubundandır.

[442] Başlangıçta bu şekilde 70 velî sıralanmış sonra asıl metne geçilmiştir. Fakat nüsha buna göre çok eksik bir nüshadır.

Sonu: "…Pes anı pāre pāre ḳıldılar. Her pāreden ene'l-Haḳ diyü işitdiler. Pes eyitdiler: Bu fitne ilerükiden daḫı artuḳdur. Pes ol pāreleri…"[443]

İstinsah Kaydı: Bulunmamaktadır.

Muhtevâsı:

Nüshada bâzılarının eksik kısımlarıyla beraber 59 velînin menâkıbı yer almaktadır. Takdîmler "ol…, ol…" şeklinde Türkçe yapıdadır.

Velîler: 1. Mâlik ibn-i Dînâr (Başı ve sonu eksiktir.) 2. Fuzayl bin İyâz (Sonu eksiktir.) 3. Ze'n-nûn-ı Mısrî (Başı ve sonu eksiktir.) 4. Bâyezîd-i Bestâmî 5. Abdullâh-ı Mübârek 6. Süfyân-ı Sevrî 7. Ebû Aliyy-i Şakîk 8. Ebû Hanîfe-i Kûfî 9. İmâm-ı Şâfiî 10. Dâvud-ı Tâyî 11. Hâris-i Muhâsibî 12. Ebû Süleymân-ı Dârânî 13. Muhammed ibn-i Semmâk 14. Muhammed ibn-i Eslem-i Tûsî 15. Ahmed-i Harb 16. Hâtem-i Asam 17. Sehl İbn-i Abdullâh-ı Tüsterî 18. Ma'rûf-ı Kerhî 19. Serîr-i Sakatî 20. Feth-i Mûsılî 21. Ahmed-i Hōrî 22. Ahmed-i Hazreviyye 23. Ebû Türâb-ı Nahşî 24. Yahyâ bin Mu'âz 25. Şah Şücâ'-ı Kirmânî 26. Yûsuf bin Hüseyn 27. Ebû Hafs Haddâd 28. Hamdûn-ı Kassâr 29. Mansûr-ı Ammâr 30. Ahmed bin Âsım 31. Abdullâh-ı Hasan-ı Canak 32. Cüneyd-i Bağdâdî 33. Amr bin Osmân-ı Mekkî 34. Bû Saîd-i Harraz 35. Ebu'l-Hasan-ı Nûrî 36. Osmân-ı Hīri 37. Abdullâh-ı Celâ 38. Ebû Muhammed-i Rûyem 39. İbn-i Atâ 40. İbrâhim ibn-i Dâvûd 41. Yûsuf-ı Esbât 42. Ebû Ya'kûb 43. Semnûn-ı Mecnûn 44. Muhammed-i Mürteiş 45. Ebû Abdullâh-ı Fazl 46. Ebu'l-Hüseyn-i Horâsânî 47. Hakîm-i Tirmîdî 48. Ebû Bekr-i Varrâk 49. Abdullâh-ı Menâzil 50. Alî ibn-i Sehl-i İsfehânî 51. Hayr-ı Nessâc 52. Ebû Hamza-i Horasânî 53. Ahmed-i Mesrûk 54. Abdullâh-ı Mağribî 55. Ebû Aliyy-i Cürcânî 56. Şeyh Ebû Bekr-i Kettânî 57. Muhammed-i Hafîf 58. Ebû Muhammed-i Harîrî 59. Mansûr-ı Hallâc

Nüshadaki Eksik Varaklar

Nüshada kayıp varaklar fazladır. Fakat numaralama yeni rakamlarla sonradan yapıldığı için bu eksiklikler dikkate alınmamıştır. Eksik varakların bâzıları şu kısımlardadır:

[443] Metin bu şekilde bitmektedir.

Mukaddime kısmı devâm ederken 2b'de mukaddime yarım kalarak 3a'da Mâlik-i Dînâr bölümünden menkabelere geçilmiştir. 6b'de o da yarım kalmış, 7a'da "Zikr-i Fuzayl bin İyâz -Rahmetullâhi aleyh-" başlığıyla Fuzayl bin İyâz kısmı başlamıştır. 13b'de de Fuzayl kesilmektedir. 14a'da Zü'n-nûn-ı Mısrî bölümünden menkabeler görülmektedir. Bu eksik varak örnekleri dışında aralarda metne alınmamış menkabe de çoktur.

Nüshadan Bâzı Örnekler

Mansûr-ı Hallâc kısmındaki Arapça şiirin tercümesi: (111a/4-7)

Benüm ḥarīfüm hīç baña ẓulm eylemez, ḳonuḳlıġa ḳıġırdı

Ḳonuḳ issi ḳonuġa içirür gibi baña içürdi

Ḳaçan ḳadeh yörendi, pes ḳılıç dartup üstime geldi

Ol kişinüñ kim temüz günlerinde esgi süci içe, esrige, işbudur.

Eksik kısımları çok olan bu nüshada Mansûr-ı Hallâc kısmındaki bu şiirin tercümesi K3400'le aynıdır.[444] Karşılaştırdığımız bâzı menkabelerin de K ile uyumlu olduğunu gördük. Nüshayı ihtiyatla Aydınoğlu grubuna dâhil edeceğiz. İleride daha detaylı mukâyeseler yapılırsa daha sağlıklı bir tesbîte ulaşılabilir.

64. 06 Hk 1929[445]

Nüsha şemseli, yıpranmış kahverengi meşin bir cilt içerisindedir. 275x180, 190x125 mm. ebatlarında olup 2+399 varaktır. Hattı harekesiz nesihtir; fakat âyetler ve Arapça ifâdeler genelde harekelenmiştir. Sayfalardaki satır sayısı 14'tür. Sayfaları cetvelsiz olan nüsha, tâkibiyelidir.

Âyet, hadis, Arapça ifâdeler, bâzı sözler, "ve nakildür ki", "ve'l-âharu" ifâdeleri genelde kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Bâzıları ise üst kısımları kırmızı mürekkeple çizilerek belirgin kılınmıştır.

[444] **Karş**. Tablo 16

[445] B grubundandır ve hatâlı olarak Sinan Paşa'ya isnad edilen nüshalar arasındadır. Oysa bu yazma, elimizde bol miktarda nüshası bulunan ve en eski târihli örneği de Macaristan'da olan (H. 741) tercümenin bir nüshasıdır. Ayrıca kataloğa "Sinan Paşa" yazılmış olmasına rağmen kitabın iç kapağına yapıştırılan nota Ali Rızâ Karahisârî adı tahrîr edilmiştir.

Kitabın baş tarafında bir fihrist vardır. Fihristten sonraki iki varağa karışık şekilde, evliyalardan bâzı nakiller yazılmıştır. Nüshanın iç kısımlarında da derkenâra yazılmış tamamlayıcı notlar bulunmaktadır.

Tamâmına yakını harap halde olan nüshanın baştan ve sondan bâzı varaklarının üst kısımları kopup dökülmüştür. Varaklarda yoğun rutubet lekeleri mevcuttur.

Müstensih: Abdulvahhab bin Behram
İstinsah Târihi: 1021 (M. 1612)

Başı: "Bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm. El-ḥamdu li'llāhi'l-ḳaviyyi'l-ḳadīr. el-alīmi'l-hakīmi'l-habīr. El-münezzehi ani'ş-şerīki ve'l-vezīr. Müẕilli'ş-şerīfi'l-ḫaṭīr. Ve muʿizzi'ẕ-ẕelīli ve'l-ḫaḳīr. Şükr ol Tañrı'ya kim ḳavīdür hem ḳadīr, hem ʿalīmdür hem hakīmdür, hem habīr. (…)"

Sonu: "Ve naḳldur ki çünkim Ḥallāc'ı aṣdılar, İblīs ḳarşusına geldi ve eyitdi: 'Bir ene'l-Ḥaḳ sen didün ve bir ene'l-ḫayr ben didüm. Saña raḥmet eylediler ve bana laʿnet eylediler, sebeb nedür?' didi. Ḥallāc eydür: 'Sebeb [oldur kim sen benlik eyledüñ ve ben benligi kendüzümden][446] ırаḳ eyledüm.' didi."

İstinsah Kaydı: "Temmeti'l-kitāb[bi-ʿavni'llāhi'l-meliki'l-vahhāb] Fī şehri rebīʿi'l-āḫir, be-vilāyeti Kosṭanṭiniyye, fī tāriḫi sene ehadi 'işrīn ve elf, mine'l-hicreti nebeviyye min yedi'l-ʿabdi'ż-żaʿīfi'n-naḫīf, ilā raḥmeti'llahi'l-latīf, ʿAbdu'l-vahhāb bin Behrām ġaferallāhu lehum ve tecāvez ʿan ẕunūbihim, bi ḥürmeti Muḥammedin ḫātimu'l-enbiyāʾi 'aleyhi ve 'aleyhimu's-ṣalavāt.

Her ki diler bu kitābı oḳıya, Fātiḥā iḥsān ide, yazdurana yazana."

Bu beklenti Farsça bir cümleyle de ifâde edilmiştir. En sonda ise mütercim, kendi fâniliğini, ölüp toprağın altına gireceğini; fakat bu eserinin yâdigâr kalacağını iki Farsça beyitle dile getimiştir. Nüshaların sonlarındaki bu tür kayıtlar, *Tezkiretü'l-*

[446] Eksik olan kısım N nüshasından tamamlanmıştır.

Evliyâ gibi dînî içerikli eserlerin fazlaca istinsah edilmelerinin temel muharrik unsurunu de göstermektedir.

Muhtevâsı:

Bu nüsha, bâzı velîlerdeki eksik kısımları hesaba katmazsak 70 velînin menâkıbını içermektedir.

Takdimlere B ve N nüshalarındaki gibi "ol" yapısıyla başlanıp Süfyân-ı Sevrî'de "ân"a geçilmiştir. Ebû Hanîfe-i Kûfî'de tekrar "ol"a dönülmüşse de Ahmed-i Hanbel'de bir kez daha "ân"a geçilerek nüsha bu yapıyla tamamlanmıştır.

Velîler: 1. Ca'fer-i Sâdık 2. Üveysü'l-Karanî 3. Hasan-ı Basrî 4. Mâlik bin Dînâr 5. Muhammed-i Vâsı' 6. Habîb-i Acemî 7. Ebû Hâzım-ı Medenî 8. Utbetü'l-Gulâm 9. Râbia-i Adeviyye 10. Fuzayl ibn-i İyâz 11. İbrâhim ibn-i Edhem 12. Bişr-i Hâfî 13. Ze'n-nûn-ı Mısrî 14. Bâyezîd-i Bestâmî 15. Abdullâh ibn-i Mübârek 16. Süfyân-ı Sevrî 17. Ebû Aliyy-i Şakîk 18. Ebû Hanîfe-i Kûfî 19.İmâm-ı Şâfiî 20. Ahmed-i Hanbel 21. Dâvûd-ı Tâyî 22. Hâris-i Muhâsibî 23. Ebû Süleymân-ı Dârânî 24. Muhammed-i Semmâk 25. Muhammed bin Eslemi't-Tûsî 26. Ahmed-i Harb 27. Hâtem-i Asamm 28. Sehl bin Abdullâh-ı Tüsterî 29. Ma'rûf-ı Kerhî 30.Serîr-i Sakatî 31.Feth-i Mûsılî 32.Ahmed-i Hōrî 33. Ahmed-i Hazreviyye 34. Ebû Türâb-ı Nahşî 35.Yahyâ ibn-i Muâz 36. Şah Şücâ'-ı Kirmânî 37. Yûsuf-ı Hüseyn 38. Ebû Hafs-ı Haddâd 39. Ahmed-i Kassâr 40. Mansûr-ı Ammâr 41. Ahmed ibnü'l-Âsımi'l-Eflâkî 42. Abdullâh-ı Hasan-ı Canak 43. Cüneyd-i Bağdâdî 44. Ömer [bin] Osmân-ı Mekkî 45. Ebû Saîd-i Harrâz 46. Ebu'l-Hasan-ı Nûrî 47. Osmân-ı Hīrî 48. Abdullâh ibnü'l-Celâl 49. Muhammed-i Rûyem 50. İbn-i Atâ 51. İbrâhim bin Dâvûd-ı Nakî 52. Yûsuf-ı Esbât 53. Ebû Ya'kûb İshâk-ı Nehrecûrî 54. Semnûn-ı Mecnûn 55.Muhammedü'l-Mürteiş 56. Ebû Abdullâh-ı Fazl 57. Ebu'l-Hasan-ı Şenbekî 58. Hakîm-i Tirmizî 59. Ebû Bekr-i Varrâk 60. Abdullâh-ı Menâzil 61. Şeyh Aliyy-i İsfehânî 62. Hayr-ı Nessâc 63. Ebû Hamza-i Horasânî 64. Ahmed-i Mesrûk 65. [Ebû] Abdullâh Ahmed-i Mağribî 66. Ebû Aliyy-i Cürcânî (Sonu eksiktir.) 67. Şeyh Ebû Bekr-i Kettânî (Takdim kısmı eksiktir.) 68. [Ebû] Abdullâh Muhammed-i Hafîf 69. Ebû Muhammed-i Cerîrî 70. Mansûr-ı Hallâc

Nüshadan Bâzı Örnekler

Bâzı velîlerdeki eksik kısımlar, yarım kalan cümleler, aralarda kayıp varakların olduğunu, ya da istinsahta karışıklıklar bulunduğunu göstermektedir.[447]

Bâyezîd-i Bestâmî kısmındaki kurukafa menkabesindeki âyet B'deki aynı hatayla yazılmıştır: "…lā yentiḳūn."[448]

Abdullâh-ı Mübârek kısmındaki zinâ eden gençle ilgili menkabe de B'deki gibidir.[449]

4. 1. 8. Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphânesi'nde Bulunan Nüshalar:

Tesbît edebildiğimiz kadarıyla 6 nüsha bulunmaktadır.

65. 42 Kon 3400 (27 Hk 289)[450] (K)

Bu nüsha kahverengi meşin bir cilt içerisindedir. 265x175, 210x130 mm. ebatlarında olup hattı kısmen harekesiz nesih kırmasıdır. 219 varaktır ve sayfalardaki satır sayısı 17'dir. Sayfalar cetvelsizdir. Yeni rakamlarla numaralanmıştır ve kısmen tâkibiyelidir.

"Ve dakı", "nakildür kim" ifâdeleri; bâzı âyet, hadis ve Arapça sözler, bâzı isimler, kelimeler ve ifâdeler kırmızı mürekkeple yazılmıştır.

Müstensih: Velî bin Ali

İstinsah Târihi: 858 (M. 1454)

1a'da eksik bir fihrist vardır. Bu fihristin bitiminde aynı sayfada metin başlamaktadır. Bu kısımda yazının soyulması sebebiyle okunamayan kısımlar mevcuttur.

---

[447] **Bkz**: 375a ve b.

[448] **Bkz:** 111a/2-3

[449] **Bkz**: 157a/12-14;157b/1-3

[450] Kültür Bakanlığı'nın "Yazmalar" sitesinde iki ayrı *Tezkiretü'l-Evliyâ* nüshası olarak görünen bu tasnif numaralarındaki kayıtlar aynı nüshaya âittir. Kütüphâne görevlilerinden edindiğimiz bilgiye göre, bu nüsha 1994'te Gaziantep İl Halk Kütüphânesi Koleksiyonu'ndan Bölge Yazma Eserler'e aktarılmıştır. Burada yeni bir tasnif numarasıyla kaydedildiği halde eski numara sistemden kaldırılmayınca bu karışıklık doğmuştur. Biz ikinci kayıttaki bilgileri esas alacağız.

Başı: "Bismi'llāhi'r-Raḥmāni'r-Raḥīm. El-ḥamdu lillāhi rabbi'l-ʿālemīn. Ve'ṣ-ṣalātu ve's-selāmu ʿalā seyyidinā Muḥammedin ḫātemi'n-nebiyyīn. Ve ʿalā ālihī ve ṣaḥbihī ecmaʿīn.

Ammā baʿd: Ḳur'ān ve ḥadīṯden ṣoñra hīç evliyā ve meşāyıḫ [sözinden][451] yigrek, ʿālī söz yoḳdur. (…)"

Sonu: "Naḳldur kim ḳaçan Manṣūr'ı asdılar, İblīs geldi, eyitdi kim: 'Bir ene sen didüñ, bir ene ben didüm. Sen ene'l-Hak didüñ, ben ene ḫayrun didüm. Saña raḥmetu'llāhi ʿaleyh didiler, baña laʿnetu'llāhi ʿaleyh didiler.' Manṣūr eyitdi: 'Sen benbenlik birle didüñ, ben benbenligi benden ıraḳ ḳıldum. Nite kim ḥālüm işbudur.' Raḥmetu'llāhi 'aleyh. Raḥmeten vāsiʿaten."

İstinsah Kaydı: "Temmeti'l-kitāb, bi-'avni'llāhi'l-meliki'l-vahhāb ve hüsni tevfīḳıh. Ve salla'llāhu ʿalā seyyidinā Muḥammedin ve selāmuhū ecmaʿīn

Temmeti'l-kitāb, bi-'avni'llāhi ta'alā. Ve [ʿan] yedi ʿabdi'ż-żaʿīfi'n-naḥīfi'l-muḥtāc ilā raḥmetillāhi, Velī bin ʿAlī. Ġaferallāhu lehū ve li vālideyhi ve li üstādī ve li ḫulefāʾi ve li cemīʿi'l-müslimīne ve'l-müslimāt.

Tārīḫi fī evāʾili Ẕilḳaʿde sene semān ve hamsīn ve semān miʾe."

Muhtevâsı:

Bu nüsha 70 velînin menâkıbını içermektedir. Takdimler "ol… ol…" şeklinde Türkçe zamir yapısındadır.

Velîler: 1. Ebû Muhmmed Ca'fer-i Sâdık 2. Üveysi'l-Karânî 3. Hasan-ı Basrî 4. Mâlik bin Dînâr 5. Muhammed-i Vâsı' 6. Habîb-i Acemî 7. Ebû Hâzım-ı Medenî 8. Utbetü'l-Gulâm 9. Râbiatü'l-Adeviyye 10. Fuzayl bin İyâz 11. İbrâhîm bin Edhem 12. Bişr-i Hâfî 13. Ze'n-nûn-ı Mısrî 14. Bâyezîd-i Bestâmî 15. Abdullâh-ı Mübârek 16. Süfyân-ı Sevrî 17. Ebû Aliyy-i Şakîk 18. Ebû Hanîfe-i Kûfî 19. İmâm-ı Şâfiî 20. Ahmed ibni Hanbel 21. Dâvûd-ı Tâyî 22. Hâris-i Muhâsibî 23. Ebû Süleymân-ı Darânî 24. Muhammed-i Semmâk 25. Muhammed ibn-i Eslem-i Tûsî 26. Ahmed-i

[451]Mihrişah Sultan/166'dan tamamlanmıştır.

Harb 27. Hâtim-i Asam 28. Sehl bin Abdullâh-ı Tüsterî 29. Ma'rûf-ı Kerhî 30. Seriyy-i Sakatî 31. Feth-i Mûsılî 32. Ahmed-i Hōrî 33. Ahmed-i Hazreviyye 34. Ebû Türâb-ı Nahşî 35. Yahyâ bin Maâd 36. Şah Şücâ'-ı Kirmânî 37. Yûsuf bin Hüseyn 38. Ebû Hafs-ı Haddâd 39. Hamdûn-ı Kassâr 40. Mansûr-ı Ammâr 41. Ahmed bin Âsım 42. Abdullâh-ı Hanîk 43. Cüneyd-i Bağdâdî 44. Ebû Osmân-ı Mekkî 45. Bû Saîd-i Harrâz 46. Ebu'l-Hasan-ı Nûrî 47. Osmân-ı Hīri 48. Abdullâh-ı Cellâ 49. Ebû Muhammed-i Rûyem 50. İbn-i Attâr 51. İbrâhim [ibn-i] Dâvud 52. Yûsuf-ı Esbât 53. Ebû Ya'kûb 54. Semnûn-ı Mecnûn 55.Muhammed-i Mürteiş 56. Ebû Abdullah-ı Fuzayl 57. Ebu'l-Hasan 58. Hakîm-i Tirmîdî 59. Ebû Bekr-i Varrâk 60. Abdullâh-ı Menâzil 61. Şeyh Alî bin Sehl-i İsfehânî 62. Hayr-ı Nessâc 63. Ebû Hamza-i Horasânî 64. Ahmed-i Mesrûk 65. Abdullâh-ı Azelî (?) 66. Ebû Aliyy-i Cürcânî 67. Şeyh Ebû Bekr-i Kettânî 68. [Ebû] Abdullâh Muhammed-i Hafîf 69. Ebû Muhammed-i Harîrî 70. Mansûr-ı Hallâc

Nüshadan Bâzı Örnekler

Câfer-i Sâdık kısmındaki 2 beyitlik Arapça şiirin sâdece Arapçası vardır, tercümesi yapılmamıştır. Veliyyüddin Efendi/1643'te Arapçası da bulunmaz.

Bâyezîd-i Bestâmî kısmındaki kurukafa menkabesi şu şekildedir: (76b/9-14)

"Bāyezīd yola girüp gitdi. Yol üzerinde bir ādem başın buldı ḳuru ve anuñ üzerine yazılmış ki: "*Ṣummun, bukmun, ʿumyun, fe hum lā yaʿḳilūn*." Bāyezīd bir naʿra urdı ve ol ḳuru başı götürdi, pes öpdi, eyitdi: "Ṣūfī başına beñzer kim Ḥaḳḳ'uñ ʿaẓameti içinde yoyulmış ve belüsüz olmış. Ne ḳulaġı var kim lem-yezel ḫiṭābın işide ve ne gözi var kim lā-yezāl cemālin göre ve ne dili var kim anuñ ululıġın aña ve ne ʿaḳlı var kim bir ẕerre anuñ maʿrifetin bile."

Abdullâh-ı Mübârek kısmındaki zinâ eden gençle ilgili menkabe şu şekildedir: (96b/8-13)

"Bir gün bir yigit ʿAbdu'llāh'a geldi ve eline ayaġına düşüp zārılıḳ birle aġladı. ʿAbdu'llāh eyitdi: "N'oldı saña?" Ol yigit eyitdi: "Bir yazuḳ işledüm, anuñ udından aġlarvan ve işüme peşīmān oldum, eyitmege utanurvan." ʿAbdu'llāh eydür:

“Eyitmek gereksin.” Yigit eyitdi: “Kendü anam-ıla zinā ḳıldum.” ʿAbdu’llāh eyitdi: “Ḳorḳdum idi kim ġaybet eylemiş olasın. Pes ġaybet zinādan daḫı yavuzdur.”

Ze’n-nûn’un sonundaki beyit: (75a/2-4)

Tañrı ḳorḳusı sökel ḳıldı beni
Tañrı arzūsı göyündürdi beni

Tañrı sevgüsi uş öldürdi beni
Uş girü Tañrı diri ḳıldı beni

Hallâc-ı Mansûr’daki Arapça şiirin tercümesi: (210b/15-17)

“Benüm nedīmüm hīç ẓulm eylemez. Beni ḳonuḳlıġa ḳıġırdı. Ḳonuḳ issi ḳonuġa içirür gibi baña içürdi. Ḳaçan ḳadeḥ bir kez yörendi, pes ḳılıc dartup üstüme geldi. Ol kişinüñ kim temüz günlerinde esig süci içe, esriye, işbudur.”

66.15 Hk 759[452]

Bu nüsha sırtı siyah meşin, kapakları ebru kağıt kaplı mukavva bir cilt içerisindedir. 205x145, 155x90 mm. ebatlarındadır ve 211 varaktır. Hattı harekeli nesihtir. Sayfalardaki satır sayısı 11’dir ve sayfalar cetvelsizdir. Numaralı ve tâkibiyelidir. Nüshanın baş tarafında fihrist bulunur. Metnin başlangıcında eserin Farsça aslında da bulunan Arapça duâ girişi vardır.

Nüshaların çoğunda kırmızı mürekkeple gördüğümüz âyet, hadis, Arapça sözler, bâzı ifâdeler ve kelimeler bâzı yerlerde kırmızı mürekkeple; bâzı yerlerde mor tonunda bir mürekkeple yazılmıştır.

Müstensih: Bulunmamaktadır.

İstinsah Târihi: Bulunmamaktadır.

Başı: “Hāẕā Kitābu Teẕkireti’l-Evliyā –ḳaddesa’llāhu ervāḥehum.

Eʿūẕu bi’llāhi mine’ş-şeyṭāni’r-racīm, bismi’llāhi’r-raḥmāni’r-raḥīm. El-ḥamdu li’llāhi’l-cevādi bi-efḍali envāʿi’n-niʿām. El-mennānu bi-eşrefi eṣnāfi’l-ʿatāʾ

[452] T grubundandır.

(…) ve sellim tesliman keşīra. Ammā baʿdu: çün Ḳurʾān'dan ve ehādīşden şoñra hīç meşāyıḫ sözlerinden maḳbūl söz yoḳdur. Zīrā ki bunlaruñ sözleri netīce-i ḥāldir, şemere-i ḳāl degildür. Belki ʿayn-ı ʿayāndandır, taḳdīr-i beyāndan degil. (…)"

Sonu: "Ḫalīfe eydür: "Şerbet iç, ʿaḳluñ tamām olsun." didi. Pes ḳāḍīlıġı Şerīk'e virdiler. Pes Ebū Hanīfe…"

Nüsha sonu eksik olarak bu şekilde bitmektedir.

İstinsah Kaydı: Bulunmamaktadır.

Muhtevâsı:

Bu nüsha T kolundan olup 18 velîyi ihtivâ eden eksik bir nüshadır.

Velîler: 1. Ebû Muhammed Ca'fer-i Sâdık 2. Üveyse'l-Karânî 3. Hasan-ı Basrî 4. Mâlik-i Dînâr 5. Muhammed-i Vâsı' 6. Habîb-i Acemî 7. Ebû Hâzım-ı Medenî 8. Atebetü'l-Gulâm 9. Râbiatü'l-Adeviyye 10. Fuzayl ibn-i İyâz 11. İbrâhîm bin Edhem 12. Bişr-i Hâfî 13. Ze'n-nûn-ı Mısrî 14. Ebû Yezîd-i[453] Bestâmî 15. Abdullâh-ı Mübârek 16. Süfyân-ı Sevrî 17. Ebû Aliyy-i Şakîk 18. Ebû Hanîfe-i Kûfî (Sonu eksiktir.)

Nüshadan Bâzı Örnekler

Câfer-i Sâdık kısmındaki Arapça şiirin tercümesi nüsha kolundaki diğer yazmalardaki gibi kaydedilmiştir:

"Gitdi vefā şunuñ gibi kim gitdi dünki gün…"

Bâyezîd-i Bestâmî kısmındaki kurukafa menkabesindeki âyet doğrudur: "…lā yaʿḳilūn."

Abdullâh-ı Mübârek bölümündeki zinâ eden gençle ilgili menkabe yine "anam-ıla zinâ kıldum" şeklindedir.

Bu eksik nüshayla ilgili vereceğimiz temel bilgiler bunlardan ibârettir.

[453] Takdimde bu şekilde yazılmıştır. Metnin içinde "Bâyezîd" şeklindedir.

67.15 Hk 833 (K2)[454]

Bu nüsha yıpranmış kahverengi meşin bir cilt içerisindedir. 213x146-165x103 mm. ebatlarındadır. 192 varaktır. Hattı harekeli nesihtir. Sayfalardaki satır sayısı 17'dir. Sayfalar cetvelsizdir. Yeni rakamlarla numaralı ve tâkibiyelidir. Tâmir görmüş varaklar vardır. Kitabın baş tarafında velîler fihristi bulunur.

Müstensih: Bulunmamaktadır.

İstinsah Târihi: Bulunmamaktadır.

Başı: "Bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm. E lā inne evliyāʾallāhi lā ḫavfun ʿaleyhim ve lā hum yaḥzenūn.[455]

El-ḥamdu li'llāhi'l-ḳaviyyi'l-ḳadīr. el-ʿalīmu'l-ḫabīru'l-münezzehi ani'ş-şerīki ve'l-vezīr. Müẕillü'ş-şerīfi ve'l-ḫatīr. Ve muʿizzu'z-zelīli ve'l-ḫaḳīr. Şükr ol Tañrı'ya kim ḳavīdür hem ḳadīrdür hem ʿalīmdür hem ḫabīr. (…)"

Sonu: "...bizüm sırrumızı bizden ayruġa söyledi. Her kim sırrı beklemeye, cezāsı budur didi. Nakildür (…)."

Nüsha bu şekilde bitmektedir.

İstinsah Kaydı: Bulunmamaktadır.

Muhtevâsı:

Bu nüsha B grubundan eksik bir nüshadır. Bâzılarındaki eksik kısımlarla beraber 34 evliyânın menâkıbını içerir. Takdimler de B nüshasındaki gibi karışık yapıdadır: "Ol…ol…" yapısıyla başlanıp Süfyân-ı Sevrî'de "ân"a geçilmiştir. Ebû Hanîfe-i Kûfî'de tekrar "ol"a dönülmüşse de Ahmed-i Hanbel'den îtibâren bir kez daha "ân"a geçilerek nüsha bu yapıyla tamamlanmıştır.

Velîler: 1. Ebû Ca'fer-i Sâdık 2. Üveyse'l-Karânî (Sonu eksiktir.) 3. Hasan-ı Basrî 4. Mâlik bin Dînâr 5. Muhammed-i Vâsı' 6. Habîb-i Acemî 7. Ebû Hâzım-ı Medenî 8. Utbetü'l-Gulâm 9. Râbia-i Adeviyye 10. Fuzayl bin İyâz 11. İbrâhîm-i Edhem 12. Bişr-i Hâfî 13. Zü'n-nûn-ı Mısri 14. Bâyezîd-i Bestâmî 15. Abdullâh-ı

[454]B grubundandır.
[455]Yûnus-10/62

Mübârek 16. Süfyân-ı Sevrî 17. Ebû Aliyy-i Şakîk 18. Ebû Hanîfe-i Kûfî 19. İmâm-ı Şâfiî 20. Ahmed-i Hanbel 21. Dâvûd-ı Tâyî 22. Hâris-i Muhâsibî 23. Ebû Süleymân-ı Darânî 24. Muhammed-i Semmâk 25. Muhammed bin Eslem-i Tûsî (Sonu eksiktir.) 26. Yûsuf bin Hüseyn (Başı eksiktir.) 27. Ebû Hafs-ı Haddâd 28. Ahmed-i Kassâr 29. Mansûr-ı Ammâr 30. Ahmed bin el-Âsımi'l-Entâkî 31. Abdullâh bin Hasan-ı Hanak 32. Cüneyd-i Bağdâdî 33. Ömer [bin] Osmân-ı Mekkî (Sonu eksiktir.) 34. Mansûr-ı Hallâc (Başı ve sonu eksiktir.)

Nüshadaki Eksik Varaklar

Aralarda fazla miktarda olduğunu tahmin ettiğimiz eksik varaklar vardır; fakat numaralanırken bunlar dikkate alınmamıştır. Tesbît edebildiğimiz varak eksiklikleri şu kısımlardadır:

15b'de Veyse'l-Karanî anlatılırken 16a'da Hasan-ı Basrî'ye geçilmiştir. Eksik varak ya da varakları tâkibiye de ele vermektedir. 15b'de "üç" tâkibiyesi varken 16a "ol velîler sadrı" sözleriyle başlamaktadır.

Muhammed bin Eslem 150b'de sonu eksik olarak kesilmektedir. 151a'da baş tarafı eksik olarak Yûsuf bin Hüseyn'e geçilmiştir. Bu nüsha grubunun tam olan nüshalarında ikisi arasında var olan 11 velî bu yazmada eksiktir.

Ömer bin Osmân-ı Mekkî bölümünde de benzer bir durum görmekteyiz: Sonu eksik olarak kesilmekte ve sonraki varakta baş tarafı eksik olarak Hallâc-ı Mansûr başlamaktadır. Oysa tam olan nüshalarda bu iki isim arasında 25 velî daha vardır. Bu nüshada Hallâc'ın son kısmı da noksandır.

Nüshadan Bâzı Örnekler

Bâyezîd-i Bestâmî kısmındaki kurukafa menkabesindeki âyet, nüshanın dâhil olduğu gruptaki nüshaların genelindeki gibi hatâlıdır: "…lā yentiḳūn."

Abdullâh-ı Mübârek kısmındaki zinâ eden gençle ilgili menkabe de B'deki gibidir. Bu nüsha grubunda söz konusu menkabe öncesinde gıybetle ilgili anlatma yoktur. Adetâ iki hadiseyi harmanlamış şekilde olan zinâ eden gençle ilgili menkabe yer alır.

Bu nüshada farklı bir durum olarak Bâyezîd-i Bestâmî kısmına denk gelen 92a'nın başında metnin bitirildiği; fakat bu bitirme ifâdesinden sonra aynı sayfada Bâyezîd-i Bestâmî menkabeleriyle devâm edildiği görülmektedir:

"…derḥāl āvāz işitdiler, gördiler kim Bāyezīd havā yüzinde Allah diyüp naʿra ururdı ve dört yanınaḥayḳırurdı. Çün kāfir çerisi anı işitdi, derḥāl sınıḳdı. İslām çerisi nuṣret bulup sevindiler."

Temmeti'l-kitābu'ş-şerīf bi-ʿavni'llāhi'l-meliki'r-raʾūf fī āḫiri şehri Receb ʿalā yedi'l-ʿabdi'ż-żaʿīfi'l-faḳīri'l-ḥaḳīr Dede Şeyḫ Hüsāmeddin bin Şeyḫ Ḫızır (?) ġafera'llāhu lehum ve li cemīʿi'l-müʾminīne ve'l-müʾmināṭ, ecmaʿīn.

Naḳldur kim bir gün Bāyezīd ḳatına bir kişi geldi. Şeyḫ aña ṣordı kim: "Ḳandan gelürsin?" Eyitdi: "Şeyḫ Ḥażretinden gelürem." Şeyḫ eyitdi: "Ben daḫı Şeyḫ ḳatından gelürem." Ol kişi eyitdi: "Yā ben seni anda görmedümdi." Bāyezīd eyitdi: "Girçeksin. Ben perde içinde-y-idüm sen ṭaşrada idüñ. Ṭaşradaġılar içeridekileri görmez."

68. 15 Hk 1966[456]

Bu nüsha şemseli, kahverengi meşin bir cilt içerisindedir. Kütüphâne kataloğunda Burdur İl Halk Kütüphânesi koleksiyonundan olması dışında bir bilgi bulunmamaktadır. İncelemelerimiz sonucunda nüshayla ilgili şunları söyleyebiliriz: 193 varaktır ve hattı harekeli nesihtir. Sayfalardaki satır sayısı 13'tür. Sayfalar cetvelsizdir. Numaralı ve tâkibiyelidir. Yapraklarda rutubet lekeleri oluşmuştur. Tâmir görmüş varakları vardır.

"Nakildür kim", "bir dahı", âyet, hadis ve Arapça sözlerde kırmızı mürekkep kullanılmıştır. Kitabın zahriyesinde "Şeyh Alî Efendizâde Ömer Efendi'nin emânetidir." yazılıdır. Metnin başlangıcında eserin Farsça aslının baş tarafında da bulunan Arapça duâ girişi vardır.

Müstensih: Bulunmamaktadır.

İstinsah Târihi: Bulunmamaktadır.

[456] T grubundandır.

Başı: “Kitābu Teẕkireti’l-Evliyā

Bismi’llāhi’r-Raḥmāni’r-Raḥīm. Ve bihī nesteʿīnu. El-ḥamdu li’llāhi’l-cevādu bi efḍali envāʿi’n-niʿām. El-mennāni bi eşrefi eşnāfiʿl-ʿatāʾ. (…) ve sellim tesliman keşīra Ammā baʿdu: Çün Ḳurʾāndan ve eḥādīşden şoñra hīç meşāyıḫ sözlerinden üsdün söz yoḳdur. Zīrā ki bunlaruñ sözleri netīce-i ḥāldür, degül kim şemere-i ḳāl. ʿAyn-ı ʿayāndandur, taḳdīr-i beyāndan degül. (…)”

Sonu: “Naḳildür kim çünki Ḥüseyn-i Manṣūr’ı berdār eylediler, İblīs ʿaleyhi’l-laʿne anı gördi, eyitdi: ‘Bir kez ene ben didüm ve bir kez ene sen didüñ. Sen ene’l-ḥaḳ didüñ ve ben ene ḫayrun didüm. Beni laʿnet itdi ve saña raḥmet itdi. Bunda ḥikmet nedür?’ Ḥüseyn eyitdi: ‘Sen eneden murād kendüni itdüñ, ve ben eneyi kendüzümden ıraḳ itdüm. Hāl işbudur.’ didi. Raḥmetuʿllāhi ʿaleyh.

Temmet hāzihi’n-nüshati’ş-şerīfeti ve ḥüsni’t-tevfīḳ. Ve salla’llāhu ʿalā seyyidinā Muḥammedin ve ālihī ecmaʿīn.”

İstinsah Kaydı: Bulunmamaktadır.

Muhtevâsı:

Bu nüsha da eksik nüshalar arasındadır. Toplam 19 velînin menâkıbını ihtivâ eder:

Velîler: 1. Ebû Muhammed Ca’fer-i Sâdık 2. Üveyse’l-Karânî 3. Hasan-ı Basrî 4. Mâlik-i Dînâr 5.Muhammed-i Vâsı’ 6. Habîb-i Acemî 7. Ebû Hâzım-ı Medenî 8. Utbetü’l-Gulâm 9. Râbiatü’l-Adeviyye 10. Fuzayl ibn-i İyâz 11. İbrâhîm-i Edhem 12. Bişr-i Hâfî 13. Ze’n-nûn-ı Mısrî 14. Bâyezîd-i Bestâmî 15. Abdullâh bin Mübârek 16. İmâm-ı Şâfiî 17. Cüneyd-i Bağdâdî 18. İbn-i Atâ 19. Mansûr-ı Hallâc

Nüshadaki Eksik Varaklar

Nüshada Abdullâh bin Mübârek’ten sonra İmâm-ı Şâfiî’ye geçilmiştir. Bunun sebebi varaklardaki eksiklik değildir. 158b’de Abdullâh-ı Mübârek bitmekte ve İmâm-ı Şâfiì başlamaktadır. 164a’da Şâfiî’nin ardından Cüneyd-i Bağdâdî’ye geçilmesi de aynı şekilde olmuştur. Oysa bilindik düzende ikisinin arasında 23 isim

daha vardır; fakat bu nüshada söz konusu velîler atlanmıştır. 179b'de Cüneyd'den sonra İbn-i Atâ başlar. 182b'de İbni Atâ'nın bitmesiyle de nüshadaki son isim olan Hallâc-ı Mansûr'a geçilir.

Nüshadan Bâzı Örnekler:

Bu nüsha T kolundandır. Bu koldaki nüshalarda bulunan beyit tercümeleri bu nüshada da mevcuttur.

Veyse'l-Karanî kısmındaki Farsça beytin tercümesini alalım:

Her kimüñ sen olmayasuñ varlıgından aṣṣı ne

Nesnesi olmasa, sen anuñ olana ne ziyān

Yine bu koldan gelen nüshalarda sebepler kısmında, eserin Türkçeye çevrilmesiyle ilgili bir ifâdeye nâdiren tesâdüf edilmekte, genellikle Attâr'ın ifâdesinin tercüme edilmesiyle yetinilmektedir. Bu nüshada da "Kur'an ve hadîsi anlamak için sarf ve nahiv bilgisi gerektiği; fakat bunlar Arap dilince oldukları için halkın çoğunun bunlardan haz almadığı" ifâdesini görmekteyiz.

Bâyezîd-i Bestâmî kısmındaki kurukafa menkabesinde geçen âyet, yine geldiği kola uygun olarak doğru yazılmıştır: "…lā yaʿḳilūn"

Abdullâh-ı Mübârek kısmında hem gıybetle ilgili menkabe hem de zinâ eden gençle ilgili menkabe yazılmıştır. Bu da geldiği kola uygundur:

Naḳildür kim bir gün anuñ ḳatında ġaybet kelecisi çıḳdı. Ol eyitdi: "Ben hīç kimsenüñ ġaybetin söylemeyem. Bārī eger söyler-isem atamuñ ve anamuñ söyleyem ki müzdüm ayruġa varmaya, atama ve anama vara."

Naḳildür kim bir gün bir yigit 'Abdu'llāh ḳatına geldi. Zārī ḳılup aġladı. 'Abdu'llāh eyitdi: "N'olduñ, aġlarsın?" Ol yigit eyitdi: "Bir günāh işledüm, anuñ udından aġlarvan. İmdi ol işüme peşīmān oldum. Eyitmege utanurvan." Abdu'llāh eyitdi: "Eyitmek gereksin." Ol yigit eyitdi: "Anam-ıla zīnā itdüm." Abdu'llāh eyitdi: "Ben sandum ki kimsenüñ ġaybetin söyledüñ. Pes ġaybet söylemek daḫı artuḳdur." didi.

69. 15 Hk 2169/2[457]

Bu nüsha mıklepli kahverengi meşin bir cilt içerisindedir. 280x195x125 mm. ebatlarında olup bulunduğu mecmûanın 69b-203a varakları arasında yer alır. Hattı harekeli nesihtir. Sayfalardaki satır sayısı 15'tir. Sayfalar çift çizgi kırmızı cetvel içine alınmıştır. Yeni rakamlarla kısmen numaralıdır ve tâkibiyelidir. "Nakildür kim", "ve'l-âhir" ifâdeleri, âyet, hadis ve Arapça sözler, bâzı kelimeler kırmızı mürekkeple yazılmıştır.

Müstensih: Bulunmamaktadır.

İstinsah Târihi: 956 (M. 1549)

Başı: "Bismi'llāhi'r-Raḥmāni'r-Raḥīm. El-ḥamdu lillāhi rabbi'l-ʿālemīn. Ve's-salātu ve's-selāmu ʿalā seyyidinā Muḥammedin ḫātemiʿn-nebiyyīne ve alā ālihī ve sahbihī ecmaʿīn. Ammā baʿdu, Ḳurʾān'dan ve hadīṯden sonra hīç evliyā ve meşāyıḫ sözinden yigrek ve yüksek söz yoḳdur. (…)"

Sonu: "(…) Vaḥdehū lā şerīke lehū didi. Zīrā ki dimişlerdür ki lā ilāhe illa'llāhu ehlinüñ sini ḳarañuluġı ve ḳıyāmet olmaya. Raḥmetu'llahi ʿaleyhi, raḥmeten vāsiʿaten. Temmeti'l-kitab bi-ʿavnillāhi taʿālā."

İstinsah Kaydı: Taḥrīren fī evāḫiri şehri cemāziye'l-evvel, sene sitte ve ḫamsīne ve tisʿamiye.

Muhtevâsı:

Bu nüsha Câfer-i Sâdık'la başlayıp Ahmed-i Hanbel'le biten ve 20 velînin menâkıbını ihtivâ eden eksik bir nüshadır. Takdimler "ol…, ol…" şeklindedir.

Velîler: 1. Ebû Muhammed Ca'fer-i Sâdık 2. Üveys-i Karânî 3. Hasan-ı Basrî 4. Mâlik bin Dînâr 5. Muhammed-i Vâsı' 6. Habîb-i Acemî 7. Ebû Hâzım-ı Medenî 8. Utbetü'l-Gulâm 9. Râbiatü'l-Adeviyye 10. Fuzayl ibn-i İyâz 11. İbrâhim ibn-i Edhem 12. Bişr-i Hâfî 13. Ze'n-nûn-ı Mısrî 14. Bâyezîd-i Bestâmî 15. Abdullâh-ı Mübârek 16. Süfyân-ı Sevrî 17. Ebû Aliyy-i Şakîk 18. Ebû Hanîfe-i Kûfî 19. İmâm Şâfiî 20. Ahmed-i Hanbel

[457] T grubundandır.

Nüshadaki Eksik Varaklar

Nüshanın son kısmında eksik varak ya da varaklar vardır. Fakat numaralar sonradan konulduğu için bu eksiklik dikkate alınmadan numaralanmıştır. Metin 203a'da bitmektedir. 202b'nin sonu şu şekildedir:

Ve daḫı eyitdiler: "Ṣādıḳlıḳ vasfın eyitgil." Eyitdi: "Siz daḫı ṣādıḳlar esrārın götürüñ kim ben size ṣādıḳlar vasfın eyleyem."

Sayfada "sordılar" tâkibiyesi vardır; fakat 203a "Vahdehû lâ şerîke lehû" ifâdesiyle başlar.

Nüshadan Bâzı Örnekler

Bu nüsha T grubundandır. Menkabelerle ilgili durumlar, T1004'te Abdullâh-ı Mübârek kısmındaki zinâyla ilgili menkabedeki farklı durum hâriç, bu gruba uygundur. Manzum kısımlar da bu koldaki nüshaların genel durumuna muvâfıktır.

Bâyezîd-i Bestâmî kısmındaki kurukafa menkabesinde geçen âyet doğru yazılmıştır: "…lā yaʿḳilūn."

Abdullâh-ı Mübârek kısmındaki zinâ eden gençle ilgili menkabeden önce gıybetle ilgi anlatma da yer alır: (180b)

Anuñ ḳatında ġaybet kelecisin çıḳardılar. Eyitdi: "Eger ben kimsenüñ ġaybetin söylese-y-idüm atamuñ ve anamuñ söyleyedüm kim müzdümi ayruġa virmekden atama ve anama virmek yigrekdür."

Naḳildür kim bir gün bir yigit 'Abdu'llāh'a geldi. Eline ve ayaġına düşdi, zārılıḳ birle aġladı. 'Abdu'llāh eyitdi: "N'oldı saña?" Ol yigit eyitdi: "Bir günāh işledüm, anuñ udından aġlaram ve işüme peşīmān oldum, eyitmege utanuram." Abdu'llāh eyitdi: "Eyitmek gereksin." Yigit eyitdi: "Kendü anam-ıla zīnā ḳıldum." Abdu'llāh eyitdi: "Ben ḳorḳdum kim ġaybet itmiş olasın. Pes ġaybet zinādan daḫı yavuzdur."

70. BY 6886 (07 El 2563)[458]

Kapakları desenli kağıtla kaplı, kenarları çehar kûşe kahverengi meşin bir cilt içerisinde olan bu nüsha, 207x152- 161x100 mm. ebatlarındadır. 265 varaktır ve hattı rikadır. Sayfalardaki satır sayısı 21'dir. Sayfalar cetvelsizdir. Eski rakamlarla numaralı ve tâkibiyelidir. Kitabın baş tarafında fihrist vardır. Âyet, hadis, Arapça sözler, bâzı ifâdeler, kelimeler kırmızı mürekkeple yazılmıştır.

Müstensih: Bulunmamaktadır.

İstinsah Târihi: Bulunmamaktadır.

Başı: "Bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm. El-ḥamdu li'llāhi'l-ḳaviyyi'l-ḳadīr. el-alīmi'l-ḫabīr. el-münezzehi ani'ş-şerīki ve'l-vezīr. Müẕillü'ş-şerīfi ve'l-ḫaṭīr. Ve muʿizzu'ẕ-ẕelīli ve'l-ḫaḳīr. Şükr ol Tañrı'ya kim ḳavīdür hem ḳadīrdür, hem ḫabīrdür. (…) ʿAsī ve refīḳ ümmeti muṭīʿdür, ve çerāġ-ı zemīn ve āsumāndur ve maḳsūd-i Yezdān'dur. (…)"

Sonu: "Ve bir ulu anı düşinde gördi: 'Dünyādan ḳurtuldum.' dir-idi. Hevā yüzinde uçar idi, 'El-ḥamdu li'llāh dünyā zindānından ḫalāṣ oldum.' dir idi."

İstinsah Kaydı: Bulunmamaktadır.

Muhtevâsı:

B grubundan olan nüsha, bâzılarındaki eksik kısımlarla beraber 69 velînin menâkıbını ihtivâ eder. Takdimler B nüshasındaki gibi iki şekillidir. "Ol" yapısıyla başlanıp Süfyân-ı Sevrî'de "ân"a geçilmiştir. Ebû Hanîfe'de tekrar "ol"a dönülmüş, Muhammed-i Semmâk'da bir kez daha "ân"a geçilerek nüsha bu yapıyla tamamlanmıştır.

Velîler: 1. Ebû Muhammed Ca'fer-i Sâdık 2. Üveysü'l-Karanî 3. Hasanu'l-Basrî 4. Mâlik ibn-i Dînâr 5. Muhammed-i Vâsı' 6. Habîb-i Acemî 7. Ebû Hâzım el-

[458] Nüsha B grubundandır. Bu demirbaş numarası, nüshanın daha önce kayıtlı olduğu Antalya'daki numaradır. Bölge Yazma Eserler Kütüphânesi'ne aktarıldıktan sonraki yeni demirbaş numarası 6886'dır. Yeni kaydında tavsifiyle ilgili bâzı hatâlı bilgiler düzeltilmiştir; fakat bâzı bilgiler de yeni bir hatâyla değiştirilmiştir. Antalya'daki kayıtta yazar olarak Sinan Paşa gösterilmiştir. Konya Bölge'de yazar olarak "Sinâneddin Yusuf bin Hızır el-Amasî Vâiz el-Mekkî" adını görmekteyiz. **Bkz**. Mütercimler bahsi: Sinâneddin Yusuf bin Hızır el-Amasî Vâiz el-Mekkî

Medenî 8. Atebetü'l-Gulâm 9. Râbia-i Adeviyye 10. Fuzayl bin İyâz 11. İbrâhîm ibn-i Edhem 12. Bişr el-Hâfi 13. Ze'n-nûn el-Mısrî 14. Bâyezîd-i Bestâmî (Sonu eksiktir.) 15. Abdullâh-ı Mübârek (Başı eksiktir.) 16. Süfyân-ı Sevrî 17. Ebu Aliyy-i Şakîk 18. Ebû Hanîfe-i Kûfî 19.İmâm-ı Şâfiî 20. Ebû Süleymân-ı Dârânî (Sonundan kısa bir bölüm vardır.) 21. Muhammed bin es-Semmâk 22. Muhammed bin Eslemi't-Tûsî 23. Ahmed-i Harb 24. Hâtem-i Asamm 25. Sehl ibn-i Abdullâh-ı Tüsterî 26. Ma'rûf-ı Kerhî 27. Seriyy-i Sakatî 28.Feth-i Mûsılî 29.Ahmed-i Hōrî 30. Ahmed-i Hazreviyye 31. Ebû Türâb-ı Nahşî 32. Yahya bin Muâz 33. Şah Şücâ'-ı Kirmânî 34. Yûsuf-ı Hüseyn 35. Ebû Hafs-ı Haddâd 36. Ahmed-i Kassâr 37. Mansûr-ı Ammâr 38. Ahmed bin Âsımi'l-Entâkî 39. Abdullâh-ı Hasan bin Canak 40. Cüneyd-i Bağdâdî 41. Ömer [bin] Osmân-ı Mekkî 42. Ebû Saîdi'l-Harrâz 43. Ebu'l-Hasan-ı Nûrî 44. Osmân-ı Hīri 45. Abdullâh bin el-Celâl 46. Muhammed-i Rûyem 47. İbn-i Atâ 48. İbrâhim bin Dâvud en-Nakî 49. Yûsuf-ı Esbât 50. Ebû Ya'kûb İshâk-ı Nehrecûrî 51. Semnûn-ı Mecnûn 52. Muhammedü'l-Mürteiş 53. Ebû Abdullâh-ı Fazl 54. Ebu'l-Hasan-ı Şengî 55. Hakîm-i Tirmîdî 56. Ebû Bekr el-Varrâk 57. Abdullâh-ı Menâzil 58. Şeyh Aliyy-i İsfehânî 59. Hayru'n-Nessâc 60. Ebû Hamza-i Horasânî 61. Ahmed-i Mesrûk 62. [Ebû] Abdullâh Ahmed-i Mağribî 63. Ebû Aliyy-i Cürcânî 64. Şeyh Ebû Bekr-i Kettânî 65. [Ebû] Abdullâh Muhammed-i Hafîf 66. Ebû Muhammed-i Cerîrî 67. Mansûr-ı Hallâc (Sonu eksiktir.) 68. Ahmed-i Hanbel (261a'da girişi eksik olarak başlayıp 263b'nin başlarında bitmektedir.) 69. Dâvûd-ı Tâyî (263b'de Ahmed-i Hanbel'den sonra başlamaktadır.)

Nüshadaki Eksik Varaklar ve Karışıklıklar

Nüshada eksik varaklar ve birtakım düzen karışıklıkları vardır. Fakat numaralar yazılırken eksiklikler ve atlamalar dikkate alınmadığı için ancak tâkibiyeye ve hâdiselere bakarak bu geçişler farkedilebilmektedir:

Bâyezîd-i Bestâmî 104b'de kesilmiş, 105a'da Abdullâh-ı Mübârek'ten anlatmalara geçilmiştir. Arada eksik varakların bulunduğu gerek 104b'deki "sen"

tâkibiyesine rağmen 105a'nın "oldı" kelimesiyle başlamasından, gerekse hâdiselerin uyumsuzluğundan anlaşılmaktadır.[459]

Ahmed-i Hanbel ve kendisinden sonra başlayan Dâvud-ı Tâyî bölümüne ait varakların Hallâc-ı Mansûr'dan sonraya yerleştirilmiş olmasının sebebi muhtemelen ciltleme ve numaralama sırasında yapılan hatadır. Çünkü nüshanın varakları dağılmış ve tâmir görmüştür.

Nüshadan Bâzı Örnekler

Bâyezîd-i Bestâmî kısmındaki kurukafa menkabesindeki âyet B'deki hatalı şekliyle yazılmıştır: "…lā yentiḳūn."

Abdullâh-ı Mübârek kısmındaki zinâ eden gençle ilgili menkabe de B nüshasındaki gibidir.

3. 1. 9. Erzurum İl Halk Kütüphânesindeki Nüsha:

71. 25 Hk 23927[460]

Bu nüsha sırtı yeşil meşin, üzeri desenli kağıt kaplı mukavva bir cilt içerisindedir. 300x200-190x120 mm. ebatlarındadır. 192 varaktır ve sayfalardaki satır sayısı 17'dir. Hattı harekeli nesihtir. Sayfalar cetvelsiz, eski rakamlarla numaralı ve tâkibiyelidir. Tâmir görmüş varaklar vardır.

Bâzı isimler, kelimeler, "nakildür kim" ifâdeleri kırmızı mürekkeple yazılmıştır.

Müstensih: Bulunmamaktadır.

İstinsah Târihi: Bulunmamaktadır.

Başı: "Hāẕā Kitābu Teẕkireti'l-Evliyā'i rıḍvānu'llāhi ʿaleyhim ecmaʿīn

Bismi'llāḥir-Raḥmāni'r-Raḥīm. El-ḥamdu li'llāhi rabbi'l-ʿālemīn. Ve'ṣ-ṣalātu ve's-selāmu ʿalā seyyidinā Muḥammedin ḫātimu'n-nebiyyīn. Ve ʿalā ālihī ve ṣaḥbihī

[459] Aynı aileden olan N2299'u tamamen transkribe ettiğimiz için Bâyezîd-i Bestâmî'den Abdullâh-ı Mübârek'e geçildiğini menkabeleri karşılaştırarak tesbît ettik.

[460] T grubundan olması muhtemel olan bu nüsha, Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphânesi'nde bulunan dijital kopyasından incelenmiştir.

ecmaʿīn. Ḳurʾān'dan ve ḥadīṯden ṣoñra hīç evliyā ve meşāyıḫ sözinden yigrek ve yüksek söz yoḳdur. (…)"

Sonu: "(…) Ol cemāʿat ki anuñ mürīdleriydi, eyitdiler: 'Ne dirsen bize ki senüñ muḳarreblerüñden idük, münkirler size taş atısarlar.' Ḥüseyn eyitdi: 'Anlaruñ iki ṣevābı var ve sizüñ bir ṣevāb ola.' didi. Eyitdiler: 'Niçün?' Eyitdi: 'Anuñ-çun ki sizüñ baña gümānuñuz eyüdür ve bunlar şerīʿat ḳatılığından ve tevḥidden debrenürler. Tevḥīd şerīʿatuñ aşlıdur, gümān eyüligi ferʿidür.' didi. Meger kim yigit ḥālinde Ḥüseyin bir ʿavrata baḳmış-ıdı, ḫādimine eyitdi: 'Her kim iyle baḳar-ısa böyle aşaġa baḳar.' didi."

İstinsah Kaydı: Bulunmamaktadır.

Muhtevâsı:

Bu nüsha bâzılarındaki eksik kısımlarla beraber 57 velînin menâkıbını içermektedir. Takdimler "ol… ol…" yapısındadır.

Velîler: 1. Ca'fer-i Sâdık 2. Üveys-i Karanî 3. Hasan-ı Basrî 4. Mâlik-i Dînâr 5. Muhammed-i Vâsı' 6. Habîb-i Acemî 7. Ebû Hâzım-ı Medenî 8. Utbetü'l-Gulâm 9. Râbia-i Adeviyye 10. Fuzayl-ı İyâz 11. İbrâhîm-i Edhem 12. Bişr-i Hâfî 13. Ze'n-nûn-ı Mısrî 14. Bâyezîd-i Bestâmî (Sonu eksiktir.) 15. Abdullâh-ı Mübârek (Baş tarafı eksiktir.) 16. Süfyân-ı Sevrî (Sonu eksiktir.) 17. Ebû Hanîfe-i Kûfî (Sonundan az bir kısım vardır.) 18.İmâm-ı Şâfiî (Sonu eksiktir.) 19. Ma'rûf-ı Kerhî (Baş tarafı eksiktir.) 20. Serîr-i Sakatî 21. Ahmed-i Hazreviyye (Başı ve sonu eksiktir, ortalarından bir bölüm vardır.) 22. Yahyâ bin Maâd (Başı eksiktir.) 23. Şah Şücâ'-ı Kirmânî 24. Yûsuf-ı Hüseyn 25. Ebû Hafs–ı Haddâd 26. Hamdûn-ı Kassâr 27. Mansûr ibn-i Ammâr 28. Ahmed bin Âsım-ı Entâkî 29. Abdullâh-ı Çanak 30. Cüneyd-i Bağdâdî 31. Ömer [bin] Osmân-ı Mekkî 32. Bû Saîd-i Harrâz 33. Ebu'l-Hasan-ı Nûrî 34. Osmân-ı Hîrî 35. Abdullâh ibn-i Celâ 36. Ebû Muhammed-i Rûyem 37. İbn-i Atâ 38. İbrahim bin Dâvûd-ı Nakî 39. Yûsuf-ı Esbat 40. Ebu Ya'kub İshâk-ı Nehricûrî 41. Semnûn-ı Mecnûn 42. Ebû Muhammed-i Mürteiş 43. Ebû Abdullâh ibn-i Fazl 44. Ebû Hasan-ı Pûşengî 45. Hakîm-i Tirmîdî 46. Ebû Bekr-i Varrâk 47. Abdullâh-ı Menâzil 48. Şeyh Alî [bin] Sehl-i Sipâhânî 49. Hayr-ı Nessâc 50. Ebû

Hamza-i Horasânî 51. Ahmed-i Mesrûk 52. Ahmed-i Mağribî 53. Ebû Aliyy-i Cürcânî 54. Şeyh Ebû Bekr-i Kettânî 55. Abdullâh-ı Hafîf 56. Ebû Muhammed-i H[ar]îrî 57. Hüseyn-i Mansûr-ı Hallâc (Sonu eksiktir.)

Nüshadaki Eksik Varaklar

Bu nüshada aralarda sayısını bilemediğimiz eksik varaklar vardır. Rakamlarda atlama olmadığı için numaraların sonradan yazıldıkları bellidir. Eksiklerin olduğu kısımların bâzıları şunlardır:

100b'de Bâyezîd-i Bestâmî anlatılırken 101a'da Abdullâh-ı Mübârek'e geçilmiştir. Bâyezîd'in sonu, Abdullâh-ı Mübârek'in baş tarafı eksiktir.

106b'de Şâfiî anlatılırken 107a'da Ma'rûf-ı Kerhî'ye geçilmiştir. İmâm-ı Şafiî'nin sonu, Ma'rûf-ı Kerhî'nin baş tarafı eksiktir.

110b'de Serîr-i Sakatî anlatılırken 111a'da Ahmed-i Hazreviyye'ye geçilmiştir. 112b'de de Hazreviyye kesilerek 113a'da Yahyâ bin Muâz'dan bölümlere atlanmıştır. Serîr-i Sakatî'nin sonu, Hazreviyye'nin hem başı hem son kısmı, Yahyâ bin Muâz'ın ise baş tarafı eksiktir. Hallâc'ın sonunda da eksiklik vardır.

Nüshadan Bâzı Örnekler

Câfer-i Sâdık kısmındaki şiirin sâdece Arapçası vardır. (3a/16-17;3b/1)

Bâyezîd-i Bestâmî kısmındaki kurukafa menkabesindeki âyet doğrudur: "…lā yaʿ ḳilūn."

Abdullâh-ı Mübârek kısmındaki zinâ eden gençle ilgili menkabede "…Kendü anam-ıla zinā ḳıldum. …" ifâdesi vardır.

Hallâc kısmındaki Arapça şiirin tercümesi yazılmıştır: 191b/15-17;162a/1)

Degildür yoldaşum mensūb ḥayfdan[461] nesneye hergiz
Ṣuvarır beni ol resme ki ḳonuḳ ḳonuġı düyeler[462]

[461] "mensub hayfdan" kısmı iki kere yazılmıştır.
[462] "Toylar" kelimesi bu şekilde yazılmıştır. Biz de metinde olduğu gibi kaydetmeyi tercih ettik.

Ḳadeḥ çün eyledi devri, getürdi ḳılıc [u] naṭʿı

Yazın pes ejdehā-ıla süci içen eyit n'eyler.

Bu nüshanın hangi nüsha grubuna girdiğinin anlaşılması için daha detaylı mukâyeseler gerekmektedir. Fakat incelediğimiz kadarıyla bizim düşüncemiz T grubuna dâhil olabileceğidir. Hallâc-ı Mansûr kısmındaki Arapça şiirin tercümesi buna işâret etmektedir.

4. 1. 10. Kastamonu İl Halk Kütüphânesi'ndeki Nüshalar:

72. 3055[463]

Çaharkûşe kahverengi meşin, üstü ebrû kâğıt kaplı mıklebli mukavvâ bir cilt içerisindedir. 255x190-170x120 mm. ebatlarında olup 109 varaktan müteşekkildir. Hattı harekesiz nesihtir. Sayfalardaki satır sayısı 17'dir. Sayfalar tek çizgi kırmızı cetvel içine alınmıştır. Numaralanmamış olan nüsha, tâkibiyelidir.

Müstensih: Bulunmamaktadır.

İstinsah Târihi: Bulunmamaktadır.

Başı: "Naḳldur ki Bāyezid-i Bestāmī eyitdi: Dünyāda yitmiş iki kāmil ḫıżmetine irişdüm. Her birinden nice dürlü maʿārifleri ilāhiyye kesb eyledüm. Āḫır Caʿfer-i Ṣādık'a yetişdüm (…)"

Sonu: "Ve naḳldur ki Şeyḫ Cüneyd eydür: 'Manṣūr'ı düşümde gördüm. ʿAraṣa-i ḳıyāmetde durġutmışlar ve eline bir cām virmişler, ve başın gövdesinden ayırmışlar. Ben sordum: 'Bu kimdür?' 'Ḥallāc-ı Manṣūrdur.' didiler. Ve elinde bir cam tutardı. 'Allāh yolında başı kesilenlere ulaşdırur ve ʿaşḳ harāretiyle cān virenlere virür.' didiler.' Raḥmetullāhi ʿaleyh. Raḥmeten vāsiʿaten. Ve ṣalla'llāhu ʿalā seyyidinā Muḥammedin ve ālihi ve sahbihī ecmaʿīn."

Nüshanın sonunda manzum bir kısım yer alır. Bu kısımdan birkaç beyit aşağıya alınmıştır:

[463] K grubundan olan nüsha Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphânesi'nde bulunan dijital kopyasından incelenmiştir.

“Ḫātimetü’l-kitāb:

(…)

Bu kitābı yazduranı yazanı

Raḥmetüñle yarlıġaġıl Yā ġanī

Ṣāḥibi olsun bunuñ her laḥẓa şād

Dünyāda ve ʿuḳbāda olsun ber-murād

Yā İlāhī ḳıl aña dīdār-ı cenneti

Kim oḳuyup diye yazana raḥmeti

İsteyene olsun mübārek bu kitāb

Söz budur va’llāhu aʿlem bi-ṣ-ṣavāb

Temmeti’l-kitāb ve rabbuna’l-maḥmūd, velehu’l-fażāʾilu’l-ʿalā ve’l-cūd

Ve ṣalla’llāhu ʿalā Muḥammedin ṣalāvatin vedūd.”

Müstensih yukarıdaki ifâdelerden sonra, kitabı okuyanların yazanı rahmetle anmaları dileğini bir kez daha dile getirerek sözlerini tamamlamıştır. Fakat bu hâtimenin ardından metne, Muhammed-i Hanefiyye’den söz edilen bir bölüm eklenmiştir.[464]

İstinsah Kaydı: Bulunmamaktadır.

Muhtevâsı:

Nüsha, bâzılarındaki eksiklerle beraber 68 velînin menâkıbını ihtivâ etmektedir. Takdimler “ol…, ol…” şeklinde Türkçe yapıdadır. Nüshada yer alan velîlerin çoğunun bâzı menkabeleri nüshaya alınmamıştır. Dolayısıyla nüshanın bâzı menkabelerin seçildiği bir özet mâhiyetinde olduğu söylenebilir.

Velîler: 1. Ebû Muhmmed Ca’fer-i Sâdık (Sonundan kısa bir bölüm vardır.) 2. Üveys-i Karanî (Başından kısa bir bölüm vardır.) 3. Hasan-ı Basrî 4. Mâlik bin Dînâr 5. Muhammed-i Vâsı’ 6. Habîb-i Acemî 7. Ebû Hâzım-ı Medenî 8. Râbia-i

[464] Benzer bir ilave V1643’te de görülmektedir. Bu nüshanın sonuna da Muhammed-i Hanefiyye’den söz edilen bir bölüm eklenmiştir.

Adeviyye 9. Fuzayl bin İyâz 10. İbrâhîm-i Edhem 11. Bişr-i Hâfî 12. Ze'n-nûn-ı Mısrî 13. Bâyezîd-i Bestâmî 14. Abdullâh-ı Mübârek 15. Süfyân-ı Sevrî 16. Ebû Aliyy-i Şakîk 17. Ebû Hanîfe-i Kûfî 18. İmâm-ı Şâfiî 19. Ahmed-i Hanbel 20. Dâvûd-ı Tâyî 21. Hâris-i Muhâsibî 22. Ebû Süleymân-ı Darânî 23. Muhammed bin Semmâk 24. Muhammed ibn-i Eslem-i Tûsî 25. Ahmed-i Harb 26. Hâtim-i Asam 27. Sehl bin Abdullah-ı Tüsterî 28. Ma'rûf-ı Kerhî 29. Serîr-i Sakatî 30. Feth-i Mûsılî 31. Ahmed-i Horî 32. Ahmed-i Hazreviyye 33. Ebû Türâb-ı Nahşî 34. Yahyâ bin Muâz (Sonu eksiktir. Aynı sayfada Şah Şücâ'-ı Kirmânî'yle karışmış haldedir.) 35. Şah Şücâ'-ı Kirmânî (Yahyâ bin Muâz anlatılırken ona geçilmiştir.) 36. Yûsuf-ı Hemedânî 37. Ebû Hafs–ı Haddâd 38. Hamdûn-ı Kassâr 39. Mansûr-ı Ammâr 40. Âsım el-Entâkî 41. Cüneyd-i Bağdâdî 42. Şiblî-i Bağdâdî 43. Ömer [bin] Osmân-ı Mekkî 44. Ebû Saîd-i Harrâz 45. Ebu'l-Hasan-ı Nûrî 46. Osmân-ı Pîrî 47. Abdullâh ibnü'l-Celâl 48. Muhammed-i Rûyem 49. İbn-i Atâ 50. İbrâhim bin Dâvûd-ı Rakkî 51. Yûsuf-ı Esbât 52. Ebû Ya'kûb-ı Nehrecûrî 53. Semnûn-ı Mecnûn 54. Muhammed-i Mürteiş 55. Ebû Abdullâh-ı Fazl 56. Ebu'l-Hasan-ı Bûşengî 57. Muhammed [bin] Hakîm-i Tirmîdî 58. Ebû Bekr-i Varrâk 59. Abdullâh-ı Menâzil 60. Şeyh Alî [bin] Eshel-i İsfehânî 61. Ebu'l-Hayr-ı Akta' 62. Ahmed-i Mesrûk 63. [Ebû] Abdullâh Ahmed-i Mağribî 64. Ebû Aliyy-i Cürcânî 65. Şeyh Ebû Bekr-i Kettânî 66. Muhammed-i Hafîf 67. Muhammed-i Harîrî 68. Hüseyn-i Mansûr-ı Hallâc

Abdullâh-ı Mübârek kısmındaki zinâ eden gençle ilgili menkabede "Ser-mest gelüp anam-ıla zinâ eyledüm" ifâdesi geçmektedir. Abdullâh-ı Mübârek de "Ben sandum ki gaybet eylemişsin. Zîrâ gaybet zinâ itmekden dahı eşeddür. Gel tevbe eyle." demektedir.

73. 3972[465]

Bu nüsha sırtı bez mukavva bir cilt içerisindedir. 150x220x190-260 ebatlarında olup 164 varaktır. Hattı harekeli nesihtir. Sayfalardaki satır sayısı 14'tür. Sayfalar cetvelsizdir. Bâzı isimler, "ve nakildür kim", ve'l-âharu" ifâdeleri, âyet,

[465] B grubundan olan nüsha Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphânesi'nde bulunan dijital kopyasından incelenmiştir.

hadis ve bâzı sözler kırmızı mürekkeple yazılmıştır.

Ziyâdesiyle yıpranmış ve tâmir görmüş nüshalardandır. Varakları da karışık haldedir. Dağılmış olan varaklar, birbirinin devâmı olmasına bakılmaksızın rastgele numaralanıp sıralanmıştır. Nüshayla ilgili sağlıklı tesbîtler yapılabilmesi için varakların tekrar kontrol edilerek düzenlenmesi gerekmektedir. Bu sebeple nüshayla ilgili olarak sâdece hangi gruba girdiği belirtilecektir. İçerdiği velî sayısını tesbît etmek bu şartlarda zordur.

Metnin başına Yûnus Sûresi'nin 62. âyeti yazılmıştır. Fakat gerek bu âyetin bir kısmı, gerekse metnin baş tarafındaki satırların sağda kalan yarıları tâmirat sırasında kapatıldığı için okunamamaktadır. Nüsha B grubuna dâhildir. Takdimlerde bu gruptaki nüshaların genelindeki gibi "ol" ve "ân" yapıları birlikte görülmektedir.

Müstensih: Bulunmamaktadır.

İstinsah Târihi: Bulunmamaktadır.

Başı:[466] "[E lā inne evliyāʾallāhi] lāḫavfun ʿaleyhim ve lā hum yaḥzenūn.[467]

[Bi]smi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm. [El-ḥamdu li'llāhi'l-ḳaviyyi'l-ḳadīr. el-alīmi'l-ḫab]īr. el-münezzehi ani'ş-şerīki ve'l-vezīri'l-müẕillü'ş-şerīfi [ve'l-ḫaṭīr. Ve muʿizzu'ẕ-ẕelīli ve'l-ḫaḳīr.] Şükür ol Tañrı'ya kim ḳavīdür hem ḳadīrdür (…)"

Nüshanın sonuna denk gelen kısım Mâlik-i Dînâr bölümünden bir menkabedir.

İstinsah Kaydı: Bulunmamaktadır.

3. 1.11. Konya Karatay Yusuf Ağa Kütüphânesindeki Nüsha:

74. 42 Yu 5014[468]

Şemseli, kahverengi tam meşin cilt içerisindedir. 240x160, 195x115 mm. ebatlarında olup 282 varaktır. Hattı harekeli nesihtir. Sayfalardaki satır sayısı 15'tir.

[466] Nüshadaki eksikler köşeli parantezle tâmir edilmiştir.

[467] Yûnus-10/62 Meali: "Bilesiniz ki Allah dostlarına korku yoktur; onlar üzülmeyecekler de."

[468] B grubundan olan nüsha Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphânesi'nde bulunan dijital kopyasından incelenmiştir. Bu nüsha da hatâlı olarak Sinan Paşa adına kaydedilmiştir.

Sayfalar cetvelsizdir. Hem eski hem yeni rakamlarla numaralıdır; fakat yeni rakamlarla yapılan numaralama varak usûlüne göre değil, sayfa hesâbına göredir. Eski rakamlarla yapılan numaralamada ise varaklar esas alınmıştır.[469] Nüsha tâkibiyesizdir. Bâzı kısımları okunamaz halde olan, yıpranmış bir nüshadır. Tâmir görmüş kısımları vardır. Kitabın baş tarafında bir fihrist yer alır.

Âyet, hadis, Arapça sözler, "nakldur kim" ve başka bâzı ifâdeler, kelimeler kırmızı mürekkeple yazılmıştır.

Müstensih: Ali b. Muzaffer b. Muhammed Pervânî

İstinsah Târihi: 863 (M. 1459)

Başı: "Bismi'llāḥir-Raḥmāni'r-Raḥīm. El-ḥamdu li'llāhi'l-ḳaviyyi'l-ḳadīr. el-ʿalīmi'l-ḫabīr. El-münezzehi ani'ş-şerīki ve'l-vezīr. Müzillü'ş-şerīfi ve'l-ḫatīr. Ve muʿizzu'z-zelīli ve'l-ḫaḳīr. Şükr ol Tañrı'ya kim ḳavīdür hem ḳadīr, hem ʿalīmdür hem ḫabīr. (…)"

Sonu: "Naḳldür kim çünkim Manṣūr'ı aṣdılar, İblīs-i laʿīn ḳarşusına geçdi, eyitdi: 'Yā Mansūr! Sen 'ene'l-Ḥaḳ' didüñ ve ben 'ene'l-ḫayr' didüm. Saña raḥmet oldı ve baña laʿnet oldı. Sebeb nedür?' didi. Ḥallāc eyitdi: 'Sebeb oldur kim sen benlik eyledüñ ve ben benligi kendüzümden ıraḳ eyledüm. Anuñ-ıçun raḥmet buldum' didi. Raḥmetu'llāhi ʿaleyhi. Raḥmeten vāsiʿaten."

İstinsah kaydı: "Temme'l-kitāb, bi-ʿavni'llāhi ve ḥüsne tevfīḳıhī ve ṣalla'llāhu ʿalā seyyidinā Muḥammedin ve ālihi ecmaʿīn. ʿAlā yedi'l-ʿabdi'ż-żaīfi'n-naḥīfi'l-muḥtāc ilā raḥmeti'llāhi taʿālā. ʿAlī bin Muẓaffer bin Muhammedü'l-Pervāni (el-..)[470] [vaḳ]tü'l-ʿasri fi'l-ḥādī ve'l-ʿışrīn Şaʿbāni'l-muʿazzam. Li-sene s̱elāse ve sittīn ve semān miʾe-863. Ve'l-ḥamdu li'llāhi rabbi'l-ʿālemīn."

[469] Biz bu rakamları dikkate alacağız.

[470] Bu kısım silik olduğundan okunamamıştır.

Muhtevâsı:

Bu nüsha 70 evliyânın menâkıbını muhtevîdir. B kolundan gelen nüshada takdimler iki şekillidir. Bu kolun genelinde olduğu gibi "ol…, ol…" yapısıyla başlanıp Süfyân-ı Sevrî'de "ân"a geçilmiştir. Ebu Aliyy-i Şakîk'te "ol", Dâvûd-ı Tâyî'de "ân", Yûsuf bin Hüseyn'de "ol" değişimleri yapılmış, Ebû Hafs–ı Haddâd'da tekrar "ân"a geçilerek nüsha bu yapıyla tamamlanmıştır.

Velîler: 1. Ebû Muhmmed Ca'fer-i Sâdık 2. Üveys Karanî 3. Hasan-ı Basrî 4. Mâlik bin Dînâr 5.Muhammed-i Vâsı' 6. Habîb-i Acemî 7. Ebû Hâzım-ı Medenî 8. Atebetü'l-Gulâm 9. Râbia-i Adeviyye 10. Fuzayl bin Ayyâz 11. İbrâhîm-i Edhem 12. Bişr-i Hâfî 13. Ze'n-nûn-ı Mısrî 14. Bâyezîd-i Bestâmî 15. Abdullâh-ı Mübârek 16. Süfyân-ı Sevrî 17. Ebû Aliyy-i Şakîk 18. Ebû Hanîfe-i Kûfî 19. İmâm-ı Şâfiî 20. Ahmed ibn-i Hanbel 21. Dâvûd-ı Tâyî 22. Hâris-i Muhâsibî 23. Ebû Süleymân-ı Darânî 24. Muhammed bin Semmâk 25. Muhammed ibn-i Eslem-i Tûsî 26. Ahmed bin Harb 27. Hâtim-i Asam 28. Sehl bin Tüsterî 29. Ma'rûf-ı Kerhî 30. Seriyy-i Sakatî 31. Feth-i Mûsılî 32.Ahmed-i Havârî 33. Ahmed-i Hazreviyye 34. Ebû Türâb-ı Nahşî 35. Yahyâ bin Maâd 36. Şah Şücâ'-ı Kirmânî 37. Yûsuf bin Hüseyn 38. Ebû Hafs–ı Haddâd 39. Ahmed-i Kassâr 40. Mansûr-ı Ammâr 41. Ahmed bin Âsım el-Entâkî 42. Abdullâh-ı Çanak 43. Cüneyd-i Bağdâdî 44. Ömer [bin] Osmân-ı Mekkî 45. Bû Saîd-i Harrâz 46. Ebu'l-Hasan-ı Nûrî 47. Osmân-ı Hayrî 48. Abdullâh ibnü'l-Celâ 49. Ebû Muhammed-i Rûyem 50. İbn-i Atâ 51. İbrâhim bin Dâvûd-ı Nakî 52. Yûsuf-ı Esbât 53. Ebû Ya'kûb İshâk-ı Nehrecûrî 54. Semnûn-ı Mecnûn 55. Ebû Muhammedi'l-Mürteiş 56. Ebû Abdullah-ı Fazl 57. Ebu'l-Hasan-ı Bûşengî 58. Hakîm-i Tirmîdî 59. Ebû Bekr-i Varrâk 60. Abdullâh-ı Menâzil 61. Şeyh Aliyy-i İsfehânî 62. Hayr-ı Nessâc 63. Ebû Hamza-i Horasânî 64. Ahmed-i Mesrûk 65. Ahmed-i Mağribî 66. Ebû Aliyy-i Cürcânî 67. Şeyh Ebû Bekr-i Kettânî 68. [Ebû] Abdullâh Muhammed-i Hafîf 69. Ebû Muhammed-i Harîrî 70. Mansûr-ı Hallâc

Nüshadan Bâzı Örnekler

Bâyezîd-i Bestâmî kısmındaki kurukafa menkabesinde geçen âyet B'deki hatalı şekilde yazılmıştır: (79b/4-5) "…lā yenṭiḳūn."

Abdullâh-ı Mübârek kısmındaki menkabe de ufak bir ifâde değişikliyle B'deki gibidir. (107b/4-7)

"…Ḥarem içinde nā-gāh anam-ıla cemʿ olmışam. Abdu'llāh eydür: Ben ṣandum ki ġaybet söyledüñ."

3. 1. 12. Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Kütüphânesi'ndeki Nüshalar

Tesbît edebildiğimiz kadarıyla 2 nüsha bulunmaktadır.

75. Y022.01[471]

Bu nüsha 200x145 mm. ölçülerinde olup 123+4 varaktır. Hattı harekesiz nesihtir; fakat Arapça ifâdeler genelde harekelenmiştir. Sayfalardaki satır sayısı 19'dur. Sayfalar cetvelsizdir. Biri sayfa, diğeri varak usûlüne göre olmak üzere iki ayrı numaralama yapılmıştır.[472] Sayfalar tâkibiyelidir.

Nakildür ki, âyet, hadis ve Arapça ifâdeler kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Başı ve sonu eksik bir nüshadır.

Müstensih: Bulunmamaktadır.

İstinsah Târihi: Bulunmamaktadır.

Başı: "…Ṣordılar kim: 'Mürīde şeyḫ sözin işitmekden fāyide ne olur?' didiler. Cüneyd eyitdi: 'Bunlaruñ sözleri bir çeri gibidür Ḥaḳ çerilerinden. Tā kim ġālib olup şeyṭān çerisini ṣır. Göñül andan meded bulup ḳarār ider.'"

Sonu: "Naḳldur ki bir gün biregü aña ṣordı kim: 'Dünyāda edebden eyü nesne olmaya. Senüñ ne ḳadar edebüñ var ola.' didiler. Şeyḫ eyitdi: 'Ḳırḳ yıldur kim ben ʿayāllerüm içinde burnum sümkürmedüm.' didi. Bir kişi bu ḫaberi işitdi. 'Varayım, şeyḫi ṣınayam.' didi. Ṭurdı görmege geldi kim şeyḫ mescidde namāza

[471] B grubundandır.

[472] Biz varak usulüne göre olanı dikkate alacağız.

meşġūl idi. Ṣabr itdi namāzdan fāriġ olınca. Çünkim şeyḫ ṭaşra çıḳdı, ol kişi şeyḫuñ ardına düşdi."[473]

İstinsah Kaydı: Bulunmamaktadır.

Muhtevâsı

Nüsha, bâzı velîlerdeki eksik kısımlarla beraber 58 evliyânın menâkıbını ihtivâ etmektedir. Takdimlere "ol… ol…" şeklinde Türkçe zamir yapısıyla başlanmış, Süfyân-ı Sevrî'de Farsça "ân" yapısına geçilmiştir. Ebû Aliyy-i Şakîk'te "ol", Dâvûd-ı Tâyî'de "ân", Muhammed bin Eslem-i Tûsî'de "ol", Ahmed-i Harb'de "ân", Ebû Türâb-ı Nahşî'de "ol", Yahyâ ibni Muâz'da "ân", Yûsuf-ı Hüseyn'de "ol" değişimleri yapılmış ve Ebû Hafs-ı Haddâd'da tekrar "ân" yapısına geçilerek nüsha bu yapıyla tamamlanmıştır.

Velîler: 1. Ebû Muhammed Ca'fer-i Sâdık 2. Veyse'l-Karanî 3. Hasan-ı Basrî (iç kısımarında eksiklik vardır.) 4. Mâlik bin Dînâr 5. Muhammed-i Vâsı' 6. Habîb-i Acemî 7. Ebû Hâzım-ı Medenî 8. Utbetü'l-Gulâm (Baş tarafından az bir kısım vardır, devâmı eksiktir.) 9. Râbia-i Adeviyye (Baş tarafı eksiktir.) 10. Fuzayl bin İyâz 11. İbrâhîm-i Edhem 12. Bişr-i Hâfî 13. Ze'n-nûn-ı Mısrî 14. Bâyezîd-i Bestâmî 15. Abdullâh-ı Mübârek 16. Süfyân-ı Sevrî 17. Ebû Aliyy-i Şakîk 18. Ebû Hanîfe-i Kûfî 19. İmâm-ı Şâfiî 20. Ahmed-i Hanbel 21. Dâvûd-ı Tâyî 22. Hâris-i Muhâsibî 23. Ebû Süleymân-ı Dârânî 24. Muhammed bin Semmâk 25. Muhammed bin Eslem-i Tûsî 26. Ahmed-i Harb 27. Hâtem-i Asam 28. Sehl bin Abdullâh-ı Tüsterî 29. Ma'rûf-ı Kerhî 30. Serîr-i Sakatî 31. Feth-i Mûsılî 32. Ahmed-i Harrâzî 33. Ahmed-i Hazreviyye 34. Ebû Türâb-ı Nahşî 35. Yahyâ ibn-i Maâd 36. Şâh Şücâ'-ı Kirmânî 37. Yûsuf ibn-i Hüseyn 38. Ebû Hafs-ı Haddâd 39. Ahmed-i Kassâr 40. Mansûr-ı Ammâr 41. Ahmed ibnü'l-Âsımı'l-Entâkî 42. Abdullâh el-Hasan bin Habak (?) 43. Cüneyd-i Bağdâdî 44. Ömer [bin] Osmân-ı Mekkî 45. Ebû Saîd-i Harrâz 46. Ebu'l-Hasan-ı Nûrî 47. Osmân-ı Hayrî 48. Abdullâh bin Celâ 49. Muhammed-i Rûyem 50. İbn-i Attâr 51. İbrâhîm bin Dâvûd-ı Nakî 52. Yûsuf-ı Esbât

[473] *Tezkiretü'l-Evliyâ* metni bu şekilde sona ermektedir. Sonrasındaki 20 varakta vefkle ilgili meselelerden bahsedilmektedir.

53. Ebû Ya'kûb İshâk-ı Nehrecûrî 54. Semnûnu'l-Mecnûn 55. Ebû Muhammedi'l-Mürtekış 56. Ebû Abdullâh-ı Fazl 57. Ebu'l-Hasan-ı Bûşengî 58. Hakîm-i Tirmidî

Nüshadaki Eksik Varaklar

Nüshada Hasan-ı Basrî kısmına denk gelen 7 ve 8 yazılmış olan varaklar arasında eksik varak veya varaklar vardır. Fakat rakamlar sonradan yazıldığı için onlarda bir atlama yoktur. Bu eksiklik tâkibiyeden ve bağlamdan anlaşılmaktadır. 14 ve 15 yazılmış olan varaklar arasında da benzer bir durum görülmektedir. Burada Utbetü'l-Gulâm'dan Râbiatü'l-Adeviyye'ye atlanmaktadır. İlk isme âit bölümün son kısmı, ikinci isme âit olan bölümün ise baş tarafı eksiktir. *Tezkiretü'l-Evliyâ* metni 123b'de Hakîm-i Tirmizî bölümünde sonu eksik olarak bitmektedir.

Tipik bir B grubu nüshası olan bu yazma hakkında yukarıdaki bilgilerle iktifâ edilecektir.

Nüshadan Bâzı Örnekler

Mukaddime kısmından: (1a/10-15)

"…Ve bir sebeb oldur kim Ḳurʾān ve ḥadīṯ maʿnīlerin bilmeklige luġat ve naḥv ve ṣarf gerekkim nesne anlaya diyu. Meşāyıḫlar sözleri Ḳurʾān ve ḥādiṯ şerḥidür, tā cemīʿ-i ḫāṣ u ʿām andan fāʾide ṭutalar. Gerçi meşāyıḫ sözleri ʿArab dilince idi, Ḫᵛāce ʿAṭṭār raḥmetu'llāhi ʿaleyhi Pārsī diline getürdi ve ben żaʿīf daḫı rūşen Türkī getürdüm, tā kim dükeli müʾminler behremend olup ḥaẓ alalar. Ve ola kim baʿżı yāranlaruñ Pārsī bilmekden ḳuṣūrları ola ve bu Türkī kitābı oḳıyanlar bu żaʿīf miskini kim günāh deñizinde ġarḳ olmışdur, duʿādan ferāmuş itmeyeler. Bāşed ki anlaruñ ḫayr duʿāları berekātında bu ben ne çāreye Ḥaḳ taʿālā raḥmet ḳıla."

Bâyezîd-i Bestâmî kısmındaki kurukafa menkabesinde geçen âyet, B grubu nüshalarında genel bir durum olan hatâlı şekilde yazılmıştır: (35b/4) "…lā yenṭiḳūn."

Abdullâh-ı Mübârek kısmındaki zinâ eden gençle ilgili menkabenin özü B'deki gibidir; fakat kelime kadrosunda farklılıklar vardır: (49b/8-11)

Bir gün bir yigit gelüp ʿAbdu'llāh'uñ ayaġına düşüp çoḳ zārılıḳ ḳılup aġladı. Eyitdi: "N'olduñ?" Eydür: "Bir ulu günāha mürtekib oldum, demege yaramaz." ʿAbdu'llāh eyitdi: "Ayıt!" Eydür: "Ḥarem içinde nā-gāh anam-ıla cemʿ olmışam." ʿAbdu'llāh eydür: "Ben ṣandum ġaybet söylemiş olasın."

76. Y068[474]

Bu nüsha 183x136, 142x100 mm., ebatlarında olup 80 varaktır. Hattı harekesiz nesih kırması, yer yer dîvânî kırmasına kayan bir karakterdedir. Sayfalardaki satır sayısı 15'tir. Sayfalar çift çizgi kırmızı cetvel içine alınmıştır. Yeni rakamlarla numaralı ve tâkibiyelidir. Bâzı varaklarda yoğun rutubet lekeleri mevcuttur. 1b'de fihrist vardır. Metin 2a'da başlayıp 80a'da bitmektedir.

Müstensih: Bulunmamaktadır.

İstinsah Târihi: 1077 (M. 1666-1667)

Başı: "Bismi'llāhi'r-Raḥmāni'r-Raḥīm

El-ḥamdu lillāhi rabbi'l-ʿālemīn. Ve'ṣ-ṣalātu ve's-selāmu ʿalā seyyidinā Muḥammedin ve ʿalā ālihī ve ṣaḥbihī ecmaʿīn. Ammā baʿdü, Ḳurʾān ve ḥadīṯden ṣoñra meşāyıḫ kelāmından efḍal nesne yoḳdur. Bunlaruñ sözi ve işi ḥāl dilidür, ḥıfẓ u ḳāl ve biliş degildür."

Sonu: "Vefātından ṣoñra bir ʿazīz anı düşinde gördi, eyitdi: 'Yā Aḥmed, Allāhu Taʿālā saña ne işledi?' Aḥmed eyitdi: 'Yarlıġadı ve başuma tāc vurdı. Ve ayaġuma naʿlīn virdiler.' Eyitdi: 'Yā Aḥmed, bu cümleʾi Ḳurʾān-ı ʿaẓīm ġayr-ı maḫlūḳdur didügüñ-çün virildi.' didiler. Raḥmetu'llāhi Taʿālā ʿaleyh."

İstinsah Kaydı: "El-ḥamdu li'llāhi taʿālā ʿalā itmāme ve ṣallallāhu taʿālā ʿalā ḫayri ḫalḳi ve ālihī ve ṣaḥbihī ecmaʿīn. Ve selāmun ʿale'l-murselīn. Ve'l-ḥamdu lillāhi rabbi'l-ʿālemīn. Sene elf ve sebʿa ve sebʿīn."

[474] K grubundandır.

Muhtevâsı

Oldukça eksik nüshalardan biri olan ve 20 velînin menâkıbını ihtivâ eden bu nüshadaki velîlerin çoğunda takdim kısmındaki övgüler ya çok kısaltılmış ya da tamamen kaldırılmıştır. Ayrıca velîlerin menkabelerinde de özetleme yapılmıştır. Nüshanın muhtasar nüshalardan olduğu söylenebilir.

Velîler: 1. Ebû Muhammed Ca'fer-i Sâdık 2. Üveys el-Karanî 3.Hasan-ı Basrî 4. Mâlik bin Dînâr 5. Muhammed-i Vâsı' 6. Habîb-i Acemî 7. Ebû Hâzım-ı Medenî 8. Utbetü'l-Gulâm 9. Râbiatü'l-Adeviyye 10. Fuzayl-ı İyâz 11. İbrâhîm ibn-i Edhem 12. Bişr-i Hâfî 13. Ze'n-nûn-ı Mısrî 14. Bâyezîd-i Bestâmî 15. Abdullâh-ı Mübârek 16. Süfyân-ı Sevrî 17. Ebû Aliyy-i Şakîk 18. Ebû Hanîfe-i Kûfî 19. İmâm-ı Şâfiî 20. Ahmed-i Hanbel

Nüshadan Bâzı Örnekler

(1b/12-15; 2a/1) Ḳışaṣ-ı Enbiyā kitābın ʿArab dilinden Türkī diline döndürdügümden ṣoñra işāret ben żaʿīfe olındı kim Tezkiretü'l-Evliyā kitābın daḫı Fārisīden Türkīye döndürem. Pes ulularuñ işāretin yirine getürdüm. İşbu evliyā ve meşāyıḫ kitābın oḳıyana ve diñleyene eṣer ide ve bunlaruñ ḫuyların ḫuylananlar Tañrı Taʿālā dostlıġına lāyıḳ olur ve bu vesīle ben żaʿīfi daḫı duʿā birle yād ideler.

Bu nüshada Câfer-i Sâdık kısmındaki şiirin sâdece Arapçası vardır.

Bâyezîd-i Bestâmî kısmındaki kurukafa menkabesinde geçen âyet doğru yazılmıştır: (64a/8-9) "….lā yaʿḳilūn."[475]

3. 1. 13. Macar Bilimler Akademisi Kütüphânesi'ndeki Yazma

77. Şark Bölümü/T. F.33[476] (B)[477]

[475] Bu nüshayla ilgili verilebilecek orijinal bir bilgi tesbît edilemediğinden yukarıdaki bilgilerle iktifâ edilmiştir.

[476] György Hazai'nin iki cilt olarak (transkripsiyonlu metin ve tıpkıbasım) neşrettiği nüshadır. Ayrıntılı bilgi için **bkz**. György Hazai, **Die altanatolisch-türkische Übersetzung des Tazkaratu'l-Awliyā von Farīduddīn ʿAṭṭār**, I-II. Klaus Schwarz Verlag, Berlin, 2008. Bu neşir dışında **bkz**.: **Macar Bilimler Akademisi Kütüphânesi'ndeki Türkçe El Yazmaları Kataloğu**, Haz. İsmail Parlatır, György Hazai, Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA) Yayınları, Ankara, 2007, s. 248.

[477] B grubunun temsilcisi olan nüshayı, "Budapeşte Yazması" olarak da bilindiği için B olarak kısalttık.

Bu nüsha 28,5x17,8; 22x13 cm. ebatlarında olup 334 varaktır. Hattı harekeli nesihtir. Sayfalardaki satır sayısı 15'tir. Sayfaları cetvelsiz ve tâkibiyesizdir.

Müstensih: Bulunmamaktadır.

İstinsah Târihi: 741 (M. 1340-1341)

Başı: "Bismi'llāhi'r-rahmāni'r-rahīm. Şükür ve senā ol Ḫālıḳ'a kim yoġ-ıken bizi var eyledi ve īmān ve maʿrifet ve ʿilm-i edeb rūzī ḳıldı. Ve kendü vahdāniyetini biz kullarına bildürdi. Ve daḫı kendü görklü dīẕārına vaʿde ḳıldı kim göstere. (…) Ve çok selām ve esenlik ve salavāt ve tahiyyāt anuñ üzerine kim hulāsa-i mevcūdātdur ve şefīʿ-i ümmet-i ʿāsī ve refīḳ-ı ümmet-i mutīʿdür. Ve çırāġ-ı zemīn ve āsumān ve maḳbūl-i Yezdāndur."

Sonu: "Naḳldur kim çünkim Ḥallāc'ı aṣdılar, İblīs ḳarşusına geldi ve eyitdi: 'Bir ene'l-ḥaḳḳ sen didüñ, ve bir ene'l-ḫayr ben didüm. Saña raḥmet eylediler ve baña laʿnet eylediler. Sebeb nedür?' didi. Ḥallāc eyitdi: 'Sebeb oldur kim sen benlik eyledüñ, ve ben benligi gendüzümden ıraḳ eyledüm.' didi."

İstinsah Kaydı: Bi-ʿavni'llāhi ve ʿizzi tevfīḳıhī ve ṣallallāhu ʿalā Muḥammedin ve aṣhābihī ve ālihī ecmaʿīne't-tayyibīne't-tāhirīn. Ve selleme teslīmen keṯīran. Senete 741.

Muhtevâsı

"741" târihini taşıyan nüsha, grubunun en eski târihli nüshası olarak görülmektedir.[478] 70 velînin menâkıbını içeren nüshada takdimler ikili yapıdadır: "Ol…, ol…" yapısıyla başlanıp Süfyân-ı Sevrî'de ilki "ol", gerisi "ân" olarak devâm edilmiştir. Ebû Aliyy-i Şakîk'de Süfyân-ı Sevrî'deki durum görülmektedir. Ebû Hanîfe-i Kûfî'de"ol"; Ahmed-i Hanbel'de "ân"; Ahmed-i Harb'da ilk ikisi "ol", son

[478] Grubun temsilcisi olarak bu nüshanın seçilmesinin sebebi budur. Söz konusu gruptaki nüshaların en belirgin özellikleri, neredeyse birbirlerinin aynısı olarak çoğaltılmış olmalarıdır. Gerek takdimlerdeki Farsça/Türkçe zamir yapısı değişimleri, gerekse nüshaların ihtivâ ettikleri hatâlar, bu gruptaki nüshalara benzer şekilde taşınmıştır. Bizim tamamını transkribe ettiğimiz ve B nüshasıyla karşılaştırarak okuduğumuz N nüshası da bunu ortaya koymaktadır. Çalışmamızda B nüshası yanında zaman zaman N nüshasına yaptığımız atıflar da görülecektir.

ikisi “ân”; Hâtem-i Asam’da“ân”; Ma’rûf-ı Kerhî’de ilki “ol”, devâmı “ân”; Serîr-i Sakatî’de yine “ân” ve “ol” karışık şekilde kullanılmış, Feth-i Mûsılî’den îtibâren ise nüshanın sonuna kadar “ân” yapısıyla devâm edilmiştir.

Velîler: 1. Ebû Muhammed Ca’fer-i Sâdık 2. Üveys-i Karanî 3 .Hasan-ı Basrî 4. Mâlik bin Dînâr 5. Muhammed-i Vâsı’ 6. Habîb-i Acemî 7. Ebû Hâzım-ı Medenî 8. Atebetü’l-Gulâm 9. Râbia-i Adeviyye 10. Fuzayl bin İyâz 11. İbrâhîm bin Edhem 12. Bişr-i Hâfî 13. Ze’n-nûn-ı Mısrî 14. Bâyezîd-i Bestâmî 15. Abdullâh-ı Mübârek 16. Süfyân-ı Sevrî 17. Ebû Aliyy-i Şakîk 18. Ebû Hanîfe-i Kûfî 19. İmâm-ı Şâfiî 20. Ahmed-i Hanbel 21. Dâvûd-ı Tâyî 22. Hâris-i Muhâsibî 23. Ebû Süleymân-ı Dârânî 24. Muhammed bin Semmâk 25. Muhammed bin Eslemi’t-Tûsî 26. Ahmed-i Harab 27. Hâtem-i Asam 28. Sehl bin Abdillâh-ı Testerî 29. Ma’rûf-ı Kerhî 30. Serîr-i Sakatî 31. Feth-i Mavsalî 32. Ahmed-i Havârî 33. Ahmed-i Hazreviyye 34. Ebû Türâb-ı Nahşebî 35. Yahyâ ibn-i Maâd 36. Şâh Şücâ’-ı Kirmânî 37. Yûsuf-ı Hüseyn 38. Ebû Hafs-ı Haddâd 39. Hamdûn-ı Kassâr[479] 40. Mansûr-ı Ammâr 41. Ahmed ibnü’l-Âsımı’l-Entâkî 42. Abdullâh-ı Hasan-ı Canak 43. Cüneyd-i Bağdâdî 44. Ömer [bin] Osmân-ı Mekkî 45. Bû Saîd-i Harrâz 46. Ebu’l-Hasan-ı Nûrî 47. Osman-ı Hīrî 48. Abdullah ibnü’l-Celâ 49. Muhammed-i Ruveym 50. İbn-i Atâ 51. İbrahim ibn-i Dâvûd-ı Rakkî[480] 52. Yûsuf-ı Esbât 53. Ebû Ya’kûb İshâk-ı Nehrcûrî 54. Mecnûn-ı Semnûn 55. Ebû Muhammedü’l-Mürteiş 56. Ebû Abdullâh-ı Fazl 57. Ebu’l-Hasan-ı Bûşengî 58. Hakîm-i Tirmidî 59. Ebû Bekr-i Varrâk 60. Abdillâh-ı Menâzil 61. Şeyh Aliyy-i İsfehânî 62. Hayr-ı Nessâh 63. Ebû Hamza-i Horâsânî 64. Ahmed-i Mesrûk 65. [Ebû] Abdullâh Ahmed-i Mağribî 66. Ebû Aliyy-i Cürcânî 67. Şeyh Ebû Bekr-i Kettânî 68. [Ebû] Abdullâh Muhammed-i Hafîf 69. Ebû Muhammed-i Cerîrî 70. Mansûr-ı Hallâc

[479]B grubunda yer alan çoğu nüshada “Ahmed-i Kassâr” olarak yazılan isim, burada diğer iki gruptaki gibi yazılmıştır. Yalnızca ismin imlâsı bir hükme varmaya elbette yetmez; fakat bu imlâ, *Tezkiretü’l-Evliyâ* tercümelerinin en temeldeki durumuna şüpheyle yaklaşmak gerektiğini düşündürmektedir. İleride çıkabilecek başka örnekler, tercüme nüshalarıyla ilgili oluşturduğumuz 3 grubun azalmasına sebep olabilir.

[480]Bu velî de B grubundaki nüshaların çoğunda “Nakî” olarak kayıtlıdır. “Rakkî” imlâsı genel olarak T grubu nüshalarında görülmektedir.

Nüshadan Bâzı Örnekler

Bu nüshada ve bu koldan gelen diğer nüshalarda, Attâr'ın eserinin Farsça aslında bulunan bâzı manzum kısımlar yer almaz. Hallâc-ı Mansûr'un sonunda gördüğümüz Arapça şiir gibi yer alanlara rastlansa da bunların da Türkçe tercümeleri genellikle görülmez.

Mukaddime kısmından:

(4b/1-10) "Ve daḫı bir sebeb ol-ıdı kim Ḳurʾān ve ḥadīṯ maʿnīlerin bilmeklige luġat ve naḥv ve ṣarf gerek, tā nesne anlaya. Ve bu meşāyıḫ sözleri Ḳurʾān ve ḥādiṯ şerḥidür, tā dükeli ḫāṣ u ʿām andan fāʾidedutalar. Gerçi kim meşāyıḫ sözleri ʿArab dilince idi, Ḫōca ʿAṭṭār -raḥmetu'llāhi ʿaleyhi- Pārsī dilince eyledi ve ben żaʿīf ḫoẕ Türkīceye getürdüm, tā dükeli müʾminler bundan behremend olup ḥaẓẓ alalar. Ve ola kim bir nice ḳardaşlaruñ Pārsī dilin bilmeklige ḳudreti olmaya, ve bu Türkce kitābı oḳıyan kişi ben ẓaʿīf, ḥaḳīr, yazuḳ deñizinde ġarḳ olmış miskīni duʿādan unutmayalar. Ve bāşed ki anuñ duʿāsı ḳabūl ola, Ḥaḳḳ Taʿālā anuñ duʿāsı berekātında baña raḥmet ḳıla."

Bâyezîd-i Bestâmî kısmındaki kurukafa menkabesindeki âyet bu gruptaki çoğu nüshada olduğu gibi hatalıdır: (102a/4) "…lā yentiḳūn."[481]

Abdullâh-ı Mübârek kısmındaki zinâ eden gençle ilgili menkabe de N ve bu gruptaki nüshaların çoğunda olduğu gibidir.[482]

3. 1. 14. Yapı Kredi Sermet Çifter Kütüphânesi'ndeki Nüsha

78. No: 154[483]

Bu nüsha koyu kahverengi meşin bir cilt içerisindedir. 205x130, 158x68 mm. ebatlarında olup 20b-258a varakları arasında yer alır. Hattı harekeli nesihtir. Âhârlı

[481] Menkabenin tamamı için 2 numaralı tabloya mürâcaat ediniz.

[482] Menkabe için 3 numaralı tabloya mürâcaat ediniz.

[483] **Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphânesi Yazmalar Kataloğu**, Haz. Yücel Dağlı-E. Nedret İşli-Cevdet Serbest-D. Fatma Türe, YKY, İstanbul, 2001, s. 67. Bu nüsha Serhat Küçük tarafından doktora tezi olarak çalışılmış ve yayımlanmıştır. Ayrıntılı bilgi için **bkz**. Serhat Küçük, **XVI. Yüzyıla Ait Bir Tezkiretü'l-Evliyâ Tercümesi**, Kesit Yayınları, İstanbul, 2013.

orta kalınlıkta beyaz kâğıda yazılmıştır. Sayfalardaki satır sayısı 11'dir. Sayfalar tek çizgi kırmızı cetvel içine alınmıştır.

Müstensih: Hacı Hüsrev bin Abdullah

İstinsah Târihi: 1006 (M. 1597-1598)

Başı: "El-ḥamdu li'llāhi rabbi'l-ʿālemīn. Ve'ṣ-ṣalātu ve's-selāmu ʿalā ḫayri ḫalḳıhī Muḥammedin ve ālihī ecmaʿīn. Ammā baʿd, Ḥażreti semā-i rifʿat, ḫudāvendigār-ı ṣāḥib-ḥaşmet sulṭān-ı aʿẓam, ḫāḳān-ı muʿaẓẓam, mālik-i rikābi'l-ümem, bāṣıṭi'l-emni ve'l-emān, nāşiri'l-ʿadli ve'l-iḥsān, es-sulṭān ibni sulṭān, ve'l-ḥaḳān ibni ḥāḳān, Ebu'l-fetḫ melīk-i İsfendiyār Bahādır Ḫān eʿazza'llāhu enṣārı devletihī, bi-ḥurmeti enbiyāʾihī ve ḫaẕẕele aʿdāʾe memleketihī, bi-ṣıdḳı evliyāʾihī (…)[484]

Şeyḫ ḥażreti ḳaddesa'llāhu rūḥahu'l-ʿazīz şöyle buyurur ki: Ḳurʾān'dan ve ḥadīṣden ṣoñra hīç söz yoḳdur ki meşāyıḫ sözinden yigrek –rıḍvānu'llāhi ʿaleyhim ecmaʿīn-. Zīrā anlaruñ kelāmı ġayrı kelāmlaruñ üründüsidür."

Sonu: "Naḳldur, bir şeyḫ anı düşinde gördi, başsuz bir ṭolu elinde. Aña ṣordı ki: 'Bu ne ḥāldür?' Ḥüseyin eyitdi: 'Bu ṭoluyı dost virdi. Dost ṭoluyı başı kesiklere virür.' didi."

İstinsah Kaydı: "Temmet kitābeti hāẕa'l-kitāb bi-ʿavni'llāhi'l-meliki'l-vahhāb. Fī-evāsıṭı şaʿbāni'l-muʿaẓẓam, senete sitte ve elf min hicreti'n-nebeviyyeti –ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem-.

Ḳad rusime bi-işāreti ekremi'l-ümerāʾi ve'l-mülūk. ṣāhibu's-seyf, ve'ṭ-ṭabl, ve'l-ʿalem, aʿnī Ḥażreti Maḥmūd Pāşā yessera'llāhu lehū mā yurīdu ve mā yeşāʾu ḫāmiden er-Rabbu'l-ʿaẕīm, ve muṣalliyen ʿalā Rasūlihi'l-kerīm, ʿalā yedi eżʿafi ibādi'llāh. El-ḥācī Ḥusrev bin ʿAbdi'llāh, ġafera'llāhu lehū ve li cemīʿi'l-müʾminīne

[484] Bu Arapça giriş 2b'de 7. satırın sonunda bitmektedir. 2b'nin sonunda başlayan fihrist, 3a'nın sonunda nihâyete ermektedir.

ve'l-müʾminât, el-aḥyāʾi minhum ve'l-emvât, āmīn, bi-ḥaḳḳi Muḥammedin ve ālihī ecmaʿīn."

Bu varakta (239a) derkenâra yazılmış dört beyitlik manzum bir kısım vardır.

Yazmanın sonuna Ömer Nesefî tefsîrinden nakiller yapılan iki buçuk varaklık bir metin eklenmiştir.

Muhtevâsı

Sermet Çifter Kütüphânesi 154 numarada kayıtlı olan nüshada takdimler tek şekilli olup "ân…, ân…" biçiminde Farsça zamir yapısındadır: 69 velînin menâkıbını içeren nüshada birçok menkabe hazfedilmiştir.[485]

Velîler: 1. Ebû Muhammed Ca'fer-i Sâdık 2. Veyse'l-Karânî 3.Hasan-ı Basrî 4. Mâlik bin Dînâr 5. Muhammed-i Vâsı' 6. Habîb-i Acemî 7. Ebû Hâzım-ı Medenî 8. Utbetü'l-Gulâm 9. Râbiatüʿl-Adeviyye 10. Fuzayl bin İyâz 11. İbrâhîm bin Edhem 12. Bişr-i Hâfî 13. Ze'n-nûn-ı Mısrî 14. Bâyezîd-i Bestâmî 15. Abdullâh-ı Mübârek 16. Süfyân-ı Sevrî 17. Ebû Aliyy-i Şakîk 18. Ebû Hanîfe-i Kûfî 19. İmâm-ı Şâfiî 20. Ahmed-i Hanbel 21. Dâvûd-ı Tâyî 22. Hâris-i Muhâsibî 23. Ebû Süleymân-ı Dârânî 24. Hâtem-i Asam 25. Süheyl bin Abdullâh 26. Ma'rûf-ı Kerhî 27. Seriyy-i Sakatî 28. Ahmed-i Hazreviyye 29. Yahyâ bin Maâz 30. Şâh Şücâ'-ı Kirmânî 31. Hüseyin bin Yûsuf 32. Ebû Hafs-ı Haddâd 33.Mansûr-ı Ammâr 34. Ahmed bin Âsım-ı Entâkî 35. Cüneyd-i Bağdâdî 36. Ömer bin Osmân-ı Mekkî 37. Ebû Saîd-i Hazzâz 38. Ebu'l-Hasan-ı Nûrî 39. Ebû Osmân-ı Hayrî 40. Ebû Abdullâh-ı Celâlî 41. Ebû Muhammed-i Rûmî 42. İbn-i Atâ 43. İbrahim bin Dâvûd-ı Mekkî 44. Yûsuf-ı Esbat 45. Ebû Ya'kûb İshak-ı Nehrî 46. Simnûn-ı Mecnûn 47. Ebû Muhammed-i Mürteiş 48. Ebû Abdullah-ı Fazil 49.Ebu'l-Hasan-ı Pûşengî 50. Hakîm-i Tirmidî 51. Ebû

[485] B, N ve T nüshalarıyla mukayeseli olarak okumak sûretiyle nüshaya alınmayan birçok menkabe olduğunu tesbît ettik. Yani velîlerin bâzılarında özetlemeler yapılmıştır. Özetleme konusuna örnek olarak Bâyezid-i Bestâmî'yi verebiliriz. *Tezkiretü'l-Evliyâ*'nın Farsça aslında ve tam olduğu söylenebilecek olan Türkçe tercüme nüshalarında kendisine oldukça geniş bir bölüm ayrılmış olan Bâyezid-i Bestâmî, bu nüshada çoğu menkabesi hazfedilmiş olarak yer alır. **Bkz.** Sözü edilen nüsha, 121b/11-133a/1. Diğer bâzı örnekler: Abdullah-ı Mübarek çok özet geçilmiştir. **Bkz**. 133a/1-135b/1-2. Süfyân-ı Sevrî'ye âit bölüm de yine muhtasar haldedir. **Bkz.** 135b/3-138a/1-8. Dâvud-ı Tâyî'ye ayrılan kısım ise 147b/7-11-148b/1'den ibarettir. Bu isimler dışında da örnekler vardır. Bunları seçmemizin sebebi, diğer nüshaların büyük kısmında bu velilere âit geniş bölümler bulunmasıdır.

Bekr-i Âfâk 52. Abdullâh-ı Menâdil 53. Alî [bin]Süheyl-i İsfehânî 54. Hayru'n-Nessâc 55. Ebû Hamza-i Horâsânî 56. Ahmed-i Mesrûk 57. [Ebû] Abdullâh Ahmed-i Mağribî 58. Ebû Aliyy-i Cürcânî 59. Ebû Bekr-i Türkistânî 60. Muhammed bin Semmâk 61. Muhammed [bin] Eslem-i Entâkî et-Tûsî 62. Muhammed bin Harb 63. Ebû Feth-i Mûsılî 64. Ahmed-i Huvârî 65. Hamdûn-ı Kassâr 66. Abdullâh-ı Hubeyk 67. [Ebû] Abdullâh Muhammed-i Hafîf 68. Ebû Muhammed-i Hureyrî 69. Mansûr-ı Hallâc

Nüshadan Bâzı Örnekler

Câfer-i Sâdık kısmındaki Arapça şiir bulunmamaktadır.

Zü'n-nûn-ı Mısrî kısmından bir beyit: 121a/8-10

El-ḫavfu emriżanī, ve'ş-şevḳu aḥriḳanī

Ve'l-ḥubbu ḳatalenī, va'llāhu aḥyānī

Ḳorḳu beni ṣayru etdi, şevḳ ve iştiyāḳ beni yaḳdı

Ve muḥabbet beni öldürdi ve Allāh beni diri ḳıldı

Bayezid-i Bestami kısmındaki kurukafa menkabesi bu nüshada bulunmamaktadır. Abdullâh-ı Mübârek kısmındaki gıybetle ve zinâ eden gençle ilgili menkabeler de yoktur.

Hallâc-ı Mansûr kısmındaki Arapça şiir mısra mısra tercüme edilmiştir: 237a/1-7

Nedīmī (…) : Yaʿnī benüm ḥarīfüm ol ḥarīf degüldür ki kişiye ḫayf ide

Daḫı, miṣli mā yeşrib (…) : Yaʿnī içürdi bana şöyle ki ḳonuḳ ḳonuġa içürür gibi

Felemmā (…) : Yaʿnī her kişi ki yaz güninde ejderhā-y-ıla içe, yaz güninde anuñ ḥālı ne ola?

Nüshanın baş tarafındaki Arapça ve Farsça karışık olarak yazılmış olan kısımda, tercümenin Ebu'l-Feth Mâlik İsfendiyâr Bahadır Han'ın isteğiyle yapıldığı kayıtlıdır.[486] Bu doğru olabileceği gibi, Aydınoğlu Mehmed Bey adına yapılmış olan tercümenin bir nüshası olan ve Beyazıd/3286'da kayıtlı bulunan nüshadaki gibi bir

[486] **Bkz**. 1b/4-11; 2a/1-7

durum da vâki olabilir. Bu nüshada Mehmed Bey'in adı çıkarılıp oğlu Umur Bey'in adı yazılmıştır. Bu durumdan anlaşılan husus, mütercimin, yaptığı tercümeyi Mehmed Bey dışındaki kişi veya kişilere de sunmuş olabileceğidir. İsfendiyâr Bahadır Han'a takdim edilen tercüme nüshası için de benzer bir durum söz konusu olabilir.[487]

3. 1. 15. Kayseri Râşid Efendi Kütüphânesi'ndeki Nüsha

79. 27317[488]

Bu nüsha kahverengi meşin bir cilt içerisindedir. 203x145 mm. ebatlarında olup 64 varaktır. Hattı harekeli nesihtir. Sayfalardaki satır sayısı 15'tir. Baştan, iç kısımlardan ve sondan eksik bir nüshadır. Âyet, hadis ve Arapça sözler, "ve nakldur", "ve dahı", "dahı", "ve eyitdi" gibi ifâdeler kırmızı mürekkeple yazılmıştır.

Müstensih: Bulunmamaktadır.

İstinsah Târihi: Bulunmamaktadır.

Başı: "… eyitdi: Mālik'üñ ululıġı bu sebebden idi. Bu söze ṭanuḳ oldur ki bir kez bir ʿavrat Mālik'e: 'İy murāyī!' didi. Yaʿnī: 'İy riyā issi!' Mālik eyitdi: 'Yigirmi yıldur ki hīç kimse beni adım-ıla ḳıġırmadı. Eyle kim sen bildüñ ki ben kimven.'"

Sonu: "Eyitdi: "Hīç ḫātūn kişiler-ile ḫalvet oturma. Eger Rābiʿa daḫı olursa ki sen aña Ḳurʾān ögredi ṭurasın. Üçinci: Hergiz ḳulaġuñı baña ʿāriyete virmegil. Yaʿnī yindek anuñ sözin söylemegil. Zīrā niceme şīr-merd olursañ maḫāfetden ḫālī olınmaz ve hem ṣoñucı kendüsi…"

İstinsah Kaydı: Bulunmamaktadır.

---

[487] Grupladığımız tercüme nüshalarıyla yapılacak detaylı mukâyeseler, bu nüshanın müstakil bir tercüme mi yoksa tasnif ettiğimiz gruplardan birine âit olup dilinde ve muhtevâsında zamanla bâzı değişiklikler meydana gelmiş olan bir nüsha mı olduğunu ortaya koyabilir.

[488] T grubundan eksik bir nüsha olan bu eser Uluhan Özalan tarafından yüksek lisans tezi olarak çalışılmıştır. Biz yazmanın kendisini görmedik. Vereceğimiz bilgiler bu teze dayanmaktadır. Ayrıntılı bilgi için **bkz**. Uluhan Özalan, "Bir Tezkiretü'l-Evliyâ Tercümesi" (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu, 2009.

Muhtevâsı

Takdimler "Bir dahı ol…" şeklidedir. Oldukça eksik nüshalar arasında zikredebileceğimiz nüsha, bâzılarındaki eksik kısımlarla beraber 13 velînin menâkıbını içerir.

Velîler: 1. Mâlik-i Dînâr 2. Muhammed-i Vâsı' 3. Habîb-i Acemî 4. Ebû Hâzım-ı Medenî 5. Utbetü'l-Gulâm 6. Râbia-i Adeviyye 7. Fuzayl bin İyâz 8. İbrâhîm bin Edhem 9. Bişr-i Hâfî 10. Ze'n-nûn-ı Mısrî 11. Ca'fer-i Sâdık 12. Üveys-i Karanî 13. Hasan-ı Basrî

Nüshadan Bâzı Örnekler

Veysel Karanî kısmındaki beyit: (54b/8-9)

Her kimüñ sen olmayasın varlığından aṣṣı ne

Nesnesi olmassa sen anuñ olana ne ziyān

Hasan-ı Basrî kısmındaki Farsça beytin tercümesi: (63b/6-7)

Tañrı çü yavuzlar dilin kendüzine bağlamadı, ayruġa nite bağlayasız.[489]

3. 1. 16. Şahsî Kütüphânelerdeki Nüshalar

80. Orhan Yavuz'un Şahsî Kütüphânesinde Bulunan Nüsha[490]

Bu nüsha yıpranmış, kahverengi meşin bir cilt içerisindedir. 26x18, 19x12 ebatlarında olup 354 varaktır. Başta, iç kısımlarda ve sonda eksik varaklar vardır. Hattı harekeli nesihtir. Sayfalardaki satır sayısı 11'dir. Sayfalar kırmızı cetvel içine alınmıştır.

Müstensih: Bulunmamaktadır.

İstinsah Târihi: Bulunmamaktadır.

[489]Tezde bu şekilde yazılmıştır. Başta da belirttiğimiz gibi yazmayı görmediğimiz için kaynağımız söz konusu tezdir. **Bkz**. **a.g.t.** s. 195.

[490] **Bkz.** Nazan Kırımhan, "XIV. Yüzyıla Âit Anonim Bir Evliyâ Tezkiresinin 100 Varağının Çevirisi Üzerine Bir Araştırma" (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 1988. Nüsha B grubundandır. Orhan Yavuz'un şahsî kütüphânesinde bulunan bir yazma olduğu söz konusu tezde belirtilmiştir. **Bkz**. **a.g.t**., s. 7. Nüsha ile ilgili verdiğimiz bilgiler bu teze dayanmaktadır. Ayrıntılı bilgi için söz konusu çalışmaya mürâcaat ediniz.

Başı: "Ve'l-âharu ol pişvâ-yı ehl-i melâmet, ol şem-i cem-i kıyâmet, ol burhân-ı mevhibet,[491] ol sultân-ı ma'rifet, ol ma'den-i hidâyet (…) Zü'n-nûn-ı Mısrî."

Sonu: "Tanrum beni yarlıgadı ve başuma tac ve egnime hulle geyürdi ve bin dünyâca milk virdi ve ayıtdı: "Bu dürlü dürlü atâlar sana anınçündür kim benüm kelâmuma mahlûkdur dimedün." didi, ve's-selâm. Ve'l-âharu."

Muhtevâsı

Nüsha 58 velînin menâkıbını içermektedir. Bu nüshada da takdimlerde Süfyân-ı Sevrî kırılma noktasıdır. Öncesindeki "ol…, ol…" yapısı, bu velîde "ân"a dönmüştür.

Bâyezîd-i Bestâmî kısmındaki kurukafa menkabesindeki âyet B grubunun genelinde olduğu gibi hatalı yazılmıştır: "…lâ yentikûn."[492]

Abdullâh-ı Mübârek kısmındaki zinâ eden gençle ilgili menkabe:[493]

(…) Biregü geldi, Abdullâh katında çok zârılık eyledi ve tevâzu gösterdi ve eyitdi: Katı yazuk işledüm, eyitmege yaramaz." didi. Abdullâh eyitdi: "Eyit görelüm nicedür." didi. Becid tutdı, eyitdi: "Anam-ıla zinâ itdüm." didi. Abdullâh eyitdi: "Ben sandum kim tekebbürlük veyâhut gaybet ve mesâvî itdün." didi ve eyitdi: "El-gaybetü eşeddü mine'z-zinâ."

81. Selahattin Tansel'in Özel Kütüphânesinde Bulunan Nüsha[494]

210 varak olan nüsha üç tane yüksek lisans tezine konu olmuştur.[495] Söz konusu çalışmalarda nüshanın Milli Kütüphâne mikrofilm servisinde A-4983'te kayıtlı olduğu belirtilmektedir. Biz Milli Kütüphâne'deki incelememizde bu nüshanın dijital kopyasını görmedik. Fakat Önder Öz'ün tezinde Selahattin Tansel'in

[491] Tezde "muhibbet" yazılmıştır. **Bkz**. **a.g.t.,** s. 66.

[492] **A.g.t**., 126b

[493] **A.g.t.,** 170b/171a

[494] B grubundandır.

[495] **Bkz.:** Önder Öz, "Değişik Bir Tezkiretü'l-Evliyâ Metni", Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1992; Özlem Demirel, "Tezkiretü'l-Evliyâ Tercümesi", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2005; Harun Aydın, "Tezkiretü'l-Evliyâ Tercümesi", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2005. Tipik bir B grubu nüshası olan yazmanın ayrıntıları için bu çalışmalara mürâcaat edilebilir.

özel kütüphânesinde bulunan bir nüsha olup bir kopyasının Milli Kütüphâne'de bulunduğu bilgisi mevcuttur.[496] Diğer iki tezde bu bilgiye yer verilmemiş, sâdece Milli Kütüphâne mikrofilm servisi A-4983'te kayıtlı olduğu belirtilmiştir.

Müstensih: Bulunmamaktadır.

İstinsah Târihi: Bulunmamaktadır.

Başı: "Hāẕā Kitābu Teẕkireti'l-Evliyā raḥmetu'llāhi ʿaleyhi

Bi'smi'llāḥi'r-Raḥmāni'r-Raḥīm. El-ḥamdu li'llāhi'l-ḳaviyyi'l-ḳadīr. El-ʿālimi'l-ḫabīr. El-münezzehi ʿani'ş-şerīki ve'l-vezīr"

Sonu: "Hallāc eydür: 'Sebeb oldur kim sen benlik eyledüñ ve ben benligi kendüzümden ıraḳ eyledüm.' didi."

Muhtevâsı

Nüsha 64 velînin menâkıbını içermektedir. Nüshanın mukaddimesinde B'deki gibi eserin Türkçeye çevrilmesiyle ilgili ifâdeler (3b/1-7), Bâyezîd-i Bestâmî kısmında yer alan kurukafa menkabesindeki âyette B grubu nüshalarının genelindeki hatâ (…lâ yentikûn. 60b/9-10) mevcuttur.

82. M. Fatih Köksal'ın Şahsi Kütüphânesinde Bulunan Nüsha[497]

Bu nüsha koyu kahverengi şemseli, mıklepli meşin bir cilt içerisindedir. Krem renkli, âhârlı, kalın, çizgi filigranlı kâğıda sülüs hatla yazılmıştır. 200x140, 170x110 mm. ebatlarında olup 251 varaktır. Sayfalardaki satır sayısı 15'tir. Yeni rakamlarla numaralanmıştır. Tâkibiyeli olan nüsha baş tarafından eksiktir.

Nakldur kim ifâdeleri, bâzı âyet, hadis ve Arapça sözler kırmızı mürekkeple yazılmış, bâzı ifâdelerin ise üzerleri kırmızı mürekkeple çizilerek belirgin kılınmıştır.

Müstensih: Abdurrahmân ibn-i Behlûl Hoca

İstinsah Târihi: 1037 (M. 1628)

---

[496] Öz, **a.g.t**., s. 4.

[497] T grubuna dâhildir. Nüshanın tamamını görmediğimiz için varlığından söz edip tavsifini vermekle iktifâ edeceğiz.

Başı: "... cevāmiʿi'l-kelimi ve aḥtaṣari'l-kelām. Bir kitābda söz var idi bir şeyḫden naḳl olmış. Daḫı bir yerde bir ıraḳ şeyḫden anuñ ḫilāfınca ḫikāyetler ve ḫāletler muḫtelif var-ıdı. Ol ḳadar kim mümkin idi iḫtiyāṭ yerden götürdüm. Ol sebeb şerḥ eylemelü oldı kim kendüzümü bunlaruñ sözleri arasında getürmege edeb görmedük."

Sonu: "Çünki Ḥüseyn-i Manṣūr'ı ber-dār eylediler, İblīs ʿaleyhi'llaʿne anı gördi, eyitdi: "Bir kez ene ben didüm ve bir kez ene sen didüñ. Sen ene'l-ḫaḳ didüñ ve ben ene'l-ḫayr didüm. Beni laʿnet itdi ve saña raḥmet itdi. Bunda ḫikmet nedür?" Ḥüseyn eyitdi: Eneden niyyet sen kendüzüñ itdüñ ve ben eneʾi kendüzümden ıraġ itdüm." didi. "Ḥāl işbudur." didi. Raḥmetu'llāhi ʿaleyh. Temmet. Tamām."

İstinsah Kaydı: Taḥrīren el-ḥaḳīr ʿAbdu'r-raḥmān ibni Behlūl Ḫᵛāce ġafera'llāhu lehū ve li vālideyye ve'l-müʾminīne ve'l-müʾmināti el-aḥyāʾi minhum ve'l-emvāti.

Taḥrīren fī-evāʾili şehri Recebi'l-müreccb, sene sebʿa ve s̱elāṣīn ve elf.

3. 1. 17. Tesbît Edilebilen Muhtelif Yerlerdeki Diğer Nüshalar[498]

3. 1. 17. 1 Diyânet İşleri Başkanlığı Kütüphânesi'ndeki Nüsha[499]

Söz konusu kütüphânede 715 numarada kayıtlı olan nüsha için kütüphânenin kataloğunda yazar olarak Sinâneddin Yûsuf Bin Hızır el-Amâsî (ö. 891/1486) gösterilmiştir. Kültür Bakanlığı'nın "Yazmalar" sitesindeki yazar kaydı ise "Sinân Paşa Yûsuf b. Hızır Bey"dir.

Sırtı meşin, şirâzeli, kapaklarının üzeri ebru desenle kaplı mukavva bir cildi vardır. 202x145, 165x110 mm. ölçülerinde olup 266 varaktır. Sayfalardaki satır sayısı 17'dir. Tâmir görmüş varaklar ve rutubet lekeleri mevcuttur. Baş tarafında bir

[498] Bu nüshaları bizzat görüp incelemedik. Elde ettiğimiz bilgilerin kaynağı basılı kataloglar ve Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın "Yazmalar" sitesindeki kayıtlardır.

[499] Bu nüshayla ilgili bilgilerin alındığı kaynak, kütüphânenin basılı kataloğudur. **Bkz**. **Diyânet İşleri Başkanlığı Kütüphânesi, El Yazması Eserler Kataloğu**, C. II, Haz. Abdullah Ceylan, Ankara, 1994, s. 423. Bu katalogdaki başlangıç örneği, nüshanın B grubuna dâhil olduğunu göstermektedir. Fakat nüshayı bizzat görmediğimiz için bunu ihtiyatla kaydediyoruz.

fihrist yer alır. Söz başları, âyet ve hadisler kırmızı mürekkeple yazılmıştır.

Başı: "Bismi'llāhi'r-Raḥmāni'r-Raḥīm. El-ḥamdu lillāhi'l-ḳaviyyi'l-ḳadīmi'l-ʿalīmi'l-ḫabīr"

Sonu: "Naḳildür ki çünkim Manṣūr'ı aṣdılar, İblīs-i laʿīn ḳarşusına geçdi (…) ve salla'llāhu ʿalā seyyidinā Muḥammedin ve ʿalā ālihī ve ṣaḥbihī ecmaʿīn vesellim teslīman."

3. 1. 17. 2. Manisa İl Halk Kütüphânesi'ndeki Nüsha[500]

45 Hk 1290 numarada kayıtlıdır. Yıpranmış ve yırtılmış çahar kûşe kahverengi meşin, ebru kağıt kaplı mukavvâ ciltlidir. Şirâzesi bozuk, sırtı açılmış, formalar dağınıktır. II+244 varak olup sayfalardaki satır sayısı 16'dır. Hattı nâdiren harekeli nesih kırmasıdır. Sayfalar kırmızı cetvel içine alınmıştır. Numaralanmamış olan nüsha, tâkibiyelidir.

Baş tarafında bir fihrist vardır. Nakildür ki ifâdelerinin bir kısmı kırmızı mürekkeple yazılmışken, diğer bir kısmı, âyet, hadis, Arapça ifâdeler, dikkat çekmesi istenen unsurlar, üzerleri kırmızı mürekkeple çizilerek belirgin kılınmıştır.

Müstensih: Mustafa bin Fâik

İstinsah târihi: H. 1011 (M. 1602-1603)

Başı: "Bismillāhi'r-Raḥmāni'r-Raḥīm. El-ḥamdu lillāhi'l-ḳaviyyi'l-ḳadīri'l-ʿalīmi'l-ḫabīr. El-münezzehi ʿani'ş-şerīki'l-vezīr."

3. 1. 17. 3. Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphânesi/43 Ze 1092'de Kayıtlı Olan Nüsha

Yazmalar sitesindeki kayıtta, 261+1 varak olduğu dışında bir bilgi yoktur.[501]

[500] Metnin başlangıcı B grubundan olduğuna işaret etmektedir.

[501] Manisa'daki nüshanın dijital kopyası "Yazmalar" sitesinde görülebildiği için varlığından şüphe olmasa da bu nüshayla ilgili böyle bir görsel mevcut değildir. Dolayısıyla, bu nüshayla ilgili olarak yalnızca sistemdeki bilgiyi aktardığımızı ifâde etme lüzumunu duyuyoruz.

3. 1. 17. 4. Yurt Dışındaki Nüshalar[502]

3. 1. 17. 4. 1. Mısır Milli Kütüphânesi'ndeki nüsha

Târih-i Türkî Talat 118 numarada kayıtlıdır. 160x240 mm. ebatlarında olup 475 varaktır. Hattı nesihtir. Sayfalardaki satır sayısı 15'tir.[503]

3. 1. 17. 4. 2. Fransa Milli Kütüphânesi'ndeki Nüshalar (Bib. Nas.)

1. Galland/Regius-1292 (Bib. Nas. Ancien Fonds Turc, No. 86)

   265x180 mm. ebatlarında olup 285 varaktır. Hattı nesihtir.

   Müstensih: İbrâhim bin Bâyezîd Azîmî

   İstinsah Târihi: 826/1422

2. Galland/Regius-1293 (Bib. Nas. Ancien Fonds Turc, No. 87)

   275x190 mm. ebatlarında olup 515 varaktır. Hattı nesihtir.

   Müstensih: İsmail bin Abdullah

   İstinsah Târihi: 835/1431

3. Coisilin Saint-Germain-des-Pres-122 (Bib.Nas. Supplement Turc, No.189)

   300x220 mm. ebatlarında olup 189 varaktır. Hattı nesihtir.

3.1. 17. 4. 3.İngiltere'deki Nüshalar[504]

1. **İngiltere Milli Kütüphânesi'ndeki Nüsha**

   Or. 11994 numarada kayıtlıdır.[505]

---

[502] Yurt dışındaki nüshaları kaydetmemizin yegâne sebebi, *Tezkiretü'l-Evliyâ* tercümesi nüshalarının sayısı hakkında bir fikir verebilmektir. Bu kayıtlardan basılı katalog bilgilerine ulaşamadıklarımız için Yazmalar sitesindeki bilgileri esas aldık. Söz konusu sitedeki kayıtlarda Türkçe tercüme nüshalarıyla ilgili pek çok hatâlı bilgi mevcut olduğundan, gerek yurt içindeki gerekse yurt dışındaki görmediğimiz nüshalarla ilgili bilgileri şüpheli olarak kaydettiğimizi belirtmek isteriz.

[503] Bu bilgiler "Yazmalar" sitesinden alınmıştır. Nüshayla ilgili bunların dışında bir bilgiye ulaşamadık. György Hazai, E. Birnbaum'un araştırmalarıyla ortaya çıktığını belirttiği, Kâhire Üniversitesi Kütüphânesi/7022 numarada kayıtlı bir nüshadan çalışmasında istifâde etmiştir. Bu nüsha da kendisinin transkribe ettiği B nüshasıyla aynı tercümeye dayanmaktadır. Yukarıdaki nüshayla bir bağlantısı olup olmadığını bilemiyoruz; fakat başka bir nüsha olması muhtemeldir. **Bkz**. György, **Die altanatolisch-türkische Übersetzung des Taẕkaratu'l-Awliyā von Farīduddīn ʿAṭṭār** (I-II), C. I, Klaus Schwarz Verlag,Berlin, 2008, s. 13.

[504]Bunlarla ilgili bilgiler "Yazmalar" sitesine dayanmaktadır.

İstinsah Târihi: 983/1575

2. Bodleian Kütüphânesi'ndeki Nüsha

MS Ind.Inst. Turk. 5'te kayıtlıdır. 303x200-222x130 mm. ebatlarında olup 353 varaktır. Hattı nestaliktir. Sayfalarındaki satır sayısı 19-21'dir.

3.1.17.4.4. Arnavutluk'taki Nüsha[506]

Arnavutluk Devlet Arşivleri Türkçe Yazmaları koleksiyonunda 263 numarada kayıtlıdır. 22x13 cm. ebatlarında olup 130 varaktır.

Müstensih: Ethem Efendi

İstinsah Târihi: 1106/1694

[505] "Yazmalar" sitesindeki kayda göre Or. 9469'da da Sinan Paşa'nın *Tezkiretü'l-Evliyâ* tercümesinin bir nüshası, Or. 12107 ve Or. 7877 numaralarında Bağdat velilerinden söz eden tezkireler, Or. 3297 numarada ise Ebul-Leys Semerkandî'ye atfedilen *Tezkiretü'l-Evliyâ* tercümesinin bir nüshası vardır.

[506] Bu nüsha ile ilgili bilgiler, Arnavutluk Devlet Arşivleri Osmanlı Yazmalar Kataloğu'na dayanmaktadır. **Bkz.: Arnavutluk Devlet Arşivleri Osmanlı Yazmalar Kataloğu,** Haz. Giyasettin Aytaş-Hacı Yılmaz, Türk Hava Kurumu Basımevi, Ankara, 2001, s. 102,104.

3. 2. Nüshaların Tasnifleri ve Mukâyeseleri

Tezkiretü'l-Evliyâ'nın birçok tercüme nüshası mevcuttur. Bunlar sâdece EAT Dönemi tercüme nüshaları değildir. Nüshaların tavsifleri ve muhtevâ hususiyetleri kısmında da görüldüğü üzere, bu eserin Osmanlı Türkçesiyle de birkaç kez tercüme edildiği anlaşılmaktadır. Bu döneme âit tercümelerin bâzılarında te'lifî husûsiyetler dikkati çeker.[507]

Tezkiretü'l-Evliyâ'nın en eski, yâni EAT dönemine âit tercüme nüshalarında dikkati çeken en belirgin özellik, bunların birebir tercüme mâhiyetinde olmaları,[508] mütercimin metne dahlinin neredeyse hiç bulunmamasıdır. Bu sebeple EAT dönemine âit kaç tercüme olduğunu net olarak tesbît etmek kolay değildir. Zîrâ farklı tercümeler olabileceği ihtimâli bulunan nüshalarda kelimelerin farkı dışında çok büyük farklar yoktur. Fakat birebir tercümelerde bu durum mümkün olabilir. Bu sebeple birtakım ayırıcı husûsiyetleri dikkate almak sûretiyle EAT dönemine ait üç temel tercüme bulunabileceğini varsayarak bir tasnif yaptık. Nüshaların genel durumlarını dikkate alarak yaptığımız bu sınıflamada bizi en çok zorlayan ve tercümelerin sayısı hakkında çelişkiye düşüren husus, iki ayrı grubun özelliğini taşıyan nüsha örnekleri oldu. Fakat bu nüsha örneklerinden yola çıkarak hemen iki grubu tek tercüme olarak birleştirmeyi de doğru bulmadık. Çünkü tasnif ettiğimiz grupların kesiştiği örnekler olan nüshalar, bu bağlantıyı şüphe duymadan kurabileceğimiz kadar eski târihlere işâret etmemektedir. Bir müstensihin, eksik olan bir nüshayı başka bir tercüme nüshasından tamamlamış olması ve daha sonra bu örnek üzerinden başka bir müstensihin bir nüsha istinsah etmiş olması pekâlâ mümkündür. Bu konu üzerinde çalıştığımız aylar boyunca en iyi öğrendiğimiz husus, mevcut bütün *Tezkiretü'l-Evliyâ* nüshalarını görmediğimiz sürece ihtiyatlı cümle kurmanın en selâmetli yol olduğudur. İleride bizim ulaşamadığımız nüshalardan birinin, iki hatta belki üç grup arasında da bağlantıyı sağlayacak bir târihî geçmişe

[507] Dönem ayrımını, ilk tercüme veya tercümelerin tesbîti açısından gerekli görüyoruz. Bu döneme âit orijinal ve şimdilik tek nüshası tesbît edilebilen örnekler, bir önceki bölümde ilgili kısımlarda açıklanmıştır.

[508] Yakın dönemli bâzı istinsahların sonuna Muhammed-i Hanefiyye, Behlûl-i Divâne gibi isimlerin eklenmiş olması istisnâî ve sonraki dönemlere âit ilâveler olduğundan bu hakikati değiştirmezler.

sâhip olduğu ortaya konulursa o zaman bu tasnifte bâzı değişiklikler olacaktır. Fakat şimdiki hâlde aşağıdaki tasnifle yola çıkmak uygun görünmektedir.

Tasnifimizde B, T ve K grupları görülecektir. Bu gruplardaki nüshalar EAT Dönemi tercüme nüshalarıdır. Bunların dışında iki grubun özelliklerini yansıtan nüshalar da bir başlık altında toplanmıştır. Ayrıca baş tarafındaki eksikliğin başka gruptan bir nüshayla tamamlandığı açık olan bir nüsha örneği de müstakil başlıkla gösterilmiştir.

EAT Dönemi tercüme nüshaları hâricinde Osmanlı Türkçesiyle yapılmış olan ve bizim tek nüsha olarak tesbît edebildiğimiz orijinal tercüme örnekleri de ayrı bir başlık altında toplanmıştır. B, T ve K gruplarıyla ilgili olarak konunun daha kolay anlaşılması amacıyla her grubun belirgin özellikleri aşağıda maddeler hâlinde kaydedilmiştir. Elbette bu çaplı eserlerle ilgili verilecek birçok örnek mevcuttur. Fakat burada vereceğimiz örnekler, nüshaların mâhiyetleriyle ilgili bir fikir verecek ve çalışmamızın sınırlarını aşmayacak birkaç örnekle sınırlı tutulmuştur.

3. 2. 1. Nüshaların Tasnifleri

3. 2. 1. 1. B Grubu:

B grubunun temsilcisi, Macar Bilimler Akademisi Kütüphânesi'nde bulunan ve Budapeşte Yazması olarak da bilinen 741 (M.1340-41) târihli nüshadır.

Bu gruptaki nüshaların, tasnifte en az zorluk çıkaran nüshalar olduğu söylenebilir. Bunun sebebi; var olan yapının, hatta belli başlı hataların, birkaç istisna dışında aşağıda belirtildiği üzere müstensihler tarafından aynen istinsah edilmiş olmasıdır.

Bu gruptaki nüshaların mukaddimesinin genel olarak iki ayrı şekilde başladığı tesbît edilmiştir:

1. Bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm. El-ḥamdu li'llāhi'l-ḳaviyyi'l-ḳadīr. El-ʿalīmi'l-ḫabīr. El-münezzehi ani'ş-şerīki ve'l-vezīr. Müẕillü'ş-şerīfi ve'l-ḫaṭīr. Ve muʿizzu'ẕ-ẕelīli ve'l-ḫaḳīr. Şükr ol Tañrı'ya kim ḳavīdür hem ḳadīr, hem ʿalīmdür hem ḫabīr. Münezzehdür şerīkden gerekmez aña vezīr. Ḫōr olur

heybetinden şerīf ü ḫaṭīr, ʿazīz olur raḥmetinden ẕelīl ü haḳīr. Ve eşhedü en lā ilāhe illa'llāhu vahdehū lā şerīke leh. Şehādeten münciyeten min ʿazābi's-saʿīr. Birligine inanan uçmaḳda geye ḥarīr. Yalan diyüp azanlar ṭamuda göynür erir. Ve eşhedü enne Muḥammeden abduhū ve rasūluhū bi'l-kitābi'l-münīr. Viribidi Muḥammedi Mustafayı bu dünyāya ol kebīr. Eline fermān alup ḳulların aña oḳır.[509]

2. Bismi'llahi'r-raḥmāni'r-raḥīm. Şükr ü senā ol Ḫālıḳ'a kim yoġ-ıken bizi var eyledi ve īmān ve maʿrifet ve ʿilm ü edeb rūzī ḳıldı. Ve kendü vaḥdāniyyetüñi biz kullarına bildürdi. Ve daḫı kendü görklü dīdārına vaʿde ḳıldı kim göstere. Ve daḫı buyurdı kim "her kim ṣāliḥ ʿamel ḳıla, ben aña uçmaḳ maḳāmını Firdevs içinde ḳılam. Ve kendü lutfum ve ʿaẓametüm ile aña ḳonşı olam ve bir günde kendü keremümden yetmiş kere kendü naẓarumı aña tecelli ḳılam." didi. Ve çok selām ve esenlük ve ṣalavāt ve tahiyyāt anuñ üzerine kim hulāsa-i mevcūdātdur.[510]

Bu kısımlardan sonra nüshalar genellikle aynılaşarak devâm eder:

"Ve şefīʿ-i ümmet-i ʿāsī ve refīḳ-ı ümmet-i mutīʿdür. Ve çerāġ-ı zemīn ü āsumān ve maḳbūl-i Yezdāndur. Ve mahbūb-ı raḥīm u raḥmāndur. Ve faḫr-ı cümle-i enbiyādur ve nūr-ı ʿālemiyāndur kim anuñ adı Muḥammed-i Muṣṭafā salla'llāhu aleyhi ve sellemdür. (…)"

Fakat N ve onunla aynı şekilde başlayanlarda aşağıya aldığımız tamlamalar genellikle aşağıda gösterildiği gibi hatalıdır. İstinsahlarda bu hatânın aynen aktarılmış olması bilhassa dikkati çekmektedir: "ʿĀṣī ve refīḳ ümmet mutīʿdür." Bunun doğrusunun B'deki biçim olduğuna şüphe yoktur.

Bunun dışında B grubu nüshaları tekdüze bir profil çizerler. Bu genel hususiyetler birkaç madde hâlinde aşağıda gösterilmiştir:

[509] Bu örnek N nüshasından alınmıştır. Bu ifâdelerle başlayanları temsilen N nüshasını seçtik.
[510] Bu ifâdelerle başlayanları temsilen ise zâten bu tercüme grubunun temsilcisi olan B nüshasını seçtik.

1. Bu gruptaki nüshalarda mütercim âdetâ şiirleri görmezden gelmiş ve manzum kısımların tercümelerini yapmadığı gibi, Hallâc-ı Mansûr kısmındaki Arapça şiirin orijinali dışında genellikle bu kısımların orijinallerini de tercümeye almamıştır.

2. Nüshaların mukaddime kısmında eserin Türkçeye tercüme edilme sebebi zikredilir. Yâni bu gruptaki nüshalarda mütercimin bu kısa ifâdeyle de olsa varlığını hissettirdiği görülmektedir:[511]

(…) Ve daḫı bir sebeb ol-ıdı kim Ḳurʾān ve ḥadīṯ maʿnīlerin bilmeklige luġat ve naḥv ve ṣarf gerek, tā nesne añlaya. Ve bu meşāyıḫlar sözi Ḳurʾān ve eḥadīṯ şerḥidir, tā dükeli ḫāṣ u ʿāmm andan fāʾide dutalar. Gerçi kim meşāyıḫ sözleri ʿArabī dilince idi, Ḥōca ʿAṭṭār –raḥmetu'llāhi ʿaleyh- Pārsī diline getürdi, ve ben żaʿīf ḫod Türkceye getürdüm. tā dükeli müʾminler benden behremend olup ḥaẓẓ alalar. Ve ola kim bir niçe ḳardaşlarıñ Pāris dilin bilmeklige ḳudretleri olmaya ve bu Türkce kitābı oḳuyan kişi ben żaʿīf, ḥaḳīr, yazıḳ deñizine ġarḳ olmış miskīni duʿādan unutmayalar. Ve bāşed kim anuñ duʿāsı ḳabūl ola ve Ḥaḳ Taʿālā anuñ duʿāsı berekātında baña raḥmet ḳıla. (…)

Şaşırtıcı bir durum olarak bu gruptaki nüshaların genelinde Bâyezîd-i Bestâmî kısmında yer alan kurukafa menkabesinde bulunan Bakara Suresinin 171. âyeti hatâlı yazılmıştır. Bu menkabede âyetin tamamı değil, sâdece son kısmı yer alır: "...Ṣummun, bukmun, umyun, fe hum lā yaʿḳilūn." Fakat bu nüshalarda "yaʿḳilūn" yerine "yentiḳūn" yazılmıştır. Birkaç nüshada ise, müstensihlerin söz konusu hatâyı düzelttikleri görülmektedir.[512]

3. Yine bu gruptaki nüshaların çoğunda, takdim kısımlarında kullanılan Farsça "ân" ve Türkçe "ol" zamir yapılarının, ikisi arasında geçişler yapılmak sûretiyle birlikte kullanıldığı görülmektedir. Bu geçişlerde Süfyân-ı Sevrî bir kırılma noktası gibidir. Türkçe "ol…, ol…" ifâdeleriyle başlayan takdimler, bu velîde Farsça "ân" yapısına

[511] Fakat bu çalışmada incelenmiş olan nüshaların hiçbirisinde mütercimin ismine rastlanamamıştır.
[512] Bunlar, nüshaların muhtevâ bilgilerinin verildiği önceki bölümde belirtilmiştir.

dönmektedir. Sonrasında tekrar "ol", "ân" geçişleri olsa da özellikle Süfyân-ı Sevrî'den îtibâren kırılmanın yaşanması önemlidir. Müstensihlerin bu ikili örnekleri bile genellikle aynen istinsah etmiş olmaları, bu nüsha grubundaki yazmaların tesbîtinde büyük bir kolaylık sağlamaktadır.

Aşağıda B grubuna giren nüshalar listelenmiştir. Bu nüshalar arasında çok eksik olanlar, dolayısıyla yukarıda zikredilen ayırt edici vasıfların tamâmının bulunmadığı nüshalar da mevcuttur. Fakat örneklerin çokluğundan dolayı her ne kadar çalışmamızda gösterememiş olsak da bu nüshaları detaylı inceledik ve menkabeleri mukâyese ederek bu başlık altına girdiklerini gördük. İncelediğimiz nüshalar arasında bu gruba dâhil olduğunu tesbît ettiğimiz nüshalar şunlardır:

1. Macar Bilimler Akademisi Kütüphânesi/Şark Bölümü-T. F. 33[513] (B)
2. Atatürk Kitaplığı/BEL K0608/04
3. Atatürk Kitaplığı/OE 1618
4. Beyazıt Umûmî/3604
5. Beyazıt Umûmî/3762
6. Diyânet İşleri Başkanlığı Ktp./715
7. İÜ Nâdir Eserler Ktp./177
8. İÜ Nâdir Eserler Ktp./6355
9. İÜ Nâdir Eserler Ktp./6388
10. İÜ Nâdir Eserler Ktp./10260/03
11. Kâhire Üniversitesi Ktp./ 7022
12. Karatay Yusuf Ağa Ktp./42 Yu 5014
13. Kastamonu İl Halk Ktp./3972
14. Konya Bölge Yazma Eserler Ktp./6886
15. Manisa İl Halk Ktp./45 Hk 1290
16. Milli Ktp./B 62

[513] György Hazai'nin iki cilt olarak (transkripsiyonlu metin ve tıpkıbasım) neşrettiği nüshadır. Ayrıntılı bilgi için **bkz.**György Hazai, **Die altanatolisch-türkische Übersetzung des Tazkaratu'l-Awliyā von Farīduddīn ʿAṭṭār,** *I-II. Klaus Schwarz Verlag,* Berlin, 2008. Bu neşir dışında **bkz**.: **Macar Bilimler Akademisi Kütüphânesi'ndeki Türkçe El Yazmaları Kataloğu**, Haz. İsmail Parlatır, György Hazai, Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA) Yayınları, Ankara, 2007, s. 248.

17. Milli Ktp./B 902
18. Milli Ktp./A 4157
19. Milli Ktp./A 1117
20. Milli Ktp./A 7988 (06 Mil Yz A 7987/1)
21. Milli Ktp./A 9088/1
22. Milli Ktp./A 1163/2
23. Milli Ktp./Hk 1929
24. Milli Ktp./Hk 833
25. MÜ İlâhiyat Fak. Ktp./Y022.01
26. Orhan Yavuz'un Şahsi Kütüphânesinde Bulunan Nüsha
27. Selahattin Tansel'in Özel Kütüphânesinde Bulunan Nüsha
28. Süleymâniye Ktp., Serez Bölümü/1802
29. Süleymâniye Ktp., Hacı Beşir Ağa Bölümü/471
30. Süleymâniye Ktp., Dârü'l-Mesnevî Bölümü/358
31. Süleymâniye Ktp., Uşşâkî Tekkesi Bölümü/43
32. Süleymâniye Ktp., Fâtih Bölümü/4260
33. Süleymâniye Ktp., Hekimoğlu Bölümü/ 729
34. Süleymâniye Ktp., İzmir Bölümü/466
35. Süleymâniye Ktp., Lâleli Bölümü/2031
36. Süleymâniye Ktp., Nûri Arlasez Bölümü/00050
37. Süleymâniye Ktp., Nûruosmâniye Bölümü/ 2299 (N)
38. Süleymâniye Ktp., Ayasofya Bölümü/03137
39. Süleymâniye Ktp., Yazma Bağışlar Bölümü/ 04876
40. Süleymâniye Ktp., Yazma Bağışlar Bölümü/ 07614
41. Süleymâniye Ktp., Fâtih Bölümü/4262
42. TSMK/H. 1265

3. 2. 1. 2. T Grubu:

T grubunun temsilcisi olarak Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphânesi Koğuşlar bölümü/1004'te kayıtlı bulunan nüshayı seçtik. Bunun sebebi târih olarak en eski olduğu tahmin edilen nüsha olmasıdır. Esâsen bu nüshanın târnir görmüş kısımları ile

birebir uyan nüshalar bu başlık altında toplandı. Bu durum: "T1004'ü grupların dışında mı tutmak gerekir?" sorusunu akla getirdi. Fakat son derece erken târihli olduğu tahmin edilen bir tercümenin istinsah edilmeden kalmış olması düşük bir ihtimaldir. Araştırmamızda nüshanın orijinal kısmıyla aynı ifâdeleri içeren bölümlere sâhip olan bir nüsha da tesbît ettik. Daha detaylı incelemeler, farklı nüshalarda da benzer durumları ortaya koyabilir. Bizim tesbît ettiğimiz nüsha, bu başlık altında gösterilmiş olan ve Süleymâniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi Bölümü/4584 numarada kayıtlı bulunan yazmadır. Bu nüsha da T grubunun özelliklerini gösterince, T1004'ün bu başlık altındaki nüshalarla benzer özelliklerini göz önüne alarak istinsahı sırasında kelime kadrosunda birtakım farklılıkların olabileceği düşüncesiyle onu T grubunun temsilcisi olarak kabul ettik. Fakat bu hususta ihtiyat kaydımız mahfuzdur.

Bu gruptaki nüshaların genelinin belirgin özellikleri şunlardır:

1. *Tezkiretü'l-Evliyâ*'nın orijinalinde olduğu gibi Arapça duâ girişiyle başlarlar.
2. Bunların mukaddime kısmında eserin Türkçeye tercümesiyle ilgili ifâdeler mevcut değildir; Attâr'ın sözlerinin tercümesiyle yetinilmiştir. Bir özet mâhiyetinde olan T1004'ün mukaddimesinde ise mütercim: "Attâr eydür: (…)" ifâdeleriyle kendisini hissetirmektedir.
3. Bu nüshalar *Tezkiretü'l-Evliyâ*'daki manzum kısımlarla bunların tercümelerini içerirler. Biz bu gruptaki nüshaların muhtevâları hakkında bilgi verirken söz konusu manzum kısımların tamamını çalışmamıza alamadık, nüshaların genelinde görülen birkaç örnekle iktifâ ettik. Fakat çalışmamızda hepsine yer veremesek de bu örneklerin bir kısmının şu velîlere ait bölümlerde bulunduğunu kaydetmek isteriz:[514]
    1. Câfer-iSâdık
    2. Veyse'l-Karanî
    3. Hasan-ı Basrî
    4. Muhammed-i Vâsı'
    5. Zü'n-nûn-ı Mısrî

[514] Eksik nüshalar da olduğu için bütün nüshalarda bunların tamâmı görülmemektedir.

6. Cüneyd-i Bağdâdî
7. Mansûr-ı Ammâr
8. Ömer bin Osmân-ı Mekkî
9. Hallâc-ı Mansûr

İncelediğimiz nüshalar arasında bu gruba girdiğini tesbît ettiğimiz nüshalar şunlardır:

1. TSMK/K 1004 (T)
2. Atatürk Kitaplığı/K.000848
3. Beyazıt Yazma Eser Ktp. Umûmî/ 9274
4. Erzurum İl Halk Ktp./25 Hk 23927
5. Kayseri Râşid Efendi Kütüphânesi/27317
6. Konya Bölge Yazma Eserler Ktp./ 15 Hk 759
7. Konya Bölge Yazma Eserler Ktp./ 15 Hk 1966
8. Konya Bölge Yazma Eserler Ktp./ 15 Hk 2169/2
9. M. Fatih Köksal'ın Şahsi Kütüphânesinde Bulunan Nüsha
10. Milli Ktp./A 3673
11. Milli Ktp./A 8840
12. Süleymâniye Ktp., Lâleli Bölümü/ 2030
13. Süleymâniye Ktp., Kemankeş Bölümü/ 00387
14. Süleymâniye Ktp., Ayasofya Bölümü/03138
15. Süleymâniye Ktp., Özel Bölümü/ 00519
16. Süleymâniye Ktp., Yazma Bağışlar Bölümü/ 05957
17. Süleymâniye Ktp., M. Hilmi-F. Fehmi Bölümü/00167
18. TSMK/K 1003

3. 2. 1. 3. K Grubu:

Bu gruptaki nüshalar Aydınoğlu Mehmed Bey adına yapılmış olan tercümeye âit nüshalardır. Grubun temsilcisi olarak tercümeye âit en eski târihli olan ve Konya Bölge Yazma Eser Ktp./3400 numarada kayıtlı bulunan nüsha seçilmiştir. K grubundaki nüshaların bâzı husûsiyetleri şunlardır:

1. Tercüme, besmeleden sonra Arapça olarak kaydedilmiş olan kısa bir hamd u senâ ifâdesiyle başlar:

"Bismi'llāhi'r-Raḥmāni'r-Raḥīm. El-ḥamdu li'llāhi rabbi'l-ʿālemīn. Ve'ṣ-ṣalātu ve's-selāmu ʿalā seyyidinā Muḥammedin ḫātemi'n-nebiyyīn. Ve ʿalā ālihī ve ṣaḥbihī ecmaʿīn.

Ammā baʿd: Ḳur'ān ve ḥadīṯden ṣoñra (…)"

2. Nüshaların genelinin mukaddime kısmında Aydınoğlu Mehmed Bey'in isteğiyle tercüme edildiği kayıtlıdır; fakat mütercimin kimliğine dâir bir bilgi mevcut değildir. Mütercimle ilgili net olan yegâne bilgi, mukaddime kısmında kendisinin ifâde ettiği üzere, *Tezkiretü'l-Evliyâ*'dan önce *Kısas-ı Enbiyâ* adlı Arapça eseri Türkçeye tercüme ettiğidir.
3. Bu gruptaki nüshaların bir kısmı ciddi diyebileceğimiz oranda değişime uğramıştır. Yâni bunların tamâmı için aynı özelliklerden bahsedilmesi zordur. Meselâ Beyazıt Yazma Eser Ktp., Veliyyüddin Efendi Bölümü/1643 numarada kayıtlı olan nüshada ve muhtemelen bu nüshadan veya aynı özellikleri taşıyan başka bir nüshadan istinsah edilmiş olan Atatürk Kitaplığı/OE-Yz-0026A numarada kayıtlı olan yazmada müstensihin müdâhalesi görülmektedir. Konya Bölge Yazma Eserler Ktp. 3400 numarada kayıtlı olan ve bu tercümenin tesbît edebildiğimiz en eski târihli nüshasıyla bu iki nüshadaki birkaç bölüm karşılaştırıldığında aralarında belirgin farklar olduğu görüldü. Buna örnek olarak Tablo 10'da Câfer-i Sâdık ve Halîfe Mansûr menkabesi yer almaktadır. Bu gruptaki nüshalarda manzum kısımların durumuyla ilgili olarak da bir bütünlük yoktur. K3400'de Türkçe tercümeleri yazılmış olan manzum kısımlar mevcuttur; fakat V1643 ve OE-0026A'da bu manzum kısımların orijinallerinin bile çıkarıldığı görülmektedir.[515] Bununla birlikte bu iki nüshanın sonuna Hallâc-ı Mansûr'la ilgili, her ikisinde de aynı olan manzum bir metin eklenmiştir.
4. Bizim incelediğimiz bu gruptaki nüshalarda takdimler tek şekilli olup "ol…, ol…" biçiminde Türkçe zamir yapısındadır.

[515] Bilgi için söz konusu nüshaların muhtevâ bilgilerinin verildiği bölümlere bakılabilir.

İncelediğimiz nüshalar arasında K grubuna girdiğini tesbît edebildiklerimiz şunlardır:

1. 42 Kon 3400 (K)
2. Atatürk Kitaplığı/OE/0026A
3. Beyazıt Yazma Eser Ktp.,Veliyyüddin Efendi Bölümü/1643
4. Beyazıt Yazma Eser Ktp., Umûmî/ 3286
5. Beyazıd Yazma Eser Ktp., Umûmî/3653-1
6. Milli Ktp./Hk 326
7. MÜ İlâhiyat Fak. Ktp./Y068
8. Süleymâniye Ktp., Mihrişah Sultan Bölümü/ 166
9. Süleymâniye Ktp., Reşid Efendi Bölümü/ 00476

İncelediğimiz nüshalar arasında bu üç gruba giren toplam 69 nüsha tesbît edilmiştir. Düğümlü Baba/541'i de dâhil edersek bu rakam 70 olacaktır. Bunların dışında iki ayrı grubun özelliklerinin göründüğü ve tercüme gruplarının kesiştiği nüsha örnekleri de vardır. Bu şaşırtıcı örnekler, EAT Dönemi tercümelerinin temeldeki rakamı hakkında kesin sözler söylememizi engelleyen, bu üçlü tasnifin ileride ele geçmesi muhtemel yeni nüshalarla belki ikiye veya tek gruba inebileceğini, o tek veya iki koldan çeşitli dalların gelişmiş olabileceğini gösterebilecek örneklerdir. Fakat şimdilik bunu sâdece muhtemel bir düşünce olarak arzedebiliriz.

3.2.1.4. Bir Nüshadaki Eksikliğin Başka Gruptan Bir Nüshanın Kullanılmasıyla Tamamlandığı Nüsha Örneği

1. Düğümlü Baba/541[516]

3. 2. 1. 5. Nüsha Kollarının Birleştiği Nüsha Örnekleri

Bu nüshalar, tercüme veya tercümelerin mâhiyetleriyle ilgili olarak nüshalar arası detaylı incelemelerin elzem olduğunu ortaya koymaktadır. Her gruptan eski

[516] Nüsha K, yani Aydınoğlu Mehmed Bey'e takdim edilen tercüme kolundandır. Tamamlama kısmında ise B grubundan bir nüsha kullanılmıştır.

târihli olan ve en sağlam olduğu tesbît edilen nüshaların birebir mukâyeseli incelenmesi sonucunda EAT Dönemi *Tezkiretü'l-Evliyâ* tercümelerinin sayısı konusuna da açıklık getirilebileceğini düşünüyoruz. İşin bu boyutu çalışmamızı aşmaktadır. Fakat burada belli başlıklara ayırarak yaptığımız tasnif, kütüphâne katalogları ve *Tezkiretü'l-Evliyâ* ile ilgili yapılmış olan çalışmalara mütercim olarak kaydedilmiş bulunan isimler sayısınca EAT Dönemi tercümesi olmadığını ortaya çıkarmıştır. İncelediğimiz nüshalar arasında iki ayrı grubun husûsiyetlerini gösteren dört nüsha tesbît edebildik:

1. Süleymâniye Ktp., Yazma Bağışlar Bölümü/ 4977[517]
2. Süleymâniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi Bölümü/ 4512[518]
3. Süleymâniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi Bölümü/ 4584
4. Millet Ktp./1351[519]

3. 2. 1. 6. Herhangi Bir Gruba Dâhil Edilemeyenler

1. Yapı Kredi Sermet Çifter Ktp./154
2. Milli Ktp./B 90
3. Milli Ktp./A 7574
4. Milli Ktp./A 8665
5. Kılıç Ali Paşa/ 731

3. 2. 1. 7. Osmanlı Türkçesiyle Yapılan Tercümeler

1. Milli Ktp./Hk 1622[520]
2. Hüdâî Efendi/01045[521]
3. Fâtih Bölümü/4261[522]
4. Serez Bölümü/ 1800

[517] B grubundaki nüshalarla benzer kısımlar yanında daha baskın olarak T grubundaki nüshaların özelliklerini göstermektedir. Ayrıntılar için nüshayla ilgili bölüme mürâcaat ediniz.
[518] Bu nüsha B ve T olmak üzere iki grubun husûsiyetlerini göstermektedir.
[519] B grubu gibi başlayıp T grubunu hissettirir şekilde devâm etmektedir.
[520] Şimdilik tek nüshası tesbît edilebilmiştir.
[521] Bu tercüme herhangi bir gruba dahil olmayıp tek nüshadır. Kütüphâne kataloğunda yazar olarak Ferîdüddîn-i Attâr, "sorumlular" başlığıyla da Ali Rızâ Karahisârî kayıtlıdır.
[522] Bu tercüme farklı ve tek nüshadır. Kütüphâne kataloğunda yazar olarak Sinan Paşa gösterilmiştir. Kitabın zahriyesinde de bu kayıt vardır; fakat bu nüsha Sinan Paşa'nın *Tezkiretü'l-Evliyâ*'sının bir nüshası değildir.

Bunların dışında TSMK/K 1005 ise B grubundan bir nüshadan istifâde edildiği anlaşılmakla berâber bu gruptaki nüshaların dışına çıkan husûsiyetler taşımaktadır. Bu sebeple B grubu başlığı altına dâhil etmeyip müstakilen zikretmeyi tercih ettik. Nüshayla ilgili ayrıntılı bilgiler için ilgili bölüme mürâcaat edilebilir.

3. 2. 2. Tablolarla Mukâyeseli Metin Örnekleri

Tablo 1: Nüshaların mukaddime kısımlarında eserin Türkçeye tercümesiyle ilgili ifâdelerin durumu:

B[523]	T	K
"Ve daḫı bir sebeb oldur kim Ḳurʾān ve ḥadīṯ maʿnīlerin bilmeklige luġat ve naḥv ve ṣarf gerek, tā nesne anlaya. Ve bu meşāyıḫ sözleri Ḳurʾān ve ḥādiṯ şerḥidür, tā dükeli ḫāṣ u ʿām andan fāʾide dutalar. Gerçi kim meşāyıḫ sözleri ʿArab dilince idi, Ḫōca ʿAṭṭār -raḥmetu'llāhi ʿaleyhi- Pārsī dilince eyledi ve ben żaʿīf ḫoẕ Türkiceye getürdüm, tā dükeli müʾminler bundan behremend olup ḥaẕ alalar. Ve ola kim bir	Eserin Türkçeye çevrilmesiyle ilgili bir ifâde bulunmamaktadır. Attâr'ın bu eseri Farsça olarak kaleme alması ifâdesi de yoktur. Fakat aynı koldan olan T1003'te şu cümleler mevcuttur: (5a/1-5) "Ve daḫı bir sebeb ol kim çün ki Ḳurʾān ve aḫbāra luġat, ṣarf ve naḥv gerekdür. Ve ḫalḳuñ ekṣeri ol maʿnīlerden ḥaẕ almazlar-ıdı. Yaʿnī Ḳurʾān'uñ ve ḥadīṯüñ ve ḫāṣuñ ʿāmuñ anda naṣībi	"Ve çün ḫuẕāvendigār-ı dīn [u devle] ve maḥdūm-ı muʿaẓẓam, melīkü'l-umerā ve'l-eʿāẓım, cāmiu'l-mekārimi ʿavnu'l-ḥalāyıḳ, menbaʿu'l-ʿirfāni ve'l-ḥaḳāyıḳ, Mübārizü'd-devle ve'd-dīn, Muḥammed bin Aydın ġāzī Begüñ ol geçmiş velīlerüñ ve ʿālimlerüñ dirligin ve aḥvālin añlamaġa ve Tañrı'ya ne sebeb-le ulaşduḳların ve Tañrı dostluġına ne ḳulluġ-ıla lāyıḳ olduḳların bilmeklige tamām raġbeti oldı kim dāyim

[523] 4b/1-10.

nice ḳardaşlaruñ Pārsī dilin bilmege ḳudreti olmaya, ve bu Türkce kitābı oḳıyan kişi ben żaʿīf, ḥaḳīr, yazuḳ deñizinde ġarḳ olmış miskīni duʿādan unutmaya. Ve bāşed ki anuñ duʿāsı ḳabūl ola. Ḥaḳḳ Taʿālā anuñ duʿāsı berekātında baña raḥmet ḳıla.”	vardur. Niceme kim artuġı ʿArab dilince idi, Pārsī dilince yazıldı ve düzüldi. Tā ḳamu andan nesne añlaya.”	ẕikr eylemek ve bunlaruñ hikāyetin ve sīretin oḳumaḳ birle Tañrınuñ raḥmeti anuñ üzerine ine, nite kim Peyġāmber ʿaleyhi’s-selām eyitdi: “‘İnde ẕikriʿṣ-ṣāliḥīne tenzilü’r-Raḥmeti.” Yaʿnī ṣāliḥler ẕikrin itmek vaḳtinde gökden raḥmet iner. Pes Ḳaṣaṣuʿl-enbiyā kitābın ʿArab dilinden Türk diline döndürdügümden ṣoñra ben żaʿīfe işāret ḳıldı kim Teẕkiretü’l-evliyā kitābın daḫı Pārisī dilinden Türkīceye döndürem. pes ol ulunuñ işāretin yerine getürmek vācıblıġı beni bu iş üzerine dutdı.”

Tablo 2: Bâyezîd-i Bestâmî kısmındaki kurukafa menkabesi

B	T	K
(102a/3-9) "Pes Şeyḫ gider-iken bir ḳuru ādem başın gördi. Ol başda yazılu-y-ıdı kim: *Ṣummun bukmun ʿumyun fehüm lā yenṭiḳūn.* Şeyḫ anı göricek naʿra urdı ve ol başı aldı, öpdi, başına ḳodı ve eyitdi: "Ṣūfi başına beñzer kim Ḥaḳ yolında maḥv olmışdur. Ne ḳulaġı vardur kim ḫiṭāb-ı lem-yezel işide ve ne gözi vardur kim lā-yezāl cemālin göre ve ne dili vardur kim Ḥaḳ ṣenāsın söyleye ve ne ʿaḳlı vardur kim bir ẕerre maʿrifet bile." didi. "Anuñ-ıçun bu āyet anuñ üstinde yazılup-dur." didi."	(170a/4-12)[524] "Bāyezīd giderdi. Yolda bir ādem başın buldı ve ol başda yazılmış: *Ṣummun, bukmun, ʿumyun, fehum lā yaʿḳilūn.* Bāyezīd naʿra urdı ve ol başı götürdi, öpdi ve eyitdi: Ṣūfī başına beñzer, Ḥaḳḳ'a maḥv olupdur ve belüsüz olmışdur. Ḳulaġı yoḳdur kim ḫiṭāb-ı lem-yezeli işide ve gözleri yoḳdur kim cemāl-i lā-yezāli göre ve dili yoḳdur kim Tañrı'nuñ büzürgüvār ṣenāsın eyde. ʿAḳlı bilmegi yoḳdur kim ẕerre anuñ maʿrifetin bile. Bu āyet anuñ nişānıdur."	(76b/9-14) "Bāyezīd yola girüp gitdi. Yol üzerinde bir ādem başın buldı ḳuru ve anuñ üzerine yazılmış ki: "*ṣummun, bukmun, ʿumyun, fe hum lā yaʿḳilūn.*" Bāyezīd bir naʿra urdı ve ol ḳuru başı götürdi, pes öpdi, eyitdi: ṣūfī başına beñzer kim Ḥaḳḳ'uñ ʿaẓameti içinde yoyulmışve belüsüz olmış. Ne ḳulaġı var kim lem-yezel ḫiṭābın işide ve ne gözi var kim lā-yezāl cemālin göre ve ne dili var kim anuñ ululıġın aña ve ne ʿaḳlı var kim bir ẕerre anuñ maʿrifetin bile."

[524] Nüshanın orijinal hattının olduğu kısımdadır.

Tablo 3: Nüsha gruplarında Abdullâh-ı Mübârek kısmındaki gıybetle ve zinâ eden gençle ilgili menkabelerin genel durumu

B[525]	T	K
Ve naḳldur kim bir gün ʿAbdu'llāh ḳıyına bir yigit geldi ve ayaġına düşdi, zārılıḳ eyledi. Eyitdi kim: "Ḳatı yazuḳ işledüm, eyitmege yaramaz." didi. ʿAbdu'llāh eyitdi kim: "Eyit görelüm." Eyitdi: "Anam-ıla zinā	(243b/8-13;244a/1-4)[526] "Ḫabardur kim ʿAbdu'llāh ḳatında ġıybet sözin söylediler, ʿAbdu'llāh eyitti: Eger ben ġıybet söyleseydüm atam anam ġıybetin söyledüm kim bular	(96b/8-13) "Bir gün bir yigit ʿAbdu'llāh'a geldi ve eline ayaġına düşüp zārılıḳ birle aġladı. ʿAbdu'llāh eyitdi: N'oldı saña? Ol yigit eyitdi: Bir yazuḳ işledüm, anuñ udından aġlarvan ve işüme

[525] 141b/6-9

[526] Nüshanın orijinal hattının olduğu kısımdadır.

eylemişven.” ʿAbdu’llāh eyitdi: “Ben ḳorḳdum, ṣandum ġaybet söyledüñ ve mesāvī itdüñ.” didi.	yigrekdür iḥṣānuma. Ḫabardur kim bir gün bir yigit geldi ve ʿAbdu’llāh eline ayaġına düşdi ve zārılıġ-ıla aġladı. ʿAbdu’llāh eyitti: Ne oldun? Eyitti: Bir yazuḳ işledüm, udumdan eydimezin ve peşmān olmışam. ʿAbdu’llāh eyitti: Digil. Yigit eyitti: Zinā eyledüm. ʿAbdu’llāh eyitdi: Ḳorḳdum, eyle ṣandum kim ġıybet eyledüñ.”	peşīmān oldum, eyitmege utanurvan. ʿAbdu’llāh eydür: eyitmek gereksin. Yigit eyitdi: Kendü anam-ıla zinā ḳıldum. ʿAbdullāh eyitdi: Ḳorḳdum idi kim ġaybet eylemiş olasın. Pes ġaybet zinādan daḫı yavuzdur.”

Tablo 4: Zü'n-nûn-ı Mısrî'nin başlangıcı

B[527]	T[528]	K[529]
Ol pişvā-yı ehl-i melāmet, ol şemʿ-i cemʿ-i ḳıyāmet, ol bürhān-ı mevhibet, ol sulṭān-ı maʿrifet, ol maʿden-i hidāyet, ol ḥüccetü'l-faḳrı faḫrī ve ol ḳuṭb-ı vaḳt: Ẕe'n-Nūn-ı Mısrī -raḥmetu'llāhi ʿaleyhi-. Ṭarīḳat ulularından-ıdı ve esrār-ı tevḥīd içinde naẓīri yoġ-ıdı. Ve anuñ riyāżatı ve kerāmātı tamāmına degüp-dururdı. Ve Mıṣr ḳavmınuñ eyregi aña zındīḳdirler-idi. Ve bir niceleri anuñ işinde müteḥayyir-idi. Ve niçe kim diri-di, Mıṣr ehli	Ān pīşvā-yı ehl-i melāmet, ān şemʿ-i cemʿ-i ḳıyāmet, ān bürhān-ı mevhibet ü tecrīd, ān sulṭān-ı maʿrifet ü tevḥīd, ān ḥüccetü'l-faḳr u faḫrī, ḳuṭb-ı vaḳt Ẕe'n-nūn-ı Mısrī –raḍiya'llāhu ʿanh-. Ṭarīḳat şāliḥlerinden-idi. Belā ve melāmet yolınuñ sāliki-y-idi. Esrār ve tevḥīd içinde ʿaẓīm ince naẓarı var-ıdı. Ve tamām rūşanlıġı ve çoḳ kerāmātı ve riyāżātı var-ıdı. Ve Mıṣr ehli öküşi aña zendīḳ dirler-idi ve	Ol melāmet ehlinüñ cemʿi, ol ḳıyāmet dirneginüñ şemʿi, ol kim ḥüccetdür bu ḥadīṯ kim: 'el-faḳru faḫrī', ol vaḳtüñ ḳutbı, Ẕü'n-nūn-ı Mısrī –raḍiya'llāhu ʿanhu-. Ṭarīḳat yolı dervīşlerinden idi. Hemīşe belā ve melāmet yolındaydı. Çoḳ kerāmeti ve aydıñlıġı var-ıdı. Mıṣr ehlinüñ eyregi zındīḳ dirdi. ādemīler anuñ ḥālin hīç bilmez-idi. Mādām ki diriydi, ḫalḳ aña münkir idi. Kendüzin ḫalḳdan örtülü dutar-ıdı, tā ölmeyince kimesne anı

[527] 87b/9-15; 88/1-4
[528] 136a/9-13;136b/1-5.Nüshanın orijinal hattının olduğu kısımdadır.
[529] 66a/3-8.

aña münkir idi. Zīrā kendüzin anlara yaramaz gösterürdi. Velīlerüñ bir nişānı oldur kim kendüzin ḫalḳa yaramaz göstereler. Lā-cirem, ḫalḳ içinde redd olan Ḥaḳ ḳıyında ḳabūl olur. Ve ölünceye degin kimsene anuñ sırrın bilmedi.	birincesi anuñ işine ḥayrān olmışlar-ıdı. Ve niçe kim diri-y-idi, ḳavun dükeli aña münkir-idi. Ölmeyince kimse anı bilmedi, şöyle kendüzin ḫalḳdan gizler-idi.	bilmedi.

Tablo 5: Zü'n-nûn-ı Mısrî'nin tevbe sebebi

B[530]	T[531]	K[532]
Ve anuñ tevbesinüñ sebebi ol-ıdı kim bir gün aña ḫaber virdiler kim: "Fülān yirde bir ʿābid vardur." didiler, anı görmege ḳaṣd eyledi. Ẕe'n-nūn eydür: "Vardum, ol ʿābidi gördüm. Kendüzin bir aġaca ṣara-ḳomış ve eydür kim: 'İy ten! Baña geñez olġıl kim ṭāʿat ḳılam. Yoḳsa seni şöyle ʿaẕāb içinde dutarın.' dir-idi. Ve çünkim bu sözi işitdüm, aġladum. Ol ʿābid eyitdi: 'Aġlayan kimdür?' didi. İlerü vardum, selām ḳıldum ve ṣordum: 'Bu ne	Ve anuñ tevbesi sebebi ol-ıdı kim aña eyittiler: "Falān yirde bir ʿābid vardur." Ẕe'n-nūn ol ʿābide vardı ziyāret eylemege. Gördi kim ʿabīd kendüzin aġacdan asa-ḳomış ve eydür kendü kendüye kim: "İy ten, baña yardım eylegil ṭāʿat eylemege. Ve ger ni sini şöyle dutısarvan, tā açlıḳdan ve ḫastelikden helāk olasın." Ẕe'n-nūn eyitti: "Baña aġlamaḳ düşdi. ʿābid benüm aġlamaġum işitti, eydür: "Kimdür kim	Ve anuñ tevbesi sebebi ol-ıdı kim aña eyitdiler: "Fülān yirde bir ʿābid var." Ẕü'n-nūn eydür: Vardum aña ziyāret eylemege vardum[533]. Gördümdi kendüzin bir aġacdan aşaġa asmış ve eydür: İy ten, baña uyġıl. Gel kim tāʿat ḳılam. Yoḫsa seni bu dem açlıḳ ve işbu ʿaẕāb içinde helāk ḳılurvan. Bunı göricek zārı zārı aġladum. Ve ol ʿābid benüm aġlamaġum işitdi ve eyitdi: Dur kim udı az ve yazuġı çoḳ kişi geldi zaḫmet virür? Böyle dise anuñ ḳatına

[530] 88a/4-15;88b/1-15;89a/1-3.
[531] 136b/5-13;137a/1-13;137b/1-13;138a/1-8. Nüshanın orijinal hattının olduğu kısımdadır.
[532] 66a/9-17; 66b/1-17;67a/1-5.
[533] 2 kere yazılmıştır.

ḥāldür?’ didüm. Eyitdi: ‘Bu ten baña muṭīʿ olmaz. Ben Ḫālıḳ’a çekerin, ol ḫalḳa çekinür.’” Ẕe’n-nūn eydür: “Ben ṣandum kim Müsülmānlar ḳanın dökdüñ veyā bir ḳatı kebāyir yazuḳ işledüñ.” Ben eyitdüm: ‘Ḳatı zāhid imişsin.’ Eyitdi: ‘Yā Ẕe’n-nūn! Benden zāhidıraḳ görmek isterseñ şol ṭaġ başına çıḳ kim göresin.’ didi.” Ẕe’n-nūn eydür: “Ṭurdum, ol ṭaġa vardum. Bir yigit gördüm kim ṣavmıʿa ḳapusında oturur.Bir ayaġın içerü başmış ve bir ayaġın kesmiş, ṭaşra bıraḳmış ve ḳurt kuş ol kesük ayaġın yirlerdi ve kendüzi ḳarşusına durup baḳardı. İlerü yüridüm, selām virdüm,	bana zaḥmet virür? Ol kişiye kim uṭanmaġı azacuḳdur ve günāhı çoḳdur.” Ẕe’n-nūn eydür: “ḳatına vardum ve aña selām virdüm ve sordum: Bu ne ḥāldür? ʿābid eyitti: Bu ten benüm birle muvāfaḳat eylemez Tañrı ṭāʿatına, ḫalāyıḳ birle ḳarılmaḳ ister. Ẕe’n-nūn eyitti: Eyle sandum kim müsülmānlar ḳanın dökmişsin, yā kebire yazuḳ eyledüñ. ʿābid eyitti: Bilmez misin kim çün ḫalāyıḳ birle ḳarışa, ḳamu günāhlar bir bir ardınca ḳoylışu-geleler. Ẕe’n-nūn eyitti: Muʿteber zāhidsin. ʿābid eyitti: Binden daḫı zāhidraḳ diler misin kim göresin? Ẕe’n-nūn	vardum, selām virdüm ve eyitdüm ki: İy ʿazīz, işbu ne ḥāldür kim kendü nefsüñe ḳılursın? Zāhid eydür: İşbu Tañrı’ya tāʿat ḳılmaġa benüm-ile ḳarār ḳılmaz, varup ḫalḳa ḳarışmaḳ diler. Ẕü’n-nūn eyitdi: Ben ṣandum ki müsülmānlar ḳanını dökdüñ yā daḳı kebāyir yazuḳ işledüñ. Andan ötürü nefsüñe bu cezāyı ḳılursın. ʿābid eyitdi: Bilmedüñ mi kim ḫalḳa ḳarışıcaḳ olursa ḳalanı daḫı ṣuyınca bir bir gelür. Ẕü’n-nūn eyitdi: Va’llāhi ki ulu zāhidsin. Zāhid eyitdi: Benden yigrek zāhid diler misin varġıl kim göresin işbu ṭaġ üzre.” Ol ṭaġ üzre aġdum, bir yigit gördüm. Bir ṣavmaʿanuñ içinde

ʿaleyk aldı. Sordum: ‘Bu ne ḥāldür?’ didüm. Eyitdi: ‘Bir ʿavrat bundan geçdi-y-idi, göñlüm aña düşdi ve nefsüm teḳāżā eyledi. Ṭurdum, bir ayaġum ṣavmıʿadan ṭaşra başdum kim anuñ ardına düşem. Hātifden bir ün işitdüm kim eydür: ‘Utanmaz mısın otuz yıl ṭāʿat ḳılduġuñdan ṣoñra ʿavrat ardına düşersin ve zīnā ḳılmaġa ḳaṣd idersin?’ didi. Bu ayaġum kim ṭaşra başdum-ıdı, kesdüm bıraḳdum ve ben bu ayaġum-ıla bunda otururvan. Bilmezven kim Çalabum baña ne ḳıla.’ didi. Ve eger dilersin kim Tañrınuñ ḫāṣ ḳulın göresin, bu ṭaġuñ başına çıḳġıl!’	eyitti: Dilerven. ʿābid eyitti: Uşbu ṭaġa çıḳgil, tā göresin. Ẕe’n-nūn eydür: ṭaġa çıḳdum. Gördüm bir yigit ṣavmaʿa ḳapusında oturmış, iki ayaġın kesmiş, birin ḳapu içine bıraḳmış ve bir ayaġın ḳapudan daşra bıraḳmış, ḳurtlar ayaġın yirler. Selām virdüm ve ḥālinden sordum: Zāhid eyitti: Uşbu ṣavmaʿada oturmış-ıdum. Bir ʿavrat bundan geçerdi, göñlüm ol ʿavrata aḳdı ve taḳāżā eyledi kim ardınca varam. Bir ayaġum ṣavmaʿadan çıḳardum, ḳulaġuma āvāz geldi: Utanmaz mısın otuz yıldan berü kim Tañrı’ya ṭāʿat eylersin, bir ʿavrata	oturmış ve bir ayaġı kesük, ṣavmaʿanuñ ṭaşında yatur. Ḳurd ḳuş yiyü-durur. ḳatına vardum, selām virdüm ve ḥālin ṣordum. Ol yigit eyitdi: Bir gün işbu ṣavmaʿada oturmış-ıdum. bir ʿavrat işbu aradan geçdi, benüm göñlüm aña aşıldı ve nefsüm taḳāżā ḳıldı ki ardınca varam. Durdum, bir ayaġum ṣavmaʿa ṭaşına ḳoyıcaḳ bir ün işitdüm ki eydür: Hāy! Utanmaz mısın? Otuz yıldur Tañrı ṭāʿatın ḳılmış-iken bir ʿavrata ḳaṣd eylersin? Bu üni işidicek ol daşra çıḳan ayaġumı kesdüm, bıraḳdum. İmdi işbunda oturmışvan. Tā kim daḳı başuma ne geliser ve ne ḳılısarlar. Imdi

didi. Durdum ol ṭaġuñ başına varmaġa. Daġ iñen yüksek-imiş ve yol ṣarp-ımış. Varımadum, bir kişiye uġradum, ol zāhid aḥvālin ṣordum. Eyitdi: ‘Şol maġāra içinde bir velī vardur, ṭāʿata meşġuldür.’ didi. ‘Bir gün bir kişi anı görmege vardı-y-ıdı, anuñla çekişdi, eyitdi: ‘Bunda durduguñ sebebi oldur kim ḫalḳ içinde ḥürmetüñ artuḳ ola ve saña dünyelik vireler.’ didi. Ol ʿābid bu sözi işidicek and içdi kim ayruḳ yiyesi yimeye. Şimdi anuñ yöresinde arular uçar, aġzında bal ḳoyarlar, ġıdāsı oldur. Ayruḳ anuñ ḥāli nedür bilmezven.’ didi.” Ẕe’n-nūn çünkim bu ḥālleri gördi, içine derd	ḳaṣd idersin. Bu ayaġum kim ṣavmaʿadan ṭaşra çıḳarmış-ıdum, kesdüm ve bu arada oturdum, tā ḥālüm ne ola?” ve daḳı Ẕe’n-nūn’a eyitti: Sen biz yazuḳlulara geldüñ. Eger dilersin kim Tañrı dostlarından göresin, bu ṭaġ başına çıḳgil. Ẕe’n-nūn eyitti: ol ṭaġ yavlaḳ yüce-y-idi. Ol ṭaġa çıḳamadum, ol zāhidüñ ḫaberin sordum. Eyittiler: Delimdür kim ṭaġda ṣavmaʿada bir zāhid ʿibādet eyler. Ve bir gün bir kişi anuñ birle münāẓara eyledi kim rızḳa sebeb kesb eylemekdür. Ol zāhid neẕr eyledi kim hīç yimeye kim aña	biz yazuḳlular ḳatına n’eyleyü geldüñ? Eger dilerseñ Tañrı erenlerinden bir er göresin, işbu ṭaġuñ üstine çıḳġıl. Ẕü’n-nūn eydür: ol ṭaġ ʿaẓīm yüksek idi. Çıḳ[ama]dum, ammā anuñ ḫaberin ol zāhide ṣordum. Eyitdi: Bu ṭaġ üstinde bir ṣavmaʿa var kim bir zāhid bunca yıldan berü oturmış ve anuñ oturmaġınuñ sebebi oldur kim biregü anuñ-ıla baḫṣ eyledi ve eyitdi kim: Rızḳuñ sebebi ḳazanmaḳdur. Tā kesb eylemeyince rızḳ ḥāṣıl olmaz didi. Böyle dişe ol zāhid eyitdi: Benüm üzerüme nezr olsun ve Tañrı ṭanuḳ olsun kim kendü ḳazancum yimeyem. Tā kim Tañrı Taʿālā

düşdi ve ḥāli ayruḳsıdı ve Tañrı'sına tevekkül eyledi ve iʿtiḳād-ıla tevbe eyledi.	maḫlūḳlar kesbi olmaya. Birḳaç gün oldı kim nesne yimes, Tañrı Taʿālā arucuḳlar aña biribidi kim aña bal yidürürler. Bu sözlerden ḳatı derd Ẕe'n-nūn göñline vāḳiʿ oldı. Bildi kim her kim Tañrı'ya tevekkül eylese Tañrı Taʿālā aña nesne eksük eylemeye ve anuñ emegin żāyiʿ ḳılmaya.	dürişmeksüz baña rızḳum vire. Böyle didi, işbu ṭaġ üzre aġdı. Tañrıya tevekkül ḳılup ol ṣavmaʿada oturup ʿibādete meşġūl oldı. Tañrı Taʿālā aña arular musallaṭ ḳıldı kim anuñ yöresinde uçarlar ve aña bal virürlerdi. Ẕü'n-nūn eyitdi: Bu işler ve bu sözler göñlüme yavlaḳ düşdi. Pes bildüm kim her kişi kim Tañrı'ya tevekkül ḳıla, Tañrı Taʿālā anuñ işin tamām ḳılur, żāyiʿ ḳılmaz.

Tablo 6: Zü'n-nûn-ı Mısrî'nin başlangıcı. Karş. K nüshası:

Reşid Efendi/00476[534]	K
Ol melāmet ehlinüñ cemʿi, ol ḳıyāmet dirneginüñ cemʿi, ol kim ḥüccetdür bu ḥadīṯ kim: 'el-faḳru faḫri', ol vaḳtüñ ḳutbı, Ẕe'n-nūn-ı Mısrī –raḥmetu'llāhi ʿaleyh-. Ṭarīḳat yolı dervīşlerinden idi ve hemīşe belā ve miḥnet yolında-y-ıdı. Ve esrār ve tevḥid içinde key añlamaḳlıġı var-ıdı. Çoḳ riyāżet ve kerāmet issidi ve Mışr ehlinüñ eyregi aña kāfir dirler-idi. Ve hīç ādemīler anuñ ḥālin bilmezlerdi. Mādāmki diri-di, ḫalḳ aña münkirdi. Ve kendüyi ḫalḳdan örtülü dutar-ıdı, tā ölince kimse anı bilmedi ve kimse anuñ ḥālinden vāḳıf olmadı.	Ol melāmet ehlinüñ cemʿi, ol ḳıyāmet dirneginüñ şemʿi, ol kim ḥüccetdür bu ḥadīṯ kim: 'el-faḳru faḫrī', ol vaḳtüñ ḳutbı, Ẕü'n-nūn-ı Mısrī –raḍiya'llāhu ʿanhu-. Ṭarīḳat yolı dervīşlerinden idi. Hemīşe belā ve melāmet yolındaydı. Çoḳ kerāmeti ve aydınlıġı var-ıdı. Mışr ehlinüñ eyregi zındīḳ dirdi. ādemīler anuñ ḥālin hīç bilmez-idi. Mādām ki diriydi, ḫalḳ aña münkir idi. Kendüzin ḫalḳdan örtülü dutar-ıdı, tā ölmeyince kimesne anı bilmedi.

[534] 37b/13-17; 38a/1-3.

Tablo 7: Zü'n-nûn-ı Mısrî'nin tevbe sebebi: Reşid Efendi/00476[535]

Ve anuñ tevbesi sebebi ol-ıdı kim aña eyitdiler: "Fülān yirde bir zāhid var." ṭurdı, anı görmege vardı ve hem ziyāret ḳılmaġa vardı. Gördi kim kendüni bir aġacdan aşaġa asmış, eydür kim: İy ten, baña uyġıl kim tāʿat ḳılam. Yoḫsa seni bu dem açlıġ-ıla işbu dār üzerinde helāk iderven.ve bunı bundan işidicek aġladum. Ve ol ʿābid ben aġladuġum işitdi ve eyitdi kim: Dur kim udı az ve yazuġı çoḳ kişiye geldi zaḥmet virür? Böyle dise anuñ ḳatına vardum, selām virdüm ve eyitdüm: İy ʿazīz, işbu ne ḥāldür kim kendü nefsüñe ḳılursın? Ol ʿābid eydür: İşbu Tañrı tāʿatın ḳılmaġa benümle ḳarār ḳılmaz, varup ḫalḳa ḳarışmaḳ diler. Ẕe'n-nūn eyitdi: Ben ṣandum ki nā-ḥaḳ yire ḳan eyledüñ yā bir ulu günāh işledüñ. Andan ötüri nefsüñe bu cezāyı ḳılursın. Ol ʿābid eyitdi: Bilmedüñ kim ḫalḳa ḳarışmaḳlıḳ olıcaḳ dükeli yazuḳlar bir bir ardınca gelür. Ẕe'n-nūn eyitdi: Va'llāhi kim şöyledür key zāhidsin. Benden daḫı yigrek zāhid görmek diler misin? Eyitdi: Dilerven. Zāhid eyitdi: işbu taġ üzerine çıḳġıl kim göresin. Çünki ol ṭaġ üzre aġdum, bir yigit gördüm. Bir ṣavmıʿa içinde oturur ve bir ayaġı kesilmiş, ol ṣavmıʿadan ṭaşra yatur. Ḳurt ḳuş ḳarşusına üşmişler, yiyü-dururlar. Çün anı eyle gördüm, ḳatına vardum. Selām virdüm ve ḥālini ṣordum. Aġladı. Şöyle kim baña cevāb virmege hīç ṭāḳatı ḳalmadı. Çün birez vaḳt geçdi, andan baña eyitdi kim: Yā Ẕe'n-nūn, birgün işbu ṣavmaʿada oturmışdum. nā-gāh bir görklü ʿavrat işbu aradan geçdi, göñlüm aña ḳapıldı. Bu şūm, beẕbaḫt nefsüm key taḳāżā ḳıldı. Ṭurdum, ḥamle ḳıldum kim ardınca varam. Ve bir ayaġum ṣavmıʿadan ṭaşra başdum, ve bir ayaġumı çıḳarınca nā-gāh ḳulaġuma bir ün irdi kim: İy ayaġı kesilecek! Utanmaz mısın yāḫud benden ḳorḳmaz mısın? Otuz yıldur kim bizüm ṭāʿatumuzdasın ve bizüm ʿışḳumuz daʿvīsin ḳılursın. Ve şimdi bir yād ʿavrat gördüñ-ise ardınca mı varursın. Çünki bunı işitdüm, fi'l-ḥāl ol ṭaşra çıḳan ayaġumı kesdüm, ṭaşra bıraḳdum. İmdi uşbunda oturmışvan. Tā kim daḫı başuma

[535] 38a/4-17; 38b/1-17;39a/1-13. **Karş.** 5 numaralaı tablo, K nüshası.

gelesin ve baña daḫı ne ḳılasın bilmezven. Imdi bu bī-çāre yazuḳlu ḳatına n'eyleyü geldüñ? Evvelki zāhidüñ aḥvālin didüm, andan daḫı ve benden daḫı yigrek zāhid görmek dilerseñ bu ṭaġuñ üstine çıḳġıl. Eyitdüm: Anı ve seni gördüm hīç ṭāḳatum ḳalmadı aña irmege. Ḳuvvetüm yitmez ayruḳ bundan gidemezven. Dilerem kim anuñ ḥālinden baña birez ḫaber viresin, işidem. Ol zāhid eyitdi. Anuñ anda oturmaġınuñ sebebi ol-ıdı kim biregü anuñla baḥs eyledi. Eyitdi kim: Rızḳuñ sebebi dürişüp ḳazanmayınca ve kesb idmeyince rızḳ ḥāṣıl olmaz. didi. Ḳaçan böyle dise ol zāhid eyitdi: Benüm üzerüme neẕr olsun ve Tañrum ṭanuḳ olsun kim hergiz rızḳ ṭalebinde olmayam ve dünyā işine meşġūl olmayam. tā kim Tañrum baña dürişmeden rızḳum vire. Böyle didi, işbu ṭaġ üzre aġdı. Allāh Taʿālā'ya tevekkül ḳılup ol ṣavmıʿada ʿibādete meşġūl oldı. Pes Ḥaḳ Taʿālā aruları muṣallat ḳıldı kim anuñ yöresinde uçarlar, bal virürler, ol nafaḳa ider. Pes Ẕe'n-nūn eyitdi: Bu işler ve bu sözler göñlüme eṣer ḳıldı, pes bildüm ki her kişi kim Tañrı'ya tevekkül ḳıla, Tañrı Taʿālā anuñ her işini yirince ḳıla ve rencin hergiz żāyiʿ ḳılmaz.

Tablo 8: Zü'n-nûn-ı Mısrî'nin başlangıcı:

Yazma Bağışlar / 5957 (T grubu)[536]

Bir daḫı ol pīşvā-yı ehl-i melāmet, ol şemʿ-i ḫalḳ-ı ḳıyāmet, ol bürhān-ı mevhibet ve tecrīd, ol sulṭān-ı maʿrifet ve tevḥīd, ol ḥüccetü'l-faḳru faḫrī, ḳuṭb-ı vaḳt, Ẕe'n-nūn-ı Mısrī –raḍiya'llāhu ʿanh-.

Ṭarīḳat yolında yortıcılardan, belā ve miḥnet ve melāmet yükin dartıcılardan idi. Tevḥīd sırlarında naẓarı key ince idi. Mıṣr ehlinüñ çoġı aña zendīḳ dirler-idi. ve hem birincesi anuñ işine ḥayrān ḳalurlardı. Niçe kim diri idi, ḳamu ʿālem aña münkir-idi. Ölmeyince kimse anuñ ḥālin bilmedi. Ve kendüzin şöyle gizlü dutar-ıdı.

Tablo 9: Yazma Bağışlar/ 5957 Zü'n-nûn-ı Mısrî'nin tevbe sebebi[537]

Ve tevbesinüñ sebebi ol-ıdı kim bir gün ḫaber virdiler ki: Falān yirde bir zāhid var. Ẕe'n-nūn eydür: Çün ol ʿābidüñ ziyāreti ḳaṣdın eyledüm, çün vardum, gördüm kendüzin bir aġacdan aşaġa aṣa-ḳomış. Kendü kendüye eydür ki: İy ten, bana uyġıl ve benüm-ile ṭāʿat eylemege ivgil. Ve ger ni açlıḳdan ve ḫastalıḳdan seni işböyle dutam, helāk olasın. Bunı ve azādluya ve özi göyner kişiye uġraduñ.[538] Bunı işidicek ḳatına vardum, selām virdüm, ṣordum ki: Bu ne ḥāldür? Eyitdi: Bu ten benüm-ile Ḥaḳ tāʿatın eylemege ḳarār itmez ve ḫalḳ-ıla ḳarışmaḳ ister. Ẕe'n-nūn eyitdi: Ben ṣandum ki Müsülmānlar ḳanın dökmişsin yā bir ulu günāh eylemişsin. Eyitdi: Bilmez misin ki çün ḫalḳ-ıla ḳarışmaḳ oldı, ḳalan günāhlar daḫı biri biri ardınca su yaġışu gelür. Ben eyitdüm. Muteber zāhidsin. Eyitdi: Benden daḫı zāhidirek isterseñ ki göresin, işbu ṭaġ üzerine aġġıl. Çün aġdum, bir yigit gördüm.

[536] **Karş.** Tablo 4, T nüshası
[537] **Karş.** Tablo 5, T nüshası
[538] Bu kısımda bir karışıklık gözlenmektedir.

Savmaʿa ḳapusında oturur, bir ayaġı içerü ve bir ayaġını kesmiş, ṣavmaʿadan ṭaşra bıraḳmış yatur, ḳurtlar üşmiş yirler.Yaḳın vardum, selām virdüm ve ḫālin ṣordum. Eyitdi: Bir gün işbu ṣavmaʿada otururdum. Bir ʿavrat geçdi ve göñlüm andın yaña uçdı ve hem teḳāżā itdi ki ardınca varam. Çün bir ayaġum ṭaşra ardınca ardınca adıcaḳ bir āvāz iştdüm ki: Utanmaz mısın, otuz yıl ʿibādet itmişken şimdiki ḥālde bir ḥarāma ḳaṣd eylersin. Hemān sāʿat ol ayaġum kesdüm, ṭaşra bıraḳdum. Uşbu aracuḳda oturmışam, göreyin benüm-ile daḫı n'eylerler? Eyitdi: Çün bunda er görmege gldüñ, bizi ki gördüñ suçlularuz. Eger er görmege ārzūn var-ısa bu ṭaġ üzere aġġıl, tā ki er göresin. Ẕe'n-nūn eydür: Ol ṭaġ iñen yüksek-idi çıḳamadum. Anuñ ḫaberin andan ṣordum, eyitdi: Çoḳ zamāndur bir kişi bir ṣavmaʿa içinde anda ʿibādet eyler. Bir kişi anuñ-ıla baḥṣ eyledi, eyitdi: Kesb-i rūzī̄ yimek ḳazanç sebebidür. Ol kişi eyitdi: ol kim ḳazançdur hī̄ç ben anı yimeyem. Birḳaç gün hergiz nesne yimedi. Pes Ḥaḳ Taʿālā arulara emr eyledi, anuñ çevresinde bal eylediler, andan yidi. Çün Ẕe'n-nūn anı işitdi, göñline iñen eṣer eyledi ve içinde bir derd piydā oldı. Bildi ki Tañrı'ya tevekkül idenüñ Ḥaḳ Taʿālā düzer, emegi yavu varmaz.

Tablo 10: Câfer-i Sâdık ve Halîfe Mansur Menkabesi[539]

Karş. K3400	V1643
Naḳildür kim Manṣūr, Peyġāmber ṣaḥābelerinden ṣoñra ikinci ḫalīfe-y-idi. Bir dūn viribidi, vezīrin ḳıġırdı. Eyitti[540]: Var, Caʿfer-i Sādıḳ'ı ḳıġır, gelsün kim anı depeleyem didi. Pes vezīr bunca kez itmişdi kim "ol bir köşede oturmışdur ve yaluñuzluġı iḫtiyār ḳılmışdur. Ve Tañrı Taʿālā ʿibādetine meşġūldür ve elin dünyā mülkinden çekmişdür ve hīç ḫalḳa andan hīç renc degmez kim anı getürüp depeleye didi. Niçe kim didi, hīç aṣṣı ḳılmadı. Pes vezīri viribidi almaġa. Ve ḫalīfe ḳullarına itdi: ḳaçan kim ṣādıḳ içerü gire, ben elüm tācuma yoḳayam, siz derḥāl anuñ başın kesesiz didi. Ḳaçan vezīr Ṣādıḳ'ı getürdi, içerü serāya giricek Manṣūr bī-cān yügürü ḳarşu çıḳdı, eline alıp kendi taḫtına geçürdi ve kendü edeb-ile iki dizini çöküp ḳarşusına oturdı. Şöyle kim ḳatındaḳılar ʿacebe ḳaldılar. Manṣūr Ṣādıḳ'a itdi: "ne ḥācetüñ var benden, dile" didi. Ṣādıḳ itdi: Benüm	Ve naḳildür ki Peyġāmber ʿaleyhi's-selāmuñ aṣḥāblarından ṣoñra Manṣūr ikinci ḫalīfe idi. Ve Caʿfer-i Sādıḳ anuñ zamānında ulu şeyḫ idi. Bir gün ḥasūdlar ḥased idüp Manṣūr ḫalīfeye Şeyḫ Caʿfer-i Sādıḳ'ı ḳovladılar ve hezār iftirā eylediler. Pes ḫalīfe añı işidüp şeyḫa gönülden ʿadāvet eylediler. Ve tīz adam ṣalup anı yanına daʿvet eyledi. Şeyḫ gelmeyüp şöyle cevāb virdi kim: "Şimdi varmazum ki vaḥdet ile vuṣlat bulmuşam. Ammā ḫalīfe maʿẕūr buyursun kim yarın inşāʾallāh seḥerden varam." Ve çün Manṣūr bu cevābı işitdi, be-ġāyet ḫışma gelüp ḳaḳıdı, dönüp vezirlerine eyitdi: "Ḳaçan Caʿfer-i Sādıḳ bunda gele, ben anı depeleyüp başın kesem." Çün ol gice oldı, ḫalīfe girü kīn ile ve buġż u ʿadāvet ile yatup uyudı. Hemāndem ol iki cihān faḫrı Muḥammed Muṣṭafā'yı vāḳıʿasında gördi, diledi kim ḥużūr-ı şerifine vara ve mübārek ayaġına

[539] Aynı tercümeye âit iki nüsha arasındaki farka dikkati çekiyoruz. V1643'te müstensihin müdâhalesi, menkabeyi başka bir hâle sokmuştur.
[540] T1004'te olduğu gibi şedde ile harekelenmiştir.

ḥācetüm oldur kim beni ayruḳ ḳıġırmayasın, beni vaḳtuma ḳoyasın.” Manṣūr Ṣādıḳ’a destūr virdi, iʿzāz-ıla gönderdi ve ol sāʿat Manṣūr ditredi, başın büriyüp düşdi, ʿaḳlı zāyil oldı. Tā kim üç günlük namāzı fevt oldı. Çün girü kendüzüne geldi, vezīr itdi: İy ḫalīfe, n’oldı saña kim böyle olduñ?didi. Eydür: ol vaḳt kim Ṣādıḳ içerü girdi, anuñ-ıla bir ejdehā bile girdi. Bir dudaġın ṣuffanuñ altında ḳodı, bir dudaġın üstinde ḳodı ve baña eyitdi kim: Ṣādıḳ’a ziyān iderseñ, serāyuñla, taḫtuñ ile seni bile yudarın.” didi. Pes ol ejdehā ḳorḳusından ıña ziyān fehmüm olmadı. Ṣādıḳ’a ʿöẕr diledüm, destūr virdüm.	yüzin süre. Pes Rasūl -ʿaleyhi’s-selām- Manṣūr’dan yüzin çevirdi ve ictināb eyledi. Çün Manṣūr anı gördi, zār zār aġlayup eyitdi: “Yā Rasūla’llāh! Ne içün ben ḳuluñdan ictināb eylersin ve yüz çevürürsin? Baña günāhum bildür.” Rasūlu’llāh eyitdi: “Yā Manṣūr! Yā sen ne içün benüm oġlum ve nūr-ı ʿaynum Caʿfer-i Sādıḳ’a ʿadāvet idüp anuñ helākine ḳaṣd idersin? Ve eger Caʿfer’ümüñ göñli senden rāżı olmaz ise ben daḫı senden rāżı olmazum. Eger sen benüm ālüme ʿizzet idesin, ben daḫı saña şefāʿat eyleyem.” Çün böyle gördi, hemāndem Manṣūr uyḳusından uyanı-geldi, tā sabaḥa degin istiġfāra meşġūl oldı. Ve göñlinüñ ḳasāveti ve ʿadāveti gidüp Caʿfer-i Sādıḳ’a muḥabbeti ġālib oldı ve şeyḫuñ yollarını gözedüp intiẓāra durdı. Ve çün sabāḥ olup Şeyḫ Caʿfer-i Sādıḳ geldi, Manṣūr ḫalīfe anı göricek istiḳbāl ve taʿẓīm-ile aña ḳarşu vardı. Be-ġāyet ʿizzet ve ikrām ḳıldı. Ve taḫtına geçürüp yanına aldı. Ve “Yā şeyḫ luṭf eyle dile benden ne dilersen didi. Şeyḫ Caʿfer-i Sādıḳ eyitdi: “Yā ḫalīfe! Benüm Allāhu Taʿālā ḥażretinden ġayrıdan hīç

	kimesneye iḫtiyācum ve ḥācetüm yoḳdur. Hemān Ḥaḳḳ'a meşġūl olup dünyādan ve dünyā ḫalḳından elüm çeküp ve ʿibādet birle bir kūşede diz çöküp ve ʿizzet birle mūnis olup iḫtiyār-ı ḫalvet idüp cemīʿ-i eşyādan yüz çevirüp Ḥaḳḳ'a ṭālib dururam. Ve daḫı ġayrı murādum yoḳdur didi. Pes ḫalīfe yine hezārān ilḥāḥ birle tazarruʿ eyledi: "Elbetde dile ne dilerseñ didi. Şeyḫ eyitdi: "Yā ḫalīfe! Senden benüm hīç ḥācetüm yoḳdur. Ammā hemān budur ki beni kendü ḥālüme ḳoyup daʿvet eyleyüp üşendürmeyesin." Ḫalīfe çün Caʿfer-i Sādıḳ'dan bu sözi işidicek sākin oldı ve andan küstāḫlıġı diledi. Ve şeyḫ girü mekānına gidüp ḫalīfe anda ḳaldı. Ve çün vezirleri ḫalīfenüñ bu işini görüp taʿaccüb idüp ḫalīfeye suāl itdiler, pes ḫalīfe gördügi düş aḥvālini anlara beyān itdi. Anlar işidüp müteselli olup şeyḫ Caʿfer-i Ṣādıḳ'a cān u dilden maḥabbet itdiler.

Tablo 11: Aynı gruba dâhil olmalarına rağmen, V1643'te Zü'n-nûn-ı Mısrî'nin baş tarafında yer alan bu menkabede yine bir değişiklik yapıldığı görülmektedir. K'deki menkabe hazfedilmiş ve K'de daha sonra yer alan bir menkabe, V'de hazfedilen menkabenin yerine konulmuştur.[541]

Karş: K3400 V1643

Ve anuñ tevbesi sebebi ol-ıdı kim aña eyitdiler: "Fülān yirde bir ʿābid var." Ẕü'n-nūn eydür: Vardum aña ziyāret eylemege vardum[542]. Gördümdi kendüzin bir aġacdan aşaġa asmış ve eydür: İy ten, baña uyġıl. Gel kim tāʿat ḳılam. Yoḫsa seni bu dem açlıḳ ve işbu ʿaẕāb içinde helāk ḳılurvan. Bunı göricek zārı zārı aġladum. Ve ol ʿābid benüm aġlamaġum işitdi ve eyitdi: Dur kim udı az ve yazuġı çoḳ kişi geldi zaḥmet virür? Böyle dise anuñ ḳatına vardum, selām virdüm ve eyitdüm ki: İy ʿazīz, işbu ne ḥāldür kim kendü nefsüñe ḳılursın? Zāhid eydür: İşbu Tañrı'ya tāʿat ḳılmaġa benüm-ile ḳarār ḳılmaz, varup ḫalḳa ḳarışmaḳ diler. Ẕü'n-nūn eyitdi: Ben ṣandum ki müsülmānlar ḳanını dökdüñ yā daḳı	Ve naḳldur ki Ẕe'n-nūn-ı Mıṣrī'nüñ tevbesinüñ sebebi oldur kim eydür: Bir gün evvelki ḥālimde ve hevā ve heves ʿāleminde idüm. Baña be-ġāyet ṣūrīdelik vāḳiʿ oldı. Çıḳup ṣaḥrāya seyr iderdüm. Bir ırmaḳ ḳatına geldüm. Bir aʿlā köşk gördüm ve ol köşke naẓar itdüm. Köşk üzerinde bir maḥbūbe ve cemile ʿavrat gördüm. Hemāndem ʿaḳlum ḳapıldı ve gönlüm yıḳıldı ve cānum yaḳıldı. Muḥabbet iẓhār eyleyüp āh itdüm ve ol maḥbūbe baña eyitdi: İy Ẕe'n-nūn, n'olduñ? Ben eyitdüm: saña gönlüm maḥabbet eyledi. Ol maḥbūbe bir kez tebessüm eyleyüp eyitdi: İy Ẕe'n-nūn, sen be-ġāyet eyü kişi olurduñ, eger üç nesne sende var imişse. Evvel, eger ʿālim imişseñ, ikinci andan ʿāḳıl imişseñ,

[541] İki menkabede yer alan "tevbe sebebi" farklı kaydedilmiştir.
[542] İki kere yazılmıştır.

kebāyir yazuḳ işledüñ. Andan ötürü nefsüñe bu cezāyı ḳılursın. ʿābid eyitdi: Bilmedüñ mi kim ḫalḳa ḳarışıcaḳ olursa ḳalanı daḫı ṣuyınca bir bir gelür. Ẕü'n-nūn eyitdi: Va'llāhi ki ulu zāhidsin. Zāhid eyitdi: Benden yigrek zāhid diler misin varġıl kim göresin işbu ṭaġ üzre." Ol ṭaġ üzre aġdum, bir yigit gördüm. Bir ṣavmaʿanuñ içinde oturmış ve bir ayaġı kesük, ṣavmaʿanuñ ṭaşında yatur. Ḳurd ḳuş yiyü-durur. ḳatına vardum, selām virdüm ve ḥālin ṣordum. Ol yigit eyitdi: Bir gün işbu ṣavmaʿada oturmış-ıdum. bir ʿavrat işbu aradan geçdi, benüm göñlüm aña aşıldı ve nefsüm taḳāżā ḳıldı ki ardınca varam. Durdum, bir ayaġum ṣavmaʿa ṭaşına ḳoyıcaḳ bir ün işitdüm ki eydür: Hāy! Utanmaz mısın? Otuz yıldur Tañrı ṭāʿatın ḳılmış-iken bir ʿavrata ḳaṣd eylersin? Bu üni işidicek ol daşra çıḳan ayaġumı kesdüm, bıraḳdum. İmdi işbunda oturmışvan. Tā kim daḳı başuma ne geliser ve ne ḳılısarlar. Imdi biz yazuḳlular ḳatına n'eyleyü geldüñ? Eger dilerseñ Tañrı erenlerinden bir er göresin, işbu ṭaġuñ üstine çıḳġıl. Ẕü'n-nūn eydür: ol ṭaġ ʿaẕīm yüksek idi. Çıḳ[ama]dum,	üçünci daḫı ʿārif imişsen. Ben eyitdüm: İy nāzenīn! Sen neden bildüñ kim bu üç nesne bende yoḳ-durur. Eyitdi: Yā Ẕe'n-nūn, anuñla bildüm kim eger senüñ ʿilmüñ olaydı böyle serserī gezmezdüñ. ʿilmle muṣāḥabet eylerdüñ. Ve eger aḳluñ olaydı, nā-maḥrem yönine naẕar ḳılmazduñ ve eger ʿārif olayduñ Allāh Taʿālā'dan ġayrıya göñül virmezdüñ. Çün bu sözi işitdüm, müteḥayyir oldum ve eyitdüm: İy nāzenīn! Sen kimsin ve bunda ne eylersin? Eyitdi: Geldüm şimdi girü yola giderüm ve ġafletden saña tenbīh iderüm. Bunca bir sergerdān gezesin. Şimdiden girü yola gel ve nefsüñe muḫālefet ḳılup istiġfār idüp tevbe ḳıl. çün böyle didi, hemāndem ġāyib oldı, ayruḳ görmedüm ve bildüm kim ol ādem degül idi. Hemāndem inṣāfa gelüp tevbe ḳıldum ve ʿibādete meşġūl oldum.

ammā anuñ ḫaberin ol zāhide ṣordum. Eyitdi: Bu ṭaġ üstinde bir ṣavmaʿa var kim bir zāhid bunca yıldan berü oturmış ve anuñ oturmaġınuñ sebebi oldur kim biregü anuñ-ıla baḫṣ eyledi ve eyitdi kim: Rızḳuñ sebebi ḳazanmaḳdur. Tā kesb eylemeyince rızḳ ḥāṣıl olmaz didi. Böyle dişe ol zāhid eyitdi: Benüm üzerüme nezr olsun ve Tañrı ṭanuḳ olsun kim kendü ḳazancum yimeyem. Tā kim Tañrı Taʿālā dürişmeksüz baña rızḳum vire. Böyle didi, işbu ṭaġ üzre aġdı. Tañrıya tevekkül ḳılup ol ṣavmaʿada oturup ʿibādete meşġūl oldı. Tañrı Taʿālā aña arular musallaṭ ḳıldı kim anuñ yöresinde uçarlar ve aña bal virürlerdi. Ẕü'n-nūn eyitdi: Bu işler ve bu sözler göñlüme yavlaḳ düşdi. Pes bildüm kim her kişi kim Tañrı'ya tevekkül ḳıla, Tañrı Taʿālā anuñ işin tamām ḳılur, żāyiʿ ḳılmaz.	

Tablo 12: Karş: Hacı Mahmud Efendi/ 4584[543] T1004[544]

Ān sulṭānü'l-ārifīn, ān burhānü'l-ʿmuḥaḳḳiḳīn ve ān ḫalīfe-i İlāhī, ān diʿāme-i nā-mütenāhī ve ān puḫte-i cihān-ı nā-kāmīl, ḳuṭb-ı ḥaḳīḳī Bāyezīd-i Besṭāmī –raḥmetu'llāhi ʿaleyh-. Meşāyıḫlaruñ ekberiydi ve evliyālaruñ aʿẓamı idi ve Tañrı'nuñ hücceti idi ve ḥaḳ ḫalīfe idi ve ʿālemüñ ḳuṭbı idive evtāduñ merci'iydi. Riyāżatına ve kerāmātına ve ḥālātına ve kelimātına endāze yoġıdı. Ve ḥaḳāyıḳ esrārında key naẓarı var idi ve cidd-i belīġı vardı. Ve hemīşe ḳurb ve heybet maḳāmında idi. Muḥabbet ve üns içinde ġarḳ idi ve ten[i] mücāhede içinde ulaşmış-idi ve cān ve gönül müşāhede içinde idi. Ve rivāyeti ḥadīṯ içinde ʿālī idi. Pes andan ilerü ṭarīḳat maʿnileri içinde kimsenüñ anuñ gibi taṣnīfi yoġ-ıdı. Ve eyitmege olur kim bu şīvede kim meşāyıḫlarındur, dükelinden öñdin ol-ıdı. Tā ḥaddī ʿalemin ṣaḥrada [dikdi] ve anuñ kemāli gizlü degildür.	Ān sulṭānü'l-ārifīn, ān burhānü'l-ʿmuḥaḳḳiḳīn, ān ḫalīfe-i İlāhī, ān diʿāme-i nā-mütenāhī ve ān puḫte-i cihān-ı nā-kāmī, ḳuṭb-ı ḥaḳīḳī Bāyezīd-i Besṭāmī –raḍiya'llāhu ʿanhu-. Meşāyıḫuñ ekberi ve evliyānuñ ʿārifi-y-idi ve Tañrı'nuñ hücceti-y-idi ve ḥaḳ ḫalīfe-y-idi ve ʿālemüñ ḳuṭbı-y-ıdı ve evtāduñ merciʿi-y-idi. Riyāżatına ve kerāmātına ve ḥālātına ve kelimātına endāze yoġıdı. Ve ḥaḳāyıḳ esrārında key naẓarı var idi ve cidd-i belīġı var-ıdı. Ve hemīşe ḳurb ve heybet maḳāmında-y-ıdı. Muḥabbet ve üns içinde ġarḳ-ıdı ve ulaşu teni mücāhede içinde ve gönli müşāhede-y-idi. Ve anuñ rivāyeti ḥadīṯ içinde ʿālī-y-idi. Andan ilerü kimse ṭarīḳat maʿnileri içinde anuñ gibi taṣnīfi yoġ-ıdı. Eyitmege olur kim bu şīvede kim meşāyıḫuñdur, dükelinden öñdin ol-ıdı kim ʿalemin ṣaḥrada dikdi ve anuñ kemāli gizlü degildür. Tā ḥaddī kim Cüneyd eyitti:

[543] 59a/4-25; 59b/1-25; 60a/1-2.
[544] 166b/3-13; 167a/1-13; 167b/1-13.

Ḫaberde şöyle gelmişdür kim Cüneyd eyitdi -raḥmetu'llāhi ʿaleyh-: "Bāyezīd bizüm içümüzde Cebrāʿīl gibidür. Ḥaḳīḳat(a) ericilerüñ tevḥīd meydānına nihāyet(i) Bāyezīd'üñ bidāyet(i)dür." didi. Pes şöyledür kim cümle evliyālar Bāyezīd'üñ ḳadem(i) bidāyetine erişürler, girü dönerler ve ġarḳ olurlar, belürmezler. Ve bu söze delīl oldur kim Bāyezīd eyitdi –raḍiya'llāhu ʿanh-: "Yüz yıl bostāndan geçile, tā ki andan bir güle irişüle." didi. Pes Şeyḫ Bū Saʿīd Ebu'l-Ḫayr –raḍiya'llāhu ʿanhum- eyitdi kim: "On sekiz biñ ʿālemi ṭolu Bāyezīd görürven ve Bāyezīd'I ortada göremezin." didi. Yaʿnī Bāyezīd Ḥaḳḳ'a maḥv olmışdur dimek olur. Ḫaberde şöyle gelmişdür kim Bāyezīd'üñ dedesi gebr idi ve hem atası daḫı Besṭām ulularından idi. Ve Bāyezīd'üñ vāḳıʿası anası ḳarnından berü varmış. Ve anasından rivāyet şöyledür kim ol āḫiret ḫatunı ḳaçan kim aġzına bir şübhelü ṭaʿām ḳoysa Bāyezīd anasınuñ ḳarnı içinde ḥareketle yelüp ṭalabırdı, diñlenmezdi, zaḥmet virürdi. Tā ḥaddī ol loḳmayı aġzından bıraḳmayınca ḳarār	"Bāyezīd bizüm içümüzde Cebrāʿīl gibidür. Ve hem Cüneyd eyitti:- raḍiya'llāhu ʿanhu-: "Cümle varıcı erenler tevḥīd meydānına, nihāyeti bularuñ Bāyezīd'üñ bidāyetidür. Ve cümle evliyālar kim Bāyezīd ḳademi bidāyetine erişürler, girü dönerler ve ġarḳ olurlar, belürmezler. Ve bu söze delīl oldur kim Bāyezīd eydür: – raḍiya'llāhu ʿanhu-: "İki yüz yıl bostāndan geçe, tā andan bir gül irişe." Ve Şeyḫ Bū Saʿīd-i Bu'l-Ḫayr – raḍiya'llāhu ʿanhu- eydür: "On sekiz biñ ʿālemi ṭolu Bāyezīd görürven ve Bāyezīd'i ortada göremezin. Yaʿnī Bāyezīd Ḥaḳḳ'a maḥv olmışdur." Ḫaberde şöyle gelmişdür kim Bāyezīd'üñ dedesi gebr-idi ve Besṭām ulularından-ıdı. Ve Bāyezīd atası ve Bāyezīd vāḳıʿası anası ḳarnından berü var-ımış. Anası rivāyet ḳılur Bāyezīd'e: "Ḳaçan kim bir şübhelü ṭaʿām aġzuma ḳoyardum, Bāyezīd ḳarnum içinde ṭalabır-ıdı ve dölenmez-idi.Tā ol loḳmayı aġzumdan bıraḳmayınca Bāyezīd ḳarār dutmaz-ıdı. Ve bu söz kitüligi oldur kim Şeyḫ'e ṣordılar: "Ere bu ṭarīḳat içinde ne

ṭutmaz idi. Ve sözüñ kirtüligi oldur kim Şeyḫ'e ṣordılar: "Bu ṭarīḳat içinde ata mı yigrekdür yoḫsa ana mı yigrekdür?" didiler. Pes Şeyḫ cevāb virüp eyitdi: "Anadan devletle doġmaḳ yigrekdür." didi. Andan eyitdiler: "Anadan devlet ile doġmazsa ne gerek?" Şeyḫ eyitdi: "Bilür göñül gerek." Ve eger ol daḫı olmazsa?" Pes şeyḫ eyitdi: "Görür göz gerek." Ve eyitdiler: "Ol daḫı olmazsa pes ne gerek?" Şeyḫ eyitdi: "İşidür ḳulaḳ gerek." Ve eyitdiler: "Ol daḫı olmazsane gerek?" Şeyḫ eyitdi: "Ḳuvvetlü ten gerek." Ve eyitdiler: "Ol daḫı olmazsa pes ne gerek?" Şeyḫ eyitdi: "Çünki ol daḫı olmazsa müfācā yigrekdür." didi. Ḫaberdür kim Bāyezīd'üñ anası Bāyezīd'i mektebe virmiş-idi. Çünkim Loḳmān sūresine irişdi, bu āyeti oḳıdı kim: *Enişkur lī ve li vālideyke ileyye'l-maṣīr* [545] . Tañrı tebāreke ve taʿālā buyurur: "Baña ḫıdmet eylegil ve şükr itgil ve hem ataña ve anaña ḫıdmet itgil ve şükr eylegil dimek olur. Pes Bāyezīd'üñ üstādı āyetüñ maʿnisin didi. Çünkim Bāyezīd bu sözi işitdi, göñline	yigrekdür?"Cevāb eyitdi: "Anadan devlet-ile ṭoġmaḳ."Eyitdiler: "Eger ol olmaz-ısa?" Şeyḫ eyitti: "Bilür göñül." Eyittiler: "Eger ol daḫı olmaz-ısa?" Şeyḫ eyitdi: "Görür göz gerek." Eyittiler: "Eger ol daḳı olmaz-ısa?" Şeyḫ eyitti: "İşidür ḳulaḳ gerek." Eyittiler: "Ol daḳı olmaz-ısa?" Şeyḫ eyitdi: "Ḳuvvetlü ten gerek." Eyittiler: "Ol daḳı olmaz-ısa?" Şeyḫ eyitdi: "Çünki ol daḫı olmazsa merg-i müfācā yigrekdür." Ḫaberdür kim Bāyezīd'i anası mektebe virdi. Çün Loḳmān sūretine degdi ve bu āyeti oḳıdı kim: *Enişkur lī ve li vālideyke ileyye'l-maṣīr.* Tañrı tebāreke ve taʿālā buyurur: "Baña ḫıdmet eylegil ve şükr itgil ve anaya ataya ḫıdmet itgil ve şükr eylegil."Üstāẕı bu āyetüñ maʿnisin dir-idi. Bāyezīd çün bu sözi işiddi, göñline kār eyledi. Taḥtasın yire ḳodı ve üstāẕına eyitti: "Baña destūr virgil, tā eve varayım ve anama sözüm diyeyim." Üstāẕı destūr virdi, Bāyezīd evlerine geldi. Anası eydür: "Yā Tayfūr! Neye geldüñ? Hedyelige mi geldüñ yā bir ʿöẕr mi oldı?"Bāyezīd eyitti: "Böyle

[545] Lokman-31/14 kısmen iktibas edilmiştir.

kār eyledi. Taḥtasın yire ḳodı, üstāduña eyitdi kim: “Yā üstāẕum! Baña destūr virgil, tā eve varayım ve anama ḫaberüm diyeyüm.” didi. Pes üstāẕı destūr virdi, Bāyezīd evlerine vardı, anasına selām ḳıldı ve anası ʿaleykin aldı. Eyitdi kim: “Yā Tayfūr! Neye geldüñ? Hediyyeye mi geldüñ yā bir ʿözr mi oldı kim böyle tīz geldüñ?” didi. Pes Bāyezīd eyitdi: “Yā benüm maḥbūb anam! Bugün aldugum sebaḳda bu āyete irdüm kim Ḥaḳ subḥānehū ve taʿālā buyurur kendü ḫıdmetüñ eylemege ve hem senüñ ḫıdmetin eylemege. Imdi ben żaʿīf bī-çāre, iki yere ḫıdmet eyleyümezem. Bu āyet kim delīl (ü) bürhāndur. Yā Tañrı’dan beni dilegil kim külli saña ḫıdmet eyleyem. Yāhūd baña destūr virgil, tā külli Tañrı’ya ḳulluḳ idem.” didi. Andan anası eyitdi kim: “Yā oġul! Seni ben Tañrı’ya ışmarladum ve benüm ḥaḳḳum saña bağışladum. Varġıl, Tañrı-la olġıl.” didi.	degül, ammā bir āyet oḳıdum kim Ḥaḳ Taʿālā buyurur, kendü ḫıdmetiñ eylemek ve hem senüñ ḫıdmetüñ eylemek. Imdi ben iki eve ḫıdmet eyleyümeyem. Bu āyet benüm ḥālüme gelmişdür. Yā Tañrı’dan dilegil kim külli saña ḫıdmet eyleyem. Yā baña destūr virgil, tā külli Tañrı’ya ḳullıḳ ḳılam.” Anası eyitti: “Yā oġul! Sini Tañrı’ya sımarladum ve benüm ḥaḳḳumı saña bağışladum. Vargil, Tañrı-y-ıla olgil.”

Tablo 13: Hasan-ı Basrî'nin son kısmından:

B[546]	T[547]	K
Ve çün aña ölüm ḥāli geldi, tebessüm eyledi, güldi. Ve ol ḥāle degin kimse anuñ güldügingördigi yoġ-ıdı. Ve eydür-idi: "Ḳanḳı günāh, ḳanḳı günāh?" ve cān teslīm eyledi. Ve anı bir kişi düşde gördi kim şordı: "Yā Şeyḫ! Dünyede güldügüñ yoġ-ıdı ve ölüm ḥālinde gülmegüñ sebebi ne-y-idi ve daḫı eydürdüñ kim 'Ḳanḳı günāh, ḳanḳı günāh?' bu sözüñ daḫı sebebi ne-y-idi?" Şeyḫ eyitdi: "Ol ḥālde bir ün işitdüm, eydür: 'Yā meleke'l-mevt! *Şaddid ʿaleyhi fe ḳad baḳiya ʿaleyhi ẕenbun.*'[548] Yaʿni, 'Ḳatı dut anı kim bir yazuḳ	Kimse anı dirliginde güler görmedi. Çün ölümi vaḳti geldi, ol vaḳtin güldi ve eydürdi: "Ḳanḳı yazuḳ, ḳanḳı yazuḳ?" didi, cān virdi. Bir pīr anı düşinde gördi ve eyitti: "Yā Ḥasan! Hergiz dirligüñde gülmedüñ, ölüm vaḳtinde güldügüñ sebebi ne-y-idi ve ol kim eyittüñ "Ḳanḳı yazuḳ, ḳanḳı yazuḳ, ne maʿnisi var-ıdı? Ḥasan eyitti: Ol ḥālet içinde işittüm kim eydürler-idi: Yā melekü'l-mevt! *Şaddid ʿaleyhi fe ḳad baḳiya ʿaleyhi ẕenbun.*Yaʿnī: "İy melekü'l-mevt! Ḳatı dutgıl kim anuñ bir yazuġı daḳı ḳalmışdur. Ol āvāzdan baña gülmek	Çün ölmek ḥāli aña irdi, pes ol vaḳt güldi ve eyitdi kim: "Ḳanḳı yazuḳ, ḳanḳı yazuḳ?" didi ve cān ışmarladı. Bir pīr anı düşinde gördi. Pes eyitdi: "Hirgiz dirliginde gülmedüñ ve ölürken güldüñ ve eyitdüñ: 'Ḳanḳı yazuḳ, ḳanḳı yazuḳ?' Anuñ maʿnisi ne-y-idi?"Ḥasan eyitti: Ol ḥālde bir ün işitdüm kim itdi: Yā melekü'l-mevt! Şeddid ʿaleyhi ẕenbun.Yaʿnī: "İ melekü'l-mevt! Ḳatı dutgıl kim anuñ bir yazuġı daḫı ḳalmışdur. Anuñ şāẕılıġından kim itdi: 'Anuñ bir yazuġı daḳı ḳalmışdur.' Beni gülmek dutdı ve iyitdüm: Ḳanḳı

[546] 30b/7-15;31a/1-3.
[547] 34a/4-13; 34b/1-6 Nüshanın orijinal hattının olduğu kısımdadır.
[548] N nüshasında silindiğinden dolayı net okunamayan bu Arapça ifâde diğer nüshalardan tamamlanmıştır.

anda ḳalupdur.’ Bu keleci baña ḫōş geldi, güldügüm ol-ıdı. Ve ben eyitdüm, ‘ḳanḳı yazuḳdur?’” Ve daḫı ol gice kim Şeyḫ dünyādan gitdi, bir ulu anı düşinde gördi kim bir buraḳa binmiş ve tāc başına urmış. Ve eydürler-idi kim, “Tañrı, Ḥasan’dan ḫoşnūẕ oldı ve Tañrısına irişdi.” didi-raḥmetu’llāhi ʿaleyhi-. Ve’l-āḫir.	geldi, eyittüm: Ḳanḳı yazuḳ? Ve cān virdüm.” Bir ʿazīz ol gice kim Ḥasan āḫirete vardı, düşinde gördi kim gökler ḳapusı açılmış ve şāẕılıḳ eylerler kim Ḥasan Tañrı’sına ḳavışdı ve Tañrı andan ḫoşnūẕdur. Raḥmetu’llāhi ʿaleyhi. Raḥmeten vāsiʿaten. Ve’l-ʾāḫaru.	yazuḳdur ol ve cān virdüm.” Ve bir dīn ulusı anı ol gice düşinde gördi,gökler ḳapusı açılmış ve ḳıġırdurlar kim Ḥasan kendü Tañrı’sına irdi ve Tañrı’dan ḫoşnūdlıḳ buldı. Raḥmetu’llāhi ʿaleyhi. Raḥmeten vāsiʿaten. Ve’l-ʾāḫaru.

Manzum Kısımlara Birkaç Örnek

Tablo 14: Câfer-i Sâdık kısmındaki Arapça iki beytin tercümesi

B
Beyitler bulunmamaktadır.
T
Sâdece Arapçası vardır. İkinci tâmir sırasında yazılan varaklardadır.
K
Sâdece Arapçası vardır.
TSMK/K 1003[549] Gitdi vefā şunuñ gibi kim geçdi dünki gün Ḫalḳı ḫayāl arzūları ḳapladı revān

[549] 9b/2-3 T grubundaki nüshaların genelinde bulunan tercümenin görülmesi için tabloya alınmıştır.

Her cend gösterürler-ise ṭaşradan ṣafā Göñülleri içi ṭoludur ʿaḳreb ü çayān

Tablo 15: Veysel Karanî kısmındaki Farsça beytin tercümesi

B Beyit bulunmamaktadır.
T[550] Her kimüñ sen olmayasın varlıġından aṣṣı ne Nesnesi olmazsa sen anuñ ola ne ziyān
K Beyit bulunmamaktadır.
TSMK/K 1003[551] Her kimüñ sen olmayasın varlıġından aṣṣı ne Nesnesi olmassa, sen anuñ olana ne ziyān.

Tablo 16: Hallâc-ı Mansûr kısmındaki Arapça beyitlerin tercümesi

B Sâdece Arapçası vardır. Tercümesi bulunmamaktadır.
T[552] Nedīmüm nisbet itmeñüz benüm, ẓulma yāḫu ḥayfa Zīrā ḳılur baña luṭfı nite kim ehl-i żayf żayfa Çü yürüdi arada keʾs götürdi ḳaṭʿı hem seyfi Yiridür şuña kim içer şarāb-ı tīn-ile ṣayfa

[550] 9b/12-13 ikinci tâmir sırasında yazılan varaklardadır.
[551] 12b/14
[552] 299b/12-13 İkinci tâmir sırasında yazılan varaklardadır.

K[553]
Benüm nedīmüm hīç ẓulm eylemez. Beni ḳonuḳlıġa ḳıġırdı. Ḳonuḳ issi ḳonuġa içirür gibi bañа içürdi.   Ḳaçan ḳadeḥ bir kez yörendi, pes ḳılıc dartup üstüme geldi. Ol kişinüñ kim temüz günlerinde esig süci içe, esriye, işbudur.
TSMK/ K 1003[554]
Degüldür yoldaşum mensūb ḥayfdan nesneye hergiz Suvarur beni ol resme ki ḳonuḳ ḳonuġı ṭoylar   Ḳadeh çün eyledi devri, getürdi ḳılıc u naṭʿı Yarın pes ejdehā-y-ıla süci içen eyit n'eyler.

[553] 210b/15-17
[554] 249a/15;249b/1-4

SONUÇ

Ferîdüddîn-i Attâr'ın önemli eserlerinden biri olan *Tezkiretü'l-Evliyâ'*nın Türkçe tercüme nüshalarına dâir hazırlanan bu çalışmaya, tek nüsha üzerinden nüshanın muhtevâ özelliklerini ortaya koyma amacıyla başlanmıştı. Fakat araştırma aşamasında görüldü ki daha önce bu konuda yapışmış olan çalışmaların geneli de tek nüshaya dayanıyordu. Bu çalışmalarda, incelenen nüsha merkeze alındığı için *Tezkiretü'l-Evliyâ'*nın Türkçe tercümeleri ve mütercimleri konusunda yer alan bilgiler birbirinin tekrârı olan hatâları taşımaktaydı. O hâlde öncelikle yapılması gereken, meselenin temeline inen bir araştırma olmalıydı. Zîrâ konunun esâsıyla ilgili problemler halledilmeden, onlarca birbirine benzer nüshası bulunan bir eserin bir nüshasının daha çalışılmasının ilmî açıdan önemli bir değerinin olmayacağı anlaşılmaktaydı. Bunun sonucunda çalışma, *Tezkiretü'l-Evliyâ'*nın Türkçe tercüme nüshalarının geneline dâir araştıma ve incelemeyi içeren bir boyuta ulaştı. Söz konusu incelemeler, *Tezkiretü'l-Evliyâ* gibi fazlaca istinsah edilmiş eserler hakkında kesin ifâdeler kullanmanın birtakım yanılgılara sebep olabileceğini ve bu tür eserlerin nüshalarının büyük kısmına ulaşılarak detaylı incelemeler yapılmadıkça söylenen bâzı sözlerin âfâkî kaldığını göstermektedir.

Bu araştırma sonucunda, Ferîdüddîn-i Attâr'ın söz konusu eserinin Türkçe tercüme nüshalarıyla ilgili olarak şu neticelere ulaşılmıştır:

1. Kütüphânelerin basılı ve dijital kataloglarındaki kayıtlarda var olan hatâlar dikkat çekici orandadır. Bunun yanında, anlamlarına dikkat edilmeksizin kullanılan kavramlar, konuyla ilgili zâten karışık olan zihinleri daha da karıştırmaktadır. Bilhassa "yazar", "mütercim" ve "müstensih" kavramlarının gelişigüzel kullanılması incelemelerimiz sırasında dikkatimizi çekti. Oysa kavramların anlam alanı bellidir ve her zihin bu mefhumlardan aynı mânâyı anlamalı ve kavram kargaşası yaşamamalıdır. Kütüphâne kayıtlarının mevcut durumunun ise araştırmacıları yanılgıya düşürdüğü görülmüştür.

2. El yazması eserlerde bunların tavsif ve tasniflerini, kataloglama işlemlerini yapan kütüphâne görevlileri dışında müstensihlerin dikkatsizliklerinden kaynaklanan hatalar ve problemler de çoktur. Bu konuda en dikkatimizi çeken örnek, aynı satırda bir velînin menkabesiyle başlayıp diğerininkiyle devâm eden müstensihlerin

dikkatsizlikleri oldu. Söz konusu durum menkabelerin iç içe geçmesine sebep olmuştur. Bu tür örneklerde nüshaya alınmamış olan velîler ve menkabeler, ancak tam olan nüshalarla mukâyese sonucu tesbît edilebilir.

3. *Tezkiretü'l-Evliyâ* tercümeleri esâsen renkli bir manzara arzetmektedir. EAT Dönemi tercüme nüshalarının geneli birebir çeviri özelliği gösterseler de sonraki döneme âit olan; yâni Osmanlı Türkçesi dönemine denk gelen tercümelerde orijinal ve te'lîfî özellikler gösteren bâzı örnekler mevcuttur.

4. Konuyla ilgili yapılmış olan çalışmaların bir kısmında, eserin Türkçe tercümelerinde *Tezkiretü'l-Evliyâ*'nın zeylinin bulunmadığı, yani zeylin Türkçeye tercüme edilmediği iddia edilmiştir. Araştırmamız sırasında tesbît ettiğimiz, Milli Kütüphâne/06 Hk 1622 numarada kayıtlı olan nüshada zeylden bâzı isimlerin bulunması, bu bölümün kısmen de olsa Türkçeye tercüme edildiğini göstermektedir. İleride buna örnek olacak başka nüshalara da ulaşılabilir.

5. Araştırmaya konu olan el yazması eserlerin her birinin kendisine has husûsiyetlerinin olması basılı eserler gibi tek tip olmadıklarını ortaya koymaktadır. Kaleme alan şahsın insânî durumları, yer yer ruh hâli, hatâları da bu eserlerin bir parçası olmakta, her şahıs yazdığı eserle sanki karşımızda bulunmaktadır. Oldukça kötü bir ta'lik hatla kaleme alınmış olan TSMK K 1005'in sonundaki şu manzum ifâde bize bu hakîkati göstermektedir:

"Uşbu kitâbı yazdugum vakt kış idi; mürekkebüm buzlamış idi.
Ayb itmen ey ağalar, ellerim üşümüş idi."

6. EAT Dönemi tercüme nüshaları üzerinde belli husûsiyetlere göre üç gruba ayırarak yaptığımız sınıflama, kütüphâne katalogları ve yapılan çalışmalara giren mütercimler sayısınca EAT Dönemi tercümesi olmadığını ortaya çıkarmıştır. Bununla birlikte nüsha gruplarından en sağlam nüshalar seçilerek bunlar arasında mukâyeseli incelemeler yapılmadıkça EAT Dönemi tercümelerinin sayısının net olarak tesbît edebilemeyeceği de anlaşılmıştır.

7. EAT Dönemi tercüme nüshalarında kelime kadrosundaki değişim dışında büyük farkların olmadığı görülmüştür. Bununla birlikte, *Tezkiretü'l-Evliyâ* ile ilgili olarak bu tür bir çalışma ilk defa yapıldığı için, anlaşılır olmak adına bâzı ayırt edici

özelliklere istinâden üç tercüme ihtimâli üzerinden B, T ve K grupları olarak isimlendirilen bir tasnif yapıldı. Fakat iki farklı grubun özelliklerini taşıyan nüsha örneklerinin varlığı, ilk adım mâhiyetindeki bu çalışmayı tâkiben detaylara inen incelemeler yapılmasının şart olduğunu ortaya koymaktadır.

Ulaşılan yetmişin üzerindeki nüsha, en çok istinsah edilen tercüme grubunun B olduğunu göstermektedir. B grubu nüshaları çok az farklarla birbirinin benzeri olarak çoğaltılmışlardır. Sayısal değer olarak ikinci sırada T grubu nüshaları gelmektedir. Bunlarda B grubuna göre daha fazla ifâde farkları mevcuttur. K ise en az sayıda nüshası tesbît edilebilen tercüme grubudur. Bu gruptaki bâzı nüshalarda, müstensihin müdâhalesiyle mâhiyeti değiştirilmiş menkabe örneklerine rastlanmaktadır. Söz konusu durum, K grubundaki bâzı nüshalar arasında belirgin farklar meydana getirmiştir. *Tezkiretü'l-Evliyâ* tercümesi nüshaları, bu çalışmanın sınırlarını aşan mukâyeseli incelemeleri beklemektedir.

8. EAT Dönemi tercümelerinin daha sonraki dönemlerde istinsah edilen nüshaları, gâyet tabii olarak dönemlerinin dil özelliklerini yansıtmaktadır. Örneğin Eski Anadolu Türkçesinin yuvarlak vokalli eklerinin, bilhassa 17. yüzyıl ve daha sonraki dönemlerde istinsah edilen nüshalarda düzleştiği görülmektedir. Tabii bu durum harekeli metinlerde net olarak görülebilmektedir. Ayrıca bâzı nüshalarda metnin dilinde de döneme uygun bir ağırlaşma dikkati çekmektedir.

9. Türk-İslâm edebiyatında bir tür olarak zikredilen Tezkiretü'l-evliyâda Attâr'ın eserinin tercüme ve istinsahlarının ağırlıkta olduğu anlaşılmaktadır. Yani Tezkiretü'l-evliyâ bir tür olarak düşünüldüğünde Attâr'ın *Tezkiretü'l-Evliyâ*'sı bu türü oluşturan bir kuvvet gibi görünmektedir.

10. Bizim araştırmamıza kadar *Tezkiretü'l-Evliyâ* ile ilgili yapılmış olan çalışmalarda, belli hatâlı bilgilerin bir çalışmadan diğerine aynen taşındığı görülmüştür. Başta EAT dönemine âit bir tercümenin mütercimi olarak zikredilen Ali Rızâ Karahisârî olmak üzere, kendilerine atfedilen tercümenin mütercimi olması mantıken mümkün olmayan çeşitli isimler, kaynaklara ve yapılan çalışmalara mütercim olarak kaydedilmişlerdir. Bu zatlara atfedilen tercüme veya tercümeler şimdilik anonimdir.

11. Nüshada tâkibiye kullanılmamış ve numaralama yapılmamışsa bâzı noktalarda tesbîtlerin ziyâdesiyle güçleştiği görülmüştür. Numaralama yapılmış olmasına rağmen genellikle yakın zamanlı olduğu anlaşılan numaralamalarda nüshanın eksiklerinin dikkate alınmamış olması da ayrı bir problemdir. Varakları dağılmış bâzı nüshaların dijital kayıtları ise iyice karmaşıktır. Varakların birbirinin devâmı olmasına hiç dikkat edilmeksizin dijital ortama kaydedilen görüntüler, bu nüshalardan istifâdeyi zorlaştırmaktadır. Güçlüğün giderilebilmesi için bunların konuya hâkim kişiler tarafından yeniden düzenlenip fotoğraflanması, rakamlarında hatâ olanların tekrar numaralanması gerekmektedir.

12. Esâsen *Tezkiretü'l-Evliyâ* gibi dinî muhtevâlı eserlerin genelinin yazılış, tercüme veya istinsah edilme sebeplerinin temelinde insanların duâlarına bir vesîle olması düşüncesi ve o duâlar sebebiyle Allâh'ın affına mazhar olma temennîsi yatmaktadır. Müellif, mütercim ve müstensihlerin li-vechillâh yaşama arzusu ve öldükten sonra dahi amel defterlerini açık tutacak hayırlı bir yâdigâr bırakma istekleri, *Tezkiretü'l-Evliyâ* ve tercüme nüshalarını da meydana getiren ana etken olarak dikkati çekmektedir. Bu husus gerek eserin Farsça aslının girişinde bulunan ve Attâr'ın *Tezkiretü'l-Evliyâ*'yı yazma sebeplerini belirttiği kısımdan, gerekse Türkçe tercüme nüshalarının çoğunun giriş kısımlarında ve müstensihlerin manzum veya mensur olarak duâ beklentilerini dile getirdikleri son kısımlarında yer alan ifâdelerden anlaşılmaktadır.

13. Veliyyüddin Efendi/1643 numarada kayıtlı olan nüshadan hareketle, zaman içerisinde bâzı menkabelere müdâhale edilmiş olabileceği anlaşılmaktadır. Bu nüshada, Câfer-i Sâdık ve Halîfe Mansûr menkabesinin içeriğine müdâhale edilmiştir. Müstensih, belki önceki muhtevâyı mâkul bulmadığı için, belki de dönemin beklentisine daha iyi hitap edecek bir içerik olarak gördüğü için menkabenin mâhiyetini değiştirmiştir. Yapılacak detaylı incelemeler bu konuya da netlik kazandırabilir.

14. Bilhassa B grubu nüshalarında manzum ifâdelerden âdetâ kaçınılmış olması dikkati çekmektedir. Bu durumun mütercimden mi bir müstensihten mi kaynaklandığını bütün nüshaları görmediğimiz için kesin hatlarla bilemiyoruz. Fakat

açık olan husus, tercümenin kendisinden kaynaklanıyorsa mütercimin, istinsah eden bir şahsın müdâhalesiyle olduysa müstensihin, manzum ifâdelerden kaçındığıdır.

15. El yazmalarının büyük kısmı dijital ortama aktarıldığı için bunlara bağlı olarak bilgi vermek mecbûriyetinde olduğumuz bir dönemde bulunuyoruz. Araştırmacılar, dijital kaydı bulunan bir kitabın kendisiyle nâdiren muhatap olabilmektedirler. Fakat incelemelerimiz sırasında, mevcut dijital kayıtların detaylı bir inceleme için ne derece sıhhatli veriler sağladığının tartışılması gerektiğini gördük. Nüshaların fotoğraflarının bir kısmı, varakların tamâmını içine alacak şekilde çekilmediğinden eserlerin bu bölümlerindeki tâkibiyeler ve sayfa numaraları görülememektedir. Söz konusu durumda eksik varakları tesbît etmek, eksikler varsa bunların sayısı hakkında bilgi vermek zordur. Dolayısıyla, kütüphânelerimizdeki dijital kayıtların kontrol edilmesi ve yukarıda belirtilen problemleri taşıyan nüsha fotoğraflarının yenilenmesi, konuyla ilgili yapılacak olan çalışmalarda daha sağlıklı netîcelere ulaşmayı kolaylaştıracaktır.

16. Bâzı çalışmalarda mütercim olarak anılan Ali Rızâ Karahisârî'ye dâir yaptığımız incelemeler sonucunda söz konusu şahsın mütercim olduğuna dâir ilmî bir veriye ulaşamadık. Fakat ulaştığımız netîceler, Karahisârî'nin matbaa sâhibi bir zat olmasının kuvvetle muhtemel olduğunu göstermiştir. *Tezkiretü'l-Evliyâ'*nın matbû bir nüshasına ulaşabileceğimizi düşünerek yaptığımız araştırmada ne Karahisârî matbaasında basılmış eserler arasında ne de başka bir matbaada basılmış bir örnek tesbît edebildik. Onlarca tercüme nüshası bulunan bir eserin matbû nüshasına ulaşamamamız bize şaşırtıcı göründüğü için bu husûsu da belirtmek istedik.

17. *Tezkiretü'l-Evliyâ*'nın Farsça veya Türkçe tercüme nüshalarına sonradan bâzı isimler ve birtakım menkabeler dâhil olmuş görünmektedir. Örneğin Abdullâh-ı Mübârek kısmındaki zinâ eden gençle ilgili menkabenin "annesiyle zinâ ettiği" şeklinde anlatımı Nicholson veya İsti'lâmî'nin Farsça neşirlerinde yer almazken *Tezkiretü'l-Evliyâ*'nın Farsça yazma nüshalarının bir kısmında bu anlatımın bulunduğunu tesbît ettik. Türkçe tercüme nüshalarının çoğunda da menkabe "anneyle zinâ" şeklindedir. Dolayısıyla daha vurgulu olması düşünülerek menkabenin farklı bir versiyonunun üretilmiş olması muhtemeldir. Bâzı nüshalara birtakım isimlerin

eklendiği de görülmektedir ki bunlar ilgili nüshaların muhtevâ bölümlerinde belirtilmiştir. Fakat bu girdilerin mâhiyetleri ayrı bir inceleme konusudur. Biz dikkatimizi çeken söz konusu husûsu birkaç küçük örnekle ifâde etmiş bulunuyoruz.

KAYNAKÇA

Abdurrahmân Câmî	**Evliyâ Menkıbeleri, Nefahatü'l-Üns** Terc. ve şerh: Lâmiî Çelebi, Haz. Süleyman Uludağ, Mustafa Kara, İstanbul, Pinhan, 2011.
	Arnavutluk Devlet Arşivleri Osmanlı Yazmalar Kataloğu, Haz. Giyasettin Aytaş-Hacı Yılmaz, Ankara, Türk Hava Kurumu Basımevi, 2001.
Avcı, Casim	"Tabakat" (İslam Tarihi), **DİA**, İstanbul, 2010, C. 39, s.297-299.
Aydın, Harun	Tezkiretü'l-Evliyâ Tercümesi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Ankara, 2005.
Ayverdi, İlhan	**Misalli Büyük Türkçe Sözlük** (3 cilt), İstanbul, MAS Matbaacılık, 2005.
Birışık, Abdülhamit	"Tabakat" (Tefsir), **DİA**, İstanbul, 2010, C. 39, s. 290-291.
Bodroligeti, A.	"Ferîdûn 'Attar Tazkiratu'l-Avliyâ Adlı Eserinin İlk Türkçe Tercümesi Hakkında", **XI. Türk Dil Kurultayında Okunan Bilimsel Bildiriler** *1966*, Ankara, Türk Dil Kurumu, 1968, s., 87-97.
Bursalı Mehmed Tahir	**Osmanlı Müellifleri**, İstanbul, Matbaa-i Âmire, 1333, I-III.

Çelebioğlu, Âmil	"Âşık Ahmed'in Câmiu'l-Ahbar Adlı Manzum Tezkiretü'l-Evliyâsı", **Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları**, İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı, 1998.
Çöğenli, M. Sadi	"Eski Harflerle Basılmış Türkçe Sözlükler Kataloğu", **Akademik Araştırmalar Dergisi**, İstanbul, Lebib Yalkın Matbaası, 2001, Kasım 2000-Nisan 2001, Yıl 2, S. 7-8, s. 99-134.
Coşan, M. Esad	"XV. Asır Türk Yazarlarından Muslihuddin, Hamidoğulları ve Hızır Bey", İstanbul, **Akademik Makaleler**, Server İletişim, 2009.
Demirel, Özlem	"Tezkiretü'l-Evliyâ Tercümesi" (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2005.
	Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi, El Yazması Eserler Kataloğu, Haz. Abdullah Ceylan, Ankara, 1994, C. II.
Durmuş, İsmail	"Tabakat" (Arap Edebiyatı), **DİA**, İstanbul, 2010, C. 39, s. 288-290.
Ebû Abdullah Muhammed İbn Battûta Tancî	**İbn Battûta Seyahatnâmesi**, I-II, Çev., inceleme ve notlar: A. Sait Aykut, İstanbul, YKY, 2004, I-II.
Ebu'l-Leys Semerkandî	**Tezkiretü'l-Evliyâ Tercümesi**, Haz.Selahattin Olcay, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1965.
Efendioğlu, Mehmed	"Tabakat" (Hadis), **DİA**, İstanbul, 2010, C. 39, s.291-292.

Eliaçık, Muhittin	"Âşık Ahmed'in Câmiü'l-Ahbâr'ı" (Yayımlanmamış doktora tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1998, I-II.
Ertaylan, İsmail Hikmet	**Ahmed-i Dâ'î Hayatı ve Eserleri,** İstanbul, Üçler Basımevi, 1952.
Feridüddîn Attâr	**Evliyâ Tezkireleri** Çev.: Süleyman Uludağ, İstanbul, Kabalcı, 2007.
Feridüddîn-i Attar	**Tezkiretü'l-Evliyâ,** Haz. Mehmet Zâhit Kotku, İstanbul, Seha, 1983.
Hazai, György	**Die altanatolisch-türkische Übersetzung des Taẕkaratu'l-Awliyā von Farīduddīn ʿAṭṭār,** I-II. Klaus Schwarz Verlag, Berlin, 2008.
İpekten, Haluk vd.	**Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü**, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1988.
Kaplan, Mehmet	**Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar** (1.Cilt), Dergâh, 1976.
Karaalioğlu, Seyit Kemal	**Türk Edebiyatı Tarihi**, İstanbul, İnkılap ve Aka Basımevi, 1973.
Karahan, Abdülkadir	"Tezkire", **İA,** İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1993, C. 12/1, s. 227.
Karahan, Abdülkadir	**Eski Türk Edebiyatı İncelemeleri**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1980.

Karahan, Abdülkadir	**XIV. Yüzyıl Sonlarına Kadar Türk Kültürü ve Edebiyatı,** İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1985.
Karaismailoğlu, Adnan	"Bir Tezkiretü'l-Evliyâ Tercümesi Hakıında", **İlim ve Sanat**, S.7, 1986.
Kartal, Ahmet	"Attâr'ın Tezkiretü'l-Evliyâ İsimli Eseri ve Türkçe Tercümeleri", **Diriözler Armağanı,** Haz. M. Fatih Köksal, Ahmet Naci Baykoca, Ankara, 2003, s., 383-405.
Kâtib Çelebi	**Keşfü'z-Zunûn An Esâmi'l-Kütübi Ve'l-Fünûn** Ter.: Rüştü Balcı, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2007, I-V.
Kaya, Eyyüp Said	"Sinan Efendi", **DİA,** İstanbul, 2009, C. 37, s. 228-229.
Kaya, Eyyüp Said	"Tabakat" (Fıkıh), **DİA**, İstanbul, 2010, C. 39, s.292-294.
Kırımhan, Nazan	"XIV. Yüzyıla Ait Anonim Bir Evliya Tezkiresinin 100 Varakının Çevirisi Üzerine Bir Araştırma" (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 1988.
Kocatürk, Vasfi Mahir	**Türk Edebiyatı Tarihi**, Ankara, Edebiyat Yayınevi, 1970.
Köprülü, Fuad	**Türk Edebiyatı Tarihi**, Ankara, Akçağ, 2009.

Köprülü, Fuad	**Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**, Ankara, Akçağ, 2007.
Küçük, Serhat	**XVI. Yüzyıla Ait Bir Tezkiretü'l-Evliyâ Tercümesi**, İstanbul, Kesit, 2013.
Kudret, Cevdet	**Örnekli Türk Edebiyatı Tarihi**, Ankara, T.C. Kültür Bakanlığı, 1995.
Kuğu, Mustafa	"Tezkiretü'l-Evliyâ" (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2006.
	Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli, Haz. Hayrettin Karaman vd., Türkiye Diyânet Vakfı, 2014.
Kut, Günay	"Ahmed-i Dâ'î", **DİA**, İstanbul, 1989, C. 2, s. 56-58.
Kütükoğlu, Mübahat	"Tezkire", **DİA**, İstanbul, 2012, C. 41, s. 73-74.
Levend, Agâh Sırrı	**Edebiyat Tarihi Dersleri** (Tanzimat'a Kadar), İstanbul, Kanaat Kitabevi, 1943.
	Macar Bilimler Akademisi Kütüphanesi'ndeki Türkçe El Yazmaları Kataloğu, Haz. İsmail Parlatır, György Hazai, Ankara, Türkiye Bilimler Akademisi, 2007, s. 248.
Mehmed Süreyya	**Sicill-i Osmânî,** Yay. haz. Nuri Akbayar, Eski yazıdan aktaran: Seyit Ali Kahraman, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996, I-V.

Mengi, Mine	**Eski Türk Edebiyatı Tarihi**, Ankara, Akçağ, 2002.
Muhammed bin Hamza	**XV. Yüzyıl Başlarında Yapılmış "Satır-Arası" Kur'an Tercümesi,** Haz. Ahmet Topaloğlu, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1976, II Cilt.
Mütercim Âsım fendi	**Kâmûsu'l-Muhît Tercümesi**, Haz.: Mustafa Koç, Eyyüp Tanrıverdi, İstanbul, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2013, VI Cilt.
	Nesâyimü'l-Mahabbe min Şemâyimi'l-Fütüvve, Haz. Kemal Eraslan, Ankara, Türk Dil Kurumu, 1996.
Ocak, Ahmet Yaşar	**Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menâkıbnâmeler (Metodolojik Bir Yaklaşım)**, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2010.
Öngören, Reşat	"Tabakat" (Tasavvuf), **DİA**, İstanbul, 2010, C. 39, s. 295-296.
Öngören, Reşat	"Tezkiretü'l-Evliyâ", **DİA**, İstanbul, 2012, C. 41, s. 74-75.
Osmânzâde Hüseyin Vassâf	**Sefîne-i Evliyâ**, Haz. Mehmet Akkuş, Ali Yılmaz, İstanbul, Kitabevi, 2006 (5 cilt).
Öz, Mustafa	"Tabakat" (Kelam), **DİA**, İstanbul, 2010, C. 39, s. 294-295.
Öz, Önder	"Değişik Bir Tezkiretü'l-Evliyâ Metni" (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal

	Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1992.
Öz, Yusuf	"Tezkire" (Fars Edebiyatı), **DİA**, İstanbul, 2012, C. 41, s. 68-69.
Özalan, Uluhan	"Bir Tezkiretü'l-Evliyâ Tercümesi", Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu, 2009.
Özcan, Abdülkadir	"Tabakat" (Osmanlı Dönemi), **DİA**, İstanbul, 2010, C. 39, s.299-301.
Öztürk, Ali	"Eğirdir'de Yaşamış Bir Türk Âlimi Muslihuddin Mustafa Bin Muhammed ve Eserleri", **Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Yönleri ile Eğirdir(1. Eğirdir Sempozyumu),** Isparta, 2001, ss. 729-740.
Öztürk, Ali	"Hızır bin Gölbeği Adına Yazılmış Bir Mülk Sûresi Tefsîri" (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1996.
Pakalın, Mehmet Zeki	**Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1946, C. 3, s. 491.
Pekolcay, Necla	"Bir Tezkiretü'l-Evliya Tercümesi Hakkında", **İslam Düşüncesi**, İstanbul, 1967, S. 2, s. 113-115.
Pekolcay, Necla	**İslâmî Türk Edebiyatı**, İstanbul, Kitabevi, 1994.
Rasonyi, L	"Feridüddin Attar Tezkeretü'l-Evliyâsının Budapeşte Yazması", **XI. Türk Dil Kurultayında Okunan Bilimsel Bildiriler** *1966*, Ankara, Türk Dil Kurumu, 1968, s. 83-86.

Ritter, Helmuth	"Attâr", **İA**, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1970, C. 2, s. 7-12.
Sinan Paşa	**Tezkiretü'l-Evliyâ**, Haz. Emine Gürsoy Naskali, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1987.
Şahinoğlu, M. Nazif	"Attâr, Ferîdüddîn", **DİA**, C. 4., 1991, s. 95-98.
Şener, H.İbrahim, Âlim Yıldız	**Türk İslâm Edebiyatı**, İstanbul, Rağbet, 2003.
Şeyh Feridüdddîn-i ttâr-ı Nişâbûrî	**Tezkiretü'l-Evliyâ**, Thk. Muhammed İsti'lâmî, 1351, Tahran.
Şeyh Ferîdüddîn Attâr	**Tezkiretü'l-Evliyâ**, Thk. R. A. Nicholson, Mukaddime: Mirza Muhammed Kazvînî, Editör: Hüseyin Halîlî, Tahran, 1370.
Taşköprülüzâde İsâmuddîn Ebu'l-Hayr Ahmed Efendi	**eş-Şakâiku'n-Nu'mâniyye fî Ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye**, Çev. Muharrem Tan, İstanbul, İz, 2007.
	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu, Haz. Fehmi Edhem Karatay, İstanbul, Topkapı Sarayı Müzesi, 1961, C. 1.
	Türk Dünyası El Kitabı, Edebiyat (Türkiye) 3.Cilt, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1998.
Uzun, Mustafa	"Tezkire" (Türk Edebiyatı), **DİA**, İstanbul, 2012, C. 41, s.

	69-73.
Uzunçarşılı, İsmail Hakkı	**Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri**, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1969.
	Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Yazmalar Kataloğu, Haz. Yücel Dağlı-E. Nedret İşli-Cevdet Serbest-D. Fatma Türe, İstanbul, YKY, 2001.
Yavuz, Orhan	**Anadolu Türkçesiyle Yapılan En Eski Tezkiretü'l-Evliyâ Tercümesi ve Dil Özellikleri**, Konya, Tablet, 2006.

EKLER:

Bâzı Nüshaların Mukaddimeleri

1. **B Nüshası**

Bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm

Şükür ve senā ol Ḫālıḳ'a kim yoḫ-ıken bizi var eyledi ve īmān ve maʿrifet ve ʿilm-i edeb rūzī ḳıldı. Ve kendü vaḥdāniyetini biz ḳullarına bildürdi. Ve daḫı kendü görklü dīẕārına vaʿde ḳıldı kim göstere. Ve daḫı buyurdı kim her kim ṣāliḥ ʿamel ḳıla, ben ana uçmaḳ virem ve maḳāmını Firdevs içinde ḳılam ve kendü luṭfum ve ʿazametüm aña ḳonşı olam, bir günde kendü keremümden yetmiş kez aña nazar kılam didi.

Ve çok selām ve esenlik ve salavāt ve tahiyyāt anuñ üzerine kim ḫulāṣa-i mevcūdātdur ve şefīʿ-i ümmet-i ʿāsī ve refīḳ-ı ümmet-i mutīʿdür. Ve çırāḫ-ı zemīn ve āsumān ve maḳbūl-i Yezdāndur. Ve mahbūb-ı Raḥīm u Raḥmāndur. Ve faḫr-i cümle-i enbiyādur ve nūr-ı ʿālemiyāndur kim anuñ adı Muḥammed-i Muṣṭafā'dur -salla'llāhu ʿaleyhi ve selem-. Ve andan ṣoñra anuñ yārānlarına kim dīn tamāmı bunlardur ve Peyḫāmberümüzüñ yardımcılarıdur dünyāda ve āḫiretde. Ve daḫı anuñ ehl-i beytine olsun ki ümmü'l-mü'minīndür ve'l-mü'minātdur. Ve daḫı cümle-i enbiyā ve evliyā ve 'ulemā ervāḥına raḥmet-i ilāhī nāzil olsun ve vāṣıl olsun ve ervāḥları biz miskīnlerden ḫoşnūd olsun.

Ammā baʿdübu kitābı tasnīf iden merḥūm maḫfūr, ṣiḳatü's-selef, baḳıyyetü'l-ḫalef, Ferīdü'd-dīn Hōca ʿAttār -ḳaddessa'llāhu sırrahū'l-ʿazīz- böyle buyurur kim Ḳurʾān'dan ṣoñra ve Muḥammed-i Muṣṭafā ḥadīṣlerinden ṣoñra hīç söz yoḳdur meşāyiḫ sözinden yegrek ve laṭīfrek ve şīrīnrek kim bularuñ sözi ḥāl dilidür, ḳāl ve ʿayāndur, beyān ḥācet degüldür ve 'ilm-i ledünnīdür, kesbī degüldür. "Eddebenī Rabbī"dendür, "ʿAllemenī ebī"den degül. Ve bu evliyālar kim bu kitāb içinde yāẕ ḳılındı, peyḫāmberler veresesidür -ʿaleyhimü's-selām- ve bunlar bir nicesi Ādem ṣıfatlu ve bir nicesi İbrāhīm ṣıfatlu, bir nicesi Mūsa ṣıfatlu ve bir nicesi ʿĪsā ṣıfatlu, ve bir nicesi Muḥammed-i Muṣṭafā ṣıfatludur -ʿaleyhimu's-selāmu-.

Ve bu kitāb düzilmeginüñ sebebi ol-ıdı kim bir nice dostlar ve ḳardaşlar raġbet ve heves eylediler kim bu evliyā sözlerinden nesne ṭuyalar ve bunlaruñ ḥallerinden vāḳıf olalar. Pes bu kitābı cemʿ eyledüm ve muḫtaṣar ḳıldum. Eger bunlaruñ sözlerin bir kezden cemʿ itseyidüm söz muṭavvel olurdı. Ve her kim dilerse kim bu meşāyıḫ sırrından nesne ṭuya, "Şerḥu'l-Ḳulūb" kitābına ve "Keşfu'l-Esrār" kitābına ve "Maʿrifetu'n-nefsi ve'r- Rabb" bu üç kitāba müṭālaʿa ḳılursa hīç söz aña gizlü ḳalmaya. Ve eger ben ẕaʿīf ḳul daḫı ol kitāblar sözlerin bunda şerḥ eyleseyidüm, ṣād-hezārān hezār kāġıd yitmezdi. Ammā sözi mūcez ve muḫtaṣar eylemek sünnetdür. Ve isnādı daḫı bıraḳdum. Ve söz var-ıdı kim bir kitābda bir şeyhden naḳl olup-dururdı ve daḫı bir kitāb içinde anuñ ḫilāfınca idi. Ḥāliyā gücüm yitdügince iḫtiyāṭ ḳıldum.

Daḫı şerh eylemedügümüñ sebebi ol-ıdı kim bunlaruñ sözleri içine kendüzümi derc eylemege lāyıḳ görmedüm ve hem edeb daḫı degül-idi. Ve hem benüm gibi kişinüñ sözini bunlaruñ sözine ḳatmaḳ ḫōş gelmez-idi. Meger birḳaç yirde kim söz az-ıdı, bir şemme işāret ḳıldum. Tā nā-maḥrem kişilerüñ ḫayālleri defʿ ola.

Daḫı sebeb ol-ıdı kim her kim söz şerh eylemek dilerse yigrek oldur kim evliyālar sözin şerḥ eyleye. Daḫı şerḫ eylemedügümüñ sebebi ol-ıdı kim bu meşāyiḫlerüñ bir nicesi maʿrifet ehlidür ve bir nicesi muḥabbet ehlidür ve bir nicesi muʿāmelet ehlidür ve bir nicesi tevḥīd ehlidür ve bir nicesi ṣıfatsuzdur, vaṣf eylemegine yaramaz. Eger bunları bir bir şerḥ itseyidüm yavlaḳ söz muṭavvel olurdı. Ve eger Peyġāmber Ḥażretini ve ṣaḥābeleri ẕikr itseyidüm bir kitāb daḫı eylemek ḫācet olurdı. Ve ben żaʿīf ḳul ol ḳavmüñ sözlerin nice şerḥ ideydüm kim bunları Ḥaḳḳ Taʿālā kendü kelāmı içinde ögüpdür ve aḫbār içinde Peyġāmber Ḥażreti ögüp-durur. Ve ʿālem içinde bunlaruñ mertebesinden uluraḳ mertebe yoḳdur. Enbiyā ve ṣahābe ve ehl-i beyt-i Rasūl, bunlar üç bölükdür. İnşāʾallāh bunlaruñ üçin daḫı bir kitāb eyleyeven. Tā ben miskin ve bī-çāre ʿAttār'dan yādigār ola.

Ve daḫı bu kitāb düzüldüginüñ bir sebebi oldur kim bir nice dostlar ve ḳardaşlar ben ẕaʿīf ḳuldan iltimās ḳıldılar kim evliyā sözlerinden işidüp fāʾide dutalar ve daḫı ben bī-çāre miskīn ḳuldan yādigār ḳala ve her kim bu kitābı oḳıya ve evliyā sözlerinden aña nesne keşf ola ümīẕdür ki ben ẕaʿīfi bir Fātiḥā-y-ile yād ḳıla. Tā ol Fātiḥā berekātında baña daḫı ṭopraḳ içinde feṯḥ-i raḥmet ola.

Nitekim Yaḥyā-yı ʿAmmār hidāyet imāmı ve üsṭādı anuñ Şeyḫ ʿAbdullah Enṣārī-di -Raḥmetullahi ʿaleyhi-. Kaçan kim ol dünyādan gitdi, anı düşde gördiler ve ṣordılar kim Tañrı Taʿālā senüñle neyledi? Ol eyitdi: "Tañrı baña ḫiṭāb-ı ʿitāb eyledi ve eyitdi: "Yā Yaḥyā senüñ ḳatı ṣarp işlerüñ var-ıdı. Velīkin bir gün sen meclis içinde beni ẕikr iderdüñ ve bir velī andan geçerdi. Anı işitdi, vaḳti ḫōş oldı ve saña duʿa ḳıldı. Anuñ duʿāsı berekātında seni daḫı dostlarumdan ḳıldum, saña raḥmet ḳılup yarlıġadum ve eger anı göreydüñ, saña ne ḳılaydum."

Ve daḫı bir sebeb oldur kim, Şeyḫ Bū ʿAlī Deḳḳāḳ'dan sordılar kim hīç erenler sözlerin işitmekde fāʾide var mıdur kim dem-be-dem işidürüz, ammā ʿamel idemezüz?" Eyitdi: "Erenler sözin işitmekde iki dürlü fāʾide vardur. Evvel oldur kim eger ṭālib olursa anı ḳavī himmet ḳılur ve istedügini bulur. İkinci fāʾide oldur kim işidenüñ göñlini rūşen ḳılur ve şeyṭān vesvesesini ve dünyāya ḥarīṣ olmaḳlıġı içinden çıḳarur ve eyüyi yavuzı ve ḫayrı şerri ol ḫōẕ bilür, görür. Nitekim Şeyḫ buyurur: *Ve lā tezini'l-ḫalḳa bi-mīzānikeve zi'n-nefseke bi mīzāni'l-murāḳıbīne li ta'leme faẓlehum ve iflāseke*. Ya'ni eydür: "Ḫalḳı kendü terāzüñ-ile ṭartmaġıl, ammā kendüzüñi ḫalḳ terāzūsı-yla ṭartġıl. Tā bilesin bunlaruñ faẓīletin ve senüñ eksüklügüñi."

Ve daḫı Cüneyd'e ṣordılar, eyitdiler: "Mürīde şeyḫ sözin işitmekden fāʾide nedür? Eyitdi: "Bunlaruñ sözi bir çeri gibidür. Ḥaḳ Taʿālā çerilerinden ve şeyṭān çerisinden ṣınuḳ göñüllü mürīdler anuñ-ıla ḳuvvetlenür, ġālib olur ve göñül dölenür, ḳarār dutar. Nitekim Ḥaḳ Taʿālā kelāmında buyurur: *Ve kullen neḳuṣṣu 'aleyke min enbā'i'r-*

rusuli mā nuṯebbitu bihī fuādeke [555] Yaʿni "Yā Muḥammed! Biz, geçmiş peyġāmberler sözlerin saña eydürüz kim tā anlaruñ sözleri-yle göñlüñ dölene."

Ve daḫı oldur kim peyġâmberler faḫri Muḥammed-i Muṣṭafā ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve selem buyurur kim "İnde ẕikri'ṣ-ṣālihīne tenzilü'r-raḥmetü". Yaʿni eydür: "Ṣāliḥler sözleri añılduġı yirde raḥmet yaġar."

Ve daḫı bir sebeb oldur kim bu velīler ervāḥlarından bu günāhlu ḳul rūzgārına şāyet meded irişe ve ecelden öñdin devlet ve ʿināyet gölgesi ine.

Ve daḫı bir sebeb oldur kim Ḳurʾān'dan ve ḥadīṯden ṣoñra bunlaruñ sözleri yegreg-idi. Zīrā bunlaruñ sözleri Ḳurʾān'a ve ḥadīṯe muvāfıḳdur ve ben ḳul daḫı bu ulular sözlerine şürūʿ ḳıldum. Egerçi kim bunlardan degülven, bāri kendüzümi bunlara beñzetmiş olam kim *Men teşebbehe bi ḳavmin fe huve minhum*.

Ve daḫı bir sebeb oldur kim Ḳurʾān ve ḥadīṯ maʿnīlerin bilmeklige luġat ve naḥv ve ṣarf gerek, tā nesne anlaya. Ve bu meşāyıḫlarsözleri Ḳurʾān ve eḥādiṯ şerḥidür, tā dükeli ḫāṣ u ʿām andan faʾide dutalar. Ammā gerçi-kim meşāyıḫ sözleri ʿArab dilince idi, Ḫōca ʿAṭṭār raḥmetu'llāhi Fārsī diline getürdi ve ben żaʿīf daḫı rūşen Türkīye getürdüm, tā dükeli müʾminler bundan behremend olup ḥaẓ alalar. Ola kim ben ẓaʿīf miskīni duʿādan unutmayalar. Anlaruñ duʿāsı berekātında baña daḫı raḥmet eyleye.

Ve daḫı bu kitāb Ḥaḳ sözleridür, müʾminler göñline eṯer ider. Nitekim Ḫōca İmām-ı Kebīr ʿAbdu'r-raḥmān'a ṣordılar, eyitdiler: "Bir kişi kim Ḳurʾān oḳur ve maʿnisin bilmez, aña hīç anuñ eṯeri var mıdur?" Pes ol ulu şöyle buyurdı kim, "Bir kişi kim ot içer, bilmez ol içdügi ot nice otdur, velīkin eṯer ider, ʿillet giderür, faʾide ider. Pes be-ṭarīḳ-ı evlā Ḳurʿān kim Ḥaḳ kelāmıdur, ʿaceb oḳıyana eṯer itmeye mi? Belkim hezārān dürlü faʾideler ide. Nitekim buyurur: "Ḫayru'l-kelāmi kelāmu'llāhi fe innehū şāfiʿūn muşeffeʿun ve şāhidun muṣaddiḳun" diyüp-durur. Ḫāṣṣā kim maʿnisin bile ne dimek olur ve anuñ-la ʿamel eyleye ve gözlerinden günāh yaşın

[555] Hud, 11/120 âyetin bir kısmı alınmıştır: Peygamberlerin haberlerinden senin kalbini (tatmin ve)teskin edeceğimiz bir haberi sana anlatıyoruz.

aḳıda, ḥaḳḳā kim yaşınuñ degme bir ḳaṭresine Ḥaḳ Taʿālā biñ benüm gibi ʿāsī baġışlaya kendü faẕlıyla ve keremiyle.

Ve daḫı sebeb oldur kim ben bī-çāre ḳul kendü göñlüme meşāyıḫ sözlerinden artuḳ söz ḳoymaz-ıdum ve dilümle daḫı meşāyıḫ sözlerinden artuḳ söz söylemezdüm, meger żarūret ola-y-ıdı. Pes meşāyıḫ sözlerinden vaẓīfe idindüm, māʾideiçinde hem-kāse olam, yaʿni bir çanaḳdan bile ṣunam. Nitekim Şeyḫ ʿAlī Şāh buyurdı: "Benüm dünyede arzum vardur. Evvel oldur, meşāyıḫ sözlerinden bir söz işidem veyāḫōẕ bunlardan birisin görem." Ve daḫı buyurdı kim:"Ben bir ümmī kişiven. Yazmaḳ, oḳumaḳ bilmezven. Baña bir kişi gerekdür meşāyıḫ sözlerin eyidem, ol işide ve ol eyide ben işidem ve eger uçmaḳda daḫı ḥaḳ sözden artuḳ söz söylenürse ʿAli'ye uçmaḳ gerekmez."

Ve daḫı bir sebeb oldur kim Ebū Yūsuf-ı Hemedānī'ye ṣordılar kim: "Bu erenler dünyede niḳābın yüzlerine dutarlarsa ʿaceb biz bī-çāre miskinler n'idevüz?" Ulu evliyā şöyle buyurdı: "Her gün evliyā sözlerinden sekiz kāġıd oḳıyalar, şöyledür kim onları görürler." Pes ġaflet ehline ulular sözin söylemek ʿayn-ı farżdur.

Ve daḫı bir sebeb oldur kim, ben miskīn, kiçiden berü bu ṭāʾifeye muḥīb idüm ve buñlarun sevgüsi benüm cānum içinde bitüp-dururdı ve bunlaruñ sözlerin işidicek cānum sevinürdi ve bu ümīẕ-idi, ümīẕlenürdüm kim: "El-merʾu yuḥşaru meʿa men eḥabbe." Yaʿni, "Er, sevdügiyle ḳopar." Ben daḫı kendü ḥālüm ḳaderince ve gücüm yitdügince bunlaruñ sözleriyle göñlüm pasın ṣayḳalladum. Ḳorḳum oldur kim müddeʿīler şimdiki zamanda baş ḳaldurup-durur ve göñül ehli ḳızıl kibrit gibi olupdur. Nitekim Cüneyd, Şiblī'ye didi: " İẕā vecedte men yu[vā]fiḳuke ʿalā kelimeti'l-ḥaḳḳi fetemesseku bi ẕeylihi." Yaʿni "Ḳaçan bir kişi bulasın, ol senüñ-ile muvāfaḳat eyleye Ḥaḳ keleci üzerine, anuñ etegine yapışup berk dutġıl".

Ve daḫı bir sebeb oldur kim, ben żaʿīf ḳul gördüm-ki ādemīlerüñ āḫırı şerdür, ol velīleri unutdılar, hīç añmazlar. Pes bu kitābı taṣnīf itdüm ve adın *Teẕkiretü'l-Evliyā* ḳodum ki dünye ehli āḫiret ehlin unutmayalar ve bucaḳlarda oturup ḥaḳḳ-ıla

muʿāmele idenleri isteyeler ve bunlara raġbet ideler, tā bunlaruñ devleti eşerinüñ yili bunlara daḫı erişe.

Ve daḫı bir sebeb oldur kim bu kitābı düzdügümden birḳaç fāʾide vardur. Evvel oldur kim dünyāʾı ādemīlerüñ göñlinden sovudur. İkinci, ādemīler āḫirete raġbet eyler. Üçünci, Ḥaḳ dostluġın ādem göñlinde belürdür. Dördünci, ādeme āḫiret azuġın çoḳ itdürür. Pes bunlaruñ gibi sözleri cemʿ eylemek ez-cümle vācibātdandur ve eyitmege yarar kim ʿālem içre eḥādiṯden ve tefāsīrden soñra bundan laṭīf kitāb yoḳdur. Zīrā Ḳur'ān ve aḫbār şerḥidür ve dükeli sözlerüñ güzīdesidür.

Ve daḫı bu kitāb niçe muḥanneṯleri er eyler ve erenleri şīr eyler. İlāhā! Melikā! Pādişāhā! Perverdigārā! ʿİzzüñ, celālüñ ḥaḳḳı-çün ve peyġāmberler ve evliyālar ve ʿulemālar ve fuḳarālar ervāḥları ḥaḳḳı-çün ben żaʿīf, ʿāciz, günāhlu ḳuluñı daḫı bunlardan bī-naṣīb ḳılmaġıl! Ve ol ḫāṣ naẓaruñdan kim bunlara rūzī ḳılduñ, ben ḳuluñ daḫı maḥrūm ḳılmaġıl ve bu kitābı günāhlarumuza kefāret eylegil ve ṣoñ nefesde īmāndan ayırmaġıl ve şeyṭān şerrinden emīn ḳılġıl! Āmīn yā Rabbe'l-ʿālemīn. Bi raḥmetike yā erḥame'r-rāḥimīne. Andan girü bu velīler ẕikrine başlayalum. Bi-ʿavnillāhi ve ḥusnu tevfīḳuhu. El-evvelu minhum:

Ol Muṣtafā milletinüñ sulṭānı ve ol peyġāmberler ḥüccetinüñ burhānı ol ʿāmil-i ṣıddīḳ, ol ʿālim-i taḥḳīḳ, ol velīler göñlinüñ yemişi, ol Peyġamber ciger-gūşesi, ol ʿAlī Murtażā nāḳıdı, ol Muḥammed-i Muṣṭafā vārişi, ol ʿārif u ʿāşıḳ Ebū Caʿfer-i Ṣādıḳ-rażiyallāhu ʿanhu-

2. N nüshası

Bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm

Ve bihī nesteʿīnu

El-ḥamdu lillāhi'l-ḳaviyyi'l-ḳadīr. El-ʿalīmi'l-ḫabīr. El-münezzehi ʿani'ş-şerīki ve'l-vezīr. Müẕillü'ş-şerīfi ve'l-ḫatīr. Ve muizzüʿẕ-ẕelīli[556] ve'l-ḥaḳīr. Şükür ol Tañrıya kim ḳavīdür hem ḳādirdür hem ʿālimdür hem ḫabīrdür. Münezzehdür

[556] Harekelerdeki hatâlar düzeltilmiştir.

şerīkden gerekmez aña vezīr. Ḫor olur heybetinden hem şerīf hem ḫaṭīr. ʿAzīz olur raḥmetinden hem ẕelīl hem ḫaḳīr. Eşhedu en lāilāhe illa'llāhu vahdehu lā şerīke leh. Şehādeten münciyeten min aẕābi's-saʿīr. Birligine inanan uçmaḳda geye ḥarīr. Yalan diyüp azanlar ṭamuda göyner erir. Ve eşhedu enne Muḥammeden abduhū ve rasūluhū bi'l-kitābi'l-münīr. Viribidi bu dünyāya Muḥammed'i ol kebīr. Eline fermān alup ḳulların aña oḳır. Bizi yoḳdan var ḳıldı, ezelden islām rūzī ḳılup göñlümüzde īmānı üstüvār ḳıldı. ʿĀṣī ve refīḳ ümmet mutīʿdür. Ve çırāġ-ı zemīni ve āsumānı maḳbūl-i Yezdāndur. Ve mahbūb-ı Raḥīm u Raḥmāndur. Faḫr-i cümle enbiyādur ve nūr-ı ʿālemiyāndur kim anuñ adı Muḥammed-i Muṣṭafā'dur -salla'llāhu ʿaleyhi ve selem-. Ve andan ṣoñra anuñ yāranlarına kim dīn tamāmı bunlardur ve Peyġāmberümüzüñ yardımcılarıdur dünyāda ve āḫiretde. Ve daḫı anuñ ehl-i beytine olsun ki ümmü'l-mü'minīndür ve'l-mü'minātdur. Ve daḫı cümle enbiyā ve evliyā ve 'ulemā ervāḥına raḥmet-i ilāhī nāzil ve vāṣıl olsun ve ervāḥları biz miskīnlerden ḫoşnūd olsun.

Ammā baʿdü bu kitābı taṣnīf iden merḥūm maġfūr, ṣiḳḳatü's-selefi baḳıyyetü'l-ḫalefi Ferīdü'd-dīn Hōca ʿAttār ḳaddessa'llāhu rūḥehū'l-ʿazīz böyle buyurur kim Ḳurʾān'dan ṣoñra ve Muḥammed-i Muṣṭafā ḥadīṣlerinden ṣoñra hīç söz yoḳdur meşāyiḫ sözinden yegrek. Bunlaruñ sözleri ḥāldür ve ḳāldür ve ʿayāndur, beyānı ḥācet degüldür ve 'ilm-i ledūnidir, kesbī degüldür. "Eddebenī Rabbī"dendür, "ʿAllemenī ebī" degüldür. Ve evliyālar kim bu kitāb içinde yād ḳılındı, peyġāmberler veresesidür -ʿaleyhimü's-selām- ve bunlaruñ bir nicesi Ādem ve bir nicesi İbrāhīm ṣıfatludur ve bir nicesi ʿĪsā ve bir nicesi Mūsa ṣıfatludur ve bir nicesi Dāvūd ve Süleymān ṣıfatlu ve bir nicesi Muḥammed-i Muṣṭafā ṣıfatludur -ṣalavātu'llāhi 'aleyhim ecmaʿīn-.

Ve bu kitāb düzüldüginüñ sebebi oldur kim bir nice dostlar ve ḳarındaşlar raġbet ve heves eylediler kim bu erenler sözlerinden nesne ṭuyalar ve bunlaruñ ḥallerinden vāḳıf olalar. Pes bu kitābı cemʿ eyledüm ve muḫtaṣar ḳıldum. Eger bunlaruñ sözlerin bir kezden cem' itseyidüm söz muṭavvel olurdı. Ve her kim meşāyıḫlar sırrından daḫı ziyāde nesne ṭuymaḳ istese "Şerʿḥu'l-Ḳulūb" ve "Keşfu'l-Esrār" kitābına ve

“Mārifetu’n-nefs ve’r- Rabbi” bu üç kitāba müṭāla‘a ḳılursa hīç aña gizlü söz ḳalmaya, keşf ola. Ve eger ben ẕaʿīf ḳul daḫı ol kitāblar sözlerin dükeli bunda şerḥ eyleyeydüm, ṣād hezārān kāġıd yitmezdi.Ammā sözi mūcez ve muḫtaṣar ḳıldum. Zīrā sözi muḫtaṣar ḳılmaḳ sünnetdür. Ve isnādı daḫı bıraḳdum. Ve söz var-ıdı kim bir kitābda bir şeyhden naḳl olmuş ve daḫı bir kitāb içinde anuñ ḫilāfınca idi. Ḥāliyā gücüm yitdügince iḥtiyāṭ ḳıldum. Ve daḫı şerh eylemedügümüñ sebebi oldur kim bunlaruñ sözleri içine kendüzümi derc eylemek lāyıḳ görmedüm ve hem edeb daḫı degüldür ve hem benüm gibi kişinüñ sözin bunlaruñ sözine ḳatmaḳ ḫōş gelmez-idi. Meger bir yirde kim söz az-ıdı, bir şemme işāret ḳıldum. Tā nā-maḥrem kişilerüñ ḫayālleri defʿ ola.

Ve daḫı sebeb oldur kim her kim söz şerh eylemek dilerse yigrek oldur kim evliyālar sözin şerḥ eyleye. Ve hem bu meşāyiḫlerüñ bir nicesi ma‘rifet ehlindendür ve bir nicesi muḥabbet ehlindendür ve bir nicesi muʿāmelet ehlindendür ve bir nicesi tevḥīd ehlidür ve bir nicesi ḳamu ṣıfatlu ve bir nicesi ṣıfatsuzdur. Eger bunları bir bir şerḥ itseyidüm söz muṭavvel olurdı ve eger Peyġāmber Ḥażretin ve aṣḥābların şerḥ itseyidüm bir kitāb daḫı ḥācet olurdı. Ben żaʿīf ḳul ol ḳavmüñ sözlerin nice şerḥ ide-y-idüm kim bunları Ḥaḳ Teʿālā ferāh içinde okup-dur ve Peyġāmber Ḥażreti daḫı ḥadīṣ içinde añup-durur ve ʿālemlerde bunlaruñ mertebesinden ulu mertebe yoḳdur. Enbiyā ve ṣahābe ve ehl-i beyt-i Rasūl, bunlar üç bölükdür. İnşāʾallāh bunlaruñ üçin daḫı bir kitāb eyleyem. Tā ben bī-çāre ʿAttār’dan yādigār ola.

Ve daḫı bu kitāb düzüldüginüñ bir sebebi oldur kim bir nice dostlar ve ḳardaşlar ben ẕaʿīf ḳuldan iltimās ḳıldılar kim evliyā sözlerinden işidüp fāʾide dutalar ve daḫı ben bī-çāre miskīn ḳuldan yādigār ḳala ve her kim bu kitābı oḳıya ve evliyā sözlerinden aña nesne keşf ola ümīẕdür ki ben ẕaʿīfi bir Fātiḥā-y-ile yād ḳıla. Tā ol Fātiḥā berekātında baña daḫı ṭopraḳ içinde feṯḥ-i raḥmet ola.

Nitekim Yaḥyā-yı ʿAmmār hidāyet imāmı ve üsṭādı anuñ Şeyḫ ʿAbdu’llāh-ı Enṣārī idi -Raḥmetullahi ʿaleyhi-. Kaçan kim ol dünyādan gitdi, anı düşde gördiler ve ṣordılar kim Tañrı Taʿālā senüñle neyledi? Ol eyitdi: “Tañrı baña ḫiṭāb-ı ʿitāb

eyledi ve eyitdi: “Yā Yaḥyā senüñ ḳatı ṣarp işlerüñ var-ıdı. Velīkin bir gün sen meclis içinde beni ẕikr iderdüñ ve bir velī andan geçerdi. Anı işitdi, vaḳti ḫōş oldı ve saña duʿa ḳıldı. Anuñ duʿāsı berekātında seni daḫı dostlarumdan [ḳıldum][557], saña raḥmet ḳılup yarlıġadum ve eger anı göreydüñ, saña ne ḳılaydum.”

Ve daḫı bir sebeb oldur kim, Şeyḫ Bū ʿAlī Deḳḳāḳ’dan sordılar kim hīç erenler sözlerin işitmekde fāʾide var mıdur kim dem-be-dem işidürüz, ammā ʿamel idemezüz?” Eyitdi: “Erenler sözin işitmekde iki dürlü fāʾide vardur. Evvel oldur kim eger ṭālib olursa anı ḳavī himmet ḳılur ve istedügini bulur. İkinci fāʾide oldur kim işidenüñ göñlini rūşen ḳılur ve şeyṭān vesvesesini ve dünyāya ḫarīṣ olmaḳlıġı içinden çıḳarur ve eyüyi yavuzı ve ḫayrı şerri ol ḫōẕ bilür, görür. Nitekim Şeyḫ buyurur: *Ve lā tezini’l-ḫalḳa bi-mīzānikeve zi’n-nefseke bi mīzāni’l-murāḳıbīne li ta‘leme faẓlehum ve iflāseke.* Ya‘ni eydür: “Ḫalḳı kendü terāzüñ-ile ṭartmaġıl, ammā kendüzüñi ḫalḳ terāzūsı-yla ṭartġıl. Tā bilesin bunlaruñ faẓīletin ve senüñ eksüklügüñi.”

Ve daḫı Cüneyd’e ṣordılar, eyitdiler: “Mürīde şeyḫ sözin işitmekden fāʾide nedür? Eyitdi: “Bunlaruñ sözi bir çeri gibidür. Ḥaḳ Taʿālā çerilerinden ve şeyṭān çerisinden ṣınuḳ göñüllü mürīdler anuñ-ıla ḳuvvetlenür, ġālib olur ve göñül dölenür, ḳarār dutar. Nitekim Ḥaḳ Taʿālā kelāmında buyurur: *Ve kullen neḳuṣṣu ‘aleyke min enbā’i’r-rusuli mā nuṯebbitu bihī fuādeke* [558] Yaʿni “Yā Muḥammed! Biz, geçmiş peyġāmberler sözlerin saña eydürüz kim tā anlaruñ sözleri-yle göñlüñ dölene.”

Ve daḫı oldur kim peyġâmberler faḫri Muḥammed-i Muṣṭafā ṣalla’llāhu ʿaleyhi ve selem buyurur kim “İnde ẕikri’ṣ-ṣālihīne tenzilü’r-raḥmetü”. Yaʿni eydür: “Ṣāliḥler sözleri añılduġı yirde raḥmet yaġar.”

Ve daḫı bir sebeb oldur kim bu velīler ervāḥlarından bu günāhlu ḳul rūzgārına şāyet meded irişe ve ecelden öñdin devlet ve ʿināyet gölgesi ine.

[557] Silinmiş olan bu kelime M’den tamamlanmıştır.
[558] Hud, 11/120 âyetin bir kısmı alınmıştır: Peygamberlerin haberlerinden senin kalbini (tatmin ve)teskin edeceğimiz bir haberi sana anlatıyoruz.

Ve daḫı bir sebeb oldur kim Ḳurʾān'dan ve ḥadīṯden ṣoñra bunlaruñ sözleri yegreg-idi. Zīrā bunlaruñ sözleri Ḳurʾān'a ve ḥadīṯe muvāfıḳdur ve ben ḳul daḫı bu ulular sözlerine şürūʿ ḳıldum. Egerçi kim bunlardan degülven, bāri kendüzümi bunlara beñzetmiş olam kim *Men teşebbehe bi ḳavmin fe huve minhum.*

Ve daḫı bir sebeb oldur kim Ḳurʾān ve ḥadīṯ maʿnīlerin bilmeklige luġat ve naḥv ve ṣarf gerek, tā nesne anlaya. Ve bu meşāyıḫlar sözleri Ḳurʾān ve eḥādiṯ şerḥidür, tā dükeli ḫāṣ u ʿām andan faʾide dutalar. Ammā gerçi-kim meşāyıḫ sözleri ʿArab dilince idi, Ḫōca ʿAṭṭār raḥmetu'llāhi Fārsī diline getürdi ve ben żaʿīf daḫı rūşen Türkiye getürdüm, tā dükeli müʾminler bundan behremend olup ḥaẓ alalar. Ola kim ben ẓaʿīf miskīni duʿādan unutmayalar. Anlaruñ duʿāsı berekātında baña daḫı raḥmet eyleye.

Ve daḫı bu kitāb Ḥaḳ sözleridür, müʾminler göñline eṯer ider. Nitekim Ḫōca İmām-ı Kebīr ʿAbdu'r-raḥmān'a ṣordılar, eyitdiler: "Bir kişi kim Ḳurʾān oḳur ve maʿnisin bilmez, aña hīç anuñ eṯeri var mıdur?" Pes ol ulu şöyle buyurdı kim, "Bir kişi kim ot içer, bilmez ol içdügi ot nice otdur, velīkin eṯer ider, ʿillet giderür, faʾide ider. Pes be-ṭarīḳ-ı evlā Ḳurʿān kim Ḥaḳ kelāmıdur, ʿaceb oḳıyana eṯer itmeye mi? Belkim hezārān dürlü faʾideler ide. Nitekim buyurur: *Ḫayru'l-kelāmi kelāmu'llāhi fe innehū şāfiʿūn muşeffeʿun ve şāhidun muṣaddiḳun.* diyüp-durur. Ḫāṣṣā kim maʿnisin bile ne dimek olur ve anuñ-la ʿamel eyleye ve gözlerinden günāh yaşın aḳıda, ḥaḳḳā kim yaşınuñ degme bir ḳaṭresine Ḥaḳ Taʿālā biñ benüm gibi ʿāsī baġışlaya kendü fażlıyla ve keremiyle.

Ve daḫı sebeb oldur kim ben bī-çāre ḳul kendü göñlüme meşāyıḫ sözlerinden artuḳ söz ḳoymaz-ıdum ve dilümle daḫı meşāyıḫ sözlerinden artuḳ söz söylemezdüm, meger żarūret ola-y-ıdı. Pes meşāyıḫ sözlerinden vaẓīfe idindüm, faʾide içinde hem-kāse olam, yaʿni bir çanaḳdan bile ṣunam. Nitekim Şeyḫ ʿAlī Şāh buyurdı: "Benüm dünyede arzum vardur. Evvel oldur, meşāyıḫ sözlerinden bir söz işidem veyāḫōẕ bunlardan birisin görem." Ve daḫı buyurdı kim:"Ben bir ümmī kişiven. Yazmaḳ, oḳumaḳ bilmezven. Baña bir kişi gerekdür meşāyıḫ sözlerin

eyidem, ol işide ve ol eyide ben işidem ve eger uçmaḳda daḫı ḥaḳ sözden artuḳ söz söylenürse ʿAli'ye uçmaḳ gerekmez."

Ve daḫı bir sebeb oldur kim Ebū Yūsuf-ı Hemedānī'ye ṣordılar kim: "Bu erenler dünyede niḳābın yüzlerine dutarlarsa ʿaceb biz bī-çāre miskinler n'idevüz?" Ulu evliyā şöyle buyurdı: "Her gün evliyā sözlerinden sekiz kāġıd oḳıyalar, şöyledür kim onları görürler." Pes ġaflet ehline ulular sözin söylemek ʿayn-ı farżdur.

Ve daḫı bir sebeb oldur kim, ben miskīn, kiçiden berü bu ṭāʾifeye muḥīb idüm ve buñlarun sevgüsi benüm cānum içinde bitüp-dururdı ve bunlaruñ sözlerin işidicek cānum sevinürdi ve bu ümīz-idi, ümīzlenürdüm kim:"El-merʾu yuḥşaru meʿa men eḥabbe." Yaʿni, "Er, sevdügiyle ḳopar." Ben daḫı kendü ḥālüm ḳaderince ve gücüm yitdügince bunlaruñ sözleriyle göñlüm pasın ṣayḳalladum. Ḳorḳum oldur kim müddeʿīler şimdiki zamanda baş ḳaldurup-durur ve göñül ehli ḳızıl kibrit gibi olupdur. Nitekim Cüneyd, Şiblī'ye didi: " İẕā vecedte men yu[vā]fiḳuke ʿalā kelimeti'l-ḥaḳḳi fetemesseku bi ẕeylihi." Yaʿni "Ḳaçan bir kişi bulasın, ol senüñ-ile muvāfaḳat eyleye Ḥaḳ keleci üzerine, anuñ etegine yapışup berk dutġıl".

Ve daḫı bir sebeb oldur kim, ben żaʿīf ḳul gördüm-ki ādemīlerüñ āḫırı şerdür, ol velīleri unutdılar, hīç añmazlar. Pes bu kitābı taṣnīf itdüm ve adın *Teẕkiretü'l-Evliyā* ḳodum ki dünye ehli āḫiret ehlin unutmayalar ve bucaḳlarda oturup ḥaḳḳ-ıla muʿāmele idenleri isteyeler ve bunlara raġbet ideler, tā bunlaruñ devleti eşerinüñ yili bunlara daḫı erişe.

Ve daḫı bir sebeb oldur kim bu kitābı düzdügümden birḳaç fāʾide vardur. Evvel oldur kim dünyāʾı ādemīlerüñ göñlinden sovudur. İkinci, ādemīler āḫirete raġbet eyler. Üçünci, Ḥaḳ dostluġın ādem göñlinde belürdür. Dördünci, ādeme āḫiret azuġın çoḳ itdürür. Pes bunlaruñ gibi sözleri cemʿ eylemek ez-cümle vācibātdandur ve eyitmege yarar kim ʿālem içre eḥādiṯden ve tefāsīrden soñra bundan laṭīf kitāb yoḳdur. Zīrā Ḳur'ān ve aḫbār şerḥidür ve dükeli sözlerüñ güzīdesidür.

Ve daḫı bu kitāb niçe muḥanneṯleri er eyler ve erenleri şīr eyler. İlāhā! Melikā! Pādişāhā! Perverdigārā! ʿİẕẕüñ, celālüñ ḥaḳḳı-çün ve peyġāmberler ve evliyālar ve

ʿulemālar ve fuḳarālar ervāḥları ḥaḳḳı-çün ben żaʿīf, ʿāciz, günāhlu ḳuluñı daḫı bunlardan bī-naṣīb ḳılmaġıl! Ve ol ḫāṣ naẕaruñdan kim bunlara rūzī ḳılduñ, ben ḳuluñ daḫı maḥrūm ḳılmaġıl ve bu kitābı günāhlarumuza kefāret eylegil ve ṣoñ nefesde īmāndan ayırmaġıl ve şeyṭān şerrinden emīn ḳılġıl! Āmīn yā Rabbe'l-ʿālemīn. Bi raḥmetike yā erḥame'r-rāḥimīne. Andan girü bu velīler ẕikrine başlayalum. Bi-ʿavnillāhi ve ḥusnu tevfīḳuhu. El-evvelu minhum:

Ol Muṣtafā milletinüñ sulṭānı ve ol peyġāmberler ḫüccetinüñ burhānı ol ʿāmil-i ṣıddīḳ, ol ʿālim-i taḥḳīḳ, ol velīler göñlinüñ yemişi, ol Peyġamber ciger-gūşesi, ol ʿAlī Murtażā nāḳıdı, ol Muḥammed-i Muṣtafā vārişi, ol ʿārif u ʿāşıḳ Ebū Caʿfer-i Ṣādıḳ -rażiyallāhu ʿanhu-.

3. T Nüshası

Kitābu Teẕkireti'l-Evliyā

"Bismi'llāhi'r-Raḥmāni'r-Raḥīm. (…)[559] Ammā baʿdü, çün Ḳurʾān'dan ve eḥādiṯden ṣoñra hīç meşāyıḫlar sözlerinden üstün söz yoḳdur. Zīrā ki bunlaruñ sözleri netīce-i ḥāldür, degül kim ṯemere-i ḳāle. ʿAyn-ı ʿayāndandur, yoḳ ki taḳrīr-i beyāndan. Esrārdandur, yoḳ ki tekrārdan. Cuşīşdendür, yoḳ ki gūşīşden. ʿİlm-i ledünnī ve vehebdendür, yoḳ ki ʿulūm-ı kesbīdendür. Eddebenī Rabbī ʿālemindendür, yoḳ ki ʿallemenī ebī ʿālemindendür. Bunlar enbiyānuñ –ʿaleyhüme's-selām- vereṯesidür. Birincesi Ādem bedelidür, birincesi İbrāhīm bedelidür, birincesi Mūsā bedelidür, birincesi Īsā bedelidür, birincesi Muḥammed bedelidür –ṣalavātu'llāhi ʿaleyhim ecmaʿīn-.

İmdi evliyānuñ ḥāli dürlü dürlüdür. Birincesi maʿrifet ehlidür, birincesi muʿāmele ehlidür ve birincesi maḥabbet ehlidür ve birincesi tevḥīd ehlidür. Baʿżı ṣıfat ehlidür, baʿżı bī-ṣıfatdur. Eger bunları bir bir şerḥ ideydük bu kitāb ḥadden ṭaşra olurdı. Bu kitābı ʿAṭṭār –raḥmetu'llāhi- yāẕ ḳıldı, tā her kim bu kitābı oḳıya, Ḥaḳ'dan aña raḥmet dege ve ʿAṭṭār'ı duʿā-y-ıla yāẕ ḳıla.

[559] Bu kısımda eserin Farsçasının baş tarafında da bulunan Arapça duâ girişi yer alır.

ʿAṭṭār eydür: “Yāḥyā ʿAmmār oġlı imām-ıdı, Şeyḫ ʿAbdu’llāh-ı Ensārī’nüñ üstāẕ-ı-y-ıdı –raḍiya’llāhu ʿanhümā-. Çün vefāt irişdi, anı düşde gördiler. Ṣordılar ki: ‘Tañrı Taʿālā senüñ-ile n’eyledi?’ Eyitdi: ‘Ḫitāb eyledi kim: İy Yaḥyā! Sana neler idiserdük. Bizüm evliyāmuzdan birisi ol aradan geçerdi, işitdi ve ḳatı ḫōş oldı. Anuñ ḫōşlıġından ötürü seni kendüzüme dōst eyledüm. Yoḫsa göreydüñ ki saña n’idiserdüm.”

Ol kim Şeyḫ Bū ʿAlī Daḳḳāḳ’a eyitdiler: “Erenler sözin işitmekde hīç fāyide var mıdur? Eyitdi: Anda iki fāyide vardur. Birisi ol kim işiden ṭālib-ise bu sözi işitmeklik anuñ himmetin ḳavī eyler ve ṭalebin arturur. İkinci ol kim dimāġında kibr var-ısa anı ṣoyar ve daʿvīyi başından çıḳarur, eyüsin yavuzın aña gösterür. Nite kim ol Şeyḫ Maḥfūẓ –rḍy- dimişdür kim maʿnisi budur: Ḫalḳı kendü terāzūñ-ıla vezn eylegil, ammā kendüzüñi şol erenler terāzūsına vezn eylegil, tā ki bunlaruñ az artuḳluġını ve senüñ eksüklügüñi bilesin.”

Seyḫ Bū ʿAlī Seyyāh eydür –rḍy-: “İki nesne arzūlarvan. Biri ol kim anuñ sözlerinden işidem, bir daḫı ol kim kimse anuñ ehlinden görebilem. Zīrā ki ben bir ümmī kişiyem, nesne yazmaḳ oḳımaḳ bilmezven. Pes baña bir kimse gerek kim anuñ sözin söyleye. Ben eyitdüm: Uçmaḳ içinde anuñ sözi olmaz-ısa baña ol uçmaġı gerekmez.

Andan ʿAṭṭār eydür: Dilegüm oldur kim bularuñ pāk ervāḥından ben miskīn ḥāline meded ire ecelden ilerü. Zīrā kim bularuñ sözleri Ḳurʾān ve ḥadīṯ şerhidür. Eger bulardan degülsem, kendüzüm bulara beñzetmiş olam ki “*Men teşebbehe bi-ḳavmin fe huve minhum.*”

İmām Ebū Yūsuf-ı Hemedānī –rḍy- ṣordılar kim: Çün rūzigār giçe ve bu ṭarīḳat ehli perdeye gireler, biz n’eyleyevüz ki selāmet olavuz? Eyitdi: Bunlaruñ her gün sözlerinden sekiz varaḳ oḳıñuz, tā selāmet olasız, ḳıyāmetde inşāallāh bunlaruñ birle ḳopasız. Ol kim oġlanlıḳ ʿāleminden berü hīçbir sebebsüz bu ṭāyifenüñ maḥabbeti cānum içinde mevc urdı. Hemīşe göñlümüñ ferāḥı bunlaruñ sözinden idi, ol ümīẕe kim gücüm yitdükce bunlaruñ sözlerin devşirdüm. Zīrā bu zamān içinde bu

resme söz bir kezden yüz perdeye geçmişdür ve müddeʿīler maʿnī ehli ṭonına ṭaşra çıḳmışdur. Ve göñül, kibrit-i aḥmer gibi bulunmaz olmışdur kim nite ki Cüneyd – rḍy- şöyle buyurur ki: Eger ʿālem içinde bir kimse bulasın, bu sen söyledügüñ sözden bir söz üstine senüñle muvāfaḳat göstere, anuñ etegin muḥkem dutġıl. Ol kim ādemīlerüñ yavuzları ve eyü kişileri unutmışlardur. Velīler sözleri anılmaġ-ıçun bu kitābı cemʿ eyledüm ve adını Teẕkiretü'l-Evliyā ḳodum. Rūzigāruñ ehli devlet ehlini unutmayalar, gūşeler içinde ḫalvetlerde oturanları isteyeler ve anlara raġbet eyleyeler. Tā ki dibelik saʿādete irişeler. Ol ḳamu sözlerüñ bu sözler yigregidür. Birḳaç dürlü vech-ile eydelüm: Bir ol ki dünyāyı kişinüñ göñlinden ṣovıdur. Ikinci ol kim āḫireti añdurur. Üçünci ol kim Tañrı Taʿālā maḥabbeti kişilerüñ göñlinde belürdür. Dördünci ol kim ol uzaḳ yol-ıçun ki anuñ ucı ḳıyı yoḳdur, aña yaraḳlu itdürür. Bunuñ gibi sözleri cemʿ eylemek vāciblerdendür dimege yarar. Yaradılmışda bundan yigrek kitāb olmaya. Zīrā ki bunlaruñ sözleri Ḳurʾān ve ḥadīṯ şerhidür, ḳamu sözlerüñ yigregidür. Ḫuẕāvendā! Kerīmā vü Raḥīmā! Enbiyā ve evliyā ve ʿulemā cānı ḥaḳḳı-çun ben ʿāciz ġarībi bu ḳavumdan ḥicāb içinde dutmaġıl ve ol ḫāṣ naẕar kim bunlara virdüñ, beni maḥrūm itmegil ve bu kitābı yaḳınlıḳ derecātına sebeb eylegil, ıraḳlıḳ ṭabaḳātına sebeb eylemegil.

El-evvelü minhüm: ān sulṭān-ı millet-i Muṣṭafā, ān burhān-ı ḥüccet-i nebevī ān āmil-i ṣıddīḳ, ān ʿālim-i taḥḳīḳ, ān meyve-i dīl-i evliyā, ān gūşe-i ciger-i enbiyā, ān nāḳıd-ı ʿAlī, ān vāriṯ-i nebī, ān ʿārif [u] ʿāşıḳ, Caʿfer-i Ṣādıḳ adından başlayalum. (…)

4. Yazma Bağışlar/5957

Bismi'llāhi'r-Raḥmāni'r-Raḥīm. (…)[560] Ammā baʿdü, çün Ḳurʾān'dan ve eḥādiṯden ṣoñra hīç meşāyıḫlar sözlerinden üstin söz yoḳdur. Zīrā ki bunlaruñ sözleri netīce-i ḥāldür, degül kim ṯemere-i ḳāle. ʿAyn-ı ʿayāndandur, yoḳ ki taḳrīr-i

[560] Bu kısımda eserin Farsçasının baş tarafında da bulunan Arapça duâ girişi yer alır.

beyāndan. Esrārdandur, yoḳ ki tekrārdan. Cuşīşdendür, yoḳ ki gūşīşden. ʿİlm-i ledünnī ve vehbīdendür, yoḳ ki ʿilm-ı kesbīden. Eddebenī Rabbī ʿālemindendür, yoḳ ki ʿallemenī ebī ʿāleminden ola. Bunlar enbiyānuñ –ʿaleyhümü's-selām- vereṣesidür. Birincesi Ādem bedeli, birincesi İbrāhīm bedeli, birincesi Mūsā bedeli, birincesi Īsā bedeli, birincesi Muḥammed-i Muṣṭafā bedeli –ṣalavātu'r-Rahmāni ʿaleyhim ecmaʿīn-.

Bir bölük dostlaruñ raġbetini bunlaruñ sözine tamām görür-idüm. Hem benüm daḫı ʿaẓīm meylüm var-ıdı. Ve bunlaruñ ḥālin müṭālaʿa ḳılmaġa. Ve sözleri iñen çoġ-ıdı. Eger tamāmetin dirşürsem uzaḳ olurdı. Pes iḫtiyāṭ-ıla iltiḳāt eyledüm, yaʿnī dirdüm ve ürdüm/urdum??. Kendüzüm-içün daḫı ayruḳlar-ıçun ve hem senüñ-içün. Eger sen daḫı bunuñ ehli olursañ. Kimse bunlaruñ sözinden bundan artuḳ isder olursa bu ṭāyifenüñ öñdin ve ṣoñradın gelenler kitābında işide, çün öküş bula. Ve eger bu sözlerin şerḥine ṭālib olan ṭoyınca isderse Şerḥu'l-Ḳalb, ve Keşfu'l-Esrār ve Maʿrifetü'n-Nefs ve'r-Rabb kitābında arasun. Bula ve ol maʿnīlere muḥīṭ ola. Her kim bu üç kitābı maʿlūm ide. Gümānsuz oldur kim bu ṭāyife sözlerinden nesne örtülü ḳalmaya. Meger aña kim Tañrı Taʿālā bildürmeye. Eger kelimāt-ı şerḥin bunda beyān itsem söz muṭavvel olurdı. İḫtiyār yolın dutup sözi sünnet mūcebince ḳısa eyledüm. Nite kim Rasūl Ḥażreti –ʿaleyhi's-selām- buyurdı: "Ūtit cevāmiʿu'l-kelimi ve iḫtiṣāra'l-kelāmi iḫtisāran." Ve hem isnādları daḫı bıraḳdum. Söz var-ıdı bir kitābda bir şeyḫden naḳl olınmış, daḫı bir yirde daḫı bir kitābda bir ayruḳ şeyḫden anuñ ḫilāfınca. Ve ḥikāyetler ve ḥāletler muḫtelif var-ıdı. Ol ḳadar kim mümkin-idi, iḫtiyāṭı yirine getürdük.

Bir sebebi şerḥ eylememegüñ ol-ıdı kim kendüzümüzi bunlaruñ sözleri arasında getürmegi edeb görmedük ve zevḳ bulmaduḳ. Zīrā bizüm sözümüz bunlaruñ gibi sözler arasında ḫoş gelmez. Meger kim birḳaç yirde azacuḳ işāret olmış ola aġyārlar ve cāhiller ḫayālin defʿ itmeg-içün.

Ve daḫı bir sebeb ol-ıdı kim evliyānuñ ḥāli dürlü dürlüdür. Birincesi maʿrifet ehli, birincesi muʿāmele ehli, birincesi maḥabbet ehli, birincesi tevḥīd ehli, birincesi

ḳamū ṣıfatlu, birincesi hīç ṣıfatsuz. Eger bunları bir bir şerḥ ideyidük bu kitāb ḥadden ṭaşra uzanurdı. Ve eger enbiyānuñ ve aṣḥābuñ ve ehl-i beytüñ –ʿaleyhimü's-selām ve raḍiya'llāhu ʿanhum- ẕikrin eyleye-y-idüm daḫı bir ayru başına kitāb gerek-idi. Ḫoẕ bir ḳavmuñ şerḥi nite benüm dilüme sıġa kim Ḥaḳ Taʿālā ve Rasūl'i bunları ögmişdür, Ḳurʾān ve ḥadīṯ içinde bunlar ögülmişdür. Bunlaruñ ʿālemi daḫı bir dürlü ʿālemdür. Enbiyā ve aṣḥāb ve ehl-i beyt -ʿaleyhimü's-selām- üç dürlü ḳavm-dururlar. İnşāʾallāhu Taʿālā kim anlaruñ ẕikri-y-içün bir kitāb düzem kim ol üç ḳavm-ıçun ʿAṭṭār'dan yādigār ḳala. Bu mecmūʿı cemʿ itmek içün birḳaç sebebüm var-ıdı.

Daḫı bir sebeb ol kim dünyede bizden ḳardaşlarum dilek eylerler-idi.

Daḫı bir sebeb ol kim benden yādigār ḳala. Her kim oḳırsa bundan bir nesne açıla, ol daḫı beni ḫayr duʿā-y-ıla aña. Ve ola kim anuñ fetḥi sebebinden benüm ḥālüme daḫı bir fetḥ vireler. Nite ki Yaḥyī ʿAmmār ki Herāt imāmı ve Şeyḫ ʿAbdu'llāh-ı Enṣārī'nüñ üstāẕı-y-ıdı -raḍiya'llāhu ʿanhumā-. Çün vefāt irişdi, anı düşde gördiler. Ṣordılar ki: "Tañrı Taʿālā senüñ-ile n'eyledi?" Eyitdi: 'Ḫitāb eyledi ki: İy Yaḥyā! Sana neler idiser-idük. Bizüm evliyāmuzdan birisi ol aradan geçerdi, işitdi ve vaḳti ḫōş oldı. Anuñ ḫōşlıġından ötrü seni kendüzüme dōst eyledüm. Yoḫsa göreydüñ saña n'idiserdüm."

Daḫı bir sebeb ol kim Şeyḫ Bū ʿAlī Daḳḳāḳ'a eyitdiler: "Erenler sözin işitmekde hīç fāyide var mıdur? Eyitdi: Anda iki fāyide vardur. Birisi ol kim işiden ṭālib-ise bu sözi işitmeklik anuñ himmetin ḳavī eyler ve ṭalebin arturur. İkinci ol kim dimāġında kibr var-ısa anı ṣoyar ve daʿvīyi başından çıḳarur, eyüsin yavuzın aña gösterür. Eger kör degül-ise kendü ḥāline baḳa, göre. Nite kim ol Şeyḫ Maḥfūẕ -raḍiya'llāhu ʿanhu- dimişdür ki: Lā tezini'l-ḫalḳa bi-mīzānike ve zi'n-nefseke bi-mizāni'l-murāḳıbīne li taʿleme faḍlahum. Maʿnisi budur kim: Ḫalḳı kendü terāzūñ-ıla vezn eylemegil, ammā kendüzüñi şol erenler terāzūsında vezn eylegil. Tā ki bunlaruñ artuḳlıġını ve senüñ eksükligüñi bilesin."

Daḫı bir sebeb ol kim Cüneyd'e -raḍiya'llāhu ʿanhu- ṣordılar kim: "Bu ḥikāyetlerden ve rivāyetlerden mürīde ne ḥāṣıl ve ne fāyide ola?" Eyitdi: Bunlaruñ sözi bir çeridür Tañrı Taʿālā çerilerinden ki ṣınuḳ göñüllü mürīdler anuñla ḳuvvetlenürler ve meded bulurlar. Nite kim Ḥaḳ Taʿālā Kelām-ı Ḳadīm içinde buyurur: "Ve kulle'n-neḳuṣṣu ʿaleyke min enbāʾi'r-Rusuli mā nuṯebbitu bihī fuʾādeke." Yaʿnī: "Yā Muḥammed! Geçmişlerüñ ḳıṣṣaların anuñ-ıçun saña eydürüz kim anuñ-ıla ḫātıruñ dölene ve göñlüñ ḳavī ola"

Ve daḫı bir sebeb ol kim Ḫōca-i enbiyā –ʿaleyhi's-selām- buyurur kim: "ʿİnde ẕikri'ṣ-ṣālihīne tenzilü'r-raḥmetü." Eger kimse bir ḫōn dege, ol ḫōn üstine raḥmet yaġa, mümkin ola kim ol kişi ḫōndan fāyidesüz ḳalmaya.

Daḫı bir sebeb ol kim şāyed bunlaruñ arı cānlarından benüm gibi şūrīdenüñ rūzīgārına bir meded irişe ki ecel irmekden öñdin bir ṣāḥib-devletüñ gölgesi altına ḳavışa.

Daḫı bir sebeb ol kim çün Ḳurʾān'dan ve ḥadīṯden ṣoñra sözlerüñ yigregin bunlaruñ sözlerin gördüm ve buldum, ḳamu sözlerini Ḳurʾān'uñ ve ḥadīṯüñ şerḥinde buldum. Kendüzümi bu işüñ ortasına bıraḳdum. Tā eger bunlardan degül-isem bārī kendüzüm bunlara beñzetmiş olam ki "*Men teşebbehe bi-ḳavmin fe huve minhum."*

Cüneyd -raḍiya'llāhu ʿanh- eydür: "Müddeʿīleri eyü görüñ ki bunlar kendülerin muḥaḳḳaḳ gösterürler. Eger himmetleri ʿālī olmaya-dı, ayruḳ nesne daʿvī iderlerdi.

Daḫı bir sebeb ol kim çün Ḳurʾān'a (…)

Mukaddimenin devāmı eksiktir. Fakat alıntıladığımız bu kısım, T'deki mukaddimede özetlemeye gidildiğini göstermektedir.

5. K Nüshası

Bismi'llāhi'r-Raḥmāni'r-Raḥīm. El-ḥamdu lillāhi rabbi'l-ʿālemīn. Ve'ṣ-ṣalātu ve's-selāmu ʿalā seyyidinā Muḥammedin ḫātemi'n-nebiyyīn. Ve ʿalā ālihī ve ṣaḥbihī ecmaʿīn.

Ammā baʿd: Ḳur'ān ve ḥadīṯden ṣoñra hīç evliyā ve meşāyıḫ sözinden yigrek, ʿālī söz yoḳdur. Anuñ-ıçun kim bunlaruñ sözi ve işi ḥāl dilidür. Ḥıfẓ u ḳāl imiş degüldür. Ve hem velīler ve meşāyıḫlar peyġamberlerüñ vereṯeleridür. Ve bunlaruñ bir nicesi Ādem peyġamber bedelidür, bir nicesi İbrāhīm bedelidür, bir nicesi Mūsāpeyġamber bedelidür ve bir nicesi Muḥammed-i Muṣṭafā bedelidür. – ṣalavātu'llāhi ʿaleyhim ecmaʿīn-

Ve çün ḫuẕāvendigār-ı dīn [u devle] ve maḥdūm-ı muʿaẓẓam, melīkü'l-umerā ve'l-eʿāẓım, cāmiu'l-mekārimi ʿavnu'l-ḥalāyıḳ, menbaʿu'l-ʿirfāni ve'l-ḥaḳāyıḳ, Mübārizü'd-devle ve'd-dīn, Muḥammed bin Aydın Ġāzī Begüñ ol geçmiş velīlerüñ ve ʿālimlerüñ dirligin ve aḥvālin añlamaġa ve Tañrı'ya ne sebeb-le ulaşduḳların ve Tañrı dostluġına ne ḳulluġ-ıla lāyıḳ olduḳların bilmeklige tamām raġbeti oldı kim dāyim ẕikr eylemek ve bunlaruñ hikāyetin ve sīretin oḳumaḳ birle Tañrınuñ raḥmeti anuñ üzerine ine, nite kim Peyġāmber ʿaleyhi's-selām eyitdi: *ʿİnde ẕikriʿṣ-ṣālihīne tenzilü'r-Raḥmeti.* Yaʿnī ṣāliḥler ẕikrin itmek vaḳtinde gökden raḥmet iner. Pes Ḳaṣaṣuʿl-Enbiyā kitābın ʿArab dilinden Türk diline döndürdügümden ṣoñra ben żaʿīfe işāret ḳıldı kim Teẕkiretü'l-Evliyā kitābın daḫı Pārisī dilinden Türkīceye döndürem. pes ol ulunuñ işāretin yerine getürmek vācıblıġı beni bu iş üzerine dutdı. Daḳı bu iş üzerine dutan oldur kim biz ẓāhir görürüz. Biregü biregüye bir yavuz söz söyleye, ol söz aña şöyle eṣer ḳılur kim ol söyleyeni düşmeni idinür ve anuñ üzere kendü gögüsin kīne-y-ile ṭoldurur. Pes yavuz söz kişiye böyle eṣer ḳılsa, eyü sözin ve meşāyıḫ ve evliyā sözinüñ biñ añca eṣeri ola, nice kim anuñ eṣeri ḳılduġınuñ senüñ ḫaberüñ yoḳdur. Nite kim İmām ʿAbdu'r-raḥmān, aña ṣordılar kim: "Biregü Ḳurʾān oḳur ve anuñ maʿnisinden hīç ḫaberi yoḳ. Ol Ḳurʾān'uñ aña fāyidesi var mı?" ʿAbdu'r-raḥmān eyitdi: "Biregü kim ot içer ve içdügi ne otdur, ḫaberi yoḳdur. Ol ot saña nite eṣer eyler, Ḳurʾān daġı şöyle eṣer

eyler.” Pes ümīẕ şöyledür kim işbu evliyā ve meşāyıḫ sözi bu kitābı oḳıyanlaruñ göñline eṣer ḳıla kim bunlar daḫı ol velīler ve meşāyıḫlar ḫūsın ḫūlanalar ve Tañrınuñ dostlıġına lāyıḳ olalar. Ve ol sebeb-ile ben żaʿīfi daḫı ḫayr duʿā birle añalar. Pes Tañrıdan tevfīḳ dileyip ve aña tevekkül ḳılup başladum. Ve huve hasbī ve ni’me’l-vekīl.

El-evvelü minhüm: Ol velīlerüñ evvelkisi budur: ol Muṣṭafā milletinüñ ṣulṭānı, ve ol Peyġāmbarlıḳ ḥüccetinüñ burhānı, ol girçek ʿamel ḳılıcı, ol ḥaḳīḳatler bilici, ol velīlerüñ göñli çırāġı, ol peyġāmberler girçeginüñ yüregi yaġı, ol ʿārif u[561] ʿāşıḳ, Ebū Muḥammed-i Caʿfer-i Ṣādıḳ –raḍiya’llāhu ʿanhu-

6. Beyazıt Yazma Eser Ktp., Umûmî Bölümü/3286

Bismi’llāhi’r-Raḥmāni’r-Raḥīm.(…) [562] El-ḥamdu lillāhi rabbi’l-ʿālemīn. Ve’ṣ-ṣalātu ve’s-selāmu ʿalā seyyidinā Muḥammedin ve ālihī veṣaḥbihī ecmaʿīn.

Ammā baʿd: Ḳur’ān ve ḥadīṣden ṣoñra meşāyıḫ sözinden yegreksöz hīç yoḳdur. Anıñ-ıçun kim bunlarıñ sözi ve işi ḥāl dilidür, ḫıfż ve ḳāl imiş degildir. Ve hem velīlerüñ peyġamberleriñ vereṣeleridür. Bir niçesi Ādem peyġamber bedelidür –ṣalavātu’llāhi ʿaleyhim ecmaʿīn-

Çün ḫudāvendigār-ı aʿẓam ve maḫdūm-ı muʿaẓẓam, melīkü’l-umerāʾi ve’l-ekābir,Umur Beg bin ʿAlī Ḫān[563]-ṭavve’llallāhu ʿömrehū- anlara ol geçmiş velīlerüñ ve ʿālimlerüñ dirligin ve aḥvālin ve Tañrı Taʿālā dostlıġına ne sebeb-ile vāṣıl olduḳların beyān ḳılur inşāʾallāhu taʿālā. Ve buñlaruñ ḥikāyetin ve [sīretin] [564] söylemek birle Tañrı’nuñ raḥmeti buñlaruñ üzerine [ine]. Nite kim Rasūl ḥażreti buyurdı: “ʿİnde ẕikriʿṣ-ṣālihīne tenzilü’r-Raḥmetü.” Yaʿnī ṣāliḥler sözi söylendügi yire gökden raḥmet iner. Pes Ḳıṣaṣıʿl-Enbiyā kitābın ʿArab dilinden Türkī diline

[561] ʿārif-i … yazılıdır.
[562] Besmeleden sonra 56 velîni ismi sıralanmış, sonra tekrar besmele yazılarak metne geçilmiştir.
[563] Mehmed Bey’in bu isimle anıldığına dâir bir bilgiye ulaşamadık. Bu isim müstensih tarafından sehven yazılmış olabilir.
[564] Bu nüshada sîrin yazılmış olan kelime, K nüshasından tâmir edilmiştir. Eksik olan bâzı kelimeler de yine K’den köşeli parantezle tâmir edilmiştir.

döndürdügümden şoñra ben żaʿīfe işāret olundı kim Teẕkiretü'l-Evliyā kitābın daḫı Fārisī dilinden Türkīye döndürdüm. Pes ulularuñ işāretin yerine getürdüm. Evliyā ölmiş göñülleri dirildir. Ammā ümīẕ şöyledür kim işbu evliyā ve meşāyıḫ kitābın oḳıyana ve diñleyene eṣer ide. Ve daḫı velīler ve meşāyıḫlar ḫūyın ḫūylana ve Tañrınuñ dostlıġına lāyıḳ olalar. Ve ol sebeb-ile ben żaʿīfi daḫı ḫayr duʿādan añalarinşāʾallāhu taʿālā.

Evvelkisi budur kim: Ol velīlerüñ evvelkisi budur: ol Muṣṭafā milletiniñ ṣulṭānı, ve ol Peyġāmberlik ḥüccetiniñ bürhānı, ol gerçek ʿamel ḳılıcı, ol ḥaḳīḳatler bilici velīler göñlinüñ diregi, ol peyġamberler cigeriniñ yüregi, ʿāşıḳ [u] ʿārif, Ebū Muḥammed-i Caʿferü'ṣ-Ṣādıḳ –raḍiya'llāhu ʿanhu-.

Cümle meşāyıḫıñ sevgencegi oldı. Zevḳ ehliniñ pīşreviydi, ʿaşḳ ögredicisi, ʿābidlerüñ muḳaddemi ve hem zāhidlerüñ mükerremi idi. (…)

7. Beyazıt Yazma Eser Ktp., Veliyyüddin Efendi Bölümü/1643

Hāẕā Kitābu Tezkiretü'l-Evliyā fī Beyānı Menāḳıbihim rıḍvānu'llāhi Teʿālā ʿaleyhim ecmaʿīn.

El-ḥamdu lillāhi rabbi'l-ʿālemīn. Ve'ṣ-ṣalātu ve's-selāmu ʿalā seyyidinā Muḥammedin ḫātemi'n-nebiyyīn. Ve ʿalā ālihī ve aṣḥābihī ecmaʿīn, ve sellim teslīmen. Ammā baʿd: şöyle bil kim Ḳur'ān'dan ve ḥadīṣden şoñra hīç evliyā ve meşāyıḫ kelimātından yegrek söz yoḳdur. Anuñ-çun kim bunlaruñ sözleri bāṭın ʿilminden ve ḥāl dilindendür ve ẓāhir ḳāl dilinden degildür. Ol sebebden sözleri ġāyet mü'eṣṣirdür, müstemiʿ olanlara eṣer eyler. Ve hem velīler ve meşāyıḫlar peyġamberlerüñ vārisleridür ve bedelleridür. Bir nicesi Ādem peyġamber bedelidür ve bir nicesi İbrāhīm peyġamber bedelidür ve bir nicesi Mūsā peyġamber bedelidür ve bir nicesi ʿĪsā Peyġamber bedelidür ve bir nicesi Muḥammed-i Muṣṭafā bedelidür –ṣalavātu'llāhi teʿālā ʿaleyhim ecmaʿīn.

Ve baʿd: çün ol ḫudāvendigār-ı ʿāşıḳ ve ol dīẕār-ı yār-ı ṣādıḳ, ol mekārim-i ʿavdetü'l-ḫalāyıḳ , ol menbaʿ-i ʿirfānu'l-ḥaḳāyıḳ, ol mübārizü'd-devle ve'd-dīn, ol

Muḥammed Ġāzī Beg ibn-i Aydınī –ṭavvela'llāhu ʿömrehū ve zāde şevketehū ḥażretleri, pes ol geçmiş zamāndaki velīlerüñ ve ʿālimlerüñ dirligini ve aḥvālini ve Ḥaḳ Taʿālāya ne sebeb-ile ulaşduḳların ve Ḥaḳ Taʿālā dostluġına ne ḳulluġ-ıla lāyık olduḳların bilmege tamām raġbet ve iʿtimād eyleyüp ben faḳīr, ḥaḳīr duʿācısına işāret eyledi kim evliyāʾullāh ve meşāyıḫ sözlerinden bir kitāb teʾlīf ve ṭaṣnīf eyleyem. Hemāndem ʿale'r-reʾsive'l-ʿayn diyüpʿulūm baḥrine ṭalup ʿArabīde Ḳıṣaṣu'l-Enbiyā kitābın bulup ʿArab dilinden Türkī diline döndürdüm. Andan ṣoñra Pārisīde işbu Tezkiretü'l-Evliyā kitābın buldum, Pārisī dilinden Türkī diline döndürdüm ve ol ulunuñ işāretini yerine getürmegi vācib gördüm. Zīrā bu evliyāʾullāh ve meşāyıḫ ve ṣuleḥā sözlerini ẕikr eylemegüñ be-ġāyet nefʿi ve ṣevābı vardur. Ve bunlaruñ ḥikāyetin ve sözin oḳımaḳ birle Tañrı'nuñ raḥmetin ḳabūl itmek-durur. Nitekim Peyġāmber ʿaleyhi's-selām buyurur: *ʿİnde ẕikri'ṣ-ṣāliḥīne tenezzelü'r-raḥmetü.* Yaʿnī: "Ṣāliḥler[i] ẕikr itdikleri vaḳtin gökden rahmet iner ẕikr idenüñ ve diñleyenüñ üzerine." Ve daḫı dimişlerdür kim: "Şol yavuz söz bir kişiye nice ağır gelür, kār idüp eṣer eylerse, ve ol yavuz söz söyleyen kişi nice düşmān dutınur ise, bu evliyā ve meşāyıḫ sözini diñleyenler daḫı anları şöyle dost dutınurlar ve göñüllerine anlaruñ kelimātı şöyle kār idüp eṣer ider. Ve bu kitābı mütālaʿa ḳılmaḳdan fāʾide budur kim bu evliyāʾullāh ḳıṣṣasından ḫiṣṣe alup anlaruñ ḥüsn-i ḫūlarıyla ḫulanalar ve bu ben żaʿīfe ḫayr duʿālar ideler. Ve Tañrıd'an tevfīḳ dileyüp kitāba başladum. Tevekkeltü ʿale'llāhi ve hüve ḥasbī ve niʿme'l-vekīl.

El-evvel: Fī ẕikri menāḳıbı Şeyḫ Caʿfer-i Ṣādıḳ –raḥmetu'llāhi ʿaleyhi, raḥmeten vāsiʿaten-

Ol Muḥammed Muṣtafā'nuñ ālinüñ sulṭānı, ol peyġamberlik ḥüccetinüñ burḥānı, ol dāyim ʿameler ḳılıcı, ol ḥaḳīkatde deliller bilici, ol ʿārif [u] ʿāşıḳ, Şeyḫ Caʿfer-i Ṣādıḳ -raḥmetu'llāhi ʿaleyh-.

8. Atatürk Kitaplığı, OE-Yz-0026A

Hāẕā Kitābu Tezkireti'l-Evliyā –raḥmetu'llāhi ʿaleyhim ecmaʿīn.

El-ḥamdu lillāhi rabbi'l-ʿālemīn. Ve'ṣ-ṣalātu ve's-selāmu ʿalā seyyidinā Muḥammedin ḫātemi'n-nebiyyīn. Ve ʿalā ālihī ve aṣḥābihī ecmaʿīn, ve sellim teslīmen. Ammā baʿd: şöyle bil kim Ḳur'ān'dan ve ḥadīṯden ṣoñra hīç evliyā ve meşāyıḫ kelimātından yeğrek ve aʿlā söz yoḳdur. Anuñ-ıçun kim bunlaruñ sözleri bāṭın ʿilminden ve ḥāl dilindendür ve ẓāhir ḳāl dilinden degildür. Ol sebebden sözleri ġāyet mü'eṯṯirdür, müstemiʿ olanlara eṯer eyler. Ve hem velīler ve meşāyıḫlar peyġamberlerüñ vārisleridür ve hem bedelleridür. Bir niçesi Ḥażret-i Ādem peyġamber bedelidür ve bir nicesi İbrāhīm peyġamber bedelidür ve bir nicesi Mūsā peyġamber bedelidür ve bir nicesi ʿĪsā Peyġamber bedelidür ve bir nicesi Muḥammed-i Muṣṭafā –ṣallalāhu ʿaleyhi ve sellem- bedelidür. Ṣalavātu'llāhi ʿaleyhim ecmaʿīn.

Ve baʿdehū: çün ol ḫudāvendigār-ı ʿāşıḳ ve ol dīẕār-ı yār-ı ṣādıḳ, ol mekārim-i ʿavdetü'l-ḫalāyıḳ , ol menbaʿ-i ʿirfānu'l-ḥaḳāyıḳ, ol mübārizü'd-devle ve'd-dīn, ol Muḥammed Ġāzī Beg ibn-i Aydın, –tābe ṯerāhu ve eskenehu'llāhu fi'l-cenneti-, pes ol geçmiş zamāndaki velīlerüñ ve ʿālimlerüñ dirligini ve aḥvālini ve Ḥaḳtaʿālā celle şānuhū hażretlerine ne sebeb-ile ulaşduḳları ve Ḥaḳ Taʿālā dostluġına ne ḳulluġ-ıla vāṣıl oldılar dāʾimā ittiklerüñ dermeyān idüp Ḥaḳḳuñ rıżāsından ṭaşra çıḳmamaġla ve her dem ṣuleḥānuñ ve meşāyıḥuñ meclisinden ayrılmamaġla. Zīrā Cüneyd ḥażretlerine suʾāl eylediler: Meşāyıḫdan söz işitmekde ne fāʾīde ḥāṣıl olur? Cüneyd eyitdi: "Meşāyıḫ ṣoḥbeti Ḥaḳ ʿaskeridür, ʿavām ṣoḥbeti şeyṭān ʿaskeridür. Elbette Ḥaḳ ʿaskeri, şeyṭān ʿaskerini dāʾimā bozar ve Ḥaḳ kelāmda müʾminüñ ḳalbi ḳarār ṭutar. Nite kim Ḥaḳ Taʿālā buyurur: "Ve kullen neḳuṣṣu ʿaleyke min enbāʾi'r-rusuli mā nuṯebbit bihī fuʾādeke". Yaʿnī Yā Muḥammed! Biz geçmiş peyġāmberlerin sözin saña anuñ-ıçun ögretdük kim tā anlaruñ sözleriyle senüñ göñlüñ dölene ve eṯer eyleye. Pes imdi Ḳıṣaṣu'l-Enbiyā kitābın bulup ʿArab dilinden lisānı Türkī diline döndürdüm. Ve ol ulunuñ işāretini yerine getürmekle vācib gördüm. Zīrā bu evliyāʾullāh ve meşāyıḫ ṣuleḥā sözlerini ẕikr eylemegüñ be-ġāyet nefʿ ve ṯevābı vardur. Ve bunlaruñ hikāyetin ve sīretin oḳımaḳ birle Tañrınuñ raḥmetin ḳabūl

itmekdür. Peyġāmber Muḥammed-i Muṣṭafā ṣallaʿllāhu ʿaleyhi ve sellem buyurur: "*ʿİnde ẕikri'ṣ-ṣāliḥīne tenzīlü'r-raḥmeti.*" Yaʿnī: "Ṣāliḥleri ẕikr itdikleri vaḳtin gökden Ḥaḳ Taʿālā Celle şānuhū ḥażretleri raḥmet indürür ẕikr idenüñ ve diñleyenüñ üzerine. Ve daḫı dimişlerdür kim: "Şol yavuz söz bir kişiye nice aġır gelür, kār idüp eṣer eylerse, ve ol yavuz söz söyleyen kişi nice düşmān dutınursa, bu evliyā ve meşāyıḫ sözini diñleyenler daḫı anlara şöyle dost dutınurlar ve göñüllerine anlaruñ kelimātı şöyle kār idüp eṣer ider. Ve kitāb mütālaʿa ḳılmaḳdan fāʾide budur ki "El-merʾu yuḥşaru meʿa men ehabbe". Yaʿnī, "Kişi sevdügiyle ḳopar" dimek olur. Yaʿnī meşāyıḫ ṣoḥbeti göñül pasını siyler ve ṣayḳal ider. Ancaḳ fī-zamāninā müddeʿīler baş ḳaldurup-ṭururlar. Göñül ehli ḳızıl kibrit gibi ʿazīz olup-durur. Nite kim Cüneyd ḥażretleri Şiblī ḥażretlerine didi: "*İẕā vecedte men yüveffiḳuke ʿalā kelimeti'l-ḥaḳḳi fe temesseke bi-ẕeylihi."* Yaʿnī ḳaçan kim bir kişi bulasın, ol senüñle muvāfaḳat eyleye, ḥaḳḳı ḳabūl eyleye, anuñ etegine yapışup berk ṭutġıl.

Ve bir sebeb daḫı oldur kim ben ʿabd-i żaʿīf gördüm kim āḫır şerdür. Ādemīlerüñ yaramazı ol velīlerüñ sözlerini ve kendülerini unutdılar, hīç añmazlar. Pes bu evliyāʾullāh ḳıṣṣasından ḥiṣṣe alup anlaruñ ḫüsn-i ḫulḳları ile ṣıfatlanup ve bu faḳīr-i pür-taḳṣīre ḫayr ile duʿā idüp raḥmet ile yād ideler. Ve Allāhu ʿaẓīmu'ş-şān ḥażretinden tevfīḳ dileyüp kitāba bedʾ eyledüm ve ismine Teẕkiretü'l-Evliyā tesmiye eyledüm. Dünyā ehli āḫiret ehlini unıtmayalar. Ve ḫalvet yerlerde oturup ḥaḳla muʿāmele idenler ve ḥaḳḳuñ rıżāsın ve dīẕārın ṭaleb idüp göñülden dünyā muḥabbetin ṣovudurur ve āḫirete raġbet itdürür. Tevekkeltü ʿale'llāh, ve huve ḥasbī ve niʿme'l-vekīl. Ve lā ḥavle ve lā ḳuvvete illā billāhi'l-ʿaliyyi'l-ʿaẓīm. Faṣlu'l-evvel: Fī menāḳıb-ı Caʿfer-i Ṣādıḳ –raḍiya'llāhu ʿanh-. Ol Muṣṭafā milletinüñ sulṭānı ve ol peyġamber hüccetinüñ bürhānı, ol ʿāmil-i ṣıddīḳ, ol ʿālim-i taḥḳīḳ, ol velīler göñlinüñ yemişi, ol peyġamberüñ ciger-gūşesi, ol ʿAlīyy-i Murtażā nāḳıdı, ol Muḥammed-i Muṣṭafā vārişi, ve ol ʿāşıḳ, Ebū Muḥammed eş-Şeyḫ Caʿfer-i Ṣādıḳ -raḍiya'llāhu ʿanh-.